BOUWKUNDIG WEEKBLAD

63E EN 64E JAARGANG

1945 EN 1946

159 B

N.V. BOEK- EN KUNSTDRUKKERIJ V.H. MOUTON & Co., 's-GRAVENHAGE

INHOUD

VAN DEN 63EN JAARGANG 1945

AUTEURSREGISTER

	blz.
Dag. Bestuur van den B.N.A., In memoriam C. J. Wierda	4
Idem De Stand van den B.N.A. I	4
Idem II	17
Kielman, J. A., In memoriam C. J. Wierda	4
Komter, A., Med. van het Voorl. Bestuur van het Gen. Architectura et Amicitia	3
Kring Friesland, Adres aan het Dag. Bestuur van den B N.A.	11
Mieras, J. P., In memoriam Frits Lensvelt	3
Oud, J. J. P., Hoofdkantoor Bataafsche Import Maatschappij B.I.M. te 's-Gravenhage	14
Redactie B.W.A., Voorwoord	2
Zietsma, J , De Wederopbouw van Rhenen	9
Zwiers, Prof. Ir. H. T., In memoriam, Prof Ir. J. A. G. van der Steur	13

AFBEELDINGEN IN DEN TEKST

Illustratie bij het voorwoord van de Redactie	2
Wederopbouw van Rhenen door J. Zietsma	9
Hoofdkantoor Bataafsche Import Maatschappij te 's-Gravenhage, Architect J. J P. Oud	15

ZAKENREGISTER

A.

Adres van den Kring Friesland aan het Dag. Bestuur van den B.N.A.	11

B.

Bataafsche Import Maatschappij B.I.M. (Hoofdkantoor) te 's-Gravenhage, door J. J. P Oud	14
B.N.A. (De stand van den) I, door het wnd. Dag. Bestuur van den B N A.	4
Idem II	17

D.

De stand van den B.N.A, door het wnd. Dag. Bestuur van den B.N.A.	4
Idem II	17

G.

's-Gravenhage. Kantoorgebouw van de B.I M	14

H.

Hoofdkantoor Bataafsche Import Maatschappij B.I.M. te 's-Gravenhage, door J. J. P. Oud	14
In memoriam Frits Lensvelt, door J. P. M.	3
In memoriam Prof. Ir. J. A. G. van der Steur door Prof. Ir. H. T. Zwiers	13
In memoriam C. J. Wierda, door J. A. Kielman en het Dag. Bestuur van den B.N.A.	4

L.

Lensvelt, Frits †, In memoriam door J. P. M.	3

M.

Mededeeling van het voorloopige Bestuur van het Genootschap Architectura et Amicitia	3

O.

Oorlogsschade, geleden door Kunstenaars	12

R.

Rhenen (De wederopbouw van) door J. Zietsma	9

S.

Steur, Prof. Ir. A. G. van der, door Prof. Ir. H. T. Zwiers	13

V.

Voorwoord van de Redactie	2

W.

Wederopbouw De, van Rhenen, door J. Zietsma	9
Wierda, C. J. † In memoriam door J. A. Kielman en het Dag. Bestuur van den B.N.A	4

Z.

Zij, die vielen....	1

INHOUD

VAN DEN 64EN JAARGANG 1946

AUTEURSREGISTER 64ste JAARGANG

	blz.
Abspoel, C. A., Beschouwing over het werk van Pieter A. H. Hofman	153
Idem. Uitwisseling van Architecten	198
Idem Het huis van Thomas Havning, arch. M.A.A. te Kopenhagen	227
Architectenraad Off. mededeelingen over de registratie der architecten	225
Beek, M. van, Kerk en Klooster O.M. Capucijnen te Eindhoven	165
Berghoef, J. F., Doktershuis te Aalsmeer	54
Beuningen, H. J. E. van, Gedenkteeken Rotterdam	201
Bilderbeek van en Ir. A van der Steur, meerv. opdracht Uitbreiding Stadhuis Vlaardingen	195
Boeyinga, B. T., Het kantoorgebouw van de A.N. I.E.M. te Amsterdam van het Arch. bureau Kleinhout & van der Steur	37
Idem. De Protestantsche kerkbouw ontwaakt 57, 194, 217,	221
Idem. Samenwerking bij de opleiding van kunstenaars	97
Idem Academie van Bouwkunst. Een belangrijke vergadering	294
Idem, De opleiding tot architect van uit de practijk	309
Breuning, I. H. A., In memoriam Ir. W. Lemei	300
Dagelijksch Bestuur van den B.N.A. Med. van den Eereraad voor de architectuur over het voormalig Zwart Front (Nationaal Front)	8
Idem. De aanstaande registratie der architecten	9
Idem. Adres aan den Minister van Handel en Nijverheid n.a.v. het voorontwerp van wet op de bedrijfsschappen	11
Idem. Debat over de Selectie	193
Idem. Behartiging der belangen van aannemers, die niet voor de Duitsche weermacht gewerkt hebben	231
Idem. Uiteenzetting over de Wettelijke Regeling van het Architectenberoep aan den Minister van O. K. en W.	257
Idem. Adres aan den Minister van Oorlog inzake het bouwen van militaire gebouwen door architecten-Reserveofficieren	271
Kort verslag Ledenvergadering te Utrecht van 14 Dec. te Utrecht	304
Idem. Notulen. Ledenvergadering van den B.N.A. op 14 Dec. '46	305
Dunnebier, J., Noodwoningbouw en de architecten	63
Eereraad voor de Architectuur. Uitspraak over architect W. Retera	260
Eibink, A., Uiteenzetting over de beteekenis van de federatie	20
Idem. Boekbespreking Architectura in the Netherlands, door Paul Bromberg.	24
Elffers, Corns, Stationsgebouwtje te Hoogvliet	160
Elzas, A., In memoriam Koen Limperg	13
Evers en Sarlemijn, Magazijngebouw voor de firma Rath en Doodeheefver te Amsterdam	188
Evers, A., Tentoonstelling der G.K.F. in het Sted. museum te Amsterdam	58
Idem. Kruisweg van J. B. Lambert Simon	122
Evertsen, L., Actie tegen de Weermachts-aannemers	240
Feenstra, G., Landhuis „de Stins" te Arnhem	146
Friedhoff, Ir. G., The Culture of cities	125
Idem. De wederopbouw van Zandvoort	173
Idem. Mijmeringen na een studiereis	185
Idem. Landhuis te Reeuwijk	281
Genootschap A et A. Woningbouw in de naaste toekomst. Adres aan den Minister van Openb. werken en Wederopbouw	278
Gerretsen, W. J., Raadhuis te Scherpenzeel	93
Goodijk, A., Oude Boerderij op Terschelling	82
Graaf (Ir. W. A. de). Afscheid als Directeur P.W. te Amsterdam	312
Hendriks, J. P. L., Boekbespreking. Plan voor den Wederopbouw van de badplaats Scheveningen, ontwerp Prof. Rosse	72
Hendrix, Ben., De taak van de Architectencommissies.	81
Hardeveld, J. M , Hoe de limiet te bepalen van het architectonisch werk, dat een architect gelijktijdig kan of zou mogen verrichten	14
Idem. Kerk of Panorama	145
Idem. Hastings	233
Idem. Plymouth, Exeter en Bristol	258
Havermans, J. W., De Ned. Kring van Beeldhouwers en het oprichten van monumenten	202
Idem. Prijsvraag Renesse	230
Kirkenier, C., Het Gymnasium te Alkmaar	49
Komter, A., Raadhuis te Zweeloo	73
Kruizinga, Ir. N. J , Verbouwing van een heerenhuis aan de Prinsengracht te Amsterdam	276
Lammers, Th. J., N.av. het artikel „De Prot. Kerkbouw ontwaakt"	220
Laren, J. van, Kantoorgebouw A.Z.H. te Hilversum	262
Loon, Leo J. van, Een voorbeeldige wijze van vakbeoefening	161
Mieras, J. P., Sir Edwin Landseer Lutyens	16
Idem. Het Pentagon-Gebouw te Arlington bij Washington	42
Idem. Beeldhouwkunst in een Bouwkundig Weekblad	46
Idem. Naschrift op de publ. van de B.I.M. en de Beatrix school	69
Idem. Dr. Samuel Sarphati en zijn beteekenis voor Amsterdam	100
Idem. Een en ander over beeldhouwkunst .. 114,	163
Idem. J. Eekhout, In memoriam	117
Idem. Bungalow en zomerhuisje van Arch. Ir. C. Wegener Sleeswijk	128
Idem. Tentoonstelling van A. et A. te Utrecht	128
Idem. Ir. Jos. Th. J Cuypers 85 jaar	149
Idem. Lambertus Zijl 80 jaar	149
Idem. Boekbespreking Historische gebouwen van Rotterdam, door J. Verheul	161
Idem. Het Rijksmuseum en de reclame	161
Idem. Het Gebouw v. d. Academie van Bouwkunst	179
Idem. Landhuis te Springforbi van arch. Henning Hansen	186
Idem. Raadsvoordracht van de Nieuwe Beurs te Amsterdam volgens ontwerp Berlage 1896	203
Idem. Med. oven den B.N.A. 214, 223, 232,	271
Idem. De wettelijke bescherming van den architectentitel in Engeland 263,	267
Idem. Om den naam en de eer van den architect	273
Idem. Minister Dr. Ir. J. A. Ringers afgetreden	278
Idem. Tentoonstelling van monumenten in het Sted Museum Amsterdam	278
Idem. Tentoonstelling van Fransche Wandtapijten in het Rijksmuseum	284
Idem.In memoriam Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer	289
Idem. Klassiek	297
Nuyten, H. C. P., Verbouwing van een winkelpand tot Bureaux Nieuwe Haagsche Courant	249

blz.

Oud, J. J. P., Delftsche School en synthese in de Architectuur ... 222
Peters, Joh. A., Doktershuis te Julianadorp ... 149
Posthumus Meyjes, C. B., Bij de betimmering van een directiekamer ... 157
Redactie, Voorwoord ... 1
Idem. Hulp aan beroofde collega's ... 47
Idem. Antwoorden op de vragen van A. H. Wegerif ... 140
Renkum. Stedebouwkundige Prijsvraag ... 261
Röntgen, F. E., Deensche hulp aan Nederlandsche Architecten ... 84
Rothuizen, Ir. A., Selectie of geen selectie ... 242
Sarlemijn, G. J. M., Bij een drietal werken van den bouwmeester Jan Stuyt † ... 141
Schelling, Ir. H. G. J., Normalisatie in Zweden ... 22
Idem. Over kalksteen ... 31
Idem. Boekbespreking. Post-war Building Studies I ... 45
Idem. Weerbare Democratie. Tentoonstelling van het verzet ... 61
Idem. Boekbespreking. Post-war Building Studies II ... 98
Idem. Boekbespreking. Post-war Building Stud. III ... 111
Idem. Opleidingsschool voor spoorwegpersoneel te Derby, Arch. W. H. Hamlijn ... 117
Idem. Boekbespreking. Richtlijnen voor een nieuwe woningpolitiek ... 170
Idem. Kerkbouw. Uitgave Instituut Kerk en Rel. kunst ... 170
Idem. Prijsvraag Gedenksteen Rotterdam ... 182
Idem. Boekbespreking. Architect's Yearbook I Ed. Paul Eleck Diamond House ... 191
Idem. Materiaalbesparende stalen balk ... 224
Idem. Boekbespreking. The place of glass in building, door J. Geoag ... 232
Idem. Boekbespreking. Charles Terasse, La Cathédrale Miroir du monde ... 286
Idem. Boekbespr. The modern house in America ... 302
Idem. If you want to build a house ... 302
Slothouwer, D. F., Het Staatsgebouw voor de Radio te Kopenhagen, Arch. Vilhelm Lauritzen ... 209
Idem. De toestand der monumenten in Italië ... 265
Smits, A. P., Landhuis in het Naaldenveld te Aerdenhout ... 291
Staal, Arthur, Nwe bouwwerken aan de Grachten ... 100
Steur, Ir. A. v. d. en B. v. Bilderbeek. Meerv. opdracht uitbreiding stadhuis Vlaardingen ... 195
Steur, Ir. A. J. van der, Het Kantoorgebouw van de N.V. A.N.I.E.M. te Amsterdam ... 25
Steur, Ir. J. A. G. van der, Toelichting bij twee boerderijen in het Land van Vollenhove ... 109
Tijen, van, en Maaskant. Gebouw van het Nationaal Luchtvaart laboratorium te Amsterdam ... 64
Thunissen, Ir. H., Experimenteele Statica ... 120
Idem. Prijsvragen en de Prijsvraagregelen ... 171
Vries, Romke de, Boerderijen bij Dordrecht en Kleverskerke ... 133
Wegener Sleeswijk, Ir. C., Plaatsingbureau van de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs ... 279
Wesselo, H., Architecten in nood ... 311
Wiessner, L. J. B., Over de perspectief van de kaart van Amsterdam van 1544 door Cornelis Anthonisz. ... 274
Zietsma, J., De Beatrixschool te Haarlem van Arch. Ir. G. Friedhoff ... 2
Zuylen, Ir. D. van, De bouw van 48 proefwoningen te Rotterdam ... 251
Zwiers, Prof. Ir. H. T., Redevoering gehouden op de bijeenkomst van het hoofdbestuur met de vertegenwoordigers der Kringbesturen te Utrecht op 22 Maart 1946 ... 85
Idem. Selectie of geen selectie ... 241

AFBEELDINGEN IN DEN TEKST 64e JAARGANG

blz.

Beatrix School te Haarlem, Architect Ir. G. Friedhoff ... 2 e.v.
Tuingevel van Deanery Garden, van architect Sir Edwin Landseer Lutyens ... 17
Hestercombe-Garden, van architect Sir Edwin Sir Edwin Landseer Lutyens ... 17
Barton St. Mary, van Architect Sir Edwin Landseer Lutyen ... 19
Kantoorgebouw van de A.N.I.E.M. te Amsterdam, Arch. Bureau Kleinhout & van der Steur ... 26, 37 e.v.
Pentagon Gebouw te Arlington bij Washington ... 42 e.v.
Gesneden beeldje in eikenhout, Willem Valk Fecit ... 47
Idem. Sierhek ... 48
Doktershuis te Aalsmeer, van architect J. F. Berghoef ... 54 e.v.
Model van fiberstoel. Ontwerp G. Rietveld ... 58
Geborduurd Wandkleed. Ontw. Erné van der Linden—'t Hooft ... 59
Affiche Weerbare Democratie ... 61
Gebouw Nationaal Luchtvaart Laboratorium, Arch. bureau Ir. W. van Tijen en H. A. Maaskant ... 64 e.v.
Raadhuis te Zweeloo, van Architect A. Komter ... 73 e.v.
Reliefs aan Raadhuis Zweeloo, van Pieter Starreveld ... 78
Oude boerderij op Terschelling, van Architect A. Goodijk ... 82 e.v.
Raadhuis te Scherpenzeel, van Architect W. J. Gerretsen ... 93 e.v.
Geperste profielstaven en closetwaterreservoir ... 99
Amsterdam's huldeblijk aan de Canadeesche strijdkrachten ... 101
Gesmeed ijzeren lezenaar. Ontwerp Nico Witteman ... 102
Prijsvraag ter verkrijging van een Frieschen Gedenksteen.
1e prijs M. F. Duintjer ... 103
2e prijs S. Postma ... 105
3e prijs Ir. C. Wegener Sleeswijk ... 106
Eervolle vermelding G. J. M. Sarlemijn ... 107
Boerderijen in het land van Vollenhove, van Arch. Ir. J. A. G. van der Steur ... 109
Tuinbeeld van Obernkirchener Zandsteen. Beeldhouwer Pieter Starreveld ... 115
Opleidingsschool voor spoorwegpersoneel te Derby (Engeland) Arch. W. H. Hamlyn ... 118 e.v.
Kruisweg van J. B. Lambert Simon ... 122 e.v.
Ontwerp voor een bungalow en een zomerhuisje van den architect Ir. C. Wegener Sleeswijk ... 126 e.v.
Boerderijen bij Dordrecht en Kleverskerke van den architect Romke de Vries ... 133 e.v.
Werken van den bouwmeester Jan Stuyt † ... 142 e.v.
Landhuis „De Stins" te Arnhem, van den Arch. G. Feenstra ... 146 e.v.
Doktershuis te Julianadorp, van den Arch. Joh. A. Peters ... 150 e.v.
Raam in het Gebouw van den Hoogen Raad P. A. H. Hofman, fecit ... 153 e.v.
Betimmering van een directiekamer, van den Arch. C. B. Posthumus Meyjes ... 157
Stationsgebouwtje te Hoogvliet, van den Arch. Corns. Elffers ... 160
Portretbuste van Pieter Starreveld ... 162
Torso van Cephas Stauthamer ... 163
Kerk en Klooster O.M. Capucynen te Eindhoven, van den Arch. M. van Beek ... 165
Gebouw Academie van Bouwkunst ... 172 e.v.
Wederopbouw van Zandvoort, Plan van Ir. G. Friedhoff ... 174 e.v.
Landhuis te Springforbi, van den Arch. Henning Hansen ... 186 e.v.
Magazijngebouw voor de fa. Rath & Doodeheefver te Amsterdam, van het Architectenbureau Evers & Sarlemijn ... 188 e.v.
Plannnen van de meervoudige opdracht voor de uitbreiding van het Raadhuis te Vlaardingen ... 196 e.v., 206 e.v., 215 e.v.
Staatsgebouw voor de Radio te Kopenhagen, van den Arch. Vilhelm Lauritzen ... 209 e.v.
Afbeeldingen bij het artikel van den Heer Boeyinga over de Protestantsche Kerkbouw ontwaakt ... 218 e.v.
Afbeelding van een Boyd-Balk ... 224
Het huis van Thomas Havning, Arch. M.A.A. te Kopenhagen ... 226 e.v.
Verbouwing winkelpand tot Bur. Nieuwe Haagsche Courant, van den Arch. H. C. P. Nuyten ... 249 e.v.
Kantoorgebouw A.Z.H. te Hilversum. Arch. J. van Laren ... 262
Arno oever te Florence ... 265
Perspectief van de kaart van Amsterdam van 1544 door Cornelis Anthonisz ... 274 e.v.
Verbouwing van een Heerenhuis aan de Prinsengracht te Amsterdam, van den Arch. Ir. N. J. Kruizinga ... 276 e.v.
Landhuis te Reeuwijk, van de Architecten Ir. G. Friedhoff en B. J. J. M. Stevens ... 281 e.v.
Afbeeldingen van de Tentoonstelling van Fransche wandtapijten in het Rijksmuseum ... 284 e.v.
Landhuis in het Naaldenveld te Aerdenhout, van den architect A. P. Smits ... 292 e.v.
Afbeeldingen bij het artikel van den Heer J. P. Mieras, getiteld Klassiek ... 297 e.v.
Gouvernementsgebouw te Soerabaia, van den Arch. Prof. Ir. W. Lemei Jr. † ... 301 e.v.

ZAKENREGISTER 64ste JAARGANG

(met uitzondering van Boekwerken en Tijdschriften)

A.

blz.

Aalsmeer. Doktershuis, van Arch. J. F. Berghoef 54
Aannemers, zuivering van, ... 159
Idem. ... 231
Idem. ... 234
Academie van Bouwkunst, Plaats van vestiging ... 179
Academie van Bouwkunst, Het Gebouw van de, door J. P. M., ... 179
Academie van Bouwkunst. Een belangrijke vergadering 7-12-'46 ... 294
Adres van het Dag. Bestuur aan den Minister van Handel en Nijverheid, n.a.v. het voorontwerp van wet op de bedrijfsschappen ... 11
Adviesraad uit het bouwvak voor de overheid ... 287
Aerdenhout. Landhuis in het Naaldenveld, van Arch. A. P. Smits ... 291
Afscheid Ir. W. A. de Graaf als Directeur P.W. te Amsterdam ... 312
Alkmaar. Gymnasium, Arch. C. Kirkenier ... 49
Ambtsgebieden. Hoofdingenieurs-Directeuren der Volkshuisvesting ... 230
Amsterdam. A.N.I.E.M. Gebouw, Architectenbureau Kleinhout & van der Steur ... 25 en 37
Amsterdam. Tentoonstelling der G.K.F. in het Stedelijk Museum, door A. Evers ... 58
Amsterdam. Tentoonstelling Weerbare Democratie in de Nieuwe Kerk, door Ir. H. G. J. Schelling 61
Amsterdam. Gebouw van het Nationaal Luchtvaart laboratorium, Arch. Ir. W. van Tijen en H. A. Maaskant ... 64
Amsterdam. Nieuwe bouwwerken aan de grachten, door Arthur Staal ... 100
Amsterdam, Dr. Samuel Sarphati en zijn beteekenis voor, door J. P. M. ... 100
Amsterdam. Rijksmuseum en de reclame, door J. P. M. ... 161
Amsterdam. Magazijngebouw fa. Rath & Doodeheefver van de Arch. A. Evers & G. J. M. Sarlemijn ... 188
Amsterdam, Raadsvoordracht voor het bouwen van de Nieuwe Beurs, volgens het ontwerp Berlage 1896-9 Sept.-1946, door J. P. M. ... 203
Amsterdam. Over de perspectief van de kaart van Amsterdam van 1544, van Cornelis Anthonisz, door L. J. B. Wiessner ... 274
Amsterdam.Verbouwing van een heerenhuis aan de Prinsengracht, van Arch. Ir. N. J. Kruizinga 276
Amsterdam. Tentoonstelling van monumenten in het Sted. Museum, door J. P. M. ... 278
Amsterdam. Tentoonstelling van Fransche Wandtapijten in het Rijksmuseum, door J. P. M. ... 284
Amsterdam's huldeblijk aan de Canadeesche Strijdkrachten ... 101
A.N.I.E.M. te Amsterdam, Kantoorgebouw van de, Architectenbureau Kleinhout & van der Steur 25
Idem. ... 37
Architectencommissies, Taak van de, door Ben Hendrix ... 81
Architecten in nood, door W. Wesselo ... 311
Architectenraad, Samenstelling ... 11
Architectenregister, Reglement van het ... 33
Architectentitel in Engeland, De wettelijke bescherming van den, I, door J. P. Mieras ... 263
Idem. II ... 267
Architectura et Amicita. Tentoonstelling van werk der leden te Utrecht ... 108
Idem, door J. P. M. ... 138
Architectuur en Glasschilderkunst. Beschouwing over het werk van Pieter A. H. Hofman, door C. A. Abspoel ... 153
Arlington, Het Pentagon Gebouw, door J. P. M. 42
Arnhem. Landhuis „De Stins", van Arch. G. Feenstra ... 146

B.

Badhoevedorp. Kruisweg in R.K. Kerk van J. B. Lambert Simon, door A. Evers ... 123
Beatrix-School, De, te Haarlem, van Arch. Ir. G. Friedhoff, door J. Zietsma ... 2
Beeldhouwkunst in een Bouwkundig Weekblad, door J. P. M., ... 36, 114, 163
Betimmering van een Directiekamer, Arch. C. B. Posthumus Meyjes ... 157
Beurs te Amsterdam. Raadsvoordracht voor het bouwen volgens ontwerp van Dr. H. P. Berlage 1896-9 Sept.-1946, door J. P. M. ... 203
Boerderij op Terschelling, van Arch. A. Goodijk 82
Boerderijen in het land van Vollenhove, van Arch. Ir. J. A. G. van der Steur ... 109
Boerderijen te Dordrecht en Kleverskerke, van Arch. Romke de Vries ... 133
Bouwcentrum, Stichting. Oprichting ... 222
Idem. Installatie van Bestuur ... 231
Bouwen zonder vergunning. Wederopbouw ... 132
Bouwplan 1946 ... 69-79
Bouwwerken aan de grachten van Amsterdam, door Arthur Staal ... 100
Bouwwerken van den bouwmeester Jan Stuyt †, door G. J. Sarlemijn ... 141
Bungalow en zomerhuisje van Arch. Ir. C. Wegener Sleeswijk, door J. P. M. ... 128

C.

Canadeesche Strijdkrachten, Huldeblijk van Amsterdam ... 101
Commissie van geschillen, Samenstelling ... 164
Commissie voor de Statutenwijziging van den B.N.A., Werkcomité ... 36
Congres te Hastings, Het, door J. M. van Hardeveld ... 233
Cursus „Kerkelijke Architectuur", R.K. Leergangen ... 40
Idem. ... 192
Cursus Toelating V.B.O. te Rotterdam ... 256, 303
Cuypers, Ir. Jos. Th. J., 85 jaar, door J. P. M. ... 149

D

Dag. Bestuur van den B.N.A. De aanstaande registratie der architecten ... 9, 225
Dankbetuiging aan de Deensche Architecten 24, 60, 92
Deensche Architecten, Dankbetuiging aan de 24, 60, 92
Deensche hulp aan Nederlandsche Architecten, door F. E. Röntgen ... 84
Delftsche School, De, en zijn synthese in de Architectuur, door J. J. P. Oud ... 222
Denemarken. Studieverblijf ... 131
Denemarken. Uitwisseling van Architecten, door C. A. Abspoel ... 198
Derby (Eng.) Opleidingsschool voor spoorwegpersoneel van architect W. H. Hamlijn, door Ir. H. G. J. Schelling ... 117
Idem, A. H. Wegerif ... 139
Diploma Bouwkundig Opzichter B.N.A. Aangifte examen 1946 ... 12, 60, 84
Samenstelling Examinatorenlijst ... 124
Uitslag Examen 1946 ... 140
Doktershuis te Aalsmeer, van Arch. J. F. Berghoef 54
Doktershuis te Julianadorp, van Arch. Joh. A. Peters ... 149

blz.

Dordrecht Boerderij, van Arch. Romke de Vries 133
Drenthe. Prijsvraag uitgeschreven door Gew. Dienst voor Sociale Woningbouw 200

E

Eekhout, J., † In memoriam door J. P. M 117
Eengezinshuizen, Voorl. wenken voor het ontwerpen van 234, 246
Eereraad voor de Architectuur. Med. over voormalig Zwart Front (Nationaal Front) 8
Eindhoven. Kerk en Klooster O.M. Capucijnen, Arch. M. van Beek door P. Constantius O.F.M. Cap. 165
Examen Bouwkundig Opzichter B.N.A. 1946. Aangifte 12, 60, 84
Samenstelling Examinatorenlijst 124
Uitslag Examen 1946 140
Examens V.V.A. 280
Experimenteele Statica, door Ir. H. Thunnissen ... 200

F.

Federatie, Uiteenzetting over de beteekenis v. d. door A. Eibink 20
Friedhoff, Ir. G., Arch. Beatrix-school te Haarlem, door J. Zietsma 2

G.

Gebouw, Het, van de Academie van Bouwkunst, door J. P. M. 171
Gebouw van het Nationaal Luchtvaart Laboratorium te Amsterdam, Arch. Ir. W. van Tijen en H. A. Maaskant 64
Glaspositie, De, in ons land 286
's-Gravenhage. Tentoonstell. in het Gem. Museum 223
's-Gravenhage. Verbouwing van een winkelpand tot Bureaux Nieuwe Haagsche Courant, Arch. H. C. P. Nuyten 249
Groningen. Prijsvragen uitgeschreven door de Ver. tot Bevordering der Bouwkunst te Groningen.. 200
Gymnasium te Alkmaar, Arch. C. Kirkenier 49

H.

Haarlem. Beatrix-school, Arch. Ir. G. Friedhoff .. 2
Hastings, Verslag van het Congres, door J. M. van Hardeveld 233
Herverkaveling, volgens Kon. besl. van 7 Mei '45 124
Hoe de limiet te bepalen van het Architectonisch werk, dat een Architect gelijktijdig kan of zou mogen verrichten, door J. M. van Hardeveld .. 14
Hofman, Pieter A. H., Beschouwing over zijn werk, door C. A. Abspoel 153
Honorariumregeling. Wederopbouwwerk 130
Hoogvliet. Stationsgebouwtje, van Arch. Corns Elffers 160
Houtpositie, De, in ons land 286
Huis van den Arch. Thomas Havning te Kopenhagen, door C. A. Abspoel 227
Huldeblijk van Amsterdam aan de Canadeesche Strijdkrachten 101
Hulp aan beroofde collega's, Red. B.W. 47

I.

In memoriam, Koen Limperg, door A. Elzas 13
In memoriam, Sir Edwin Landseer Lutyens, door J. P. Mieras 16
In memoriam, J. Eekhout, door J. P. M. 117
In memoriam, Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer, door J. P. Mieras 289
In memoriam, Prof. Ir. W. Lemei, door Ir. H. A. Breuning 300
Inschrijving in het Architectenregister 36, 225
Internationale, 18e Congres voor Woning- en Stedebouw te Hastings, ... 171
Italie, De toestand der monumenten in, door D. F. S. 265

J.

Julianadorp. Doktershuis, van Arch. Joh. A. Peters 149

K.

Kalksteen, Over, door Ir. H. G. J. Schelling 31
Kantoorgebouw der N.V. A.N.I.E.M. te Amsterdam Architectenbur. Kleinhout & van der Steur 25, 37
Kantoorgebouw A.Z.H. te Hilversum van Arch. J. van Laren 262
Kerkbouw, De Protestantsche, ontwaakt I, door B. T. Boeyinga 57
Idem II 194
Idem III 217
Kerk en klooster O.M. Capijcijnen te Eindhoven, van Arch. M. van Beek 165
Kerk of Panorama. n.a.v. de publicatie van de Kruisweg van J. B. Lambert Simon, door J. M. van Hardeveld 145
Klassiek, door J. P. Mieras 297
Kleverskerke. Boerderij, van Arch. Romke de Vries 133
Kopenhagen. Het staatsgebouw voor de Radio, Arch. Vilhelm Lauritzen door D.F.S. 209
Kopenhagen. Het Huis van Thomas Havning, Architect M.A.A. door C. A. Abspoel 226
Kruisweg van J. B. Lambert Simon in R.K. Kerk te Badhoevedorp, door A. Evers. 123

L.

Lambert Simon, J. B., Kruisweg in R.K. te Badhoevedorp, door A. Evers 123
Landhuis „de Stins" te Arnhem, van Arch. G. Feenstra 146
Landhuis te Springforbi, van Arch. Henning Hansen, door J. P. M. 186
Landhuis te Reeuwijk, van de Arch. Ir. G. Friedhof en B. J. J. M. Stevens 281
Landhuis in het Naaldenveld, van Arch. A. P. Smits 291
Lezingenreeks, door Peter Meyer 60
Limperg †, Koen, In memoriam door P. Elzas 13
Loon, Leo van, Een voorbeeldige wijze van vakbeoefening 161
Lutyens, † Sir Edwin Landseer, In memoriam door J. P. Mieras 16

M.

Magazijngebouw voor de fa. Rath & Doodeheefver, van de Arch. Evers & Sarlemijn 188
Materiaal besparende stalen balk, door Ir. H. G. J. Schelling 224
Mededeeling van den Eereraad voor de Architectuur over het voormalig Zwart Front (Nationaal Front), door het Dag Bestuur van den B.N.A. .. 8
Mededeelingen omtrent den B.N.A.
Congres der Kringbesturen 24
Het Bouwkundig Weekblad 24
Vergadering der Kringbesturen 72
Rapport over de Architectenopleiding 72
Redevoering van Prof. Zwiers op 22 Maart 1946 te Utrecht 84
Med. van het Dag. Bestuur 84
Regeling Arch.keuze en de werkverdeeling 132
Opleiding en bevoegdheid van den Architect .. 132
Contributie 1946 140
Adres Kring Friesland aan Gem.bestuur van Leeuwarden 140
Districtsvergaderingen 148
Over het Bouwkundig Weekblad 148
Verslag vergadering Hoofdbest. v. 23 Mei 1946 155
Kringssupervisie 183
Telegram aan Dr. Ringers voor het aanwijzen van een architect in het College van algemeen commissarissen voor den Wederopbouw 192
Debat over de Selectie 193, 241
Med. over den B.N.A., door J. P. M. .. 214, 223, 232
Aankondiging van de Ledenvergadering op Zaterdag 14 Dec 1946 te Utrecht 248
Bespreking met den Minister van O.K.W. over de Wettelijke Regeling v. h. architectenberoep 248
Toelichting op de verkiezing van het Bestuur van den B.N.A. 256
Idem. Verkiezing der Districtscommissarissen .. 256
Idem. Verkiezing Dag. Bestuur en Kringbestuur 256

blz.

Werkverdeeling 256
Adres aan den Minister inzake het bouwen van Militaire gebouwen door Arch.Reserve-Off. 271
Mededeelingen over den B.N.A., door J. P. M. 271
Motie aangenomen op de Ledenvergadering van 14 December, inzake de Selectie 304
Kort verslag van het behandelde op de Ledenvergadering van 14 December te Utrecht 304
Notulen van de Ledenvergadering van den B.N.A. van 14 Dec. 1946 305
Memorie van Antwoord, uit de, nopens Openbare Werken en Wederopbouw 296
Minister van Handel en Nijverheid, Adres van het Dag. Bestuur van den B.N.A. n.a v. het voorontwerp van wet op de bedrijfsschappen 11
Min. Dr. Ir. J. A. Ringer afgetreden, door J. P. M. 278
Monumenten, De toestand der, in Italië, door D. F. S. 256
Mijmeringen na een studiereis, door Ir. G. Friedhoff 185

N.

Naoorlogsche Woningpolitiek 229
Ned. Kring van Beeldhouwers en het oprichten van Monumenten 202
Noodwoningbouw en de Arch, door J. Dunnebier 63
Normalisatie in Zweden, door Ir. H. G. J. Schelling 22

O

Om de naam en de eer van den Arch., door J. P. M. 273
Ontwerp en uitvoering in verschillende handen door Willem Valk 48
Openbare Prijsvraag voor een Gefusilleerden Gedenkteeken 270
Opleiding van Kunstenaars, Samenstelling bij de, door B. T. Boeyinga 97
Opleiding, De, tot architect van uit de practijk, door B. T. Boeyinga 309
Opleidingsschool voor Spoorwegpersoneel te Derby, van Arch. W. H. Hamlijn, door Ir. H. G. J. Schelling 117
Idem. A. H. Wegerif 139
Organisatie van de centrale Directie van de Volkshuisvesting 192

P.

Pentagon Gebouw te Arlington bij Washington, door J. P. M. 42
Plymouth, Exeter en Bristol, door J. M. v. Hardeveld 258
Proefwoningen te Rotterdam, De bouw van 48, door Ir. D. van Zuylen 251
Protestantsche, De, Kerkbouw ontwaaktl, door B. T. Boeyinga 57
Idem. II 194
Idem. II 217
Provinciale Planologische Organisatie compleet 280
Prijsvraag ter verkrijging van een Frieschen Gedenksteen. Rapport 102
Id. rectificatie 116
Id. Tentoonstelling 271
Prijsvraag en de Prijsvraagregelen 171
Prijsvraag Gedenksteen Rotterdam, door Ir. H. G. J. Schelling 182
Id., door H. J. E. van Beuningen 201
Prijsvraag uitgeschreven door den Gew. Dienst voor Sociale Woningbouw in Drenthe 200
Prijsvragen, uitgeschreven door de Ver. t. Bevordering der Bouwkunst te Groningen 200, 303
Prijsvraag voor een Gefusilleerden Gedenkteeken 270
Prijsvraag Dennenkamp te Oosterbeek 303

R.

Raad, Voorloopige, voor de Volkshuisvesting 172
Raadhuis te Scherpenzeel, van Architect W. J. Gijsretsen 93
Raadhuis te Vlaardingen. Meervoudige opdracht voor een uitbreiding, door B. v. Bilderbeek & Ir. A. v. d. Steur 195
Raadhuis van Zweelo, Arch. A. Komter 73

blz.

Radio. Het Staatsgebouw voor de, te Kopenhagen, van Arch. Vilhelm Lauritzen, door D.F.S. 209
Redactie B.W. Antwoord op de vragen gesteld door dhr. Wegenrif naar aanl. van de publicatie Opleidingsschool v. spoorwegpersoneel te Derby 139
Redevoering, gehouden door Prof. Ir. H. T. Zwiers te Utrecht op 22 Maart 1946 85
Reeuwijk. Landhuis van den Arch. Ir. G. Friedhoff en B. J. J. M. Stevens 281
Regeling Arch. honorarium Wederopbouwwerk .. 130
Registratie, De aanstaande, der Architecten, door het Dag. Bestuur van den B.N.A. 9, 225
Reglement van het Architectenregister, genoemd in artikel 5 van de statuten van den B.N.A. .. 33
Reorganisatie v. d. Dienst der Volkshuisvesting 132
Roomsch Katholieke Leergangen, Cursus „Kerkelijke Architectuur" 40, 192
Rotterdam. Prijsvraag Gedenksteen 174, 201, 238, 271
Rotterdam. De bouw van 48 Proefwoningen, door Ir. D. van Zuylen 251
Rijksbur. v. d. Monumentenzorg. Adresverandering 280
Rijksmuseum en de reclame, door J. P. M. 161

S.

Samenstelling van den Architectenraad 11
Samenwerking bij de opleiding van Kunstenaars, door B. T. Boeyinga 97
Sarphati, Dr. Samuel, en zijn beteekenis voor Amsterdam, door J. P. M. 100
Schelpkalk, Gebruik 172
Scherpenzeel. Raadhuis van Arch. W. J. Gerretsen 93
Selectie, Debat over de Selectie 193, 279
Selectie of geen selectie, beschouwing van Prof. Ir. H. T. Zwiers en Ir. A. Rothuizen 241, 279
Slothouwer, Prof. Dr. Ir. D. F. Eervol ontslag hoogleeraar T. H. Delft 155
Slothouwer, Prof. Dr. Ir. D. F. † In memoriam door J. P. Mieras 289
Springforbi. Landhuis van Arch. Henning Hansen, door J. P. M. 186
Stadsverwarming, Lezing over 312
Statica, Experimenteele, door Ir. H. Thunnissen 120
Stationsgebouwtje te Hoogvliet van Arch. Corns Elffers 160
Stedebouwkundig Werk. Herziening Honorariumtabel 60
Stedebouwkundige Prijsvraag Renkum 261
Stichting Bouwcentrum. Oprichting 222
Idem. Installatie Bestuur 231
Stichting Raad van Bestuur. Bouwbedrijf, samenstelling. 48
Streekbureaux in Noord-Brabant 230
Studieprijsvraag voor een dorpshotel en voor een pensionboerdeij, uitgeschreven door de Prov. Drentsche Ver. voor Vreemdelingen 60
Studieverblijf in Denemarken 131
Stuyt †, Jan. Bij een drietal werken, door G. J. Sarlemijn 141

T.

Taak van de Arch.commissies door B. Hendrix 81
Tentoonstelling der G. K. F. in het Sted. Museum te Amsterdam, door A. Evers 58
Tentoonstelling Weerbare Democratie in de Nwe Kerk te Amsterdam, door Ir. H. G. J. Schelling 61
Tentoonstelling van werk van de leden van „Architectura et Amicitia" te Utrecht 108
Idem, door J. P. M. 138
Tentoonstelling Prijsvraag Renesse en Congres over het monumentenvraagstuk 230
Tentoonstelling van monumenten in het Stedelijk Museum te Amsterdam, door J.P.M. 278
Tentoonstelling van Fransche Wandtapijten in het Rijksmuseum te Amsterdam, door J. P. M. 284
Terschelling. Oude Boerderij, Arch. A. Goodijk .. 82

U.

Uitspraak van den Eereraad voor de Architectuur over architect W. Retera 260
Utrecht. Redevoering gehouden door Prof. Ir. H. T. Zwiers op 22 Maart 1946 85

blz.

Utrecht. Tentoonstelling van werk van de leden van Architectura et Amicitia 108
Idem, door J. P. M. 139

V.

Verbouwing van een heerenhuis aan de Prinsengracht te Amsterdam, van Arch. Ir. N. J. Kruizinga 276
Verbouwing van een Winkelpand tot Bur. Nieuwe Haagsche Courant, Arch. H. C. P. Nuijten 249
Vereeniging van Delftsche Ingenieurs. Kostenbemiddeling Plaatsingbureau 279
Vlaardingen. Meervoudige Opdracht voor de uitbreiding van het Stadhuis, door B. v. Bilderbeek en Ir. A. van der Steur 195
Volkshuisvesting Ambtsgebieden, Hoofdingenieurs-Directeuren 230
Volkshuisvesting. Reorganisatie v. d. Dienst der 132
Volkshuisvesting. Voorloopige Raad voor de 172
Vollenhove. Twee boerderijen van Arch. Ir. J. A. G. van der Steur 109
Voorbeeldige wijze van vakbeoefening door Leo van Loon te Eindhoven 161
Voorgeschiedenis, uit de, van het Amsterdamsche Beursgebouw 204
Voorloopige wenken voor het ontwerpen van eengezinshuizen 234, 246
Voorwoord van de Redactie 1

W.

Wederopbouwwerk. Honorariumregeling 130
Wederopbouw, De, van Zandvoort, door Ir. G. Friedhoff 173
Wegener, Sleeswijk, Ir. C., Bungalow en Zomerhuisje door J. P. M. 128
Wenken, voorloopige, voor het ontwerpen van eengezinshuizen 234, 246
Werkcomité, Commissie voor de wijziging van de statuten van den B.N.A., Samenstelling 36
Westkapelle. Om den naam en de eer van den Arch., door J. P. Mieras 273
Wettelijke, De, bescherming van den Architectentitel in Engeland I, door J. P. Mieras 263
Idem II 267
Wettelijke Regeling van het Architectenberoep. Uiteenzetting van het Dag. Bestuur van den B.N.A. aan den Minister van Onderwijs 257

blz.

Woningbouw in de naaste toekomst. Adres aan den Minister door het Gen. A.et A. 278
Woningpolitiek, na-oorlogsche 229

Z.

Zandvoort. De Wederopbouw van, door Ir. G. Friedhoff 173
Zuivering van Aannemers 159, 231, 240
Zweden, Normalisatie in, door Ir. H. G. J. Schelling 22
Zweeloo, Raadhuis, Arch. A. Komter 73
Zwiers, Prof. Ir. H. T., Ontslagname als lid van het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw 155
Zijl, Lambertus, 80 jaar!, door J. P. M. 49

BOEKBESPREKING

Architecture in the Netherlands, van Paul Bromberg, door A. Eibink 24
Post-war Building Studies, I, door Ir. H. G. J. Schelling 45
Plan voor den wederopbouw van de badplaats Scheveningen, ontwerp Prof. Rosse, door J. P. L. Hendriks 72
Post-war Building. Studies II, Plastics door Ir. H. G. J. Schelling 98
Idem. no. 3 111
The Culture of Cities, from Lewis Mumford, door Ir. G. Friedhoff 125
Historische Gebouwen van Rotterdam, van J. Verheul door J. P. M. 161
Richtlijnen voor een nieuwe woningpolitiek, door Ir. H. G. J. Schelling 170
Kerkbouw. Korte verhandelingen over Eeredienst en Kerkbouw. Instituut voor Kerkelijke en Religieuze Kunst te Utrecht 1946, door Ir. H. G. J. Schelling 171
Architect's Yearbook I. Ed. Paul Eleck, Diamond House 36-38, door Ir. H. G. J. Schelling 191
Geluids-isolatie in Woningen, uitg. Wed. J. Ahrend en Zn., door H. M. 191
The place of glass in building, by John Gloag, door Ir. H. G J. Schelling 232
Charles Terasse. La Cathédrale miroir du monde, door Ir. H. G. J. Schelling 286
The modern house in America, van James Ford en K. Morrow Ford, door Ir. H. G. J. Schelling .. 302
If you want to build a house, van G. B. Mock, door Ir. H. G. J. Schelling. 303

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR. H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER: B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER: A. EVERS, J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT J. ZIETSMA, LEDEN: J. P. MIERAS, SECRETARIS:

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

63STE JAARGANG
DECEMBER 1945 NR. 1

ZIJ, DIE VIELEN . . . .

ZIJ, DIE MOEDIG DEN VIJAND TEGEMOET TRADEN;
ZIJ, DIE ZIJN BEVELEN TROTSEERDEN, EN ZIJ
DIE VIELEN ONDER HET GEWELD, DAT DE BEVRIJDERS
TEGEN DEN VIJAND MOESTEN GEBRUIKEN EN ZIJ,
DIE WEGGESLEEPT VAN HUIS EN HAARD, IN DEN
VREEMDE TEN ONDER GINGEN . . . .

EERBIEDIG HERDACHT

D. Brouwer,	te Amsterdam
J. Bruggema	te Veendam
Ir. H. J. Brusse,	te Rotterdam
H. Elte,	te Amsterdam
Fr. Jurrema,	te Amstelveen
Jac. van Gelderen,	te Rotterdam
K. Limperg,	te Amsterdam
H. Rots,	te Groningen
C. H. Sanders,	te Eindhoven
Joh. Schoenmaker,	te Exloo
J. Sluis,	te Enschede
J. H. van der Veen,	te Amsterdam
G. W. E. Wilmink,	te Hengelo (O.)
A. M. Wolff Beffie,	te Amsterdam

OVERLEDENEN
IN DEN TIJD VAN 15 JUNI 1941 TOT HEDEN

J. van den Ban, te Haarlem.
Jac. van Bendegom, te Utrecht.
Pl. van den Berg, te Wolfhezen.
J. A. M. Bekkers, te Haarlem.
N. Boiten, te Veendam.
H. Bonda, te Amsterdam.
H. Brand, te Dordrecht.
H. ten Dam, te Hengevelde.
C. N. van Goor, te Rotterdam.
C. de Groot, te Hilversum.
S. Haanstra, te Utrecht.
D. B. Gros, te Leeuwarden.
Joh. Hoogeboom, te Renesse.
F. J. Hovers, te Tilburg.
E. F. van der Laan, te Kollum Fr.
Oscar Leeuw, te Nijmegen.
C. J. L. van Leeuwen, te Rotterdam.
P. H. van Lonkhuyzen, te Harderwijk.
M. Meyerink, te Zwolle.
Ir. G. J. Meyers, te Bussum.
E. van der Molen, te Visvliet.
G. J. Postel, te Lochem.
J. Herman de Roos, te Rotterdam.
J. Th. van Rossum, te Delft.
J. C. Slagter, te Haarlem.
Nic. Smit, te Weesp.
H. H. Sombroek, te Velp.
Prof. Ir. J. A. G. van der Steur, te Oosterbeek.
E. J. Timmer, te Wildervank.
J. H. L. J. H. Tindemans, te Nederweert.
Leen Tol, te Lisse.
T. Tonkens, te Groningen.
P. Theunissen, te Rotterdam.
H. W. Venker, te Breda.
P. J. Vermaas, te Rotterdam.
W. K. J. van Vliet, te Hilversum.
M. de Vries, te Assen.
Prof. Ir. J. G. Wattjes, te Rijswijk.
C. J. Wierda, te Heerenveen.
G. Wieringa, te Coevorden.

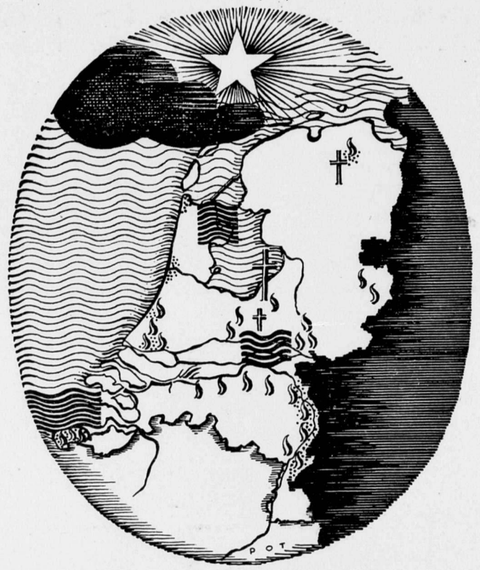

VOORWOORD VAN DE REDACTIE

Sinds half Juli 1941 heeft de Redactie van het Bouwkundig Weekblad Architectura moeten zwijgen. Zij heeft kort na het optreden van den gemachtigde haar ontslag genomen. Het was maar al te duidelijk, dat de B.N.A. een politieke vereeniging moest worden en de Nederlandsche architecten in nationaal-socialistischen zin zouden worden „gelijkgeschakeld". Er bleef niets anders over dan zoo spoedig mogelijk voor het lidmaatschap van de vereeniging te bedanken. Een strijd tegen gewetensdwang, daar kwam het op aan.

Sinds begin Mei van dit jaar zijn wij weer vrij. Die vrijheid is duur gekocht. Want hoe velen zijn in den strijd gebleven, en welke onbeschrijfelijke materieele verliezen zijn het gevolg van oorlogs- en bezettingsstrijd geweest. Wij bevinden ons in een ongekende chaos, waaruit slechts met de allergrootste moeite stap voor stap een goede orde naar voren zal kunnen komen.

De Redactie betreurt het verlies van één harer leden, den begaafden heer Lensvelt. Al was hij niet rechtstreeks slachtoffer van oorlog of terreur, de moeilijke omstandigheden hebben zeker bijgedragen tot zijn dood. De verliezen in de gelederen der architecten zijn vele. Ook deze omstandigheid zal het herstel aanzienlijk moeilijker maken.

Wij zijn er ons van bewust, dat bij den wederopbouw van alles wat verloren ging, zeer veel van de architecten zal worden geëischt. Een zware taak rust op onze schouders. Op vele plaatsen is zóó veel verwoest en ernstig beschadigd, dat aan groote stadsdeelen een nieuwe vorm zal moeten worden gegeven. Hier is veel en zeer verantwoordelijk werk te doen. Er zal veel samenwerking worden vereischt, veel begrip van anderer meening worden gevraagd en vooral veel ingespannen arbeid moeten worden verricht.

Ook in het Bouwkundig Weekblad Architectura zal dit alles zich moeten afteekenen. En nu de Redactie weer terug is en haar werk opnieuw wil opvatten moet zij van den aanvang af zich bewust zijn van een hooge en verantwoordelijke taak. Het is thans nog niet geheel duidelijk, welke plaats aan de verschillende tijdschriften die zich op bouwkundig en bouwkunstig gebied bewegen, zal moeten worden ingeruimd. Wij zijn echter van meening, dat voorloopig zeker eenige beperking noodig zal zijn, wil men in de moeilijke tijden die wij tegemoet gaan niet méér willen produceeren dan met redelijkheid geconsumeerd kan worden.

Wij willen daarom verklaren, dat wij het Bouwkundig Weekblad gaarne willen laten herrijzen op den ouden grondslag: niet uitsluitend vereenigingsorgaan dat de band tusschen de leden vernieuwt en versterkt, maar bovendien het blad waarin als van ouds een goede afspiegeling te zien komt van alles wat in de architectenwereld gaande is. Wij willen weer gaarne „de algemeene belangen van de bouwkunst en verwante kunsten dienen door publicatie van artikelen en afbeeldingen, betrekking hebbende op deze kunsten in „binnen en buitenland," zooals de taak der Redactie in hare instructie voorloopig nog omschreven is.

Bouwkunst dus en wat daaraan verwant is. Laat ieder van de leden zijn verantwoordelijkheid gevoelen van een actief medewerker, waardoor ons blad na de lange jaren van gedwongen rust weer zijn oude plaats zal kunnen hernemen. Als eerste taak zal daarbij moeten worden nagestreefd de wederopbouw van het vereenigingsleven. Maar daarnaast blijft de taak van goede voorlichting op bouwkunstig terrein.
Met grooten ernst zullen wij opnieuw trachten „onszelf te zijn".

De Redactie.

MEDEDEELING VAN HET VOORLOOPIGE BESTUUR VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA AT AMICITIA

Hoezeer het weder verschijnen van het Bouwkundig Weekblad Architectura door de geheele Nederlandsche Architectenwereld ook met vreugde begroet wordt, toch zal de naam van het blad wellicht bij de oud-leden van het overleden Genootschap eenige verwondering wekken, evenals hij dit zal doen bij al diegenen, die straks mee gaan helpen het nieuwe A. et A. op te bouwen.
In Doorn was immers besloten zoo spoedig mogelijk te komen tot een eigen maandblad, waarvoor de redactie daar reeds werd aangewezen. Welnu, de voorbereidingen voor dit blad zijn al ver gevorderd, het verschijnen daarvan staat vast, evenwel nog niet de datum, gezien de moeilijkheden die nog moeten worden overwonnen.

Binnenkort zal in de gemeenschappelijke bijeenkomst van bestuur en redactie van B.N.A. en A. et A. de taak en arbeidsverdeeling voor de beide bladen nader besproken worden.
Wanneer dan ook in de volgende nummers van het B.W.A. de A. verdwenen zal zijn en de redactieleden voor A. et A. zullen zijn teruggetreden, zal men dit niet moeten zien als een splitsing, doch als een symptoom, dat er voor ieder der twee bladen een eigen taak kan liggen op het zoo rijke en veelomvattende gebied van de bouwkunst en van de gebonden kunsten.
Namens het voorloopige bestuur,

A. KOMTER, Voorzitter.

FRITS LENSVELT †
OVERLEDEN TE MIDDELBURG OP 23 JULI 1945

De Redactie is weer vereend en hervat — tot nader order — haar oude taak. Een onzer leden komt niet terug. Hij laat een ledige plaats achter. Zoo ergens, dan is hier deze uitdrukking geen phrase. De plaats van Frits Lensvelt is ledig en blijft dat. Want zijn kwaliteiten als redactielid waren verbonden aan zijn persoonlijkheid en zelden heeft de Redactie een lid gekend, wiens persoonlijkheid en geestelijke gesteldheid aan de vereischten voor kundig redactiewerk zóó volledig en uitnemend beantwoordden. Deze vereischten culmineeren in de geschiktheid en de kundigheid tot het vellen van een aesthetisch oordeel. Hierin was Lensvelt een meester. Dit wil niet zeggen, dat zijn oordeel altijd „juist" was, in dien zin dat allen het konden deelen, maar wèl was het altijd juist in de wijze, waarop het tot stand kwam.
Laten we eerlijk bekennen, dat de wijze, waarop een aesthetisch oordeel tot stand komt, vaak nog al, om het niet anders te zeggen, gemoedelijk te noemen is. Van more arithmetica is maar weinig sprake. Met eenige flair zien we al ras in het te beoordeelen werk enkele kwaliteiten of zwakke plekken en deze spontane reacties van het werk op onze beoordeelenden geest stippelen meestal vrij spoedig het globale karakter van ons eindoordeel uit. Let eens op, hoe meestentijds een oordeel een optelsom is van détailkritieken en van los van elkaar staande overwegingen.
Lensvelt had de prachtige gave zijn oordeel systematisch van grond af op te bouwen en punt voor punt te verantwoorden. Zijn persoonlijkheid was in sterke mate verbonden aan een hoog verantwoordelijkheidsgevoel tegenover alles wat hij deed voor zichzelf en voor anderen.
Tegenover het onderwerp, waarover een oordeel moest worden uitgesproken gaf hij zijn overdenkingen en overwegingen nooit anders dan van uit een gemotiveerd uitgangspunt.
Terwijl vele beoordeelaars vaak haast niet beseffen, welk standpunt ze innemen en of ze een standpunt innemen, zoo haastig jagen ze naar de conclusies, besteedde Lensvelt oneindige zorg aan het vaststellen van het uitgangspunt, waarvan hij met eindeloos geduld trachtte voor zich zelf de juistheid te vinden.
Vanuit dit standpunt, aldus helder en duidelijk vooropgezet, ontwikkelde hij dan zijn denkbeelden, waarbij de kleinste détails en de kleinste factoren zijn doordringende aandacht hadden en deze denkbeelden bouwde hij op tot een gaaf geheel.
Lensvelt te hooren spreken en betoogen, was een geestelijk genot. Hij uitte zich, met een wonderlijk sympathiek geluid, in langzaam uitgesproken bewoordingen, diep overwogen en scherp doordacht en zelfs in felle beroeringen van zijn ontvankelijk gemoed bleef hij altijd rustig en beheerscht. Nooit verviel deze man in het grove, maar wist de aanleidingen, die anderen daartoe zouden hebben doen vervallen, te benutten om in de allerfijnste en zachtste humor contrasten en lichtspiegelingen in zijn betoog te brengen.
Lensvelt schreef weinig in ons blad. Aan zijn schriftelijke uitingen besteedde hij ook weer de uiterste zorg. Geen wonder dat ze tot het beste behooren, wat we in de laatste jaren konden plaatsen. Men herleze zijn stukken over de L.A te Zürich in 1939.
Als kunstenaar zal hij in andere kringen meer omstandig dan hier op deze plaats mogelijk is, worden herdacht. Hij leefde in verbeeldingen, in de tijdelijkheid, in de tooneelwereld, in de wereld van het costuum, van het décor, in de sferen der tentoonstellingen en wat hij voor blijvend werk van zich zelf zoo lief had, was het brooze, breekbare glas. Hij was decorateur, in den echten en edelen zin van den beoefenaar van de schoone kunst van de sier, een kunst, die neergetrokken van zijn hoog geestelijk niveau, daarvan als geen andere de smaad heeft ondervonden.
Voor den adel van het décor in het leven heeft Lensvelt geleefd en gestreden, in waarlijk hoog gedragen kunstenaarschap.
Nu is de tijdelijkheid voor hem verwisseld in het eeuwige.

J.P.M.

IN MEMORIAM C. J. WIERDA †

ARCHITECT TE HEERENVEEN, BESTUURSLID VAN DEN BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

C. J. Wierda werd in het jaar 1886 te Heerenveen geboren en overleed aldaar op 20 Mei 1945. Reeds op 25-jarigen leeftijd vestigde hij zich in zijn geboorteplaats als architect en waterbouwkundige, na zijn studie te hebben voltooid aan de school voor Beeldende Kunsten te Amsterdam en aan het Instituut „Van Dijk" te Zwolle. Vele en belangrijke bouwwerken zijn, voornamelijk in de provincie Friesland, door hem ontworpen, o.a. de Schouwburg te Heerenveen, het kantoorgebouw van de Scheepvaart- en Steenkolenmaatschappij te Harlingen, het gebouw van het Groene Kruis te Bolsward, de Spaar- en Voorschotbank te Heerenveen, de watertoren te Joure, villa's te Oudeschoot bij Heerenveen en talrijke boerderijen voor de Ontginningsmij. „De Drie Provinciën" en voor de Domeinen. Meerdere waterschappen in de provincie Friesland zijn volgens zijn plannen ingericht, en de werken, zooals gemalen, wegen en toevoerkanalen onder zijn directie uitgevoerd; o.a. de waterschappen „De Riedpolder" onder Franeker, „De Verbinding" onder Langeweer, „Mildam-Oudeschoot" en de Veenpolder van Weststellingwerf.

De heer Wierda was sinds het jaar 1913 directeur van de N.V. de Heerenveensche waterleiding en een drietal jaren dijkgraaf van het zeewerend waterschap „De Zeven Grietenijen en de Stad Sloten".

Meerdere functie's bekleedde hij in tal van vereenigingen in zijn geboorteplaats en ook in het vereenigingsleven van de architecten werd niet tevergeefs een beroep op hem gedaan. Eenige jaren vervulde hij de functie van penningmeester van het N.I.V.A. en bij de fusie in 1939 werd hij gekozen als lid van het bestuur van den B.N.A. wederom als penningmeester.

In de provincie Friesland was Wierda, en zeker niet het minst in de architectenwereld, een zeer bekende figuur. Voor alles waar hij voor werd geroepen heeft hij steeds groote belangstelling getoond, hij was een ijverig en bekwaam en daarbij een zeer rechtschapen en welwillend mensch. Ook van deze goede eigenschappen, als mensch en als werker, werd door vele vrienden en afgevaardigden getuigd aan zijn graf.

Wij missen hem noode in onze provincie!

Ik ben er van overtuigd, dat zijn vrienden en collega's en de talloos velen, die hij met raad en daad geholpen heeft, hem nimmer zullen vergeten.

Leeuwarden, Nov. 1945.
J. A. Kielman.

Gaarne voegen wij aan het bovenstaande een woord van weemoedige hulde toe aan ons overleden medelid, die in September 1940 bereid was, de moeilijke taak van het Penningmeesterschap van den Bond op zich te nemen en deel te nemen aan ons werk. Wij zijn van zijn ijver en bekwaamheid, zijn rechtschapenheid en welwillendheid, waarvan de heer Kielman gewaagt, getuige geweest. Voor zijn belangelooze toewijding aan de zaak van den Bond, in een der moeilijkste en hachelijkste perioden van zijn bestaan, zeggen we den overledene dank.

HET DAGELIJKSCH BESTUUR
VAN DEN B.N.A.

DE STAND VAN DEN B.N.A.

Nu wij — eindelijk! — weer de beschikking hebben gekregen over ons weekblad, waardoor wij in staat zijn, het contact met de leden dan weer op te nemen op zoodanige wijze, dat omtrent meeningen, bedoelingen en plannen van onze zijde bij de leden duidelijke inzichten worden gewekt, meenen wij niet beter te kunnen doen dan te beginnen met een zoo volledig mogelijke uiteenzetting van den stand van zaken op dit oogenblik, aangevuld met die mededeelingen van min of meer historischen aard, die voor een goed begrip van den toestand onmisbaar zijn. Als wij daarbij wijdloopig zijn, zal dit zijn toe te schrijven aan de groote massa materiaal, die wij hier te verwerken hebben; wij hopen echter van harte, dat onze leden bereid zullen zijn, zich door de rijstebrijberg, dien wij gaan opdisschen, met goeden wil heen te werken. Het groote goed dat voor onze organisatie gemoeid is met een goed onderling begrip van leden en leiding, zal, naar wij vertrouwen, door allen worden erkend en begrepen.

In de eerste plaats willen wij iets zeggen van de samenstelling van het Dagelijksch Bestuur. Bij de bevrijding, toen ook het Bureau van den B.N.A. door de persoonlijke actie van Boeyinga, Eibink en den Heer Mieras weer in ons bezit kwam, was krachtens een te Londen genomen Regeeringsbesluit de leiding van den B.N.A. automatisch opnieuw in handen van het Dagelijksch Bestuur, dat in den zomer van 1941 door de handlangers van den bezetter uit zijn functie was ontzet. Evenwel: dit Dagelijksch Bestuur kon zijn arbeid praktisch niet uitoefenen. De voorzitter: Prof. Zwiers, was zoojuist door de Regeering benoemd in het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw, en gaf te kennen, dat deze functie zóóveel van zijn tijd zou vergen, dat hij deze niet zou kunnen combineeren met het voorzitterschap van den B.N.A. De secretaris: Ir. A. J. van der Steur, was juist herstellende van een zware ziekte, die het hem voorshands nog onmogelijk maakte, op volle kracht te werken. De penningmeester: de Heer Wierda, was kort te voren overleden. Het vierde lid, de Heer Ide Bloem, was, wonende te Tilburg, bij de destijds nog volkomen ontwrichte verkeersverhoudingen buiten staat, geregelde vergaderingen van het Dagelijksch bestuur bij te wonen.

Op den 2e Pinksterdag werd er daarom door Prof. Zwiers een bijeenkomst belegd op het Bureau van den B.N.A., waarbij tegenwoordig waren Prof. Zwiers, Ir. A. J. van der Steur, B. T. Boeyinga, A. Eibink en de Heer J. P. Mieras, om den stand van zaken onder het oog te zien. Hier werd besloten, dat, zoolang geen geregelde toestanden waren ingetreden, de dagelijksche leiding van den Bond zou worden waargenomen door een driemanschap, dat zichzelf aanduidde als Dagelijksch Bestuur ad hoc, samengesteld uit:

Ir. A. J. van der Steur, als secretaris van het Dagelijksch Bestuur,

B. T. Boeyinga, als lid van het Hoofdbestuur: Districtscommissaris Groote Steden.

A. Eibink, als lid van het illegale driemanschap uit den bezettingstijd.

In de benoeming van Eibink in deze functie was tevens een verband gelegd tusschen de leiding van den B.N.A. in deze overgangsperiode met de voorbereidende commissies voor de Federatie van Beroepsvereenigingen van Kunstenaars, waarop wij in het hierna volgende nog nader zullen terugkomen.

Het Dagelijksch bestuur ad hoc heeft zijn functie zoo goed en zoo kwaad als dit onder de gegeven omstandigheden mogelijk was, vervuld tot een door hemzelf bijeengeroepen vergadering van Districtscommissarissen en vertrouwensmannen uit verschillende kringen van den B.N.A. op 17 Augustus. In deze vergadering werd, in overeenstemming met de in tal van kringen duidelijk naar voren gekomen meening der leden besloten, dat het Dagelijksch Bestuur zoo spoedig mogelijk in zijn oorspronkelijke samenstelling zou worden hersteld. De vacature-Wierda zou door de Noordelijke kringen worden aangevuld bij zijn verkiezing. Zij wezen hiervoor Ir. Vegter te Leeuwarden aan. Zoolang de verkeersomstandigheden het geregeld bijeenkomen van het Dagelijksch Bestuur niet mogelijk maakten, zou het Dagelijksch Bestuur ad hoc de zaken blijven waarnemen.

Niettegenstaande de verkeersomstandigheden sindsdien wel verbeterd zijn, zijn zij toch nog niet zóó, dat het waarnemende Dagelijksch Bestuur zijn functie reeds heeft kunnen overdragen. Wij hopen, dat dit spoedig het geval zal kunnen zijn, om daardoor de terugkeer van legale toestanden in den Bond te kunnen bespoedigen. Niemand verlangt daarnaar vuriger dan het waarnemende Dagelijksch Bestuur.

Met Prof. Zwiers, die na het hem overkomen ongeluk gedurende eenige maanden volledig buiten gevecht werd gesteld, maar omstreeks 1 October zijn werkzaamheden geleidelijk weer hervatte, werd verschillende malen overleg gepleegd zoowel over zaken, die de directe leiding van den B.N.A. betroffen als ook — speciaal in den laatsten tijd — over belangrijke voorstellen, die door hem zijn en worden ter tafel gebracht in het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw. Wij hopen ook hierop hieronder nog nader terug te komen.

Komen wij dan nu tot de toestand van den Bond en de aan de orde zijnde vragen, dan noemen wij in de eerste plaats de stichting van de Federatie van Beroepsvereenigingen van Kunstenaars, waarvan, blijkens het door het Voorloopig Bestuur van deze op te richten Federatie uitgegeven Manifest het de bedoeling is, dat de B.N.A. als beroepsvereeniging der architecten deel zal uitmaken. Aangezien het ons wel overduidelijk gebleken is, dat er — vermoedelijk ook wel door onvoldoende duidelijkheid dezerzijds — veel misverstand over deze Federatieplannen is ontstaan en als gevolg daarvan bij vele architecten ook een zeker wantrouwen is gewekt, meenen wij goed te doen, aan een en ander opnieuw een uiteenzetting te wijden, die, naar wij hopen, dit wantrouwen en deze misverstanden zal kunnen opheffen. Wij meenen in de eerste plaats, wat betreft strekking en aard vna de Federatieplannen de aandacht te moeten vestigen op vestigen op de uiteenzetting die Eibink op Dinsdag 6 November jl. voor een vergadering van Groningsche architecten, uitgeschreven door den kring Groningen van den B.N.A. heeft gegeven. Wij mogen er bijvoegen dat deze drukbezochte vergadering, waar vrijwel alle vooraanstaande leden van den Bond uit Groningen en vertegenwoordigers uit Leeuwarden en Assen aanwezig waren, zich na de toelichtingen van het wnd. Dagelijksch Bestuur met op één na algemeene stemmen met de Federatieplannen heeft vereenigd.

Waar wij hier in het bijzonder nog op in willen gaan, is de positie van den B.N.A. tegenover de Federatie. In de eerste plaats geven wij met nadruk te kennen, dat het wnd. Dagelijksch Bestuur de Federatieplannen van harte steunt. De in sommige kringen gewekte en zelfs gepropageerde indruk, dat er een zekere tegenstelling zou bestaan tusschen de leiding van den B.N.A. en die van de Federatie-in-oprichting, is volkomen uit de lucht gegrepen. Er bestaat tusschen beide Besturen geregeld contact en hartelijke samenwerking.

De eerste vraag, die naar aanleiding van de Federatieplannen veelal wordt gehoord, is deze, of zich bij aansluiting aan de Federatie de B.N.A. zich uitsluitend zou gaan oriënteeren op het kunstleven, terwijl toch de bindingen, die den B.N.A. zou moeten aanleggen en/of verstevigen niet de andere groepen van beroepsbeoefenaars in het bouwwezen, voor hun van grooter, althans van meer primair belang zouden zijn.

Wij willen hier tegenover stellen:

1°. dat in punt 7 van de Richtlijnen van het Manifest van de Federatie de noodzakelijkheid van binding naar de zijde van het bedrijfsleven uitdrukkelijk is erkend als een primaire taak van de beroepsvereenigingen die zij op autonome wijze hebben te verrichten.

2°. dat aan de andere zijde ook in de jaren 1940-'41 (trouwens ook daarvoor, althans is den ouden B.N.A.) de bindingen met het kunstleven niet verwaarloosd zijn, en dat in 1940 de B.N.A. toetrad tot de N.O.K., een Federatieve kunstenaarsorganisatie, die met de thans ontworpen Federatie vergelijkbaar was, maar destijds weinig kracht ontwikkelen kon, omdat zij, haastig samengetimmerd, geen principieel onderscheid maakte tusschen eigenlijke beroepsvereenigingen en kunstvereenigingen van anderen aard.

3°. dat een sterke kunstenaarsorganisatie in ons land inderdaad zeer noodzakelijk is, omdat, wil de Regeering (zooals de huidige ongetwijfeld met kracht nastreeft) krachtige regelende impulsen aan het kunstleven geven, zij daarvoor in de maatschappij de uit eigen kracht opgekomen organisaties moet vinden, die haar ten aanzien van te nemen maatregelen kunnen adviseeren (en dan niet is elke kunsttak meer dan één organisatie, die elkaar bestrijden, en ook niet verschillende kunsttakken, die elkaar ongecoördineerd in de wielen rijden), en ook deze maatregelen zelf zullen kunnen hanteeren en uitvoeren. Kiest de Regeering een dergelijke organisatie niet, dan moet zij noodgedwongen teruggrijpen op ambtelijke bemoeiing: iets wat wij toch zeker niet wenschen, en stellig niet, waar het kunstaangelegenheden betreft.

4°. dat ten aanzien van de specifieke architectenbelangen de B.N.A. (zoo goed als elke andere beroepsver-

eeniging op zijn gebied) volkomen vrij en autonoom blijft. De Federatie beoogt niet anders dan stimuleerende en coördineerende activiteit ten aanzien van de belangen van het kunstleven als geheel en de gemeenschap.

Ten aanzien van het vermeende grootere actueele belang van de bedrijfsorganisatorische binding willen wij er uitdrukkelijk op wijzen, dat inderdaad in de jaren 1940-'41 hierop in de actie van den B.N.A. sterk de nadruk viel, maar dat in de eerste plaats de principieel zwakke organisatie van de N.O.K. en de al spoedig optredende Heer Goedewaagen het voor ons niet raadzaam maakten, naar die zijde groote actie te ontplooien, terwijl aan de andere zijde de actie van den B.N.A. het toch ook in die jaren nog niet bracht tot actie naar buiten, tot meer dan theorie. Inderdaad is het een feit, dat een goede organisatie van het bouwwezen, waarin de architect de hem op grond van zijn arbeid toekomende plaats innneemt, een primair maatschappelijk belang mag heeten, dat door ons niet mag worden verwaarloosd, maar de totstandkoming van een dusdanige bedrijfsorganisatie is in sterke mate voorwerp van algemeene regeeringspolitiek, en onze leden kunnen ervan verzekerd zijn, dat het wnd. Dagelijksch Bestuur niet zal nalaten, aan te grijpen op elk aangrijpingspunt, dat het krijgen zal om de verwezenlijking van een bedrijfsorganisatie in het bouwwezen naderbij te brengen. Het is echter aan den anderen kant ervan overtuigd, dat hier nog veel zal moeten groeien en dat hier de zaken niet kant en klaar liggen voor verwezenlijking, zooals zij, als niet alle teekenen bedriegen, wèl gereedliggen naar de zijde van het kunstleven. Als wij naar de zijde van het kunstleven de gereedliggende kansen willen grijpen, beteekent dit dus uitdrukkelijk niet, dat wij de bedrijfsorganisatorische kant van ons beroep willen verwaarloozen.

Een bewijs van dit laatste zult U kunnen erkennen in de deelname van den B.N.A in het Stichtingsbestuur van het nieuwe weekblad „Bouw", waarvan een proefnummer de vorige week verschenen is, en dat beoogt, een orgaan te zijn, waarin op gecoördineerde wijze alle gebieden, die in het bouwwezen betrokken zijn, tot hun uiting kunnen komen. Een blad, dat naast ons B.N.A. zijn eigen specifieke plaats zal hebben in te nemen, en dat wij in de aandacht van onze leden aanbevelen: een blad, waarvan in de Commissie van Voorbereiding uitdrukkelijk is vastgesteld, dat het t.z.t., wanneer de maatschappelijke organen voor organisatie van het bouwwezen zullen zijn tot stand gekomen, daardoor zal moeten worden overgenomen. Hier kan kostbare voorarbeid op dit gebied op vruchtdragende wijze worden verricht.

Keeren wij nog een oogenblik terug tot de Federatie, dan zijn er nog 2 punten, waarop de aandacht moet worden gevestigd:

1°. Men geeft zich niet op als lid van de Federatie (dat staat ook niet op de aanmeldingskaart) maar als lid van de beroepsvereeniging in het kader van de Federatie. In ons geval, waarin de bedoeling is, dat de reeds bestaande B.N.A. deze beroepsvereeniging zal zijn, heeft deze aanmelding het karakter van een adhaesiebetuiging. Deze opvatting is door het voorloopige Bestuur van de Federatie als juist erkend. Het lijkt ons wenschelijk, wanneer men, gelezen de voorafgaande toelichting, voor aansluiting van den B.N.A. bij de Federatie is, de aanmeldingskaart bij het kringbestuur inlevert. Dit bestuur zorgt dan voor doorzending naar het secretariaat van den B.N.A.

2°. er is bezwaar gemaakt tegen de samenstelling van het z.g. werkcomité van 22 leden, dat krachtens het Manifest de Statuten van den B.N.A. zal hebben aan te passen aan de Richtlijnen van de Federatie. Voor wie de Richtlijnen goed leest en de Statuten van den B.N.A. kent, zal het duidelijk zijn, dat deze aanpassing weinig moeite zal behoeven te kosten, omdat de Richtlijnen van de Federatie in sterke mate volgens het voorbeeld van onze Statuten zijn opgebouwd. Dit neemt niet weg, dat onze Statuten destijds in 1940 onder zekeren druk zijn tot stand gekomen en dat toetsing daarvan aan de opvattingen van vandaag zeker zin heeft. Bovendien mag zeker worden gesteld, dat wat wij in dezen tijd hebben na te streven, een sterke gemeenschap van architecten is, zoodat bij den opbouw daarvan alle binnen ons vak bestaande schakeeringen aan het woord zullen moeten komen. Hierbij zijn ook (en hiertegen gaat, als wij het goed zien, het grootste bezwaar) twee organisaties van Studeerenden (Delft en H.B.O.) Wij willen tegenover de bezwaren van hen, die dit onjuist achten, met nadruk stellen, dat een gemeenschap van Nederlandsche architecten zijn eigen nakomelingschap niet mag vergeten, en dat de inleiding van die talrijke generatie van vaak talentvolle jongere krachten in ons beroep na de zoojuist doorworstelde bezettingsperiode een belangrijke taak van onze organisatie behoort te zijn: ja, p l i c h t is. Het ware onjuist, de jongeren hierbij niet zelf te laten meespreken.

Men vergete niet, dat het „werkcomité" krachtens het Manifest in het kader van onze B.N.A. geen andere beteekenis heeft dan die van een Commissie voor Statutenwijziging, wier voorstellen t.z.t. na voltooiing ter vrije beoordeeling aan de leden van den B.N.A. zullen worden voorgelegd. Wij kunnen met den besten wil van de wereld niet inzien, waarom men op andere dan zeer formalistische gronden zijn medewerking aan de samenwerking van dit werkcomité zou kunnen weigeren, en de waarde van deze formalistische bezwaren erkennen wij niet; wij meenen althans, dat zij tegenover de uiterlijk waardevolle gedachte van den gezamelijken opbouw van een werkelijke architectengemeenschap uit alle Nederlandsche krachten van goeden wille van geen beteekenis mogen zijn. Op het besef van de wezenlijke waarde van deze gemeenschapsgedachte, die op de voorgeschreven wijze langs den weg van vrijheid kan worden verwezenlijkt, doen wij bij dezen een ernstig en klemmend beroep.

Wij spraken er zoo juist van, dat de voorstellen van het Werkcomité van 22 t.z.t. na voltooiing aan de leden van den B.N.A. zullen worden voorgelegd. Wie zijn de leden van den B.N.A.? Dat weten wij niet, want dit diende uitgemaakt te zijn, krachtens artikel 5 van de Statuten, door den Architectenraad, die in 1941 door het Bestuur werd samengesteld, maar op het oogenblik dat zij juist gereed was met haar voorbereidende werkzaamheden en de stukken zou laten uitgaan, door den „gemachtigde" Boezeman, werd opgeheven en naar huis gestuurd. De hiergenoemde vergadering op 17 Augustus is na actueele bespreking eenstemmig tot de conclusie gekomen, dat de eenige juiste weg voor den B.N.A. was, de Architectenraad zoo spoedig mogelijk te doen herleven en

zijn werkzaamheden te doen verrichten, opdat krachtens de Statuten rechtsgeldig zou worden vastgesteld, wie onze stemgerechtigde leden zijn, die t.z.t. het recht hebben, over al-of-niet-aansluiting van den B.N.A. aan de Federatie te beslissen en ook verdere wijzigingen van de statuten naar de richting van een werkelijke Nederlandsche architectengemeenschap te beoordeelen.

Wij kunnen aan onze leden mededeelen, dat de Architectenraad, na eenige, na de bezetting noodig of wenschelijk geachte aanvullingen en mutaties, opnieuw onder leiding van Dr. J. P. Fockema Andreae zal optreden, en dat zij reeds voor een eerste voltallige zitting is opgeroepen. Wij hopen, dat de leden spoedig van haar bestaan zullen merken.

De basis van den arbeid van den Architectenraad is het krachtens art. 5 der Statuten opgestelde Reglement van het Architectenregister, dat, naar men zich zal herinneren, op zijn beurt een reproductie is van het in Mei 1940 gereedliggende ontwerp-Architectenwet van Minister Bolkestein. Het spreekt vanzelf, dat wij hebben overwogen, dat de werking van den Architectenraad, zoolang deze uitsluitend intern als orgaan van den B.N.A. werkt, tegenover de buitenwereld uiteraard nog niet van doorslaggevende beteekenis zal zijn, en dat gestreefd moet worden naar de totstandkoming van een wettelijke regeling. Besprekingen hierover met het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen zijn door ons ingeleid. Wij hebben ons daarbij gesteld op den basis van het wetsontwerp-Bolkestein, dat naar onze meening nog steeds een goeden grondslag voor een wettelijke regeling biedt, maar hebben goede hoop, dat het ons gelukken zal, aan de titelbescherming, die het ontwerp-Bolkestein voorzag, nu ook de architectenberoepsbescherming, in dezelfde wet geregeld, te kunnen verbinden. Naar onze meening is de tijd voor dezen principieelen stap thans rijp.

Wij hebben aan den Directeur-generaal, wnd. Secretaris-generaal van het Departement van O.K. & W., Mr. H. J. Reinink, medegedeeld, dat onze Architectenraad binnen het raam van den B.N.A. zelf zijn werkzaamheden zal beginnen op dezelfde basis als de architectenwet-Bolkestein; wij vertrouwen daarbij, dat het werk van den Architectenraad door de Regeering zal kunnen worden beschouwd als voorarbeid van het t.z.t. aan te leggen wettelijke Architectenregister, zoodat dit zich t.z.t. op het door onzen Architectenraad aangelegde register zal kunnen baseeren. Wij stellen ons voor, dat onze Architectenraad in samenwerking met het Departement van O., K. & W. zal arbeiden, en hebben dan ook het voornemen, aan den Minister te verzoeken in den Architectenraad een lid aan te wijzen, die daarin de functie zal vervullen van vice-voorzitter.

Ten aanzien van de normen, volgens welke de Architectenraad zal werken, meenen wij, om dit toch al lange relaas niet al te veel te doen uitdijen, te mogen verwijzen naar het Reglement van het Architectenregister, dat de Architectenraad t.z.t. ter kennis van de belanghebbenden zal brengen. Het is destijds in 1941 niet meer mogelijk geweest, dit te doen, vóór „kameraad" Boezeman ingreep. Het zij voor het oogenblik voldoende om te zeggen, dat bij deze eerste inschrijving de in de laatste artikelen van het Reglement vervatte overgangsregeling zal gelden, die in beginsel hierop neerkomt, dat gedurende het eerste jaar na de opening van het Register degenen, die minstens 5 jaar als architect zijn werkzaam geweest en bewijzen van voldoende bekwaamheid als zoodanig kunnen overleggen, alsmede zij, die minstens 10 jaar — niet zelfstandig — leidenden en ontwerpenden arbeid hebben verricht op een architectenbureau of in overheidsdienst (eveneens met bewijs van bekwaamheid), B.I.'s en houders van een ander voldoende geacht diploma zonder meer kunnen worden ingeschreven. De meer op de eischen van later op geregelde tijden af te nemen architectenexamens geeischte definitieve normen voor inschrijving liggen uit den aard der zaak hooger, maar zullen voor de eerste inschrijving, die met een overgangsperiode moet rekening houden, niet gelden.

Het verzoek, door het wnd. Dagelijksch Bestuur aan alle leden gedaan om ten behoeve van een zoo volledig mogelijke documentatie van het werk der leden 3 sinds 1930 gemaakte werken bij het Bureau van den B.N.A. in te zenden ter opneming in het documentatie-archief, heeft o.m. de strekking, het werk van den Architectenraad voor te bereiden en te steunen.

Een noodzakelijk complement van een regeling van het architectenberoep, zeker, wanneer daaraan beroepsbescherming verbonden wordt, is zorg voor een goede architectenopleiding, die rekening houdt met de in de wet gestelde normen, en niet minder met de eischen, die aan den architect krachten zijn functie in de maatschappij moeten worden gesteld. Uit de erkenning van dit feit groeide nog tijdens de bezetting het besef van de noodzakelijkheid, de architectenopleiding in architectenkring in studie te nemen, hetgeen leidde tot de samenstelling van een studiecommissie onder voorzitterschap van J. F. Berghoef, waarin verder zitting hadden als secretaris-rapporteur Ir. A. J. van der Steur, en voorts rector H. M. A. van Helvoort en G. H. Holt. Deze Commissie kwam in Augustus 1944 gereed met een omvangrijk voorloopig rapport met vele bijlagen, waarover besprekingen werden gevoerd met verschillende collega's besturen en groepeeringen van architecten en studeerenden, die bevoegd of belanghebbend ten aanzien van opleidingsvraagstukken werden geacht. Zij mocht het genoegen smaken, de algemeene lijn van haar voorstellen vrijwel unaniem aanvaard te zien en kon voorts haar voordeel doen met tal van suggesties en kritische opmerkingen. De oorlogswinter 1944-'45 legde ook haar activiteit volledig lam, maar na de bevrijding kon zij haar arbeid hervatten, hetgeen in de eerste plaats leidde tot de opstelling van een geheel nieuw, veel verkort en dus ook veel leesbaarder en gemakkelijker verteerbaar rapport, in de tweede plaats tot een zeer diepgaand overleg met de afdeeling Bouwkunde der T.H., waarbij ten aanzien van de hoogeschoolopleiding de voorstellen der commissie door de afdeeling Bouwkunde vrijwel geheel werden aanvaard (dit is de eerste keer, dat op de T.H. invloed van de architecten uit de practijk op het leerplan wordt toegelaten!), in de derde plaats tot uitbreiding van de Commissie met de HH. F. A. Eschauzier als vertegenwoordiger van de Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderricht te Amsterdam, en Ir. J. C. van Buytenen als vertegenwoordiger van den H.B.O.-cursus der R.K. Leergangen te Tilburg voor de uitvoering van het rapport met betrekking tot de architectenopleiding vanuit de praktijk (V. & H.B.O.). Wij gaan op de resultaten van al deze werkzaamheden hier niet verder in, omdat ons dit in deze verhandeling te ver zou voeren, maar, om het uitzonderlijke idëeele belang van deze aangelegenheid mogen wij verwijzen naar het rapport van de Studiecommissie, dat later in ons blad zal worden afgedrukt en dat de commissie

heeft aangeboden aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, die zijn bijzondere belangstelling voor het vraagstuk van de architectenopleiding duidelijk heeft doen blijken. Op dit punt bestaat alle reden om te hopen op een bevredigende ontwikkeling, zoowel wat de Delftsche opleiding betreft als met betrekking tot de opleiding uit de practijk. Wij wijzen op den verheugenden groei in de laatste jaren van den cursus voor V. & H.B.O. te Amsterdam, die nu reeds te Rotterdam en te Utrecht filiaalklassen heeft, die over 3 studiejaren reiken, op de gezonde ontwikkeling van de cursussen te Tilburg, die geheel in analoge richting gaat als die van de Amsterdamsche instelling, op de gestadige ontwikkeling van de eenige jaren geleden gestichte cursus te Groningen en op de zeer recente stichting van een V.B.O.-cursus te Maastricht: de laatste een direct gevolg van de studies van de Commissie-Berghoef. Het zal een belangrijke taak voor den B.N.A. worden, door een daartoe te stichten onderwijsraad ten aanzien van deze opleidingsuitzichten richtinggevend en coördineerend te werk te gaan.

Het laatste, maar voor onze leden zeker niet het minst belangrijke punt, dat wij willen behandelen, is de wederopbouw en speciaal de wijze, waarop de verdeeling der architectenopdrachten daarin moet worden ter hand genomen. In vele kringen bestaat op dit punt ernstige ongerustheid: men is eenerzijds zeer bevreesd, dat Jan en alleman, rijp en groen, voor de opdrachten zonder meer zal worden toegelaten, anderzijds moeten wij uiting geven aan de vrees, dat alleen B.I.'s of alleen speciaal geselecteerden uit een kleine bevoorrechten groep aan bod zullen komen. Nòch het een, nòch het ander, is naar onze meening juist.

Laten wij dit vooropstellen:

1°. dat er in de eerste tien jaar in ons land zóóveel werk voor architecten zal te doen zijn, dat iedereen, die tot behoorlijk werk in staat is, ook werk zal kunnen doen.

2°. dat bij den dienst van den Wederopbouw ongetwijfeld de goede wil bestaat om in dezen goede regelingen tot stand te brengen. De wederopbouw der boerderijen is in dit verband een afzonderlijk en zeer eigenaardig hoofdstuk, waarop wij nader terugkomen. Of hier de „goede wil" bestaat, die wij op ander gebied meenen te mogen constateeren, lijkt ons aan twijfel onderhevig.

Ten aanzien van de verdeeling der architectenopdrachten zijn door het wnd. Dagelijksch Bestuur met prof. Zwiers voorstellen besproken, die door hem waren opgesteld en door hem zouden worden voorgesteld in het College van Algemeene Commissarissen voor den wederopbouw. Wij hebben uit den aard der zaak geen vrijheid, deze voorstellen, die ons vertrouwelijk werden ter inzage gegeven, in extenso aan de openbaarheid prijs te geven; wel meenen wij gerechtigd te zijn, uiteen te zetten, welke de leidende gedachten zijn, die aan de voorgestelde regeling ten grondslag liggen, en die wij meenden, volledig te kunnen onderschrijven:

De architectenkeuze heeft een sociaal en een architectonisch aspect; aan beide aspecten moet aandacht worden gewijd, aan beide aspecten moet worden recht gedaan in een juiste coördinatie van beider belang naar elk gegeven geval.

De architect is een vertrouwensman van zijn opdrachtgever; de opdrachtgever moet hem dus vrij kunnen kiezen; begrenzingen van deze vrijheid van keuze mogen alleen worden toegelaten op grond van een hooger algemeen belang.

Een zeer fundamenteel belang is een juiste verdeeling van de architecten over het land. Wanneer men de verdeeling der architecten over het land nagaat, blijken zij in sterke mate geconcentreerd te zijn in de groote steden, terwijl groote gebieden vrijwel geheel van bevoegde architectonische hulp verstoken zijn. Een goede Architectenkeusregeling dient er in elk geval op gericht te zijn, de vestiging van bekwame architecten in kleinere centra of in zekere plattelandsgebieden mogelijk te maken.

De vestiging van meer architecten in de provincie, waardoor het samenhokken van veel te veel architecten in de groote steden zou kunnen verminderen, kan worden bevorderd door het land in kringen in te deelen en de architecten, uitsluitend toe te laten (ten aanzien van de normale opdrachten voor de behoeften van het dagelijksch leven) in hun eigen kring en in de daaraan direct grenzende kringen.

Het beschermde architectenberoep is anderzijds de sanctie op een aanvaarbaar minimum-peil van bekwaamheid. Zoolang het wettelijke architectenregister niet bestaat, zullen in de kringen gevormde architecten-commissies belast zijn met het aanwijzen van degenen, die als architect worden toegelaten. Toelating door een architectencommissie praejudicieert niet op beslissingen van den Architectenraad. De architecten commissies worden den eersten keer door den Minister van Openbare Werken en Wederopbouw benoemd; daarna worden voordrachten opgemaakt door de in de kringen toegelaten architecten. Hooger beroep op beslissingen van de architecten-commissie bestaat bij een centrale architectencommissie.

De architectencommissies houden voorts een opdrachten register aan, samen te stellen uit de verplichte opgaven van ontvangen opdrachten door de architecten in de kringen. De architectencommissies hebben het recht, naar nader vast te stellen regelen, aan architecten het aanvaarden van verdere opdrachten gedurende zekeren tijd te ontzeggen, wanneer deze architecten daardoor zouden worden overbelast.

Ingeval in bepaalde gebieden tijdelijke overbelasting met werk aanwezig is, kunnen architecten uit andere, niet aangrenzende kringen tot arbeid in den overbelasten kring worden toegelaten. Hierbij wordt in het bijzonder gedacht aan adoptatie van overbelaste kringen door onbelaste kringen. Teneinde in dit opzicht coördineerend te kunnen optreden, houdt de centrale architectencommissie een centraal opdrachtenregister aan, samengesteld uit de opgaven van de architectencommissies in de kringen.

Teneinde voor opdrachten van hoogere beteekenis voor elk geval zoo noodig te kunnen beschikken over de meest geschikte krachten, zal voor deze opdrachten de binding aan kringen niet gelden. Hier behoort het bouwkunstbelang zonder meer te praevaleeren.

De architectencommissies in de kringen, alsmede de centrale architectencommissie dienen voorts op nader te bepalen wijze te worden ingeschakeld met betrekking tot de aanwijzing van architecten voor bepaalde opdrachten.

Wij meenen in het bovenstaande de leidende gedachten zoo duidelijk mogelijk te hebben weergegeven. Voor reacties hierop van de zijde van onze leden en voor alle constructieve voorstellen op dit gebied houden wij ons warm aanbevolen. De zaak is voor ons allen van het hoogste belang.

Het laatste punt, waarop wij in dit relaas willen ingaan, is de wederopbouw der boerderijen. Er bereiken ons van vele zijden uitingen, waaruit wij den indruk krijgen, dat het Bureau Wederopbouw Boerderijen op zeer autoritaire wijze zijn eigen gang gaat, zonder eenige coördinatie met de overige wederopbouwdiensten, dat het ten aanzien van de positie der architecten bij den wederopbouw van de boerderijen opvattingen huldigt, die geen enkele architect die zichzelf respecteert, kan onderschrijven, en dat het, b.v. ook ten aanzien van de honoreering, op eigen gelegenheid voorschriften lanceert zonder eenig overleg met de architectenorganisatie. Wij hebben in dezen gang van zaken al aanleiding gevonden om aan onze leden te adviseeren, in geen geval honorariumregelingen te accepteeren, die afwijken van onze A.R. 1932. Ingeval de leiding van het Bureau Wederopbouw Boerderijen steekhoudende gronden meent te kunnen aanvoeren om andere honorariumregelingen in te voeren, meenen wij dat het op haar weg zou liggen, zich daarover met ons Bestuur te verstaan. Tot op heden hebben wij van haar nog niets vernomen.

Over het geheel genomen beschikken wij hier, naar het ons voorkomt, nog niet over voldoende gegevens om ten aanzien van het geheele beleid van het Bureau Wederopbouw Boerderijen een duidelijk beeld te krijgen en ook een doelbewuste actie te kunnen ontplooien. Wij houden ons ook op dit punt ten zeerste aanbevolen voor nadere gegevens, die het beeld van ons kunnen completeeren.

Wij meenen met het bovenstaande ons overzicht van den stand van den B.N.A. te kunnen beëindigen. Wij willen hieraan verbinden, dat wij hopen en vertrouwen, dat onze uiteenzettingen vele misverstanden en veel wantrouwen, dat uit het gebrekkige contact tusschen Dagelijksch Bestuur en leden voortkwam, uit den weg te hebben kunnen ruimen. Op herstel van dit vertrouwen, wederzijds, komt het in de eerste plaats aan!

Het wnd. Dagelijksch Bestuur van den B.N.A.

DE WEDEROPBOUW VAN RHENEN

Wie de naam Rhenen leest, die staat aanstonds het beeld van den unieken Cuneratoren voor oogen, waar zich de huizen van dit oude vestingstadje aan den Rijn rond groepeeren in een keurig conglomeraat, naar het Noorden oploopend tegen de hellingen van den Utrechtsche heuvelrug. Vooral van de rivierzijde af toont het daarmede een stadsbeeld dat in zijn charme en schilderachtigheid een architectonisch monument van groote waarde mag heeten.

Oudtijds reeds een brandpunt van krijg en tooneel van

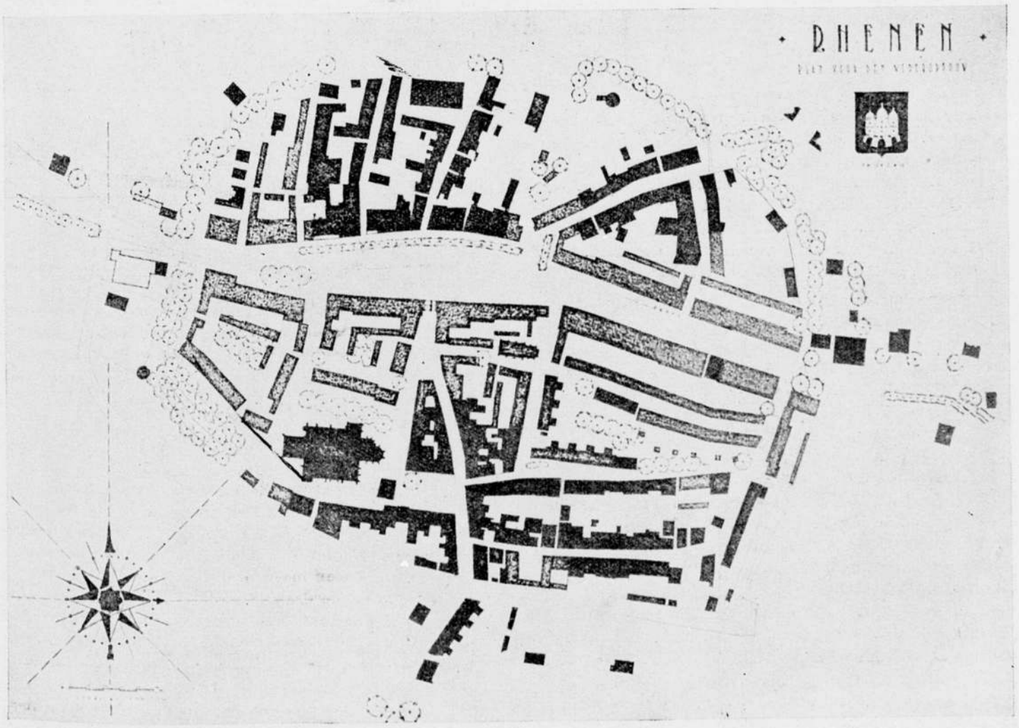

Plan voor den wederopbouw van Rhenen, Ir, C. Pouderoyen, Arch. Stedeb.
De donkere arceering duidt de gespaarde bebouwing aan.

Heerenweg, naar het Westen gezien

Kerkstraat

oorlogsgewoel in den strijd tusschen Utrecht en Gelre is de stad door zijn strategische ligging aan een rivier en op de hoogten van de Zuidoostelijke uitloopers van eergenoemden heuvelrug, blijkbaar uit gelijke oorzaken in het geweld van den wereldoorlog betrokken geworden. Ook moderne legers betreden nog oude krijgspaden. Het lot dat Rhenen in Mei 1940 moest ondergaan ligt nog versch in het geheugen en ook met de bevrijding van ons land, precies 5 jaren later, nadat het stadje inmiddels voor een goed deel van de gevolgen van de eerste oorlogsramp was hersteld, moest het opnieuw geweld van dezen grootsten aller oorlogen ondergaan. Ditmaal weliswaar niet in die mate als in 1940 het geval was maar toch met dit jammerlijk resultaat dat de volledig gerestaureerde en herstelde spits van den fraaien Cuneratoren zoo ernstig beschadigd werd, dat het nog geruimen tijd zal duren voor hij zijn ouden luister zal hebben herkregen.

Hoewel de wederopbouw van de stad tengevolge van de toenemende moeilijkheden gedurende de eerste oorlogsjaren en tenslotte wegens het absolute bouwverbod, nog niet geheel voltooid is, behoeft dat geen beletsel te zijn in afwachting van latere meer uitgebreide publicatie, daarover in ons blad nu reeds iets mede te deelen en met het weinige materiaal dat de laatste oorlogshandelingen overlieten, ook iets te laten zien.

Van stedebouwkundig en architectonisch schoon van Rhenen was na de Meidagen van 1940 nog zooveel gespaard gebleven dat al aanstonds vaststond dat het dure plicht was deze waarden bij den wederopbouw volledig tot haar recht te doen komen. Het stedebouwkundig gave karakter ontleent de stad aan haar karakteristiek middeleeuwsch stratenbeloop, de verspringingen en welvingen der straatwanden, de ligging van de markt, de pleinvorming en vooral de niveauverschillen. Deze geven op vele punten prachtige aspecten waarin de Cuneratoren in vele gevallen de onvergelijkelijke dominant vormt.

Behalve op Kerk en Toren boogt Rhenen slechts op enkele gebouwen die architectonisch eenige allure hebben.

Aan de Vischmarkt, in de z.g. benedenstad, staat het voormalige Raadhuis, dat in de 18e eeuw zijn Middeleeuwsche gedaante heeft moeten verwisselen met een statigen gevel uit dien tijd. Het gebouw is verwaarloosd en vervallen sedert een gevoelloos magistraat het voor beter meende te moeten verlaten en daarmede tevens het centrum van de stad zijn hart ontnam.

Aan hetzelfde plein staat nog het Waaggebouw dat wel houding heeft maar eveneens in vervallen staat verkeert. Ten slotte is er nog de stadsmuur, — overblijfsel van de ommuurde vesting, — die nog voor ruim 50% aanwezig is en waarvan overigens het beloop en de vorm van de versterkingen nog aanwijsbaar zijn uit fundeeringresten.

Gasthuisstraat

Kerkplein

Bontekoestraat

De overige binnen de kern gespaarde bebouwing is van gemengd karakter. De aaneenrijing van de meerendeels 18e eeuwsche huizen met hun gevarieerde verschijning van gevoegde, gepleisterde, geschilderde of gekalkte gevels, met daartusschen soms minderwaardige of karakterlooze specimen uit later tijden, toont in haar gebogen verloop, haar verspringingen en wijkingen dat markante en fleurige beeld, dat het stedenschoon van nog vele Hollandsche stadjes kenmerkt.

Dat is teer bezit waarmede voorzichtig moet worden omgegaan.

Eerste uitgangspunt van de ontwerper bij de stedebouwbouwkundige en architectonische opzet van het wederopbouwplan werd dus de respecteering van de waarden van het gespaard geblevene door een bebouwing die sfeer en karakter van de kern der stad zoo goed mogelijk bewaart.

Tweede uitgangspunt werd dat de nieuwe bebouwing met de bestaande, de kern der oude stad binnen de stadsmuur een organisch en geordend geheel moet vormen. Daarmede wordt voor gebouwen van openbare diensten (Raadhuis) openbaar nut, (Hotel-Vereenigingsgebouw) enz. ten opzichte van de Kerk een plaats vastgesteld.

Een belangrijke factor bij het ontwerpen van het plan was de vraag hoe het tracee van de verkeersweg Utrecht-Arnhem moest worden gekozen.

Er waren voor den oorlog reeds plannen ontworpen dezen weg benoorden de stad over „den berg" heen te leiden en ook een tracee „onder langs" door de uiterwaarden werd overwogen.

De verwoesting van ¾ der panden langs de Heerenstraat opende opnieuw de mogelijkheid de vroeger wegens de hooge kosten verworpen traceering door de stad tot stand te brengen.

De keuze is gedaan; de stad is met haar levensader verbonden gebleven en zal daarvan de voordeelen genieten.

De weg heeft in de kern der stad een verbreding in den vorm van een langgerekt plein verkregen waarmede de ontwerper beoogt het plaatselijk leven een centrum te verschaffen en de passanten een rustpunt te bieden.

Aan dit plein zijn dan ook het Hotel en het Postkantoor gelegen en er zijn voorts winkels, terwijl er nog plaats is voor een vereenigingsgebouw dat hopelijk spoedig het hiaat in de wand zal vullen.

Na de slooping omstreeks 1850 van het Paleis van Frederik van de Paltz is in de omgeving van de Cunera kerk aan de Westzijde, ter plaatse waar zich de gebouwen en tuinen van „den Winterkoning" bevonden, niet meer gebouwd, althans vertoonde zich aan die zijde van de stad stedebouwkundig gezien een gebrek door een onderbreking in den krans van de stadsbebouwing op- en achter den stadsmuur. Die bebouwing moet daar in de middeleeuwen zeer zeker geweest zijn en de ontwerper heeft daarom het stadsplan vervolmaakt met het ontwerpen van een lage bebouwing die kerk en toren van het Westen gezien insluit en ruimte laat voor een beboomd plein en een wal vanwaar uit over den gerestaureerden stadsmuur een schoon uitzicht op de Betuwe te genieten valt.

Als uitgangspunten voor de architectonische verwerkeling van den wederopbouw stelde de ontwerper:

1e. aansluiting in karakter op de bestaande bebouwing; hierbij werd door hem zeer veel gewicht gehecht aan overeenkomst in schaal;

2e. geen seriebouw maar individueele behandeling van elken getroffene met den herbouw van zijn pand in verband met de gevarieerde behoeften en eischen van elk wat betreft wonen, nering of bedrijf, waardoor het individueele huis kan ontstaan;

3e. het bouwen van ongecompliceerde huizen in de traditioneele constructie van baksteen en hout en gedekt met een pannendak.

Ten aanzien van de helling der dakvlakken, de ligging van de nok, de goothoogten en de lichtopeningen werden aan de architecten eenige richtlijnen verstrekt.

Het valt buiten het bestek van deze voorloopige publicatie nader in te gaan op details aangaande de wijze waarop het plan tot stand is gebracht; ik heb slechts iets willen zeggen over de hoofdzaken en beginselen waarop de Wederopbouw van Rhenen is gegrond en goeddeels verwezenlijkt.

Naar die beginselen is te Rhenen naar beste kunnen gewerkt en gestreefd door den ontwerper van het plan, Ir. C. Pouderoyen en zijn medewerker architect J. B. v. d. Haar, in samenwerking met een 16-tal architecten. Van de resultaten van dien arbeid worden hier eenige afbeeldingen benevens het plan van den Wederopbouw geplaatst.

Het is hier wel de plaats reeds nu de vraag te stellen in hoeverre de intenties van den stedebouwer en de architecten met de verwerkelijking van het plan zijn verwezenlijkt.

De beantwoording van die vraag kan ten profijte strekken bij de vele gevallen van wederopbouw die de bevrijheidsphase van den wereldoorlog ons opnieuw als taak stelde.

J. ZIETSMA

ADRES VAN DEN KRING FRIESLAND AAN HET DAG. BESTUUR VAN DEN B.N.A.

Leeuwarden 16 October 1945.

Aan het Hoofdbestuur van den Bond van Nederlandsche Architecten B.N.A.

Weteringschans 102, AMSTERDAM C.

Mijne Heeren,

De Kring Friesland van den B.N.A. heeft met bezorgdheid opgemerkt dat de verzorging der architectuur bij belangrijke opdrachten, welke door groote officieele of semi-officieele instellingen worden verleend, veelal niet leidde tot bevredigende resultaten.

Waar in de naaste toekomst verschillende groote lichamen opdrachten gaan verleenen, welke in belangrijke deelen van ons land (b.v. alle verwoeste gebieden, Wieringermeer, N.O. polder, ontginningsgebieden, enz.) voor tientallen- misschien voor honderdtallen van jaren de architectuur, in het bijzonder die ten plattelande, zullen

beheerschen, heeft de Kring Friesland zich bezonnen op de redenen dezer halve- of heele mislukkingen, en daarnaast naar middelen gezocht om hierin voor de toekomst op betere wijze te voorzien.
Tot de volgende conclusies is zij hierbij gekomen:

1e. Bedoelde groote lichamen hebben de neiging, de verzorging der architectuur van de door hen-behandelde objecten, in handen te stellen van een, daarvoor door henzelve gevormden Dienst,, waarvan de leiding wordt opgedragen aan een min- of meer deskundig ambtenaar.
2e. Hoe bekwaam deze ambtenaren in enkele gevallen ook wezen mogen, toch is het een bekend feit, dat de beste krachten uit de architectenwereld zich liever in het vrije beroep uiten, dan zich in een Dienst laten inschakelen.
3e. Een Dienst heeft in zich de neiging tot verstarring: de betreffende leiders worden veelal overbelast en moeten daardoor veel werk in handen leggen van ondergeschikte krachten, wier capaciteiten veelal de middelmaat niet overschrijden. Hierdoor ontstaat spoedig dor en weinig karaktervol werk.
4e. Waar voor een Dienst de stimulans van den wedijver niet bestaat, welke prikkelt tot het geven van het hoogste kunnen, en ervoor zelfs de correctie ontbreekt, welke in het vrije beroep al spoedig een niet voldoende-bekwaam architect van bepaalde typen opdrachten uitsluit, is de onder sub. 3 bedoelde vervlakking veelal inhaerent aan het systeem.
5e. Waar de Kring Friesland meent dat onze generatie een plicht heeft, zoowel tegenover volgende generaties als tegenover zichzelve, zoo zal de opbouw van ons land niet alleen economisch en technisch zoogoed en volledig mogelijk moeten geschieden, maar ook de schoonheid zal zoo groot moeten zijn, als het ons volk gegeven is deze op het oogenblik te scheppen.
6e. Ieder Nederlandsch architect zal hiertoe naar zijn hoogste vermogen willen en moeten kunnen medewerken: slechts zoo zal de architectuur inderdaad de spiegel van onzen wil tot zelfstandigheid, van ons streven naar schoonheid, kunnen worden.
7e. Waar dit in strijd is met de Eerecode van onzen Bond, mogen onze leden niet zelf probeeren, bij deze opbouwwerken ingeschakeld te worden, hoewel zij b.v. in Friesland branden van verlangen om, na de gedwongen rust onder de bezetting, de handen uit de mouwen te steken en hun beste kunnen aan den opbouw van ons land te geven. Waar in onze provincie zelve, voorloopig slechts zeer weinig bouwmaterialen beschikbaar zullen worden gesteld, en dus de oude relaties voorloopig onze hulp nog niet noodig zullen hebben, zijn de leden van den Kring Friesland dubbel verlangend hun, nu vaak werkeloos liggende krachten, elders te doen benutten.
8. Door een juiste verdeeling van opdrachten ware het te voorkomen, dat enkelen overbelast worden, terwijl daarnaast bekwame collega's werkeloos zouden moeten toezien.
9e. Het komt den Kring Friesland, in verband met het bovenstaande gewenscht voor, dat het Hoofdbestuur van den B.N.A. zich eveneens over deze zaken beraadt, en zich vervolgens met onze Regeering in verbinding stelt, teneinde op korten termijn te bereiken, dat:
zooveel mogelijk Nederlandsche particuliere architecten op eervolle wijze en op ruimen schaal worden ingeschakeld bij- en zullen medewerken aan den Opbouw van ons aller Vaderland, zoowel in de eigenlijke oorlogsgebieden als bij andere verwoestingen, bij den herbouw van boerderijen, woningen, openbare gebouwen en andere werken en stedebouwkundige regelingen, alsmede ook bij de groote ontginningswerken, de Zuiderzeepolders, de herverkavelingsgebieden, enz., waar officieele- of semi-officieele instanties de leiding in handen hebben, maar waar daarnaast de particuliere architect zijn deel aan den opbouw moet kunnen bijdragen.

Waar het hier zeer belangrijke kwesties betreft, die alle leden van onzen Bond raken, zendt de Kring Friesland afschrift van dit schrijven aan de andere Kringen, daarbij verzoekend Uw aller adhaesie hiermede te willen betuigen.
De Kring Friesland vertrouwt dat het Hoofdbestuur in dezen snel zal willen handelen, daar uitstel onherstelbaar kwaad kan stichten; zij ziet de berichten van het Hoofdbestuur hieromtrent gaarne ten spoedigste tegemoet

en teekent met de meeste Hoogachting,
De Kring Friesland van den B.N.A.

het Bestuur,
VEGTER, Voorzitter,
A. NAUTA, Secretaris.

Onderschrift.
Uit het stuk in dit nummer over „De stand van den B.N.A.", blijkt dat de aandacht van het Dag. Bestuur ten volle is gericht op de uitwerking van het vraagstuk van de juiste verdeeling der opdrachten, dat in het boven aangehaalde adres in punt 7, 8 en 9 wordt aangeroerd, waarbij wij stipuleeren, dat ook het belang van de bouwkunst bij de ontworpen regeling voor de architectenkeuze in het oog wordt gehouden.

Artikel 9 toch van de regeling bepaalt, dat voor werkzaamheden van bijzondere bouwkundige beteekenis de keuze van een architect voor elk geval afzonderlijk de goedkeuring behoeft van de architectencommissie, die goedkeuring kan weigeren, wanneer naar haar oordeel daardoor het belang van de bouwkunst daarmede gediend is.

Het Dagelijksch Bestuur.

OORLOGSSCHADE, GELEDEN DOOR KUNSTENAARS

De Centrale Kunstenaarscommissie voor bijzondere financieele belangen brengt onder de aandacht van alle betrokken kunstenaars in Nederland, dat aangifte van materieele schade, geleden tengevolge van den oorlog, ten spoedigste moet geschieden bij de schade-enquêtecommissies. Voor de melding van schadegevallen is slechts een beperkte termijn gesteld, zoodat het eigen belang dwingt tot spoed. De C.K.-C. zal het op prijs stellen indien ook haar bureau Heerengracht 418 te Amsterdam zoo uitvoerig mogelijk wordt ingelicht, terwijl zij desgewenscht ook voor adviezen geraadpleegd kan worden.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD ARCHITECTURA

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN EN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: IR H. G. J. SCHELLING, VOORZITTER: B. T. BOEYINGA, VICE-VOORZITTER: A. EVERS, J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT J. ZIETSMA, LEDEN: J. P. MIERAS, SECRETARIS:

REDACTIE-ADRES: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM

63STE JAARGANG
DECEMBER 1945 NR. 2

IN MEMORIAM PROF. Ir. J. A. G. v. d. STEUR †

EERELID VAN DEN B.N.A.

30 OCTOBER 1865—7 FEBRUARI 1945

In het Bouwkundig Weekblad Architectura van 2 November 1935, juist tien jaar geleden, mocht ik, ter gelegenheid van zijn 70e verjaardag een artikel wijden aan Prof. Ir J. A. G. v. d. Steur, die toen door zijn oud leerlingen juist was gehuldigd in zijn woonhuis te Oosterbeek.
Een gedeelte uit dat artikel moge ik hier opnieuw en letterlijk overnemen, nu het niet meer gaat om een levend huldebetoon, maar om de nagedachtenis van een leermeester, wiens beteekenis voor onze persoonlijke ontwikkeling wij dikwijls eerst op lateren leeftijd ten volle gaan begrijpen.
„Want dat velen van ons eerst later zouden begrijpen wat Prof. v. d. Steur voor ons en voor de geheele Afdeeling Bouwkunde deed, is ook mij zelf pas duidelijk geworden toen ik als zijn assistent het genoegen had eenige jaren aan zijn onderwijs mee te werken. Ik heb toen de gelegenheid gehad hem van nabij in zijn werk mee te maken en kunnen ervaren hoe onvergelijkelijk veel zijn enorme stuwende kracht voor het onderwijs en voor de Afdeeling beteekende en hoeveel ten bate daarvan tot stand is gekomen.
„Ik behoef hier slechts te wijzen op zijn ijver voor de stichting van een goede Afdeelingsbibliotheek, op de inrichting van goed gedocumenteerde en uitgebreide platencollecties, op de uitbreiding van het aantal docenten bij het zich in snel tempo vervelvuldigende aantal studenten, op zijn onvermoeid strijden voor verbeterde huisvesting en centralisatie van de Afdeeling in één gebouw, en zooveel andere zaken, die hij voorbereidde en..... tot resultaat wist te brengen. Ik denk verder aan de invoering van de Colleges Stadsaanleg en Nederlandsche Bouwkunst in een periode waarin de hoogleeraren bij het groeiende studentental waarlijk niet te weinig belast waren, ik denk aan de organisatie van schetsexcursies en aan nog zooveel andere voorbeelden van zijn ruime en veelzijdige belangstelling voor alles wat het onderwijs aan de Afdeeling raakte, een belangstelling, die uit den aard der zaak aan de studenten eerst duidelijk kon worden wanneer de strijd reeds lang gestreden was en de resultaten bereikt waren.
„Ik herinner mij in dit verband hoe treffend wijlen Prof. Klinkhamer mij enkele dagen voor zijn eigen afscheid als hoogleeraar de verdiensten van Prof. v. d. Steur schilderde door mij te vertellen hoe zwaar het afscheid hem woog, hoe zij beiden, (nu wijlen) Prof. Evers en hij vroeger vóór de benoeming van v. d. Steur hadden gevoeld dat er in de Afdeeling het een en ander ontbrak en hoe zeer zij de stuwkracht en het doorzettingsvermogen van dezen noodig hadden en waardeerden; letterlijk zei hij ongeveer: „ik moet nu heengaan, maar ik vind het heel jammer; we vulden elkaar zoo goed aan, Evers, v. d. Steur en ik. Maar onthoud één ding van me, je kunt van v. d. Steur méér leeren dan alleen het bouwvak en hij is ook, wat eigenlijk iedere architect zou moeten zijn, een goed organisator; wees blij, dat je nog eenige jaren bij hem als assistent hebt kunnen werken".
„Deze woorden heb ik nooit vergeten; ;de juistheid ervan is steeds meer tot me doorgedrongen. Steeds meer heb ik begrepen hoe deze docent een „leermeester" kon zijn, juist door zijn all-round architect zijn, door zijn groote kennis van het bouwvak in al zijn onderdeelen en in zijn veelzijdige aanrakingspunten met het leven, door zijn groote teekenvaardigheid naast een zeer groote mate van technische kennis en ervaring, door zijn liefde voor het „vak" en door zijn enorme werklust en werkvermogen."

Veel is er gebeurd na dien 70en verjaardag. Veel heeft Prof. v. d. Steur ook na dien dag nog jaren en jaren lang in onvermoeiden ijver gedaan als Voorzitter van de Rijks Monumenten Commissie in den strijd voor het behoud van onze monumenten van bouwkunst en historie, die hem zoo zeer aan het hart ging. Die strijd heeft zich daarna op een ander niveau verplaatst, de strijd om onze cultuur en onze historische waarden is geworden tot een principieelen strijd, niet om het behoud van onze monumenten zonder meer, maar om het behoud van ons volksleven zelf. En feitelijk heeft daarmee de Monumenten-„zorg" zijn juiste omlijsting gekregen.
Er zijn monumenten gevallen in dien strijd, als offers van onschatbare waarde, maar de levende grondslag van

het voortbrengen, het hebben en het behoud van de *monumenten van bouwkunst en geschiedenis*, het volksleven zelf is blijven bestaan.
Hoe verlangde Prof. v. d. Steur er naar, zelfs op hoogen leeftijd, nog weer zijn deel bij te dragen in het naoorlogsche-werk, onvermoeid, hoezeer ook hij zijn niet gering deel in de oorlogsmoeilijkheden gedragen had.
Het huis in Oosterbeek, waar wij hem 10 jaar geleden huldigden, kwam in de Septemberdagen van '44 midden in den strijd te liggen en na eenige uiterst angstige dagen evacueerde de 79-jarige uit de restanten van zijn huis naar Steenwijk, waar hij vol moed begon zich voor te bereiden op het werk na den oorlog. Hij was bezig zich een woning in het Westen van het land te verzekeren, toen plotseling een huiselijk ongeval een einde aan dit werkzame leven maakte.
Veel van wat Prof. v. d. Steur in zijn leven begon, of waarin hij een werkzaam aandeel had komt nu tot verdere ontwikkeling; zeker, in velerlei opzicht op andere wijze dan hij het zich in eigen tijd en eigen milieu gedacht had, maar toch niet zonder dat daarin iets van zijn stuwkracht, van zijn initiatief en ondernemingslust verwerkt is. Hij was het die in Delft de eerste colleges over Stadsaanleg introduceerde en wanneer straks de mogelijkheid zal zijn geschapen voor een deugdelijke opleiding in de Stedebouw, dan zal dat mede zijn omdat v. d. Steur zeer tijdig het belang van deze ontwikkeling zag en als het ware de eerste steen legde voor het denkbeeld van een zich uit de bouwkundige Afdeeling ontwikkelende Stedebouwkundige studie.
Zoo zal deze strijder voor den Monumenten-zorg op vele plaatsen zelf een eigen, maar als zoodanig onzichtbaar monument vinden, in de tastbare resultaten van zijn arbeid, die op velerlei gebied zijn te vinden.

Prof. Ir. H. T. ZWIERS.

HOOFDKANTOOR BATAAFSCHE IMPORT MAATSCHAPPIJ TE 'S-GRAVENHAGE

De bouw van het Hoofdkantoor voor de Bataafsche Import Maatschappij te 's-Gravenhage begon in 1939. De hoofdaannemer was de Heer J. M. Krijger te Berg-Ambacht. Toen de oorlog uitbrak was de bouw gevorderd tot de tweede verdieping. Na eenige weken van stilstand en als resultaat van ernstige overweging door de Directie werd de bouw vervolgens voortgezet en met de grootste moeite tot een gedeeltelijke voltooiing gebracht in 1942. De kantoren konden toen gebruikt worden, maar vele details, die het bouwwerk zijn laatste verfijning hadden moeten geven, ontbraken. Zoo konden o.a. nog niet aangebracht worden de metalen roosters voor de openingen van de centrale verwarming; de bronzen trapleuningen de betimmeringen van Vergader- en Directie-kamers; tegels op het dak, enz.
Aan de buitenzijde ontbreken ten deele, duidelijk zichtbaar op de foto's, de bronzen profielen en straatdeuren van de groote, halfronde trappenhuizen: vooral het gemis van de bronzen kroonlijst tot beëindiging van deze trappenhuizen tegen de lucht, doet zich hinderlijk voelen. Ook de omgeving was niet gereed. Het ligt in de bedoeling nog een tweetal bruggen (dammen in het water aan te brengen voor toegang en het geprojecteerde Shell-huisje naast het gebouw (ontworpen in den stijl van het gebouw) moest in den definitieven vorm voorloopig achterwege blijven.
Het constructie-systeem is een frame van pijlers, balken en vloeren van gewapend beton. Toen het gebouw, bijna aan het eind van den oorlog, tot tweemaal toe gebombardeerd werd door de R.A.F. bleek eens te meer de waarde van dit systeem. Gebouwen van eenigszins dezelfde afmeting in de nabijheid werden vrijwel totaal verwoest, omdat de overwegende baksteen-constructie niet voldoende samenhang toonde te bezitten. Het Hoofdkantoor van de B.I.M. is vooral van buiten heel ernstig beschadigd, terwijl van binnen geen deur en geen ruit meer heel waren en vele vloeren opgeblazen zijn of doorboord door bom-gaten. Het frame zelf echter bleef nagenoeg volledig intakt, hoewel geen m² van de buitenwanden onbeschadigd was. De gaafheid van het frame stelt ons thans in staat om zonder veel materiaal tot restauratie over te gaan.
De buitenwanden zijn samengesteld als spouw-wanden. Voor de buitenspouwmuur zijn toegepast handvorm baksteenen van een geel-achtige witte kleur. Voor de binnenmuren is een zachtere baksteen gebruikt. Tusschen beide is een spouw van 0.05M. De tusschenwanden zijn van Porisosteen.
De pijlers in de gevels zijn van vormstukken in Colcrete-sierbeton (Wernink), die hol zijn. Hierin is de wapening geplaatst, waarna ze als blijvende bekisting dienst deden en in het bouwwerk opgenomen zijn. Ook de kleur van deze pijlers is geelachtig wit.
De middenpartij is van Euville-zandsteen. De buitenbekleeding van het souterrein is van Travertin van Langensalza. Ook de vloeren van de hal op de parterre-verdieping en de hoofdtrappen zijn van Travertin.
De beide ingangen van den tuin naar de cantine hebben zijwanden, die bekleed zijn met een ornament, opgebouw uit kleurig geglazuurd tegelwerk van de Porceleyne Fles.
De verdiepingen hebben onderling verschillende kleuren teneinde oriëntatie te vergemakkelijken.
De indruk van het geheele gebouw is er een van een massa in gebroken wit. Bij alle materialen is veel aandacht besteed aan duurzaamheid: qua structuur en qua uiterlijk.
Het gebouw was oorspronkelijk bedoeld voor 600 employées. Door den oorlog werden dit er 1100 en omdat het toen door een crisis-dienst in gebruik genomen was, deed dit geen goed aan het uiterlijk van gangen en kantoren. Het gebouw moest daarna ontruimd worden, omdat het inmiddels in de vesting „Clingendaal" was komen te liggen. De Duitschers brachten er een telefoon-post voor hun V wapens in, waarop het onmiddellijk door de R.A.F. gebombardeerd werd. Het was door alle oorlogsmoeilijkheden als een zorgenkind en deze slag deed de deur dicht!
Thans zijn we echter weer vol opgewektheid aan het restaureeren en hopen, dat er van nu af aan meer zegen op moge rusten.

J. J. P. OUD

Voorgevel

Achtergevel
Kantoorgebouw B.I.M. te 's-Gravenhage. Architect J. J. P. Oud

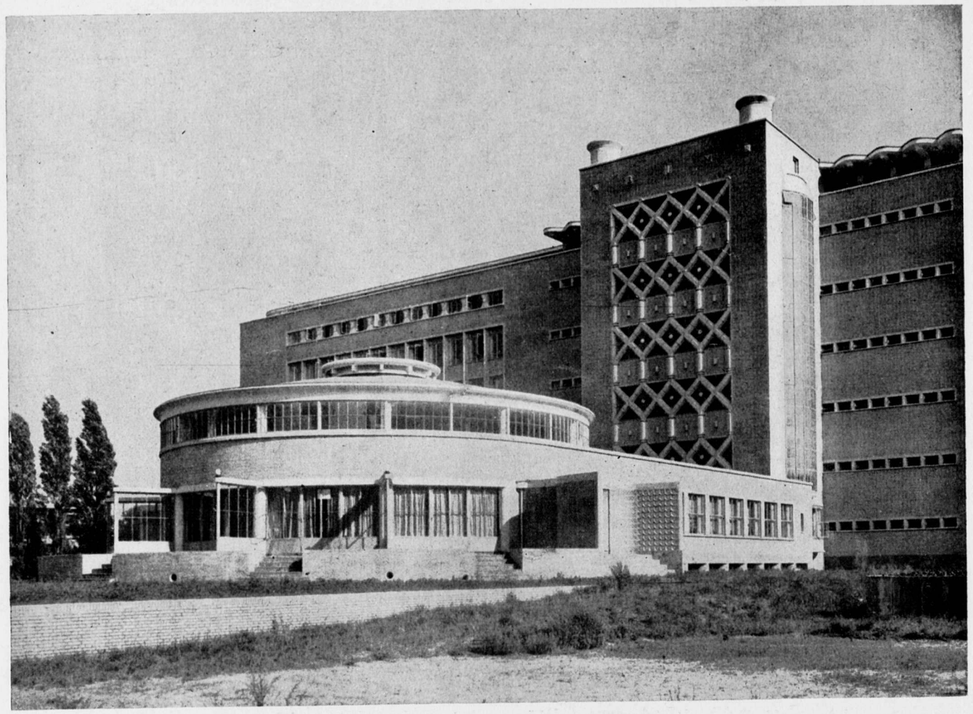

Achtergevel met Cantine

Hoofdingang
Kantoorgebouw B.I.M. te 's-Gravenhage. Architect J. J. P. Oud

Gezicht op den doorrit aan den achtergevel Kantoorgebouw B.I.M. te 's-Gravenhage

DE STAND VAN DEN B.N.A. II.

Nu ons weekblad — voorloopig als veertiendaagsch orgaan en in ietwat verkleind formaat, weer verschijnt, lijkt het ons goed, datgene, wat wij met onze uiteenzetting: „De stand van den B.N.A." in het eerste nummer zijn begonnen ter voorlichting van onze leden omtrent de actie van het Hoofdbestuur, geregeld maandelijks voort te zetten. Hiervoor bestaat naar onze meening des te meer aanleiding, omdat op de vergadering van het Hoofdbestuur in November besloten werd, de vergaderingen van het voltallige Hoofdbestuur voortaan weer geregeld maandelijks te doen plaats hebben.
De kroniek „de stand van den B.N.A." zal zich ten doel stellen, het behandelde in de vergaderingen van het Hoofdbestuur in beknopten en goed leesbaren vorm ter kennis van de leden te brengen, en daaraan toe te voegen die mededeelingen omtrent de actie van bepaalde organen van den Bond, die niet afzonderlijk van hun bestaan doen blijken, maar die voor de leden van belang zijn.

In de Hoofdbestuursvergadering van 19 December 1945 kwamen de volgende punten in behandeling:

HONORARIUMREGELING WEDEROPBOUW

Omtrent de honorariumregeling voor de Wederopbouw had overleg plaats met Prof. Zwiers in zijn functie van Algemeen-Commissaris voor den Wederopbouw. De door hem vastgestelde honorariumregeling, waarmede het Hoofdbestuur zich na zijn toelichting heeft accoord verklaard, gaat uit van de grondgedachte, dat de basis van onze A.R. 1932 juist is, maar dat in de tegenwoordige omstandigheden, nu de basis voor bepaling van de juiste bouwkosten ten eenenmale ontbreekt, en met name bij regie-bouwwerken de bouwkosten soms tot een krankzinnige hoogte zijn gestegen, het niet aangaat, ons honorarium op die hooge bouwkosten te baseeren, maar daarvoor zekere indexcijfers aan te nemen ten opzichte van de bouwkosten in 1938, die vrijwel gelijk waren aan

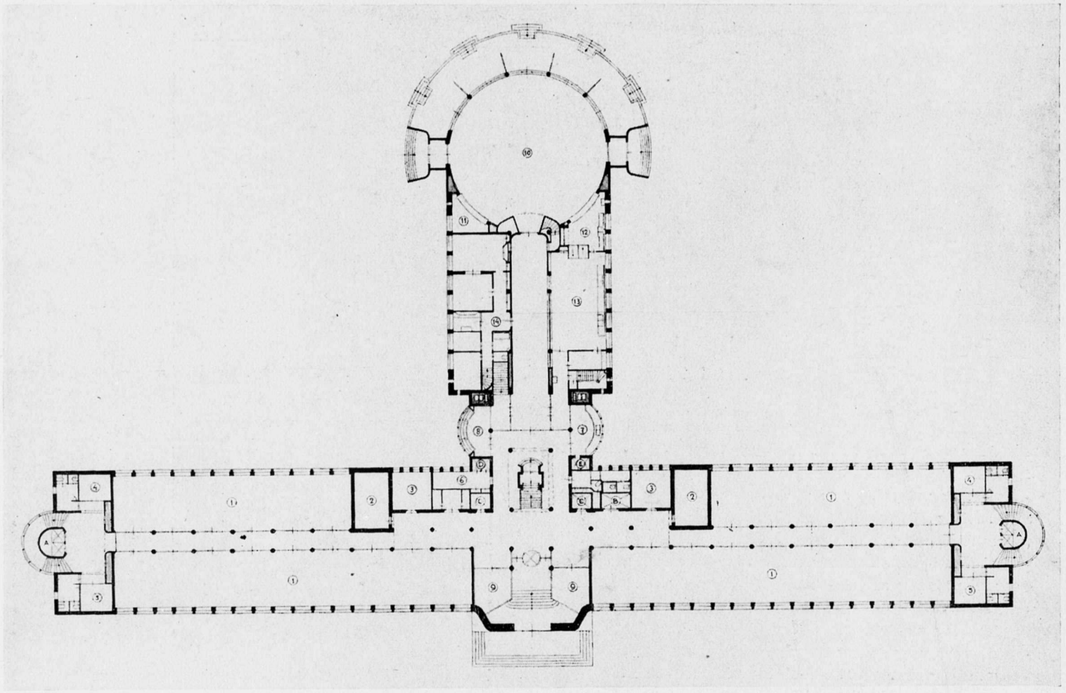

Plan Parterre - 1. Kantoorruimten - 2. Kluis - 3. Spreekkamer - 4 en 5 Garderobe-Toilet - 6 Post en Boderuimte - 7. Theekeuken 8. Wachtruimte - 9. Portier - 10. Cantine - 11. Koud Buffet - 12. Warm Buffet - 13. Keuken. - 14. Woning Machinist - A, B, C en D Liften

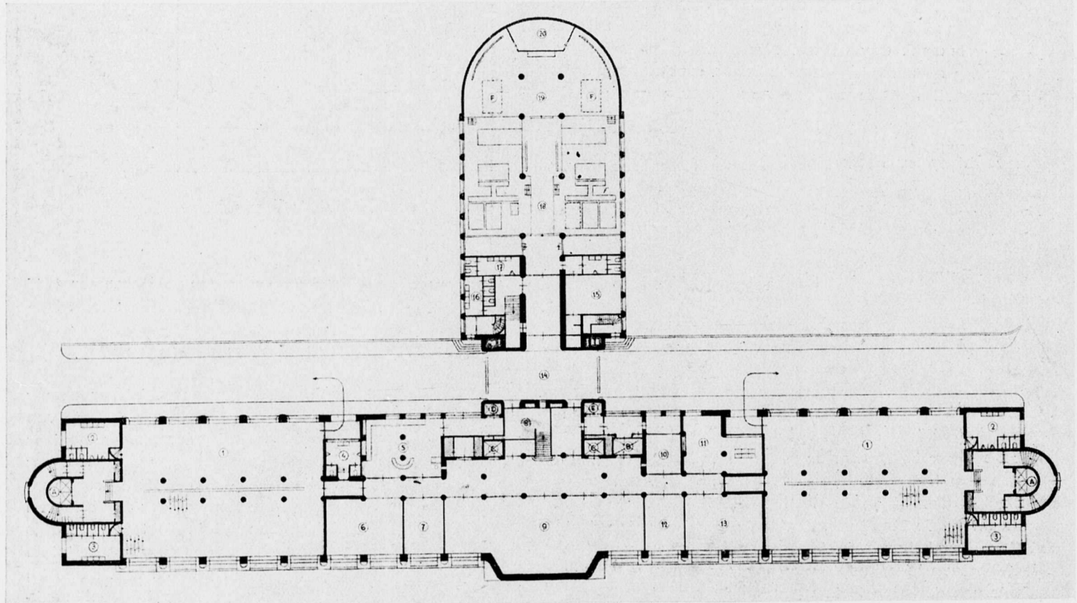

Plan Souterrain - 1. Rijwiel - Vluchtkelder - 2-3-4. Toiletten - 5. Postkamer - 6. Rotoprint - 7. Schrijfmachines Monteurs - 8. Vernietiging oud papier - 9-10. Magazijn - 11. Centrale verwarming - 12. Schilder-Behanger - 13. Timmerman - 14. Doorrit - 15. Dagverblijf Machinist - 16-17. Toilet cantine - 18. Ketelhuis - 19. Werkruimte - 20. Accukamer

Kantoorgebouw B.I.M. te 's-Gravenhage. Platte gronden schaal 1 à 300. Architect J. J. P. Oud

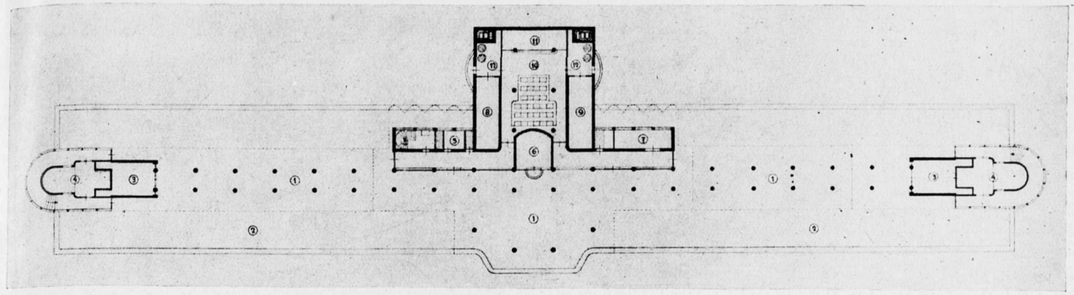

Dakopbouw - 1. Dakterras (overdekt) - 2. Open Dakterras - 3. Ventilatietoren. - 4. Liftmotor. - 5. Films - 6. Cabine - 8 en 9. Liftmotoren - 10. Filmzaaltje - 11. Podium - 12. Exp. vaten

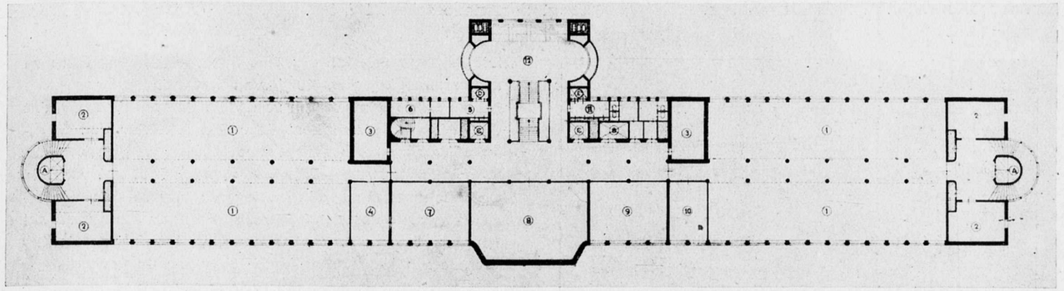

5e Verdieping - 1. Kantoorruimte - 2. Berging - 3. Kluis - 4. Handcentrale Telefoon - 5. Post en Boderuimte - 6. Accukamer telefoon 7. Automaten telefoon - 8, 9 en 10. Magazijn - 11. Theekeuken - 12. Wachtruimte - A, B, C, D en E. Liften

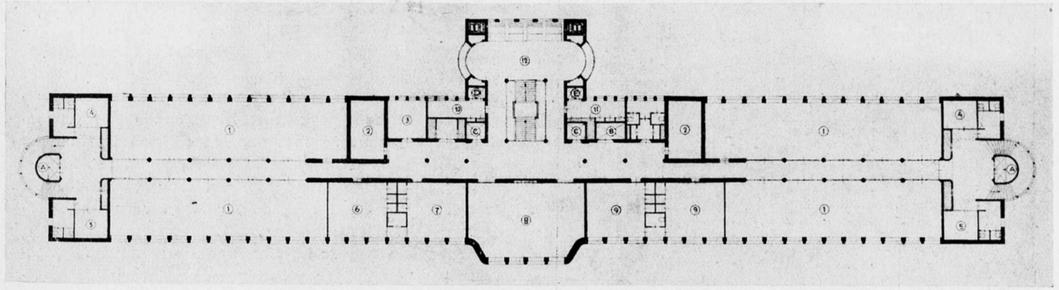

2e Verdieping - 1. Kantoorruimte - 2. Kluis - 3. Spreekkamer. - 4 en 5. Garderobe-Toilet - 6. Spreekkamer - 7. Directeur - 8. Vergaderzaal - 9. Adjunct-Directeur - 10. Post en Boderuimte - 11. Theekeuken - 12. Wachtruimte - A, B, C, D en E. Liften

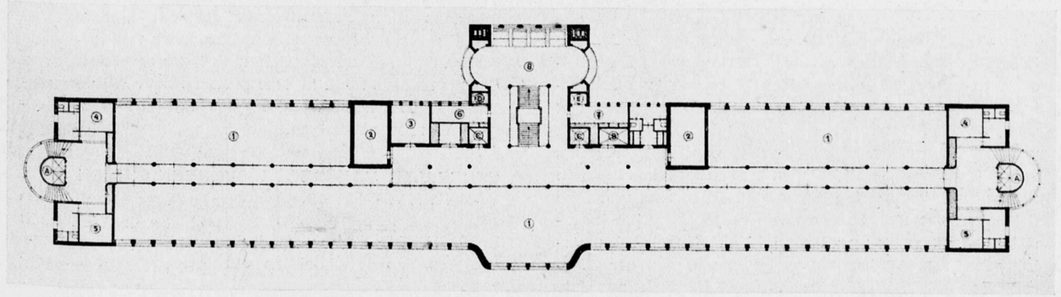

1e, 3e en 4e Verdieping - 1. Kantoorruimte - 2. Kluis - 3. Spreekkamer - 4 en 5. Garderobe-Toilet - 6. Postkamer - 7. Theekeuken 5. Wachtruimte - A, B, C, D en E. Liften

Kantoorgebouw B.I.M. te 's-Gravenhage. Platte gronden schaal 1 à 300. Architect J. J. P. Oud

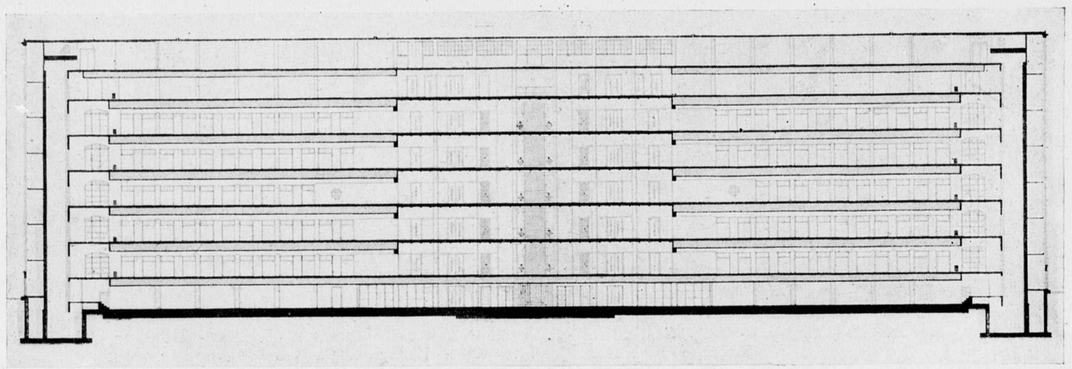

Kantoorgebouw B.I.M. te 's-Gravenhage. Lengtedoorsnede schaal 1 à 300. Architect J. J. P. Oud

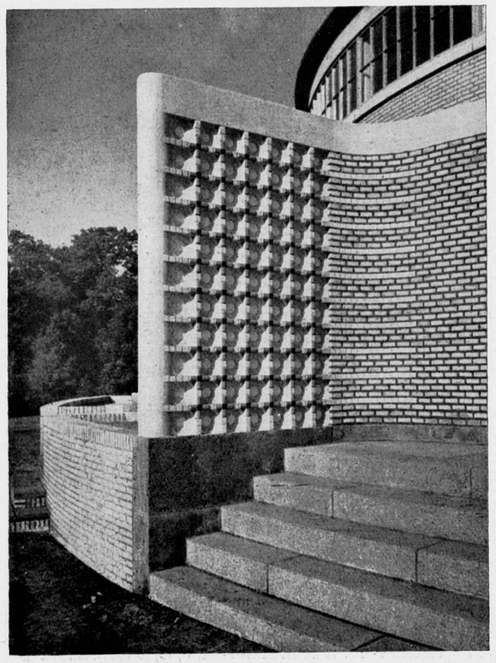

Détail ingang naar Cantine van uit den tuin

die in 1932, toen de A.R. 1932 werden opgesteld. Deze indexcijfers moeten geregeld opnieuw worden vastgesteld aan de hand van de indexcijfers van levensonderhoud en bedrijfsonkosten voor den architect; het werk van den architect moet worden gespitst in de 3 stadia van schetsontwerp, uitvoeringsontwerp en uitvoering, waarbij, ingeval de tijdstippen van deze drie stadia in uiteenliggende perioden liggen, de honoreering van deze drie stadia aan de hand van de respectievelijke indexcijfers afzonderlijk wordt bepaald en afgerekend, waarbij geen verrekening plaats heeft van vroeger afgerekende stadia, nòch naar de hoogte, nòch naar de laagte.

Voor de naaste toekomst in een vermenigvuldigingscijfer van de bouwkosten van 1938 voorgesteld van 1,75,

hetgeen ten aanzien van het honorarium resulteert op een verhooging van 40 % van het honorarium op de basis van de bouwkosten van 1938. Verwacht wordt, dat deze regeling binnenkort door den Minister van Openbare Werken zal worden vastgesteld. Wij stellen ons voor, ons alsdan tot Z.Exc. te wenden met het verzoek, deze honorariumregeling ook voor andere dan Wederopbouwwerken bindend te verklaren, en voorts geregeld gehoord te worden met betrekking tot de vaststelling van de vermenigvuldigingscijfers voor de toekomst.

Ten aanzien van het honorarium voor den volkswoningbouw werd in Januari 1944 door den Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandsche Zaken een verhooging van de in de hiervoor geldende tabel gefixeerde cijfers naar klasse, omvang en aantal der te bouwen woningen vastgesteld van 30 %. Nòch de Nationale Woningraad, nòch de destijds niet werkende B.N.A. werden bij de vaststelling van deze verhooging gehoord. Prof. Zwiers heeft in zijn functie van Algemeen-Commissaris ook deze zaak in studie genomen en gezamenlijk overleg gevoerd met ons Dagelijksch Bestuur en den Nationalen Woningraad. Dit overleg voerde tot het voorstel, de 30 % verhooging voorloopig te handhaven. omdat het bleek, dat bij de algemeen verwachte vergrooting van het gangbare woningtype en de daarmee samenhangende verschuiving van de woningbouwplannen naar een hooger gehonoreerde categorie de resulteerende verhooging van honorarium, berekend naar de bouwkosten van 1938, ook ongeveer 40 % zou zijn. Ons Dagelijksch Bestuur meende met dit voorstel dan ook accoord te kunnen gaan, terwijl het Dagelijksch Bestuur van den Naitonalen Woningraad verklaarde, er eveneens gunstig tegenover te staan. Verwacht wordt, dat de Nationale Woningraad zich met het voorstel zal verenigen, waarna ook in deze materie, naar wij verwachten, bindendverklaring door den Minister van Openbare Werken zal volgen.

FEDERATIE VAN BEROEPSVEREENIGINGEN VAN KUNSTENAARS.

In de Hoofdbestuursvergadering van November werd besloten, aan de Districten een termijn te stellen voor het aanwijzen van hun vertegenwoordigers in het Werkcomité, tot het einde van de eerste week van December. Voor de Districten, die aan het einde van die termijn hun vertegenwoordigers niet zouden hebben benoemd,

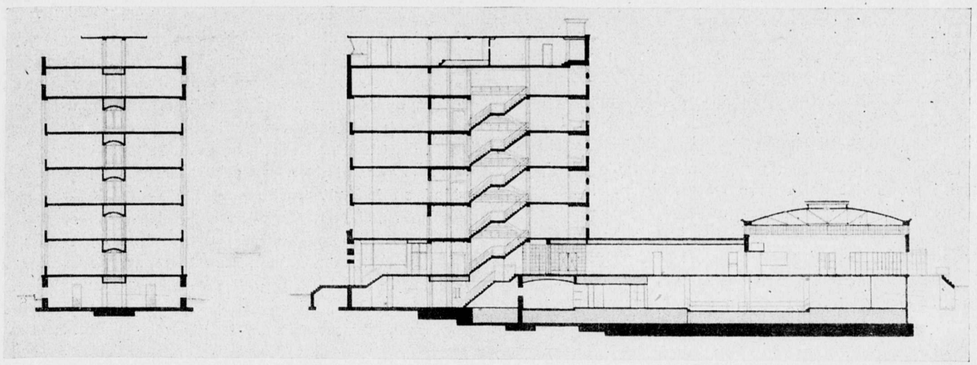

Kantoorgebouw B.I.M. te 's-Gravenhage. Dwarsdoorsneden Schaal 1 à 300. Architect J. J. P. Oud

zouden deze door het Dagelijksch Bestuur worden aangewezen.

Als gevolg van dit besluit is het Werkcomité nu als volgt samengesteld:

District West: J. A. van Asdonk te Bloemendaal,
H. Bunders te Hilversum.
„ Oost : J. D. Postma te Deventer,
F. Wind te Arnhem.
„ Noord: A. Nauta te Leeuwarden,
J. Prummel te Groningen.
„ Zuid : W. J. Sandhövel te Amby b. Maastricht,
Jos. C. A. Schrijvens te Tilburg.
Amsterdam : Ir. A. J. van der Steur.
Den Haag : A. H. Wegerif.
Rotterdam : Ir. W. van Tijen.

Van deze leden werden door het Dagelijksch Bestuur aangewezen de Heeren Wind, Nauta, Prummel, Sandhövel en Schrijvens.

Aan deze leden worden toegevoegd de volgende vertegenwoordigers van andere vereenigingen en groepeeringen:

Ir. P. H. N. Briët te Hilversum voor de afdeeling B.I.'s van de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs.
M. Stam te Amsterdam, voor „de 8".
Wieger Bruin te Amsterdam, voor het Genootschap „Architectura et Amicitia".
P. Zandstra te Amsterdam, voor de groep „'32".
C. W. Schaling te Amsterdam, voor de Club H.B.O.
H. Postel te Delft, voor het Genootschap „Practische Studie".
W. van Leeuwen te Amsterdam, voor de club van studeerenden H.B.O. „de Poorters".
A. Eibink te Amsterdam, voor het voorloopig Federatiebestuur.

De bedoeling is, dat dit Werkcomité zich zal baseeren op richtlijnen, die in overleg met het Hoofdbestuur zullen worden vastgesteld, en waarbij het rekening zal houden met voorstellen en suggesties, uit den B.N.A. zelf voortkomend. Een brief van den Kring Friesland, waarin ten aanzien van de samenstelling van het Bestuur bepaalde suggesties worden gedaan, strekkende tot het scheppen van een meer direct vertegenwoordigend contact tusschen Hoofdbestuur en Kringen, wordt als eerste gegeven in dezen zin door ons Hoofdbestuur in handen van het Werkcomité gesteld. Voor alle opbouwende sug-

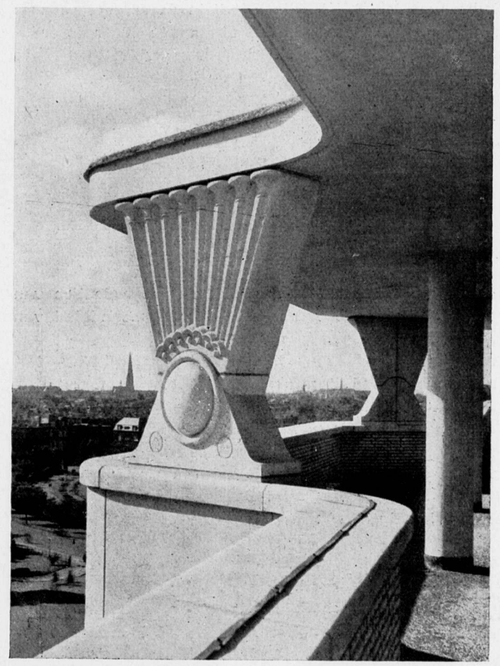

Ornament middenpartij voorgevel onder dakluifel (gestyleerde Shell-schelp)

gesties van de zijde van de Kringen of van individueele leden houden wij ons aanbevolen, ter bevordering van een opbouw van onzen Bond op een waarlijk democratischen grondslag. Het werkcomité zal zoo spoedig mogelijk na 1 Januari voor een eerste zitting worden bijeengeroepen.

Wij kunnen hieraan toevoegen, dat de stichting van de Federatie inmiddels een voldongen feit is. De officieele stichtingsvergadering heeft in het Stedelijk Museum te Amsterdam plaats gehad op 5 Januari 1946; voorloopig dus nog zonder den B.N.A. al was het Dagelijksch Bestuur hierbij vertegenwoordigd. Wij vertrouwen, dat de B.N.A. zoospoedig mogelijk zoover zal kunnen zijn, dat hij tot de Federatie zal kunnen toetreden.

BEDRIJFSCHAPPEN.

In de pers is een mededeeling verschenen van den Minister van Handel en Nijverheid, Ir. H. Vos, waarin werd aangekondigd, dat een voor-ontwerp van Wet op de Bedrijfschappen zal worden gepubliceerd en toegezonden aan de belanghebbende organisaties, teneinde daarop kritiek te vernemen, die van nut kan zijn bij de opstelling van het definitieve wetsontwerp. Het Dagelijksch Bestuur heeft zich tot den Minister gewend met het verzoek, dit voor-ontwerp van wet te mogen ontvangen. Voor de behandeling van dit belangrijke onderwerp, dat in sterke mate de actie van den B.N.A. zal bepalen, zal door het Dagelijksch Bestuur een speciale commissie worden benoemd. Aangezien deze materie hoogstwaarschijnlijk zal samenhangen met de inwendige organisatie van den Bond, zal in de samenstelling van deze Commissie contact worden gezocht met het Werkcomité voor de Statutenwijziging, en voorts met die leden van den B.N.A., die, hetzij in de vroegere saneeringscommissie, hetzij in den studiekring voor de ordening van het bouwvak in de jaren 1940-'41 zich reeds met het vraagstuk van de bedrijfsorganisatie hebben beziggehouden.

ARCHITECTONISCHE PUBLICATIES.

Het Dagelijksch Bestuur heeft in verband met de wederverschijning van ons blad overleg gepleegd met het Bestuur van het Genootschap „Architectura et Amicitia" (dat dezen zomer op een studie-weekend te Doorn opnieuw werd opgericht), alsmede met de redacties van den B.N.A. en die van een ontworpen maandblad van A. et A. De vraag rees nl., in verband met het feit, dat reeds als uitgave van een onafhankelijke stichting het nieuwe weekblad „Bouw" wordt uitgegeven (waaraan het Dagelijksch Bestuur van den B.N.A. als oprichter deelnam), of de taak van het B.W. en de wijze van uitgave daarvan nader onder het oog moeten worden gezien. De vergadering kwam na ampele bespreking tot de slotsom, dat de behoefte aan publicaties op architectonisch gebied drieledig is, nl.:

1°. de publicaties, waarbij de architecten hun bijdrage leveren tot onderlinge voorlichting van de verschillende groepen van beroepslieden in het bouwvak. Naar onze meening is dit de speciale taak van het weekblad „Bouw", dat t.z.t. zal moeten verschijnen als orgaan van de bedrijfsorganisatie van het bouwvak.

2°. de publicaties, waarin speciaal de interne organisatorische mededeelingen en gedachtenwisseling worden opgenomen, die in de eerste plaats voor onszelf van belang zijn, en die ook de documentaire publicatie van de belangrijkste uitgevoerde bouwwerken, prijsvragen e.d. voor hun rekening nemen. Dit is in het bijzonder de taak van ons Bouwkundig Weekblad.

3°. de publicaties, waarin de kritische beschouwing van architectonische vraagstukken en bouwwerken op een zoo hoog mogelijk peil plaats heeft, waarin ook aandacht wordt gewijd aan de verwante kunsten, en die voorzien in de behoefte aan goede voorlichting op het gebied van architectuur en verwante kunsten van het kunstzinnige publiek.

Had A. et A. voorloopig het voornemen, speciaal deze laatste publicatie voor zijn rekening te nemen, zoo kwam de vergadering tenslotte tot de conclusie, dat er tusschen de publicaties sub 2 en 3 een eng verband behoort te bestaan (waarbij als voorbeeld o.m. kon worden aangehaald de tweeledige vorm van het Deensche blad „Arkitekten" met een zakelijk technisch-organisatorisch weekblad en een zuiver architectonisch maandblad, en de Zwitsersche combinatie van „Schweizerische Bauzeitung" en „Werk"). De publicatie sub 3, die den vorm van een maandblad zou moeten hebben, zou zich in het bijzonder leenen voor samenwerking tusschen B.N.A. en A. et A., terwijl de publicatie sub 2 de taak van den B.N.A. alleen zou moeten worden. Hierbij zou dan moeten vooropstaan, dat zoowel de publicatie sub 2 als sub 3 voor de leden van den B.N.A. zouden moeten openstaan, terwijl er voorts naar zou moeten worden gestreefd, dat de abonnementsprijs van het weekblad „Bouw" zóó wordt gesteld, dat een zoo groot mogelijk aantal architecten zich daarop kan abonneeren.
Het Hoofdbestuur heeft zich met de conclusies van deze vergadering vereenigd en het Dagelijksch Bestuur gemachtigd, zich verder met het Bestuur van A. et A. en de redacties te verstaan teneinde te zien, of het mogelijk is, in deze richting tot praktisch verwezenlijkbare voorstellen te komen. Ook met de N.V. Mouton & Co, de uitgeefster van het B.W., zullen nieuwe overeenkomsten noodig zijn, die ook reeds door den beperkten omvang van het blad in vergelijking met vroeger niet zullen kunnen worden vermeden.

REGELING VAN DE SUPERVISIE.

Door enkele leden te Tilburg is een voorstel tot regeling van de supervisie opgesteld, dat aan het Hoofdbestuur is voorgelegd, en dat uitgaat van de gedachte, dat in de aanwijzing van de supervisoren de architecten zullen worden betrokken, voorts, dat gezien het feit, dat het aantal vooraanstaande architecten dat geroepen is tot het vervullen van de taak van supervisor, tamelijk beperkt is, de supervisoren vermoedelijk een uitgebreide taak zullen hebben, zoodat zij het niet zonder hulp zullen kunnen stellen. In de plaats van ambtelijke hulpkrachten zouden de voorstellers de vorming willen zien van werkgemeenschappen der kringleden die dus in gezamenlijk overleg met de architecten en de supervisoren zouden moeten trachten, den arbeid der supervisoren te steunen en te verlichten.
De vergadering heeft van dit voorstel met belangstelling kennis genomen en er zich, wat de hoofdgedachte betreft, wel mee kunnen vereenigen. Prof. Zwiers gaf te kennen, dat in zijn besprekingen met Ir. Verhagen en verschillende personen uit den stedebouwkundigen kring gelijksoortige opvattingen zijn naar voren gekomen, al moge men wellicht hier en daar de uitwerking van details anders zien. De gedachte van de werkgemeenschap der architecten onder leiding van den supervisor ligt ook ten grondslag aan de instructie voor de supervisoren voor den woningbouw onder het urgentieprogramma voor Amsterdam, welke instructie, als wij goed zijn ingelicht, in hoofdzaak zal worden gevolgd bij de regeling van de supervisie te Rotterdam. Gezien het feit, dat het vraagstuk der supervisie nog geheel nieuw is en vele kanten heeft, meende het Bestuur zich voor het oogenblik nog niet op bepaalde voorstellen of regelingen te moeten vastleggen, alleen de gedachte van de werkgemeenschap der architecten onder de leiding van den supervisor met eenigen nadruk onder de aandacht van onze leden te moeten brengen in de hoop, dat zij zich in nadere overweging daarvan zullen begeven, waarbij de gedachte tot rijpheid kan worden gebracht. Het acht dit onderwerp in het bijzonder geschikt voor bespreking in grooter verband.

LEDENVERGADERING.

Gezien het feit, dat rechtsgeldige ledenvergaderingen nog niet kunnen worden gehouden, zoolang de Architectenraad zijn arbeid ten aanzien van de indeeling der leden nog niet heeft volbracht, zitten wij met den B.N.A. nog steeds in de overgangsperiode, waarin het Bestuur grootere volmachten heeft dan normaal. Het Bestuur gevoelt er echter veel voor, van die volmachten niet meer gebruik te maken dan strikt noodig is, en de steun van de leden in den Bond zooveel mogelijk tot haar recht te laten komen. Waar op formeele gronden nog geen rechtsgeldige ledenvergadering kan worden gehouden, is het wèl mogelijk, in den loop van het komende voorjaar te komen tot een ledencongres, waar verschillende vraagstukken, die ons allen interesseeren, kunnen worden ter sprake gebracht. Het Hoofdbestuur heeft hiertoe in beginsel besloten, maar zal hieraan laten voorafgaan een vergadering met de voorzitters en secretarissen van de kringen, ter voorbereiding van het ledencongres.
De vergadering met de kringbestuurders zal worden gehouden in Maart van dit jaar; nadere voorstellen hiervoor zullen binnenkort volgen.

ARCHITECTENRAAD.

De Architectenraad werd op Vrijdag 28 December jl. opnieuw geïnstalleerd en heeft zijn werkzaamheden onmiddellijk aangevangen. Wij hopen, dat de Raad binnenkort met zijn voorbereidende werkzaamheden zal gereedkomen, zoodat de stukken aan de leden van den Bond zullen worden toegezonden. Wij verwijzen overigens naar de desbetreffende berichten in vakbladen en pers, die binnenkort zullen worden afgegeven.

DISTRICT ZEELAND.

Tot heden maakte Zeeland deel uit van het District West. In de huidige omstandigheden, nu de verbindingen tusschen Zeeland en het Westen van het land wel uitzonderlijk moeilijk zijn, waardoor het werk van den Bond in Zeeland zeer wordt bemoeilijkt, blijkt het noodzakelijk, althans tijdelijk, van Zeeland een zelfstandig district te maken. Krachtens de bij art. 118 der Statuten aan het Dagelijksch Bestuur verleende bevoegdheid zullen de Districtscommissaris en de plv. Districtscommissaris door het D.B. worden aangewezen.
Op verzoek van den kring Zeeland zelf werd, in verband met de verkeersmoeilijkheden het District Zeeland gesplitst in twee kringen: de kring Zeeland en de kring Zeeuwsch-Vlaanderen.

ONDERWIJS EN OPLEIDING.

In de eerste aflevering van deze kroniek werd reeds het een en ander vermeld over de reeds tijdens de bezettingsjaren ondernomen studies over de architectenopleiding, en de door de desbetreffende studiegroep uitgebrachte rapporten, die door haar o.m. aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen zijn overhandigd. In deze rapporten, waarin ten aanzien van de opleiding duidelijke en besliste richtlijnen zijn getrokkenken, zijn suggesties gedaan zoowel voor een reorganisatie van de hoogeschoolopleiding als voor de ontwikkeling van de opleidingsinstituten uit de praktijk. Hierbij is gedacht aan de stichting van verschillende instituten voor Voortgezet Bouwkunstonderricht op verschillende plaatsen in den lande. Het spreekt vanzelf, dat in deze materie voor onzen Bond een groote stimuleerende en coördineerende taak gereed ligt, die alleen naar behooren kan worden verricht, wanneer de Bond daarvoor over een deskundig orgaan beschikt. Het werkcomité, dat de statutenwijziging voorbereidt, zal van het Hoofdbestuur de suggestie ontvangen, de instelling van een Opleidingsraad als vast orgaan van den Bond in de statuten op te nemen. Zoolang deze Opleidingsraad nog niet in de statuten is gefundeerd, heeft het Hoofdbestuur besloten, de Studiegroep voor de architectenopleiding voorloopig als zoodanig te zullen beschouwen.
Het spreekt overigens vanzelf, dat het rapport van deze Studiegroep, waarin in het bijzonder de gedachte van een opleiding vanuit de praktijk in twee trappen tot grondslag van deze geheele opleiding wordt gemaakt, waarbij dan ook vanzelf de gedachte rijst aan een architectenbevoegdheid in twee trappen, tot heden in den Bond nog niet kon worden besproken. Het Hoofdbestuur is overtuigd, dat deze gedachte logisch en consequent voortvloeit uit de eischen, die het maatschappelijke leven aan den architect stelt, waarbij de groote meerderheid der bouwopdrachten strekt tot voldoening aan de normale alledaagsche eischen van het maatschappelijke leven, en slechts een klein gedeelte aan eischen van hooger geestelijk gehalte. Wanneer men denkt aan een beschermd architectenberoep, zal men onmiddellijk moeten inzien, dat, om te kunnen beschikken over een voldoend aantal architecten om al het werk te verrichten, dat het maatschappelijk leven ons zal moeten opdragen, een opleiding, die zich uitsluitend richt op het peil van het Delftsche ingenieursdiploma of het einddiploma-H.B.O. volgens de huidige eischen, een veel te geringe productie zou hebben. Het wil echter bij de publicatie van het rapport van de studiegroep in ons blad in het bijzonder de aandacht op dit punt vestigen, omdat het z.i. de keus van het vraagstuk der opleiding van de groote massa onder jonge architecten uitmaakt en onze collega's zich van dit punt goed rekenschap zullen moeten geven en er zich in beginsel over zullen hebben uit te spreken.

De taak van den Opleidingsraad van den B.N.A. zal zoowel stimuleerend als coördineerend moeten zijn, echter met duidelijke inachtneming van streekeigen karakteristiek der onderscheiden opleidingsinstituten, die gelijkwaardig, maar niet gelijkvormig moeten zijn. Dat te Groningen en te Maastricht reeds op grond van de gebleken behoefte in de streekopleidingen zijn gesticht, wordt zoowel door de opleidingscommissie als door het Hoofdbestuur toegejuicht. De opleidingscommissie stelt zich voor, binnenkort in overleg te treden met de onderscheiden instellingen in het land om te zien, of doorvoering van de hoofdgedachten van haar rapport mogelijk blijkt. Tevens stelt zij zich voor, in contact te treden met deskundigen op het gebied van het Middelbaar Technisch Onderwijs om na te gaan, of het mogelijk is, deze tot heden onneembare burcht van ambtelijk gehand-

haafde schoolschheid te bestormen. Wij meenen, dat hier een zeer groote en zeer belangrijke taak te doen valt, waarvan het initiatief ligt op den weg van den B.N.A. Wie het rapport van de opleidingscommissie goed leest, zal zich een denkbeeld kunnen vormen van den geest, waarin zij haar actie hoopt te ontplooien. Zij stelt zich voor, na eenige oriënteerende besprekingen met collega's, die als gecommitteerden bij de eindexamens der M.T.S. ervaring van dit onderwijs hebben opgedaan, en met leerkrachten, van wie zij verwacht, dat zij nog niet geheel aan het officieele programma der M.T.S. (het bekende oranjeboekje) verknocht zijn geraakt, zich ten aanzien van dit vraagstuk eenige leden te assumeeren, met wie zij in kleinen kring een voorloopig rapport hoopt te kunnen opstellen, dat zij als grondslag voor besprekingen met verschillende betrokkenen hoopt te kunnen gebruiken. Deze werkwijze heeft zij bij haar rapport over de architectenopleiding als zeer vruchtdragend leeren waardeeren.

STUDIEGROEP WONINGARCHITECTUUR.

In de bezettingsjaren werd door de HH. Ir. W. van Tijen, J. F. Berghoef, Ir. S. I. van Embden en B. Merkelbach het initiatief genomen tot bestudeering van de problemen van den na-oorlogsche woningbouw. Deze groep stelde zich onder het patronaat van Ir. P. Verhagen, en werd later uitgebreid met de HH. C. van Eesteren, C. M. van Moorsel en A. Komter. Als secretaris trad op de Heer H. Postel. Aan de studie, die de belangstelling van velen trok, werd door eenige honderden architecten in het land, vereenigd in plaatselijke studiegroepen, deelgenomen.
De studie van de groep heeft nu geleid tot een summier opgesteld verslag, waarin de hoofdgedachten, die ten aanzien van den na-oorlogsche woningbouw bij de architecten zijn ontwikkeld, in korte en duidelijke bewoordingen zijn neergelegd. Dit rapport is op het oogenblik ter perse en zal, wanneer de meerderheid van de in de studiegroepen samenwerkende architecten er haar instemming mee zal hebben betuigd, in het Bouwkundig Weekblad verschijnen, en aan de Regeering worden aangeboden.
De Kerngroep meent, dat dit het oogenblik is, waarop zij haar arbeid uit den bezettingstijd moet afronden en beëindigen en overdragen aan den B.N.A. Zij geeft echter tevens te kennen, dat twee belangrijke onderwerpen, t.w. de normalisatie c.a. en de bestudeering van het streekeigene in den woningbouw aan de hand van een gehouden enquête: twee onderwerpen, die in handen waren gesteld van bijzondere subcommissies, nog niet beëindigd zijn. Tevens meent zij, dat de studie van de woningbouw met dit rapport nog niet voltooid is, en dat met name de zuiver technische zijde en in het algemeen de praktijk, zooals die uit de behandelde theorie moet voortvloeien, nog nader bestudeerd moet worden.
In overleg met het Dagelijksch Bestuur werd het voorstel gedaan om het werk van de Kerngroep over te nemen en de Kerngroep, in al of niet gewijzigde samenstelling, opnieuw te installeeren als Studiecommissie voor den Woningbouw van den B.N.A. Het Hoofdbestuur heeft zich met dit voorstel vereenigd en het Dagelijksch Bestuur opdracht gegeven, in overleg met de Kerngroep te komen tot een nader voorstel voor samenstelling en werkwijze van deze Commissie.

Aan den Minister van Openbare Werken is verzocht, een subsidie te willen verleenen tot dekking van het financieele tekort van de Kerngroep. De totale kosten van de Kerngroep hebben ± f 16.000 bedragen, waarvan ± f 10.000 door contributies van de deelnemende architecten gedekt werd. Er is dus een tekort van ± f 6.000, waarvan nog in den bezettingstijd besprekingen zijn gevoerd met verschillende leidende autoriteiten op dit gebied, die hun steun hebben toegezegd. Gezien het feit, dat het algemeene belang van het werk van de Studiegroep door deze leidende autoriteiten bij herhaling is erkend, en, ware ons land niet bezet geweest, dergelijke studies zeker allang op grooter schaal zouden zijn ondernomen, meenen wij te kunnen vertrouwen, dat de Regeering haar noodzakelijke steun aan de Kerngroep in den vorm van de gevraagde subsidie niet zal onthouden.

WONINGTENTOONSTELLING.

Als een zijtak van de Kerngroep voor de woningarchitectuur ontsproot het denkbeeld van het houden van een groote woningtentoonstelling, die alle aspecten van het vraagstuk belicht, in het centrum van het land, omstreeks het begin van 1947. De Heer A. Komter, lid van de Kerngroep, stelde voor deze tentoonstelling een schema op, waarvoor hij belangstelling wist te winnen bij verschillende bij den woningbouw betrokken regeerings-, gemeente- en particuliere instanties. Deze gang van zaken heeft geleid tot de gedachte, dat deze tentoonstelling zal moeten worden ondernomen door een stichting, waarin verschillende van de bovengenoemde instanties zouden moeten deelnemen. Het initiatief tot het in het leven roepen van deze stichting zou van den B.N.A. moeten uitgaan.
Het Hoofdbestuur heeft in beginsel zijn adhaesie aan de plannen van den Heer Komter betuigd. Het staat nog min of meer in twijfel, of het genoemde tijdstip: begin 1947 het meest juiste is, en ook is de gedachte opgeworpen, of het niet beter zou zijn, aan de groote tentoonstelling een aantal kleinere, van beperkten omvang en opzet, en in verschillende plaatsen, te laten voorafgaan. Het vraagstuk is in handen gesteld van de Heeren A. Komter en Ir. J. H. van den Broek, die in gemeen overleg een derden persoon zullen voordragen. De uitnoodigingen tot een vergadering ter voorbereiding van de Stichting zullen t.z.t. van het Dagelijksch Bestuur van den B.N.A. uitgaan.

Wij besluiten hiermede ons tweede overzicht van den stand van den B.N.A., en spreken de hoop uit, dat het den leden hieruit duidelijk zal zijn geworden, dat het Bestuur van den B.N.A. in de afgeloopen maanden niet heeft stilgezeten. Inderdaad: de resultaten van de actie van het Bestuur beginnen langzamerhand zichtbaar te worden, zelfs waar wij nog steeds op allerlei gebied te kampen hebben met de vertragingen en de weerstanden, die onze ontwrichte samenleving nu eenmaal telkens op onzen weg legt. Alleen met volharding en met geduld zullen wij die weerstanden, binnens- en buitenshuis, kunnen te boven komen. Moge het jaar 1946 in onzen Bond en daarbuiten het beeld toonen van goeden wil, geduld, en volharding!

HET DAGELIJKSCH BESTUUR
VAN DEN B.N.A.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINCA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 19 FEBRUARI 1946, No. 1

VOORWOORD

Zooals in het 2de Decembernummer van den vorigen jaargang (1945) op pag. 22 werd medegedeeld, zal het Bouwkundig Weekblad, onder zijn ouden oorspronkelijken naam, weer als orgaan van den B.N.A., en thans alleen als orgaan van den B.N.A., verschijnen.
Laat men goed bedenken, dat het uittreden van A. et A. uit onze „combinatie", gebeurd is zonder een zweem van wederzijdsch ongenoegen. Integendeel, de bezettingsjaren hebben den band tusschen den B.N.A. en het Genootschap A. et A. versterkt en onze scheiding op het gebied van het uitgeven van een periodiek, is slechts ingegeven, door het verlangen de bouwkundige publicaties zoo doeltreffend mogelijk aan het gestelde doel te doen beantwoorden en dat op een zoo hoog mogelijk niveau.
Dit nu is het eerste nummer van het Bouwkundig Weekblad, waarvan er, overeenkomstig de papiertoewijzing, 26 nummers in 1946 zullen mogen verschijnen, ijs en weer dienende, in een zoo regelmatig mogelijk tempo.
Bij een eerste nummer past een ernstig woord, een beginselverklaring, mitsgaders wat schoone beloften en zeer bepaaldelijk de verklaring dat alles geschiedt in het algemeen belang, het vak, het beroep en de kunst slechts ten zegen.
In tegenstelling met verschillende bladen, die verschijnen in dezen tijd, waarin alles zoo aantrekkelijk onrustig is te midden der woedende baren, en die van dat ernstige woord, van die beginselverklaring, van hun schoone beloften en van hun bezwering, dat alles geschiedt tot heil van ons geslagen volk, nog gelooven, dat het gekleed staat, zullen wij, in het besef dat wij zoo schamel, nederig moeten zijn, geen groote woorden meer bezigen en geen illusies wekken, waarvan wij zelf te goed weten dat zij illusionistisch zijn. Wij berichten dus niet te zullen komen met nieuwe actueele rubrieken, dat wij paraat zijn „de Wederopbouw in ons blad op te vangen", wij zullen gedecideerd geen speciale rubriek openen van wat Amerika ons zegt, of Rusland, of Perzië, of de Congo, terwijl wij de dol snoezige creatie op publicatiegebied, de rubriek: „U moet weten, dat...", aan de liefhebbers zullen overlaten. Dat is alles wat U weten moet.
Wij hopen te kunnen volstaan met er op te wijzen, dat hoe men ook over het Bouwkundig Weekblad in den loop der jaren heeft gedacht, de serie van 63 jaargangen een vrij redelijk overzicht en inzicht geven van al het gebeuren op het gebied der bouwkunst vanaf 1880 af.
Voor het leeren kennen van dit gewichtige tijdperk van onze architectuur, het tijdperk van haar opleving, na haar inzinking, is het Bouwkundig Weekblad onmisbaar.
Alle stroomingen en tendenzen zijn er in te zoeken en te vinden, alle belangrijke gebouwen en ontwerpen zijn er in afgebeeld.
Het Bouwkundig Weekblad heeft nooit stilgestaan, maar is altijd medegegaan en vooruitgegaan.
Thans, nu de Nederlandsche bouwkunst voor een nieuw en moeilijk tijdperk staat, zal het Bouwkundig Weekblad niet stil staan, maar meegaan en vooruitgaan.
Het zal dat doen zonder tromgeroffel en trompetgeschal.
Het zal dat doen, ondanks het feit dat toch moeilijkheden op zijn weg worden gelegd, met beproefde toewijding, en trouw aan zijn traditie.
Prof. Ir. Zwiers heeft den geest van den nieuwen B.N.A. zoo uitnemend geteekend door er op te wijzen, dat de B.N.A. streven moet naar architectonische cultuur en niet naar architectonische reincultuur.
De statuten van den B.N.A. zijn hierop ingesteld.
En wil men tenslotte van de Redactie toch nog een vleugje van een beginselverklaring, dat zij het deze, dat voor het Bouwkundig Weekblad als orgaan van den B.N.A., de Statuten geen „doode letter" zijn.
En het rekent op den steun en de medewerking van alle leden.

DE REDACTIE.

Beatrixschool te Haarlem. Dienst Openbare Werken, Haarlem. Ir. G. Friedhoff, Architect

DE BEATRIX-SCHOOL TE HAARLEM

ARCHITECT Ir. G. FRIEDHOFF

Bij de afbeeldingen en beschrijving van deze school zij het mij vergund eenige algemeene beschouwingen te doen vooraf gaan.

Beschouwing heeft de bedoeling zich in het beschouwde te verdiepen en zich er aan te spiegelen. Ten aanzien van de beschouwing van architectuur heeft deze bedoeling thans een dieperen zin nu de architecten staan voor de groote taak die de gevolgen van den wereldoorlog hen op de schouders heeft gelegd. Veel tijd, veel liefde en toewijding tot het werk en veel energie van velen gedurende langen tijd zal noodig zijn om die taak uit te voeren en daarbij tevens het peil van de architectonische cultuur omhoog te brengen. Dat dit peil in het algemeen gesproken op laag niveau staat en door de beperkte werkgelegenheid voor de architecten gedurende de oorlogsjaren eerder gedaald is zal wel weinig tegenspraak ondervinden.

Hoe schamel in omvang is eigenlijk de oogst aan architectonische zuivere waarden uit den tijd sinds 1918. Veel van wat ons destijds imponeerde is gebleken van vergankelijke waarde te zijn; wij hebben er scherper door leeren zien en onderscheiden en zijn daartegenover weer meer gaan waardeeren de eenvoudige, doch zuivere gevallen, nieuwe zoowel als oudere, traditioneele zoowel als moderne, voor welks waarden de tijd onder invloed van eenzijdige stroomingen blind was.

Alle krachten dienen daarom ingespannen te worden onszelf en ook de opdrachtgevers te doordringen van onze cultureele verantwoordelijkheid te dien aanzien en elkaar daartoe voor te bereiden en op te voeden.

De redactie van het Bouwkundig Weekblad acht het haar plicht om voor den vergrooten kring van vakgenooten in den nieuwen B.N.A. in dit blad met geschrift en afbeelding daaraan naar vermogen mede te werken.

Bouwkunst is ruimtekunst en de kunst van de wezensbepaling van het te maken werk, d.w.z. de vertolking van de zakelijke eischen in de bouwkunstige idee.

Bij het beschouwen van een werk van bouwkunst rijst allereerst de vraag in welke mate de bouwmeester er in is geslaagd de bouwkunstige of architectonische idee van het object tot uiting te brengen.

Beatrixschool te Haarlem. Voorplein en ingang. Dienst Openbare Werken, Haarlem
Ir. G. Friedhoff, Architect

Wij kunnen op die vraag ten aanzien van Ir. Friedhoffs werk in het algemeen en van de Beatrixschool in het bijzonder een positief antwoord geven, want hij is een geboren architect. Zijn werk getuigt van een sterke vormwil en een vermogen zich direct en schijnbaar gemakkelijk in de stof te uiten. Hij is allereerst gevoelsmensch en beleeft bij het ontwerpen vorm en materiaal als het ware in de werkelijkheid; buiten de teekening om leeft dat aanstonds voor hem.

De bepaling van den vorm en de keuze van materiaal, met veel kennis van zaken getoetst op zijn uiteenloopende structuur en eigenschappen, heeft zijn voortdurende aandacht en vooral gedurende de uitvoering zijn groote zorg.

Geen eenigszins belangrijk profiel, detail of grooter onderdeel ontstaat zonder model op ware grootte. De teekening is van hem slechts ondergeschikt middel; niet meer maar ook niet minder dan de nauwkeurige aanduiding van het te maken werk.

De relatie van het gebouw tot zijn omgeving, de schaal ervan ten opzichte van den mensch, de plastiek en de rangschikking van de samenstellende bouwlichamen, de afweging van de verhoudingen in lichaam en vlak, muur- en lichtopening, zijn alle factoren die nauwgezet overwogen worden en in zijn werk op ongedwongen wijze tot een harmonisch geheel zijn geördend.

Friedhoffs karaktereigenschappen dragen daartoe bij; hij heeft geduld, is vasthoudend zonder star te zijn en zeker van zijn zaak. Daarbij is hij niet verknocht aan één of andere richting maar beweegt zich vrij op het groote middengebied der bouwkunst, hetwelk ik zou willen karakteriseeren van gematigd traditioneel tot modern, beheerscht zoowel het kleine als het grootere bouwobject en bepaalt zich voornamelijk tot de toepassing van de eenvoudige Hollandsche bouwelementen, zooals het pannendak, de baksteenmuur en het houten kozijn. Dit alles valt vast te stellen en te waardeeren bij de beschouwing van de Beatrixschool. Het resultaat frappeert tevens omdat bij scholenbouw het bouwprogramma volgens de zakelijke gegevens van het bouwbesluit van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen dd. 15 Februari 1924 zoo eng en gebonden is dat uiterst weinig speling mogelijk schijnt. Zoodanige sterke gebondenheid brengt gevaar van verstarring en dat is ten aanzien van scholenbouw zeker niet denkbeeldig, maar anderzijds dient erkend te worden dat sterke gebondenheden voor den bekwamen architect nog geen hinderpalen behoeven te vormen tot het bereiken

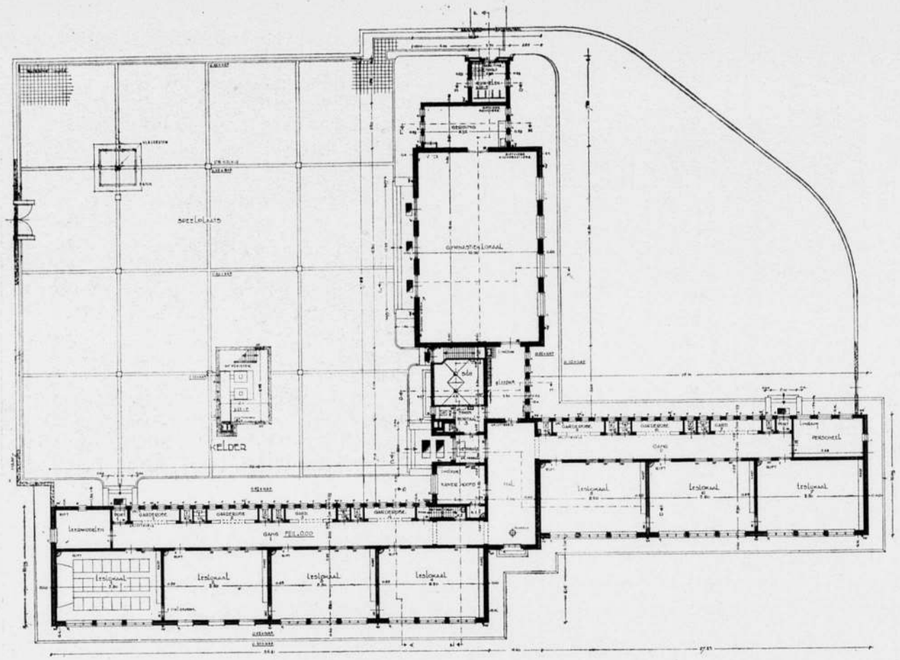

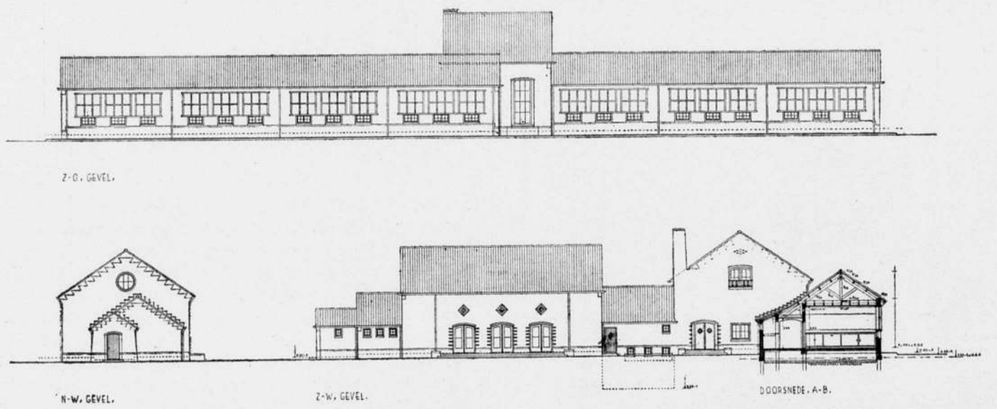

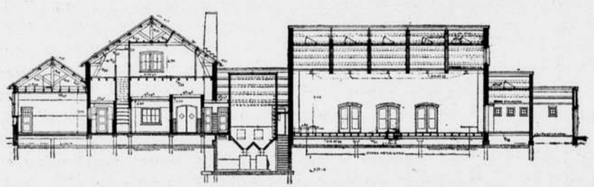

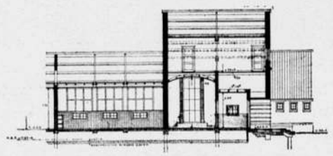

Beatrixschool te Haarlem. Plattegrond, gevels en doorsneden schaal 1 à 500

Dienst Openbare Werken, Haarlem
Ir. G. Friedhoff, Architect

van een goed resultaat; integendeel, zij mogen worden aangemerkt en gewaardeerd als merkpalen langs den weg naar het doel.

Ir. Friedhoff is er althans ondanks de streng bindende bepalingen in geslaagd onderling een groote mate van verscheidenheid in vier omstreeks denzelfden tijd volgens zijn ontwerp te Haarlem gebouwde scholen te bereiken en daaronder vertoont de Beatrixschool zeer ernstiger sporen van de eenheidsziekte dan dit dat wij in de algemeene karakteristiek van het bouwwerk aanstonds de school herkennen. Dat is geen tekortkoming. Volgen wij thans de beschrijving van de school.

Zij is verrezen op een terrein aan den rand van het tuindorp aan de Ramplaan nabij Overveen en omvat 7 klassen, een handwerklokaal en een gymnastiekzaal. Het terrein vormt een onderdeel van de groenstrook langs de Brouwersvaart. Het grootste gedeelte van deze groenstrook vormt de scheiding tusschen voornoemd tuindorp en de stadsbebouwing van Haarlem en bestaat grootendeels uit bollenland. De scheiding wordt aan de zijde van het tuindorp gevormd door den toekomstigen hoofdverkeersweg, genaamd Bloys van Treslonglaan. Langs de Brouwersvaart grijpt deze groenstrook over deze laan heen in het tuindorp en daar ter plaatse is de Beatrixschool gezet.

De bebouwing van het tuindorp wordt zooveel mogelijk in een landelijke sfeer gehouden; een school welke hierbij behoort, zal dus eveneens een landelijk karakter moeten toonen. De normale schoolbouw in Haarlem wordt in twee verdiepingen uitgevoerd, d.w.z. een aantal lokalen ligt gelijkvloers en meestal drie daarboven op de eerste verdieping.

Een dergelijk bouwwerk heeft een veel grootere hoogte dan de tuindorpwoningen en de ligging in de groenstrook geeft ook uit stedebouwkundige overwegingen geen aanleiding tot den bouw van een domineerend complex. Daarom zijn hier alle lokalen op den beganen grond geprojecteerd.

De lokalen zijn met drie rijen dubbele banken voorzien en hebben dus een langgerekten vorm. De ligging op het Zuid-Oosten mag voor leslokalen als ideaal worden beschouwd.

De vorm van de leslokalen maakt ruime verlichting mogelijk, terwijl toch een zekere geslotenheid op ooghoogte is nagestreefd. Hierdoor is tevens voorkomen,

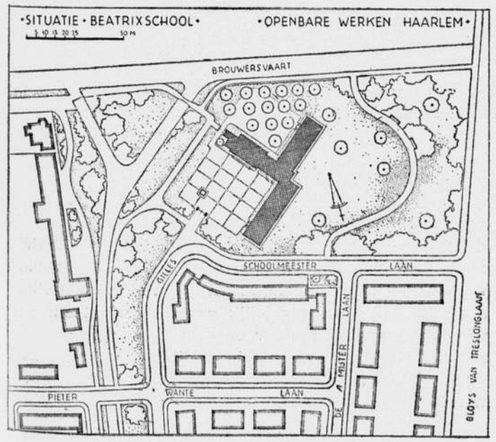

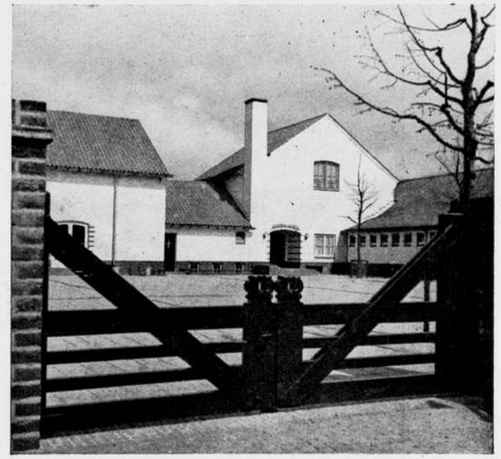

Beatrixschool te Haarlem. Voorplein

dat in den gevel een soort baksteenraamwerk van gelijke verticalen en horizontalen ontstaat wat zelden een gunstig aspect oplevert. De kleine onderramen zijn zoo geplaatst dat de kinderen zittend in horizontaal vlak naar buiten kunnen zien; deze ramen kunnen alle opendraaien en bij warm weer op hoofdhoogte voor een goede luchtverversching zorgen. Daarboven is een vensterbank waarop planten kunnen worden geplaatst; de ramen hiervoor zijn vast. Het onderwijzend personeel ziet — staande — hierdoor naar buiten. De bovenramen zijn alle tuimelend.

De lange lijn van 7 lokalen is door een centrale hal onderbroken, terwijl ze ook niet in één gevellijn zijn geplaatst. De ingang van de school mondt uit in de centrale hal en van daaruit bereikt men de leslokalen en het gymnastieklokaal. Dit laatste via de kleedkamer. De mogelijkheid is opengehouden om dit gymnastieklokaal te verhuren aan vereenigingen; het is door de hoofdingang te bereiken zonder dat men evenwel de school zelf behoeft te betreden. Door afsluiting van twee deuren zijn deze twee elementen van elkaar te scheiden. Door het groote halraam heeft men een prachtig gezicht op de stad; van het eerste voornemen hier glas-in-lood aan te brengen, is afgestapt en daarvoor in de plaats is op den wand van de hal een eenvoudige decoratieve beschildering aangebracht van de hand van den heer R. Gerbrands, die kleur en vroolijkheid in deze ruimte geeft. Boven dit centrale knooppunt is het gebouw hooger opgetrokken om ook in de uitwendige massawerking een domineerende partij te verkrijgen waar de vleugels tegen aangevoerd zijn.

De zolderruimte, welke daardoor ontstond, is voor handarbeid geschikt gemaakt.

Voor de materiaal- en kleurkeuze is ook de landelijke sfeer uitgangspunt geweest. Boven het plint van roode handvorm-steen zijn de gevels crême gesausd; de kap is gedekt met roode verbeterde oud-Hollandsche pannen. De gangvloeren zijn belegd met crême ijzeraarde tegels, de plafonds zijn van houten schotwerk, bruin gebeitst. De kleernissen worden geventileerd, daar ze in verbinding zijn gebracht met de open ruimte boven lokalen en gangen, welke ruimte wordt doorgelucht door ventilatieopeningen in de topgevels. De lokalen zijn van riftvloe-

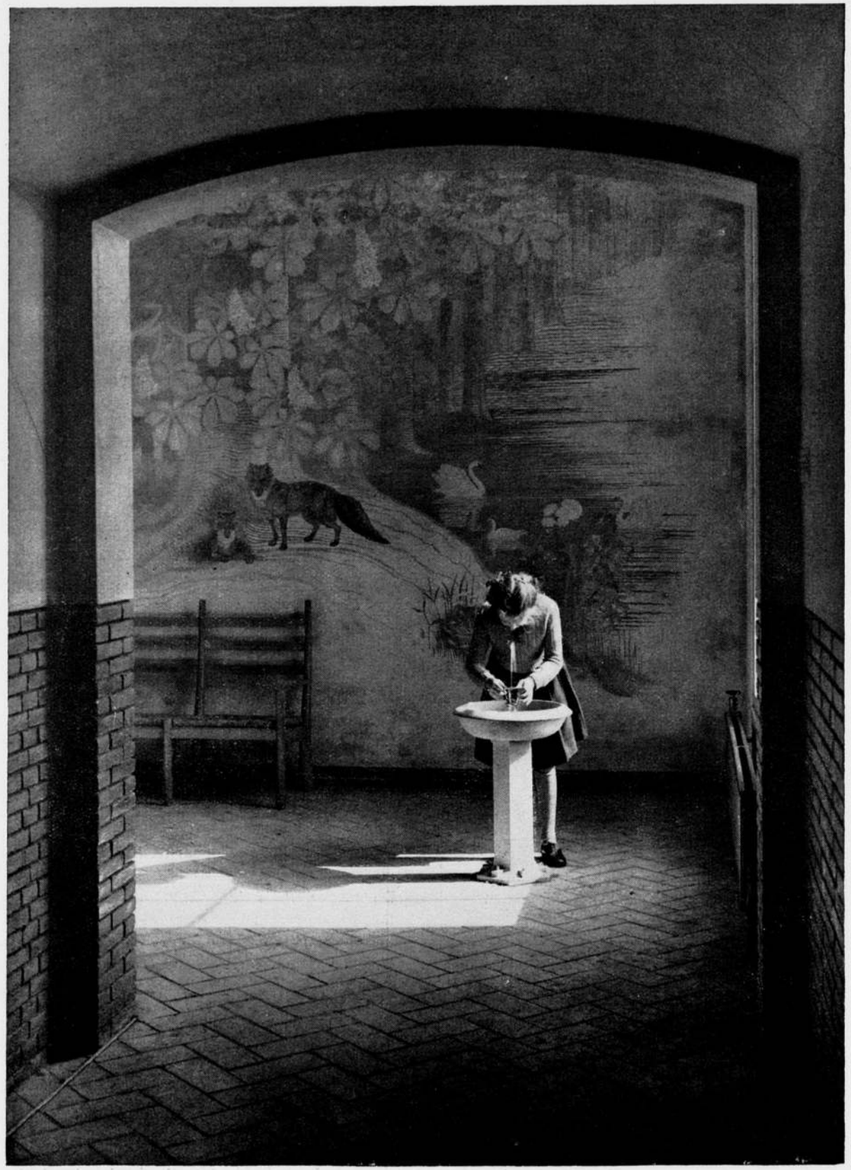

Beatrixschool te Haarlem. Hal met fonteintje

Dienst Openbare Werken, Haarlem
Ir. G. Friedhoff, Architect

ren voorzien en alle in verschillende kleuren geschilderd. Het gymnastieklokaal is van binnen geheel bekleed met geelgrijze baksteen. De practijk deed het bezwaar ondervinden van gestucadoorde wanden waar balspelen òf niet beoefend kunnen òf de wanden in den kortst mogelijken tijd een onooglijk aanzien krijgen. In enkele scholen is toen een kaatswand van lichte baksteen gemaakt; in deze school is men verder gegaan door den geheelen wand in schoon baksteen metselwerk uit te voeren.

Resumeerende mag worden vastgesteld dat de Beatrixschool een staal is van eenvoudige zuivere bouwkunst, passende in haar omgeving, uiterlijk in ruimte-ontwikkeling overzichtelijk en duidelijk, van een levendige massaverdeeling, rustige statuur en opwekkend karakter; inwendig uiterst verzorgd, aantrekkelijk van kleur en sfeer en als geheel een technisch uitstekend uitgevoerd bouwwerk.

J. ZIETSMA

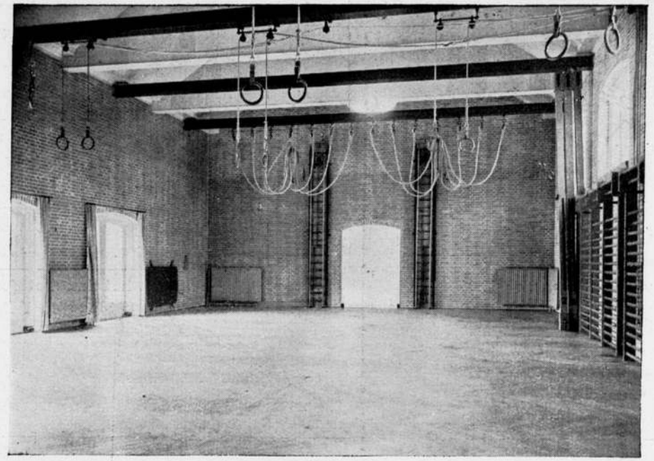

Gymnastiekzaal

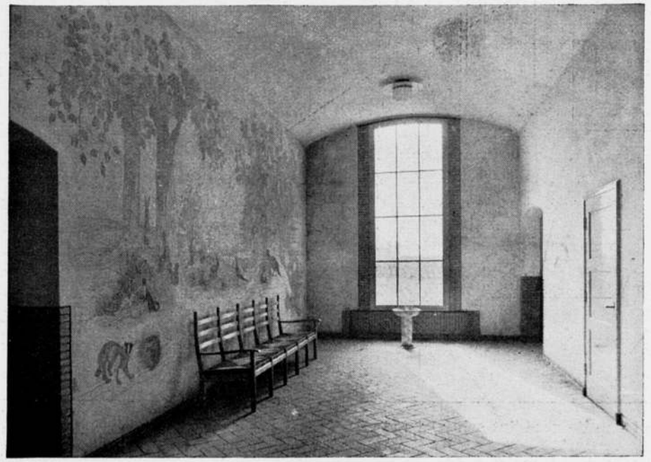

Hal

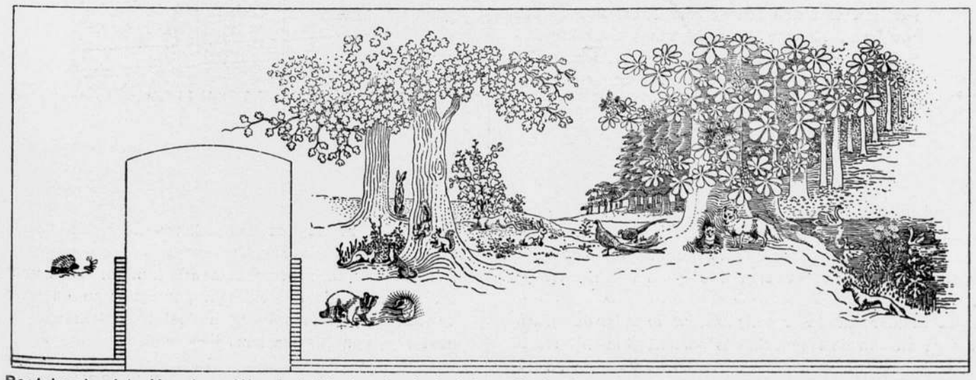

Beatrixschool te Haarlem. Wandschildering in de hal door R. Gerbrands

Dienst Openbare Werken, Haarlem
Ir. G. Friedhoff, Architect

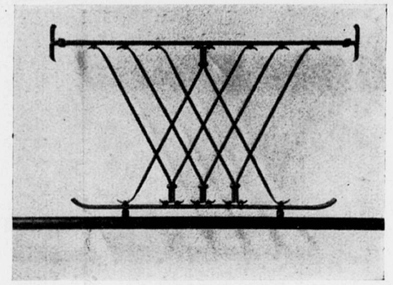

Model voor een ijzeren raamhekje

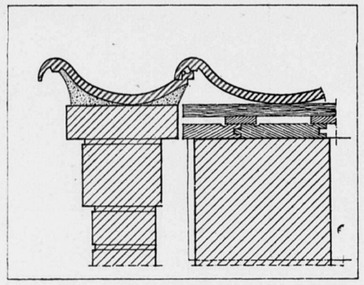

Aansluiting van het dak met den topgevel. Detail 1 à 10

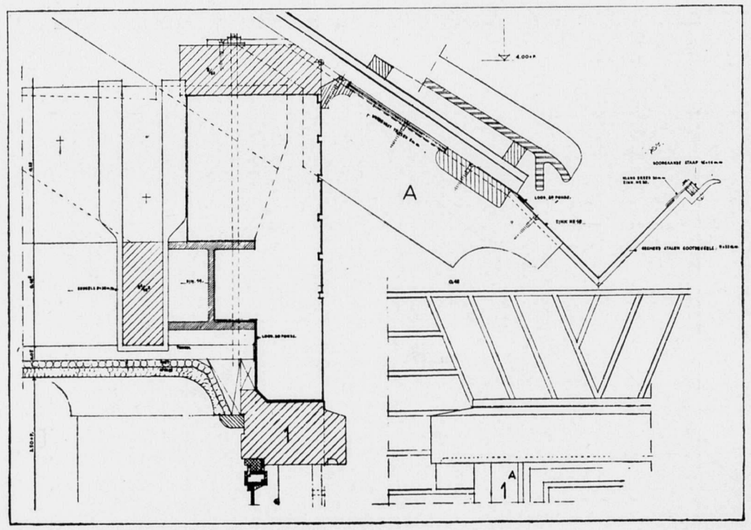

Detail van de gootlijst schaal 1 à 10

Details van de Beatrixschool te Haarlem

Dienst Openbare Werken, Haarlem
Ir. G. Friedhoff, Architect

MEDEDEELING VAN DEN EERERAAD VOOR DE ARCHITECTUUR OVER HET VOORMALIG ZWART FRONT (NATIONAAL FRONT)

Op 10 October 1945 ontving het Dag. Bestuur van den Eereraad voor de Architectuur de volgende mededeeling:
„In de vergadering van den Raad dd. gisteren is ter sprake gekomen de vraag, welke houding moet worden aangenomen tegenover voormalige leden van het Zwart Front.
Aangezien door enkele organisaties, waaronder de G.A.C., een verzoek aan de Regeering is gericht zich in deze te willen uitspreken, wenscht de Eereraad voor de Architectuur zich zijnerzijds van het uitspreken van een oordeel te onthouden.
De Raad is echter wel van meening, dat, hangende de beslissing van de Regeering, aan voormalige leden van het Zwart Front het bekleeden van leidende functies dient te worden ontzegd."
Als gevolg van het bovenstaande kunnen leden van den B.N.A., die indertijd lid zijn geweest van de bewuste organisatie, voorloopig geen deel uitmaken van kringbesturen, commissies enz..

HET DAGELIJKSCH BESTUUR
VAN DEN B.N.A..

DE AANSTAANDE REGISTRATIE DER ARCHITECTEN

Nadat het Nederlandsche volk in September van het vorig jaar onderworpen is geweest aan een — overigens pijnlooze — operatie om tot een gezond geldwezen te komen — zullen de architecten in ons land, ter wille van de gezondmaking van hun beroep, mede moeten werken aan een daarvoor noodzakelijke verrichting, die evenals de geldsaneeringsmanoeuvre in ons land nog niet voorgekomen is en waarvan wij hopen en mogen vertrouwen, dat zij — wederom als de geldsaneering — het eerste en tevens het laatste experiment van dien aard moge blijven.
De Nederlandsche architecten staan dan eindelijk aan den vooravond van de registratie en de selectie, waarvan de oorspronkelijke gedachte de velen, die het vraagstuk van de saneering van het architectenberoep hebben helpen bestudeeren, steeds en vanaf 1924 zelfs in bepaalde concrete vormen, voor oogen heeft gestaan.
In het in 1924, dus meer dan 20 jaar geleden uitgebrachte rapport, inzake de wettelijke Bescherming van den Architectentitel, uitgebracht door de Heeren Prof. Ir. G. Diehl, Prof. Ir. M. J. Granpré Molière en J. G. Meischke, lezen we b.v.: „Als grondslag voor dit ontwerp (voor een wettelijke regeling van den architectentitelbescherming) heeft zich de commissie de navolgende gedachtengang gevormd:
Op een nader te bepalen datum zal worden ingesteld een wettelijke Raad met opdracht een register te openen voor hen, die als architect wenschen te worden ingeschreven".
Dus registratie als eerste handeling tot de verwezenlijking van de saneering van het architectenberoep, waartoe de titelbescherming behoort.
De registratie, die thans staat te geschieden, is er geen, welke zal gebeuren vanwege een wettelijke Raad, maar door den Architectenraad, ingesteld door den B.N.A. Deze Architectenraad heeft, na op 28 December 1945 nog eens te zijn geïnstalleerd, zijn werk thans aangevat en zal thans alle architecten in Nederland gelegenheid geven zich te laten inschrijven in een door hem aan te leggen register.
Voor veel vakgenooten is de beteekenis van deze inschrijving in een register niet duidelijk. In het algemeen worden deze registratie gevolgen met betrekking tot de vakbeoefening toebedacht, die er niet zullen zijn. Daarom is het noodig de beteekenis duidelijk te maken.
Tot 1909 voerden verreweg de meeste architecten van ons land den titel van architect op eigen gezag; een klein deel der architecten was gediplomeerd. In 1909 is de (oude) B.N.A. het voeren van den titel met vereenigingsinitialen gaan invoeren, na een keuring der leden bij toetreding, een methode, die later door andere vereenigingen is nagevolgd. Zij, die deze initialen bij hun titel van architect voerden, konden daarmede aantoonen, dat zij dezen titel niet voerden op eigen gezag, maar door erkenning door derden, hetgeen steeds van hoogere waarde geacht wordt, dan het zich toekennen van een titel op eigen gezag.
De erkenning van den titel, ten bewijze waarvan initialen kunnen worden gebezigd, was en is thans echter nog afhankelijk van het lidmaatschap van een vereeniging.
In het proces van saneering van de beroepsuitoefening echter mag de vereeniging wel de initiator zijn en het leiding nemende instituut, doch haar leden kunnen aan het feit van het lid-zijn, geen bijzondere en afzonderlijke rechten boven niet-leden ontleenen, zoodra men tot maatregelen ter behartiging van het algemeen, maatschappelijk belang van alle Nederlandsche architecten komt. Het is overigens dit vanzelfsprekende punt, dat de stap voorschrijft, thans met het oog op de uiteindelijke (wettelijk geregelde) saneering in het architectenberoep te doen: de erkenning van de bevoegdheid tot het voeren van den titel van architect, nog gebonden aan het lidmaatschap van een vereeniging, los te maken van het vereenigingsverband.
De inschrijving in het architectenregister, die de erkenning door derden van het voeren van den titel inhoudt, zal openstaan voor alle architecten, lid van een vereeniging of niet.
Dit is het kernpunt van de zaak, die zich nu gaat afspelen, en men zal er goed aan doen, op dit kernpunt steeds de aandacht gevestigd te houden, ook als straks aanvankelijk een gedeelte der geregistreerde architecten, den titel van architect B.N.A. mogen gaan voeren. Het zijn en blijven twee onderscheidene erkenningen van het recht op een titel, voorloopig ook officieel door 2 daarvoor ingestelde lichamen te verleenen, nl. door den Architectenraad en door de Commissie van Selectie.
De titel van Architect verkregen op grond van de inschrijving in het register heeft in den overgangstoestand, die wij thans doormaken een ruimere en ook een meer fundamenteele beteekenis dan de titel Architect B.N.A. die voorloopig een extra onderscheiding beteekent. De eerste toch staat los van vereenigingsverband, de tweede vloeit uit het engere vereenigingsverband voort. Voorloopig nog. Want met de voortschrijdende ontwikkeling van de saneering van het architectenberoep zal het verschil in beteekenis tusschen beide vervagen, in ieder geval veranderen.
Is dus hiermede de bedoeling, die met de a.s. registratie voorstaat, nl. het losmaken van de erkenning door derden van het recht tot het voeren van den titel van architect uit het vereenigingsverband uiteengezet, thans willen wij wijzen op het karakter en de vorm van de manipulatie zelve.
De registratie, vanwege den B.N.A. ondernomen, heeft een „particulier" karakter en in verband daarmede is het noodig 3 voorname punten in het oog te houden:
Ten eerste: de registratie is particulier en er kunnen dus zonder meer — en voorshands is zij „zonder meer", — voor de in het register ingeschreven architecten, officieel geen rechten uit voortvloeien.
Ten tweede: de registratie is geheel v r ij. Geen enkele architect is, op grond van wat ook, verplicht zich, te doen inschrijven of zich aan een „keuring" van zijn werk daarvoor te onderwerpen.
Ten derde: de gelegenheid om het architectenberoep uit te oefenen, blijft door d e z e registratie voor ieder architect onaangetast. Ook niet in dit register ingeschrevenen zullen als architect kunnen optreden.
Deze drie punten zijn zeer essentieel en het is van belang, de beteekenis daarvan goed te doorzien. Waar ergens, dan moet hier klaarheid heerschen. Door de gebeurtenissen der laatste jaren heeft zich een onrust en een angst van de architecten, vooral van hen, die verstoken zijn geweest van de mogelijkheid tot verkrijgen van informaties uit den mond van goedingewijden, meester gemaakt. Talrijke brieven aan ons Dag. Bestuur toe-

gezonden, bevestigen het aanwezig zijn van de vrees, dat, wanneer men geen lid is van den B.N.A., men b.v. zijn beroep niet meer zal mogen en kunnen uitoefenen. Er heeft zich een begrip gevormd en gevestigd, dat de B.N.A. als heer en meester over de architecten zal regeeren, als een 18e eeuwsch oligarchisch bewind over de burgers.

Tegenover deze niet alleen angst en ongerustheid, maar ook verwarring kweekende suggesties omtrent het optreden van den B.N.A. en den Architectenraad, kan er daarom met niet genoeg nadruk op gewezen worden, dat de B.N.A. een particuliere vereeniging is en dat in ons vrije Nederland geen particuliere vereeniging het recht heeft dwingende maatregelen voor een bepaalde categorie van beroepsbeoefenaren in toepassing te brengen. Iedere architect in Nederland staat vrij tegenover de aanstaande registratie door den Architectenraad. Wil een architect zich niet aan de registratie onderwerpen, het zij zoo. Maar daartegenover willen wij er wel op wijzen, dat de registratie geschiedt:

1e. in het belang van de Nederlandsche staatsburgers, die willen laten bouwen,

2e. in het belang van de Nederlandsche Bouwkunst,

3e. in het belang van de Nederlandsche architecten zelf.

Wie het wèl meent met ons maatschappelijk herstel en de maatschappelijke vernieuwing, werke mee aan het — genoegzaam en bijkans te lang overwogen — doel der registratie, dat er op gericht is, voor nu en voorai voor later, een basis te scheppen voor orde en regelmaat, waardoor meer dan tot nog toe, ieder die zich aan het beroep van architect wil wijden, zijn talenten en bekwaamheden daarvoor zal kunnen ontplooien en hem een levensonderhoud zal kunnen verschaffen, dat vrij is van de wisselvalligheden, die hem thans helaas te veel en te vaak met zorg en moeilijkheden belasten.

Wat gaat er nu gebeuren?

Aan de bij den B.N.A. aangesloten architecten (dat zijn zij, die op 19 Juni 1941, de datum waarop het rechtmatige Bestuur van den B.N.A. werd afgezet, zg. toegelaten waren tot den B.N.A. en dus voorkwamen op de ledenlijst) zal gelegenheid worden gegeven zich te doen inschrijven in het door den Architectenraad aan te leggen architectenregister. Wanneer de Architectenraad de zich aangemeld hebbende architecten, na toetsing van hun beroepsuitoefening aan de voorwaarden van de inschrijving, in het register heeft ingeschreven, worden deze architecten geselecteerd, d.w.z. er wordt bepaald wie van hen „gewone" en wie „buitengewone" leden zullen zijn.

Een en ander vloeit voort uit art. 5 van de vigeerende statuten, dat luidt:

„Leden van de Vereeniging kunnen alleen zijn Nederlanders, die krachtens wet of wettig besluit gerechtigd zijn tot het voeren van den titel „architect" of „bouwmeester". Voorzoover en voor zoolang een dergelijke wet of wettig besluit ontbreekt, kunnen alleen lid zijn Nederlanders, die zijn ingeschreven in een Architectenregister, aangelegd door een Architectenraad op de wijze als overeenkomt met het bepaalde in de artikelen 1 t/m 25 van het aan deze Statuten gehechte Reglement van het Architectenregister.

De gewone leden hebben het uitsluitend recht, achter hun naam de initialen „B.N.A." te voeren.

Buitengewone leden zijn zij, die krachtens wet of wettig besluit gerechtigd zijn tot het voeren van den titel „architect" of „bouwmeester", maar dit recht niet ontleenen aan het volledig voldoen aan alle bij zoodanige wet of besluit gestelde normen, doch aan bij de uitvoering gestelde overgangsbepalingen, dan wel zij, die volgens het Reglement van het Architectenregister op grond van overgangsbepalingen tot inschrijving in het Register zijn toegelaten.

Buitengewone leden kunnen gewoon lid worden:

a. wanneer zij ten genoegen van een daartoe in te stellen Commissie van Selectie het bewijs hebben geleverd, alsnog volledig te voldoen aan de normen, voor de gewone leden gesteld;
b. op voorstel van de Commissie van Selectie, op grond van gebleken bekwaamheden.

De onderscheiding tusschen gewone en buitengewone leden vervalt, zoodra de groep der gewone leden grooter is geworden dan 75 % van het totale ledenaantal."

Aangezien nu de inschrijving in het architectenregister in het eerste (overgangs)jaar uitsluitend geschieden kan op grond van de overgangsbepaling van het Reglement van den Architectenraad, worden dus de architecten, die op 19 Juni 1941, in de ledenlijst van den B.N.A. waren opgenomen en ingeschreven zijn in het architectenregister, alle buitengewoon lid van den B.N.A..

Gelijktijdig zal dan echter de commissie van Selectie (die een fractie zal zijn van 4 leden van den Architectenraad) optreden om na te gaan, wie der buitengewone leden op grond van het bepaalde in art. 5 gewoon lid kunnen worden.

Door de registratie krijgt de B.N.A. zijn leden, door de selectie zijn „gewone" leden en zijn „buitengewone" leden. Zoowel de gewone als de buitengewone leden krijgen het stemrecht (met inachtneming van hetgeen de artt. 20 en 21 van de statuten voorschrijven). Alleen de gewone leden mogen zich „architect B.N.A." noemen.

Het ligt in de bedoeling, dat de geheele manoeuvre zoo zal verloopen, dat zij zoo vlug mogelijk en met het minimum-aantal formulieren en paperassen tot een eind wordt gebracht.

De Architectenraad zal vanzelf sprekend over de gang van zaken voorschriften geven. De Architectenraad heeft echter één dringend verzoek:

Niemand zende teekeningen of stukken bij den Architectenraad in, dan na daartoe van den Architectenraad het verzoek te hebben ontvangen.

Noch de Architectenraad, noch het Bureau van den B.N.A. kan zich verantwoordelijk stellen bij het zoekraken van teekeningen en stukken, die ongevraagd aan den Architectenraad zijn toegezonden.

Voor architecten, die op 19 Juni 1941 niet in de ledenlijst van den B.N.A. voorkwamen, zal in algemeene trekken het verloop van de zaak hetzelfde zijn. Zij zullen zich bij den Architectenraad voor inschrijving in het register kunnen opgeven. Na ingeschreven te zijn in het Architectenregister kunnen zij toelating tot den B.N.A. vragen en daartoe een aanvraag indienen. Aangezien ook zij niet anders dan op grond van de overgangsbepalingen in het register kunnen worden ingeschreven, worden zij bij hun toetreding buitengewoon lid, maar kunnen ook door de Commissie van Selectie worden overgeschreven onder de gewone leden. Door zich aan te melden bij den B.N.A. krijgen zij in elk geval een stem in den gang van zaken en de gelegenheid in aanmerking te komen om de initialen B.N.A. te voeren achter hun naam.

HET DAG. BESTUUR

SAMENSTELLING VAN DEN ARCHITECTENRAAD

De Architectenraad is thans als volgt samengesteld:

Dr. J. P. Fockema Andreæ, Voorzitter, Bilthoven.
Mr. A. C. van Zeggelen, Secretaris, Amsterdam.
Ir. J. C. van Buytenen, Eindhoven.
Joh. H. Groenewegen, Amsterdam.
Rector H. van Helvoort, 's-Hertogenbosch.
Ir. W. P. C. Knuttel, Deventer.
Ir. J. A. van der Laan, Leiden.
Ir. G. M. Leeuwenberg, Utrecht.
H. A. Pothoven, Amersfoort.
A. P. Smits, Aerdenhout.
Ir. W. van Tyen, Rotterdam.
P. Vorkink, Roekel (Post Harskamp).

Het Bureau en Secretariaat van den Architectenraad is gevestigd in het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102, Amsterdam.

ADRES VAN HET DAG. BESTUUR VAN DEN B.N.A. AAN DEN MINISTER VAN HANDEL EN NIJVERHEID, NAAR AANLEIDING VAN HET VOORONTWERP VAN WET OP DE BEDRIJFSCHAPPEN

Amsterdam, 28 Januari 1946.

AAN ZIJNE EXCELLENTIE DEN MINISTER VAN HANDEL EN NIJVERHEID.

Excellentie,

Naar aanleiding van het ons toegezonden voor-ontwerp van Wet op de Bedrijfschappen, hebben wij de eer U onderstaand de opmerkingen te doen toekomen, waartoe dit voor-ontwerp ons aanleiding heeft gegeven.

De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B.N.A. heeft al sinds jaren in beginsel de verticale bedrijfsorganisatie voorgestaan, omdat hij het zoowel een algemeen belang als een belang van de bouwkunst acht, dat er een zoo gering mogelijke scheiding en een zoo innig mogelijke samenwerking in organisatorisch verband tusschen alle beroepen, die aan het bouwproduct arbeiden bestaat. Waar horizontale binding (d.i. coördineerende arbeid ten aanzien van het werk der andere bedrijfschappen) noodig is, moet deze door speciale organen worden verricht; de grondslag van de sociaal-economische ordening van het bedrijfsleven zij o.i. echter in beginsel verticaal. Ons Bestuur juicht daarom in beginsel de strekking van het ontwerp toe.

Komen wij nu tot een nadere beschouwing van het ontwerp, vanuit het gezichtspunt van de organisatie van het bouwwezen en de plaats van den architect daarin, dan constateeren wij, dat de plaats van den architect wanneer de afbakening der beroepen op de juiste wijze plaats heeft, zoodanig is, dat van hem het ontwerp van het product uitgaat, dat hij de voorschriften voor de uitvoering ervan en de leverings- en keuringsvoorwaarden voor materialen en eindproduct opstelt en hanteert, de leiding en het toezicht op de uitvoering, tot handhaving van deze voorwaarden en tot volledige verwezenlijking van het ontwerp in al zijn cultureele, sociale en economische kwaliteiten uitoefent, en tenslotte het financieele beheer en de afrekening van het werk, voorzoover dit den opdrachtgever, wiens vertrouwensman hij is, aangaat, opstelt of goedkeurt. Zijn taak is dus zoowel ontwerpend als leidend; de figuur van den architect is uit het geheel van een vol-ontwikkeld bouwbedrijf niet weg te denken, en wij zijn er reeds sinds jaren van overtuigd, dat dit ook door de aannemers en verdere ondernemers in het bouwvak wordt erkend. Dit blijkt o.a. uit het feit dat reeds jaren voor den oorlog op initiatief van den B.N.A. een studie-commissie voor saneering van het bouwvak werd gesticht, waarin naast vertegenwoordigers van den B.N A., de Orde van Nederlandsche Raadgevende Ingenieurs, de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs, de Directie van den Rijkswaterstaat (als vertegenwoordigers van de Bouwdirecties), vertegenwoordigers van alle organisaties van aannemers zitting hadden en welke commissie kwam tot een rapport, waarin regelingen werden voorgesteld tot afbakening van de beroepen van architect, resp. ingenieur en aannemer. Door den sindsdien uitgebroken oorlog werd de verwezenlijking van deze regeling onderbroken. In de jaren 1940-1941 werd door den B.N.A. het contact opgenomen met verschillende instanties in het bouwvak, w.o. wederom de Orde van Nederlandsche Raadgevende Ingenieurs, de aannemersorganisatie, de bouwmaterialenhandel en de werknemersorganisaties in het bouwvak, w.o. ook de Bonden van Technici, in de Studiegroep voor Corporatieve Ordening van het Bouwvak, die door ingrijpen van een N.S.B.-gemachtigde in den B.N.A. een ontijdig einde vond, maar wel in zijn besprekingen reeds kwam tot de vrijwel algemeen aanvaarde conclusie, dat in afwijking van de door de bezetters opgelegde horizontale ordening een verticale bedrijfsorganisatie moest worden nagestreefd.

Voegen wij hierbij, dat door samenwerking van den B.N.A. met de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs en de aannemersorganisaties reeds vele jaren geleden Algemeene Administratieve Voorwaarden voor de aanbesteding en uitvoering van bouwwerken werden opgesteld, die nog steeds veelvuldig in bestekken worden voorgeschreven en hun nut hebben bewezen, dat reeds jaren geleden door samenwerking van dezelfde lichamen de Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven werd gesticht, die sindsdien een hoogst belangrijke functie in de oplossing van geschillen tusschen opdrachtgevers en aannemers vervult: een organisatie, waaraan sinds 1939 ook de Rijksoverheid deelneemt, en voorts, dat in het onlangs gestichte tijdschrift „Bouw" vertegenwoordigers van vrijwel alle bij het bouwen betrokken belanghebbenden en vereenigingen samenwerken, en waarbij de architecten een van de leidende plaatsen innemen, dan moge uit deze opsomming duidelijk blijken, dat de architecten in het bedrijfsleven een taak vervullen, die veel belangrijker is, dan kan blijken, wanneer men ervan uitgaat, dat hun invloed uitsluitend zou moeten worden beoordeeld naar de belangrijkheid van hun functie als ondernemer of werkgever. Zij zijn evenmin als de ingenieur, die een analoge functie vervult, ondernemers en werkgevers zijn zij slechts in bescheiden mate. Zij zijn vrije vaklieden, die bij de uitvoering van bouwopdrachten een leidende rol vervullen, en als zoodanig door ondernemers, overheidsinstanties en werknemersorganisaties worden erkend. Deze erkenning vindt mede haar weerspiegeling in de ingang zijnde voorbereiding van een Nederlandsch „Building Centre", een permanente

tentoonstelling van bouwmaterialen en constructies, die aan behoorlijk gestelde normen van kwaliteit moeten voldoen en in den arbeid van de Stichting „Ratiobouw", waarin de architecten steeds intensiever betrokken worden in de studie van de rationalisatie van het bouwbedrijf.

Gelijk boven is aangeduid, is de rol van den adviseerenden ingenieur op bouwgebied in vele opzichten analoog aan die van den architect; bij den architect komt hier nog bij het cultureele aspect van het bouwen waartoe zijn werk en zijn streven in het bijzonder behoort bij te dragen. Men zou kunnen zeggen, dat dit aspect ligt buiten de werkingssfeer der bedrijfschappen in engeren zin; in hoogeren zin echter behoort het in den arbeid der bedrijfschappen ongetwijfeld aanwezig te zijn, en het zijn de architecten, die naar onze meening als bij uitstek bevoegden op dit gebied geroepen zijn, in het bedrijfschap hiervan de dragers te zijn. Wanneer wij aan de hand van deze overwegingen het voor-ontwerp op de bedrijfschappen bezien, valt het ons op, dat de plaats, die de architect en de ingenieur in de leiding van het bedrijfschap zullen hebben in te nemen, daarin niet duidelijk is te vinden. Volgens de omschrijving van art. 7, sub 1, komen zij daarvoor niet in aanmerking; eventueel kunnen zij vallen onder die van art. 7, sub 2 a of b, maar het blijkt uit art. 21, sub 1, dat deze leden geen stemrecht hebben, niet meer dan het in wezen negatieve recht van voordracht tot vernietiging of schorsing van een beslissing van het Bestuur bij den Minister, bij meerderheid van stemmen uit te oefenen. Wij achten het hier gestelde correctief op onjuiste maatregelen van het Bestuur absoluut onvoldoend. Bovendien meenen wij, dat bij een dergelijke zeer beperkte bevoegdheid van het gezag van deze leden in het Bestuur wordt geschaad, hetgeen remmend zal werken op de initiatieven, welke in het bijzonder van hen kunnen worden verwacht. Wanneer wij den opbouw der Bedrijfschappen beschouwen, zooals deze in hoofdzaak in de artikelen 7, 21 en 30 van het voor-ontwerp blijkt, kunnen wij ons niet onttrekken aan den indruk, te doen te hebben met een zeer schematische organisatievorm, waarin feitelijk alleen is gerekend met de werkgevers en werknemersbelangen in engeren zin en waarin in het bedrijfschap geen organisch opgebouwde weerspiegeling is terug te vinden van de maatschappelijke krachten, die in het bedrijfschap op organische wijze moeten worden gecoördineerd, en tot samenwerking gebracht. Het schematische dat aan de in het voor-ontwerp gegeven regeling eigen is en dat wij in het voorafgaande ten aanzien van de organisatie van het bouwwezen met betrekking tot de absoluut onvoldoende geregelde positie van belangrijke leidende groepen-niet-ondernemers als architecten en ingenieurs hebben aangeduid, kan naar onze meening niet worden gecorrigeerd door nadere regeling bij Algemeene Maatregel van Bestuur, omdat in de wet dringend is voorgeschreven, wie stemrecht hebben en wie niet. Het zal dus noodig zijn, dat het wetsontwerp zoodanig wordt veranderd, dat aan den organischen opbouw van het bouwwezen op behoorlijke wijze wordt recht gedaan. Dit kan alleen wanneer in het Bestuur van het bedrijfschap niet alleen de groepen van werkgevers en werknemers, maar ook de groepen van vrije beroepslieden, die in de leiding van de productie een beslissend aandeel hebben, worden opgenomen.

Een belangrijke vraag is nog bovendien of de architecten en ingenieurs zoowel in de economische als in de sociale kamer thuis behooren. Wij meenen in beide. De in art. 20 gegeven opsomming van onderwerpen, die tot de bevoegdheden der kamers behooren, wijst dit duidelijk aan. Bouwdirecties moeten kunnen meespreken in vragen van voortbrenging en verdeeling van goederen, prijsbepaling, mededinging (aanbestedingsregeling), inen aanvoer (welke materialen van uitsluitend buitenlandsche herkomst moeten in elk geval verkrijgbaar zijn?), vestiging van bedrijven, mechanisatie en rationalisatie (zoowel in de fabrieken als op de bouwplaats), normalisatie, en niet te vergeten: keuringseischen en hoedanigheden van de materialen, voorts in socialen zin in het bijzonder de vraagstukken van vakopleiding, omscholing, herscholing en vaststelling van de getalsverhouding der onderscheiden beroepen.

Wij vragen ons tenslotte af, of in de opsomming van de aangelegenheden, waarover het Bestuur van het Bedrijfschap voor het Bouwwezen niet zoowel de Bouwmaterialenfabricage als de Bouwmaterialen-handel behooren te worden opgenomen. Mocht hierdoor het „Bouwschap" te omvangrijk worden, dan ware wellicht de oplossing te zoeken, die door Mr. J. F. de Jongh wordt aangegeven, nl. de stichting van eenige afzonderlijke bedrijfschappen, b.v. voor het Bouwbedrijf in engeren zin, de Bouwmaterialenfabricage en de Bouwmaterialenhandel, onder een het geheel overkoepelend Bedrijfschap voor het geheele Bouwwezen. Wij bevelen deze gedachte, die naar onze meening wellicht eenige vorm aangeeft, waardoor de organische bouw van het bedrijf in zijn vollen omvang op de juiste wijze in de bedrijfsorganisatorische regeling tot zijn recht kan komen, met nadruk in Uw overweging aan.

De tijd, die ons is toegemeten, laat ons helaas niet toe, op de boven aangegeven punten van kritiek dieper in te gaan. Wij stellen ons echter voor, wanneer wij in de komende weken in eigen kring of in overleg met anderen nog tot conclusies mochten komen, die voor de verdere ontwikkeling van het ontwerp in den boven geschetsten zin van opbouwende beteekenis zijn, aan U toe te zenden, in het vertrouwen, dat Uwe Excellentie aan deze achteraankomende opmerkingen alsnog Uwe aandacht zult willen schenken.

Met de meeste hoogachting,

Namens de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten:

Ir. A. J. v. d. STEUR, Wnd. Voorzitter.
B. T. BOEYINGA, Wnd. Secretaris.

AANGIFTE EXAMEN VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER B.N.A. 1946

Einde April a.s. zal vanwege den Bond van Nederlandsche Architecten het examen ter verkrijging van het diploma van Bouwkundig Opzichter B.N.A. 1946 worden gehouden. Het examen, verdeeld in een schriftelijk en mondeling gedeelte, zal op een nog nader te bepalen datum te Amsterdam worden afgenomen.

Aangifte voor het examen kan geschieden op een daarvoor bestemd formulier, verkrijgbaar aan het Secretariaat der Examens, Weteringschans 102 te Amsterdam, onder storting van het verschuldigde examengeld ad f 30.—.

Termijn van inschrijving is opengesteld tot 1 Maart 1946.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINCA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 26 FEBRUARI 1946, No. 2

IN MEMORIAM KOEN LIMPERG

Van Koen ging iets heel frisch en opens uit. Als het waar is, dat het gelaat de weerspiegeling der ziel is, dan had Koen een onbedorven ziel. Kwam hij een van onze bijeenkomsten binnen, dan ging er een magnetische opgewektheid van hem uit, die aantrok, prikkelde en aanspoorde. Dit frissche — haast jongensachtige — kenmerkte ook zijn werk. Met hetzelfde plezier waarmee hij een huis teekende — een theaterdecor ontwierp — één van zijn decoratieve prenten en knipsels maakte, schreef hij een artikel, zijn uitstekend boekje over warmer woningen — stelde hij het boerderijenboek en het boek over keukens samen. Hij kon met oogenschijnlijk dezelfde opgewektheid en hetzelfde enthousiasme de droogste en de meest levendige dingen doen.

Het initiatief tot het uitgeven van een catalogus voor de bouwwereld was het zijne. Ettelijken heeft hij hierdoor aan zich verplicht. Als je hem gadesloeg bij het omvangrijke werk dat het samenstellen en tot het uitgeven doordrijven van deze catalogus beteekende, dan kreeg je een diep respect voor zijn organisatietalent, zijn vindingrijkheid en zijn wil.

Soms lachten wij wel eens om den ernst waarmee hij het vliegenkastje in asbest-cement ontwierp en liet uitvoeren. Maar de gebruikers van de genormaliseerde keuken — en insiders kennen zijn belangrijk aandeel in het tot stand komen hiervan — zijn maar wat blij met deze keuken. Wij waren verbaasd over de zwaarwichtige enquête die hij over den buitenmuur hield — maar ondertusschen verzamelde hij een schat van wetenschappelijk materiaal. Wij hadden in hem een merkwaardig samengaan van wetenschappelijk mensch en kunstenaar te aanvaarden: op zijn werktafel lagen vredig de droge verslagen van het instituut voor efficiency naast zeer vroolijke ontwerpen voor behangselpapieren of costuums. Maakte je een schertsende opmerking over taaie tabellen die hij bestudeerde, dan keek hij je niet-begrijpend aan — ik geloof dat cijfers even sterk tot hem spraken als tot velen de steenen.

In het diepst van mijn hart echter geloof ik dat al deze dingen — hoe nuttig ook overigens — een surrogaat waren voor zijn echt en werkelijk verlangen: te bouwen. Stammende uit de-tusschen-twee-oorlogen-generatie, was het niet voor hem weggelegd zich een groote praktijk te verwerven. Misschien als Koen dit had beleefd — was nù zijn tijd gekomen. Misschien had dit typische organisatietalent van hem — gericht op de volkshuisvesting en in een maatschappij die aan architecten behoefte heeft — tot belangrijke realisatie kunnen leiden. Maar het heeft geen zin om te blijven stilstaan bij wat had kunnen zijn. Laten wij Koen beschouwen om hem te gedenken en om wat wij van hem kunnen leeren.

Twee impulsen dreven hem: schoonheidsverlangen en sociaal bewustzijn. En waarschijnlijk zijn beiden ook niet te scheiden: heeft het eenige reden naar schoonheid te verlangen zoolang de maatschappij vol misstanden is? Zijn lot was het, dat zijn verlangen om zijn vak uit te oefenen zich goeddeels moest stillen met het maken van papieren projecten. Zijn lot ook was het, dat zijn sociaal bewustzijn, zijn streven naar sociale rechtvaardigheid tot zijn ondergang leidde. Nooit heb ik beter dan in de afgeloopen jaren begrepen dat karakter meer waard is dan talent. Er waren er die manoeuvreerden — handig balanceerden — uit twee ruiven aten. Er waren er die botweg weigerden iets met den vijand of zijn handlangers en hun verachtelijke instituten te maken te hebben — die iedere concessie afwezen. Tot deze laatsten behoorde Koen. Geen schatten ter aarde baatten hem, waar hij meende dat het zijn ziel schade zou kunnen doen. Karakter is meer waard dan talent. Koen bezat beiden: karakter èn talent.

Ga een van zijn laatste werken bekijken: de verbouwing van Fischel en zie tot welk een fijne vormgeving hij in staat was. Mieras heeft eens in dit blad geschreven dat de eenige manier voor jonge architecten om het bouwen te leeren is — te bouwen. Indien Koen Limperg zijn kans gekregen had, indien niet iedere kleine opdracht om zijn zeldzaamheid tot boven zijn proporties uitgeblazen had moeten worden, dan was er van deze conscientieuze mensch — vakkundig gerijpt — werk te verwachten geweest vol van voor ons allen belangrijke vondsten en oplossingen.

Op een van de vergaderingen van de 8, kort voordat zij haar activiteit staakte — zag ik Koen voor het laatst in het „openbaar" en op zijn best. Het ging om het nemen van een belangrijke beslissing: het lidmaatschap van de cultuurkamer. Fel ging Koen in tegen de houding van de meerderheid der leden; een houding die hij slap, onmanlijk en onwaardig noemde.

Toen het er om ging — toen het er nu eens echt om ging te laten zien wat een mensch waard is, met het nemen van alle consequenties hieraan verbonden, toen aarzelde Koen geen seconde. Welk een golf van enthousiasme voor de verzetsidee had er niet kunnen uitgaan van een unanieme en positieve weigering van deze architecten, die zich de jongeren noemden. Er waren woorden genoeg op deze bijeenkomst — heele mooie, zeer aannemelijk klinkende woorden. Alles wat je met het woord kunt doen, werd ermee gedaan. Maar het ging nu niet om het woord, maar maar om de daad. Een zeer eenvoudige en vanzelfsprekende daad. Het resultaat was, dat Koen uit de 8 ging en den boer op om architecten te vinden die bereid waren hem te steunen in het verzet. Ik weet niet meer hoe de afloop van dit streven was — maar wel weet ik dat Koen zeer bitter werd en de goeden niet te na gesproken — zich honend uitliet over deze immer zoo idealistisch en ethisch doende groep van menschen, die — toen het er op aankwam — transigeerden of capituleerden. Het zou hem goed gedaan hebben als hij beleefd had, hoe deze oorspronkelijke houding zich later ten goede wijzigde.

Dat Koen zich langzamerhand geheel aan het verzetswerk gaf, is iets waarover hij nimmer sprak, maar dat voor zijn vrienden wel duidelijk werd. Vooral toen hij af en toe bij ons op de rijverheidsschool kwam met schoenen die met rubber gezoold moesten worden omdat de dragers „onhoorbaar moesten kunnen loopen". Dat Koen en zijn vrouw een Joodsch echtpaar, hetwelk een mislukte poging tot zelfmoord had gepleegd, in hun huis hadden opgenomen en verborgen is mede een bewijs voor zijn hulpvaardigheid en menschenliefde. Voor de moreele en daadwerkelijke steun, die Koen mij in moeilijke dagen verleende ben ik hem persoonlijk heel dankbaar. Velen zullen hem dit zijn.

Later kwam het bericht dat zijn met zooveel toewijding verbouwd en ingericht huis aan de Prinsengracht, door den vijand verzegeld was en dat Koen en zijn gezin waren ondergedoken. Nog later dat hij gepakt was en tenslotte dat hij ter dood veroordeeld was wegens medeplichtigheid aan den aanslag op het bevolkingsregister te Amsterdam.

Ik stel me zoo voor, dat Koen aan den vooravond van zijn terechtstelling een terugblik wierp op zijn leven. Hij dacht aan zijn jeugd — aan zijn tijd op de Kunstnijverheidsschool te Haarlem — aan de lessen van Vorkink waarover hij altijd met zooveel genegenheid sprak. Aan zijn werk dat zijn leven zoo volledig vulde. Aan zijn streven om een nieuwe bouwkunst ingang te doen vinden — een architectuur gericht op een nieuwen mensch: de mensch die Rousseau en Montaigne zochten. En misschien zal er toen een groote rust en vrede over hem zijn gekomen omdat hij wist, dat hij gedaan had wat hij kon en wat zijn geweten hem had voorgeschreven. En misschien ook zal hij — losgeraakt reeds van alle menschelijk streven en strijden — tot verzoening zijn gekomen met zijn lot omdat een nieuw inzicht zich in hem voltrokken had.

Hier stierf geen architect die groote werken naliet, maar een die zijn leven gaf voor onze vrijheid en daarmede een belangrijker monument bouwde dan ooit een bouwmeester zal kunnen scheppen: een monument voor zichzelf in het hart van zijn volk.

Zijn vrienden danken hem voor de kameraadschap die zij van hem ontvingen. En af en toe schrikken zij op en zeggen zij zacht zijn naam: Koen.

A. ELZAS.

HOE DE LIMIET TE BEPALEN VAN HET ARCHITECTONISCH WERK, DAT EEN ARCHITECT GELIJKTIJDIG KAN OF ZOU MOGEN VERRICHTEN

In het artikel over: „De stand van den B.N.A." in No. 1 van het, in hernieuwden vorm verschenen Bouwkundig-Weekblad-Architectura 1945, heeft het waarn. Dagelijksch Bestuur een overzicht gegeven van den stand van zaken van het oogenblik.

Het heeft daarbij de goede gedachte gehad, niet alleen een retrospectieve beschouwing te geven over hetgeen den Bond is wedervaren in den afgeloopen oorlogstijd, doch ook enkele beschouwingen te wijden aan de toekomst.

Als laatste, en naar zijn eigen zienswijze, niet het minst belangrijke punt, heeft het een beschouwing gewijd aan de wijze waarop de verdeeling der architectenopdrachten bij den wederopbouw zal moeten tot stand komen. Deze beschouwing is dan gebaseerd op voorstellen, welke door Prof. Zwiers zijn geformuleerd en met het waarnemend Bestuur besproken, doch waarvan het geen vrijheid heeft deze in extenso bekend te maken. Wel meende het de vrijheid te hebben om van de leidende gedachte dezer voorstellen mededeeling te doen, waarbij den leden verzocht wordt hierop hun „reactie" te laten hooren en het Bestuur zich voor constructieve aanvullende voor stellen, zich warm houdt aanbevolen. Om die reden meen ik goed te doen plaatsruimte te vragen voor het navolgende:

... naar nader vast te stellen regelen ...

Het wnd. Bestuur, de leidende gedachten uit de voorgestelde regeling van Prof. Zwiers volledig kunnende onderschrijven, ziet den gang van zaken in de toekomst zoo, dat een zekere spreiding van het architectenwerk noodzakelijk is.

Er zijn, zoo redeneert het, op het gebied van de architectuur bestaansbelangen en bouwkunstbelangen. Uit sociale overwegingen kan het eenerzijds niet billijk zijn, dat, onder gelijke beroepsgenooten, de een, een meer dan ruim bestaan heeft en de ander zich slechts met de grootste moeite in zijn maatschappelijk milieu kan handhaven. Anderzijds kan het evenmin een belang van de bouw„kunst" zijn, dat de een overbelast is en de ander geen kans krijgt zich te ontplooien.

Als remedie worden dan een drietal maatregelen aanbevolen nl.:

1e. het land te verdeelen in kringen en de architecten alleen toe te staan architectenwerk te verrichten in hun eigen kring en de direct daaraan grenzende kringen;

2e. de vorming van een architectencommissie in elken kring, welke belast zal zijn met het aanwijzen dergenen die als architect in den kring zullen worden toegelaten;

3e. het samenstellen van een opdrachtenregister waarvoor de architecten de verplichting zullen hebben opgave te doen van aan hen verstrekte opdrachten.

Hieraan, nl. aan het laatste, is dan voor de architectencommissie het recht verbonden ... naar nader vast te stellen regelen ... aan architecten het aanvaarden van verdere opdrachten gedurende zekeren tijd te ontzeggen, wanneer deze architecten daardoor zouden worden overbelast.

Over elk der drie hiervoren opgesomde maatregelen zou zeker wel het een en ander te zeggen zijn. Teneinde deze beschouwing echter niet te wijdloopig te maken wil ik mij nu uitsluitend bepalen tot de laatste categorie en mij meer speciaal afvragen, welke die nader vast te stellen regelen, waarvoor zich zeker velen interesseeren, wel kunnen zijn.

DE BOUWSOM ALS MAATSTAF

Jammer genoeg laat het wnd. Bestuur ons ten aanzien der bovengenoemde „regelen" in het duister tasten. Waarschijnlijk behooren zij tot de mededeelingen-van-vertrouwelijken-aard, welke door Prof. Zwiers aan het Bestuur zijn gedaan. Intusschen zijn deze criteria van voornaam belang voor de beoordeeling der geheele voorliggende materie.

Wat zal de maatstaf zijn? Zal het zijn de capaciteit van den architect, of mogelijk de invloed zijner opdrachtgevers? Het wil mij voorkomen, dat het eene te subjectief en het andere te plutocratisch is om den grondslag te vormen voor een juist oordeel en dat ten slotte het meest aannemelijke criterium voor de waardeering van den omvang van bouwkundige opdrachten, dat van de bouwsom zal zijn, gelijk ook het architecten-honorarium volgens dezelfde maatstaf wordt bepaald.

Indien dit juist is, zal het al of niet overbelast zijn van den architect bepaald kunnen worden door een limiet of plafond, waarbuiten of waarboven het totaal van de bouwsommen of begrootingsbedragen zijner opdrachten niet mag gaan.

RELATIEVE WAARDEERING

Ten aanzien van de uitvoerbaarheid dezer maatstaf rijzen reeds aanstonds een reeks vragen, zoo niet bedenkingen. Het is immers van doorslag gevende beteekenis met welk soort opdrachten dit limietcijfer wordt bereikt. Met een groot aantal kleine opdrachten, vooral als ze van verscheiden gehalte zijn, is immers veel eerder overbelasting aanwezig dan met een enkele of een paar van grooteren omvang.

Een andere factor is de wijze van werken, welke bij iederen architect verschillend is en waardoor de een veel eerder overbelast zal zijn dan de ander. Er zijn architecten, en het zijn lang niet de slechtsten, die moeizaam tot een conceptie komen, elk onderdeel zelf willen behandelen, niets uit handen kunnen geven. Hun productiviteit is uit den aard der zaak beperkt, de gestelde limiet, al is deze nog zoo gemiddeld, zullen zij vrijwel nooit bereiken. Anderen daarentegen, en dit kan soms ook een verdienste zijn, werken bij voorkeur vlot en hebben organisatorisch talent; zij weten zich op het juiste oogenblik te laten assisteeren zonder de contrôle over het geheel te verliezen. Voor hen kan de gestelde, gemiddelde limiet een dwangbuis worden in de ontplooiing van hun kunnen. En daartusschen ligt dan een bijna eindelooze reeks variaties.

Een andere vraag is, of men voor de jongere, pas beginnende collega's dezelfde limiet zou moeten laten gelden als voor de ouderen, die bewezen hebben wat ze waard zijn. In elk gaaf architectenleven is immers een zekere stijging. Het begint meerendeels met opdrachten van bescheiden omvang; naarmate deze geslaagd zijn, volgen dan die van grootere beteekenis en ruimeren omvang als erkenning en bewijs van vertrouwen. Het zou ook voor de jongeren een aansporing kunnen zijn als deze climax op eenigerlei wijze zijn uitdrukking zou kunnen vinden in de te maken regeling, al geef ik gaarne toe, dat dit een bijzonder moeilijke materie is.

Weer een bezwaar komt op, als men bij het vaststellen en vooral bij het handhaven van de limiet te doen krijgt met opdrachten welke langen tijd in portefeuille blijven, nadat het schetsontwerp of nadat de bestekteekeningen zijn gereed gekomen, alsook van die opdrachten welke slechts gedeeltelijk worden uitgevoerd of welke gedurende de uitvoering buitenmate in omvang toenemen.

WENSCHELIJKE CORRECTIES

Het laatst genoemde bezwaar zou wellicht te ondervangen zijn door in de toekomst, meer dan dit tot nu toe gebeurde, elke opdracht als een drieledige op te vatten en te splitsen in:

a. Het voorloopige ontwerp met globale begrooting;

b. De bestekteekeningen met bestek en begrooting;

c. De uitvoering.

Bij het verleenen van een opdracht wordt dan in eersten aanleg bij het opdrachtenregister uitsluitend opgave gedaan van het onder a genoemde, bijv. 10 % van de geschatte bouwsom. Blijft het ontwerp dan gedurende korteren of langeren tijd in portefeuille dan gebeurt er voorloopig niets, totdat tot het onder b genoemde wordt overgegaan en men verplicht is van dit gedeelte bijv. omvattende 55 % van de bouwsom, eveneens aan het opdrachtenregister mededeeling te doen. Komt het werk tot uitvoering dan volgt vanzelfsprekend opgave van het resteerende gedeelte.

Op deze wijze kan het voorkomen dat iemand vrij veel opdrachten in portefeuille heeft zonder dat hij de bij de opdrachtenverdeeling gestelde limiet bereikt, echter met het mogelijk nadeelige gevolg, dat een aantal opdrachten, bijv. door het intereden van een gunstige conjunctuur, gelijktijdig in uitvoering komen, de gestelde limiet sterk wordt overschreden en overbelasting intreedt.

In zijn beschouwing doet het Bestuur, en m.i. terecht, deugdelijk uitkomen dat de architect de vertrouwensman is van zijn opdrachtgever. Dit is begrijpelijk, omdat het bij bouwwerken vrijwel altijd gaat om, voor den opdrachtgever belangrijke bedragen, aan de al of niet juiste besteding waarom groote consequenties verbonden zijn. De werkelijkheid is dan ook vaak zoo, dat tusschen architect en opdrachtgever een hartelijke op vertrouwen gebaseerde verstandhouding of „relatie" groeit, welke een der grondslagen kunnen zijn van iemands architectenpraktijk. Nu kan de mogelijkheid zich voordoen, dat een architect, door toevallige omstandigheden, de opdrachtenlimiet heeft bereikt, hij dus gedurende zakeren tijd geen nieuwe opdrachten mag aanvaarden, terwijl een zijner andere relaties een beroep op hem doet. Nu moet eenerzijds wel gewaakt worden voor overbelasting, doch is het anderzijds voor den betrokken architect niet aangenaam een relatie te verliezen. Er zou dus een mogelijkheid moeten worden geschapen waarbij samenwerking met een nieuw aan te wijzen architect mogelijk is, waarbij de architect, wiens relatie in het geding is, een leidende positie behoudt.

WAT ZAL DE WEDEROPBOUW DOEN?

Het geheel der hierboven omschreven maatregelen is volgens het wnd. Bestuur bedoeld te passen in het kader van den wederopbouw. Ongetwijfeld zal de Dienst van den Wederopbouw, bij de verdeeling der architectenopdrachten, vooral als hij optreedt als intermediair-opdrachtgever, grooten invloed kunnen oefenen. Inmiddels is deze Dienst uitgegroeid tot een machtig en wijdvertakt apparaat met een omvangrijken, ambtelijken staf.

Ten aanzien van den wederopbouw der boerderijen zijn de ervaringen tot nu toe voor de architecten niet gunstig. Hetzelfde zou gezegd kunnen worden voor wat betreft den bouw van noodwoningen. Hieraan zijn, althans voor zoover mijn inlichtingen strekken, geen particuliere architecten te pas gekomen. Aangezien het, uit hoofde van de schaarschte aan bouwmaterialen nog wel noodig zal zijn eenigen tijd met den bouw van noodwoningen door te gaan, is het van belang hierop de aandacht te vestigen. Een complex noodwoningen kan ook nog een interessante opdracht zijn vooral in een tijd dat geen andere werken tot uitvoering komen. Verder komt de vraag op hoe de positie van den particulieren architect zal zijn bij toepassing van prê-fabrication of bij gestandariseerden woningbouw door groote, hiervoor gespecialiseerde ondernemingen. Zal ook het machtige ambtelijke apparaat van den Dienst van den Wederopbouw, wanneer de ergste oorlogsschade verdwenen zal zijn, zich beperken tot zijn toeziende en controleerende functie? Hierin liggen mogelijkheden welke de spreiding van de architectenopdrachten, voorloopig althans, tot een illusie kunnen maken.

Ik ben mij bewust met het bovenstaande slechts een gedeelte dezer, voor ons architecten zoo belangrijke materie, en dan nog fragmentarisch, te hebben behandeld. Veel zal er ongetwijfeld nog over te zeggen zijn en naar ik hoop over gezegd worden. Du choc des opinions jaillit la vérité.

J. M. VAN HARDEVELD.

Amsterdam, 31 December 1945. *)

*) Plaatsing vertraagd door vertraagde verschijning van ons blad.

SIR EDWIN LANDSEER LUTYENS †

Op Nieuwsjaardag van 1944 hoorden de Engelsche architecten een schokkend bericht: hun beroemde collega Sir Edwin Landseer Lutyens was overleden. Dit lazen wij in het voor kort verschenen boek van den Engelschen architect Sir Herbert Baker, getiteld: „Architecture and Personalities". En al waren wij Lutyens niet vergeten, zijn doodsbericht maakte toch weer de herinnering wakker aan een der merkwaardigste figuren onder de Engelsche architecten van de laatste halve eeuw. Het merkwaardigste is, dat wij Lutyens alleen maar kennen uit zijn bouwwerken en van die bouwwerken kennen wij feitelijk alleen die uit het begin van zijn carrière. Geschriften heeft Lutyens niet nagelaten, om te schrijven had hij geen tijd. Hij bouwde alleen maar, rusteloos, zonder omzien. Fabelachtig is de omvang van het oeuvre van dezen architect, zooals ook zijn carrière fabelachtig is.

Hij genoot slechts eenvoudig algemeen vormend onderwijs, hij kreeg slechts twee jaren vakopleiding aan de school van South Kensington en was nauwelijks twee jaren op een bureau werkzaam (dat van Ernest George) en voerde op 21-jarigen leeftijd zijn eerste zelfstandige opdracht uit, de eerste van een reeks, die, wilden wij haar hier volledig afdrukken, eenige pagina's zou vullen. De kortheid van Lutyens' opleiding steekt wèl af tegen de voorbereidende studie tot de beroepsuitoefening, die bijv. de architect van de restauratie van Chantilly, Daumet, (die evenmin als Lutyens als jonge man fortuin had) bewust en vrijwillig 22 volle jaren liet voortduren. Uit dezen studietijd zijn werkstukken te bewonderen, die bewijzen hoe minitieus Daumet trachtte te speuren naar de geheimen van zijn kunst. Van Lutyens is geen enkele studie bekend, noch eenige reisschets. Hij had er geen tijd voor, hij had ze niet noodig te maken. Hij bouwde! In 1890 kreeg Lutyens zijn eerste opdracht voor het vrij omvangrijke landhuis Crooksbury House. Wel moet de opdrachtgever, Mr. Chapman, vertrouwen hebben gehad in de kundigheid van zijn slechts 21 jaar oude architect.

Maar Lutyens was inderdaad een architecturaal wonderkind. Hij was een geboren architect. Hij kende het vak zonder het eigenlijk geleerd te hebben. Hij vond voorloopig zijn werk in den landhuisbouw. Het is voldoende bekend, dat de Engelsche landhuisstijl in het laatste kwart van de 19e eeuw beheerscht werd door de richting, die de groote R. Norman Shaw had aangewezen. Een heele phalanx van landhuis-architecten werkte in deze richting (of stijl). Ernest George, Ernest Newton, R. Lorimer, Guy Dawber waren de meest bekwame en bekende architecten uit de school van Norman Shaw. Lutyens behoorde tot de jongste groepen; hij toonde direct een zeer persoonlijk accent, het typische Lutyens accent, waardoor zijn werken makkelijk zijn te indentificeeren. Waarin zit dat typische, dat bijzondere? Bij het stellen van deze vraag valt het tevens in, dat Lutyens' werk zich onttrekt aan diepere analyse. Het is met zulk een habiliteit en virtuositeit vervaardigd, het palmt zoo direct in, dat het als vanzelf ontglipt aan bespiegeling. Wij geven ons gaarne direct gewonnen tegenover zooveel charme. Daarbij komt, dat Lutyens zich niet bond aan eenig architecturaal principe. Hij miste de philosophische ondergrond van een Berlage, die vóór hij twee steenen op elkaar liet metselen, een innerlijken strijd moest voeren voor het hoe en waarom. Lutyens voerde geen strijd, doch tooverde overal de fraaiste stukken baksteen architectuur te voorschijn en liet ons verlustigen in de meest pittoreske groepeeringen van zijn bouwdeelen, van zijn topgevels, zijn Engelsche schoorsteenen, zijn bow-windows en wat niet al. Toch is er wel een bepaalde eigenschap, die dit werk van Lutyens typeerend maakt. Het is de eigenschap van Lutyens, dat hij zijn werk r u i m wist te houden. Bij het ontwerpen van een bouwwerk voelt iedere architect, dat hij steeds als 't ware gevolgd wordt door een noodlot, dat hem berooft of tracht te berooven van „ruimte", welke hij beschikbaar moet houden voor nog in het bouwwerk onder te brengen lokaliteiten. Zelfs op een overvloedig groot terrein ondervindt hij het, dat er

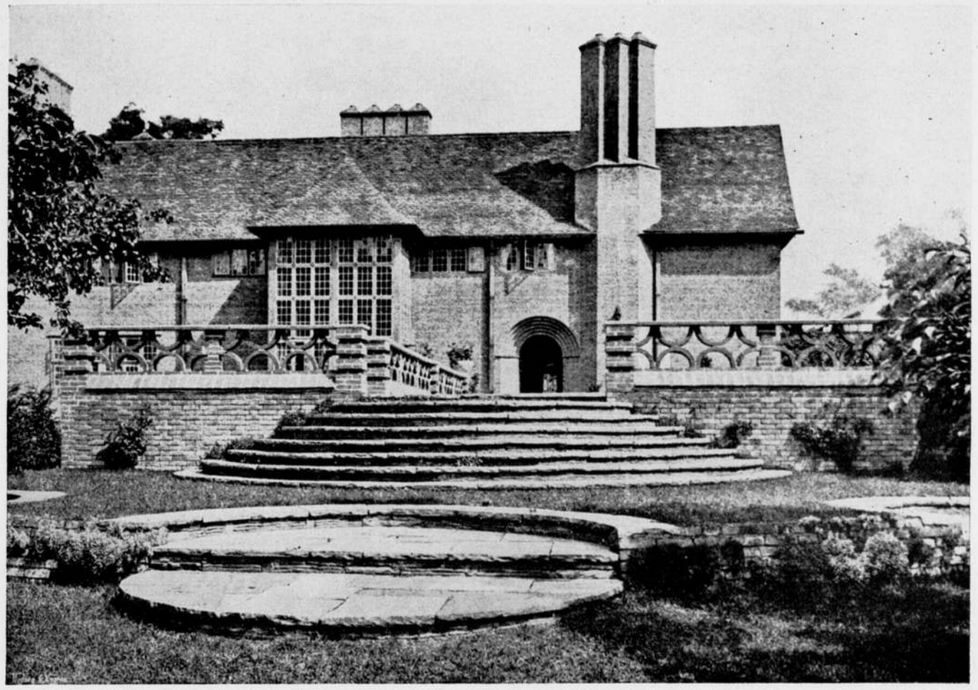

Tuingevel van Deanery-Garden

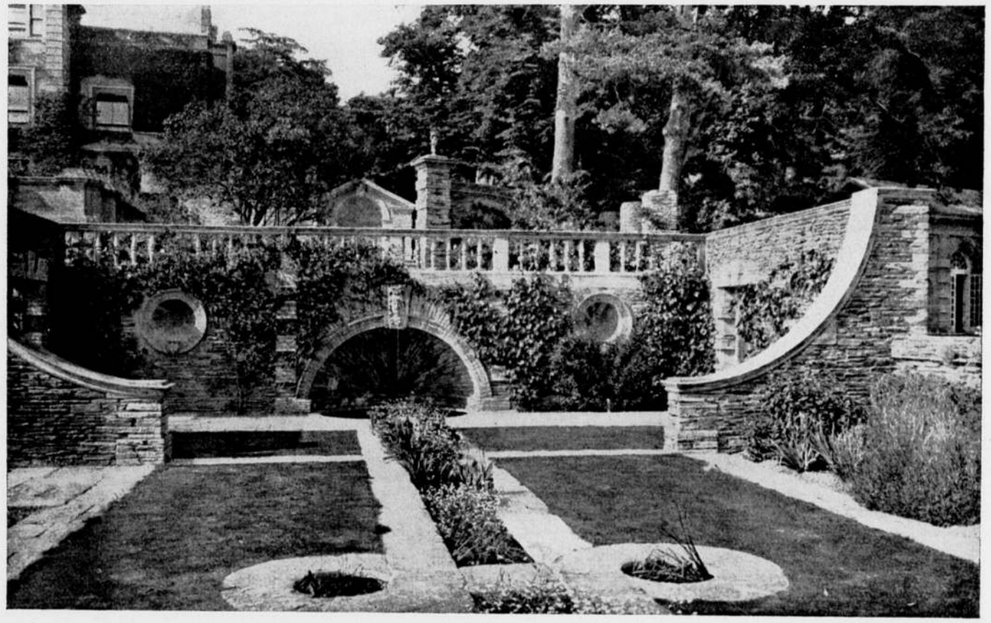

Hestercombe-Garden

Sir E. L. Lutyens †, Architect

bij de distributie van het gebouw altijd wat in de knel dreigt te komen. Ook bij het detailleeren van gevels dreigt dit gevaar. Er is altijd ergens te weinig lengte, te weinig breedte of gebrek aan hoogte, om dit of dat royaal en bevredigend te kunnen doen. Het ontstaan van dezen toestand is voor een deel wel te verklaren uit het convergeerend karakter van ons architonisch denken. Men wil bij het ontwerpen synthetisch te werk gaan. De richtingen in het denken concentreeren zich. Men werkt grijpend en verzamelend, en zonder dat men 't weet, blijken er deelen van het ontwerp in de verdrukking te zullen komen. Er behoort heel wat talent en ervaring voor, om bij het ontwerpen van een gebouw ruimtegebrek te ontgaan.

Lutyens had reeds zeer vroeg het talent zijn ontwerpen te kunnen vrijhouden van gedrongenheden en daaruit vloeit waarschijnlijk de heerlijke natuurlijkheid voort, waarin de elementen van de gevels, de ramen en deuren, daarin geplaatst zijn. Alles is even ongedwongen en ruim. Men zie bijv. het fragment van den tuingevel van Deanery-garden, hier afgebeeld.

Merkwaardig is het, wij willen hiervan iets aanstippen in verband met onze bedoeling wat van de loopbaan van Lutyens te vertellen, dat, zooals uit verspreide notities in Engelsche bladen blijkt, niet alle principalen even verrukt over Lutyens' werk waren. Wij kunnen dit, in onze bewondering voor het werk, moeilijk indenken. Maar Lutyens, die een bijzonder man was, wist ook zijn bouwwerken altijd iets bijzonders te geven, iets, dat afweek van het gebruikelijke. Een Nederlander appreciëert zooiets wel. Hij kan zich ermede een distinctie geven. De moderne Nederlandsche bouwkunst heeft bewezen dat een opdrachtgever het niet al te gauw te gek vindt. Maar een Engelschman, die zich van zijn business terugtrekt op zijn landhuis, om rust te vinden en zich zelf te zijn, kan soms niet tegen het idee, in zijn woning in een kijkspul te zitten, waar architecten zich aan komen vergapen. De jonge Lutyens, die van het begin af werkte voor een elite groep van opdrachtgevers, heeft dat wel eens moeten bemerken.

Na 1900 ongeveer ging Lutyens de renaissancistische richting uit, het eerst merkbaar aan zijn interieurs. De naakte muren (in „the Orchards" deed hij voor Berlage niet onder, toen hij daar in de eetkamer muren in schoon metselwerk maakte), de moer- en kinderbalken voor de plafonds maakten plaats voor pilasterindeelingen en zware, rijk bewerkte stuc plafonds. Een enkele maal zien wij de vroegere Lutyens nog terug, bijv. in het meesterlijke Barton St. Mary, maar in 't algemeen gaat zijn werk een kant op, geïnspireerd op het 18e eeuwsche voorbeeld. Lutyens maakt statige gevels meesterlijk van verhouding en indeeling met enkele rijke details, voornamelijk rond de ingang. Sinds Lutyens den renaissancistischen kant uitging, is hij voor ons land verloren geraakt. Wij hebben hem verder niet gevolgd op zijn carrière, die eerst toen naar haar hoogtepunt zou klimmen. Ons land is door de figuur van Berlage het land geworden van den positieven strijd tegen de stijl-architectuur. Berlage kon met een komisch wanhoopsgebaar van zich af wuiven als hij den naam hoorde van een in-stijl-bouwend architect.

Wij hebben den strijd gestreden, fel, moedig, maar de strijd is verloopen. Wij zijn ook langzamerhand wel gaan inzien, dat de strijd wel werd gevoerd onder edele motieven, maar dat de kern van de zaak anders, dieper lag dan deze motieven deden uitkomen. Wij hebben leeren inzien, dat het in de West-Europeesche bouwkunst au fond niet gaat om al of geen stijl-namaak, maar om het voor ons Westerlingen nog volkomen mysterieuze vormprobleem, dat het vinden behelst van een vorm, waarin de architectonische idee op ideale wijze verwerkelijkt. Dit ideaal is de menschheid slechts eenmaal gegeven geweest te bereiken in den Grieksch-Dorischen stijl. Meer dan 20 eeuwen zoeken de architecten naar een Meer dan 20 eeuwen zoeken de architecten naar een nieuw ideaal, nog steeds tevergeefs. En wij zien nu ook wel, dat het ideaal niet te bereiken is door een verbod om zich aan het oude ideaal nog vast te klampen, dus de methode te volgen om vanuit het oude ideaal het nieuwe te vinden; in tegenstelling dus met hen, die overtuigd zijn, dat het nieuwe ideaal slechts gevolgd kan worden door volledig afstand te doen van het oude. Misschien is het overigens goed erop te wijzen, dat een kunstenaar niet zijn lesje leert en op grond daarvan zoo eens bedenkt, welke richting hij in zijn kunst zal uitgaan. Een waarlijk kunstenaar heeft niet veel te leeren; hij wil niet anders dan zichzelf volgen en dat is voor de grootste kunstenaars hun moeilijke en zware strijd. Denk aan Michel Angelo.

Toen nu Lutyens den renaissancistischen kant opging, had hij het bij ons verkorven. Maar het is misschien niettemin toch geoorloofd nog iets van de loopbaan van dezen toch grooten architect te mogen vertellen.

Toen Lutyens al een groote praktijk achter den rug had en allerlei befaamde landhuizen had gemaakt, had hij in de oogen van de Engelschen toch nog niet de erkenning van zijn verdiensten gevonden, want hij had nog geen werk gemaakt voor de Overheid. Hij bleef tenslotte „maar" een architect, die alleen particuliere opdrachtgevers had (al waren deze voor het meerendeel millionnairs). De erkenning moet een Engelsch architect vinden in een groote Overheids-opdracht, anders aldus dan bij ons. Deze erkenning kwam in 1912, toen Lutyens door Asquith benoemd werd tot architect van de in het nieuwe Delhi te stichten Regeeringsgebouwen, onder voorwaarde, dat hij zich voor dat werk van grooten omvang en beteekenis een medewerker zou associeeren. In het Parlement werd Sir Reginald Blomfield als de gelukkige „of de ongelukkige" gedoodverfd. Maar Lutyens koos Herbert Baker, een jongeren architect dan hijzelf was en die hij in zijn jeugd op het Bureau van Ernest George had leeren kennen. Herbert Baker was toen juist klaar met den bouw van de Regeeringsgebouwen in Pretoria. Toen later Blomfield Lutyens vroeg waarom hij hem gepasseerd had, was het antwoord: „I thought you would be too strong for me"), een hoffelijk bescheid, waaraan te kort of overmaat aan tact niet te onderkennen valt.

De taart te Dehli was zóó groot, dat Lutyens en Baker niet begeerig samen op hetzelfde part behoefden te azen. Zij bouwden ieder afzonderlijke deelen, die toch samen een geheel vormen. Lutyens kreeg, behalve het Gouvernementsgebouw, ook het Paleis voor den Onderkoning; Baker kreeg de twee Secretariaatsgebouwen. De werken te Dehli hebben in de Engelsche pers en vakpers nooit die belangstelling gevonden, en die waardeering, die hun belangrijkheid toch zeker vroeg en zeker is het, dat Lutyens in zijn Paleis voor den Onderkoning, wat zijn compositie betreft, niet onder zijn maat gebleven is. Uit het weinige, dat Baker in zijn bovennoemde boek over de samenwerking met Lutyens schrijft,

[1]) „Memoirs of an architect" by Sir Reginald Blomfield.

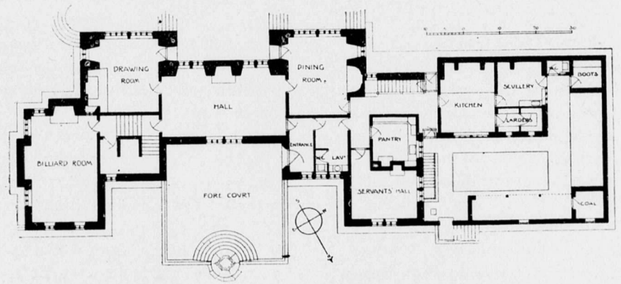

Plattegrond schaal 1 à 500

Barton St. Mary

Sir Edw. L. Lutyens, Architect

kunnen wij met zekerheid concludeeren, dat de samenwerking niet ideaal was en dat de Heeren onder elkaar, ondanks de hitte van het klimaat, ruzie hebben gekregen, maar ook zien wij er ook weer duidelijk in, dat vooral Herbert Baker over de architectuur is gaan philosopheeren en dat Lutyens in de snikheete temperatuur in zijn overhemdsmouwen maar zat te teekenen en te teekenen. Maar Dehli is in the far East en Dehli is Londen niet. En Engeland kende Lutyens tenslotte nog niet totdat hij na de vrede van Versailles de Cenotaaph op Whitehall maakte.

Om zoo te zeggen in een vloek en een zucht. Klaar. En in drie weken tijds kende heel Engeland Lutyens als de groote architect. De onbekende architect van Munstead Garden en van Lindisfarne Castle, werd beroemd door de Cenotaaf. Geen oorlogsmonument sprak meer tot het publiek dan de Londensche Cenotaaf. Ieder had er achting voor, zelfs het drukke verkeer in Whitehall, want Lutyens had den vorm van zijn monument zóó gehouden, dat het geen sta in den weg was. Hij maakte nog andere monumenten, o.a. een gedenkpoort voor de Britsche soldaten te Thiepval en voor de Australische soldaten te Villers-Bretonneux in Frankrijk en waarschijnlijk nog tientallen andere. Maar niemand kent deze.

In 1920 was Sir Edwin Landseer Lutyens Engelands groote architect, die de opdracht kreeg voor het befaamde poppenhuis van de Koningin van Engeland, The Queens Doll House. Natuurlijk was Lutyens de architect van het poppenhuis en langzaam kreeg de werker in het verre Oosten zijn groote opdrachten in Londen zelf, zooals de groote gebouwen voor de Anglo Persian Oil Company, Brittanic House. etc.
In 1921 kreeg Sir Lutyens de gouden medaille van het Royal Institute of British Architects.
Bij de plechtige uitreiking kon de groote man, omhangen door zooveel hulde, van aandoening geen dankrede houden (die voorgeschreven is) en stamelde slechts: „I thank you of all my heart".
Later zijn de betrekkingen tusschen Lutyens en het R.I.B.A. verbroken. Zijn saneeringsplannen van de Londensche wijk om Charing Cross kregen veel critiek, ook, en vooral uit de kringen van de R.I.B.A.. Dit verdroot hem zoo, dat hij uit de R.I.B.A. trad.
De kroon op zijn leven werd gezet door zijn benoeming tot President van de Royal Academy, het hoogste Eereambt, dat een Engelsch kunstenaar kan bekleeden. De presidenten van de R.A. zijn meestal schilders geweest, schaars architect. Het presidentschap van de Royal is een functie, waarvoor men hooge representatieve kwaliteiten moet hebben. Lutyens heeft onder zijn opdrachtgevers gelegenheid gehad de kunst af te kijken.
Behalve aan vrij scheppend werk, werkte Lutyens ook veel aan restauraties. Zijn bekendste restauratie is die van het Kasteel op de rots bij het plaatsje Lindisfarne op Holy Island, een klein eilandje aan de Oostkust van Engeland bij Schotland. Wat Lutyens daar deed is natuurlijk geen restaureeren, in de zin waarmede wij heele handleidingen, richtlijnen en zelfs boeken volschrijven. De eigenaar Mr. Everard Hudson, wilde van de bouwvallen van een oude burcht op de rots een zomerverblijf maken, iets om er eens aan te kunnen loopen wanneer hij in de buurt met een zijner jachten er voorbij kwam. Lutyens werkte er 9 jaar aan. Ging zoo tusschen neus en lippen door.
Neen, dit zijn geen fantasieën of slechts droomen.
Dit is de naakte werkelijkheid. Want naakt in de rotsen uitgehouwen, als wormgaten in het hout, kronkelt het interieur zich in de rots naar boven, tot in de in breuksteen overwelfde Shiproom, met een verrukkelijk uitzicht over het eiland en de baai.
Poëtisch in zijn hardheid, zooals Lutyens poëtisch was in zijn tuinen, want Lutyens was ook een groot tuinarchitect.
Hij werkte veel samen met de befaamde Miss Jekyll, maar vaak ook ging hij op zijn eigen houtje aan het tuinkunst beoefenen, zooals in den tuin van Hestercombe, die hij met rotondes, bemuringen, trappen, pergola's, beelden en een orangerie verrijkte, tot één geheel dat misschien slechts zijn weerga vindt in de fantasieën van Tivoli.
Toch is ook weer op dit werk ernstig critiek uitgeoefend. Sommige vinden het meer gebouwd dan gegroeid. Hoe het zij, in ieder geval dwingt het werk respect af.
En nu is het leven van dezen rusteloos werkenden man geëindigd, een oeuvre nalatend, dat, het is hier boven al medegedeeld, uitzonderlijk omvangrijk is en belangrijk.
In 1913 verscheen bij de „Country Life" een fraaie monographie over zijn werk. De afbeeldingen hier opgenomen zijn uit dit werk. Ongetwijfeld zal over het levenswerk van Sir Lutyens nog wel een groote publicatie het licht zien. Het zal een belangrijk architectuur boek zijn.

J. P. MIERAS.

UITEENZETTING OVER DE BETEEKENIS VAN DE FEDERATIE

In het eerste artikel over „De stand van den B.N.A." (in 1945, No. 1, pag. 5) werd de aandacht gevestigd op een uiteenzetting, welke de Heer A. Eibink over de Federatieplannen heeft gegeven op een vergadering van Groningsche architecten.
Gezien het belang van de zaak, laten wij hieronder de uiteenzetting van den Heer Eibink nog eens woordelijk volgen.
Velen van U zullen het manifest aan de kunstenaars van Nederland, betreffende de oprichting van een Federatie van beroepsvereenigingen van kunstenaars, gelezen hebben. In een zoo klein bestek kan uiteraard niet alles duidelijk tot uitdrukking komen. Deze bijeenkomst is georganiseerd om gelegenheid te scheppen tot gedachtenwisseling, eventueele vragen te beantwoorden en misverstanden uit de weg te ruimen.
Alvorens daartoe over te gaan zou ik graag eerst de algemeene vraag willen beantwoorden: Waarom, — waartoe een Federatie van beroepsvereenigingen van kunstenaars? Verder wil ik U in hoofdlijnen het plan voor de Federatie uiteenzetten.
Allereerst past het ons wel, op deze plaats eraan te herinneren, dat de grondgedachte voor deze Federatie niet nieuw is. Het zal U allen bekend zijn, dat op initiatief van Mr. van Royen in het begin van de oorlog de N.O.K. (Nederlandsche Organisatie van Kunstenaarsvereenigingen) gesticht is, die alle vereenigingen omvatte en waarvan ook de B.N.A. lid was.
Deze N.O.K. beantwoordde wel niet geheel aan de doeleinden, die wij ons thans stellen, maar de grondgedachte van Mr. van Royen was stellig dezelfde, als die welke thans voorzit.
Mr. van Royen is helaas slachtoffer geworden van het verzet van de kunstenaars tegen de Kultuurkamer. Ik ben er getuige van moeten zijn, hoe deze groote organisator en fijngevoelige kunstenaar op ellendige wijze in het kamp in Amersfoort is omgekomen.
Wij zijn alleen al aan zijn nagedachtenis verplicht, hetgeen door hem is ingezet tot een goed einde te brengen.

In het begin van de 19de eeuw werden de gilden opgeheven. De uitoefening van de beroepen, de productie en de verkoop van goederen werden vrij. Vrijheid was allerwege de leus. Vrije concurrentie, vrije productie, vrije markt. Kortom, het beginsel van het vrije spel van krachten in de maatschappij deed zijn intrede.
Dat alles had zijn zin in dat tijdsgewricht. Wij zullen ons hier niet verdiepen in de oorzaken, die tot de doorbreking van de voordien geldende maatschappelijke ordening voerden. Van belang is, ons af te vragen, welk karakter die vrijheid had, waartoe ze heeft geleid, en welke gevolgen ze in het bijzonder voor de kunst en de kunstenaars gehad heeft.
Het karakter van die vrijheid was individualistisch, op het egocentrisch streven gebaseerd. Men ging ervan uit, wanneer ieder maar zoo goed als hij kon voor zichzelf zorgde, de gemeenschap vanzelf goed verzorgd zou zijn. Waartoe heeft dit beginsel geleid?
Op de creditzijde staat ongetwijfeld de ontzaglijke ontwikkeling van de technische wetenschappen en de techniek, die het productievermogen tot een ongekende hoogte hebben opgevoerd, en een geestelijk en stoffelijk wereldverkeer hebben mogelijk gemaakt, dat alle grondstoffen, goederen, diensten en gedachten over de geheele wereld onder ieders bereik k a n brengen, en het algemeencultureele en welvaartspeil eveneens tot ongekende hoogte zou k u n n e n doen stijgen
Ik zeg: zou kunnen. Want hier hebben we de debetzijde. Datzelfde egoistische vrijheidsbeginsel houdt n.l. de onmogelijkheid in, aan a l l e n die welvaart, die cultuur, in vrede en vrijheid te verschaffen. De geweldige rijkdommen naast de zwartste armoede, de vele en in hevigheid toenemende crisissen, de werkloosheidsgolven en tenslotte de beide wereldoorlogen hebben dat voldoende bewezen.
Nu eindelijk, na alle ellende die is doorgemaakt, en nu verscheidene volken voor de afgrond staan, breekt de gedachte baan, dat de productie en de distributie van goederen en diensten volgens een totaal ander beginsel dient te geschieden; of althans zullen er weinigen zijn, die niet de noodzaak erkennen, dat daaraan leiding gegeven dient te worden, met de voorziening in de behoefte en het dienen van de belangen van de gemeenschap als doel. Het begrip „geleide economie" heeft n u zijn intrede gedaan. O m l e i d i n g t e k u n n e n g e v e n i s o r g a n i s a t i e n o o d i g. Zonder organisatie is leiding geven omslachtig of onmogelijk.
Het is dan ook geen wonder, dat de overheid, die de leiding moet geven, zoo noodig tot organisatie dringt of daartoe stimuleert. Ze gaat er terecht van uit, dat ze alleen op de juiste wijze leiding kan geven, wanneer in de maatschappij op elk gebied de zelfwerkzame organen aanwezig zijn, aan wie ze slechts de richtlijnen te geven heeft, het algemeen belang betreffende, en aan wie ze alle vraagstukken dienaangaande voor kan leggen.
Op andere wijze loopt elke regeeringsbemoeiing met het maatschappelijk leven op ambtenarij uit.

Welke gevolgen heeft de geschetste vrijheid nu in het byzonder voor de kunst en de kunstenaars gehad? Deze: dat men de woorden van Thorbecke: „Kunst is geen regeeringszaak" zoodanig ging interpreteeren, dat ze funest voor de kunst waren, dat de kunstenaar vrijer werd dan wie ook, zóó vrij, dat hij tenslotte buiten de maatschappij, buiten de gemeenschap kwam te staan. Hij werd de uitzonderlijke mens, die bijzonder leefde, in bijzondere, dikwijls bijzonder slordige, kleeding rondliep, door niemand au sérieux genomen werd. Die zoo vrij en alleen voor zijn kunst wilde leven, dat hij veelal van armoede, alleen en verlaten stierf, al of niet schone dingen nalatende, die door zijn eigen tijdgenooten veelal niet gewaardeerd werden. En terwijl zijn arbeids- en scheppingskracht invloedloos voor de gemeenschap, waarin hij leefde, voorbij ging, stampte de opkomende industrie de wereld vol wanproducten, met als eenig doel: winst.
Te laat zagen enkelen in, wat er gebeurde. Hun pogen, de industrie te beïnvloeden, faalde; het lukte hun niet, de kunstenaars uit hun ivoren toren te halen, en binnen de maatschappij te brengen.
Kinderlijke, eigenzinnige dwazen zijn de kunstenaars in de achter ons liggende eeuw geweest, die met de vrijheid en de kunst speelden als een kind met de pop. Vrij moest men zijn, zich architect, kunstschilder, beeldhouwer, musicus, schrijver, enz. te noemen, en zijn producten de wereld in te zenden.
Nu, er is van die vrijheid vrijmoedig gebruik gemaakt. Er waren altijd nog bekwame architecten, maar ons land werd volgebouwd door op winst beluste ondernemers of andere onbevoegden. Er waren knappe tuin- en landschapsarchitecten, maar het aspect van onze tuin- en forensensteden en -dorpen werd door onbevoegden bepaald. Er waren knappe kunstschilders en beeldhouwers, maar de huiskamers van arm en rijk werden volgezet met goedkoope of dure „kits". Er waren knappe musici, maar gehoord werd en wordt voornamelijk slechts jazz en schlagers. Maar de kunstenaars hebben zich van dit alles weinig aangetrokken. Zij hebben zich buiten de maatschappij ieder afzonderlijk in hun ivoren toren opgesloten, en bekogelden elkaar van daaruit met hun verschillen en geschillen, of speelden met hun pop. Zij waren niet in staat, hun vakopleiding of de uitoefening van hun beroep te regelen, of zich aan regels te houden. Vrijheid! Het is maar gelukkig, dat op medisch gebied die vrijheid niet getolereerd is. De wereld zou anders ontvolkt zijn. Nu is ze alleen maar kunstloos.
De industrieële ondernemers echter stonden met beide beenen in de maatschappij, en het is geen wonder, dat hun invloed op elk gebied groot was, en dat naar hun adviezen geluisterd werd en nog wordt. Op elk gebied is de ondernemer verschenen, ook op dat van de kunst. De kunstkooper, de impressario, de kunstnijverheidshandelaar, zij bepalen in hoofdzaak het aspect van de kunst in de maatschappij, en de kunstenaar is in vele gevallen van hen afhankelijk. De kunstenaar heeft het contact met koopers, gebruikers of opdrachtgevers verloren, en heeft weinig of geen maatschappelijke invloed meer.
Het is in het belang van ons heele cultureele leven, van de kunst en de kunstenaars, dat de kunstenaars die invloed herkrijgen. Dat zij de vakopleiding bepalen, de voorwaarden en regelen stellen, waaronder hun beroep moet worden uitgeoefend, hun producten moeten worden tentoongesteld of verkocht, hun werken worden uitgegeven of uitgevoerd, of hun optreden zal plaats vinden. Hun adviezen zullen gevraagd moeten worden inzake film en radio en alles, wat met de bevordering en de verbreiding van de kunst te maken heeft. Zij zullen gehoord moeten worden over de vraag, waar en welk soort schouwburgen, concertzalen en andere voor een bloeiend kunstleven noodige gebouwen gesticht moeten worden. Er zullen tenslotte door hun invloed ook sociale voorzieningen tot stand moeten komen, die de kunstenaars onder alle omstandigheden bestaanszekerheid moeten verschaffen.

Ook ten aanzien van de cultureele belangen van de gemeenschap wordt thans wel ingezien, dat de overheid een leidinggevende taak heeft. Minister Bolkestein heeft hiervan kort geleden getuigd, door te zeggen, dat kunst overheidszaak is, — daarmee te kenen gevende, dat het bevorderen v a n, het wekken van belangstelling v o o r de kunst en de organisatie van het kunstleven tot de regeeringstaak behoort. Maar tevens is bij monde van den Directeur Generaal van Kunsten en Wetenschappen, den Heer Reinink, gezegd, dat het noodzakelijk is, dat de kunstenaars zich tot een hechte organisatie aaneensluiten, opdat, wanneer de overheid adviezen vraagt of voorstellen ter kennis krijgt, zij weet, dat deze adviezen en voorstellen de gezamenlijke meening van de kunste-

naars vertegenwoordigen. Tegenstrijdigheid of ongecoördineerdheid in deze leidt ertoe, zoo zei hij, dat de zaken als voorheen eenvoudig ambtelijk worden beslist, met alle gevolgen van dien.

Er waren vóór de oorlog vele vereenigingen, maar men kan moeilijk zeggen, dat ze ten aanzien van de meeningsvorming en meeningsuiting gecoördineerd waren. Hun wenschen en adviezen waren op zijn zachts gezegd dikwijls tegenstrijdig. Daardoor was hun gezamenlijke invloed naar verhouding zeer gering. Met dit inzicht, dat vooral duidelijk werd bij het organiseeren van het verzet tegen de dwangmaatregelen van den vijand, zijn, aanvankelijk onafhankelijk van elkaar, twee groepen van verschillende kunstenaars zich gaan beraden over na-oorlogsche organisatie. Ze zijn echter spoedig tot overeenstemming gekomen, en het plan voor de Federatie was het resultaat.

De Federatie is voorbereid in de hardste tijd van de bezetting. Het was daardoor ontzettend moeilijk, onder het spiedend oog van de vijand de noodige contacten tot stand te brengen en te onderhouden. Bij de opstelling van de plannen heeft de Heer Reinink een groot aandeel gehad, terwijl er aanhoudend contact bestond met de regeering in Londen. H.M. de Koningin getuigde bij Haar bezoek aan de tentoonstelling „Kunst in Vrijheid" nog van Haar groote belangsfelling in en Haar verwachtingen van de Federatie, waarbij bleek, dat Zij van de stukken, die tijdens de bezetting naar Londen waren gestuurd, volledig kennisdroeg.

Die plannen komen in hoofdzaak hierop neer: Er zullen acht beroepsvereenigingen zijn, — van elk beroep één, n.l. architecten, beeldende kunstenaars, cineasten, danskunstenaars, letterkundigen, musici, beoefenaars van de gebonden kunsten en tooneelspelers. Deze beroepsvereenigingen vormen de acht leden van de Federatie en hebben elk hun vertegenwoordigers in het Federatiebestuur.

De beroepsvereenigingen vormen ieder een aantal gewestelijke kringen, die tezamen voor elk gewest een Federatie vormen, met de kringvoorzitters als bestuur. Op initiatief van de gewestelijke Federaties zullen met vertegenwoordigers uit het publiek stichtingen (kunstkringen) tot stand gebracht moeten worden. Deze stichtingen zullen, behalve het bevorderen van het contact tusschen publiek en kunstenaars, tot taak hebben, de door rijk, gemeente en particulieren beschikbaar te stellen gelden en de te stichten gebouwen te beheeren, onder toezicht van een Raad voor de Kunst, in hoofdzaak samengesteld uit vertegenwoordigers van overheid, Federatie en publiek.

Over enkele weken zal de Federatie gesticht worden.*) Binnen enkele dagen zullen reeds vijf of zes van de acht broepsvereenigingen zich geconstitueerd hebben. Voor tooneel, gebonden kunst, beeldende kunst en letterkunde is dit reeds geschied. In totaal hebben tot nog toe ca. 3000 kunstenaars (waaronder 600 architecten) hun adhaesie betuigd, en zich voor de verschillende beroepsvereenigingen gemeld. Ik wek U allen op, Uw schouders onder het werk te zetten; de tijd is gunstig, — laat de kans niet verloren gaan!

Het is van meet af aan de bedoeling geweest, dat de B.N.A. in dit verband de eene en eenige beroepsvereeniging van architecten zou zijn. Laten we toch de noodzakelijkheid inzien, binnen de Federatie te treden! Eerstens mogen de architecten niet ontbreken bij de behandeling van de vraagstukken, de kunstbevordering betreffende, die de de regeering aan de Federatie voorlegt, en ongetwijfeld nog in toenemende mate zal voorleggen. Maar tweedens zal, om leiding te kunnen geven aan de groote bouwbedrijvigheid van de komende jaren, de regeering zeker impulsen geven tot organisatie van het geheele bouwvak. De Minister-president heeft daarop in een van zijn eerste redevoeringen reeds geduid.

Op en in deze organisatie zullen de architecten een groote invloed dienen te hebben. Zij zijn de ontwerpers van het eindproduct: het bouwwerk, en hun invloed dient daarmede in overeenstemming te zijn. Krachtens hun beroep zal de invloed van de architecten voornamelijk cultureel en sociaal gericht zijn, d.w.z. gericht zijn op een cultureel en sociaal verantwoorde wederopbouw en bebouwing van ons land. Zij zijn geen ondernemers en zij zullen in de organisatie van het bouwvak nimmer kunnen en mogen verloochenen, dat ze beoefenaars van de bouwkunst zijn. Ze zullen dan ook hun zeggingskracht, hun gezag in de organisatie van het bouwvak nergens anders aan kunnen ontleenen dan aan een hechte organisatie binnen het verband van andere kunstbeoefenaars, mits ook deze kunstenaars met beide beenen op de grond gaan staan. Dat te bereiken is het doel van de Federatie.

*) De stichting vond plaats op 5 Januari 1945.

NORMALISATIE IN ZWEDEN

In de Schweizerische Bauzeitung van 2 October 1943 heeft de architect E. Zietzschmann uit Davos eenige belangwekkende mededeelingen gepubliceerd over den stand der normalisatie in Zweden, welke mededeelingen mij ook voor ons land van groot belang voorkomen.

Men schijnt daar in architectenkringen wel eenigszins anders tegenover het vraagstuk van de normalisatie te staan dan hier te lande. Reeds gedurende vele jaren worden namelijk in de door de stad Stockholm gebouwde huurhuizen de trappen, huisdeuren en in de voornaamste plaats de keukeninrichtingen in genormaliseerden vorm uitgevoerd. De geheele keukeninrichting komt in zoo'n geval kant en klaar afgewerkt en geschilderd op de bouwplaats.

Vele bouwbureaux werken in den woningbouw naar dezelfde gezichtspunten. De Zweedsche Bond van Architecten heeft ten aanzien van deze keukeninrichtingen belangrijk werk verricht door de uitgave van een boek over de keuken, dat voor de geheele normalisatie van dat onderdeel van fundamenteele beteekenis is geworden. Het boek behandelt de geheele keukeninrichting voor kleinere woningen. In zijn opzet geeft het den weg aan waarlangs alle normalisatie gaan moet, nl.: uitgaande van de behoefte en van het onderzoek bij de gebruiksters moet gewerkt worden naar de model-keuken en naar de keuze van verschillende typen. Twee groepen van belanghebbenden spelen daarbij een rol: de huisvrouw en de uitvoerende fabriek. De architect staat daar tusschen in; hij brengt de wenschen van de eene partij samen met de eischen van de fabricage. Verschillende mogelijkheden moeten daartoe op ware grootte als model worden beproefd. Vooral dit deel van de samenwerking is van zeer groot belang. Er bestaat immers geen industrie die niet aan de hand van talrijke modellen tenslotte tot de vervaardiging van een nieuw artikel komt. Evengoed moet voor het tot stand komen van een goed genormaliseerd gebouw-onderdeel met het waregrootte-model rekening gehouden worden. De uitvoering van wanden, zoldering enz. kan daarbij natuurlijk provisorisch zijn.

In het bovengenoemde boek worden na een kort overzicht van de historische ontwikkeling van de Zweedsche keuken, waarbij reeds in de boerenkeuken door bepaalde kastvormen en bepaalde meubel-oplossingen van een zekere normalisatie kan worden gesproken, de techniek en de benoodigde ruimte behandeld voor allerlei soorten van huishoudelijk werk, een en ander in verband met de factoren, die op het resultaat van den arbeid van de huisvrouw van invloed zijn. Uit de nauwkeurig bepaalde, voor het werk meest geëigende lichaamshouding, worden met groote zorg de werkhoogten voor tafels en kasten afgeleid.

Daarop volgt een in onderdeelen uitgewerkte lijst van huishoudelijke artikelen voor een gezin van vijf personen met alle maten dier artikelen en met voorstellen voor normalisatie daarvan. De verschillende kachel- en fornuistypen en de middelen ter verkrijging van heet water worden behandeld.

Voor sanitaire en voor electrische installaties geeft de publicatie uitstekende practische wenken en voorstellen. De kasten worden in samen te bouwen onderdeelen ontleed, zoowel voor bepaalde hoogte- als voor bepaalde breedte-maten. Door passende serie-maten wordt met alle behoeften rekening gehouden. Als afzonderlijke elementen behandelt het boek de tafelbladen, kastdeuren, schuifladen, enz. Speciale aandacht wordt gewijd aan de moeilijke vraag van de aansluitng aan achterwand en vloer, terwijl ook de constructieve vragen over de zijwanden, rug en kastdeur uitvoerig worden behandeld. In genormaliseerde uitvoering volgen dan de keukenkast, schoonmaakkast, vliegenkast, werktafel, specerijenkastje, afwaschgelegenheid en gootsteen.

Behalve bovengenoemde werkzaamheid ten opzichte van het zoo uiterst belangrijke keukenvraagstuk worden in Stockholm groot-opgezette woningbouw-prijsvragen uitgeschreven, waarbij in het programma op zeer ruime toepassing van normalisatiemogelijkheden is gerekend. Voor de diverse verrichtingen: koken, wonen, slapen, schoonhouden en bevoorrading werden daarbij speciale standaardmaten aangegeven, die als basis voor het ontwerp moesten worden aangehouden. Het resultaat van deze prijsvraag is voor den na-oorlogschen bouw in Zweden van de grootste beteekenis.

Ook ten aanzien van de allereenvoudigste houten woningen die in alle opzichten „bekeken" zijn en van veel comfort zijn voorzien, moet worden getuigd dat zij alleen door een in alle opzichten doorgevoerde normalisatie en standaardiseering zoo goed aan hun doel konden beantwoorden. Deze standaardiseering begint bij het materiaal voor de wanden, die in één- en twee-verdiepinghooge platen worden geleverd, en is doorgevoerd voor de ramen en deuren, maar ook kunnen de ijzeren onderdeelen ,de schoorsteenpotten, de trappen, de daklijsten, enz., uit genormaliseerde onderdeelen bestaand, op verschillende wijzen worden samengevoegd en gevarieerd. Van deze mogelijkheid moest in het algemeen meer gebruik gemaakt worden. De architectonische aanblik der op deze wijze tot stand gekomen woningen schijnt echter niet overal even opwekkend te zijn, omdat het type zich te veel op gelijke wijze herhaalt. Maar op deze manier achten ook wij de normalisatie verkeerd begrepen. Prof. A. Aalto heeft reeds betoogd dat het bij normalisatie alleen maar om de onderdeelen, nooit om het vorm-geheel mag gaan. Dit principe moet van algemeene geldigheid zijn. Aalto zegt: „De huizen moeten dezelfde rijkdom aan vormen in allerlei nuancen vertoonen als de natuur zelf, en het is de taak van de architectonische normalisatie, deze rijkdom aan nuancen mogelijk te maken. Hoe? Door een eenheid te scheppen, waarvan de eigenschappen de noodige variatie mogelijk maken. Kijk naar den appelboom: de cel is de genormaliseerde eenheid, maar de millioenen appelbloesems zijn alle verschillend. De cel namelijk is zóó gebouwd, dat iedere nieuwe combinatie daarvan een variant vormt. Déze wijze van normalisatie moet het zijn, als er in de architectuur van normalisatie sprake zal zijn".

Behalve de genoemde dwang tot normalisatie, die van Gemeentelijke instanties te Stockholm uitgaat, zijn het de Zweedsche firma's, die zich op het vervaardigen van houten huizen toeleggen, die door standaardiseering het hunne bijdroegen tot het verkrijgen van bruikbare woningtypen. Met eere moet daarbij worden genoemd de A.B. Svenska Trähus in Stockholm, die volgens haar catalogus eengezins- en meergezinshuizen, zomerhuisjes, maar ook andere houten gebouwen (eenvoudige plattelandswinkels, kleine bioscoopzaaltjes, kleine vereenigingsgebouwen) kant en klaar aan de markt brengt. Het aantrekkelijke van de opzet hiervan is gelegen in het feit, dat men zijn woonhuis zelf als uit bouwsteenen kan samenstellen, zoodat een onbegrensde variatie mogelijk is bij den opbouw.

Tevens valt de werkzaamheid te vermelden van een door Prof. E. Sundahl geleid architectenbureau, de zg. Kooperativa, dat zich met meer dan honderd architecten en technici uitsluitend wijdt aan de normalisatie en de perfectie van de gestandaardiseerde winkel.

De werkzaamheid van dit bureau schijnt in alle opzichten lofwaardig te zijn. Als voorbeeld van nauwkeurigheid en veelzijdigheid schijnt het bureau een alles in de schaduw stellende prestatie te hebben geleverd. Zij zijn uitgegaan van de behoeften van de groote stad, waarbij in het bijzonder de luxe-zaken, en de speciale winkels het eerst aan de beurt kwamen; daarna de met het woonhuis gecombineerde winkels. Thans strekt zijn werkzaamheid over geheel Zweden uit, en hebben zij zich ook toegelegd op de verbetering van het winkeltype ten plattenlande. Ook warenhuizen zijn door het bureau onder handen genomen.

Bij al deze ontwerpen wordt uitgegaan van vaste typen van wandoplossingen, voorraadkasten, enz., die allen uit het eenheidselement van 90 cm breedte zijn opgebouwd. Ook in de ziekenhuisbouw is de normalisatiegedachte al tamelijk ver doorgevoerd. De Ingenieur Cederström, die het Söder-ziekenhuis in Stockholm bouwde, staat als een groot voorvechter van de normalisatiegedachte bekend. In een tijdperk van tien jaren heeft hij in samenwerking met de industrie en met zijn eigen personeel aan de hand van talrijke model-oplossingen op ware grootte baanbrekend werk in deze richting gedaan. Het is hem b.v. gelukt, in het bovengenoemde ziekenhuis dat plaats biedt voor 1200 patiënten slechts 4 typen waschtafels toe te passen (voor ziekenkamer, onderzoek- en

spoelruimten, W.C., en operatiekamer), typen die thans in Zweden overal ingang hebben gevonden!
Het wil mij voorkomen, dat al deze voorbeelden uit Zweden ons toch wel wat anders zullen moeten stemmen ten opzichte van een normalisatie van gebouwonderdeelen waarvoor de meeste architecten hier te lande toch nog maar bitter weinig belangstelling toonen. Het wordt hoog tijd dat hierin verandering komt.

ir. H. G. J. SCHELLING.

DANKBETUIGING AAN DE DEENSCHE ARCHITECTEN

Door het Dag. Bestuur is besloten uitvoering te geven aan een door den Heer J. van Hardeveld naar voren gebracht idee, om de Deensche Academische Architecten vereeniging, van wie de leden van den B.N.A. in December van het vorig jaar pakketten met levensmiddelen hebben ontvangen, daarvoor te bedanken door middel van een verzameling eigenhandig geschreven bedankbrieven, van alle architecten, die uit deze pakketten hun portie hebben ontvangen.
Het is de bedoeling voor de aldus te verzamelen brieven, een album te laten vervaardigen, dat aan de Akademisk Arkitektforening zal worden aangeboden.
Wij verzoeken nu alle leden van den B.N.A. zulk een bedankbrief in eigenhandig schrift op eigen briefpapier te willen insturen, uiterlijk vóór 15 Maart a.s. aan het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102, Amsterdam.
Zonder in eenige richting een aanwijzing te geven, over den inhoud der dankbetuigingen, ligt het ons Bestuur voor, den Deenschen architecten in het album, niet alleen een bewijs van dankbaarheid te mogen geven, maar tevens een cultureele uiting. Het wordt dus op prijs gesteld, wanneer de brieven vergezeld gaan van motto's, dichtregelen, aanhalingen uit Nederlandsche architectuur en kunstgeschriften, uitingen van bewondering voor de Deensche Bouwkunst etc..
Wie de Deensche taal machtig is, schrijve in het Deensch, anders in het Hollandsch of Engelsch.
De brieven zullen alphabetisch geordend in het album worden gelegd, dat voorzien zal worden van een opdracht.

BOEKBESPREKING

ARCHITECTURE IN THE NETHERLANDS,
door Paul Bromberg.

De kennismaking met dit boekje, dat als deel 12 in de reeks „Booklets of the Netherlands Information Bureau" 10 Rockefeller Plaza, New York 20, n.y., in September 1944 uitkwam en in het bestek van 94 pagina's de onderwerpen city-planning, housing, schools, public buildings en interiors behandelt, maakt op den lezer een tweevoudige indruk.
Het stemt tot groote vreugde dat, terwijl het vaderland gebukt ging onder de bezetting, landgenooten in de vrije geallieerde wereld door publicaties als deze Nederlands cultureele beteekenis voor het forum der wereld belicht hebben.
En vervolgens ervaren wij hoe ondanks de bezetting in het vaderland zelf de ontwikkeling zich voortzette en vele inzichten rijpten, omdat tenslotte dit boekje na vijf jaar scheiding niet up-to-date blijkt te zijn.
Ondanks één enkele afbeelding van later datum, knapt het overzicht dat — een korte historische inleiding daargelaten — in 1917 aanvangt, eenige jaren voor het begin van den oorlog plotseling af. Dit wordt te scherper ervaren waar de publicatie eerder een actueele reportage is dan een poging om het bevriende buitenland Nederlandsch architectuur te doen verstaan uit een psychologische behandeling der op de voorgrond tredende kenmerken.
Zoo missen we, ondanks de groote plaats aan de werken van het nieuwe bouwen ingeruimd, een schijnwerper op de neo-klassieke richting, die reeds eenige jaren voor den oorlog — groep '32! — werd ingeslagen.
Uitvoerig gaat Paul Bromberg in op Nederlands bemoeiingen met de volkshuisvesting, daarbij steunend op de internationale publicaties over dit onderwerp. Het is vooral op dit terrein dat de onderzoekingen en studies tijdens den oorlog in het vaderland verricht en de ontwikkelde desiderata, veel van wat in dit boekje, soms zelfs niet geheel zonder een gunstig gekleurde voorstelling van zaken, werd voorgedragen, als een achterhaald standpunt moet worden beschouwd.
Al met al is Bromberg's boekje een aardige monografie, met een overvloed aan goed foto-materiaal en een vlotte journalistieke tekst. Hoewel de zakelijke inhoud aan elke Nederlandsche architect wel bekend zal zijn, heeft deze uitgave als tijdsdocument voor hem toch zijn aantrekkelijke waarde.
Tenslotte: de georiënteerde lezer zal op niet weinig slordigheden stuiten; hij wijte deze aan den frontlijn, die te lang tusschen de verblijfplaats van den schrijver en het vaderland lag.

E.

MEDEDEELINGEN OMTRENT DEN B.N.A.

CONGRES DER KRINGBESTUREN.

Op 22 Maart a.s. zal te Utrecht in een der zalen van de Schouwburg een congres worden gehouden, waarop alle Voorzitters en Secretarissen van de Gewestelijke kringen van den B.N.A. zullen worden uitgenoodigd. De agenda en de bijzonderheden van deze bijeenkomst zullen nog nader worden bekend gemaakt.

HET BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Het Bouwkundig Weekblad zal in 1946, in verband met de papiertoewijzing, verschijnen in 26 nummers van 12 pagina's. In verband met allerlei omstandigheden is de dag van verschijnen moeten worden bepaald op Dinsdag. Tot Dinsdag 2 April zullen de nummers iedere week verschijnen, om de achterstand in te halen. Vanaf 2 April verschijnt dan het B.W. verder iedere Dinsdag om de 14 dagen.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINCA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 5 MAART 1946, No. 3

HET KANTOORGEBOUW DER N.V. A.N.I.E.M. TE AMSTERDAM

ARCHITECTENBUREAU KLEINHOUT EN VAN DER STEUR

In het einde van 1937 werd mij door de Directie der N.V. Algemeene Nederlandsch-Indische Electriciteitmaatschappij A.N.I.E.M. verzocht, haar in verband met den voorgenomen bouw van een nieuw kantoorgebouw te Amsterdam van advies te dienen, in eerste instantie over de terreinkeuze. Deze terreinkeuze heeft uit den aard der zaak eenigen tijd in beslag genomen, daar er niet zoo veel terreinen aan de markt bleken te zijn die voor het doel: de stichting van een vrij groot kantoorgebouw, geschikt waren. Vrijwel alle terreinen waren geheel of gedeeltelijk bebouwd, en het onderzoek naar de geschiktheid van het terrein bracht doorgaans tegelijk een voorafgaand onderzoek mede, of het mogelijk zou zijn, de bestaande bebouwing voor het nieuwe doel geschikt te maken door verbouwing of uitbreiding. De terreinkeuze werd bovendien beperkt door een bij de Directie bestaande voorkeur voor de oude stad.
Ons zoeken werd tenslotte beloond door het vinden van het leegstaande complex Keizersgracht 369-377; een tweetal groote oude huizen, te zamen met een frontbreedte van 32 m langs de gracht, en een viertal zeer kleine perceeltjes met aardige halsgeveltjes. Het terrein was vrijwel zuiver rechthoekig en plm. 90 m diep. De oude perceelen, waarin het laatst het Ned. Herv. Weeshuis gedurende een aantal jaren tijdelijk was ondergebracht, waren op allerlei improviseerende wijzen aan dit doel (waarvoor zij eigenlijk totaal ongeschikt waren) aangepast, ontzettend uitgewoond, en hadden daarna ongeveer tien jaar leeggestaan. Hoe zij er uitzagen, kan men zich licht voorstellen.
Aangezien de huizen echter wel soliede waren, en twee eenvoudige, maar nobele Amsterdamsche grachtengevels hadden, hebben wij allereerst overwogen, of zij verbouwd konden worden. Het feit, dat zij zeer afwijkende vloerniveaux hadden, deed ons van pogingen tot verbouwing afzien. De verbinding van deze twee in het geheel niet aan elkaar passende huizen uit den weeshuistijd was een tè duidelijke demonstratie van de onmogelijkheid om ze tot een behoorlijk geheel samen te breien. Sloopen en nieuw bouwen bleek de eenige overblijvende mogelijkheid.
Bij de samenstelling van het bouwprogramma kwam één uitdrukkelijke wensch van de Directie naar voren: een gebouw zonder binnenplaatsen, alle kantoorruimten aan de vrije lucht. Voorts was de dienst der maatschappij verdeeld in drie afdeelingen, elk onder haar eigen Directeur, en alle drie van ongeveer gelijken omvang. Elke Directeur wenschte bij zijn afdeeling te zitten. Zoo kwamen wij tot een gebouw met drie kantoorétages, elk van in beginsel gelijke indeeling, op een lagere onderverdieping, die aan de tuinzijde een cantine voor het personeel, voorts een conciergewoning en een archief bevat, welk archief in een kelderverdieping onder den beganen grond wordt voortgezet. Het gebouw is voorts geheel onderkelderd voor het onderbrengen van de verwarmingsinstallatie en de ventilatie, brandstofberging, kluis enz. De eisch van „geen binnenplaatsen" leidde tot den L-vorm van het gebouw, met de hoofdingang met hoofdtrappenhuis en lift in de samenkomst van de beide armen. In de hoofdarm van de L: langs de gracht, sluit op het hoofdtrappenhuis een middengang aan; in de andere arm liggen de kantoorruimten aan de tuinzijde en is de andere, aangebouwde zijde van de gang ingenomen door garderobes en toiletten, die het zonder dagverlichting kunnen stellen.
De structuur van het plan werd zoodoende in wezen zeer eenvoudig en overzichtelijk. Op elke verdieping kwam de Directiekamer op dezelfde plaats, grenzend aan het hoofdtrappenhuis aan den voorgevel. De overblijvende kantoorruimte werd naar behoefte door tusschenwanden of glaspuien ingedeeld. Op een van de verdiepingen werd de korte arm van de L bestemd voor de vergaderzaal der commissarissen met zijn voorruimte, eigen garderobe, toiletruimte en telefooncel. Deze zaal werd op uitdrukkelijk verlangen van de Directie ovaal. Men wilde dat bij de vergadering elk lid al zijn medeleden zou kunnen zien; dit leidde tot een groote ovale vergadertafel, en deze groote ovale tafel leidde tot een ovale zaal. Bij de zaal werd gelegenheid gevonden om aan de tuinzijde op een terras naar buiten te treden.
Deze ovale zaal is eigenlijk de eenige onderbreking in het regelmatig door het geheele gebouw doorgevoerde skelet, dat behalve kolommen in de gevels een dubbele rij kolommen heeft aan weerszijden van de middengang. De geheele skeletconstructie en de vloeren werden in gewapend beton uitgevoerd, evenals de kelders. De buitenwanden zijn van metselwerk: 1 steen met een klamp aan de binnenzijde, gedragen door het skelet. De kap is

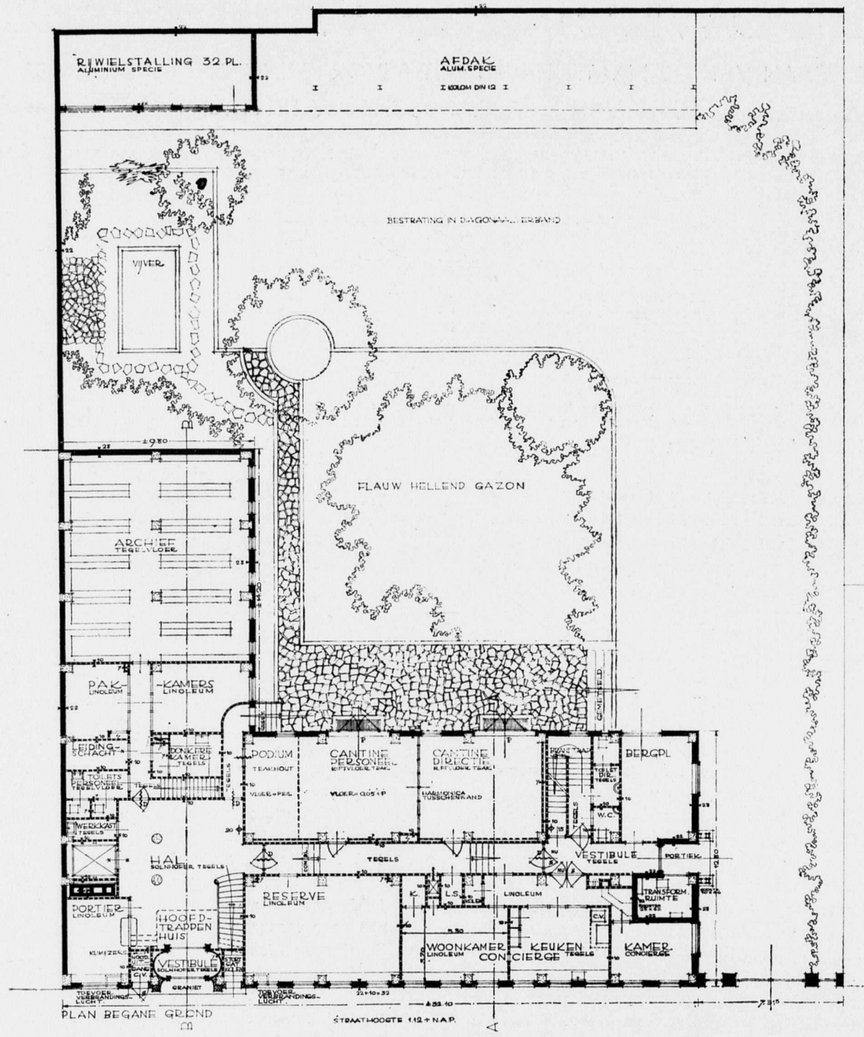

Kantoorgebouw van de N.V. „A.N.I.E.M." te Amsterdam. Plan begane grond schaal 1 à 300.
Architectenbureau Kleinhout en Van der Steur.

van hout, gedekt met zwarte pannen van opnieuw verbeterd Hollandsch model. De binnenwanden zijn van „Poriso"-steen: een poreuze baksteen. Op de betonvloeren is een isolatielaag van bimsbeton aangebracht; de steenen vloeren zijn direct op deze bimslaag gelegd; in de kantoorlokalen ligt linoleum op een tusschenlaag van magnesietvrije estrich. De Directiekamers en de Commissariskamer hebben parketvloeren.

Onder de betonvloeren maakten wij vrijhangende plafonds van steengaas. Het met deze isolatiemaatregelen beoogde doel: een rustig gebouw, waarin de ruimten onderling behoorlijk geïsoleerd waren tegen hinderlijk geluid, werd volkomen bereikt.

De trappen, het trappenhuis en de voornaamste gangen zijn voorzien van bekleedingen, vloeren en lage lambriseeringen van Comblanchien. De hoofdtrap heeft een smeedijzeren leuning met bronzen handlijst.

De ramen in den voorgevel zijn van brons, de overige ramen en de binnenglaspuien zijn van staal.

In het gebouw is een personenlift van den kelder naar den zolder, en een spijzenlift van den beganen grond tot de derde verdieping.

Het plan voor het gebouw was in September 1938 nagenoeg gereed voor aanbesteding, toen de mededeeling van de Directie bij ons binnenkwam, dat het gebouw een verdieping meer moest hebben, omdat een bevriende instelling bij de N.V. „A.N.I.E.M." wilde intrekken en een heele étage noodig had. Dit leidde te elfder ure tot een omwerking van het plan, waardoor het gebouw zijn

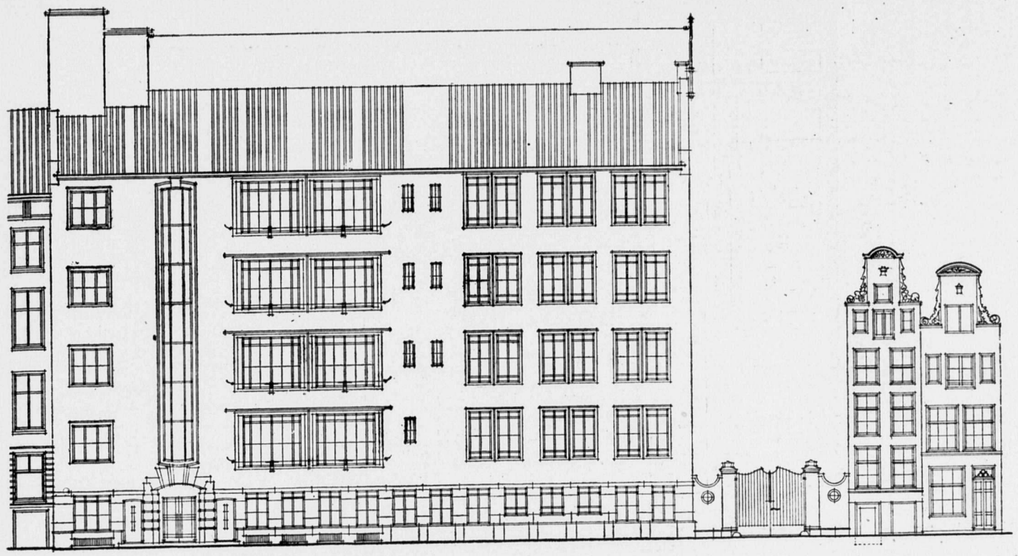

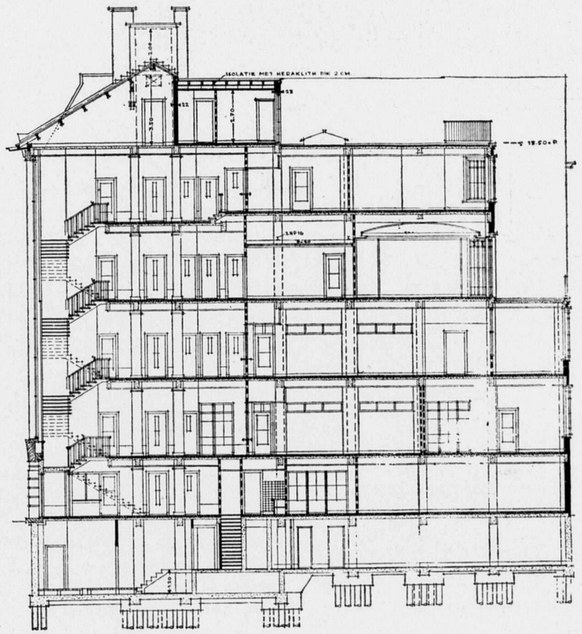

Kantoorgebouw van de N.V. „A.N.I.E.M." te Amsterdam. Voorgevel en doorsnede B-B schaal 1 à 300.
Architectenbureau Kleinhout en Van der Steur.

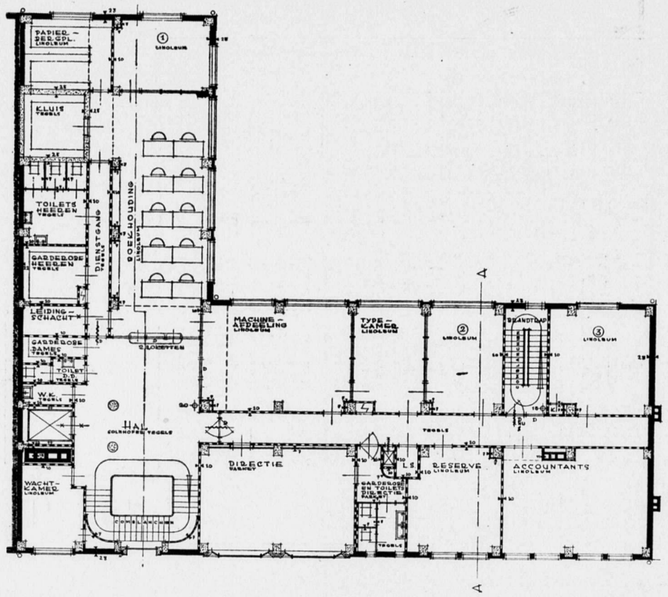

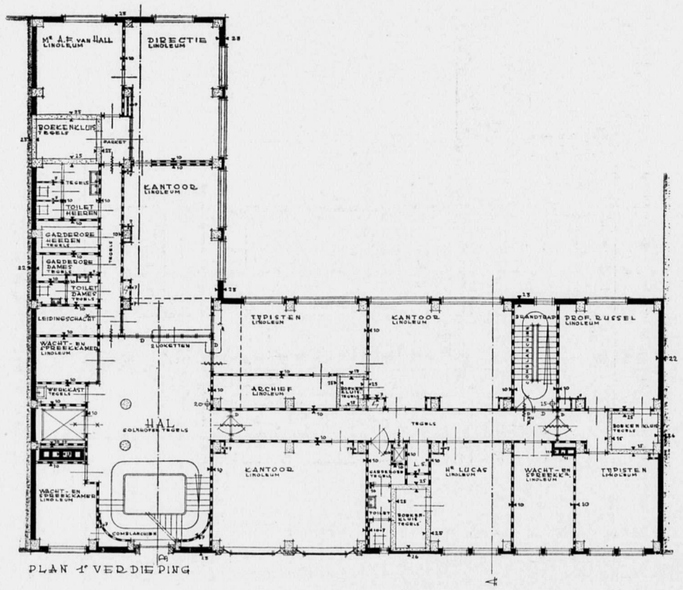

PLAN 1ste VERDIEPING

Kantoorgebouw van de N.V. „A.N.I.E.M." te Amsterdam.
Plattegronden 1e en 2e verdieping schaal 1 à 300. Architectenbureau Kleinhout en Van der Steur.

tegenwoordige hoogte kreeg. Vergrooting van de kluis in den kelder en van de archiefruimte, die, speciaal ten behoeve van de huurders, daaraan moest grenzen, leidde tot de algeheele onderkeldering van het gebouw, die oorspronkelijk niet in het voornemen lag. In dit stadium van het plan was er nog op gerekend, dat de vier kleine aangrenzende perceeltjes zouden blijven staan, en was in den beganen grond een inrijpoort onder het gebouw geprojecteerd, waar door auto's het binnenterrein konden bereiken. Hiermede werd beoogd, het aantal parkeerende auto's op de gracht te verminderen. In het ruime binnenterrein kwam een afdak tegen de achterscheiding, waar de auto's droog konden worden geparkeerd.

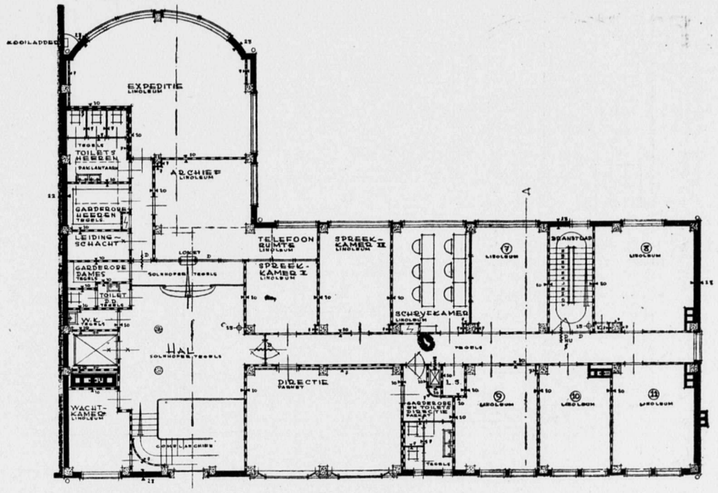

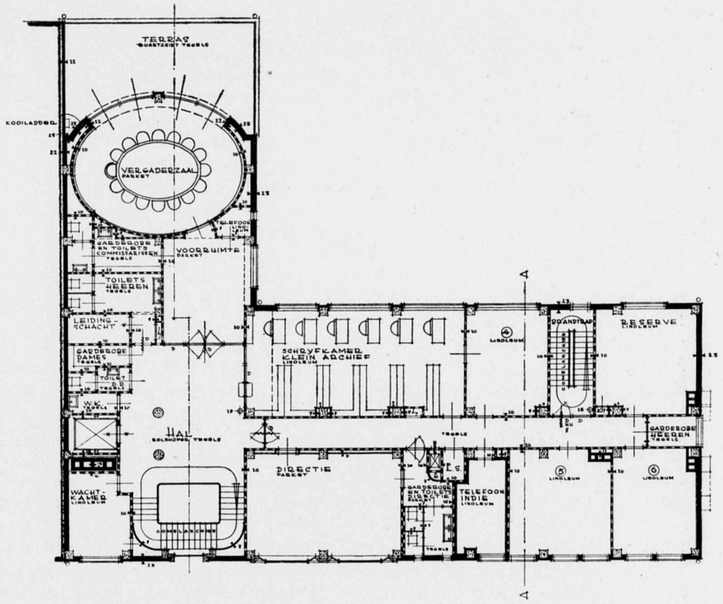

Kantoorgebouw van de N.V. „A.N.I.E.M." te Amsterdam.
Plattegronden 2e en 3e verdieping schaal 1 à 300. Architectenbureau Kleinhout en Van der Steur.

Nu waren de eerste twee van deze vier perceeltjes er niet erg goed aan toe: zij waren sterk verzakt. Het werk aan de fundeering en de kelders van het nieuwe gebouw, waarbij zeer diepe bemaling moest worden toegepast, damwanden vlak langs de bouwmuur moesten worden geslagen, en zware trillingen door het heiwerk werden veroorzaakt, maakte den toestand, niettegenstaande de huisjes zorgvuldig werden gestut en van den kelder tot den zolder werden gestempeld, er niet beter op, en dit alles leidde tenslotte tot het besluit, dat het maar raadzaam was de eerste twee van de vier perceeltjes te sloopen. Wij hebben dit besluit lang tegengehouden ,omdat het hier een aardig en nog vrijwel gaaf rijtje van vier vrijwel gelijke halsgeveltjes betrof, die wij liever hadden gespaard. Maar de toestand bleek tenslotte zóó te zijn, dat zij eigenlijk toch geheel moesten worden vernieuwd. Het Gemeentelijk Bouwtoezicht drong sterk op slooping aan; het achtte de perceeltjes trouwens ook als woning van weinig waarde, en bij herbouw zou wegens de minimale afmetingen toch geen woning

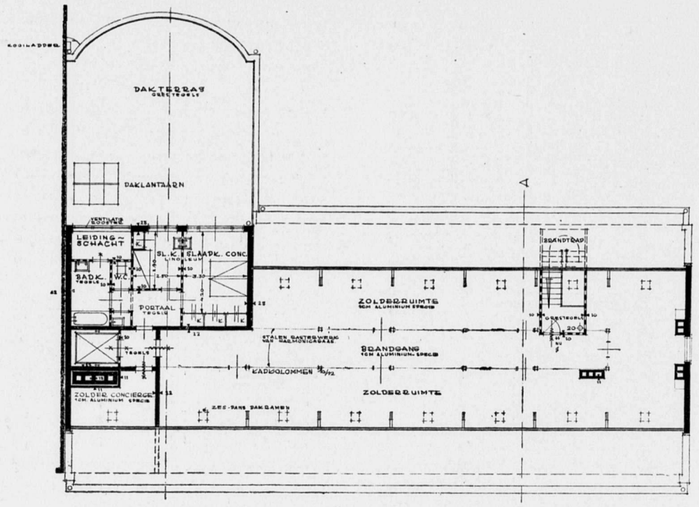

Kantoorgebouw van de N.V. „A.N.I.E.M." te Amsterdam.
Architectenbureau Kleinhout en Van der Steur. Zolderverdieping schaal 1 à 300.

meer kunnen worden verkregen, die aan de eischen van de bouwverordening voldeed. Zoo werd dan tot slooping besloten, en kwam daardoor de gelegenheid vrij, de toegang tot het achterterrein niet onder, maar naast het gebouw te maken. Zoo ontstond de inrijpoort naast het gebouw. Inwendig kon daardoor de conciergewoning worden vergroot en kon nog een transformatorruimte, die eerst in den kelder zou worden gemaakt, naar den beganen grond worden overgebracht.

Ik moge nog een enkel woord toevoegen over de architectuur. Het gebouw heeft een frontbreedte van 32 m; een maat, die grooter is dan aan de grachten normaal voorkomt. Het gevaar bestond, dat het gebouw uit de schaal van zijn omgeving zou vallen, vooral toen de vierde verdieping eraan werd toegevoegd. Dit gevaar was des te dreigender, omdat geleding in de massa van het gebouw in verband met zijn indeeling bezwaarlijk zonder gewrongenheden zou zijn te verkrijgen. Ik heb gemeend, dat de eenige juiste uitweg lag in een zeer weloverwogen en aan de schaal van de omgeving aangepaste indeeling van het gevelvlak. De indeeling van het gebouw met zijn aan de linkerzijde opgaande trappenhuis, daarnaast op elke verdieping een Directiekamer, en daarnaast normale kantoorruimten, gaf de gelegenheid, het gebouw a.h.w. in een aantal verticale strooken te verdeelen, waarbij de ramen van de Directiekamers door een speciale behandeling plastisch werden geaccentueerd. Ik heb ernaar gestreefd, hierdoor de groote frontbreedte van het gebouw minder voelbaar te maken dan ongetwijfeld het geval zou zijn geweest, wanneer het over de geheele breedte een gelijke of gelijksoortige behandeling zou hebben ondergaan. Het is mijn persoonlijke meening, dat het gebouw, zooals het er nu staat, in de schaal van zijn omgeving blijft.

Van de kunstenaars, die voor dit gebouw werken van toegepaste kunst hebben geleverd, zijn er ons sindsdien twee door den dood ontvallen.

Onze diepbetreurde vriend Frits Lensvelt maakte een van zijn meestgeslaagde glazen lampen boven de vergadertafel in de Commissariskamer.

Frits van Hall, die zijn leven moest laten in een Duitsch concentratiekamp, hakte in graniet een genius op den sluitsteen boven de hoofdingang, en versierde de tufsteenen sluitsteen van het groote trapraam met bezige bijen. Voorts maakte hij, in samenwerking met den kunstsmid Nico Witteman, een ontwerp voor een deurhek op de deuren van de hoofdingang, dat echter door de oorlogsomstandigheden niet meer tot uitvoering kon komen.

Prof. Campendonck maakte een m.i. zeer fraai trapraam in gebrandschilderd glas met voorstellingen van tropische landschappen en dieren, uitgevoerd door de firma W. Bogtman.

Erna van Osselen maakte twee aardige kleine gebrandschilderde grisaille-raampjes in de cantine, en teekende een stichtingsoorkonde op perkament, die, in een bronzen lijst gevat, den wand van het trappenhuis tegenover de hoofdingang siert.

De betimmering van de Commissariskamer werd ontworpen door den Heer E. Dubourcq en uitgevoerd door de firma Pander, een van de Directiekamers door Mej. E. Noome en uitgevoerd door de N.V. „Het Woonhuys", een tweede Directiekamer door de binnenhuisarchitecten Kuiper en Heering, de derde door de N.V. „Het Woonhuys", aansluiteind aan bestaand meubilair. De cantine werd ontworpen en uitgevoerd door de N.V. Reens. Ik heb het betreurd, bij deze interieurs niet zelf betrokken te zijn geworden; de gegeven opdrachten waren echter het gevolg van reeds aangegane verbintenissen. Mijn taak heeft zich hier bepaald tot het voeren van een zekere supervisie, en het verleenen van hulp bij de uitvoering.

Ik herdenk met erkentelijkheid de buitengewoon aangename en vlotte samenwerking met onze technische adviseurs: de HH. Ir. K. Bakker voor de gewapendbetonwerken, Ir. P. W. Deerns voor de ventilatie en verwarming, het adviesbureau van de Vereeniging van Directeuren van Electriciteitsbedrijven in Nederland (V.D.E.N.) voor de electrische installatie.

En: last but not least: met Ir. C. Noome, technisch Directeur van de N.V. „A.N.I.E.M.", die door zijn vertrouwensvolle, intelligente en vlotte samenwerking met ons ons het werk wel zeer licht heeft gemaakt. Wanklanken tusschen opdrachtgevers en architecten zijn er nòch bij de voorbereiding, nòch bij de uitvoering geweest, niettegenstaande wij van tijd tot tijd, vooral toen in September 1939 de oorlog in Europa uitbrak toen het gebouw ongeveer voor de helft in ruwbouw overeind stond, en in Mei 1940 de oorlog over ons eigen land kwam met al de gevolgen van dien, ernstige moeilijkheden hadden op te lossen. Het gebouw kwam tenslotte zonder groote ongelukken nog gereed in het voorjaar van 1941.

Ik mag niet eindigen zonder de trouwe, vasthoudende en uiterst deskundige hoofdopzichter, den Heer C. Dijk, te hebben vermeld, alsmede den niet minder serieuzen, plichtgetrouwen en bekwamen tweeden opzichter, den Heer H. Neukirchen. De uitstekende staat, waarin het gebouw zelfs nu, na de oorlogsperiode, nog steeds verkeert, is mede een gevolg van hun nooit aflatende zorg.

Ir. A. J. v. d. STEUR.

In het volgend nummer nemen wij nog enkele foto's van het gebouw op, met een nadere beschouwing. Redactie.

OVER KALKSTEEN

1. ALGEMEEN.

Kalksteen of kalk is een organogeen sediment. Hij komt in de natuur voor en bestaat uit Calciet (kalkspaat): $Ca\,CO_3$. Zijn hardheid is 3 (in de schaal van hardheidsgraden van Mohs, die van zacht naar hard als volgt luidt: 1. talk, 2. steenzout, 3. kalkspaat, 4. vloeispaat, 5. apatiet, 6. veldspaat, 7. kwarts, 8. topaas, 9. korund, 10. diamant) — [zakmes 6, vingernagel $2\frac{1}{2}$]. Het soortelijk gewicht ligt in den regel tusschen 2,6 en 2,8.

Het calciumcarbonaat ($Ca\,CO_3$) is in koolzuurhoudend water als bicarbonaat [$Ca(HCO_3)_2$] oplosbaar. Het vaste carbonaat kan daarna door verdamping, verwarming of door medewerking van organismen, voornamelijk planten, weer worden afgezet.

De kalksteenen ontstaan ten deele op bovengenoemde wijze door afzettingen uit bicarbonaat-oplossingen, ten deele zijn zij van organischen oorsprong. Voornamelijk in de zee zijn het de kalk-skeletten van foraminiferen en zeeëgels en de schalen van schelpdieren, die tot de vorming bijdragen. Ook de koralen vormen in zee uitgestrekte kalk-ophoopingen.

Het water dat over kalkrijken bodem stroomt lost daaruit de kalk op, en zet die weer onder afgifte van koolzuur op planten en elders af. Zoo ontstaan de poreuze kalktuffen met hun afdrukken van bladeren en stengels. Dergelijke afzettingen treft men in dikke lagen als travertijn o.a. in de omgeving van Rome aan.

Nagenoeg alle kalksteenen bevatten tengevolge van hun ontstaan verontreinigingen, door verschillende mineralen veroorzaakt. Deze kunnen zijn: klei, kiezelzuur, magnesium of ijzer.

Een overmaat van klei doet de zachte mergels ontstaan; een overmaat van magnesium geeft dolomietische kalksteenen. IJzergehalte is herkenbaar door gele, roode of bruine kleur.

Organismen geven aan de kalksteen, wanneer deze wordt stukgeslagen, een onwelriekende geur (blauwe hardsteen).

De gelijkmatig kristallijne metamorfe kalksteenen worden marmers genoemd, ofschoon de praktijk deze naam wat ruimer neemt en er feitelijk alle polijstbare kalksteensoorten onder verstaat, die in den bouw voor decoratieve doeleinden worden toegepast.

De dichte en korrelige kalksteen is van oudsher een belangrijk bouwmateriaal. Zijn drukvastheid ligt in den regel tusschen 400 en 1400 kg/cm², maar er zijn ook kalksteenen die tot 2200, zelfs tot 2950 kg/cm² drukvastheid bezitten.

Vele kalksteenen zijn versch uit de groeve zacht en verharden nog langzaam na, wanneer zij geheel aan de lucht blootgesteld zijn. Zij laten zich in het algemeen gemakkelijk zagen en verder bewerken.

Bij het zuiver witte marmer, dat de beeldhouwer met voorliefde gebruikt, komt het niet alleen op zuiverheid van kleur aan, maar evenzeer op de juiste kleur, korrelgrootte en glans der kristallen, die een zekere mate van doorschijnendheid bezitten, waaraan het gehakte beeld een bijzonderen glans ontleent.

Het beste pentelische marmer is bij een dikte van 15 mm nog doorschijnend; het carrarische bij 25 mm, en het parische marmer nog tot 35 mm.

Bij de in de architectuur toegepaste marmer-soorten spelen de kleurenharmonie, de levendige teekening, de fraaie polijstbaarheid, en soms de groote drukvastheid (o.a. voor kolommen) de belangrijkste rol.

Marmers komen in bijna elke denkbare kleur voor, nu eens effen, dan weer gevlekt, gevlamd, door talrijke fossielen verlevendigd.

De dichte soorten vooral laten zich goed polijsten; bijmengselen bemoeilijken dit, en geven onregelmatige en matte plekken. Harde kwartskorrels vallen tijdens het polijsten uit den steen en geven daarop hinderlijke krassen.

Hier te lande moeten marmers alleen voor binnenwerk worden toegepast, wil men ze frisch houden. In Griekenland en Italië met hun zuidelijk klimaat zonder nevel en vorst konden de marmers zich uiteraard goed houden. In ons klimaat met zijn plotselinge afwisselingen van warmte en koude, en met zijn door rookgassen verontreinigde atmosfeer, heeft het gepolijste materiaal in de buitenlucht spoedig zijn glans verloren. Wil men toch marmers in de buitenlucht toepassen, dan moet de soort met groote voorzichtigheid worden gekozen en is vooral op groote hardheid te letten en op het ontbreken van bijzondere bijmengselen.

Aangezien de meeste soorten in den bouw verbleeken, verdient het aanbeveling licht-gekleurde soorten toe te passen.

Naar den aard der ingesloten fossielen worden o.a. schelpen-, crinoieden-, en nummulieten-marmers onderscheiden.

Prachtig-decoratieve soorten vindt men onder de breksies, die soms groote scherp- en kantig-omlijnde brokstukken bevatten, soms ook alleen fijne met een bindmiddel aaneengekitte rivier-achtige druk-spleten vertoonen.

Het „verde antico" is een door carbonaat aaneengekitte serpentijn-breksie.
Onyxmarmer is een lichtgele doorschijnende kalksteensoort, die gepolijst een prachtig decoratief materiaal oplevert.
Cipollino bestaat uit kristallijne kalk met glimmer-lagen. Onder lithografische steen wordt een zeer zuivere, evenwijdig en vlak-gelaagde en daardoor gemakkelijk in vlakke platen splijtbare mergelsoort verstaan, van gelijkmatige korrelgrootte, niet grooter dan 0.001 — 0.009 mm. In geslepen toestand is deze steen zeer glad en voldoende vast om den druk in de pers te weerstaan. De beste soort komt uit Solnhofen (boven-Jura), maar de steen wordt eveneens in Italië, Frankrijk en Engeland aangetroffen.
In het algemeen is de weervastheid van kalksteenen afhankelijk van de korrelsamenstelling, van het gehalte aan schadelijke bijmengselen, en van de mate van gelaagdheid en splijtbaarheid.
Kristallijne kalksteensoorten zijn des te weervaster naarmate zij fijnkorreliger zijn en minder poriën bevatten. Fijngelaagde kalksteenen en soorten die klei bevatten zijn gevoelig voor vorst. Weinig weerstand bieden die soorten, die bij kleur-proeven een duidelijke fijne gelaagdheid vertoonen.
Schadelijk zijn pyriet-bestanddeelen, en alle grovere bijmengselen van klei- of koolstof-achtigen aard. Een gehalte aan kwartszand is niet van invloed op de weervastheid.

2. FRANSCHE KALKSTEENSOORTEN

De Fransche kalksteenen komen in een rijke variatie voor. Zij varieeren naar kleur, vastheid, soortelijk gewicht en houdbaarheid. Op de juiste wijze toegepast, kunnen zij veel voldoening schenken.
De meeste soorten komen uit de omgeving van Parijs, Ancy, Chassignelles, Lyon, Avignon, Poitiers en Angoulème.
De moeilijkheid van bewerking wordt door de groeve uitgedrukt in een schaal van 10 coëfficienten, van 0 tot 9 afdalend (numéros de taille), waarbij ook de schalen 2½, 5½ en 6½ worden gebruikt.
Bij de laagste coëfficienten behooren uiteraard de hoogste drukvastheden.
De coëfficienten omvatten de volgende soorten; hierbij zijn de drukvastheden in kg/cm² tevens aangegeven.

No. 0

Corentville jaune	2350
Rippes doré	2200
Cizeville	2150
Boisfleuri	2000
Corentville clair	2000

No. 1

Ronsard	2100
Vauban	2100
Corgoloin	1900
Colbert jaune	1800
Colbert bleu	1800
Rocville	1700

No. 2

Volubilis	2000
Colbert blanc	1900
Ancy-le-Franc	1800
Comblanchien	1800
Villebois	1500

No. 2½

Forêt des Brousses perlé	1300
Cirta blanc	1200
Liais de la Come	1100

No. 3

Larrys dur moucheté	1000
Vaurion roche colorée	870
Pouillenay	800
Fénélon dur	800
Artiges dur	700
Massangis roche	700
St. Maximin liais dur	650
St. Quentin liais dur	650

No. 4

Chassignelles	650
Suffren	650
Vaurion pointillé	650
Artiges M B	600
Lignerolles	600
Méreuil	600
Artiges jaune	550
Artiges roche	550
Rocbois	550
Alésia Travertin	500
Coutarnoux jaune	500
Rochambeau	500
St. Maximin roche dure	325
St. Quentin roche dure	325

No. 5

Euville M B	475
Senonville M B	475
Antéor	450
Anstrudes	440
Chauvigny roche	400
Forêt des Brousses	400
Lafontaine	400
Coutarnoux blanc	375
Bayard	350
Euville construction	350
Larrys blanc	350
Senonville coloré	350
St. Maximin roche	230
St. Quentin roche	230

No. 5½

Angelès	300
Ravières	300
Tervouz à grains	300
Chauvigny demi-dur	250
Lérouville	250

No. 6

Balzac	200
Lavoux	200
Tervoux pointillé	200
Fouronnes	160
Planteries	160
St. Maximin roche ½ dure	150
St. Quentin roche ½ dure	150

No. 6½

Charentenay	150
Salamandre Travertin	150
Brauvilliers	130

No. 7

Palotte	120
Salamandre	110
Hauteroche ferme	100
Pavillon	100
St. Maximin roche douce	100
Savonnières	100
St. Vaast roche douce	95
Belfort	90
Méry banc franc	90
Montagné	90

No. 8

Hauteroche demi ferme	85
Kremelin	85
Méry banc royal	80
Pombreton	80
St. Vaast banc royal	80
Laigneville	70
Sireuil-Bellevue	70

No. 9

St. Vaast vergelé	55
Gerberie	50
Billy	40

Geven bovenstaande coëfficienten in verband met de gegeven drukvastheidscijfers een zeker houvast bij de keuze van een bepaalde soort Fransche kalksteen, toch is die keuze mede afhankelijk van de verschheid van het te kiezen materiaal, een getal, dat zeker evenzeer van belang is.
Die verschheid („conservation") wordt in decimalen aangeduid, van 10/10 voor het volkomen versche, tot 1/10 voor het geheel verweerde materiaal. In woorden laten deze schakeeringen zich moeilijk uitdrukken.
In de volgende tabellen, waarin de verschheid der Fransche kalksteenen in volgorde is aangegeven is tevens het soortelijk gewicht opgenomen.

10/10

Rippes doré	2950
Boisfleuri	2950
Corentville jaune	2950
Antéor	2330
Salamandre Travertin	2200
Hauteroche ferme	2100

9/10

Cizeville Clair	2900
Cizeville Roche	2900
Rocville	2850
Artiges Roche	2500
Coutarnoux jaune	2330
Salamandre blanc	2100
Salamandre jaune	2100

8/10

Ronsard Lilas	2900
Corentville Clair	2900
Artiges Marbrier	2600
Artiges Jaune	2600
Euville Marbrier	2600
Senonville Marbrier	2600
Vaurion Roche coloré	2580
Saint Maximin	2250
Saint Quentin	2250

7/10

Villebois	2850
Cirta	2800
Pouillenay Coloré	2680
Ramagé	2680
Vaurion Roche clair	2620
Commanderie	2500
Chauvigny Roche	2475
Tervoux àgrain	2400
Lavoux àgrain	2380
Fouronnes	2160
Brauvilliers	2130

6/10

Corgoloin	2850
Comblanchien	2850
Vauban	2850
Volubilis	2850
Colbert rubanné	2800
Fénélon dur	2600
Vaurion Pointillé	2600
Coutarnoux	2450
Pavillon roche douce	2050
Savonnières	2050
Villiers-Adam	2000
Saint-Vaast	1975
Belfort	1975

5/10

Ancy-le-Franc	2800
Forêt des Brousses Perlé	2750
Liais de la Corne	2725
Méreuil	2650
Lignerolles	2600
Rochambeau	2580
Larrys	2500
Lérouville	2480
Palotte	2150
Montagné Banc Franc	2050

4/10

Suffren	2600
Forêt des Brousses	2440
Lafontaine	2440
Chauvigny demi dur	2400
Lavoux blanc	2330

3/10

Colbert blanc	2800
Pons	2400
Ravières	2400
Charantenay	2275
Méry Banc Franc	2050
Laigneville	1980

2/10

Planteries	2240
Sireuil Bellevue	2000

Tusschen drukvastheden en soortelijke gewichten bestaat begrijpelijkerwijs een bepaald verband. In het algemeen gesproken behooren bij gave gesteenten met hooger soortelijk gewicht hoogere drukvastheden.
Wat de kleuren betreft, de meeste soorten zijn beige, enkele wit (Planteries, Palotte, Lavoux, Colbert blanc, Cirta, Charantenay, Anstrudes), sommige crême (Tervoux pointillé, Suffren, Salamandre, Lignerolles, Méreuil, Liais de la Come, Lafontaine, Larrys, Lavoux, Hauteroche, Forêt des Brousses, Fouronnes, Corgoloin, Artiges). Ook komen gele kalksteenen voor (Rippes doré, Pavillon douce, Méry, Massangis, Corentville, Artiges jaune, Antéor), terwijl tusschen geel en beige, beige en rose, beige en grijs, allerlei nuances inliggen. Min of meer rood is de Senonville, roodaderig bruin de Pouillenay, grijs de Sireuil en Lérouville, rose de Comblanchien.

Ir. H. G. J. SCHELLING.

REGLEMENT VAN HET ARCHITECTENREGISTER, GENOEMD IN ARTIKEL 5 VAN DE STATUTEN VAN DEN B.N.A.

Par. 1. ALGEMEENE BEPALINGEN.

Artikel 1.

Dit Reglement verstaat onder de Vereeniging: de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten en onder het Bestuur: het Hoofdbestuur van de Vereeniging.

Par. 2. VAN DEN ARCHITECTENRAAD.

Artikel 2.

1. Er is een Architectenraad. Hij heeft zijn zetel te 's-Gravenhage.
2. De Architectenraad bestaat uit een voorzitter en ten minste vier andere leden. Zij worden voor een tijdvak van vijf jaren benoemd en zijn onmiddellijk weder benoembaar. De meerderheid van de leden moet in het Architectenregister zijn ingeschreven. De benoeming der leden geschiedt door het bestuur. Het bestuur kan te allen tijde aan een lid van den Architectenraad ontslag verleenen.
3. De Architectenraad wordt bijgestaan door een door den Raad te bezoldigen secretaris-penningmeester, die de hoedanigheid van meester in de rechten moet bezitten en die door het bestuur wordt benoemd. Het bestuur kan te allen tijde het ontslag van den secretaris-penningmeester gelasten.
4. De Architectenraad verkrijgt zijn geldmiddelen uit de betalingen, bedoeld in de artikelen 3, 5 en 8, uit subsidiën van organisaties en uit anderen hoofde. Hij is bevoegd, onder goedkeuring van het bestuur zoo noodig jaarlijksche bijdragen te heffen van de ingeschrevenen in het Architectenregister.
5. De Architectenraad neemt zijn beslissingen met meerderheid van stemmen. Jaarlijks brengt hij aan het bestuur verslag uit van zijn werkzaamheden. Verder worden de werkwijze van den Raad, het aftreden van zijn leden en het beheer zijner geldmiddelen geregeld in een door het bestuur vast te stellen reglement.

Par. 3. VAN HET ARCHITECTENREGISTER.

Artikel 3.

1. De Architectenraad houdt het architectenregister, waarin kunnen worden ingeschreven zij, die voldoen aan de bij of krachtens dit Reglement gestelde eischen en die zich onderwerpen aan de bij of krachtens dit Reglement gestelde regelen van toezicht en tucht.
2. De inrichting van het architectenregister wordt vastgesteld door het bestuur, den architectenraad gehoord.
3. Het register is openbaar. Ieder kan zich uittreksels daaruit doen verstrekken tegen een door den Architectenraad onder goedkeuring van het bestuur vast te stellen tarief.
4. Een dubbel van het register berust onder het bestuur.

Artikel 4.

Alleen hij, die in het architectenregister is ingeschreven, wordt door de Vereeniging erkend als bevoegd den titel van architect of bouwmeester te voeren en dezen titel of een afkorting daarvan bij zijn naam te vermelden.

Artikel 5.

1. In het architectenregister kunnen op hun verzoek worden ingeschreven Nederlandsche onderdanen, die hetzij
   a. aan de Technische Hoogeschool te Delft het diploma van bouwkundig ingenieur hebben verworven;
   b. aan de Technische Hoogeschool te Delft of aan die

te Bandoeng het diploma van civiel ingenieur hebben verworven en tevens blijk hebben gegeven van het bezit van voldoende aesthetische ontwikkeling;

c. als beroepsofficier bij het wapen der genie bij de Nederlandsche landmacht of het Nederlandsch-Indische leger benoemd zijn tot tweede luitenant, de bekwaamheden hebben verworven om daadwerkelijk als zoodanig bij dit wapen te worden ingedeeld en tevens blijk hebben gegeven van het bezit van voldoende aesthetische ontwikkeling;

d. met gunstig gevolg een vanwege den Architectenraad te houden architectenexamen hebben afgelegd;

e. in het bezit zijn van een door het bestuur, den Architectenraad gehoord, aan te wijzen buitenlandsch diploma, dat ten minste een gelijke ontwikkeling en vakbekwaamheid waarborgt als het diploma van het onder d bedoeld architectenexamen.

2. Onder goedkeuring van het bestuur stelt de Architectenraad ten aanzien van elk der in het eerste lid genoemde groepen van personen den duur vast van de practische ervaring op bouwkundig gebied, welke voor de inschrijving ten minste wordt vereischt.

3. Wanneer naar het oordeel van den Architectenraad bezit van voldoende aesthetische ontwikkeling, als bedoeld onder b en c van het eerste lid, niet afdoende is gebleken, kan hij eischen, dat de aanvrager met goed gevolg een aanvullend examen aflegt.

4. Ten aanzien van het architectenexamen en het aanvullend examen, bedoeld in het eerste lid onder d en in het derde lid, stelt de Arichtectenraad onder goedkeuring van het bestuur de noodige regelen vast, waaronder bepalingen omtrent het verleenen van vrijstellingen voor onderdeelen van het architectenexamen en omtrent het examengeld.

Artikel 6.

Hij, die niet Nederlandsch onderdaan is, doch overigens voldoet aan de eischen voor inschrijving in het architectenregister, kan op zijn verzoek daarin worden ingeschreven, indien in het land, waartoe hij behoort, Nederlandsche onderdanen den titel, overeenkomende met dien van architect, mogen voeren en het beroep van architect mogen uitoefenen op denzelfden voet als zij, die de nationaliteit van dat land bezitten.

Artikel 7.

Op voordracht van den Architectenraad kan het bestuur in bijzondere gevallen goedkeuren, dat personen, die niet voldoen aan de eischen, gesteld in de artikelen 5 en 6, met hun instemming in het architectenregister worden ingeschreven.

Artikel 8.

1. Hij, die in het architectenregister wenscht te worden ingeschreven, dient hiertoe een schriftelijk verzoek in bij den Architectenraad op een door dien Raad onder goedkeuring van het bestuur vast te stellen formulier, met overmaking van een door den Raad onder goedkeuring van het bestuur vast te stellen bedrag.

2. De Architectenraad geeft ten spoedigste kennis van het ingekomen verzoek aan de ingeschrevenen in het register. Ieder ingeschrevene heeft gedurende 20 dagen na den dag, waarop deze kennisgeving is verzonden, recht om bezwaren tegen de inschrijving bij den Raad in te dienen.

3. Binnen drie maanden na de ontvangst van het verzoek, welke termijn in bijzondere gevallen door den Architectenraad met drie maanden kan worden verlengd, neemt die Raad hierop een met redenen omkleede beslissing na verhoor van hen, die hij dienstig acht te hooren, doch, indien bezwaren tegen de inschrijving zijn ingediend, niet dan na verhoor, althans oproeping bij aangeteekenden brief, van den verzoeker en van hem, die de bezwaren indiende.

4. De Architectenraad weigert de inschrijving alleen, indien de verzoeker niet aan de in artikel 5 en 6 gestelde vereischten voldoet, dan wel indien de verzoeker zich heeft schuldig gemaakt aan handelingen of gedragingen van zoodanigen aard, dat hij niet waardig geacht kan worden het architectenberoep uit te oefenen.

5. Van een beslissing tot weigering van inschrijving zendt de Architectenraad binnen acht dagen een afschrift aan het bestuur en, bij aangeteekenden brief, aan den verzoeker.

Artikel 9.

1. Hij, wiens verzoek om inschrijving is afgewezen, heeft gedurende dertig dagen na de verzending van den aangeteekenden brief, bedoeld in het vijfde lid van artikel 8, recht van beroep op het bestuur.

2. Het beroep wort ingesteld bij een met redenen omkleed bezwaarschrift. Van hem, die beroep instelt, wordt ten behoeve van den Raad een recht geheven van ƒ 25.—. Hij, die naar het oordeel van het bestuur als onvermogend dient te worden aangemerkt, is van het betalen van dit recht vrijgesteld. Hij, die het verschuldigd recht niet voldoet, is in het beroep niet ontvankelijk. Het betaalde recht wordt terugbetaald, indien de beslissing van den Architectenraad wordt vernietigd.

3. Het bestuur geeft van een voorziening in beroep aanstonds kennis aan den Architectenraad.

4. Het bestuur hoort over het beroep hen, die het dienstig acht te hooren, en bekrachtigt of vernietigt de beslissing van den Architectenraad. In het laatste geval neemt de Architectenraad een nieuwe beslissing met inachtneming van de beslissing in beroep van het bestuur.

5. Het bestuur geeft van zijn beslissing kennis aan den Architectenraad benevens, bij aangeteekenden brief, aan hem, die het beroep instelde.

Artikel 10.

De Architectenraad schrijft hem, te wiens aanzien tot inschrijving is besloten, onverwijld in het architectenregister in. Hij geeft daarvan aanstonds schriftelijk kennis aan het bestuur en aan den verzoeker en doet er van mededeeling in een door het bestuur aan te wijzen orgaan.

Artikel 11.

Ten aanzien van hem, wiens verzoek om inschrijving is afgewezen, kan de Architectenraad een nieuw verzoek om inschrijving eerst in behandeling nemen na verloop van een jaar, nadat de inschrijving door dien Raad of, indien gebruik is gemaakt van het recht van beroep, door het bestuur is geweigerd.

Artikel 12.

1. De Architectenraad haalt een inschrijving in het Architectenregister onverwijld door:

a. in geval van overlijden van den ingeschrevene;

b. wanneer de ingeschrevene bij den Architectenraad een schriftelijk verzoek tot doorhaling zijner inschrijving heeft ingediend;

c. wanneer een besluit tot doorhaling, als bedoeld in het tweede lid van artikel 14, onherroepelijk is geworden;

d. wanneer een besluit tot oplegging van de straf van doorhaling ingevolge het derde of vierde lid van artikel 15 onherroepelijk is geworden.

2. Aan een verzoek om doorhaling, als bedoeld in het eerste lid onder b, voldoet de Architectenraad niet, wanneer naar zijn oordeel omstandigheden aanwezig zijn, welke kunnen leiden tot doorhaling ingevolge het in dat lid onder d bepaalde. De Raad geeft hiervan bij aangeteekenden brief aanstonds kennis aan den belanghebbende. Wanneer niet binnen drie maanden, nadat het verzoek om doorhaling gedaan is, hetzij de ingeschrevene ingevolge het eerste lid van artikel 16 is verhoord, althans opgeroepen, hetzij tegen hem een strafvervolging is ingesteld, haalt de Architectenraad de inschrijving overeenkomstig het verzoek alsnog onverwijld door. Zoo de ingeschrevene wel verhoord, althans opgeroepen is, dan wel zoo tegen hem een strafvervolging is ingesteld, geeft de Raad, zoodra vaststaat, dat het een of ander niet leidt tot doorhaling als bedoeld in het eerste lid onder d, eveneens onverwijld gevolg aan het verzoek.

3. In het architectenregister wordt aangeteekend, op welken grond de doorhaling is geschied.

4. Van een doorhaling en den grond, waarop deze is geschied, geeft de Architectenraad aanstonds schriftelijk kennis aan het bestuur, benevens in de gevallen, bedoeld onder b, c en d van het eerste lid, bij aangeteekenden brief aan den belanghebbende.

Tevens doet hij er van mededeeling in een door het bestuur aan te wijzen orgaan.

Artikel 13.

1. Wanneer de inschrijving in het Architectenregister is doorgehaald ingevolge het bepaalde onder d van het eerste lid van artikel 12, kan de Architectenraad een verzoek tot wederinschrijving eerst in behandeling nemen, wanneer vijf jaren sedert de doorhaling zijn verloopen, behoudens het bepaalde in het volgende lid.

2. Wanneer de Architectenraad de straf van doorhaling van de inschrijving voor een bepaalden tijdsduur heeft opgelegd, wordt de belanghebbende na afloop daarvan op enkele aanvrage weer in het architectenregister ingeschreven, tenzij zijn gedragingen gedurende den termijn van doorhaling hiervoor een beletsel vormen. In dat geval is de Architectenraad bevoegd dien termijn hetzij voor een bepaalden, hetzij voor onbepaalden tijd te verlengen. Van een besluit in dezen zin geeft de Architectenraad onverwijld kennis aan het bestuur en, bij aangeteekenden brief, aan den belanghebbende. Gedueende dertig dagen na de verzending daarvan heeft deze beroep op het bestuur, waarop artikel 9 overeenkomstige toepassing vindt.

Par. 4. VAN DE BEROEPSUITOEFENING, HET TOEZICHT EN DE TUCHT.

Artikel 14.

1. Algemeene regelen nopens de wijze, waarop de ingeschrevenen in het architectenregister hun beroep uitoefenen, hebben voor hen geen kracht dan nadat zij door den Architectenraad zijn vastgesteld of goedgekeurd. De Raad geeft aan het bestuur kennis van algemeene regelen, welke hij heeft vastgesteld of goedgekeurd.

2. Wanneer de ingeschrevene in het architectenregister in omstandigheden komt te verkeeren, welke volgens de op hem toepasselijke algemeene regelen, als bedoeld in het eerste lid, niet vereenigbaar zijn met de uitoefening van het broep van architect, besluit de Architectenraad tot doorhaling van de inschrijving. Dit besluit is met redenen omkleed.

Artikel 15.

1. De Architectenraad houdt volgens door het bestuur te stellen regelen toezicht op de wijze, waarop de ingeschrevenen in het register hun beroep uitoefenen.

2. De Architectenraad is bevoegd een ingeschrevene in het register een waarschuwing te geven en hem de straf van berisping op te leggen.

3. De Architectenraad legt een architect de straf op van doorhaling der inschrijving in het architectenregister, wanneer de ingeschrevene zich onwaardig heeft getoond het beroep van architect uit te oefenen.

4. De Architectenraad kan een architect de straf opleggen van doorhaling der inschrijving in het architectenregister, al of niet voor een bij de beslissing te bepalen tijdsduur, indien de ingeschrevene bij de uitoefening van het broep van architect niet de vereischte zorgvuldigheid heeft in acht genomen of op ernstige wijze te kort is geschoten in de vervulling van zijn taak.

5. Besluiten tot maatregelen, als bedoeld in de drie voorafgaande leden, zijn met redenen omkleed.

Artikel 16.

1. De Architectenraad neemt geen besluit, als bedoeld in het tweede lid van artikel 14 of in het tweede, derde of vierde lid van artikel 15, dan na verhoor, althans oproeping bij aangeteekenden brief, van den belanghebbende. Van het besluit zendt hij binnen acht dagen een afschrift aan het bestuur, benevens, bij aangeteekenden brief, aan den belanghebbende.

2. Indien een maatregel, als bedoeld in het tweede lid van artikel 14 of in het derde of vierde lid van artikel 15, is getroffen, heeft de belanghebbende gedurende dertig dagen na de verzending van den aangeteekenden brief, bedoeld in den tweeden zin van het vorige lid, beroep op het bestuur. Op dit beroep vindt artikel 9 overeenkomstige toepassing.

Par. 5. STRAFBEPALING.

Artikel 17.

Met een geldboete van ten hoogste drieduizend gulden wordt gestraft het lid of de bouwkundige van de Vereeniging die:

a. zonder daartoe op grond van dit Reglement aanspraak te hebben den titel van architect of bouwmeester voert of dezen titel of een afkorting daarvan bij zijn naam vermeldt;

b. door het verstrekken van onjuiste gegevens den Architectenraad beweegt hem in het architectenregister in te schrijven.

Par. 6. OVERGANGS- EN SLOTBEPALINGEN.

Artikel 18.

Met afwijking van het tweede lid van artikel 2 worden de leden van den Architectenraad voor de eerste maal benoemd voor een tijdvak van één jaar. Zij kunnen vóór den afloop daarvan door het bestuur worden ontslagen en zijn onmiddellijk herbenoembaar.

De meerderheid der leden wordt gekozen uit personen, die op grond van de in dit Reglement gestelde normen geacht kunnen worden aanspraak te hebben op den titel van architect of bouwmeester. Zij worden, zoodra dit mogelijk is, in het architectenregister ingeschreven.

Artikel 19.

De Architectenraad schrijft hem, die aantoont vóór de inwerkingtreding van artikel 4 aan de Technische Hoogeschool te Delft het diploma van bouwkundig ingenieur of architect te hebben verworven, op enkele aanvrage in het architectenregister in. Hieraan zijn geen kosten verbonden. De laatste zin van artikel 10 vindt overeenkomstige toepassing.

Artikel 20.

1. Gedurende een jaar na de inwerkingtreding van artikel 3 schrijft de Architectenraad in het architectenregister in Nederlandsche onderdanen, die daartoe het verzoek tot hem richten en daarbij aantoonen, dat zij hetzij
   a. gedurende ten minste vijf jaar, onmiddellijk voorafgaande aan het tijdstip waarop het verzoek wordt ingediend, het beroep van architect hebben uitgeoefend in een omvang en op een wijze, welke voldoende vakkennis waarborgen;
   b. gedurende ten minste tien jaar, onmiddellijk voorafgaande aan het tijdstip waarop het verzoek wordt ingediend, in dienst van een openbaar lichaam of van een architect verantwoordelijken bouwkundigen arbeid hebben verricht en blijk gegeven hebben van het bezit van voldoende aesthetische ontwikkeling en technische bekwaamheid;
   c. in dienst van een openbaar lichaam krachtens daartoe strekkende aanstelling zelfstandig belast zijn met het ontwerpen van belangrijke bouwwerken en blijk hebben gegeven van het bezit van voldoende aesthetische ontwikkeling en technische bekwaamheid.
2. Wanneer naar het oordeel van den Architectenraad het bezit van voldoende, aesthetische ontwikkeling en technische bekwaamheid, als bedoeld in het eerste lid onder b en c, niet afdoende is gebleken, kan hij eischen, dat de aanvrager met goed gevolg een aanvullend examen aflegt. Op dit examen vindt het bepaalde in het vierde lid van artikel 5 overeenkomstige toepassing.
3. De artikelen 8 en 9 vinden overeenkomstige toepassing.

Artikel 21.

Voor verzoeken tot inschrijving in het architectenregister, welke worden gedaan binnen zes maanden na de inwerkingtreding van artikel 3, eindigt de in het derde lid van artikel 8 bedoelde termijn één jaar na het tijdstip van die inwerkingtreding

Artikel 22.

Voor zooveel noodig wordt de uitvoering van dit Reglement geregeld door het bestuur.

Artikel 23.

Dit Reglement kan worden aangehaald als Reglement op het architectenregister.

Artikel 24.

De artikelen van dit Reglement treden in werking op door het bestuur te bepalen tijdstippen, welke voor de verschillende artikelen of leden van artikelen verschillend kunnen worden gesteld.

Artikel 25.

De artikelen of leden van de artikelen van dit Reglement treden buiten werking, zoodra een wettige regeling voor het voeren van den titel van architect of bouwmeester in werking treedt.

Artikel 26.

Het bestuur kan de hem in dit Reglement opgedragen taak overdragen aan het Hoofd van het Departement, belast met de zorg voor Kunsten en Wetenschappen, of aan een door dit Hoofd aan te wijzen instantie.

INSCHRIJVING IN HET ARCHITECTENREGISTER

Met ingang van 1 Maart 1946 is de gelegenheid om zich te doen inschrijven in het Architectenregister van den B.N.A. opengesteld. Iedere architect, die zich in het Architectenregister wenscht te doen inschrijven, kan hiertoe een verzoek indienen tot het Secretariaat van den Architectenraad, Weteringschans nr. 102 te Amsterdam (C).

Aan de leden van de Vereeniging, dat wil zeggen zij, die op 19 Juni 1941 toegelaten waren tot den B.N.A., zijn de formulieren door het Secretariaat toegezonden en deze leden behoeven dus geen verzoek daartoe in te dienen. De registratie en de selectie van deze groep toegelatenen tot den B.N.A. moeten op grond van de huidige Statuten haar beslag hebben gekregen uiterlijk 15 September 1946.

HET WERKCOMITÉ, COMMISSIE VOOR DE WIJZIGING VAN DE STATUTEN VAN DEN B.N.A.

Deze Commissie heeft haar werkzaamheden aangevangen op Vrijdag 1 Maart jl. De opdracht aan de Commissie is voorloopig algemeene beschouwingen te houden over de te ondernemen statutenwijziging.

De Commissie bestaat uit de Heeren:

J. A. van Asdonk, Haarlem,
H. Bunders, Hilversum,
J. D. Postma, Deventer,
F. Wind, Arnhem,
A. Nauta, Leeuwarden,
J. J. Prummel, Groningen,
W. J. Sandhövel, Maastricht,
Jos. C. A. Schyvens, Tilburg,
Ir. A. J. van der Steur, Amsterdam,
A. H. Wegerif, Wassenaar,
Ir. W. van Tyen, Rotterdam, allen aangewezen door den B.N.A.;
Wieger Bruin, aangewezen door A. et A.;
Ir. P. H. N. Briët, Hilversum, aangewezen door de Ver. Delftsche Ingenieurs;
H. Postel, aangewezen door Ver. Practische Studie;
W. van Leeuwen, aangewezen door de „Poorters";
Mart Stam, aangewezen door „De acht";
P. Zanstra, aangewezen door de „Groep 32";
C. W. Schaling, aangewezen door de Club van afgestudeerden van de H.B.O.;
Ir. I. J. van Embden, aangewezen door den Delftschen Bouwk. Kring;
A. Eibink, aangewezen door Voorl. Bestuur van de Federatie.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINCA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG

12 MAART 1946, No. 4

HET KANTOORGEBOUW DER N.V. A.N.I.E.M. TE AMSTERDAM

ARCHITECTENBUREAU KLEINHOUT EN VAN DER STEUR

Na de uitvoerige en gedegen toelichtingen die de architect zelf over zijn schepping gaf, moge ik nog enkele beschouwingen wijden aan de architectuur van het gebouw, in het bijzonder in verband met zijn plaats in het stadsbeeld. Dit is hier een zeer delicate kwestie, nl. het behoud van het schoone aspect van onze onvolprezen Amsterdamsche grachtengordel. Dit is een buitengewoon moeilijk vraagstuk en het is natuurlijk den Heer Van der Steur niet ontgaan. In zijn toelichting geeft hij daarvan een behoorlijke verantwoording. Ik wil hier nog eens even wat dieper op dit vraagstuk ingaan, om dan het verkregen resultaat daaraan te kunnen toetsen.
Het kenmerkende van de schoonheid der Amsterdamsche grachten, het essentieele daarvan, is in drie punten samen te vatten: 1e. De maatverhouding der bebouwing tot het profiel van gracht en kaden; 2e. De vertikale geleding der gebouwen in rythmische opeenvolging; 3e. De krommingen der grachten. Zoolang deze drie elementen niet verstoord worden, verdraagt het architectuurbeeld der grachten vrijwel ongestraft vele wijzigingen. Wij kunnen dat constateeren in plaatsen zooals o.m. Delft, waar een bevredigend beeld van het stads-

Traphal

Kantoorgebouw van de N.V. „A.N.I.E.M." te Amsterdam
Architectenbureau Kleinhout en Van der Steur

gezicht bleef, niettegenstaande er van de oorspronkelijke architectuur weinig overbleef. Slechts daar waar de schaal werd aangetast, ontstonden verminkingen. Het is dan ook gelukkig niet zoo, dat de schoonheid onzer grachten afhankelijk is van het behoud der architectuur in zijn oorspronkelijken vorm. Trouwens, tusschen het begin en de voltooiing der grachtenbebouwing liggen vele jaren, waarin de bouwstijl belangrijke wijziging onderging. De laatste architecten die aan de voltooiing werkten hebben er ook heelemaal geen probleem van gemaakt, of hun architectuur nog zou passen in het veel vroeger gemaakte stadsplan. Op dezelfde wijze behoeven wij daarom bij vernieuwingen geen probleem te maken. Wij mogen gerust in eigen stijlvorm (?) bouwen. Zoolang wij kunnen handhaven de eisch van niet aantasting der essentieele eigenschappen, als hiervoor genoemd, is er geen moeilijkheid. Maar het is juist die eisch van handhaving der kenmerken, die ons in conflict brengt met de eischen van dezen tijd.

De Bazel heeft met zijn kantoorgebouw aan de Vijzelstraat ook voor dat conflict gestaan. Hij nam daarbij het volgende standpunt in. De verbreede Vijzelstraat staat niet alleen hoogere bebouwing toe, maar eischt deze zelfs. De consequentie daarvan moet worden aanvaard. Voor de grachten die door deze straat worden doorsneden, moet dan worden aanvaard, dat daaraan geaccentueerd wordt de doorsnijding van die verbreede straat. Als gevelbeeld aan de grachten heeft hij dat ook tot een aannemelijke oplossing gebracht. Zeer storend is echter het groote bouwvolume dat zich op grooten afstand opdringt in het schoone aspect van het grachtenbeeld veel schade doet.
Hoewel nu Van der Steur niet voor een conflict stond van dien omvang, waren de eischen die men hem stelde voor zijn Aniemgebouw toch wel zoo, dat hij niet kon ontkomen aan een schending van het oude grachtenbeeld. Vooral die „gast" die er op het laatste moment nog bijkwam accentueerde dit. Was die er niet bijgekomen, de schending zou van veel minder beteekenis zijn gebleven. Die schending mogen wij echter niet aan den architect wijten. Het zijn de eischen van onzen tijd, die in zoo'n geval als onvermijdelijk werden aanvaard en waarin de architect niet leiding gevend was. Wij mogen ons gelukkig prijzen dat aan een architect als Van der Steur hier de opdracht werd gegeven om het architectuurbeeld te scheppen. Hij heeft dan ook aan het gebouw zijn juiste karakter weten te geven, door met sobere middelen en eerlijk verantwoord aan de bestemmingseischen uitdrukking te geven. Meer mag men van een architect niet verlangen. Wij mogen echter voor het behoud van de schoonheid onzer unieke grachten hopen, dat die tijds-eischen zich niet veelvuldig blijven opdringen en dat zooveel mogelijk getracht zal worden langs andere weg daaraan bevrediging te schenken.
Wat nu betreft het aspect van dit gebouw in het grachtbeeld, zoolang het bij een enkel geval van deze vorm en afmeting blijft, is het in het totaal beeld nog niet overheerschend (wat wel het geval is bij het gebouw van de Ned. Handel Maatschappij). Op de hierbij geplaatste foto is dat aspect ongunstig. Te samen met het reeds groote pand uit de vorige eeuw overheerscht de bouwmassa geweldig de links en rechts zichtbare oude huizen en vertoont de verhouding van het grachtenbeeld meer, dan het dit bij het aanschouwen ter plaatse doet. De in de grachtwand gemaakte opening, die ook niet geheel van bedenking vrij is, spreekt op de foto ook sterker dan in werkelijkheid.
Als wij bij een bespreking als deze ook eenige critiek op de architectuur mogen laten gelden, dan vind ik daarvoor de volgende punten. De als basement fungeerende onderbouw is te veel en te onregelmatig doorbroken. Die doorbrekingen zijn niet, noch als tegenstelling noch als overeenstemming in schaal, in harmonie met den bovenbouw. De hoofdingang, die door zijn vormgeving geaccentueerd wordt, komt in deze wat verbrok-

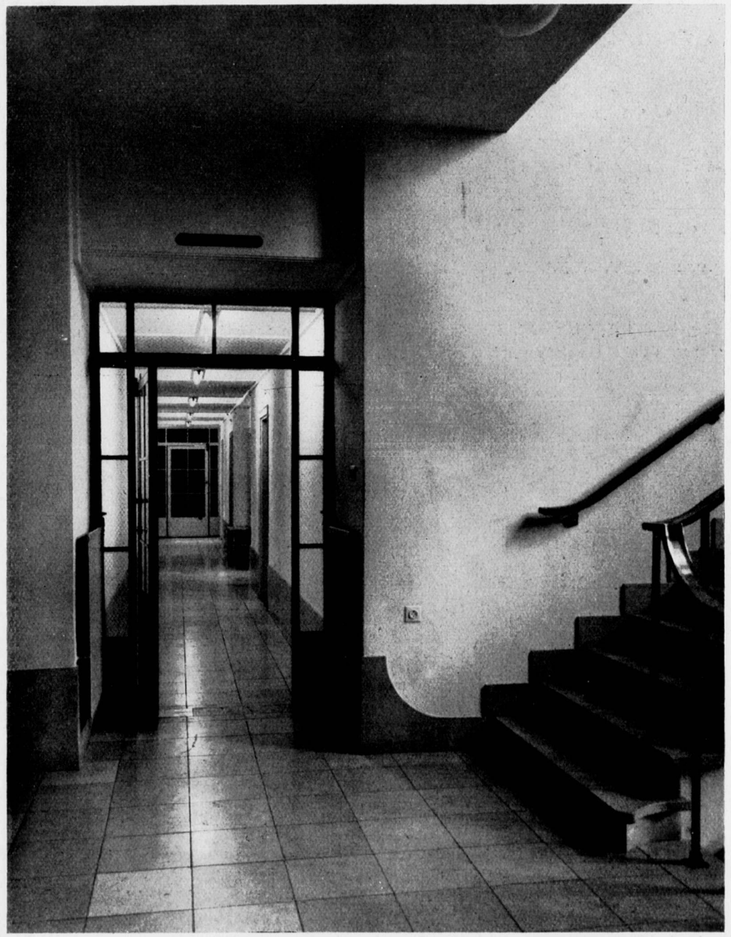

Gang

Inrijpoort

Kantoorgebouw van de N.V. „A.N.I.E.M." te Amsterdam — Architectenbureau Kleinhout en Van der Steur

kelde onderpui niet geheel tot zijn recht. Het hoog opgaande halraam doorsnijdt de gevel te veel. Het geveldeel links van dit raam is voor een grachtengevel wat onbelangrijk gebleven, juist omdat het door het hoogè trapraam van de rest van de gevel wordt afgescheiden. Achter deze critiek, die wij elkaar naar mijn meening niet behoeven te onthouden, rijst echter omhoog de groote waardeering voor de moedige wijze waarop een architectuurbeeld van dezen tijd werd aanvaard, zonder overneming van vormmotieven die zoo gemakkelijk een schijn van aanpassing geven. Als zoodanig hebben wij hier een mooi specimen verkregen voor harmonie van oud en nieuw.

BOEYINGA.

CURSUS „KERKELIJKE ARCHITECTUUR", R.K. LEERGANGEN

Wanneer wij reizen door de geteisterde gebieden van ons land, dan wordt ons hart wel het zwaarst getroffen door de aanblik van al die vernielde en verminkte kerken en kerktorens, brandpunten en getuigenissen van eeuwen christelijk leven.

Nu wij ons gezamenlijk aan de opgave van den wederopbouw gezet hebben; de eerste leniging van den materieelen nood, maar vooral het herstel van den moreelen en geestelijken nood van ons volk, dan mogen wij daarbij onze eerste plicht tegenover God niet vergeten nl. de plicht van dankbaarheid voor de bevrijding van oorlogsgeweld en vooral de plicht van eerherstel.

Zóó moeten wij in de eerste plaats den wederopbouw van onze kerken zien en daarvoor moeten wij aan het werk.

Dit is de eerste aanleiding geweest voor de instelling van een cursus voor kerkelijke architectuur. Deze cursus wil nl. zijn aandeel leveren om de architecten eenigermate opgewassen te doen zijn tegen de zware taak van den wederopbouw van onze kerken en kerkelijke gebouwen.

Maar er is meer. De noodzakelijk van den bouw van een groot aantal kerken opent een mogelijkheid en dwingt ons tevens tot het verkrijgen van een dieper inzicht in het wezen der kerkelijke architectuur en in de vormen die onze kerken eigen moeten zijn.

Deze mogelijkheid van voorbereiding moeten wij aangrijpen en dit werk zullen wij vooral gezamenlijk moeten aanvatten. Dan alleen bestaat er gegronde hoop dat de kerken zoo schoon en waardig mogelijk worden. Dan kunnen zij dienen als „aula Dei"; als een echt huis van God en vergaderzaal van Christus en Zijn Kerk.

Natuurlijk is het vraagstuk van de vernieuwing en het herstel van een universeele kerkelijke architectuur niet opgelost met het geven van een aanvullenden cursus aan architecten, maar moet dit vraagstuk bezien wor-

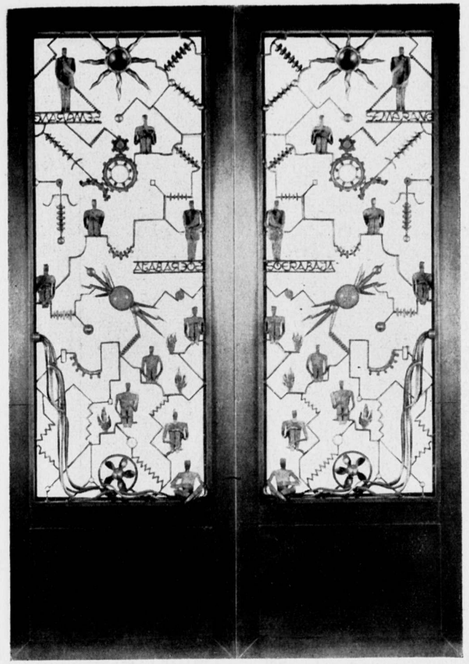

Niet uitgevoerd smeedwerk op de deuren van de hoofdingang. Ontwerp Frits van Hall. †

Kantoorgebouw van de N.V. „A.N.I.E.M." te Amsterdam

Glazen lichtkroon in de commissariskamer. Ontwerp Frits Lensvelt. †

Architectenbureau Kleinhout en Van der Steur

den in het geheel van het architectuur-onderwijs en de opleiding tot katholiek architect.

De tijd echter dringt en vooruitloopend op in voorbereiding zijnde plannen op dit gebied wordt deze cursus nu reeds ingesteld onder auspiciën van de R.K. Leergangen te Tilburg. Als zetel is gekozen de Bisschopstad 's Hertogenbosch, de plaats waar ook de idee hiervoor gerijpt is. De band die vanzelfsprekend zal ontstaan met het kerkelijk en liturgisch leven van de kathedraal moet van zeer groot belang worden geacht voor de vereischte sfeer en de geest waarin de deelnemers zullen gaan werken.

De R.K. Leergangen hebben de zorg van dezen cursus in handen gelegd van Rector H. van Helvoort. De leiding van het onderwijs heeft Ir. N. van der Laan, bijgestaan door een vaste kern van docenten en assistenten.

Tot dezen cursus kunnen (als minimum eisch) alleen toegelaten worden afgestudeerden H.B.O., Tilburg of Amsterdam, candidaat Bouwkundig Ingenieur, benevens die architecten die zich reeds op het gebied van den kerkbouw bewogen en in ontwikkeling gelijkwaardig geacht kunnen worden aan de eerstgenoemde categorieën.

De voornaamheid van de objecten der kerkelijke archi- in hun geheel of ten deele volgen, eveneens ter beoortectuur, waarbij komt de practische noodzaak door de beperkte plaatsruimte, eischt een selectie ter beoordeeling aan de plaatselijke leiding op advies van een Commissie van Toelating.

Bovendien kunnen een beperkt aantal toehoorders de lessen, alsmede de nog te noemen studie-bijeenkomsten, in hun geheel of ten deele volgen, eveneens ter beoordeeling aan de plaatselijke leiding. Deze gelegenheid wordt o.a. ook opengesteld voor H.H. geestelijken en beeldende kunstenaars die belangstellen in de kerkelijke architectuur.

Programma's, data en plaatsen van de Studie-bijeenkomsten, collegs en oefeningen, worden tijdig bekend gemaakt.

Verzoeken tot deelname aan den cursus of onderdeelen van den cursus te richten vóór of op 25 Februari aan Ir. N. van der Laan, p/a Diocesaan Jeugdsecretariaat, Lange Putstraat 44, 's-Hertogenbosch.

Alle correspondentie te richten aan de administratie van den cursus „Kerkelijke Architectuur", p/a Diocesaan Jeugdsecretariaat, Lange Putstraat 44, 's-Hertogenbosch.

De Commissie van Toelating bestaat uit de Heeren:

C. H. de Bever, Eindhoven.
Ir. G. J. P. M. Bolsius, Vught.
Ir. F. P. J. Peutz, Heerlen.
Ir. Jules Kayser, Venlo.
Ir. G. M. Leeuwenberg, Utrecht.
H. M. Kraayvanger, Rotterdam.
Ir. Jan v. d. Laan, Leiden.

De huishoudelijke leiding wordt gevormd door de Heeren:
Ir. H. M. Buskens, Vught.
P. v. Kessel, 's-Hertogenbosch.
J. J. v. Dillen, 's-Hertogenbosch.

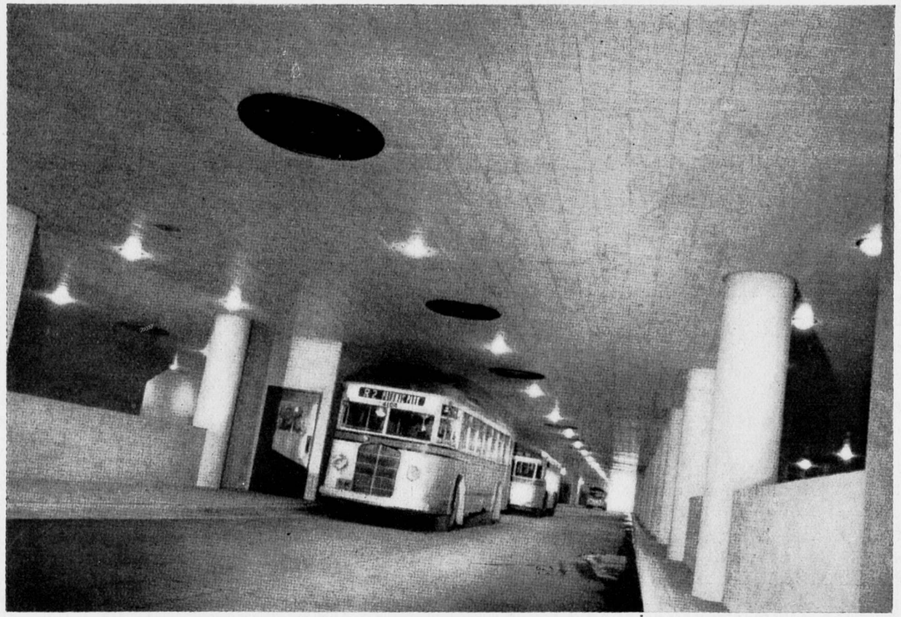

Interior Road (uit „The Architectural Forum")

HET PENTAGON-GEBOUW TE ARLINGTON BIJ WASHINGTON

Nu wij een korte schets zullen geven van het Pentagon-Building te Washington, het nieuwe gebouw van het Ministerie van Oorlog van de Vereenigde Staten, is het noodig voor de lezers dat zij zich te voren trachten los te maken van de voorstellingen, die wij als Europeërs aan het begrip „grootte" hechten. Ons „grootte" begrip op architectuur gebied hecht zich vast aan en vindt zijn contrôle in de ons bekende groote gebouwen, zooals het Paleis van Justitie te Bruxelles, de St. Pieterskerk te Rome, de Opera te Parijs. Het schiet echter tekort bij een gebouw met een bebouwd oppervlak van zoodanige grootte, dat al deze bekende groote gebouwen er op kunnen staan, waarbij er dan nog plaats over blijft voor ettelijke plattelandskerken, musea, raadhuizen etc. Behebt met deze beperktheid in ons „grootte" begrip, hebben wij de neiging bij het zien van iets dat daar boven uitgaat, van de eene verbazing in de andere te vallen. Bij een bouwwerk mag het echter nooit de bedoeling zijn te verbazen, zelfs niet door de grootte. Verbazing scheidt de mensch van hetgeen hem verbaast, terwijl architectuur zich juist met de mensch moet verbinden. Als men zich als Europeaan gaat bezighouden met Amerikaansche architectuur, moet men zich inprenten, net als de Amerikanen, alles gewoon en normaal te vinden. Voor de Amerikaan is het Empire-Building iets gewoons, zij het met speciaal karakter, zooals wij onze wolkenkrabbertje gewoon vinden, maar wel bijzonder. Het moeilijke bij het Pentagon-gebouw is dat het bouwwerk voor de Amerikanen zelfs ... Amerikaansch is. Daarvandaan de extra waarschuwing.

„The Pentagon is not big — it is super", zoo lezen wij in The Architectural Forum van Jan. 1943, dat van een en ander, zeer in 't algemeen, van dit gebouw wat meedeelt, en waaraan wij ons verhaal en de afbeeldingen ontleenen. Het is het grootste kantoorgebouw op de wereld met een „capaciteit" van 40.000 menschen per dag.

Dit getal omvat feitelijk het geheele programma van de opdracht: 40.000 menschen, administratief werkend in één gesloten gebouw, 40.000 menschen 's ochtends om 9 uur het bouwwerk in, 40.000 menschen 's middags om 5 uur het bouwwerk uit.

Een menschenmassa, zoo groot als de bevolking van Zwolle.

De „aan- en afvoer" van deze menschenmassa was een vraagstuk op zich zelf en werd met een forsche greep opgelost. Het Pentagon-gebouw ligt ongeveer in het centrum van een terrein van 2 × 2 km (in Arlington, aan de overzijde van de Potomac-River), waarop de toegangswegen tot het gebouw zijn aangelegd, ruime autobusbanen, die zich over elkaar heen slingeren, met dubbele en vierdubbele lusvormige aftakkingen, een stelsel in staat om tegelijkertijd de 40.000 menschen uit alle richtingen te kunnen aanvoeren, om ze later tegelijkertijd te kunnen afvoeren. Natuurlijk bestaat het speciale wegenplan, dat op het Pentagon-gebouw als centrum is gericht, een veel grooter oppervlakte dan deze centrale 4 km²; reeds mijlen ver in den omtrek begint men in het wegennet al het einddoel te bespeuren.

Het centrale gedeelte van het wegennet, waarop het verkeer plaats vindt in direct contact met het gebouw, beslaat ongeveer de geheele binnenstad van Amsterdam binnen de Stadhouderskade en Nassaukade.

We komen nu tot het Pentagon-gebouw zelf.

Interior Road (uit „The Architectural Forum")

De naam zegt alles: het is een gebouw in den vorm van een zuivere regelmatige vijfhoek, met zijden van elk 290 m. Anders gezegd is het gebouw een ring van 125 m dikte, om een vijfzijdige binnenplaats met zijden van ± 100 m lengte.

Nu is een gebouw van 125 m „diep" onmogelijk, tenzij men praktisch overal met kunstlicht werkt. Maar dat doet men in het Pentagon-gebouw juist niet. De bebouwde ring om de binnenplaats bestaat uit 5 bebouwde ringen, waartusschen 4 binnenplaatsen, alle dus ook in den vorm van concentrisch geplaatste vijfhoeken. Deze binnenplaatsen loopen niet over de volle hoogte, maar geven alleen licht aan de bovenste 3 verdiepingen.

Met het bovenstaande is de geheele structuur van het bouwwerk in „a nutshell" aangeduid. De structuur van dit fantastisch groote gebouw is dus eigenlijk heel eenvoudig en heel wat eenvoudiger dan menig modern kantoorgebouw ten onzent, want de indeelingen zijn voor 4 zijden van de vijfhoek over alle verdiepingen gelijk. Eén zijde bevat het station en andere localiteiten voor den huishoudelijken dienst, de keukens, de bakkerijen, de cafétaria's („capaciteit" 40.000 man per dag!). Het is duidelijk, dat het verkeer in dit gebouw niet van de orde van intensiteit is als in onze kantoorgebouwen, een intensiteit, die de mogelijkheid schenkt tot het gezellige getrippeltrappel op gangen en trappen, met die lichte zweem van romantiek, die het verblijven in de wachtkamers voor de oplettende bezoekers zoo prettig tijdverdrijvend doet zijn.

Maar dit alles is natuurlijk in het Pentagon-gebouw uitgesloten. De maximum afstand op een verdieping is niet minder dan 600 m. Een boodschap te voet naar een kantoorlokaal heen en weer beteekent haast een halt uur wandelen!

Het Pentagon-gebouw heeft geen gangen, maar roads. waarop een volledige autobusdienst het verkeer onderhoudt langs de breede „interior road", terwijl een taxidienst zorgt voor het verkeer langs de secundaire ringwegen en de radiaal wegen van binnen naar buiten. De knooppunten van dit verkeersnet liggen in de hoekpunten aan de binnenplaats, waar ook de opritten naar de verdiepingen liggen. Aan deze knooppunten bevinden zich ook de „Beverage-bars", waar men gelegenheid heeft te drinken, sandwiches te nuttigen, sigaretten te koopen. Deze bars dienen ter ontlasting ook van de cafetaria's. Voorts zijn er nog 5 liften in het gebouw, waarvan alleen personeel, dat slecht ter been is, gebruik van mag maken.

De dienst-zijde heeft een station, dat ± 250 m lang is. Aan de aansluitende zijde links is een garage aangebouwd. Overigens ligt de vijfhoek geheel vrij.

Het oriënteeringssysteem in een dergelijk gebouw moet natuurlijk puik zijn, anders wordt het eindeloos zoeken. Behalve in de (ook inwendig) overzichtelijk en gemakkelijk te onderkennen structuren van de roads, vindt de oriëntatie, behalve door de aanwijzingen, plaats door een zeer ver doorgevoerd systeem van kleuren. Iedere verdieping heeft haar eigen kleur, maar ook een in kleuren werkend seinwezen moet bijdragen het tempo, waarin de dienst zich zal voltrekken te handhaven. Bovendien heeft men door een kleur-psychologisch doordacht schema van de kleuren van wanden plafonds en vloeren, getracht de sfeer (men versta dit woord in dit kader goed!) in het gebouw te bevorderen.

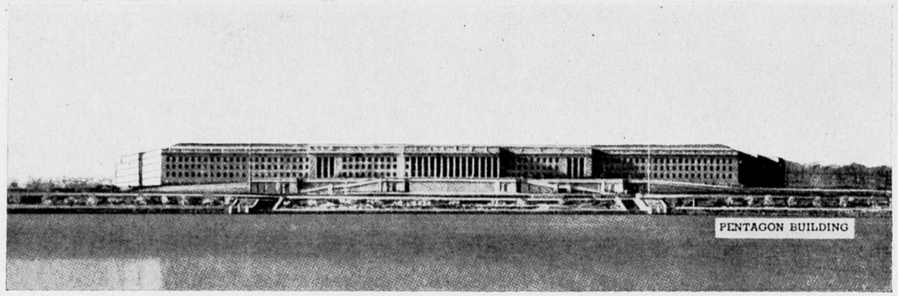

Een der gevels van het Pentagon-gebouw te Arlington (uit „The Architectural Forum")

De buitenarchitectuur is heel eenvoudig, reeksen van ramen, waarover een kroonlijst met attiek. In het midden van iedere zijde een risaliet met vierkante kolommen. Dit is natuurlijk volkomen schortjes-architectuur. Binnen deze gevels is een geheel andere wereld, dan waarvan de gevels spreken. De breede statige trappen tegen de risalieten voeren niet naar de werkelijke ingang van het gebouw. Dat is het bus- en taxi-station.
Het gebouw is zomer en winters volledig „air-conditioned", met een maximum van daglicht en een minimum van kunstlicht.
De architecten G. E. Bergstrom en David J. Witmer kregen in Juli 1941 de opdracht, om in een „long weekend" dit mammouth gebouw te ontwerpen, waarin 17 Departementsgebouwen te Washington te samen moesten worden gebracht.
Ten aanzien van het kiezen van de vijfhoekigen vorm lezen wij: „De vijfhoek, een vorm die vagelijk herinnert aan 17e eeuwsche vesting-torens, schijnt bij het leger iets op te roepen van een symbool". Maar de meest klemmende reden was dat de vorm, die het meest de cirkel benadert, het grootste oppervlak geeft met de kortste loop-afstanden. Verder moest het gebouw een vrije binnenplaats hebben, want, zoo lezen wij: „Er is een diepe overtuiging bij al wat in Washington officieel is, dat geen gebouw een waarlijk Gouvernementsgebouw kan zijn, tenzij het een binnenplaats in het midden heeft". Tegen zulke diepgaande en bovendien officieele architectuurovertuigingen geeft een architect zich natuurlijk graag gewonnen.
We zouden nog een opsomming kunnen geven van het aantal km van dit, het aantal m² en m³ van dat, van de Telefooncentrale met een capaciteit van 125.000 verbindingen, van de keukens en de cafetaria's, de garages en wat al niet. Maar het is alles naar rato, op een basis van 1450 m gevellengte.
Waar we nog wel op willen wijzen is, dat het verstandig is, tegenover dergelijke bouwwerken die ons doen huiveren van ontzag tegenover het vermogen, en de kunde om zulk een werk te ontwerpen en uit te voeren met de volstrekte beheersching van alles wat daartoe noodig is, rustig en vooral nuchter te blijven en te probeeren

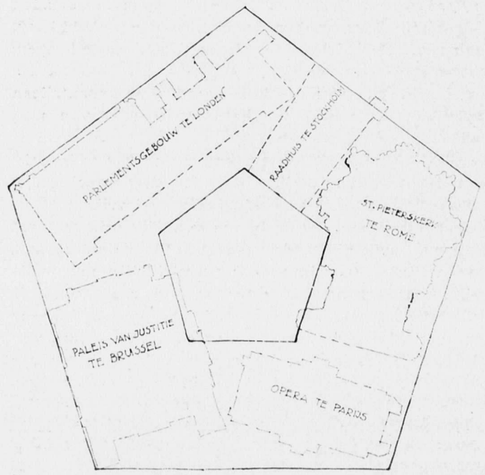

Schema plan van het Pentagon-gebouw op schaal 1 à 1000

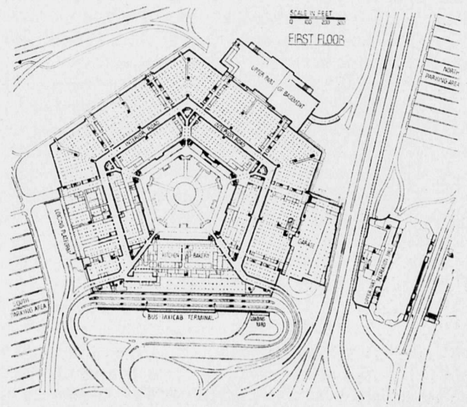

(uit „The Architectural Forum")

de beteekenis van dit alles te doorzien. Het is goed te trachten de beteekenis van zulk een architectuur-opgaaf na te gaan in het kader van het maatschappelijk leven, dat hem stelt. Er is relatie tusschen dit leven en de opdrachten aan de architecten. Deze relatie bepaalt in elk milieu, de opgaven aan de architecten gesteld, en bepaalt ook de bekwaamheid van de architecten, die die opgaven moeten verwezenlijken. Houden wij deze relatie in het oog, dan „presteeren" de Amerikaansche architecten voor de Amerikaansche samenleving niet zooveel meer dan de Nederlandsche architecten voor de Nederlandsche. Wij zouden in Amerika vreemd en onbeholpen staan tegenover opgaven, als die voor het Pentagon-Building, maar waarschijnlijk zouden de Amerikaansche architecten wanhopig rondloopen, wanneer zij in het gewriemel van onze mieren-samenleving iets moesten doen, dat naar onze natuur is en ons moet bevredigen. Er is een macro-cosmos en een micro-cosmos, beide met eigen relaties, die echter wezenlijk niet zoo heel veel van elkaar verschillen.
Het is misschien goed dit te bedenken, wil het Pentagon-gebouw — dat „gives a real fortaste of the future" ons bij ons gewurm met den wederopbouw niet al te veel uit het lood slaan.

J. P. M.

BOEKBESPREKING

POST-WAR BUILDING STUDIES. I

Het Engelsche Ministerie van Openbare Werken heeft een serie rapporten uitgegeven over verschillende onderwerpen, van bouwkundigen aard.
Zij zijn ontstaan doordat verschillende instellingen en groepen van technici uit de architecten- en uit de ingenieurswereld het Ministerie van Openbare Werken willen bijstaan in verband met de omvangrijke plannen, die na den oorlog moeten worden verwezenlijkt. In 1941 heeft de toenmalige Minister, ten einde de aanbiedingen, die van alle zijden tot hem werden gericht, tot hun recht te doen komen, het totstandkomen van een groot aantal commissies bevorderd, die een onderzoek zouden instellen en rapport zouden uitbrengen ten aanzien van de belangrijkste vraagstukken die zich bij het bouwen na den oorlog zouden voordoen. Een nauwkeurige coördinatie der verschillende terreinen van onderzoek maakte het mogelijk, dat nergens dubbel werk werd verricht.
Ofschoon de rapporten in den eigenlijken zin van het woord geen officieele publicaties kunnen heeten, moet hun inhoud toch als volkomen gezaghebbend gelden.
Van de in deze serie verschenen rapporten werden reeds een 16-tal uitgaven ontvangen.

De titels daarvan luiden als volgt:

1. House construction.
2. Standard construction for schools.
3. Plastics.
4. Plumbing.
5. The painting of buildings.
6. Gas installations.
7. Steel structures.
8. Reinforced concrete structures.
9. Medianical installations.
10. Solid fuel installations.
11. Electrical installations.
12. The lighting of buildings.
13. Non-ferrons metals.
14. Sound insulation and acoustics.
15. Walls, floors and roofs.
16. Business buildings.

In voorbereiding zijn nog de volgende publicaties:

17. Farm buildings.
18. The architectural use of building materials.
19. Heating and ventilation.
20. Fire grading of buildings.
21. School buildings for Scotland.
22. Farm buildings for Scotland.

Het eerste rapport: over de constructie van het huis heeft in het algemeen ten doel: de materialen en constructie-wijzen te beschouwen, die bruikbaar zijn voor het bouwen van huizen en flats, daarbij in het oog vattende de doelmatigheid, de zuinigheid van werkwijze, en de snelheid van bouwen; voorts beoogt het rapport: richtlijnen te geven voor de bouwpraktijk na den oorlog, in het licht van de onderzoekingen van de studie-commissies van Wederopbouw en Openbare Werken.
De commissie stelde zich ten doel: in extenso de diverse methoden na te gaan, waarop in de interbellaire periode (tusschen 1919 en 1939) in Engeland gebouwd werd en te adviseeren over de werkwijzen die voor na-den-oorlog konden worden aanbevolen. Zij wilde tevens de methoden der „prefabrication", der „montage-bouw", behandelen. Voorts zouden nieuwe bouwmethoden, die aan de commissie werden voorgelegd, critisch worden bekeken. Tenslotte zouden, door bezoek aan verschillende bouwwerken, informaties worden ingewonnen over nieuwe werkwijzen.
Het rapport stelt in zooverre teleur, dat dit doel niet geheel werd bereikt. Alleen het eerste deel van het werk: het overzicht van de interbellaire bouwconstructiewijzen werd voltooid en gaf aanleiding tot deze publicatie. Over de montage-bouw kon nog geen conclusie worden genomen.
Ofschoon nieuwe bouwmethoden aan de commissie werden voorgelegd, kon geen daarvan met speciale aanbeveling worden vermeld.
Dit neemt niet weg, dat de commissie zeer zeker proefnemingen op kleiner en grooter schaal en op korter of langer termijn aanbeveelt.
Wij hopen nog nader op den inhoud van bovengenoemde rapporten terug te komen, niet zoo zeer omdat zij zoo veel nieuws bevatten, maar, omdat met name in het rapport over de constructie van het huis allerlei fundamenteele dingen helder en eenvoudig worden uiteengezet, zoodat zij wellicht in den breeden kring der lezers van het Bouwkundig Weekblad belangstelling zullen wekken.

In het Rapport over „House Construction", als No. 1 in de serie Post-war building studies uitgegeven, wordt opgemerkt, dat van de 4½ millioen huizen die in de tusschen de beide oorlogen gelegen periode 1919-1939 gebouwd werden, het aantal dat volgens nieuwe bouwmethoden uitgevoerd werd, gering was. Thans, na den tweeden grooten oorlog, bestaat er een even sterke be-

hoefte aan woningen. Men voorziet thans, dat in het algemeen de vraag naar materialen nog wel zal kunnen worden bevredigd, maar dat de vraag naar goed onderlegde arbeidskrachten veel meer moeite zal kosten. Het is daarom in het bouwbedrijf dringend noodig, ook het oog te vestigen op de ongeschoolde arbeiders, terwijl een volledige samenwerking zal moeten worden bevorderd tusschen alle in het bouwbedrijf en in de ingenieurswereld werkzame krachten.

Wil men nieuwe bouwmethoden beoordeelen, dan zal men ze hebben te toetsen aan de bestaande: het rapport meent, dat het voor de hand ligt, ze te vergelijken met de bouwwijzen die gebruikelijk zijn voor het gewone, conventioneele, van baksteen opgetrokken woonhuis. Dit is niet geheel billijk, omdat in feite het baksteenen huis een grootere stevigheid en grootere stabiliteit bezit dan strikt noodig is, terwijl het nog de vraag is of het uit een oogpunt van vocht-doorlating of van warmte-isolatie wel zonder voorbehoud kan worden aanbevolen.

In het rapport wordt als axioma aangenomen, dat de massieve steenen muur als buitenmuur niet als voldoende kan worden aangemerkt, en dat aan een muur van 27.5 cm, bestaande uit twee halve steenen met spouw van 5½ cm, de voorkeur gegeven moet worden.

In verband met nieuwe bouwmethoden, die allen een goede kans moeten krijgen, heeft het rapport eenige normen vastgesteld, die vrij sterk afwijken van de normen die aan het conventioneele baksteenen huis worden gesteld. Die normen worden echter nog met zekere reserve en min of meer aarzelend uitgesproken. Zij zijn in het licht van het experiment nog voor wijziging vatbaar.

Men realiseere zich wel, dat niet altijd aan àlle normen voldaan kan worden, ook als men de kosten in aanmerking neemt. Men zal er naar moeten streven bij het aanleggen van de hoogste normen tóch uit te komen met de minste kosten.

Daarom zullen de materialen met de grootste zorg moeten worden gekozen evenals de bouw-methoden.

Ten aanzien van de technische eischen moeten daarbij de zeven volgende punten nader worden beschouwd:

Sterkte en stabiliteit.
Vochtigheids-doorlating en condensatie.
Warmte-isolatie.
Geluids-isolatie.
Brandveiligheid.
Onderhoud en duurzaamheid.
Onaantastbaarheid voor ongedierte.

Wij stellen ons voor, op enkele van deze punten nog nader terug te komen.

H. G. J. S.

BEELDHOUWKUNST IN EEN BOUWKUNDIG WEEKBLAD

Zooals vroeger zal de Redactie van het B.W. zoo nu en dan eens beeldhouwwerk opnemen. Men vraagt misschien waarom. Ziehier het antwoord.

Op den Dam te Amsterdam staat het beroemde Raadhuis van Jacob van Campen, thans Koninklijk Paleis, een steenen massa, die de eigenschap heeft iets tot den beschouwer te zeggen. Wij bedoelen dit niet in den zin, dat de steenenmassa spreekt van de rijkdom, de durf van onze voorvaderen om zoo'n gebouw te stichten, dus als getuigenis van onze voorspoed in onze Gouden Eeuw. In dit opzicht spreekt het Raadhuis op den Dam niet anders dan dezelfde taal dan die van welk voorwerp ook, dat van de menschen getuigt, die het lieten vervaardigen. Maar het gebouw zelf kan spreken, van heel andere dingen dan die, welke getuigen. Het kan uit zichzelf spreken, wanneer een kunstenaar het heeft gemaakt. Wij kijken dan naar een schoon gebouw, maar we luisteren naar en beluisteren melodieën. Een mensch kan kijken met zijn ooren en luisteren met zijn oogen. Hij moet dat doen, als hij bouwkunst nadertreedt.

Het beeld zoo schoon te voren
Gaat in een koor van zachte klanken verloren.

Het is mogelijk van het Raadhuis op den Dam op kleine schaal een afbeelding te maken bijv. in marmer. Een knappe beeldhouwer kan dat doen. Een werkje van geduld misschien, maar een beeldhouwer, die zijn ambacht kent, zal het kunnen klaarspelen.

Wat hij, en geen enkele beeldhouwer op aarde zal kunnen klaarspelen, is dit verkleinde marmeren modelletje van het Raadhuis op den Dam tot een beeldhouwwerk, een werk van beeldhouwkunst te maken! Onmogelijk! Wat hij ook presteeren zal, nooit zal hij er een kunstwerk van kunnen maken, dat tot ons spreken zal

... in stemmen van schoonen klank.

Dit modelletje van het Raadhuis, eigenhandig door een kunstenaar vervaardigd, zal nooit uit zichzelf spreken. Wij kunnen er naar kijken met onze oogen, het beluisteren met onze ooren, het blijft stom. Wij kunnen er naar kijken met onze ooren, we hooren niets, we willen er nog naar luisteren met onze oogen. Vergeefs, geen enkele trilling zal ons gemoed beroeren.

Wat het modelletje van het Raadhuis op den Dam niet kan, kan ook — de overgang is wat bruuks en groot — een hooge of slappe hoed niet. Ook een gekleede jas of mantel of lendendoek kunnen het niet.

Geen beeldhouwer is in staat daarvan een beeld te maken, dat onze ziel beroert.

Daar staat een jong meisje. Een beeldhouwer snijdt daarvan in hout een verkleind jong meisje. 75 cm hoog, en ziet, dit beeldje spreekt tot ons. Ze spreekt niet alleen over haar jeugd, of iets anders, ze getuigt niet alleen, zooals alles van alles getuigt, ze spreekt ook van uit zichzelf.

Luister met uw oogen en kijk met uw ooren. Wat het beeldje van dit kleine meisje vermag, daartoe is een beeld van 's waereld achtste wonder niet in staat.

Het is hierom, dat wij beeldhouwwerken en werkjes zooals er één hier bij gaat, en waarvan het verband met de geheide bouwkunst oogenschijnlijk ver te zoeken is, van tijd tot tijd zullen opnemen.

Wij zullen beeldhouwkunst opnemen om zooveel mogelijk gelegenheid te geven te luisteren en te kijken. Maar natuurlijk niet naar de foto's! Er is wel geen ongelukkiger ding om uit een foto te leeren kennen en te beoordeelen, dan juist een beeldhouwwerk. Bovendien is een foto ook ongelukkig om er een bouwwerk uit te leeren kennen, gebrandschilderd glas, ceramiek, schilderijen, textiel, de mensch, het dier, de planten, het landschap, de lucht en de wolken.

Nader toch vooral beeldhouwwerken en niet via ons B.W. Raak ze aan, betast ze, maar becritiseer ze niet. Geef U moeite en tracht de stemmingen van de kunstenaars aan de weet te komen. Gaat veel werk zien van die wondere kunst, die beeldhouwkunst heet, en vooral ... luistert!

J. P. M.

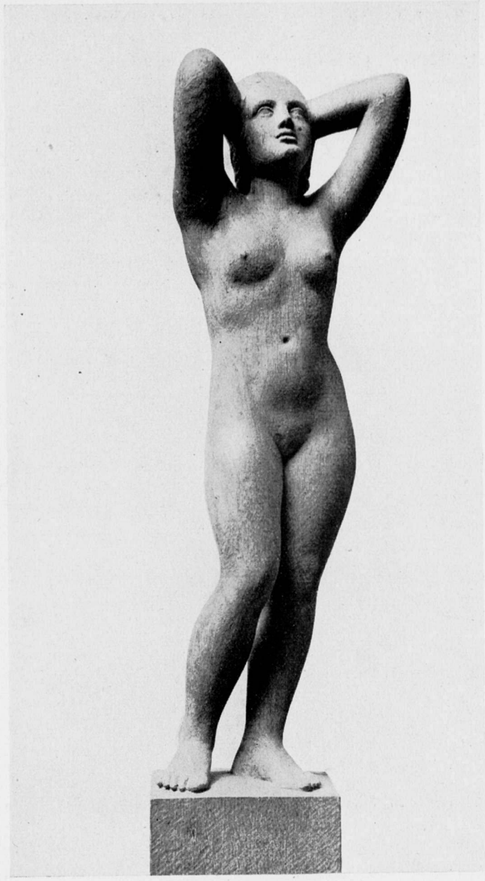

Gesneden beeldje in eikenhout. Willem Valk fecit.

HULP AAN BEROOFDE COLLEGA'S

AAN DE LEDEN VAN DEN B.N.A..

Enkele collega's zijn door het optreden van de bezetters van ons land van hun eigendommen beroofd.

Vooral door diefstal van hun bibliotheken zijn deze collega's bij de uitoefening van hun beroep gehandicapt.

De vraag is gesteld of het niet mogelijk zou zijn deze deze collega's onderling aan het gemis van hun boeken te helpen, hetzij dat men dubbele exemplaren voor dit doel afstaat, hetzij dat uit verschillende bibliotheken van overleden collega's met medewerking van de familieleden boeken voor getroffen collega's kunnen worden beschikbaar gesteld.

De Redactie van het Bouwkundig Weekblad zou gaarne brieven ontvangen van hen, die bereid zijn, boekwerken voor dit doel ter beschikking te stellen, zoonoodig met een opgaaf der werken en eventueele kostenvergoeding.

DE REDACTIE VAN HET
BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ONTWERP EN UITVOERING IN VERSCHILLENDE HANDEN

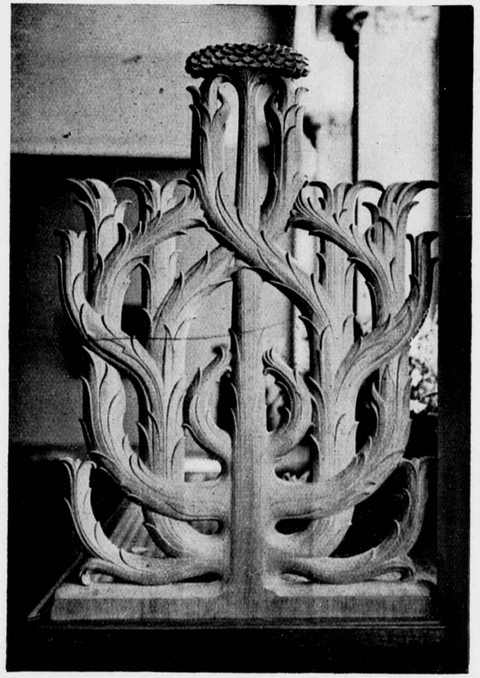

Voor de Kunstzaal „de Jongeren" te Haren bij Groningen werd het hierbij afgebeelde opengewerkte en in hout gesneden sierhek door mij ontworpen. Het werd door W. Grümmer in eikenhout uitgevoerd.

Dit werk kwam tot stand door een samenwerking die op waardeering van elkanders kunnen berustte.

Laten we het eerlijk zeggen: er bestaan nog wel houtsnijders die een prachtige snij-techniek bezitten en van stijlornament verbluffend veel weten. Maar als zij zelf aan het ontwerpen gaan is het resultaat meestal beneden peil.

Stijl-ornament wordt nagenoeg niet meer toegepast, en de houtsnijder-beeldhouwer sterft uit.

Aan den anderen kant heeft de beeldhouwer-kunstenaar meestal niet de routine en de vaardigheid, noch de beschikbare tijd en het geduld om ornament te snijden. Ontwerpen daarentegen is hun zeer zeker toevertrouwd. Vrij beeldhouwer en geroutineerd houtsnijder, zij vormen samen een gelukkige combinatie. Eigenschappen die nu in twee verschillende personen gesplitst zijn, worden bij het besproken werk op gelukkige wijze hereenigd.

Liefde voor het ornament, wij hebben er ons voor geschaamd, het te bezitten. Te arm of te bizar, te wild of te gewild waren we. Maar rustig opbouwend, de eeuwenoude wetten der ornamentiek bestudeerend — die onder veranderden vorm steeds gelijk gebleven zijn —, zullen wij deze liefde hervinden.

WILLEM VALK, beeldhouwer.

FEDERATIEVE SAMENWERKING VAN WERKGEVERSORGANISATIES IN HET BOUWBEDRIJF

STICHTING RAAD VAN BESTUUR BOUWBEDRIJF.

Bij notariële acte is in het leven geroepen de Stichting Raad van Bestuur Bouwbedrijf. Zulks beteekent, dat de gezamenlijke Werkgeversorganisaties in het bouwbedrijf overeenstemming hebben bereikt over de federatieve samenwerking.

In deze stichting wordt deelgenomen door de navolgende organisatie:

Ned. Aannemers en Patroonsbond van de Bouwbedrijven in Nederland N.A.P.B.;
Ned. R.K. Bond van Bouwpatroons;
Ned. Christelijke Aannemers- en Bouwvakpatroonsbond;
Ned. Ver. van Wegenbouwers;
Ver. Beton-Aannemersbond B.A.B.;
Ned. Bond van Bouwondernemers;
terwijl als donatrice is toegetreden de Vereeniging: „Centrale Baggersbedrijf".

Het doel van de Stichting is ingevolge de omschrijving in artikel 1 der statuten:

„de blijvende samenwerking van de deelnemende organisaties en de behartiging van alle belangen van het geheele bouwbedrijf in al zijn geledingen, een en ander in den ruimsten zin des woords".

Het Bestuur van de Stichting is als volgt samengesteld:

Dagelijksch Bestuur:
Ir. J. J. G. van Hoek, Leiden, Voorzitter, N.A.P.B.
H. J. L. Klein Schiphorst, Haarlem, Vice-Voorzitter, N.K.B.B.
L. Stamhuis, Utrecht, Secr.-Penningmeester, N.C.A.B.
J. A. Bangert, Amsterdam, N.B.B.
A. van Geluk, Amsterdam, B.A.B.
H. A. Looijen, Gorinchem, N.A.P.B.

Leden:

4 leden N.A.P.B.
4 leden N.K.B.B.
3 leden N.C.A.B.
1 lid N.B.B.
1 lid B.A.B.
1 lid N.V.W.

Donateur: Ir. J. H. Telders, Beverwijk, C.B.

Alg. Secretaris: Mr. P. J. M. Aalberse Jr., tevens secretaris van de Bedrijfsgroep Bouwindustrie.

Teneinde eene eventueele controverse tusschen de vrije organisaties en de Bedrijfsgroep Bouwindustrie te voorkomen, werd in onderling overleg tusschen den Raad van Bestuur en de Bedrijfsgroep besloten, dat tusschen deze beide organisaties een volledige personeele unie zal worden tot stand gebracht. Mitsdien werd aan de Overheid voorgesteld, dat de Raad van Bestuur tevens zou zijn Dagelijksch Bestuur en Raad van Bijstand van de Bedrijfsgroep Bouwindustrie.

Secretariaat van den Raad van Bestuur is gevestigd in hetzelfde gebouw als de Bedrijfsgroep: Benoordenhoutscheweg 21, Den Haag, tel. 776490.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINCA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG

BNA

19 MAART 1946, No. 5

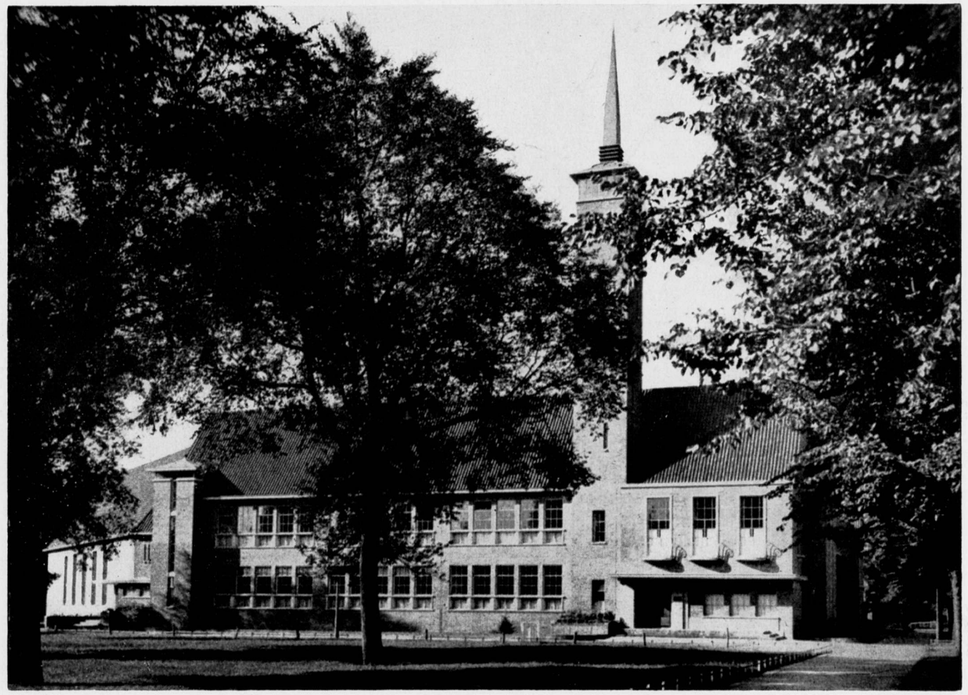

HET NIEUWE GYMNASIUM TE ALKMAAR
ARCHITECT C. KIRKENIER

Het Nieuwe Gymnasium te Alkmaar ligt op een terrein aan den Z.W. hoek van den Bergerhout, midden in de stad en toch rustig gelegen in een fraaie en ruime omgeving, dicht bij het station en de eindpunten van de auto-bussen. Op het driehoekige bouwterrein is het gebouw geprojecteerd met drie vleugels, nl. een vleugel aan den Westerweg, een vleugel aan den Bergerhout, en een vleugel aan den Geestersingel.

De vleugel aan den Westerweg bevat beneden 4 leslokalen, vertrek voor den concierge, werkplaats amanuensis, 2 lokalen voor natuurlijke historie en boven 5 leslokalen en een teekenzaal.

De leslokalen zijn op het Zuid-Oosten, gelegen aan den binnenhof; de lokalen voor natuurlijke historie grenzen aan en hebben toegang tot een ruimen botanischen tuin.

Van de algemeen gebruikelijke ligging van een teekenlokaal op het Noorden of Noord-Westen, en zijn min of meer vierkanten vorm, is afgeweken. Het lokaal ligt op het Zuid-Westen en heeft een langgerekten vorm ((12.70 m × 7 m). De ligging en vorm voldoen uitstekend.

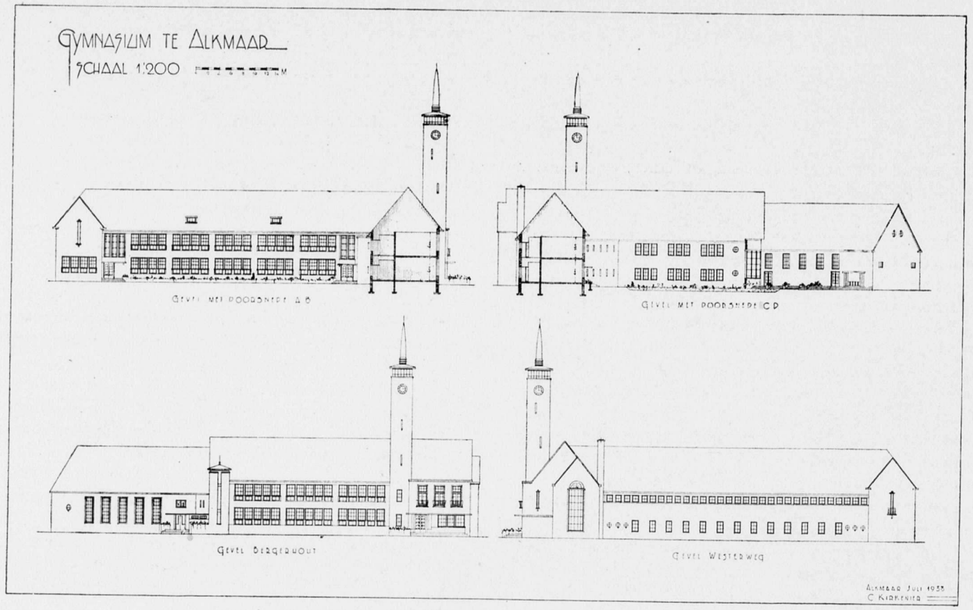

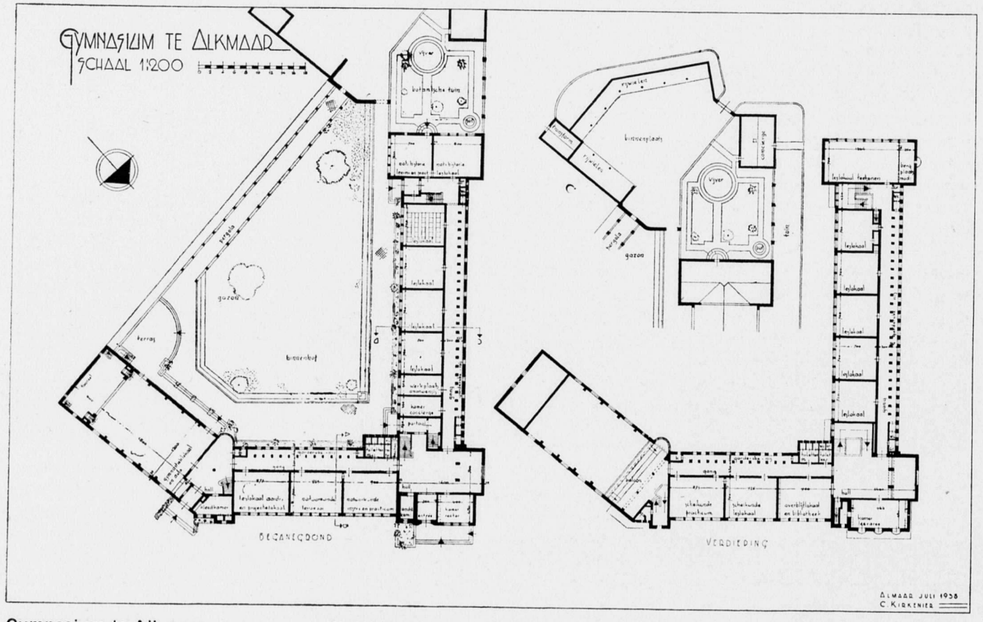

Gymnasium te Alkmaar — Plattegronden en gevels. Schaal 1 à 1000 — Architect C. Kirkenier

De zon is voor eenvoudig teekenonderwijs niet bepaald hinderlijk (zij kan door gordijnen buiten het lokaal worden gehouden) terwijl het opstellen van twee toontafels eer een voor- dan een nadeel is.
Aan de teekenzaal grenst een ruime bergplaats voor modellen enz.

In den vleugel aan den Bergerhout zijn beneden gelegen 2 lokalen voor natuurkunde en een lokaal voor aardrijkskunde. Op de verdieping van dezen vleugel liggen de lokalen voor scheikunde en een overblijflokaal, tevens bibliotheek.
In den hoek van de beide hierboven beschreven vleugels

ligt de centrale hall, waarop uitkomen de langs de lokalen geprojecteerde gangen, de hoofdingang en de ingang aan den binnenhof.
Voorts zijn hier gelegen beneden: de kamer voor den rector, de wachtkamer en de hoofdtrap naar de verdieping en boven: de kamer voor de leeraren. De garderobes langs de gangen zijn daarvan afgescheiden door een rij zware kolommen, waardoor de kleedingstukken practisch aan het oog worden onttrokken, en die een verrassende lichtspeling op den vloer doet ontstaan.
De vleugel aan den Geestersingel bevat de aula, tevens gymnastieklokaal, met bijbehoorende ruimte. De aula is zoowel van buiten als van binnen via een ruime hall te bereiken. Aan deze hall ligt een kleedkamer voor meisjes. (De jongens gaan naar een nabij gelegen gymnastieklokaal.)
Onder de bij de aula behoorende tooneelruimte zijn 2 kleedkamers en een bergruimte voor stoelen, gymnastiektoestellen enz. gelegen.
De inrichting van de aula tot gymnastieklokaal is zoodanig, dat alle toestellen in een korten tijd uit de zaal verwijderd kunnen worden en weer aangebracht.
De binnenhof wordt verder omsloten door een langs de Zuidzijde geprojecteerde pergola. De pergola leidt naar het bij de aula gelegen terras, welk terras bedoeld is voor openluchtvoorstellingen.
Het verdiept aangelegde grasveld biedt een gunstige zitplaats, al of niet van stoelen voorzien, voor hen die een openluchtvoorstelling bijwonen.
In het verlengde van den vleugel aan den Westerweg en daaraan verbonden door een open tuinmuur, is geprojecteerd de woning voor den concierge.
Voor de vele leerlingen die per fiets de school bezoeken, is de toegang tot de school gelegen naast de conciergewoning, in den scherpen hoek van het terrein. Zij vinden onmiddellijk een ruime gelegenheid tot het overdekt stallen van hun fietsen, en bereiken door een open poort den binnenhof waaraan 2 toegangen naar het schoolgebouw zijn gelegen.
Aan den wensch om het oude, reeds eerder verplaatste, latijnsche poortje (een nog gaaf renaissance-poortje anno 1637) naar het nieuwe Gymnasium over te brengen, werd voldaan door het poortje als afsluiting van de pergola, aan het einde bij de rijwielstalling, te plaatsen.
De hierboven omschreven ligging en groepeering der vele lokalen en andere ruimten voldoen uitstekend. Van den binnenhof gaat een groote rust uit, die het onderwijs zeer ten goede komt.
De leslokalen zijn alle ingericht met éénpersoonsbanken voor maximaal 30 leerlingen. In de vaklokalen zijn tweepersoonsbanken geplaatst. De banken hebben een stalenbuisonderstel, hetgeen de contrôle op de leerlingen vergemakkelijkt. Alle banken zijn aan de buitenzijde voorzien van haken voor het ophangen van schooltasschen, waardoor het hinderlijk en rommelig liggen van deze tasschen in de paden tusschen of naast de banken, wordt voorkomen.
In de lokalen voor scheikunde is boven de experimenteertafel en de werktafels een mechanische afzuiginrichting aangebracht.
In de teekenzaal zijn de zitbankjes en de stellingen voor de teekenborden vast aan den vloer bevestigd, hetgeen de rust in de klas tijdens het onderwijs zeer ten goede komt.
De aula met gaanderij biedt plaats aan ongeveer 400 personen.

De architectuur werd bepaald door het karakter van het gymnasiaal onderwijs en de plaats van het gebouw. Voor het inwendige is er naar gestreefd sfeer en rust, eigen aan het klassieke onderwijs, te scheppen.
De hoofdingang, gelegen aan den Bergerhout op den hoek van den Westerweg, is geaccentueerd door den toren en de daartegen aansluitende contrasteerende horizontale luifel.
De vraag of de toren zakelijk wel verantwoord is, moet bevestigend worden beantwoord. De eisch was nl. gesteld rekening te houden met het plaatsen van een sterrekijker op een hoog boven de boomen uitstekende plaats, en òm ook overigens de cosmografie practisch te kunnen onderwijzen. De toren is daarom boven rondom van glas voorzien en in de vier schilden van het dak zijn gemakkelijk beweegbare luiken aangebracht; hierdoor is het mogelijk het firmament practisch te bestudeeren.
De buitenspouwmuren van het gebouw zijn opgetrokken in bruingeel genuanceerde handvormsteenen, verrijkt door toepassing van Fransche kalksteen (Euville-Marbrier) aan lijsten, dorpels, banden, enz.
De omlijsting en de breede stoep van den hoofdingang en die van den ingang naar de aula, zijn gemaakt van grijs-roode Zweedsche graniet.
De schuine dakvlakken zijn bedekt met mat blauw-zwarte verglaasde verbeterde Hollandsche pannen, nabij den toren om de andere met zware koperen panhaken vastgezet om afwaaien te voorkomen.
Het torenspitsje is met koper bekleed.
Het buitenschilderwerk is voornamelijk in lichte zandsteenkleur uitgevoerd.
In het gebouw zijn de volgende materialen verwerkt.
De beganegrond-, verdieping- en zoldervloeren zijn, behoudens na te noemen uitzondering, met het oog op brandgevaar, van gewapend beton gemaakt. De vloeren in de lokalen zijn afgedekt met linoleum dik 3.3 mm op een onderlaag van estrich dik 2.7 cm.
In de kamer van den rector is een vast tapijt gelegd, terwijl de benedengang en de toiletten zijn voorzien van een vloer van dubbel hard gebakken grijze tegels met dito witten rand. De vloeren van de gangen en de groote hall op de verdieping zijn afgedekt met blauw rubber, wit geaderd, dik 5 mm, op een estrich tusschenvloer dik 2.5 cm, opgesloten tusschen randen van witte, dubbel hard gebakken tegels.
De groote hall bij den hoofdingang en die bij de aula hebben een vloer van witte travertin-tegels in groot formaat (± 50 cm × 50 cm) met een rand van geel-bruine travertin.
Van de aan deze ruimten gelegen trappen zijn de treden en stootborden eveneens bekleed met witte travertin.
De bekleeding van de kolommen en de omlijstingen van de deuren van de groote hall beneden en boven, zijn eveneens in travertin uitgevoerd, resp. in wit en bruin.
De wanden in de gangen zijn met „emalux" bespoten, op een lichtgrijzen ondergrond met een gele en een witte spat, de kleuren van de vloertegels en die van de als blank werk behandelde „Avodiré"deuren.
In de lokalen en de hall zijn de wanden fijn geschuurd en in de lokalen tot de hoogte van de schilderijlijst met mineraal verf in lichte kleuren bestreken.
De lokalen zijn in lichte kleuren geverfd.
Aan het interieur van de aula is veel zorg besteed. De spanten (nemahospanten) zijn met lichtbruine kurkplaat bekleed. De vloer is gemaakt van vurenhout, waarover een parketvloer van jarrah, quartier gezaagd, dik 7 mm,

Noordwestgevel

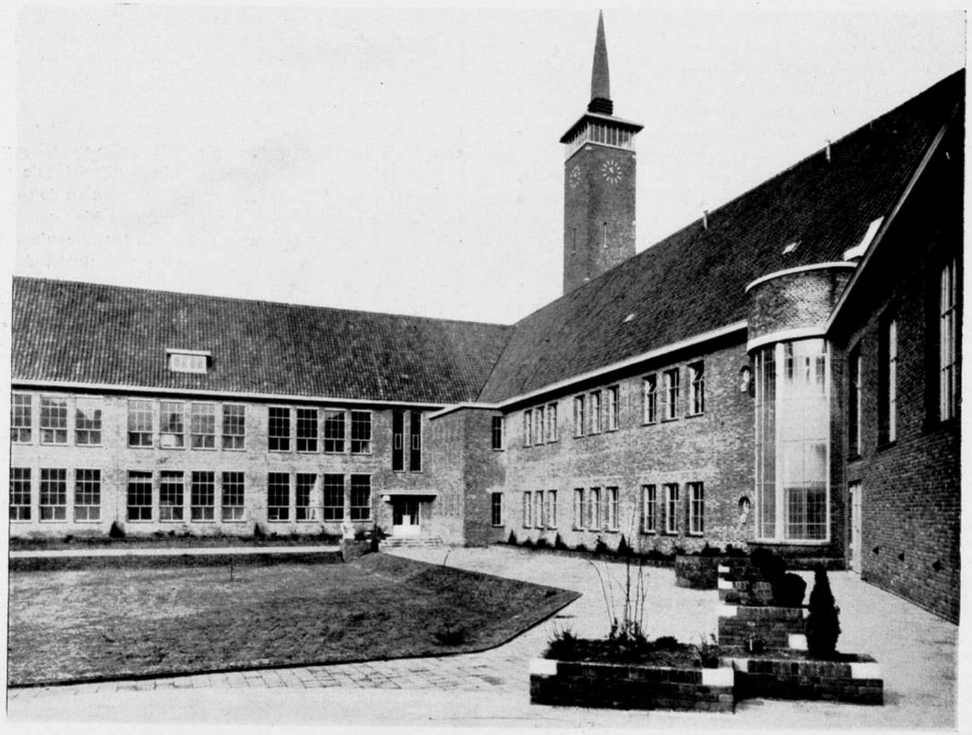

Gymnasium te Alkmaar — Binnenplaats — Architect C. Kirkenier

Bovenhal

Gymnasium te Alkmaar — Architect C. Kirkenier

op een tusschenvloer van 3 mm triplex en zwaar vilt. De wanden zijn met acoustisch pleister, z.g. cellenpleister, afgewerkt. De acoustiek is zeer goed.
Ramen en buitendeuren met kozijnen en de binnendeurkozijnen zijn van staal.
De centrale verwarmingsinstallatie, is, behoudens voor de aula, uitgevoerd voor warmwaterverwarming in 2 afsluitbare en aftapbare groepen, met snelcirculatie. Geplaatst zijn 2 „Fortaco"-ketels, elk met een capaciteit van 280.000 W.E.
De aula met tooneelruimte en kleedkamers worden verwarmd door middel van warme lucht.
Het glas-in-lood raam in de groote hall, dat bij het binnenkomen direct de aandacht vraagt, is ontworpen door Piet Worm te Bergen (N.H.), (oud-Alkmaarder) en vervaardigd op het atelier Bogtman te Haarlem. Het is een symphonie van kleuren en symbolische voorstellingen waarin de passende spreuk van Vondel „Wat is de schoonheit? Wat is de roem der jongkheit anders als een bloem".
De bekende beeldhouwer Tjipke Visser te Bergen (N.H.) maakte den gevelsteen, geplaatst boven den ingang van de aula, voorstellende de overdracht van de klassieke cultuur op de hedendaagsche jeugd. Hij deed dit op de hem eigen knappe en gevoelige wijze.
Marijke Visser, dochter van Tjipke Visser, verzorgde de vulling van de half cirkelvormigen boog boven het raam van de groote hall, door het daarin beitelen van een zeer expressieve zon en zware wolken, uitdrukkende: „het licht van de wetenschap vedrijft de donkere wolken der onwetendheid".
Het bouwwerk werd 16 Maart 1939 na publieke aanbesteding opgedragen aan den heer L. van der Vliet, aannemer te Amsterdam.

Door den strengen en langen winter van 1939—1940, de in September 1939 gelaste mobilisatie en het uitbreken van den oorlog, werd de oplevering belangrijk vertraagd. Op 2 September 1940 werd het schoolgebouw met stille trom in gebruik genomen.
Het werk is met veel toewijding door allen, die daarbij tewerkgesteld waren, uitgevoerd. Vermelding verdient het op het werk gereed maken van de vele in Euville kalksteen uitgevoerde bouwonderdeelen, waardoor het mogelijk was een viertal werklooze steenhouwers geruimen tijd arbeid te verschaffen. De heer B. van Bragt hield op lofwaardige wijze dagelijks toezicht.
Van het Werkfonds is voor de totstandkoming van het nieuwe Gymnasium alle medewerking ondervonden. Daarvoor is ondergeteekende in het bijzonder den heer Ir. J. A. W. M. Vetter dank verschuldigd.
Ten slotte volgt hier een overzicht van de kosten.

A.	Gebouw c.a.	ƒ 212.144.11
B.	Centrale verwarming, electrische installatie en inrichting transformatorgebouwtje	„ 34.596.22
C.	Inrichting (schoolmeubelen, inrichting laboratorium, stoffeering, gymnastiekmeubelen, enz.)	„ 32.477.85
D.	Algemeene onkosten der Gemeente (honorarium, toezicht, bestedingskosten, enz.)	„ 25.004.35
	Totaal	ƒ 304.222.53

De inhoud van het gebouw met de conciergewoning enz. is buitenwerks gemeten vanaf den beganengrondvloer, rond 19.500 m³, zoodat de bouwkosten per m³ inhoud bedragen ƒ 15.60.

Gezicht op het huis van uit de Kleine Poel

DOKTERSHUIS TE AALSMEER

ARCHITECT J. F. BERGHOEF

DOKTERSHUIS TE AALSMEER.

Aan de weg, die het oude met het nieuwe dorp verbindt, werd een lange, smalle, grootendeels door slooten omgeven kweekakker aangekocht, waarop een doktershuis gebouwd moest worden. De akker grenst achter aan de Kleine Poel; dit en de ligging ten opzichte van de windstreken, stelde bijzondere eischen aan de situeering van het gebouw.

Voor het plan was van belang dat het huis één ingang zou krijgen voor de praktijk en de woning en dat die ingang dicht bij de keuken moest liggen. Bovendien werd een scheiding tusschen het praktijkgedeelte en de woning verlangd. Zoo vormt thans de ingang de trait d'union tusschen het huis en de praktijk; zij is, in afwijking van de schetsen, een halletje geworden, met een open kapje.

Door het terugleggen van het woonhuis ontstonden als vanzelf drie tuingedeelten: de ruime voorhof biedt parkeergelegenheid voor auto's en voor de talrijke fietsen tijdens het spreekuur; de strook grond naast het woonhuis was erg smal, doch door ommuring ontstond hier een genoeglijke woonhof, op het zuid-oosten; de achtertuin werd gedurende de oorlogsjaren aan de productieslag gewijd en zal geleidelijk aan in zijn fatsoen komen. Naast de keuken bleef nog ruimte voor een plaatsje.

Het praktijkgedeelte bevat: wachtkamer, diathermievertrek, spreekkamer, studeercel, donkere kamer en garage. Het woonhuis bevat: hal, woonkamer met eetnis en speelkamer, keuken met uitgebouwde bijkeuken en schuur, op de verdieping de verlangde slaapvertrekken.

Het metselwerk is van een grijs-oranjekleurige steen, de voegen werden tijdens het metselen ruig bijgestreken. Het betonnen plint werd zwart geteerd. De pannen zijn roode oud-hollandsche pannen. De kozijnen werden Benthemer, de ramen wit, het ijzerwerk van ankers, gootconsôles e.d. zwart geschilderd. De voorhof is geplaveid met grijze betontegels (een inheemsch artikel in dit land van kweekerijen) in banen, en vullingen van roode klinkers. Het terras voor de woonkamer is belegd met roode nageperste plavuizen. Het inwendige werd zeer eenvoudig afgewerkt. De gang- en halvloeren werden belegd met zilvergrijze kwartsiet leien, die van de woonkamers met parket, die van de praktijkvertrekken met linoleum. De beeldhouwer Pieter Starrevelt hakte de gevelsteen.

Het huis werd gebouwd in 1940; de eerste kozijnen stonden gesteld toen de oorlog uitbrak. Na een korte onderbreking kon de bouw zonder groote moeilijkheden en met geringe vertraging in dat jaar voltooid worden.

De beplanting van voorhof en woontuintje werd in het voorjaar van 1941 verzorgd. In dat jaar werden ook bijgaande foto's gemaakt. Thans raakt het geheel al aardig ingegroeid.

B.

Gezicht op het huis van af den weg

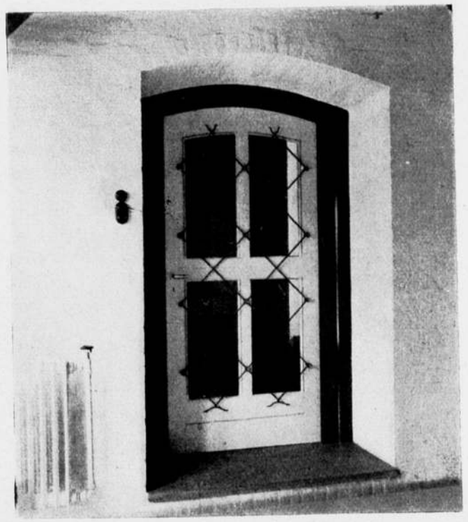

Benedendeur voor afsluiting van het woongedeelte

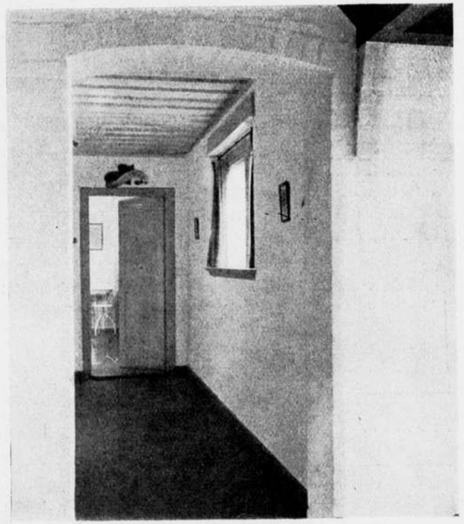

Gang in het praktijkgedeelte

Dokterswoning te Aalsmeer

Architect J. F. Berghoef

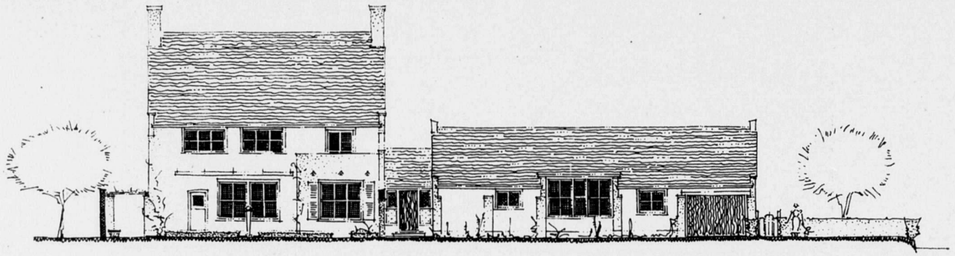

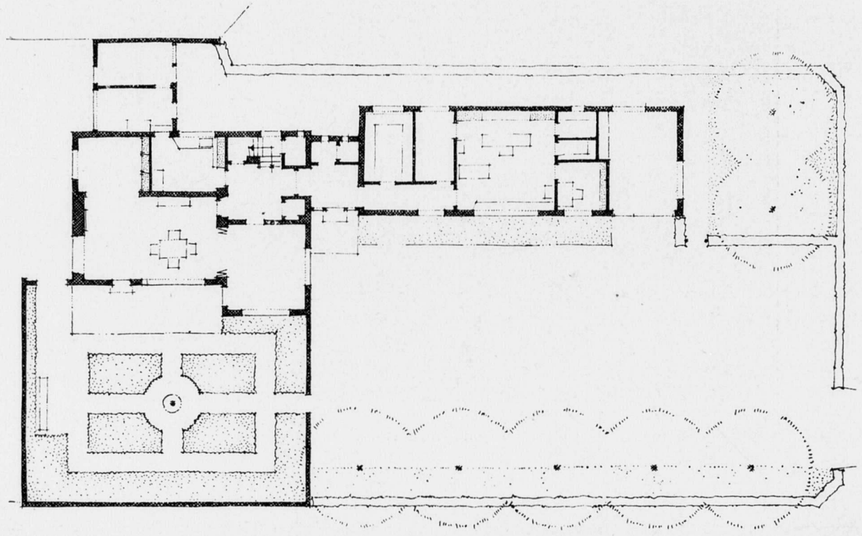

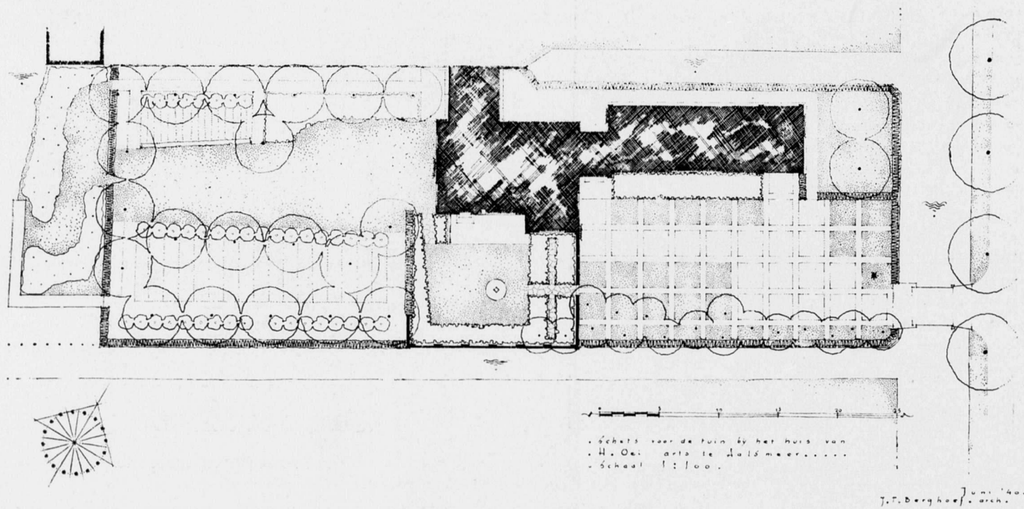

Doktershuis te Aalsmeer Plattegrond beganegrond en gevelaanzicht en indeeling van het bouwterrein. Schaal 1 à 300
Architect J. F. Berghoef

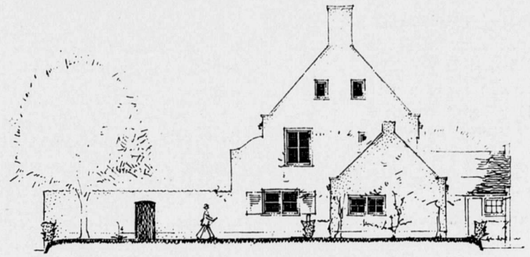

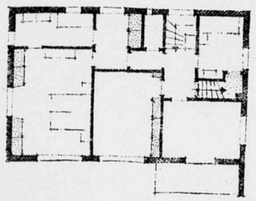

Dokterswoning te Aalsmeer. Plan verdieping en gevels. Schaal 1 à 300 Architect J. F. Berghoef

DE PROTESTANTSCHE KERKBOUW ONTWAAKT I.

DOOR B. T. BOEYINGA

Door de verwoesting van vele honderden kerkgebouwen, is het vraagstuk van den kerkbouw na den oorlog sterk op den voorgrond gekomen. De kerken zijn nog altijd het domineerend element van het architectonisch karakter van ons landschap, niettegenstaande sinds de Fransche revolutie de bouw van nieuwe kerken niet van groote beteekenis is geweest. Het zijn dan ook vrijwel alleen de kerken uit vroeger tijd, die dat domineerend element in het landschap bewaarden. Daarvan zijn er nu vele verwoest. Er zijn enkele streken in ons land, waar nagenoeg niet één kerk is overgebleven. De wederopbouw dezer kerken is daarom van buitengewoon groote beteekenis in het vraagstuk van den algemeenen wederopbouw. Dit wordt gelukkig ingezien door de leidinggevende figuren bij onzen wederopbouw tot aan de hoogste personen toe: de ministers der betreffende departementen.

Na het teniet gaan van de Middeleeuwsche cultuur, waarin het Christendom geheel leidinggevend was, is de kerkbouw als zoodanig niet meer van uitzonderlijke beteekenis geweest in onze Westersche samenleving. De kerken die dan uit architectonisch oogpunt nog wel van belang zijn, ontleenen hun schoonheid aan de oude voorbeelden of zijn geïnspireerd op klassieke voorbeelden van profaan karakter. Een nieuwe karakteristiek is voor den kerkbouw niet ontstaan.

Na de Fransche revolutie ging de kerkbouw bijna geheel over in handen van minder bekwame tot zelfs onbekwame architecten en ging alle architectonische waarde daarin ook verloren. In deze eeuw is zachtjes aan in kerkelijken kring het inzicht weer aan het opkomen, dat kerkbouw behoort te worden opgedragen aan bekwame architecten. Dit is belangrijk.

Voor de Roomsch-Katholieke kerkbouw, waar nog altijd een leidende gedachte daarbij aanwezig is, mag men van dit rijpend inzicht voor de keuze van architecten reeds direct verwachtingen koesteren. Toch wordt ook aan die zijde, en terecht, naar meerdere ontwikkeling gezocht en werd dezer dagen gesticht een landelijke cursus voor Kerkelijke Architectuur.

Aan Protestantsche zijde ligt het vraagstuk geheel anders, omdat de leidende gedachte bij den kerkbouw nog altijd vrijwel ontbroken heeft. Doch ook hier is het besef groeiend, dat de kerkbouw in de allereerste plaats een kerkelijk vraagstuk is, dat de Kerk daarbij richting gevend moet zijn om ook de vorm van het kerkgebouw tot ontwikkeling te brengen, tot een karakteristiek die in schoone vorm de bestemming vertolkt. De bestemmingseisch met alles wat daaraan vastzit, komt dan op den voorgrond.

Vooraanstaande theologen, van allerlei kerkelijken kring, zijn vanaf het begin dezer eeuw hun aandacht gaan wijden aan den Eeredienst en het kerkgebouw. Door boek en geschrift werden hun inzichten in wijden kring bekend gemaakt. In 1928 en 1929 werden de congressen gehouden voor „Religie en Bouwkunst" waar voor het eerst in groot verband theologen en architecten enkele dagen te samen waren, om over den bouw van kerken met elkaar te spreken en naar dieper gronden te zoeken voor de ontwikkeling daarvan. Dit heeft weer geleid tot oprichting van het Instituut voor Religieuze en Kerkelijke Kunst in 1938, dat zijn vestiging in de oude Bisschopsstad vond. Ook hier zijn theologen en architecten saamgekomen, met nog andere belangstellenden, om verder te gaan met het zoeken naar grondslagen voor onze Protestantsche kerkbouw. Bij beiden, zoowel de Congressen als de oprichting van het Instituut, ging het initiatief uit van de kerkelijke leiders. Ook dit is zeer belangrijk.

Buiten onze grenzen, voornamelijk in Duitschland en Zwitserland, zijn er op dit gebied reeds eerder belangrijke stappen gedaan.

Dit alles te samen heeft ons reeds gebracht een zeer belangrijk aantal boeken, tijdschriftartikelen, rapporten enz., te veel om hier op te noemen, dat getuigenis geeft

van het hiervoor genoemde groeiend besef aan Protestantsche zijde, dat de kerkbouw een essentieel bestanddeel is van het kerkelijk leven. Het probleem is gesteld. Verder zijn we nog niet.
Nu er zoo ontzettend veel kerken moeten worden herbouwd, (alleen van de Ned. Hervormde Kerk zijn ongeveer 300 kerken beschadigd of verwoest) is het wel van zeer groot belang te achten, dat die herbouw zoo wordt geleid, dat de mogelijkheid ontstaat van al die vóórarbeid te profiteeren en dat getracht wordt bij dien herbouw, al is het maar aanvankelijk, iets te doen zien van de diepere zin die aan den bouw dezer kerken ten grondslag moet liggen. Daarvoor zijn wel gunstige voorwaarden aanwezig. Hierover meer in een volgend artikel.

TENTOONSTELLING DER G. K. F. IN HET STEDELIJK MUSEUM TE AMSTERDAM *)

De vereeniging van Beoefenaars der Gebonden Kunsten, kortweg „Gebonden-Kunsten-Federatie", omvat zeven groepen waarvan er zes op de tentoonstelling, die momenteel in het Stedelijk Museum te Amsterdam wordt gehouden, voor het voetlicht treden. Juist de groep waarnaar de primaire belangstelling van den architect uitgaat, die der bouwbeeldhouwers, glazeniers en schilders ontbreekt. Deze tentoonstelling biedt dus slechts een voorloopige kennismaking met de G.K.F., een samenvattend beeld is nog niet te vormen.
Niettemin: het tentoongestelde vraagt beschouwd te worden in het licht van het praedicaat dat er werd opgedrukt: Gebonden Kunst! Dat wil niet zeggen dat een enkelvoudige maatstaf zou zijn aan te leggen want de inhoud van het begrip „gebonden kunst" vertoont hier bijna evenveel nuancen als het gezelschap exposeerende artisten talrijk is en dat ligt voor de hand. Maar naar onze meening — en dat ligt niet voor de hand — loopen deze nuancen zoozeer uiteen, dat van een gemeenschappelijke grondtoon geen sprake is. Daarmee zweeft het begrip „gebonden kunst" zonder fundament en is ook een gedifferencieerde maatstaf, die het eigen timbre waardeert, onhanteerbaar.
In concreto: Vergelijken we het werk van twee binnenhuisarchitecten, Rietveld en Niegeman, dan treden naast subjectieve verschillen, gegeven met den aard der persoonlijkheid, objectieve verschillen op den voorgrond, die een geheel anders ingesteld-zijn tegenover de opgave verraden. Rietveld gaat het om de stoel, het passende zitmeubel, gedaan met één werktuigelijke beweging uit één materiaal, de fiberplaat. Ik schrijf: gedaan, want gemaakt is hier het woord niet, er is niets te onderkennen van samengesteld-zijn, moeite of duur in het proces van materiaal tot product.

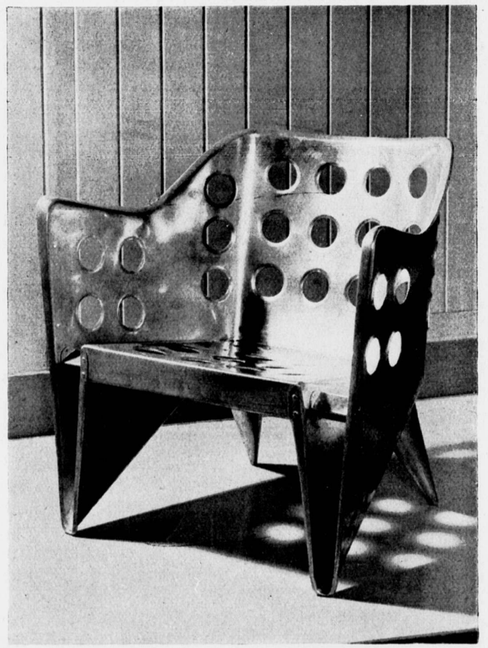

Model van fibesstoel Ontwerp G. Rietveld

Niegeman wordt geleid door geheel andere motieven. Hij wil het meubel nog mobieler maken, dan het krachtens zijn naam als is. Hij peutert een stoel en tafel in- en uit elkaar, zooals hij in zijn jeugdjaren met de producten van zijn mecanodoos omging en vertelt daarbij welke voordeelen dit biedt bij verhuizing. Het is een intelligent spel voor de kampeer-aanhangwagen, wat het ons voor het wonen te bieden heeft is mij niet duidelijk.
Kennelijk worden beiden gedreven om een nuttig-schoon product te leveren, maar waar de één op weg is het wezenlijke te benaderen, strandt de ander op het bijkomstige. De band waarbinnen het nuttige het schoone tracht te vangen wordt wel geheel verschillend aangelegd!
Dan de photografen: Zijn zij kunstenaar? Laten we het op gezag van de G.K.F. aannemen. Is hun werk gebonden kunst? Dat staat te bezien. De fraaie landschapsopnamen van Oorthuys wijzen niet in die richting. Ze zijn vrij, hoe zeer hun maker ook gebonden was aan de technische apparatuur, waarmee de opnamen tot stand kwamen. Nu zou ik mij wel gebonden-foto-kunst kunnen voorstellen, maar ze is op deze tentoonstelling niet te zien. De binding aan materiaal en techniek alleen lijkt mij onvoldoende om van gebonden kunst te spreken. Dit immers, is de voorwaarde voor alle kunst.
Zoo ontsnappen ook het geborduurde „schilderij" en het wankleed, die Ernée van der Linden—'t Hooft exposeert, — beide voortreffelijke specimen van naaldkunst! — aan voorgewende bindingen; ik kan althans in dit werk geen nuttig element ontdekken en evenmin lijkt het mij gemaakt om in een ensemble van kunstwerken op zijn wijze bij te dragen tot de idee, die het geheel vertolkt. Het behoort noch tot de sector der toegepaste noch tot die der monumentale kunst.
Ik heb zoo indirect te kennen gegeven uit welke elementen men zich het begrip „gebonden kunst" kan opgebouwd denken en ik ben van meening dat het beste dat deze tentoonstelling te zien geeft voor deze gedachtengang pleit. De door Friedländer met edele techniek geschreven teksten uit de Heilige Schrift liggen op het monumentale plan, het weefsel van de Knipscheer is toegepaste kunst van het beste gehalte.
Voor elk der bij de G.K.F. aangesloten groepen van kunstenaars (wellicht met voorbehoud voor de fotografen) ligt een ontplooiïngsmogelijkheid in beide richtingen en zij zullen er goed aan doen voor elk dezer richtingen de doeleinden gezamenlijk objectief te ontwikkelen, teneinde te ontstijgen aan een subjectivisme dat op een zijspoor leidt en de ontwikkeling remt.

Geborduurd wandkleed Erné van der Linden-'t Hooft fecit

Tenslotte valt over enkele werken nog een afzonderlijk woord te zeggen. Daar is op de eerste plaats de collectieve inzending van het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs. Zij omvat velerlei terreinen: meubelen, ceramiek, edelsmeedkunst. Het werk ademt de atmosfeer van een streng aesthetisch-purisme: 't is al vegetarisme en abstinentia; wat moet dat worden als deze jongelui op een goeden dag de wijn ontdekken!
Dan Nico Witteman, hij maakt van een eenvoudige tabaksdoos een middeleeuwsche reliekschrijn, bekleed met paneelen in emaille-peinte en bezet met tientallen heerlijke edelsteenen. 't Is een grootsche hulde aan het doorluchtig kruid, dat ons in zijn schaarste zoo dierbaar is. Er naast? Accoord, maar dan toch een vergissing, die onze sympathie heeft.
Het edelsmeedwerk van L. Stigter is van een treffende voornaamheid, die naar grooter werk van deze bekwame kunstenares doet verlangen. De ceramiek van Bert Nienhuis getuigt van een edel kleur- en vormvermogen.
De binding in de richting der toegepaste kunst is overheerschend vertegenwoordigd tegenover die naar het monumentale. Wat deze laatste betreft zien we met belangstelling het oogenblik tegemoet, waarop de G.K.F. haar beeldhouwers, schilders en glazeniers aan het woord laat komen.

A. EVERS.

*) De plaatsing van dit artikel is vertraagd.

MEDEDEELINGEN EN BERICHTEN

STUDIEPRIJSVRAAG VOOR EEN DORPSHOTEL EN VOOR EEN PENSIONBOERDERIJ

Er van uitgaande, dat aan de logeergelegenheid in de provincie Drente nog veel verbeterd kan worden, heeft de Provinciale Drentsche Vereeniging voor Vreemdelingen een studieprijsvraag uitgeschreven, die tot onderwerp heeft het ontwerpen van een bouwplan: A. voor een dorpshotel, B. voor een pensionboerderij.
Het gedetailleerde programma voor deze studieprijsvraag wordt op aanvraag, tot 1 April 1946, toegezonden door het Bureau der vereeniging, Markt 3 te Assen.

HERZIENING HONORARIUMTABEL VOOR STEDEBOUWKUNDIG WERK

De in 1936 door een commissie, ingesteld door de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten, het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw en den B.N.A., vastgestelde regelen betreffende de honoreering van stedebouwkundig werk („R.S. 1936") worden thans aan een herziening onderworpen. Bij deze herziening zal een uitgewerkte regeling voor de honoreering van plannen voor de bebouwde kom (art. 43 Woningwet) in de Regelen worden opgenomen. Voorts wordt een regeling ontworpen voor de honoreering van wederopbouwplannen en supervisiewerkzaamheden, waaromtrent het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw een advies heeft gevraagd.

DANKBETUIGING AAN DE DENEN

De Dankbetuiging aan de Deensche Architectenvereeniging die de Hollandsche architecten zoo goed bedacht heeft met hun levensmiddelenpakketten, zal, naar het zich laat aanzien, een alleszins merkwaardig document kunnen worden. Vele architecten hebben aan de oproep gevolg gegeven en hun dankbetuiging vergezeld doen gaan van een uiting, die de Denen zeer zullen appreciëeren. Onder de brieven zijn er met geestige teekeningen, met fraai calligrafisch verzorgde tekst, met beschouwingen over de Deensche Architectuur en de verwantschap tusschen de Nederlandsche en Deensche kunst. Echter, het aantal is nog véél te klein. Er zijn thans slechts 70 brieven ingekomen, een getal dat op een aantal van bij de 1000 uitgedeelde Deensche porties, wel wat klein is.
Om deze zaak te verwezenlijken conform de opzet, moet het album minstens honderden brieven bevatten.
De leden worden dus verzocht aan deze dankbetuiging hun medewerking te verleenen en alsnog brieven in te zenden. De volgende week hopen wij een gunstiger aantal brieven voor het album te kunnen noemen. De inzendingstijd wordt voorloopig nog niet gesloten.

EXAMEN BOUWKUNDIG OPZICHTER B.N.A.

Het examen voor Bouwkundig Opzichter B.N.A. zal, dit jaar worden afgenomen te Amsterdam.
Het Bestuur en de Directeur van de 4e Ambachtsschool hebben welwillend eenige localiteiten in de school ter beschikking gesteld om het examen af te nemen.
Het schriftelijk examen duurt 1 dag, en wordt gehouden op Vrijdag 26 April a.s. Het mondeling examen, dat voor elke candidaat 1 dag duurt, vangt aan op Maandag 6 Mei.
Er hebben zich ± 190 candidaten aangemeld.
De Commissie van Onderwijs, belast met de leiding over het afnemen van dit examen, bestaat uit de Heeren: C. de Geus, Voorzitter, K. van Geyn, Vice-Voorzitter, J. P. Miens, Penningmeester, C. C. van Beaumont, en W. J. Klok, leden namens den B.N.A., Ir. I. van Sandick, afgevaardigde van het Kon. Instituut van Ingenieurs, A. C. Beekhof en H. de Hoop, vertegenwoordigers van de Bonden van Technici, Mej. C. Kleine, Secretaresse.
In een der volgende nummers zal de lijst met de examinatoren worden afgedrukt.

INSCHRIJVING IN HET ARCHITECTENREGISTER

Op 1 Maart is aan alle architecten, die op 19 Juni 1941 voorkwamen in de ledenlijst van den B.N.A., het formulier voor de aanmelding tot inschrijving in het Architectenregister toegezonden.
Zij, die onverhoopt dit formulier niet mochten hebben ontvangen, kunnen het alsnog aanvragen bij het secretariaat van den Architectenraad, Weteringschans 102, Amsterdam.

LEZINGENREEKS DOOR PETER MEYER

Onder auspiciën van het Genootschap Architectura et Amicitia zal de Zwitsersche kunstphilosoof-architect Peter Meyer in ons land zeven lezingen houden en wel:

Over het onderwerp:
Die heutige Situation der Architectur
te Amsterdam op 27 Maart;
te Rotterdam op 28 Maart; te Den Haag op 5 April.

Over het onderwerp:
Der technische Stil, seine Entwicklung und seine Grenzen
te Amsterdam op 1 April; te Rotterdam op 4 April.

Over het onderwerp:
Das Problem der monumentalen Architectur
te den Haag op 6 April.

Over het onderwerp:
Die urnamentale Kunstdesfrühen Mittelalters und ihre Verhältnis zur Antike
te Amsterdam op 3 April.

De lezingen te Amsterdam zullen worden gehouden in het Stedelijk Museum,.

De lezingen te Den Haag worden gehouden in de Academie van Beeldende Kunsten.

De lezingen te Rotterdam worden gehouden in het Museum Boymans.

Alle lezingen vangen aan om 20.00 uur.

Entrée *f* 1.50 per persoon, exclusief belasting, te voldoen aan de Zaal.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 26 MAART 1946, No. 6

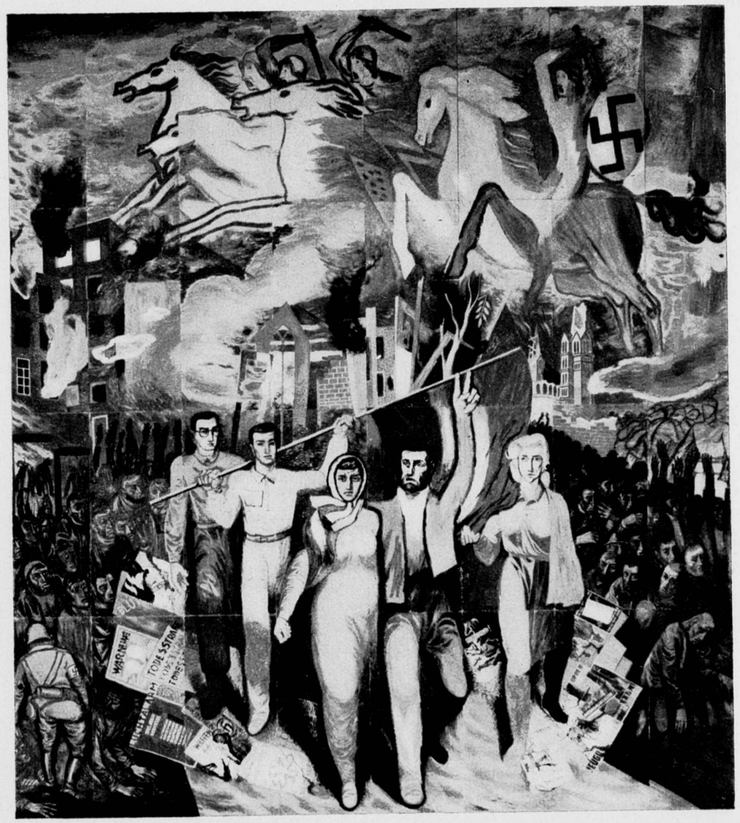

WEERBARE DEMOCRATIE
TENTOONSTELLING VAN HET VERZET

In de Nieuwe Kerk op den Dam te Amsterdam wordt gedurende de maand Maart de tentoonstelling Weerbare Democratie gehouden, uitgaande van de Groote Advies Commissie der Illegaliteit, de z.g. G.A.C. Deze gebeurtenis roept allerlei gedachten en vragen op.

Men vraagt zich af, wat nu eigenlijk een tentoonstelling is; of een Kerkruimte de plaats kan zijn waar een dergelijke expositie kan geschieden; of dit gebeuren voor herhaling vatbaar is, en of dit in het buitenland mogelijk zou zijn?

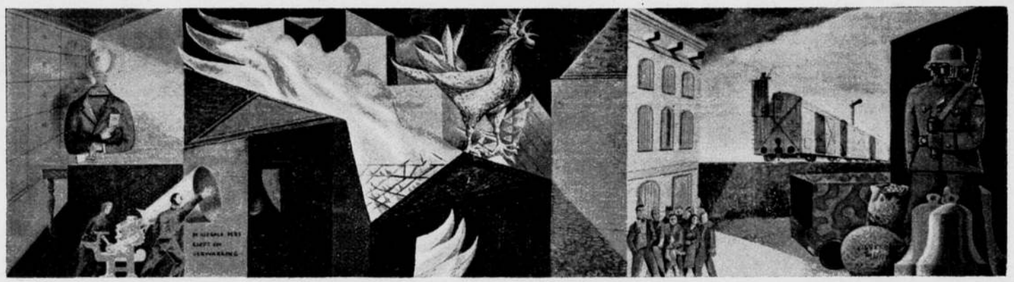

Ofschoon nergens op de tentoonstelling of in het toelichtende geschriftje, dat er ten bate van de Stichting 1940—1945 verkocht wordt, blijkt welke kunstenaars hier aan het woord zijn geweest, is het door de Commissie die het initiatief nam, goed gezien, de leiding in hoofdzaak in handen te geven van een architect.
Hierdoor is een goede organisatie van het geheel verkregen, zoodat men een bepaalden weg van de entree naar den uitgang volgen moet. Door het inbouwen van een trap boven dien uitgang wordt in die route een verkeerskruising ondervangen.
Dit alles lijkt zoo voor de hand liggend, dat men er nauwelijks over nadenkt, maar het is de wezenlijke taak van een architect om deze groote lijnen aan te geven, en er van te voren de werking van te overzien.
Dat de hiervoor uitgenoodigde schilders onbekend bleven past ook geheel in den opzet en bij het wezen van de illegaliteit; naamloozen waren het die het verzet pleegden, naamloos zullen zij, die het drama verbeeldden, voor het publiek treden. Ook daarin zit een goede gedachte.
Maar wij vragen ons nu af: is deze manifestatie eigenlijk wel een tentoonstelling? Bij het woord tentoonstelling denken we ons in den regel bepaalde bestaande voorwerpen, die bij elkander verzameld worden. Hier is het geheel anders. Het tentoongestelde werd in de beschikbare ruimte gemaakt. In den korten tijd die er voor kon worden gebruikt — de kerkruimte werd voor vier maanden afgestaan — moesten alle voorbereidingen geschieden, alle wandschilderingen ter plaatse worden uitgevoerd, terwijl daarna de kerk weer in den oorspronkelijken staat moet worden teruggebracht. Hierdoor verschilt de organisatie geheel van de voorbereidingen die voor een gewone tentoonstelling noodig zijn: het rangschikken en het op de beste wijze groepeeren van het tentoonstellingsmateriaal. Hier ging het om het gebruik van een kerkgebouw van zeer groote afmetingen, waarin men in hoofdzaak de groote tragedie van de doorstane oorlogsjaren langs de wanden in beeld wilde brengen, een verbeelding die den bezoeker opnieuw en in vogelvlucht de vijf jaren van leed die lagen tusschen overrompeling en bevrijding zouden doen doorleven.
Naast deze meer symbolische taak, die aan de medewerkende schilders-combinatie was opgedragen, kwam de andere taak, die bestond uit de documentatie der feiten. Deze zijn in het algemeen tegenover de wandschilderingen op afzonderlijke platen aangebracht. Zij kunnen de bezoekers, die tot rustige bestudeering geneigd zijn, inlichten over alles wat in die jaren geschiedde, en waarvan niet steeds de herinnering in het geheugen duidelijk was gebleven. Deze splitsing in ververbeelding en documentatie geeft aan het geheel iets tweeslachtigs, maar is in den opzet waarschijnlijk niet te vermijden geweest.
De lange wandschildering die langs de wanden van het kerkgebouw is aangebracht, wordt door de aanwezigheid van korte kernachtige onderschriften die van links naar rechts moeten worden gelezen, links-loopend gevolgd. Wanneer men de kerk rondgegaan is, wordt het koor doorschreden, waar afzonderlijke groepen der bevolking (artsen, kunstenaars, enz.) in hun speciaal verzet worden getoond.
Na bezichtiging hiervan gaat de bezoeker door het kerkruim langs enkele paneelen waarop symbolische voorstellingen met toelichtende versregels voorkomen, naar den uitgang. Deze laatste paneelen wijzen naar den wederopbouw, waardoor de uiteraard door de herinnering aan al het doorstane leed getroffen bezoeker weer tot de realiteit wordt teruggebracht.
Voor de uitwerking van de geheele beschildering beschikte men over een geschreven „scenario", waarin

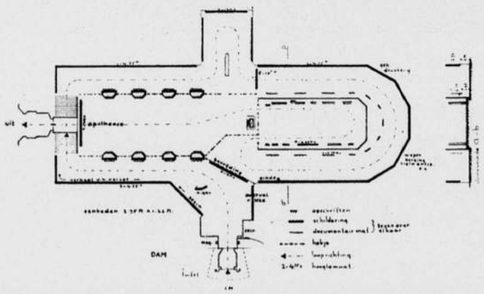

de volgorde der historische gebeurtenissen tijdens de Meidagen, de Duitsche bezetting en de daarmede gepaard gaande verbeten verzetsstrijd, was aangegeven.
De normale beschildering bestaat uit samengevoegde boardplaten van één enkele afmeting (122 × 275 cm), terwijl de groote wanden stukken vertoonen van samengevoegde platen van die zelfde afmeting. Voor de wanden van 2.75 m hoog geschiedde de uitvoering met behulp van tijdelijke steigers. De grootere moesten op den grond worden uitgevoerd en daarna samengevoegd worden. Dit stelde aan den schilder hooge eischen.
Men kan ook niet zeggen dat dit schilderwerk in alle opzichten geslaagd kan heeten, het is ongelijk, hier en daar zeer goed, maar op vele plaatsen ook hard en ongevoelig. Hoe het zij, er spreekt niettemin uit al dit werk een felle verzetsgeest, en daar is het de initiatiefnemers om te doen geweest. Het geheel laat daardoor niet na, diepen indruk te maken, een indruk die op verschillende punten van den tragischen lijdensweg tot wezenlijke ontroering stijgt.
Wat moeten wij nu antwoorden op de vraag of de kerkruimte, deze prachtige Nieuwe Kerk, de plaats is om een dergelijke manifestatie van het verzet onder te brengen?
De begrippen kerk en tentoonstellingsruimte liggen wel zeer ver van elkander, zoodat men spoedig geneigd is, deze vraag ontkennend te beantwoorden. Het is echter noodig hierbij te vermelden dat de Commissies aanvankelijk de Oude Kerk voor deze verzetsdemonstratie had gevraagd. Dit werd echter niet toegestaan. Andere tentoonstellingsruimten bleken in Amsterdam niet aanwezig te zijn. Het was voor de Commissie een verrassing, dat op een goed oogenblik de Nieuwe Kerk voor deze tentoonstelling werd aangeboden.
Men kan zeggen, dat de min of meer bonte verbeeldingen met hun sombere voorstellingen in de stemmige kerkruimte detoneeren. Dit geldt in sterke mate voor de los-hangende schilderstukken in de ruimte. Maar aan den anderen kant moet worden ingezien, dat de zoo uiterst belangrijke verzetsstrijd, die het behoeden van de wezenlijkste cultuurwaarden tot inhoud had, ten nauwste verbonden is geweest aan het verzet der kerken, dat in die jaren een centrale plaats in den strijd heeft ingenomen. En waar zal men stiller en aandachtiger opieuw de herinnering beleven en doorlijden dan in de gewijde ruimte, die in 't hart van Nederland in de oude Nieuwe Kerk is gegeven?
Dit feit brengt naar mijn vaste overtuiging mee, dat elke herhaling van dit gebeuren in een andere ruimte een verzwakking van den wezenlijken inhoud zal moeten beteekenen, en dat een tentoonstelling hiervan in Zweden, Denemarken of de Vereenigde Staten nimmer zal kunnen beantwoorden aan den eisch van eenheid tusschen het diep-bewogen bedoelen van de Groote Adviescommissie en de daarvoor geschikte wijdingsvolle ruimte, die in wezen een door-en-door nationale zal moeten zijn.

H. G. J. S.

NOODWONINGBOUW EN DE ARCHITECTEN

Naar aanleiding van het artikel van den Heer v. Hardeveld.
In het Bouwkundig Weekblad van 26 Februari j.l., Nr. 2, komt van de hand van architect J. M. van Hardeveld, onder de titel „Wat zal de Wederopbouw doen" een artikel voor, dat mij aanleiding geeft het volgende onder Uw aandacht te brengen.
Uit het artikel van den Heer v. Hardeveld blijkt, dat hij van meening is, dat bij den bouw van noodwoningen geen of althans zeer weinig architecten zouden zijn betrokken. Deze meening is niet geheel juist.
Inderdaad is een gedeelte van het noodwoningbouwprogramma uitgevoerd zonder de hulp van particuliere architecten. Bij een belangrijk gedeelte echter is deze hulp wel degelijk ingeroepen. In het bijzonder zijn vele architecten uit het Zuiden des lands ingeschakeld. Zoo bijv. de Heeren de Maar, Strik, van Gogh, Luiben, van Hulten, Oomen, J. Baanders, van Nes, Ir. Ruyten.
Dat een gedeelte van het programma buiten bemoeienis van particuliere architecten is uitgevoerd, vindt zijn oorzaak in het volgende.
Gedurende den winter 1944-1945 werd de voorbereiding van den noodwoningbouw door de toenmaals Alg. Gemachtigde voor den Wederopbouw uitgebreid in studie genomen, daar reeds toen te voorzien was, dat na de bevrijding ten spoedigste met de uitvoering van een noodwoningbouwprogramma zou moeten worden begonnen.
In het kader van deze studie werd door den Gemachtigde aan de Kerngroep medewerking gevraagd bij het voorbereiden van deze a.s. noodwoningbouw. Tot zijn teleurstelling moest de Gemachtigde echter ervaren, dat er in de kring van architecten voor het probleem niet de minste belangstelling bestond, zoodat deze voorbereiding intern ter hand werd genomen.
Deze voorbereiding kon in de Meidagen van 1945 als gereed worden beschouwd. Een aantal noodwoningtypen was ontwikkeld, de detailleering hiervan was gereed, een algemeene omschrijving eveneens. Deze grondslag heeft ertoe geleid, dat de eerste opdrachten voor den noodwoningbouw reeds in Mei konden worden gegeven, hoewel natuurlijk de uitvoering daarvan door de overbekende moeilijkheden zeer ernstige vertraging heeft ondervonden. Deze vertraging, waarvan de omvang van te voren niet was te voorzien, mag achteraf geen verwijt zijn aan de overheid, die maatregelen te hebben genomen, die onvermijdelijk tot uitvoering zouden moeten komen. Het is bekend, dat in enkele Studiegroepen van architecten voorstellen zijn gedaan tot het bestudeeren van het onderwerp Noodwoningbouw, maar in het algemeen heeft de leiding van de Studiegroepen hierbij een zeer afwijzend standpunt ingenomen, redeneerende, dat, indien noodwoningbouw onvermijdelijk zou blijken „ze er wel zou komen".
Ik wil U mijn verwondering niet verhelen, uit de opmerkingen van den Heer van Hardeveld nu het verwijt te hooren klinken, dat door de overheid de architecten onvoldoende bij den noodwoningbouw zouden zijn ingeschakeld. Uit het bovenstaande immers is U gebleken, dat van overheidszijde daartoe de wil aanwezig is geweest en ook daadwerkelijk pogingen in het werk zijn gesteld.

J. DUNNEBIER.

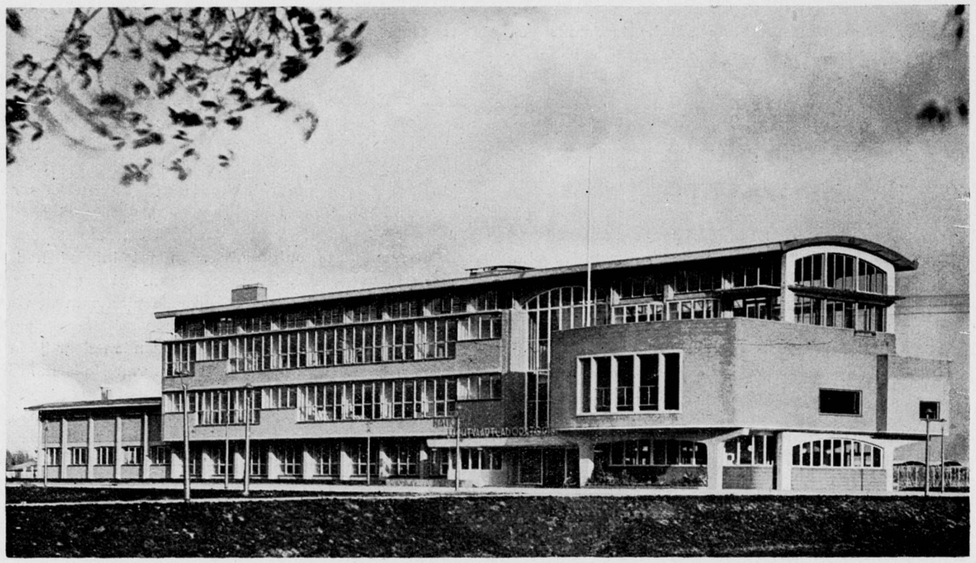

HET NIEUWE GEBOUW VAN HET NATIONAAL LUCHTVAARTLABORATORIUM

ARCHITECTEN Ir. W. VAN TIJEN EN H. A. MAASKANT

Het Nieuwe Gebouw van het N.L.L. (Nationaal Luchtvaart Laboratorium) ligt voorloopig nog wat onwennig op een heuvel op hoog zand in het weiland, op een honderd meter bezijden de bestaande Sloterweg.

Wanneer echter de omlegging van dezen weg langs het gebouw gereed zal zijn gekomen, zal ook de stedebouwkundige ligging van het complex — aan een grooten uitvalsweg, dicht bij het vliegveld en aansluitend bij industrieterreinen — duidelijk worden.

Het N.L.L. is een semi-overheidsorganisatie met als opgave de bestudeering van alle technisch-wetenschappelijke vraagstukken, die zich bij luchtvaart en vliegtuigbouw voordoen.

Organisatorisch bestaat het uit een viertal afdeelingen, t.w.:

a. vliegtuigafdeeling, voornamelijk voor onderzoek en ijking van instrumenten en het doen van metingen, aan boord van vliegtuigen;
b. aerodynamische afdeeling voor onderzoek van de luchtdrukken en weerstanden, die de toestellen bij het vliegen ondervinden. Deze afdeeling gebruikt de groote windtunnels;
c. materiaalafdeeling voor chemisch en mechanisch onderzoek van metalen, hout, verfstoffen enz.;
d. sterkteafdeeling voor berekening van vliegtuigonderdeelen en het doen van belastingproeven op onderdeelen op ware grootte.

Verder behooren tot het laboratorium nog de werkplaatsen voor houtbewerking (vliegtuigmodellen, enz.) en metaalbewerking en de instrumentmakerij.

Het kenmerkende van deze geheele organisatie is voor alles, dat zij zich in volle ontwikkeling en snelle uitbreiding bevindt, terwijl geenszins vaststaat van welk onderdeel en in welke mate verdere uitbreiding het eerst kan worden verwacht.

Het was daarom niet gemakkelijk enkele groote lijnen te vinden, waarnaar het plan opgezet kon worden zoodanig, dat zoowel voor het heden als voor de toekomst een doelmatig, economisch en harmonisch geheel verzekerd is.

Het zal na het bovenstaande duidelijk zijn, dat met een conventioneelen bouwopzet uiterst moeilijk op economische wijze zou zijn te voldoen geweest aan de veelzijdige organisatorische en technische eischen, die de opgaaf stelde. Getracht is daarom binnen het raam van een constructieve eenheid (een rij gelijke betonspanten op regelmatige afstanden) het levendige en beweeglijke karakter van de organisatie tot uitdrukking te brengen. Het tunnelgebouw heeft in zijn uitwerking geheel het karakter van een enorm apparaat in de openlucht en trekt, hoewel op het tweede plan staande, toch vanaf de stadzijde allereerst de aandacht en is een aanduiding van het technisch wetenschappelijke karakter van het complex.

In het hoofdgebouw vindt men op de eerste en tweede verdieping aan de Noordzijde de laboratoria, teeken- en werklokalen (gelijkmatige belichting en temperatuur) en aan de Zuidzijde (rustig t.o.v. den verkeersweg, aan den tuin en op de zon), de kamers voor de directeur, chefs en ingenieurs.

De windtunnels zijn, ter vermijding van geluidshinder, los van het hoofdgebouw ontworpen en gedeeltelijk in de open lucht, waartegen geen practische bezwaren bleken te bestaan. Om de plaats van den open windstraal, waarin de metingen moeten geschieden, zijn de noodige ruimten geprojecteerd voor het gereedmaken van de modellen en het uitvoeren der verschillende metingen.

Het gebouw is een betonskelet met wanden, bestaande gedeeltelijk uit baksteen, gedeeltelijk uit puien. Bij de geheele uitwerking is er naar gestreefd, zoowel ten op-

Nationaal Luchtvaartlaboratorium. Hal en Vergaderzaal.

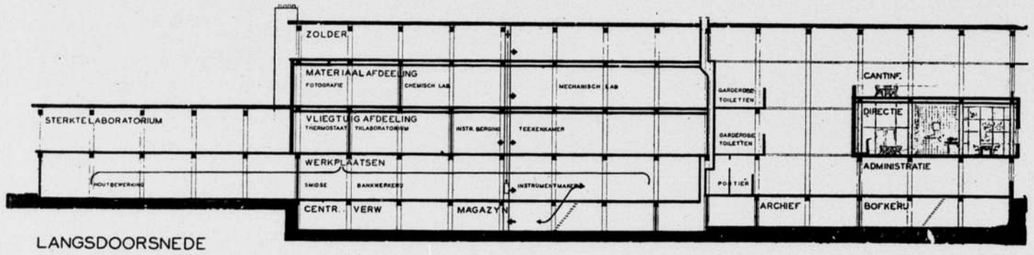

LANGSDOORSNEDE

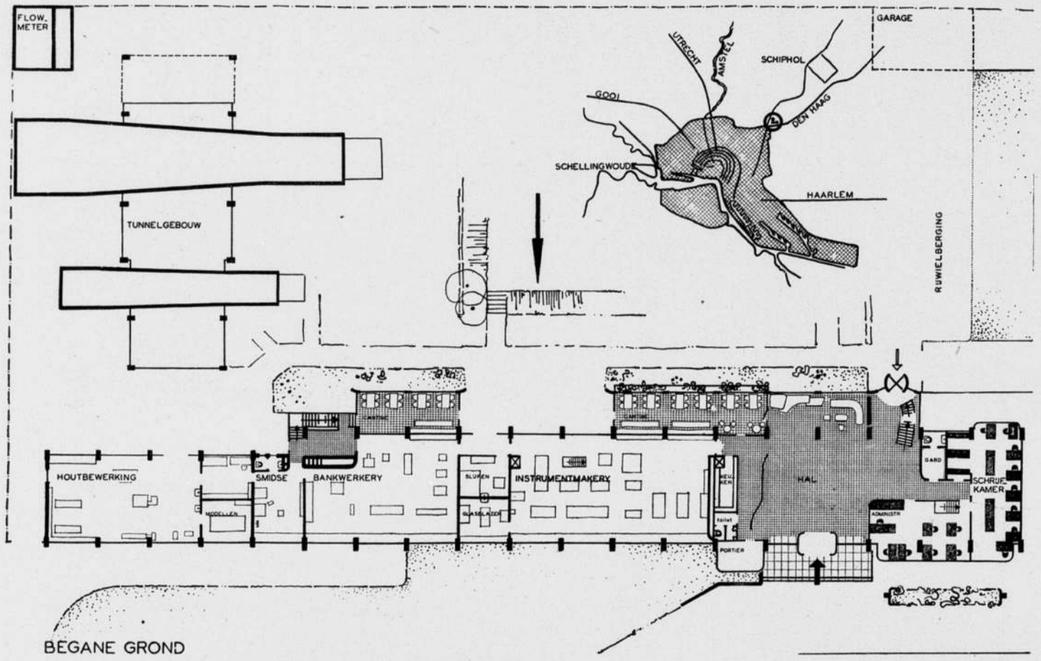

BEGANE GROND

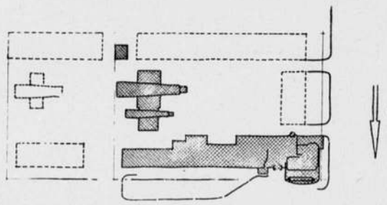

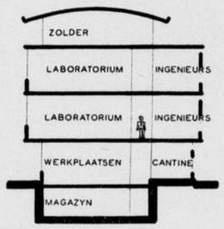

Nationaal Luchtvaartlaboratorium. Architecten v. Tijen en Maaskant.

Plattegrond, begane grond en doorsneden schaal 1 à 500. Enkele inwendige veranderingen van recenten datum zijn niet aangegeven.

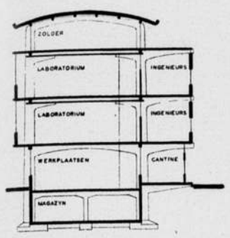

DOORSNEDE

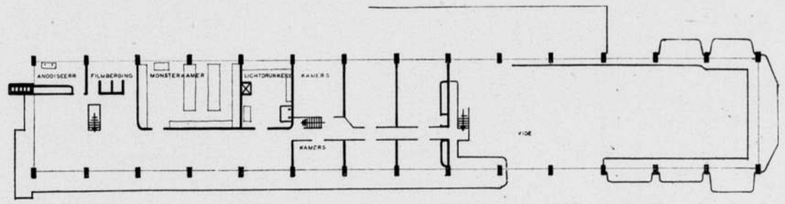

ZOLDER

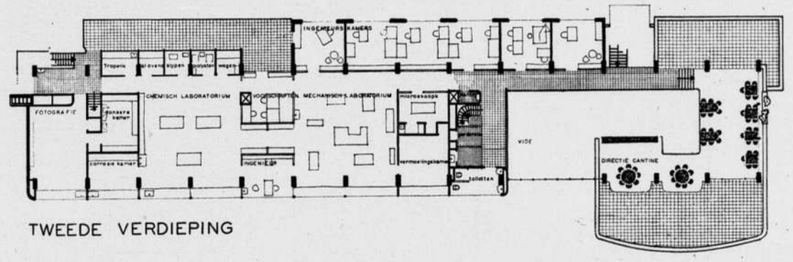

TWEEDE VERDIEPING

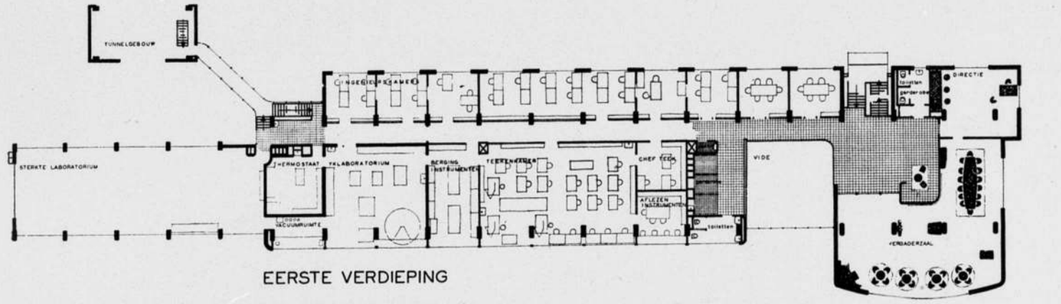

EERSTE VERDIEPING

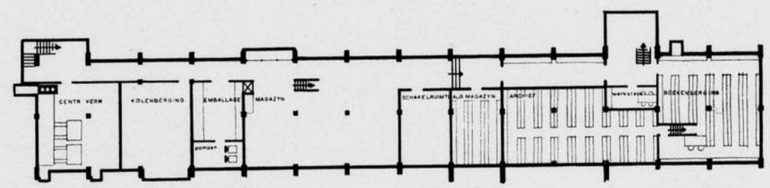

KELDER

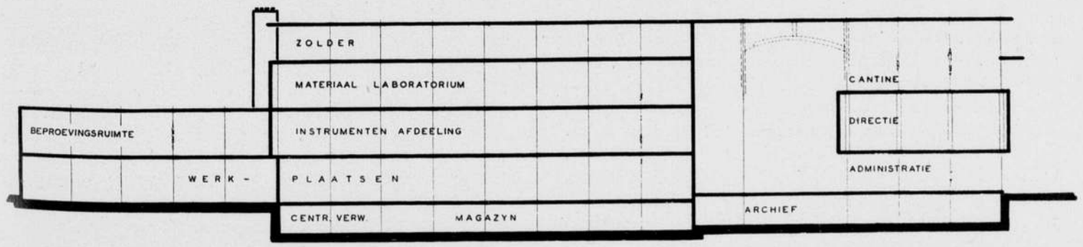

HOOFDGEBOUW

OVERZICHT NATIONAAL-LUCHTVAART-LABORATORIUM

Plattegronden en doorsneden. Schaal 1 à 500. Architecten v. Tijen en Maaskant.

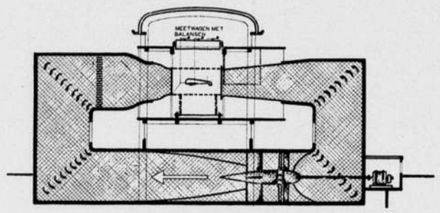

TUNNELBUIS

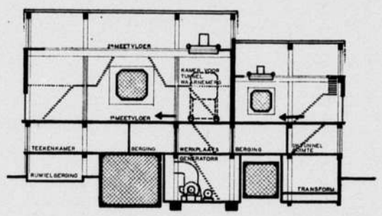

LANGSDOORSNEDE

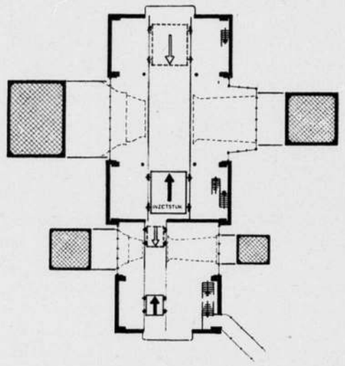

1E MEETVLOER

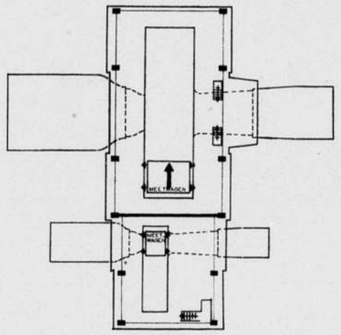

2E MEETVLOER

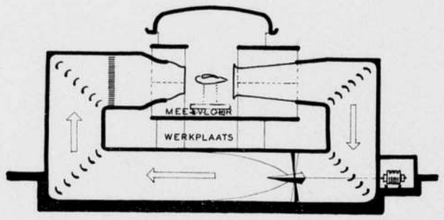

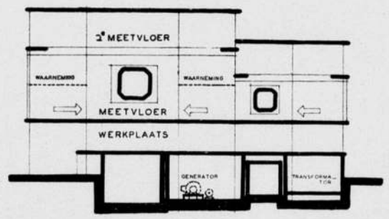

TUNNELGEBOUW

Nationaal Luchtvaartlaboratorium. Tunnelgebouw.

Plattegronden en doorsneden. Schaal 1 à 500. Architecten v. Tijen en Maaskant.

zichte van den vorm der bouwonderdeelen, als van de materialen, concreet te zijn. Geen abstracties dus: geen „immaterialisatie" in den zin van Duiker. Maar dit concrete niet in traditionalistischen zin. Naast het naturel van hout, baksteen en nauurtsteen vindt men er gelijkwaardig de beton, het triplex en het houtgraniet. De baksteen vormt — naar zijn aard — zelfstandig muren, maar deze dragen op de beton en de betonconstructie toont duidelijk op welke wijze de belastingen worden gedragen.

De hal is geen statig begrensde ruimte, maar een samentrekking van allerlei gebruikselementen uit het gebouw (gangen, garderobes, cantines, trappenhuis, entrée, waschruimten enz.).

Deze hal vormt daarvoor het levende middelpunt van alles, wat zich in het complex afspeelt; de plaats waar de bezoekers, directie en personeel elkaar zien en ontmoeten en tracht op deze wijze het bindende element in het veelzijdig geheel te vormen, zooals dit door den geestelijken vader van den geheelen opzet, den voor enkele jaren gestorven directeur, dr. ir. E. Wolff, was gewenscht.

De beton constructie werd ontworpen door ir. G. J. Meyers uit Bussum, inzake acoustiek, geluids- en trillingsisolatie adviseerde architect J. W. Janzen uit den Haag. De heer A. J. Muis uit Amsterdam ontwierp den vloer in de hal.

VAN TIJEN en MAASKANT.

NASCHRIFT

Eerst het Gebouw van de B.I.M., toen de Beatrix school, vervolgens Engelsche landhuizen van 1900, het Aniem Gebouw, het Alkmaarsche Gymnasium, enz. en nu dit. Zit hier, vraagt de lezer, systeem in, een lijn, een leidende gedachte?

Inderdaad maakt de uiterlijke verschijning van de bouwwerken in deze serie den indruk, dat de serie ontstaan is uit een willekeurige keuze, een keuze zoo willekeurig als het graaien in een knikkerzak.

Gaat men op die uiterlijke verschijning, dus op het oogbekorende alleen af en bezigt men haar als waardemeter in zijn oordeel, dan moet deze nog pas kleine serie bouwwerken de meest onderscheidene gevoelens en reacties opwekken. Hem, wiens oog slechts bekoord wordt door de uiterlijke verschijning in vorm en kleur van de Beatrixschool, zal het samenspel der naakte, onversierde, mathematisch overwogen en vastgestelde grijze bouwelementen van het Luchtvaartlaboratorium matig boeien. Omgekeerd zal hij, die alleen in zulke vormen de schoonheid vermag te beleven, doordat hij zich niet aan andere beelden kan overgeven, aan de Beatrixschool weinig vinden, dat hem innerlijk treft.

De zaak is echter anders, als men beseft en voelt, dat de uiterlijke verschijningsvorm op zichzelf nog geen waardemeter kan zijn voor het waardeeren van de wezenlijke indrukken van de bouwkunst op ons menschelijk psychisch gestel.

Niemand kan dat beter weten dan een architect, die immers zelf ervaart in welke mate zijn intellect medewerkt om hetgeen hem als aesthetisch beeld voor oogen staat en uit zijn gevoelswereld opwelt, tot uitdrukking te brengen in hetgeen hij in materie (ook 't ontwerp is al materie!) maakt.

Er moet dus voor de architectuur een waardebepaling zijn, die gericht is op een complex van geestelijke werkzaamheid waarvan de verschillende factoren en elementen op oneindig verschillende wijze gegroepeerd kunnen zijn. Iedere architect heeft bij het ontwerpproces zijn eigen persoonlijke wijze van groepeeren en er zijn van die persoonlijke wijzen van groepeeren, die algemeene overeenstemmende kenmerken kunnen hebben. Het is mogelijk van die overeenstemmende kenmerken bij voorbaat uit te gaan en als architect zich bij het ontwerpen bij die overeenstemming aan te sluiten. Hoe anders is de Gothiek en iedere andere eenheid van bouwstijl in een bepaald tijdbestek te verklaren? En datzelfde zich-onder-discipline-stellen verklaart ook dat groepsgewijs zich laten meevoeren in bepaalde stroomingen in de hedendaagsche architectuur.

Maar dit alles heeft betrekking op bouwkunst scheppen. In onze reacties op een werk van bouwkunst, dat we zien, moeten we nooit vergeten, dat wij daarbij zelf niet scheppen en dat we dus de discipline, waaronder we ons gesteld hebben, op zijde moeten zetten, niet eng moeten zijn, maar moeten trachten alles te vangen, wat in het werk actief en scheppend werkzaam is. Doen wij dat, dan wordt ons veel geopenbaard, dat anders niet tot ons innerlijk kan spreken, dan vinden wij ook het gemeenschappelijke, wat in het uiterlijke afzonderlijk lijkt.

De grootste vijand van den zoeker is de botterik; zijn meest echte vriend de medezoeker. En architecten zijn zoekers en moeten zich hiervan het meest bewust zijn als ze denken het gevonden te hebben.

Onze lijn wordt uitgestippeld door die werken, waarin wij zien dat de architect wáárlijk zoekt, d.w.z. niet grasduint en nog minder mistast, omdat hij dacht dat het voor het grijpen lag.

J. P. M.

„BOUWPLAN 1946"

De Minister van Openbare Werken en Wederopbouw, Dr. Ir. J. A. Ringers, schrijft naar aanleiding van het Bouwplan-1946:

De publicatie van het „Bouwplan 1946" is een gebeurtenis van bijzondere beteekenis.

Zij legt opnieuw met grooten nadruk vast, hoe diep de Overheid, door de omstandigheden genoopt, moet ingrijpen in de bouwbedrijvigheid.

Door een doelmatige aanwending van arbeidskrachten, bouwmaterialen en kapitaal moet de nood dáár het eerst verholpen worden, waar zulks het dringendst geboden is.

Meer dan ooit is t h a n s een verantwoorde leiding en beheersching der bouwbedrijvigheid noodzakelijk.

Wij staan immers aan het begin van de uitvoering van een ontzaglijk groot, vele jaren omspannend, bouwprogram, dat voorzien wil in het ontstellend woning-tekort, een program, dat vernieuwen en herstellen moet, wat in den oorlog vernietigd en gehavend werd, een program, dat ons de uitvoering en voltooiing moet brengen van vele groote werken.

En deze taak moet volbracht worden met een minimum aan materialen, met efficient gebruik van de beschikbare arbeidskrachten en met zoo weinig mogelijk verspilling van kapitaal.

Dit bouwprogram zal zich moeten uitstrekken over een periode van minstens 10 jaren en de bouwbedrijvigheid zal in die jaren grooter moeten zijn, dan zij ooit geweest is.

Voor het jaar 1946 is het bouwplan thans gereed. Snel en rationeel bouwen met een doelmatige aanwending van de beschikbare arbeidskrachten, materialen en gelden: dat is het hoofdmotief voor het Bouwplan 1946, zooals het het hoofdmotief zal moeten zijn voor het Bouwplan der volgende jaren.

Een opmerking moge mij daarbij van het hart. Er zal voor gezorgd moeten worden, dat snelheid en efficiency niet worden opgevoerd ten koste van het woonpeil en ten koste van de soliditeit der uitgevoerde werken.

Nederland heeft op dit gebied een goeden naam verworven en dientengevolge ook een goeden naam te verliezen.

Het Bouwplan 1946 is de vrucht van studie en overleg. Het is tot stand gekomen door moeizame overpeinzing en nauwgezette bestudeering der mogelijkheden — het dankt zijn totstandkoming aan een harmonieuze samenwerking tusschen overheid en bedrijfsleven.

Het plan ligt voor U. Het mag niet slechts het voorwerp zijn van de belangstelling van een klein deel van ons volk. Wij gaan immers een nieuw huis bouwen, dat door heel ons volk bewoond moet worden en voor den bouw waarvan wij de hulp van heel ons volk noodig hebben.

De uitvoering van het plan vraagt van velen offers. In verschillende der zwaarst getroffen gebieden zullen arbeiders uit de overige, minder of zelfs in het geheel niet getroffen gebieden, te werk worden gesteld.

Dwang ligt niet op onzen weg. De arbeiders, evenals

trouwens de ingenieurs, aannemers en technici zullen dus vrijwillig de taak op zich moeten nemen, dikwijls gehuisvest in kampen, vaak ver van huis en gezin, te gaan werken.

Dit is een offer, dat de gemeenschap van hen vraagt en dat zij voor een belangrijk deel zelfs reeds gebracht hebben. Duizenden hunner werken reeds in de Betuwe en op Walcheren in Zeeuwsch Vlaanderen en in Limburg, in al de geteisterde gebieden.

Ik besef ten volle, dat het gelukken van het Bouwplan 1946 niet in de laatste plaats afhankelijk is van de vraag of de medewerking van de arbeiders kan worden verkregen. Ik doe een dringend beroep op hen die medewerking van ganscher harte te verleenen.

Ik wil geen beloften doen, want ik weet niet, of ik ze zou kunnen nakomen, maar wel wil ik trachten al het mogelijke te doen, om den arbeiders het verblijf elders zoo draaglijk mogelijk te maken.

De vraag of het gelukken zal het Bouwplan 1946 te verwerkelijken is dus in sterke mate afhankelijk van de medewerking van de arbeiders.

Maar het is eveneens afhankelijk van andere omstandigheden, waarop wij vaak slechts weinig invloed kunnen uitoefenen. Zoo is het de vraag, of wij over voldoende deviezen de beschikking zullen hebben om de noodige bouwmaterialen in het buitenland te koopen; en zelfs als dat het geval zou zijn, of wij dan over die materialen de beschikking kunnen krijgen, die wij dringend noodig hebben.

Er zijn dus een aantal onzekere factoren, die moeilijkheden bij de uitvoering van het Bouwplan kunnen veroorzaken.

Maar de afgeloopen maanden hebben reeds bewezen, hoezeer wij in staat zijn geweest, ondanks overstelpende moeilijkheden, scheppend werk van grooten omvang te verrichten. Wij putten daaruit de zekerheid, dat ook het Bouwplan 1946 tot uitvoering zal worden gebracht .

Het moet lukken en het zal lukken!

De uitvoering van het Bouwplan 1946 is inmiddels begonnen.

Mogen wij er in gemeenschappelijken, harden arbeid in slagen, dit plan volledig tot werkelijkheid te maken.

Tot zoover de Minister.

GRONDBEGINSELEN.

De grondbeginselen ervan zijn:

1. Inschakeling van alle beschikbare bouwvakarbeiders.
2. In eenige der zwaarst getroffen gebieden worden arbeiders uit de overige minder getroffen gebieden te werk gesteld. Voor zoover deze arbeiders in de plaats van tewerkstelling worden gehuisvest, is hun aantal op circa 25 pCt. gesteld van het aantal arbeiders in de gebieden waar zij vandaan komen. Evenzoo is er rekening mede gehouden, dat eenzelfde aantal arbeiders buiten het gebied van het bouwbureau, waarin zij wonen, te werk gesteld wordt, welke arbeiders dagelijks tusschen huis en werk heen en weer reizen.
3. De op deze wijze in elk bouwbureau beschikbaar komende of blijvende arbeiders verrichten in de eerste plaats het daar nog resteerende herstel der lichte schade, vervolgens het herstel van zware schade tot ten hoogste 50 pCt. van het aantal gevallen en in de derde plaats den herbouw c.q. den noodzakelijken nieuwbouw.
4. Het totaal bedrag van den op die basis berekenden herbouw c.q. nieuwbouw wordt in groote lijn als volgt verdeeld: 25 pCt. woningbouw, 55 pCt. industriebouw, boerderijen en overige bedrijfsgebouwen, 20 pCt. overige gebouwen.
5. Het openbare-werkenprogram (bestratingen, havens, grondwerken e.d.) wordt nog slechts in ruwe trekken bepaald. Dit program is door de belangrijke rol, welke de grondwerken e.d. daarin spelen, tamelijk elastisch. Een verdeeling van het beschikbare bedrag over den Rijkswaterstaat, den Provincialen Waterstaat, Waterschappen, Gemeenten, Openbare Nutsbedrijven en Spoorwegen geschiedt aan de hand van de door deze diensten vroeger verwerkte bedragen.
6. Op grond van het bovenstaande worden de materiaalbehoeften bepaald. Daarbij is reeds uitgegaan van de vervanging van een aanzienlijke hoeveelheid hout door ander materiaal.

Komt een der noodig primaire materialen niet in voldoende mate beschikbaar, dan zal het totale bouwprogram een evenredige verkleining ondergaan.

In beperkte mate zal dan de mogelijkheid bestaan om over te gaan tot uitvoering van werkzaamheden, waarbij het schaarsche materiaal minder noodig is.

WERKVOLGORDE.

Het ligt voor de hand, als uitgangspunt voor de jaarprogramma's na den oorlog in beginsel een werkvolgorde vast te stellen (eerst het herstel van de lichte schade, dan het herstel van zware schade, vervolgens herbouw verwoeste bouwwerken en tenslotte nieuwbouw) en een gebiedsvolgorde (eerst de zwaarst geteisterde, vervolgens de minder zwaar geteisterde gebieden en het laatst de gebieden zonder noemenswaardige schade).

Allereerst moet worden opgemerkt, dat het handhaven van de werkvolgorde: licht herstel, zwaar herstel, herbouw en nieuwbouw door de zeer groote behoefte aan geschoolde arbeidskrachten van de beide eerste categorieën practisch alle herbouw- en nieuwbouw onmogelijk zou hebben gemaakt.

Omgekeerd is de materiaal-intensiviteit van herbouw en nieuwbouw zooveel grooter, dat er een zeer groote marge zal liggen tusschen het maximumprogramma gebaseerd op een volledig licht herstel en daarna dan nog zooveel mogelijk zwaar herstel en een maximumprogramma met een deel herbouw en nieuwbouw en een deel herstelwerken, dus met een verdeeling over de verschillende werkengroepen.

Volstrekte prioriteit van de zwaarst getroffen gebieden vereischt verder een volstrekte mobiliteit van het arbeiderscorps. Dit is èn uit een oogpunt van huisvesting èn uit sociale en gezinsoverwegingen onaanvaardbaar. Het zou bovendien in de practijk onuitvoerbaar blijken, zelfs waneer men bereid zou zijn, daartoe maatregelen als verplichten arbeid e.d. toe te passen, waarmede men, bij alle schadelijke gevolgen van dien, ook zeker het gestelde doel, de volkomen dirigeerbaarheid van de arbeidskrachten, niet zou bereiken, doordat juist de beste vaklieden in weinig materiaal vragend onderhoudswerk zouden „onderduiken".

Er is dus een redelijke maatstaf aangenomen voor de maximaal op den grondslag van vrijwilligheid te verwachten mobiliteit, en het aldus als mobiel aangenomen gedeelte van het arbeiderscorps is toegevoegd aan die plaatsen, waar, op grond van de schadecijfers, aanvoer van arbeidskrachten noodig bleek.

Als maatstaf voor het met de beschikbare arbeidskrachten maximaal te verwezenlijken bouwprogramma is een relatieve maatstaf ingevoerd, welke voor dit bouwplan

werd gevonden in het begrip schade-niveau, dat voor elk bouwbureau werd uitgedrukt in het cijfer van de totale schade per inwoner, waarbij als geografische grondslag werd uitgegaan van de indeeling der bouwbureaux.

ARBEIDSMOGELIJKHEID IS BEPALEND.

Bij de vraag, of de arbeidsmogelijkheid dan wel de materiaalpositie maatgeven dienden te zijn, is duidelijk de eerste gekozen en is gesteld dat de materiaalpolitiek zich aan het programma, gebaseerd op een volle arbeidsbezetting, dient aan te passen en niet omgekeerd de toevallige arbeidsgelegenheid een gevolg van de materiaalpositie mag zijn.

Het hierbij ontworpen bouwplan 1946 gaat aldus uit van een volle arbeidsbezetting bij een zekere maximum arbeidersmobiliteit en dientengevolge van een over het geheele land verdeelde bouwbedrijvigheid, waarbij als leidraad voor de verdeeling der toegestane quanta de reductie van de schade-per-inwoner werd gekozen en wel in dier voege, dat bij het hoogste vastgestelde schade-niveau ook relatief de grootste reductie van de schade per inwoner moest worden bereikt.

Het programma omvat voorts als hoofdbestanddeelen: een gebouwen-programma (woningbouw, bedrijfsbouw, openbare gebouwen) en een openbare werken-programma, beide gebaseerd op de meest urgente schade-reductie. Daarnaast zal een aanvullend en weinig materiaalintensief openbare werken-programma moeten worden ontworpen van beslist niet urgente werken, welke een groote flexibiliteit in arbeidsbezetting kunnen verdragen en die kunnen dienen als buffer voor eventueel vrijkomende arbeidsmogelijkheid bij onverhoopte of onvoorziene stagnatie in de afwerking van het materiaalprogramma voor de normale herstel- en herbouwwerken.

In verband met de vergelijkingen met gegevens van de aan den oorlog voorafgegane jaren, werden alle geldswaarden voorloopig herleid tot het prijsniveau 1938-1939.

GRONDGEGEVENS.

Hoofdstuk II van het plan bevat de grondgegevens, welke noodig waren om tot het opstellen van het bouwplan te komen. Dit zijn:

A. de schade (defensieschade, oorlogsgeweldschade en bezettingsschade) verdeeld in: schade aan gebouwen en schade aan openbare werken.

De schade aan gebouwen wordt verdeeld in 3 categorieën, te weten:

I. Verwoest of onherstelbaar beschadigd en nog niet herbouwd (herbouw).
II. Beschadigd doch herstelbaar, maar niet of niet geheel hersteld. Huidige herstelkosten begroot op een bedrag van meer dan f 3000,— (zware schade).
III. Beschadigd en niet geheel hersteld. Huidige herstelkosten begroot op minder dan f 3000,— (lichte schade). Voorts is de schade verdeeld in schade aan woningen, schade aan bedrijven en aan overige gebouwen.

De schade-opgaven van de Bouwbureaux naar den toestand op 1 Januari 1946 leveren de volgende cijfers op:

Schadegroep I (totaal verwoest) . . 773,5 mill. guld.
Schadegroep II (zwaar beschadigd) . 214,7 „ „
Schadegroep III (licht beschadigd) . 66,0 „ „
Totaal . . . . 1054,2 mill. guld.

Deze bedragen zijn uitgedrukt in geldswaarde 1939. Zij geven weer de herbouw- of herstelkosten van het beschadigde, niet inbegrepen de bijkomende kosten met het oog op verbeteringen van het stadsplan e.d.

Voor de groep „openbare werken" kon vooralsnog alleen beschikt worden over een ruwe schatting van de totale schade. Deze bedraagt plm. 500 mill. gulden op basis 1939.

B. Bouwvakarbeiders.

Op grond van de laatste schatting van het aantal bouwvakarbeiders (op 31 December 1939) zijn, om na te gaan, welk aantal arbeiders thans beschikbaar is, een aantal correcties toegepast, welke in het plan nader worden omschreven. Alleen een volledige arbeidersregistratie zou een alleszins betrouwbaar resultaat waarborgen.

Het resultaat der gevolgde berekening is aldus (staat A).

Verder is een schatting gemaakt van de in de gebieden der verschillende bouwbureaux wonende arbeiders.

Voorts geeft het plan een schatting van het benoodigd aantal arbeiders per millioen gulden uitgevoerd werk. Hierbij wordt rekening gehouden met een aantal nader in het rapport genoemde factoren waarvan met name ook te noemen is de verminderde arbeidsproductiviteit door een onregelmatigen voortgang van het werk als gevolg van het uitblijven van materialen, door het gebrek aan kleeding en schoeisel, verminderde scholing en verminderden werklust. Bovendien moet er rekening mede gehouden worden, dat de bouwbedrijvigheid in de verschillende maanden sterk uiteenloopt. De eerste oorzaak daarvan is de normale seizoenschommeling, de tweede is echter specifiek voor 1946 en bestaat uit het op gang komen van de bedrijvigheid op het gebied van nieuwbouw en herstel van zware schade. In de maanden Augustus en September wordt een maximale arbeidersbehoefte voorzien.

Het plan komt tot de volgende schatting: (Zie staat B, bovenaan pag. 72).

A	Totaal aantal beschikbare bouwvakarbeiders in 1939	Te verminderen met als gevolg van: sterfte	ontscholing	totaal	Totaal aantal beschikbare bouwvakarbeiders in 1946
Timmerlieden	48.000	1.600	11.000	12.600	35.400
Metselaars	18.000	700	2.900	3.600	14.400
Opperlieden en bouwvaksjouwers .	12.000	400	800	1.200	10.800
Schilders	30.000	900	6.800	7.700	22.300
Grondwerkers	24.000	900	1.200	2.100	21.900
Betonwerkers	7.000	150	750	900	6.100
Stucadoors	4.000	200	600	800	3.200
Overige vakken	20.000	800	2.800	3.600	16.400
Totaal	163.000	5.650	26.850	32.500	130.500

B

Benoodigd aantal arbeiders in 1946 per 1.000.000,— bouwproductie (geldswaarde 1939) in elk der volgende categorieën:

Beroepen	Herstel zware schade		Herstel lichte schade		Herbouw		Onderhoud aanwezig
	Aanwezig	Aangevoerd	Aanwezig	Aangevoerd	Aanwezig	Aangevoerd	
Timmerlieden	116	122	180	194	314	330	28
Metselaars	100	105	73	78	42	44	17
Opperlieden	58	61	43	45	15	16	222
Schilders	54	57	105	111	42	44	—
Grondwerkers	10	10	5	5	—	—	—
Betonwerkers en ijzervlechters	23	24	11	12	—	—	6
Stucadoors	40	43	36	39	37	39	6
Electric. Smeden	17	18	16	17	10	11	71
Loodgieters	17	18	36	39	52	55	—
Terrazzowerkers	4	4	3	3	—	—	28
Behangers	4	4	11	12	10	11	—
Heiers	4	4	—	—	—	—	175

(Slot volgt)

BOEKBESPREKING

PLAN VOOR DEN WEDEROPBOUW VAN DE BADPLAATS SCHEVENINGEN. Een ontwerp van Prof. Rosse. — Uitg. W. P. Stockum & Zn., Den Haag 1945.

Bij de beoordeling van dit werk, dringt zich de behoefte naar voren, een analyse te maken van het begrip badplaats.

Hiertoe gaat men als vanzelf een eeuw terug in de geschiedenis, waarbij dan blijkt dat, althans voorzover dit de Europeesche stranden betreft, de kustbewoners practisch geen gebruik van de voor hun voor de hand liggende badgelegenheid maakten.

Langzamerhand bleek het baden een ontspanning voor de stadsbewoners en kwamen de daartoe geschikte stranden in exploitatie. De techniek en de handel maakten zich dan ook spoedig van dit winstobject meester. Wat oorspronkelijk een primitief vermaak was, waartoe ten hoogste als enigst hulpmiddel een handdoek aan te pas kwam, is uitgegroeid tot een industrie waarbij het baden tot een ondergeschikte bijkomstigheid is teruggedrongen.

Hierdoor is het verklaarbaar dat aan een kust, waar het klimaat in feite voor een badplaats ongeschikt is, dergelijke etablissementen niettemin tot een betrekkelijke bloei kunnen komen. Zelfs in een land als het onze, waar de weersgesteldheid zodanig is, dat slechts drie maanden van het jaar voor een verblijf aan zee in aanmerking komen. Hiervan is er nog een, die als regenmaand bij uistek bekend staat, doch nochtans door koppige vasthoudendheid als vacantiemaand gehandhaafd blijft.

De bijzondere bestemming en onzekere factoren drukken op een badplaats een stempel, waardoor ook het aesthetische karakter ervan nauwelijks boven de kermissfeer uitkomt.

Indien, zoals in het boek van Prof. Rosse, een poging in studie is genomen de bestemming uit te breiden tot algemeen cultureel en vermaakscentrum van internationale betekenis, verhoogt dit slechts de moeilijkheid. De programma-eisen worden in dit geval dermate gecompliceerd en de economische factoren zó onzeker, dat aan een redelijk practisch en aesthetische oplossing evident niet meer voldaan kan worden.

De poging van Prof. Rosse is dan ook niet anders te zien dan een utopie, die gelukkig niet verwezenlijkt kan en zal worden. De nogal vage plattegronden en dito, overigens vlotte, architectuurschetsen geven een voldoend duidelijk beeld om aan te tonen hoe een badplaats, althans architectonisch, stellig niet behoort te zijn.

Bouwkunstig is dan ook het boek meer een farce dan een ernstige studie en als zodanig nog wel amusant.

J. H.

MEDEDEELINGEN

VERBETERING.

In No. 4 pag. 41, linkerkolom onderaan te lezen:

De voornaamheid van de objecten der kerkelijke architectuur, waarbij komt de praktische noodzaak door de beperkte plaatsruimte, eischt een selectie ter beoordeeling aan de plaatselijke leiding, op advies van den Commissie van Toelating.

VERGADERING DER KRINGBESTUREN.

Op Vrijdag 22 Maart j.l. heeft te Utrecht de aangekondigde bijeenkomst van het Hoofdbestuur met de voorzitters en de secretarissen van de Kringen plaats gevonden.

Vrijwel alle Kringen waren vertegenwoordigd.

De redevoering, welke Prof. Ir. H. T. Zwiers des morgens heeft gehouden, zal in haar geheel worden opgenomen in één der eerstvolgende nummers van het B.W.

RAPPORT OVER DE ARCHITECTENOPLEIDING.

Aan de leden van den B.N.A. is toegezonden: Rapport over de architectenopleiding, benevens uitwerking van het leerplan voor de opleiding uit de praktijk.

Voor niet-leden, die belangstelling hebben voor dit rapport, is het op aanvraag aan het Bureau van den B.N.A. verkrijgbaar tegen de prijs van ƒ 1.10, franco per post toegezonden.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG

2 APRIL 1946, No. 7

HET RAADHUIS TE ZWEELOO

ARCHITECT A. KOMTER

Het dorp Zweeloo ligt op de zandrug in het zuid-oosten der provincie Drente. Doordat bij gebrek aan veen, de turfwinning van geen beteekenis is, bleef de toevloed van vreemde arbeidskrachten, die dit bedrijf steeds met zich brengt, hier achterwege.

De bevolkingssamenstelling van de oude dorpen Zweeloo, Alden, Benneveld, Meppen en Wezup, tezamen de gemeente Zweeloo vormend, is in hoofdzaak nog de zelfde als in de vorige eeuw.

Ook de bestaansmogelijkheden ondergingen geen verandering; vrijwel de geheele bevolking is werkzaam in landbouw en veeteelt.

Hoewel het moderne Drente door zijn ontginningen en nieuwere bedrijfsvoering een steeds belangrijker rol gaat spelen in de agrarische productie en Zweeloo hierin niet achter blijft, getuigende de steeds groeiende coöperatieve stoomzuiverfabriek en korenmaalderij, is het aspect van het dorp nog vrijwel ongewijzigd gebleven.

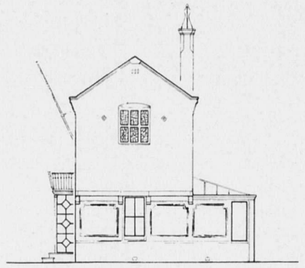

GEVEL WEGZIJDE

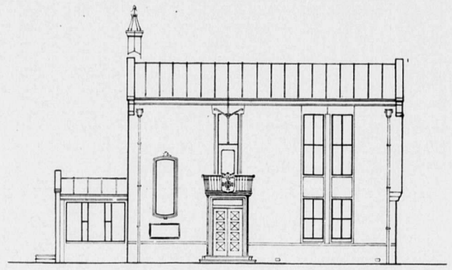

GEVEL PLEINZIJDE

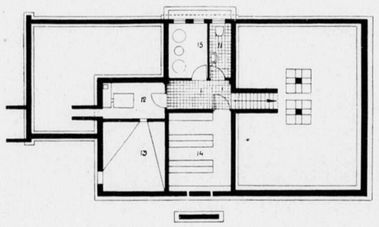

KELDERPLAN

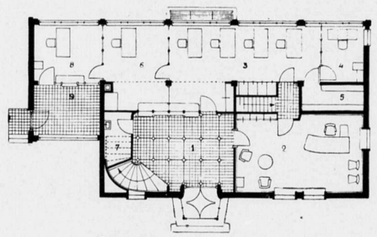

BEG: GROND

Raadhuis te Zweeloo. Plattegrond verdieping, gevels en doorsnede schaal 1 à 300

Architect A. Komter

Een dorp van boomen en van onregelmatig uitgebreide Saksische boerderijen met rieten daken, een dorp zonder een dorpsstraat met gesloten bebouwing en zonder een duidelijk aanwijsbaar centrum. Het kerkje, dateerend uit de 13e eeuw, is nog van een echt romaansche geslotenheid. Een bijzonderheid van dit bouwwerk vormt het torentje dat geheel met houten schalien gedekt is.

Voor dit dorp werd mij gevraagd een raadhuis te ontwerpen, op een terrein naast de dorpsschool dat hiervoor reeds door B. en W. was bestemd. Op het eerste gezicht geen erg aantrekkelijke plek in dit zoo stemmige dorp. Bij nader onderzoek bleken er, ondanks de zeer ruime bebouwing, niet veel andere mogelijkheden te zijn, althans geen overtuigend betere, waarom de architect getracht heeft van de gegeven situatie het beste te maken.
Deze situatie bood aan de noordoostzijde een paar burgelijke renteniershuisjes, aan de zuid-oostzijde de meergenoemde school, aan de zuid-west zijde een paar mooie boerderijen en (op het terrein) aan de noordwest zijde een schuur, welke tezijnertijd zal kunnen verdwijnen. De belangrijkste intercommunale wegen loopen langs het terrein of raken eraan. De moeilijkheid lag hoofdzakelijk in de vrij groote massa van de school welke door het kleine raadhuisje toch gedomineerd zou moeten worden. Dit is getracht te bereiken door een grootere hoogte en door een ligging loodrecht op school en weg aan een eigen nieuw te maken ruimte. Deze ruimte zal pas gaan spreken wanneer de boomenrijen tot voldoende hoogte zullen zijn uitgegroeid.

Omstreeks half November 1939 werd met den bouw begonnen. In den zomer van 1940 werd het gebouw in gebruik genomen en op 9 October van dat jaar ingewijd met een raadszitting. Uit het overzicht, dat burgemeester Mr. A. Kleyn in zijn openingsrede gaf, laat ik hier een en ander volgen, omdat uit zijn woorden blijkt hoe helder deze magistraat verschillende problemen doorzag: Toen eenmaal om redenen van administratieven aard, dat wil zeggen, omdat de ruimte, die het vorige gemeentehuis bood, veel te gering was geworden, het besluit was gevallen dat er een nieuw gemeentehuis moest komen, vond ons gemeentebestuur zich geplaatst voor een tweetal vragen, namelijk deze: „Waar moet het nieuwe raadhuis komen" en „hoe moet het er uit zien". Dit waren beide belangrijke vragen. Immers het karakter van het dorp Zweeloo was er tot op zekere hoogte mee gemoeid en zooals dr. ir. F. Bakker Schut terecht schreef in een van de laatste nummers van het tijdschrift voor volkshuisvesting en stedebouw: „Het behoud van traditie en karakter van de oude dorpskernen is een essentieele voorwaarde voor de geestelijke verheffing van het platteland".
Er zullen er niet velen zijn, die het met deze woorden oneens zijn, maar zeer zeker wordt niet altijd door alle bouwers dit principe voldoende voor oogen gehouden. Te veel reeds werd bedorven door hen, die zich van de waarheid van deze woorden onvoldoende bewust waren. Teveel pleegt vrijwel een ieder, die met bouwplannen rondloopt, deze slechts te zien van zijn eigen gezichtshoek uit. Te weinig is hij er zich van bewust, dat wanneer hij gaat bouwen, hij hiermede een verantwoordelijkheid op zich neemt tegenover de gemeenschap. Im-

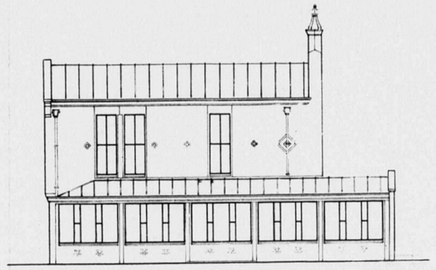

GEVEL SECRETARIE

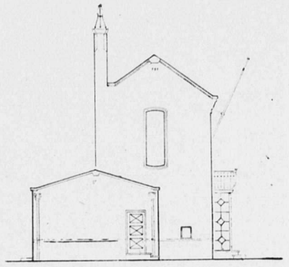

ACHTERGEVEL

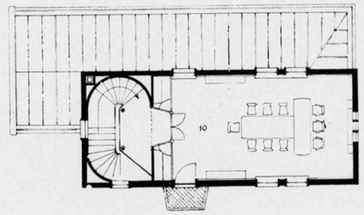

VERDIEPING

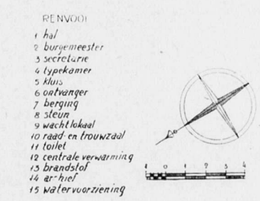

AMSTERDAM: A.KOMTER, ARCHITECT B.N.A

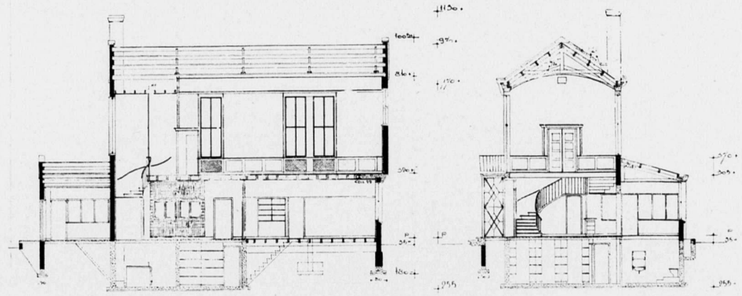

Raadhuis te Zweeloo. Plattegronden en gevels schaal 1 à 300

Architect A. Komter

mers, hetgeen hij gaat bouwen, zal een plaats innemen temidden van andere gebouwen of temidden van de natuur en hij heeft er dus terdege voor te waken, dat het gebouw dat gaat verrijzen geen valsche noot zal vormen in zijn omgeving. Integendeel, hij heeft er voor te zorgen, dat mede door zijn toedoen de schoonheid van de omgeving zoo mogelijk zal worden verhoogd. Hoe mooier de omgeving is waarin gebouwd wordt, des te grooter wordt de verantwoordelijkheid die de bouwer op zich neemt.
Ziehier in het kort de positie waarin het gemeentebestuur van Zweeloo zich bevond op het moment, dat de plannen voor de raadhuisbouw tot verwezenlijking zouden komen. Ons bestuur was zich van de verantwoordelijkheid, die het op zich nam, ten volle bewust. Deze verantwoordelijkheid was groot. Immers welk dorp is mooier dan Zweeloo, welk gebouw, behalve dan de kerk, is in een dorp belangrijker dan het gemeentehuis? Er waren eenige factoren aanwezig, die het moeilijk maakten de hierboven gestelde vragen, namelijk waar het gemeentehuis moest worden gebouwd en hoe het er moest uitzien, vlot te beantwoorden. Vooreerst ontbrak in het dorp Zweeloo — van het begin af stond het vast dat het raadhuis in dit dorp zou worden opgericht — een terrein dat zich als vanzelf aanbood als de natuurlijke standplaats voor een gemeentehuis. Immers Zweeloo, hoe gaaf het ook overigens zijn oorspronkelijk karakter heeft bewaard, mist de natuurlijke kern van de meeste Drentsche dorpen, de brink. Hoewel er in het dorp misschien wel vier of vijf plekken waren aan te wijzen, die op zichzelf eenige geschiktheid bezaten als bouwterrein voor het raadhuis, toch muntte

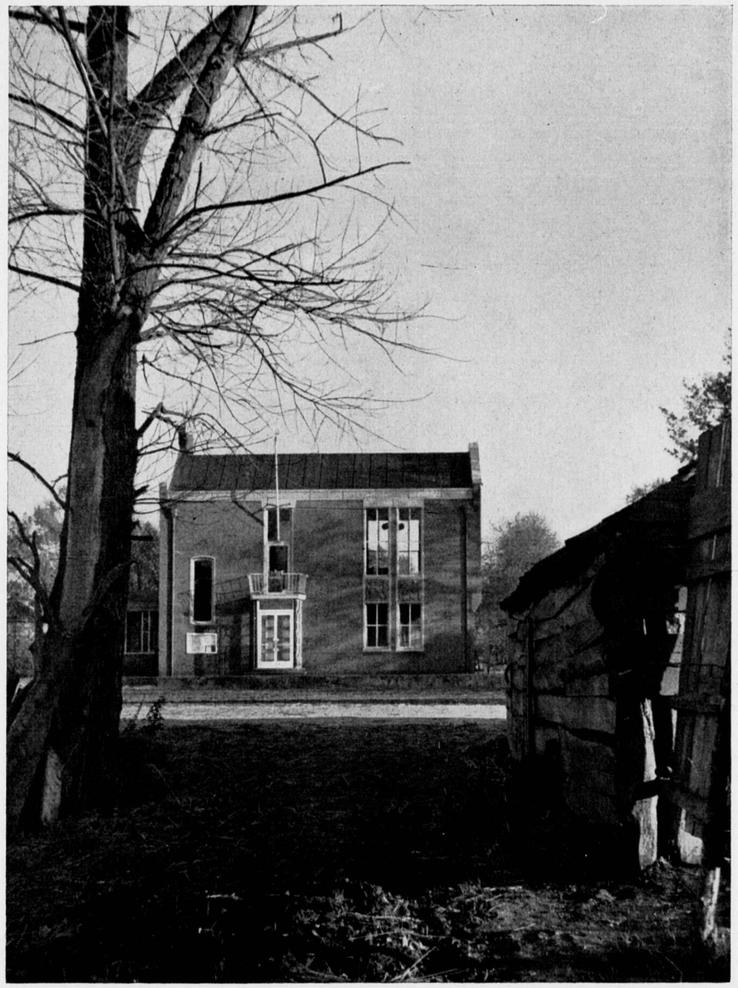

Raadhuis te Zweeloo. Architect A. Komter

geen enkele van deze terreinen in belangrijke mate boven de andere uit.

Ook de tweede vraag liet zich niet gemakkelijk beantwoorden, want het bleek ons weldra dat geen enkele bestaande traditie duidelijk vermocht aan te geven, welke de uiterlijke verschijningsvorm zou moeten zijn van een raadhuis, en dan nog in het bijzonder een Drentsch raadhuis, dat voldeed aan de eischen, die in de tegenwoordige tijd aan een gemeentehuis gesteld moeten worden.

Moest onder de gegeven omstandigheden de keuze van het terrein wel in belangrijke mate worden beïnvloed door willekeurige drijfveeren, voornamelijk van materieelen aard, de overwegingen die leidden tot de tot standkoming van dit gemeentehuis, zooals het zich thans aan U voordoet, hadden een meer principieele ondergrond. Toen het gemeentebestuur zich namelijk afvroeg, waar een richtsnoer te vinden was, dat bij de bouwplannen het noodige houvast zou kunnen geven, bleek dat noch de bouwkunst van het verleden, noch die van het heden, ons op het gebied van raadhuisbouw een grondslag konden verschaffen, waarop met vast vertrouwen op een goede uitkomst kon worden verder gebouwd. De voortbrengselen uit het verleden vormden voor ons een onvoldoende basis, omdat men bij de bouwwijze, de plattegrond, en de indeeling die toen gevolgd werd, uitging van beginselen die voor een zeer belangrijk deel voor deze tijd hun geldigheid hebben verloren, van vormen, die door het eeuwenlang gebruik tot schablonen zijn verworden, kortom van oplossingen, die voor het heden slechts tot een gewrongen indeeling en tot een geheel onrationeele plattegrond zouden kunnen leiden. Bovendien, hoe hecht de traditie van de raadhuisbouw misschien in de meer westelijke provincies mag zijn geweest, voor Drenthe is van haar invloed al bitter weinig te bespeuren. Wanneer wij in ons gewest om ons heen

zien, komen wij tot de verbluffende conclusie, dat er slechts één gebouw in de geheele provincie Drenthe aanwezig is, dat ons op het gebied van raadhuisbouw eenige en dan nog zeer vage richtlijnen zou kunnen geven.

Ik heb hier op het oog het schultenhuis te Diever. Wanneer men zich de verhoudingen realiseert, waaronder dit gebouw werd opgericht en de doeleinden waarvoor het moest dienen, wanneer men bedenkt, dat er in de tijd waarin dit gebouw ontstond, nog geen sprake was van eenig gemeentelijk leven in de moderne zin van het woord, dat het gebouw in feite niets anders was dan een rechthuis in de hoofdplaats van het Dieverder dingspil, dan zal het een ieder duidelijk zijn, dat het bouwkundig houvast, door dit gebouw geboden, weinig meer beteekent dan de bekende stroohalm.

Wat de bouwkunst betreft van de tegenwoordige tijd, een ieder zal mij wel willen toegeven, dat hier een vaste lijn nog niet te bespeuren valt. Slechts optimisten zullen het misschien met mij eens zijn, wanneer ik beweer, dat een beginnende traditie, gebaseerd op grondslagen die in de moderne tijd verankerd liggen, een traditie, die zich weet aan te passen aan de op dit moment beschikbare technische hulpmiddelen, zich in nog zeer vage vormen begint af te teekenen.

In de laatste jaren zijn alom in den lande nieuwe raadhuizen gebouwd. Met belangstelling heb ik persoonlijk steeds dit uitvloeisel van de groeiende belangrijkheid van het gemeentelijk apparaat gevolgd, maar het viel mij steeds opnieuw op, in hoe weinig gevallen de bouwmeester er werkelijk in was geslaagd, in zijn schepping iets te doen uitkomen van de belangrijke functie, die de huidige gemeente in het tegenwoordige staatsbestel heeft te vervullen, welke functie van zoo geheel andere aard is, dan die welke de verhouding tusschen staat en stad in de tijd van de republiek der zeven vereenigde Nederlanden kenmerkte. De belangrijke functie die het raadhuis als representatief gebouw steeds gehad heeft, daalde in dezelfde mate als de administratieve taak van de gemeente zich ontwikkelde. Bovendien verdween na de Fransche revolutie de rechterlijke macht uit het raadhuis. Het is een onmiskenbaar feit, dat in de tegenwoordige tijd bij de gemeenten en bovenal bij de plattelandsgemeenten in het raadhuis het accent in steeds sterker mate kwam te liggen op de administratieve functie en in steeds mindere mate op het representatieve karakter van het gebouw.

Wanneer wij een groot deel der nieuw gebouwde raadhuizen bezien, blijkt, dat de architecten, die deze gebouwen ontwierpen, zich òf onvoldoende van deze ontwikkeling bewust waren, òf haar met opzet hebben genegeerd dat zij zich, om het met andere woorden te zeggen, van het feit, dat het gemeentehuis de zetel der gemeente-administratie is, zoo weinig mogelijk hebben aangetrokken, en uitsluitend of vrijwel uitsluitend de nadruk hebben gelegd op de van oudsher zoo sterk naar voren geschoven representatieve functie van het gebouw. Wanneer zij zich, zoo handelende, beroepen op onze nationale traditie, vergissen zij zich deerlijk, zij verwarren de levende traditie met een zeker traditionalisme, en omdat hier door hen een groeiproces wordt ontkend, moeten hun scheppingen het leven ontberen dat elk waarachtig kunstwerk steeds kenmerkt.

Het stond voor ons vast, dat een gemeentehuis, zooals een der wethouders zich uitdrukte, in een gemeente als Zweeloo moest zijn een eenvoudig dienstgebouw, maar daarnaast waren wij het er over eens, dat het raadhuis ook de hoogheid van het gezag tot uitdrukking behoort te brengen. Dit uitgangspunt bepaalde de architectenkeuze. Eenerzijds moest de bruikbaarheid en de doelmatigheid van het te stichten gebouw zoo groot mogelijk zijn, anderzijds mochten deze eischen onder geen voorwaarde de vormgeving van het gebouw nadeelig beinvloeden. In hoeverre aan de gegeven opdracht werd voldaan, laat ik aan U ter beoordeeling over. Wel stel ik er prijs op, U nadrukkelijk te wijzen op de indeeling van de plattegrond, op de zorg, waarmee de onderscheidene ruimten zijn gerangschikt en tenslotte op de wijze, waarop deze ruimtebeschikking in de buitenarchitectuur tot uitdrukking komt.

Van enkele zijden werd mij gezegd, dat dit raadhuis niet zou passen in een landelijke omgeving. Hierover zou ik het volgende willen zeggen.

Wie van oordeel is, dat elk gebouw, dat in een dorp wordt neergezet, wil het daar passen, noodgedwongen in meerdere of mindere mate in zijn uiterlijk het karakter van een boerderij of een schaapskooi moet dragen, zal in dit geval teleurgesteld zijn. Dit raadhuis heeft uiterlijk niets van een boerderij. En dit met reden! Want wat er binnen de muren van een raadhuis geschiedt is iets geheel anders, dan dat, wat in een goed geleide boerderij pleegt te gebeuren. En het is, naar het mij voorkomt, logisch, dat dit verschil in gebruik ook in het uiterlijk tot uitdrukking komt.

Zooals ik al opmerkte, werd aan de doelmatigheid bij de opzet van dit raadhuis een belangrijke plaats ingeruimd, en al kon ik dan ook zoo juist zeggen, dat dit raadhuis uiterlijk niets had van een boerderij, toch bestaat tusschen beide bouwwerken een belangrijke verwantschap. Want welk gebouw is in hoogere mate een doelmatigheidsgebouw dan juist de boerderij, waarvan de grondvorm en de indeeling het resultaat is van een eeuwenlange ontwikkelingsgeschiedenis, die voor bijna 100 pCt. werd geleid door de eischen der doelmatigheid. Wanneer de uiterlijke omstandigheden zich wijzigden, wijzigde zich ook met de indeeling het uiterlijk der boerderij. In wezen heeft dus hetzelfde streven, dat door de eeuwen heen de bouwers van onze prachtige boerenplaatsen heeft bezield, thans tot richtsnoer ge-

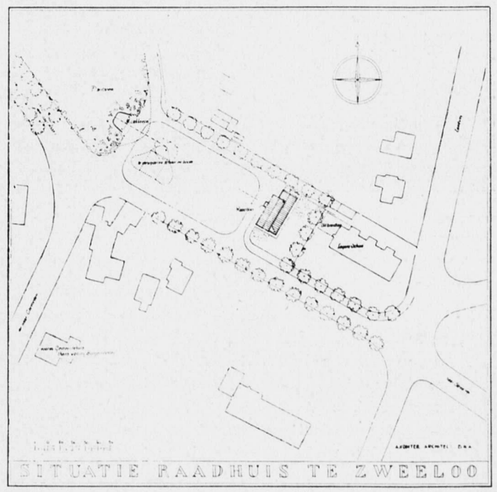

Raadhuis te Zweeloo. Raadzaal Architect A. Komter

Reliefs tusschen de raamgroepen Raadhuis

Beeldhouwer Pieter Starreveld

diend bij de bouw van dit gemeentehuis. Dit streven was, ik herhaal het nog eens, een gebouw te scheppen, dat moest beantwoorden aan alle eischen, die in de tegenwoordige tijd aan een raadhuis mogen en kunnen worden gesteld, materieele, zoowel als aesthetische. Wanneer het eindresultaat van dit streven U misschien thans eenigszins verbaast, moet U zich daarbij rekenschap geven van het feit, dat U hier staat tegenover iets nieuws, tegenover een specifieke uiting van deze tijd.

Bovendien is er, wat het uiterlijk van het raadhuis betreft, nog iets, waarop ik U in het bijzonder wijzen wil. Het raadhuis staat er op dit moment nog ietwat onwennig bij op zijn groote zandvlakte, die eerlang het voorplein zal moeten worden. Transportmoeilijkheden hebben belet, dat dit plein, in het midden waarvan een iets ingezonken grasveld zal worden ingezaaid, verder voltooid kon worden, dan thans het geval is.

Dit plein, dat op den duur de functie van brink zal moeten gaan vervullen, moet nog met boomen worden beplant. Het zal uiteraard nog verschillende jaren duren, voordat het aspect, dat wordt nagestreefd, bereikt zal zijn.

Het is goed om in dit verband even stil te staan bij het karakter van het echte Drentsche dorp, waar ook dit raadhuispleintje met het gemeentehuis op den duur in zal moeten passen. Zooals U ziet, stel ik hier zelf voorop, dat het raadhuis met zijn omgeving zich op dit moment nog niet geheel aan de karakteristieke sfeer van het Drentsche dorp heeft aangepast. Dit is geen wonder. Immers, waaraan ontleent het Drentsche dorp zijn bijzondere schoonheid anders, dan juist aan zijn houtgewas. Het is dit houtgewas, het zijn de boomen, die gij mist, wanneer gij de indruk hebt, dat er iets wat U niet direct kunt noemen, aan het raadhuis ontbreekt. Wanneer U over voldoende fantasie beschikt, probeert U zich dan het raadhuis voor te stellen tusschen de boomen en U zult een geheel ander beeld voor U zien oprijzen, dan de kale plek in het dorp, die U thans onbevredigd laat.

Aan de bebouwing van een echt Drentsch dorp is nog een kenmerk eigen, waaraan dit raadhuis thans nog moeilijk kan voldoen, namelijk dit, dat ze zoo sterk de indruk maken van volkomen vergroeid te zijn met de grond waarop ze staan. Ook een splinternieuwe boerderij heeft een aantal jaren noodig om in die sfeer te worden opgenomen. Zoo is het ook met het gemeentehuis, maar het zal voornamelijk de beplanting zijn, die overigens pas na verloop van jaren het raadhuis in zijn omgeving aan het dorp zal verbinden.

Tenslotte nog enkele opmerkingen over het gebouw zelf. De ligging van de burgemeesterskamer moest zoo zijn, dat met behoud van het noodige isolement een gemakkelijk contact tusschen dit vertrek, de typekamer en de overige secretarieruimten mogelijk was, daar de burgemeester tevens als secretaris fungeert. Dit deed mij besluiten de secretarie als een reeks afdeelingen tegen de zuid-oostzijde van het hoofdblok te leggen. Dat de lengte van deze aanbouw aan de wegzijde kwam te strooken met de hoofdmassa bood een architectonische puzzle die met deze groepeering aanvaard werd.

De gevels zijn in lichte grijs-paars genuanceerde steen, met eenig siermetselwerk van donkerder kleur.

Gevelafdekkingen, raamomlijstingen en bordes van Artilux beton. Stalen ramen. Dakbedekking van paxacupra, een dunne koperlaag op een bitumineuse onderlaag. Vloeren in ruimten voor publiek zijn betegeld. In de secretarieruimten is linoleum in twee kleuren toegepast, geplakt op estrich. In burgemeesterskamer, raadzaal en trappen huis zijn de vloeren van Bankraistrooken.

De lokettenwand in de hal is omzoomd met witte tegels, waarin het gemeentewapen in reliëf. De muren zijn verder overal geschuurd en gekeimd in lichte kleuren. De meubileering der secretarie is geheel in staal; de rolladenkasten zijn ingebouwd.

De betimmering van de raad- en trouwzaal is van teakhout, evenals het meubilair en dat van de burgemeesterskamer. De meubels van deze ruimten zoowel als de verlichtingsornamenten werden door mij ontworpen.

Pieter Starreveld hakte in de baksteenvakken tusschen de raamgroepen in de noord-westgevel twee reliefs, voorstellende de landbouw en het gezinsleven. Ook het glas-in-loodraam in de raadzaal is van zijn hand. Het stelt het oude en het nieuwe Drente voor. In de burgemeesterskamer is een decoratieve kaart der gemeente aangebracht, geteekend door Ruscha Wijdeveld. Het wapenschild en de verlichtingsornamenten zijn uitgevoerd door G. Hooft, alhier.

De bouwkosten bedroegen . . . . . f 20841.—
De installaties kostten . . . . . f 3137.—
De inrichtingskosten bedroegen . . . f 4851.—

Totaal . . . . . f 28829.—

Vooroorlogsche cijfers voorwaar!

De bouw werd zorgvuldig uitgevoerd door den aannemer G. Santman te Coevorden onder opzicht van den gemeente-architect P. Krook, geassisteerd door den heer P. Redder.

Het heldere inzicht en de kritische geest van den heer Kleyn maakten de samenwerking tusschen ons, van de eerste schets tot de voltooiing van dit simpele raadhuisje, voor mij zeer stimuleerend en waardevol.

A. KOMTER.

„BOUWPLAN 1946" (Slot)

C. Bouwmaterialen.

Kon voor het aantal beschikbare arbeiders voor het jaar 1946 een althans ruwe schatting worden gemaakt, en op basis daarvan een plan worden samengesteld, het ontwerpen van een plan op grond van een schatting van de hoeveelheid bouwmaterialen is te eenenmale onmogelijk, daar de beschikbaar komende hoeveelheden onzeker zijn. Bovendien zijn de materialen voor een belangrijk deel van buitenlandsche herkomst en de aankoop er van hangt, aangenomen, dat voldoende deviezen beschikbaar zijn en het buitenland tot verkoop bereid is, juist af van het Bouwplan 1946.

Het herstel dient zich in hoofdzaak aan te sluiten bij de vóór 1940 gebruikelijke bouwwijze. Voor den nieuwbouw werd er rekening mede gehouden, dat er houtschaarschte zal zijn en men vervangingsproducten zal moeten gebruiken.

De reeds genoemde twee deelen van het Bouwplan 1946, nl. een gebouwenplan en een openbare-werkenplan bestrijken een geheel verschillend gebied van de bouwnijverheid, hoewel zij natuurlijk aanrakingsvlakken hebben, voornamelijk wat betreft arbeiders en materialengebruik. Een afzonderlijke handleiding is echter alleszins gemotiveerd.

GEBOUWENPLAN.

Aan de hand van de vergelijkende schadegegevens betreffende gebouwen en het aantal inwoners per bouwbureau werd het „schade-niveau", d.w.z. de nog te herstellen schade per inwoner, per bouwbureau berekend. De nauwste doorgang in absoluten zin wordt bepaald door het aantal beschikbare stucadoors. In overleg met deskundigen werd besloten, het Bouwplan niet te koppelen aan het aantal stucadoors, daar dit een te groote beperking van de bouwactiviteit met zich zou brengen. Dit houdt evenwel in, dat maatregelen dienen te worden

genomen om het stucadoorswerk zooveel mogelijk te beperken en te vervangen en voor de stucadoors overwerk te bepleiten. Kan men afzien van de stucadoors, dan wordt de nauwste doorgang bepaald door het aantal timmerlieden en metselaars.

Aangezien voor de metselaars de opgegeven aantallen eerder een speling ten gunste zullen blijken te hebben dan voor de timmerlieden en het scholen en herscholen voor de metselaars veel minder tijd vraagt dan voor de timmerlieden, terwijl verder het vervangen van bijvoorbeeld fundeeringsmetselwerken door beton het aantal arbeiders, noodig voor de metselwerken, nog kan beperken, werd het aantal timmerlieden maatgevend geacht voor het bepalen van het mogelijke bouwvolume. Op basis van het aantal beschikbare timmerlieden werd dan ook het plan berekend.

Uitgaande van een vrijwillige verplaatsing van arbeidskrachten, welke zoodanig zal moeten zijn, dat zooveel mogelijk arbeiders des avonds naar huis kunnen terugkeeren, of anders toch niet te ver van hun woonplaats verblijven, komt men tot de noodzaak, dat 25 % der arbeiders wonende buiten de zwaarst getroffen gebieden in deze gebieden zullen moeten worden tewerkgesteld en aldaar moeten worden ondergebacht. Voorts zullen nog 25 % der buiten de betreffende gebieden wonende bouwarbeiders in deze gebieden moeten worden tewerkgesteld en dagelijks heen en weer moeten reizen. Tot elk der beide categorieën behooren 14.000 arbeiders.

Wat de gebieden betreft waar de arbeiders moeten worden gehuisvest, noemen wij:

West Zeeuwsch-Vlaanderen	2600 arb.
Venray	1340 „
Gennep	1000 „
Walcheren	2550 „
Deventer	640 „
Nijmegen	1030 „
Veluwezoom Oost	1030 „
Land van Maas en Waal	690 „
Venlo	525 „
Land van Heusden en Altena	260 „
Veluwezoom West	185 „
Zeeland Noord	430 „
Roermond	620 „
Meyel	250 „
N.O. Brabant	620 „
Geeree en Overflakkee	155 „
Weert	70 „

De verdere uitwerking van het gebouwenplan geeft dan de volgende resultaten.

Gebouwenplan, volumen in geld (Geldswaarde 1938-1939(.

Hoofdplan	in mill. gulden
Herstel lichte schade	38.75
Herstel zware schade	49.08
Herbouw	95.86
	183.69
Reserveplan.	
Herstel zware schade	2.85
Herbouw	10
	12.85
	196.54

Openbare-werkenplan.

Het openbare-werkenplan wordt in groote lijnen bepaald door het aantal beschikbare grondwerkers. In 1946 zijn naar schatting in totaal beschikbaar 21.900 grondwerkers, waarvan er, na aftrek van de grondwerkers voor het gebouwenplan, voor de uitvoering van openbare werken circa 20.000 overblijven.

In het plan wordt berekend, dat met het beschikbare aantal arbeiders kan worden uitgevoerd voor 58 millioen gulden aan nieuwbouw en 58 millioen aan onderhoud enz.; in totaal dus voor 116 millioen gulden (geldswaarde 1938-1939).

Nadere indeeling der plannen, naar de onderscheiden soorten van bouwwerken, is noodig, niet alleen om een juistere schatting van de materialenbehoefte te maken, maar vooral ook als grondslag voor het te voeren beleid.

Het plan komt dan tot den volgenden opzet:

25 % voor woningbouw;

55 % voor industriebouw, boerderijenbouw en overige bedrijfsgebouwen;

20 % voor overige bouwwerken.

25 % woningbouw beteekent ongeveer 26.000.000— gld (geldswaarde 1939), overeenkomende met 10.000 woningen.

De in 1946 te bouwen woningen worden als volgt over de provincies verdeeld:

Provincie	Aantal aan te vangen woningen in 1946
Groningen	400
Friesland	250
Drenthe	250
Overijssel 1)	700
Gelderland	1000
Utrecht	150
Noord-Holland 2)	1750
Zuid-Holland 3)	4550
Zeeland	600
Noord-Brabant 4)	1500
Limburg	1350
Totaal	12.500

1) w.o. 100 voor den Noordoostpolder.

2) w.o. 500 voor Amsterdam.

3) w.o. 1000 voor 's-Gravenhage en 2500 voor Rotterdam

4) w.o. 600 voor Eindhoven.

Verondersteld wordt, dat van de 12.500 woningen, in 1946 aan te vangen, er eind 1946 10.000 voltooid zijn.

Het Openbare Werken-programma wordt als volgt verdeeld in millioenen guldens (geldswaarde 1939):

Rijkswaterstaat	30
Prov. Waterstaat	8
Waterschappen	8
Gemeenten	40
Openb. nutsbedrijven	10
Spoorwegen	20
	116

KOSTEN.

Rekening houdende met de verhooging van de bouwkosten is voor het gebouwenplan in 1946 een totaal geldvolume noodig van rond ƒ 500.000.000, dat als volgt is verdeeld (in mill. guldens):

Herstel lichte schade	95	
Herstel zware schade	128	
Herbouw	246.55	
		469.55
Reserveplan:		
Herstel zware schade	7.4	
Herbouw	25.50	
		32.9
		502.45

Het Openbare-werkenprogramma vertegenwoordigt op basis van geldswaarde 1939 een bedrag van 116 millioen gulden. Door het onttrekken van niet-geschoolde bouwvakarbeiders kan men, indien daartoe behoefte bestaat, dit plan nog aanmerkelijk uitbreiden. Krijgt het evenwel den in het ontwerp vastgestelden omvang, dan zal de verwezenlijking daarvan in 1946 290 millioen gulden vereischen.

Het totale bouwplan is dus tezamen rond 790 millioen gulden (geldswaarde 1946).

De deviezenbehoefte voor 1946 wordt voor het bouwplan voorloopig globaal bepaald op rond 234 millioen gulden.

DE PLANNING

Voor de planning voor volgende jaren zal een scherpe benadering van de aantallen vaklieden in de verschillende beroepen noodig zijn. Aangedrongen moet worden op een duidelijke registratie van de beroepen.

Verdere richtlijnen voor de constructieve samenstelling zijn noodig. Eenig duidelijker inzicht in de materiaalmogelijkheden, speciaal ten aanzien van hout en ijzer, is daarvoor noodig.

De opleiding van vaklieden, speciaal timmerlieden, metselaars, stucadoors en betonijzervlechters moet op groote schaal ter hand genomen worden. Voorloopig kan dit zonder beperking geschieden. De vraag of er animo zal zijn, hangt echter niet alleen af van de mogelijkheden, maar ook van de toekomstperspectieven.

Noodig is dus een globale uitstippeling van het toekomstige woningbeleid. Wil men gedurende een zekere periode (b.v. 10 jaar) boven de normale toeren werken en dan terugvallen, dan kan uiteraard geen scholingsprogramma uitvoerbaar worden geacht, dat op de topjaren is berekend.

Wil men nà de inloopperiode ook verder gaan met op groote schaal oude woonwijken te saneeren en dus de volkshuisvesting meer dan tot nog toe zien als een voortdurend vernieuwingsproces, dan behoeft van een in sterke mate terugvallen van de bouwbedrijvigheid geen sprake te zijn. In dat geval wordt de scholing dus gericht op een blijvende bouwbedrijvigheid van grooter orde dan de „normale" vóór-oorlogsche.

Een dergelijk verstrekkend woningbeleid vraagt echter reeds nu maatregelen om de groote saneering na afloop van de herstel- en wederopbouw-periode en na voltooiing van den „normalen" achterstand, ook economisch mogelijk te maken. Uiteraard zullen, ook bij het richten van de scholingspolitiek op een blijvend grooter bouwvolume, verschuivingen optreden in de verhouding van de aantallen voor de verschillende beroepen. Invoering van verdergaande voorbereidingen buiten de bouwplaats, prefabrication van onderdeelen etc. kunnen zich dan echter als geleidelijke veranderingen in de bouwmethode voltrekken en in het over jaren doorloopende scholingsprogramma worden opgevangen. Deze methode lijkt voor een organische ontwikkeling van het bouwen gezonder dan een bouwontwikkeling, waarbij de eene helft van de bouwobjecten volgens „traditioneele" bouwmethoden, de andere helft langs den weg van zuiver industrieele prefabrication tot stand zou komen. Te denken valt daarbij, behalve aan de technische, óók aan de sociale en cultureele aspecten van het bouwen.

DE TAAK VAN DE „ARCHITECTENCOMMISSIE"

In no. 2 van het B.W. geeft dhr. J. M. van Hardeveld een beschouwing over dit probleem en uit zijn beknopte behandeling blijkt reeds hoe ontzettend moeilijk dit vraagstuk is en welke gevaren voor nieuwe onbillijkheden hieruit kunnen voortvloeien. Laten wij alleen de taak van de „architectencommissie" eens nader onder de loupe nemen.

Deze commissie moet dus voor elke architect vaststellen hoeveel opdrachten hij mag aanvaarden; ze zal dus zeer consciëntieus en objectief moeten nagaan:

a. Hoe productief elke architect is en zal daartoe zijn geestelijk productievermogen en zijn werklust moeten peilen;

b. hoe groot zijn organisatietalent is; of hij in staat is om een goed kantoor op te bouwen en te leiden en of hij een behoorlijke staf van personeel rondom zich geschaard heeft;

c. hoe groot het aantal der hem verstrekte opdrachten is;

f. de soort der opdrachten en de tijd die elk dezer opdrachten van de architect zelf of van zijn kantoor vergt;

g. In hoeverre de architect zijn opdrachten geheel zelfstandig uitvoert of dat hij bepaalde onderdeelen zal (of mag) uitgeven aan adviesbureaux (verwarming-, verlichting-, acoustiek-, constr. berekeningen-, interieurs enz.).

Welke commissie kan en durft deze omvangrijke en verantwoordelijke taak op zich nemen??? Ze zal een bureau moeten stichten in omvang gelijk aan onze befaamde „rijksbureaux"!!

Hoe stelt men zich de controle voor, zoolang er nog geen wettelijke bescherming is op de beroepsuitoefening of geld dit alleen voor leden van den B.N.A. en zijn de overigen voorloopig geheel vrij in hun doen en laten.

De eenige mogelijkheid van controle zou zijn de medewerking te vragen van het „Wederopbouw apparaat"; maar dit apparaat mogen wij niet overbelasten zoolang het niet afdoende bewezen heeft zijn eigen zaken geheel onder de knie te hebben. (Wij denken hier aan het warnet der financieele afwikkelingen waarvan alle aannemers en getroffenen de dupe zijn; aan de noodwoningbouw die thans ook onder W.O. ressorteert, aan de opdrachtverdeeling bij de boerderijbouw enz.). Wij hebben reeds zoovele rijksbureaux en overheidsbemoeiïngen dat wij beslist niet begeerig zijn naar nog meerdere knellende banden, en wij vragen ons af of deze zaken zich niet grootendeels zelf opgelost zullen hebben nog voordat een architectencommissie tot effectief werk in staat zal zijn.

Als wij nagaan hoe in enkele maanden tijds de situatie in de kring Midden Limburg zich ontwikkeld heeft: de kring telt 52 leden — 9 nieuw gevestigde leden hebben zich voor inschrijving aangemeld — behalve deze hebben zich nog een 12-tal andere architecten gevestigd, terwijl een aantal architecten uit de aangrenzende kringen hier eveneens werkzaamheden verrichten en behalve dat hebben zich enkele hier gevestigde architecten geassocieerd met collega's uit niet getroffen gebieden.

Moeten wij niet in deze richting onze oplossing van het probleem zoeken ... associatie met collega's uit niet getroffen gebieden of ... om nog meer spreiding te verkrijgen de gelegenheid open stellen om voor bepaalde objecten b.v. kerken, scholen, theaters, winkelcomplexen, woningblokken enz. telkens een aparte medewerker te zoeken; daartoe zou de met het werk belaste architect een aanvraag moeten richten tot een commissie, deze zou dan een aanbeveling kunnen opstellen met namen van enkele architecten die naar hun meening in aanmerking zouden komen om voor het bepaalde object als medewerker op te treden.

Hierdoor zou dus ook niet de zeer pijnlijke situatie kunnen ontstaan dat een architect op een gegeven oogenblik een belangrijke opdracht van een relatie, waarvoor hij misschien reeds jaren lang werkte, zou moeten weigeren omdat hij volgens het oordeel der architectencommissie werk genoeg heeft, de opdrachtgever behoudt dan de vrije keuze van zijn architect-vertrouwensman en wij allen het gelukkige besef dat wij weer in een vrij land leven. Ik hoop dat deze beschouwing een bijdrage moge vormen om tot een gezonde oplossing te komen.

Venlo, Maart 1946. BEN HENDRIX.

OUDE BOERDERIJ OP TERSCHELLING

Wie ooit Terschelling betreedt, zal ongetwijfeld getroffen worden door het fraaie duinlandschap, dat voor het grootste deel in ongeschonden staat is gebleven. Veilig beschermd achter den langen stevigen duinwal strekt zich het vlakke lage land uit, waar de knusse dorpjes met hun kleine, meest gemengde boerenbedrijven liggen, verbonden door een verharden hoofdweg.
Opvallend is de huizenbouw, zooals deze, door de eeuwen beproefd, aan het huidige geslacht is overgeleverd.
Het hierbij afgebeelde huis is wel een duidelijk voorbeeld hiervan. Het is het „speelske" huus (zie Jaap Kunst, Terschellinger volksleven), zooals de Terschellinger het noemt, liggende aan een zandweg in Formerum, dicht bij den molen.
Het werd in 1937 aangekocht voor een vacantieverblijf en daardoor gelukkig voor afbraak behoed.
Deze boerderij valt vooral op door z'n mooie voorgevel en zijn fraaien dakvorm, welke, zooals bij nadere beschouwing van de teekening ook wel blijkt, zeer zeker ontstaan is als gevolg van den eigenaardigen plattegrond en de golving van het terrein.
Alle gevels zijn van gelen baksteen opgetrokken, terwijl de voorgevel bovendien versierd is met roode baksteen.
Het dak is gedekt met zeer fraaie holle roode pannen.
De muurwanden in de woonkamer zijn geheel bezet met oude Friesche tegels (13 × 13 cm).
De boerderij is in 1940 op de Monumentenlijst geplaatst.
Doordat tijdens de oorlogsjaren het normale onderhoud niet plaats kon vinden en tot overmaat van ramp de Duitschers haar hebben bewoond, verkeert ze thans in dusdanig vervallen staat, dat restauratie dringend noodzakelijk is. Vandaar, dat door Monumentenzorg opdracht werd gegeven om dit bouwwerk te meten en in teekening te brengen, opdat zoo spoedig mogelijk met de restauratie kan worden aangevangen.

A. GOODIJK, Arch. B.N.A..

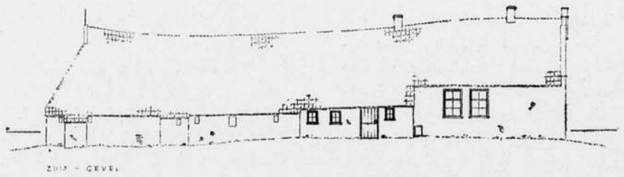

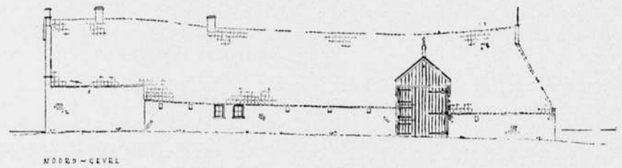

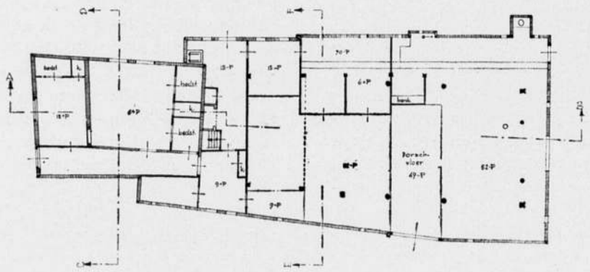

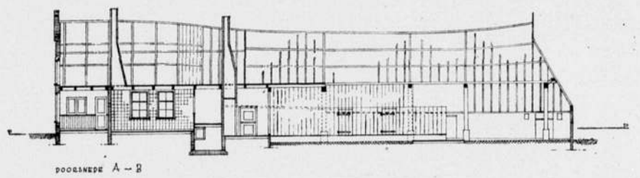

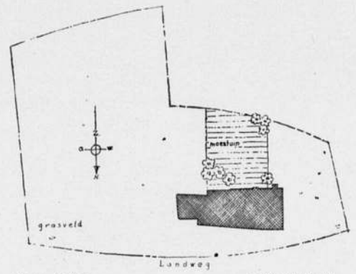

Situatie 1:500

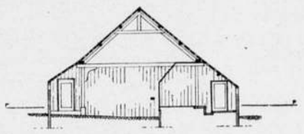

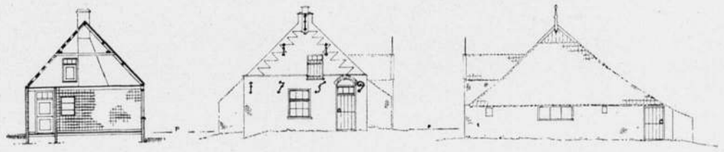

Oude Boerderij te Formerum op Terschelling, met opmetingsteekeningen.
Schaal 1 à 300, vervaardigd door den Heer A. Goodijk

DEENSCHE HULP AAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

Onze Deensche collega's sloven zich uit om ons in alle mogelijken vorm hulp en bijstand te verleenen. Collega van den Erve, die, evenals schrijver dezes, in de herfst van het vorig jaar in Denemarken was en in nauwe verbinding bleef met de gangmakers dezer actie, liet mij twee nummers lezen van het wekelijks verschijnende mededeelingenblad van de M.A.A., de Deensche B.N.A. Hieruit spreekt zoo'n groote belangstelling voor ons welzijn, dat wij ter meerdere waardeering er goed aan doen hieraan grootere bekendheid te geven.

In het nummer van 25 Januari komt het volgende voor:

„Hulp aan Hollandsche Collega's.

Als eerste resultaat van onze inzameling voor Nederlandsche architecten heeft „Holland-Hjaelpen" met het stoomschip Gaasterland, dat 17 November van Kopenhagen naar Rotterdam vertrok, 296 voedselpaketten afgezonden bestemd voor den Bond van Ned. Arch. te Amsterdam. De pakketten vertegenwoordigden een totale waarde van Kr. 6.808 — in Hollandsch geld ongeveer ƒ 3.750 —. Uit een schrijven, dat een van onze leden ontving, blijkt, dat de B.N.A. een paar dagen voor Kerstmis een Deensche middag heeft gehouden *. Door een gelukkig toeval kwamen de levensmiddelen juist op dit tijdstip aan, waardoor de uitdeeling op deze middag kon geschieden, hetgeen de stemming niet weinig verhoogde en warme gevoelens van dankbaarheid wekte jegens Denemarken en de Deensche architecten."

Er volgt dan een financieele verantwoording en een mededeeling hoe verder via het Deensche Roode Kruis geholpen kan worden.

Op een volgende bladzijde staat te lezen:

„Voortzetting Hulp aan Collega's in Nederland.

Het Deensche Architecten-Wederopbouwcomité heeft een nieuwe vorm van collegiale hulp op touw gezet. Een groot aantal Nederlandsche architecten heeft tengevolge van bombardementen of plunderingen huis en teekenkamer verloren, terwijl zij zelf moesten onderduiken. Zij zijn nu weer bezig met groote opgaven voor de wederopbouw maar hebben gebrek aan teekenmateriaal, dat momenteel in Nederland niet verkrijgbaar is.

Zijn er soms Deensche collega's, die een teekenbord zouden kunnen missen, een teekenhaak, een driehoek, een teekenbestek of deelen van een bestek, rekenliniaal en dergel. Wanneer de bouwmaterialen-positie in Nederland zich verbeteren gaat, verwacht men een tekort aan architecten, daar er tijdens de bezetting geen architecten afstudeerden. Zoo zullen waarschijnlijk jonge Deensche architecten werk kunnen vinden in Nederland omdat reeds nu gezegd kan worden, dat Nederlandsche architecten graag hulp willen hebben van Deensche medewerkers. Maar voordat dit werk op gang komt, zal er op andere wijze hulp geboden kunnen worden. Het Wederopbouwcomité stelt voor dat wij jongere Nederlandsche architecten uitnoodigen, architecten wier opleiding in den oorlog afgebroken werd. Zij zullen hier ingekwartierd moeten worden en een plaats kunnen vinden op verschillende teekenkamers, waar zij zich op de hoogte kunnen stellen van wat er hier gebeurt en waar zij natuurlijk ook voor ons van nut zullen kunnen zijn."

Tenslotte staat er in het nummer van 8 Februari:

„Deensche Architecten-Wederopbouwcomité. Subcommissie voor de behartiging van de Nederlandsche belangen, bestaande uit de architecten Mothorst M.A.A., Rostoch M.D.A. en Foss M.A.A.

Hollandsche architecten op Deensche teekenkamers.

Zooals vermeld in het laatste nummer is er een inzameling aan den gang van teekenbenoodigdheden voor die Ned. arch., die alles in den oorlog verloren hebben en verder is het plan, jongere arch. hierheen uit te noodigen om te werken op onze teekenkamers, nu ook uitgewerkt. Het is niet de bedoeling, dat zij gesalarieerd zullen worden, omdat de gelden noodig voor hun verblijf hier te lande zeker langs andere weg bijeen gebracht kunnen worden. Wij stellen voor, den duur van het verblijf te bepalen op een paar maanden. Het comité ziet gaarne opgaven tegemoet en zal dan dadelijk na ontvangst aan de realisatie van dit plan beginnen.

Opgaven voor deze verschillende vormen van hulp worden ingewacht bij den secretaris van het comité, Helge Foss."

Tot zoover de woordelijke vertaling van deze mededeelingen. Laat ons hopen, dat deze plannen werkelijkheid worden. Het kan leiden tot een wederzijdsche beïnvloeding en wellicht ten goede komen zoowel aan onze meer individueel geschakeerde architectuur als aan de fijne beheerschte uitingen der Denen. F. E. RÖNTGEN.

* Bedoeld is een bijeenkomst van de Haagsche Kring van de B.N.A.

MEDEDEELINGEN

REDEVOERING PROF. IR. H. T. ZWIERS OP 22 MAART j.l.

De redevoering, welke Prof. Ir. H. T. Zwiers op 22 Maart j.l. te Utrecht heeft gehouden op de bijeenkomst van het Hoofdbestuur van den B.N.A. met de vertegenwoordigers van de Kringbesturen, zal in het volgende nummer in extenso worden afgedrukt.

DAG. BESTUUR VAN DEN B.N.A.

De verbeterde verkeersmiddelen hebben het mogelijk gemaakt, dat de Heer Ir. J. J. M. Vegter te Leeuwarden, die door de leden van het District Noord gekozen werd in de plaats van den in 1945 overleden Heer C. J. Wierda, de wekelijksche vergaderingen van het Dag. Bestuur van den B.N.A. kan bijwonen.

De vergaderingen vinden doorgaans des Vrijdagsavonds plaats. Het verdient daarom aanbeveling, brieven, waarvan vlugge behandeling door het Dag. Bestuur gewenscht is, tijdig vóór Vrijdagavond aan het Dag. Bestuur toe te zenden.

EXAMEN BOUWKUNDIG OPZICHTER B.N.A.

Voor het examen hebben zich pl.m. 190 canidaten aangemeld. Het schriftelijk examen vindt plaats op Vrijdag 25 April a.s., de mondelinge examens beginnen 6 Mei. Het examen wordt afgenomen in het gebouw van de 4e Ambachtsschool te Amsterdam.

MEIMAAND 1946:

DE KUNST GAAT DOOR HET VRIJE LAND

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 9 APRIL 1946, No. 8

REDEVOERING, GEHOUDEN DOOR PROF. Ir. H. T. ZWIERS

TE UTRECHT, OP 22 MAART 1946, OP DE BIJEENKOMST VAN HET HOOFDBESTUUR MET DE VERTEGENWOORDIGERS DER KRINGBESTUREN

Mijne heeren bestuurders van den B.N.A.
en van zijn kringen.

Gaarne voldoe ik aan het verzoek van het waarnemend bestuur, om hier in dezen kring een uiteenzetting te geven van de factoren, die m.i. van invloed zijn op de bepaling van de maatschappelijke plaats van den architect en van het architectencorps als geheel in de komende tijden.

Niet alleen dus bij den wederopbouw, voorzoover we daaraan althans geen ruimere beteekenis toekennen dan die van een herstel van het door oorlogsgeweld vernielde.

Wanneer wij geen ander doel voor oogen zien dan het — in een afzienbaar tijdsbestek — herstellen van het materieel vernielde, om daarna het maatschappelijk leven en samenleven weer op den ouden voet voort te zetten, dan zie ik geen enkele reden om ons nù erg druk over de zaken te maken: want dan gaat het om een incident, weliswaar een belangrijk en een onaangenaam incident, maar niet méér dan dat, een tijdelijke verstoring van een normalen toestand, een tijdelijke verstoring van de maatschappelijke evenwichten.

Tegenover de opvatting van een ons, buiten onze schuld, overkomen incident, stel ik een geheel ander uitgangspunt, nl. dat er ook vóór den oorlog géén „normale" toestand en géén maatschappelijk evenwicht bestond; dat, integendeel de verhoudingen in ons leven en samenleven zóó ontwricht en zóó labiel waren geworden, dat wij den oorlog en wat daarop nog zal volgen, niet moeten zien als een onverwachte en onaangename verstoring, maar als het in elkaar storten van het ondermijnde, wankele en labiele bouwsel van onze samenleving, waarbij het dan zeer de vraag is of het einde van den feitelijken oorlogstoestand óók reeds het einde van de ineenstorting aangeeft.

Zien wij de zaken zóó, dan is het niet alleen de vraag hoe wij, zoo gauw mogelijk, de zichtbare schade moeten herstellen, maar óók de vraag of er nog niet belangrijke deelen van het maatschappelijk bouwsel als het ware nog op oude verankeringen zijn blijven hangen, maar toch óók als ondermijnd en wankel moeten worden beschouwd, en óók de vraag of het direct zichtbare en zich als het eerste presenteerende maatschappelijke doel, het h e r s t e l, wel het uitgangspunt van ons handelen moet zijn.

Ik wil daarom de bepaling van de plaats van de architecten in de komende tijden niet zien als een „wederopbouw"-probleem, maar als een op een veel verder strekkende ontwikkeling gericht streven, in het kader waarvan dan de wederopbouwproblemen hun plaats dienen te krijgen.

Daartoe is noodig ons rekenschap te geven van twee zaken, van waar wij tenslotte naar toe willen èn van waar wij ons nù bevinden.

Waar wij naar toe willen? Maatschappelijk gezien naar een harmonische, althans naar een zoo harmonisch mogelijke samenleving. De maatschappelijke voortbrenging heeft verschillende a s p e c t e n, het economisch-technische, het sociale en het cultureele aspect en in die voortbrenging zijn betrokken verschillende b e l a n g e n, die van de persoonlijke of gezamenlijke bezitters, beheerders en gebruikers van de voortbrengselen en die van de samenleving-als-geheel.

In de onvolmaaktheid van menschelijk leven en samenleven is een volstrekte synthese van alle verschillende aspecten evenmin denkbaar als een tegelijkertijd elkaar volkomen dekken van alle verschillende belangen. Er blijven altijd spanningen en wrijvingsvlakken bestaan. Maar dat mag geen reden zijn, om nu die spanningen en wrijvingsvlakken als hèt bij uitstek werkende van alle maatschappelijk gebeuren en alle pogingen, die spanningen en wrijvingen zoo gering mogelijk te maken, bij voorbaat te verwerpen. Wij kennen in onze uit Christendom en humanisme voortgekomen beschaving immers wel degelijk normen van „goed" en „kwaad" of „niet goed" en het valt niet in te zien, waarom wij in het maatschappelijk leven en samen-leven alléén de noodzakelijke onvolmaaktheid, het „niet goede" dus, als normatief zouden erkennen.

Integendeel, met volle erkenning van onze menschelijke onvolmaaktheid en in de volle overtuiging dat spanningen en wrijvingen altijd zullen blijven bestaan, dienen wij, ook in het maatschappelijk leven, het streven naar het „goede" primair te stellen. En ik zou dan ook in dit verband als „niet goed" willen bestempelen een zoo

groot mogelijke tegenstrijdigheid en tegengesteldheid van aspecten en belangen en deze willen kwalificeeren als een zoo groot mogelijke maatschappelijke w a n o r d e en daartegenover als „goed" een zoo groot mogelijke harmonie van aspecten en belangen en deze willen noemen een zoo groot mogelijke maatschappelijke o r d e.
Het gaat dan ook in eerste instantie niet om een of ander systeem ter bereiking van een andere gewilde of bedoelde orde te verwezenlijken, maar om de vraag of wat wij willen of als doel stellen, d i e, grootst mogelijke, maatschappelijke orde, dus die zoo groot mogelijke harmonie van aspecten en belangen vertegenwoordigt.
Erkennende de onmogelijkheid van een volstrekte synthese, en aanvaardende dus ook dat het samengaan van het meest-economische, het meest perfect-technische, de hoogst denkbare sociale en cultureele waarden en het tegelijk — zonder eenig o f f e r van welk der aspecten of belangen ook — onbeperkt dienen van alle betrokken belangen in de menschelijke samenleving tot de volstrekte onbereikbaarheden behooren, dienen wij dus een zoo groot mogelijke harmonie van aspecten en belangen na te streven door het tegen elkaar afwegen van de aan elk der aspecten en belangen te laten ruimte en te stellen grenzen, dus niet door een volstrekte synthese, maar door een algemeen maatschappelijk e v e n w i c h t van die aspecten en belangen.
Voor het bereiken van een g e z o n d maatschappelijk evenwicht mag géén der verschillende aspecten en belangen à priori worden uitgesloten, noch overheerschen ten koste van alle andere.

Dat beteekent echter niet, dat alle verschillende aspecten en alle verschillende belangen gelijk of gelijk-waardig zouden zijn. D.w.z. elk evenwicht vraagt tegelijk een waardeering, een waarde-bepaling van de verschillende aspecten en belangen.
Nu ligt het voor de hand, om, naar de intrensieke waarde, het cultureele aspect, het aspect dus van de boven het persoonlijk-menschelijke en het tijdelijk-menschelijke uitgaande cultuur, als het hoogste in rangorde te stellen en de materieele aspecten, de economische en de economisch-technische aspecten als de laagste in rangorde.
Dat daarom de cultureele aspecten steeds en onder alle omstandigheden zouden praevaleeren boven de sociale en beide steeds boven de technische en economische gezichtspunten zouden dienen te gaan, mag uit de rangorde der verschillende aspecten nog niet volgen.
Immers, naast de k w a l i t a t i e v e onderscheiding van de dingen naar waarde, de rangorde, is er een kwantitatieve onderscheiding naar omvang en aantal, de m a a t.
En ook al wil men daarbij de kwalitatieve overwegingen naar hun aard hooger stellen dan de kwantitatieve, dit neemt toch niet weg dat voor het bepalen der evenwichten b e i d e maatstaven, rangorde en maat der aspecten en belangen dienen te worden bepaald.
Hoewel dus de geestelijke (cultureele) aspecten naar hun aard de hoogste blijven en deze en de menschelijke (sociale) aspecten steeds boven de technische en economische (materieele) aspecten gesteld moeten worden, zullen bij vele vraagstukken, de voortbrenging betreffende, de materieele aspecten, n a a r d e n o m v a n g, zoo belangrijk kunnen zijn, dat zij daaraan in het evenwicht van de verschillende aspecten toch een eerste of een zeer voorname plaats innemen.

De v e r h o u d i n g der verschillende aspecten en belangen in het voor een organische voortbrenging noodige onderlinge evenwicht, kan dan ook g e e n f i x u m zijn, g e e n r e c e p t, dat v o o r e l k g e v a l e n v o o r e l k e s i t u a t i e o p d e z e i f d e w i j z e toepassing kan vinden en dat voor elk d o e l, voor alle v o o r t b r e n g s e l e n, voor elk o n d e r d e e l, voor elk m a t e r i a a l, voor elke h a n d e l i n g, voor elke p l a a t s en voor elken t i j d op dezelfde wijze zou kunnen gelden.
De natuurlijke verscheidenhied van doelstelling, de verschillende objecten, stoffen, handelingen enz. en de natuurlijke verschillen van plaats en tijd vragen t e l k e n m a l e e e n a n d e r e bepaling van de r u i m t e, die aan de verschillende aspecten en belangen mag, kan en moet worden toegekend en van de g r e n z e n daarvan.

Wanneer wij ons nu afvragen of wij in de vooroorlogsche samenleving van een harmonisch evenwicht van de verschillende aspecten en belangen konden spreken, dan moeten wij daarop m.i. met een duidelijk n e e n antwoorden. In vele kringen achtte men de commercieele en de technisch-economische overwegingen in zoo sterke mate z o n d e r m é é r bepalend, dat men nauwelijks bereid bleek aan de „hoogere" aspecten eenige aandacht te besteden. En, ook wat de verhouding der verschillende belangen betreft, deze werd niet bepaald door althans een streven naar evenwicht, maar in feite alleen door de spanningen en wrijvingen, die, doordat elk der groepen in het algemeen alléén uitging van het „eigen" belang, veelal zoo hoog opliepen, dat de grens van labiliteit a.h.w. bepalend was voor een nog-net-bewaard gebleven evenwicht.
Dat, in die omstandigheden verschillende in de bouwproductie betrokken groepen van werkers, óók de architecten, dikwijls de vertegenwoordigers gingen worden, of zich de vertegenwoordigers meenden te moeten zijn, van bepaalde, éénzijdige aspecten of van bepaalde „eigen" belangen en dat alle groepen en in die groepen weer onder-verdeelingen onafhankelijk van elkaar, met elkaar strijdend en elkaar be-strijdend tot de grens van spanning en wrijving waren, mag geen verwondering wekken. Wèl, dat er nu nog velen zijn, die van dezen oorlog nog weinig of niets geleerd hebben en die weer „terug" willen, zèls terug van wat in dezen tijd reeds bereikt of groeiende was.

Willen wij komen tot een zoo harmonisch mogelijk maatschappelijk evenwicht, óók in het bouwen, dan zal — met volkomen realistische erkenning van het blijven bestaan van onderlinge spanningen en wrijvingen, gestreefd moeten worden naar een zooveel mogelijk samengaan, althans naar een gezond evenwicht van aspecten en belangen, d.w.z. van een zooveel mogelijk samengaan van de verschillende belangen-groepen en een tegen elkaar afwegen vàn die belangen en daarnaast van de overtuiging dat géén van die samen-werkende en tegen elkaar afgewogen groepen alleen maar, een bepaald aspect of één bepaald belang vertegenwoordigt, maar dat zij, allen tezamen en ieder voor zich in alle belangen en alle aspecten mee betrokken zijn, zij het dat in ieders aandeel de evenwichten, naar het accent gezien, weer geen voor alles en voor allen geldend fixum vormen en dus groepsgewijs en individueel zullen verschillen.
Daarom is het verheugend, dat, bij een toespraak tot een vergadering van aannemers prof. Waterink het groote woord durfde uitspreken, dat alle bouwen een cultureele daad is. In de kringen van hen, die meenen dat zij — uit hoofde van hun beroep — bij uitstek de vertegenwoordigers zijn van het cultureele aspect, wil ik juist op het gemotiveerde van d i e uitlating in d a t gezelschap wijzen en zou ik, omgekeerd, duidelijk en hardop hier willen zeggen, dat, hoewel het bouwen in hoogste instantie een cultureele daad is, wij goed dienen te begrijpen dat het óók en tegelijk een economische daad, een technische daad en een sociale daad is; dat weliswaar de economie en de techniek, gezien in hun verhouding tot mensch en cultuur m i d d e l e n zijn en geen doel, maar dat zij desondanks onder bepaalde omstandigheden naar hun omvang, dus naar de m a a t, zóó belangrijk kunnen zijn, dat zij een belangrijke b e p a l e n d e factor gaan worden.
Ik denk hierbij weer aan het feit, dat in het maatschappelijke bouwsel, dat wij hebben zien ineenstorten, het m a t e r i e e l e doel van de voortbrenging in het algemeen voorop stond. Het heeft geen zin, en het getuigt ook van weinig zin voor de werkelijkheid, om juist nù, nu, als gevolg van die ineenstorting de materieele en sociale nooden zóó schrijnend zijn, de vaan van een cultureele doel-stelling omhoog te willen heffen, wanneer men niet begrijpt, dat een omhoog voeren van het doel, waarop onze samenleving gericht is, vàn het laagste, het materieele doel, tot het hoogste goed, alleen bereikbaar is, wanneer in dat hoogste doel tegelijk de lagere doelstellingen begrepen zijn.

En wanneer men niet begrijpt, dat in de worsteling van onzen tijd òm een hooger doel van leven en samen-leven de opgang — zoo zij ons gegeven is — langzaam en moeizaam zal zijn en dat het allerminst onwaarschijnlijk is, dat, nu aanvankelijk in de problemen van de voortbrenging de materieele nooden naar hun omvang overheerschen, het materieele aspect aanvankelijk ook een naar harmonische verhouding gemeten te belangrijk aandeel zal opeischen en dat het daarna allereerst de sociale nooden zullen zijn, die vóór alles de aandacht zullen vragen.

Bij wie de cultureele daad van het bouwen als een algemeene achtergrond vermag te zien, behoeft het geen vrees te verwekken, dat tègen dezen achtergrond de andere aspecten in den strijd om het heden en de toekomst mogelijk nog te scherp op den voorgrond zullen blijven treden. Hij richt zich op een nieuw, een misschien nog vèr liggend, maar een werkelijk evenwicht der aspecten.
Wie niet een evenwicht, maar alléén den strijd, de spanningen en wrijvingen als uitgangspunt aanvaardt, blijft ook de cultureele beteekenis van het bouwen zien als één der strijdende afzonderlijke aspecten, als één, aan één bepaalde groep toebehoorend domein, waarvan de verdediging, de behartiging, de bevordering ook aan die ééne groep is opgedragen.

Wanneer dàt zoo is, dan is er voor ons geen taak met eenige draagwijdte, dan is er alleen maar een nabije taak. Dan kunnen zij, die zich als groep de vertegenwoordigers van het cultureele aspect achten, niet anders en niet beter doen, dan te strijden voor een directen wederopbouw, waarin alleen de besten van de besten betrokken zijn, opdat het nageslacht zich zal kunnen verbazen over het hooge peil van datgene wat wij na de oorlogs-catastrophe weer opbouwden. Mocht dit pogen slagen, wat ik betwijfel, dan nòg bestrijd ik, dat wij daarmee een cultureele daad van werkelijke beteekenis zouden stellen. Wat dan bereikt zou worden is geen levende cultuur, maar een rein-cultuur; resultaat van het „knappe" werk van één geselecteerde maatschappelijke groep, maar géén beeld van een algemeenen en gezamenlijken strijd om materieele en sociale nooden te overwinnen, van een algemeenen en gezamenlijken strijd om aan het bouwen in onze samenleving weer een geestelijken achtergrond te geven, waartegen zich alle aspecten en alle belangen in een werkelijk evenwicht kunnen vereenigen.
Wanneer ik uit de voorgaande algemeene beschouwingen thans eenige conclusies zou willen trekken om ons bij ons streven tot richtsnoer te kunnen dienen, dan kom ik allereerst tot de volgende stellingen:

1°. Een gezond maatschappelijk evenwicht der verschillende bij de bouwproductie betrokken a s p e c t e n is alleen mogelijk, wanneer al deze aspecten ook alle betrokkenen aandeel hebben en op grond daarvan hun onderlinge samen-werking èn hun onderlinge taakverdeeling bepalen.

2°. Een gezond maatschappelijk evenwicht der verschillende bij de bouwproductie betrokken b e l a n g e n is alleen mogelijk, wanneer alle betrokkenen ook de andere, dan de „eigen" belangen een rol spelen en op grond daarvan de onderlinge samen-werking en de onderlinge taak-verdeeling plaats vinden.

3°. Een gezonde maatschappelijke orde vereischt derhalve een duidelijke onderlinge samen-werking èn een duidelijke onderlinge taak-verdeeling van alle betrokkenen.

4°. Organisatorisch zijn een dergelijke samen-werking en een dergelijke taak-verdeeling alleen uitvoerbaar door eerst de verschillende groepen van gelijksoortige werkers en van andere betrokkenen te vereenigen en vervolgens deze vereenigingen weer in één maatschappelijk verband samen te brengen.

5°. Het moge aan verschillende groepen of aan individueele personen in die groepen vrij staan al dan niet aan die vereeniging deel te nemen, wel kan het in het belang van een gezonde maatschappelijke orde zijn te verhinderen, dat afzijdig gebleven groepen of individueele personen of groepen bereikte evenwichten verstoren of een gezonde samenwerking en taak-verdeeling zouden doorkruisen.

Het zal U duidelijk zijn, dat ik op grond van deze stellingen het totstandkomen van één bouw-bedrijfschap, opgebouwd uit de vereenigingen van gelijksoortige werkers en van andere betrokkenen en in verband daarmee ook het samenbrengen van alle gelijksoortige werkers in één vereenigings- of federatief verband als één der eerste principieele grondslagen voor een gezonde maatschappelijke ontwikkeling van de bouw-voortbrenging blijf zien.
En dat ik het, met welke redenen dan ook gemotiveerd, terugkeeren van reeds bereikte ver-eeniging tot een vroeger of een nieuw stadium van verdeeldheid, als een ernstige fout en als een belemmering van een gezonde maatschappelijke ontwikkeling meen te moeten afwijzen.
Zeker, ik ben allerminst blind voor het verschijnsel, dat, wat in een aantal gevallen vereenigd werd, misschien gelijksoortig maar allerminst gelijk en gelijkwaardig is.
En dat er ook binnen de in het bouw-bedrijfschap samenwerkende vereenigingen sprake èn van samen-werking, maar óók van een taak-verdeeling kan zijn.
Maar ik zou ook dat weer willen zien in het licht van een ontwikkeling die wij ons, naar mijn meening althans, als doel dienen te stellen.
Want het heeft geen zin alleen maar een organisatorisch schema op te stellen als het raam, waarbinnen de mogelijkheid van een gezonde maatschappelijke ontwikkeling wordt geboden, wanneer wij niet tegelijk zorgen, dat

de individueele personen en de groepen die tezamen de vereenigingen en het bouw-bedrijfschap vormen, stuk voor stuk voor de hun toegemeten taak en voor de daarbij noodige samen-werking berekend zijn.
Kwalitatief berekend èn kwantitatief berekend.
Wij zullen er voor moeten zorgen, dat er — binnen den kortst mogelijken tijd — van alle voor het bouwen benoodigde groepen van werkers een voldoende aantal van voor hun taak berekende vak-beoefenaren aanwezig is. Dat dit op het oogenblik met practisch géén van de bij het bouwen betrokken groepen het geval is, meen ik zonder tegenspraak te mogen zeggen. Allerminst ook bij de architecten.
Noodig is daarom, om mij nu alleen tot de architecten te bepalen, een complex van maatregelen, dat gericht moet zijn op het scheppen van een architectenstand van voldoenden omvang en van een mede door goede opleiding verkregen bekwaamheid. Dit kan zeker niet bereikt worden op korten termijn. Wij zitten nu met een zéér beperkten kring van werkelijk ten volle voor hun taak berekende architecten, d.w.z. van architecten, die goede ontwerpers zijn en zich tegelijk bewust van hun sociale, hun technische en hun economische verantwoordelijkheid. Wij moeten de werkelijkheid onder het oog durven zien en durven erkennen, dat er onder ons naast deze kleine groep volwaardigen ook vele vaardige ontwerpers zijn, die toch geenszins als volwaardige vak-lieden kunnen gelden en omgekeerd vele in technisch en economisch opzicht zorgvuldige beheerders van de belangen van hun opdrachtgevers zijn, die niet zulke vaardige ontwerpers zijn, terwijl er daarnaast zeker ook een groep is, die eigenlijk op geen enkel deel van het werkgebied volwaardig is.
Precies hetzelfde valt — op hun terrein — te zeggen over de aannemers, opzichters, de teekenaars en de bouwvakarbeiders.
Voor al deze groepen zal noodig zijn:

1°. Het stellen van objectieve normen van bekwaamheid en geschiktheid om tot de uitoefening van het beroep toegelaten te worden.
2°. Het bevorderen van een ruimere gelegenheid voor een goede vak-opleiding.
3°. Het treffen van maatregelen voor een goede werkverdeeling, overeenkomstig bekwaamheid en geschiktheid.

Voor de groep architecten beteekent dit complex van maatregelen in de eerste plaats dat er noodig is een Architecten-Wet, waarin objectieve normen worden opgesteld voor de toelating tot de uitoefening van het architectenberoep c.q. voor eenigerlei uit andere hoofde te verleenen bouw-bevoegdheid. Vervolgens het bevorderen van een goede architecten-opleiding. En tenslotte het verplicht stellen van het inschakelen van bevoegde ontwerpers voor alle bouwwerkzaamheden, waarvoor bij de wet vergunning vereischt wordt, voorzoover daarbij vormgevende en (of) ruimte vormende arbeid betrokken is.
Uiteraard zullen de daartoe strekkende maatschappelijke maatregelen tot saneering van den architectenstand voor dezen stand ook maatschappelijke verplichtingen mee brengen. Zooals in het algemeen de saneering van alle beroepsgroepen van deze eenerzijds de grondslag van haar rechten, anderzijds een basis voor haar verplichtingen tegenover de gemeenschap dient te zijn.
Zoo staat tegenover het recht dat vervat is in een verplichte inschakeling van bevoegde ontwerpers ook de plicht van den beroepsstand als geheel voor een overal en voor allen bereikbare en een voor alle gevallen ook finantieel te dragen architectonische verzorging.

Laten wij toch goed begrijpen dat het totstandkomen van een Architectenwet niet de strekking heeft een bepaalde maatschapplijke groep een plezier te doen, maar alleen en uitsluitend zijn grond vindt in het algemeen belang!
Keeren wij terug naar de situatie van thans. Zeker nu kan de toelating tot de verdere uitoefening van het architectenberoep niet worden gebaseerd op de normen, welke een goede Architecten-wet voor de toekomstige toelating tot de uitoefening van het architectenberoep zal moeten stellen. Dit zou, zoowel op grond van de behoefte, als uit een oogpunt van sociale rechtvaardigheid onmogelijk en onjuist zijn.

De Architectenwet zal dus een groot aantal minder bekwamen, althans een groot aantal niet volledig bekwamen via overgangsbepalingen tot de uitoefening van het architectenberoep moeten toelaten. Wanneer het nu zoo is, dat inderdaad het inschakelen van bevoegde ontwerpers verplicht zal zijn voor alle bouwwerkzaamheden, waarbij vormgevende en (of) ruimte vormende arbeid betrokken is, dan kan zeker worden aangenomen dat er — wanneer zich geen nieuwe maatschappelijke verstoringen van grooten omvang voordoen — straks voor alle meer en minder bekwame architecten in ons land gedurende vele jaren werk zal zijn.
Maar als dat zoo is, dan zijn wij, als architectenstand, verplicht er toe mede te werken, dat dan ook de samenleving van onzen gezamenlijken arbeid het grootst mogelijke profijt heeft, d.w.z. dat wij willen mede werken aan het tot stand komen van een algemeene werkverdeeling naar bekwaamheid.
Het moeilijkste werk in handen van de meest bekwamen, het eenvoudige werk zooveel mogelijk in handen van de bescheidener krachten.
Men begrijpe mij goed. Deze werkspreiding naar kwaliteit, die het mogelijk maakt, dat de architectenstand als geheel voor de samenleving de hoogste prestatie levert, is maatschappelijk alleen dan te verwezenlijken en te aanvaarden, wanneer er inderdaad voor allen werk kàn en zal zijn.

Dus naast en tegelijk met een werkspreiding naar kwaliteit óók een werkspreiding naar kwantiteit. En een werkspreiding, welke er tevens op gericht is overal architectonische verzorging binnen het bereik van de mogelijkheden te brengen.
Wil men dat niet, is men niet bereid mede te werken aan maatregelen, die het mogelijk maken als corps aan de samenleving de hoogste prestaties aan te bieden, en te bevorderen, dat overal waar deze noodig is architectenhulp geboden kan worden, dan zie ik niet in, dat naast een titel-bescherming óók een beroepsbescherming maatschappelijk zin kan hebben.
Wanneer wij ons nu afvragen hoe een werkspreiding naar kwaliteit en naar kwantiteit dient te worden opgezet, dan moge ik opmerken, dat als grondslag voor een kwalitatieve werk-verdeeling voorloopig zou kunnen gelden de wijze van toelating tot de beroepsuitoefening overeenkomstig de Architectenwet. Als afzonderlijke maatregel zou daarom noodig zijn een op die Architectenwet gegronde registratie, waarbij duidelijk

wordt onderscheiden of de toelating geschiedde op grond van het volledig voldoen aan de gestelde normen, dan wel op grond van de overgangsbepalingen.
Voor de niet op grond van het volledig voldoen aan de normen toegelatenen zou dan een beperking van het werk-gebied tot de dagelijksche opgaven van bescheidener aard gerechtvaardigd zijn, zoodat de werken, welke naar hun aard of naar hun situatie van meer uitgesproken bouwkundig belang zijn, gereserveerd zouden blijven voor degenen, die aan de gestelde normen volledig hebben kunnen voldoen.
Ik wil daarbij nog een tweetal restricties maken.
In de eerste plaats moet het mogelijk zijn voor de op grond van overgangsbepalingen tot de uitoefening van het architectenberoep toegelatenen hetzij nù, hetzij later alsnog te bewijzen, dat zij aan de gestelde normen volledig (zijn gaan) voldoen. D.w.z. zij dienen in staat gesteld te worden desgewenscht deel te nemen aan een ook voor de toekomstige toetredingen in te stellen architectenexamen.
In de tweede plaats dient overwogen te worden of wij in de toekomst een thans uit de gegeven situatie voortgekomen indeeling van de architecten in twee klassen dienen te bestendigen, d.w.z. of wij een hoogere norm met algemeene bevoegdheden en een lagere met beperkte bevoegdheden en een dienovereenkomstige inrichting van de toekomstige architectenopleiding wenschelijk achten.

Overigens, nog eens opnieuw, een kwalitatieve werkverdeeling kan alleen dan maatschappelijk aanvaardbaar zijn, wanneer ook naar een kwantitatieve verdeeling wordt gestreefd.
Maatregelen tot bevordering van een goede verdeeling onder de architecten mogen echter naar mijn overtuiging niet het karakter krijgen van een van-boven-afopgelegde aanwijzing, waardoor de vertrouwensband in de verhouding tusschen opdrachtgever en ontwerper zou worden aangetast. Er dient in beginsel zooveel mogelijk vrije keuze te zijn; maar een vrije keuze, die op natuurlijke wijze toch den weg naar een goede werkverdeeling volgt.
Daarbij dient tevens aandacht te worden geschonken aan het beginsel van de algemeene bereikbaarheid van de architectonische hulp en dus een stimulans te worden geschapen voor de vestiging ook van jongere architecten in de kleinere centra buiten het westen des lands, waar op het oogenblik de overgroote massa der architecten samenhokt.
Op grond van deze overwegingen meen ik dat het juist en verantwoord is, te streven naar het volgende complex van maatregelen, dat ook den grondslag vormt van mijnerzijds aan het waarnemend bestuur gedane voorstellen:

1°. Een geografische beperking van het werkgebied van de objecten welke niet door aard of situatie van bizonder bouwkunstig belang zijn.
2°. Een beperking van het werkgebied van de objecten, welke door aard of situatie van bizonder bouwkunstig belang zijn tot de volledig bevoegd verklaarden.
3°. Een regeling van de goedkeuring van de architectenkeuze voor de objecten van bizonder bouwkunstig belang gekoppeld aan
4°. een afremmen van die gevallen, waarin een te groot aantal opdrachten in één of in enkele handen zouden komen, en
5°. een daartoe vereischte registratie van verstrekte opdrachten.

Bij de geografische grondslag van de kringenindeeling dient dan het werkgebied van de, wat men zou kunnen noemen, „gewone" dagelijksche praktijk het gebied van de „eigen" kring en de aangrenzende randkringen te bestrijken. Hierdoor wordt voorkomen dat individueele kringen om elke plaats van vestiging zouden moeten worden vastgesteld: immers, wie nabij de grens van een kring gevestigd is bestrijkt zeker een ruimer gebied dan alleen dat van de „eigen" kring.
De geografische kringenindeeling zou dan tevens uitgangspunt moeten zijn voor de instelling van architecten-(keuze)-commissies, belast met de toepassing van het hiervoor ontvouwde complex van maatregelen, waarbij een sluitend geheel kan worden verkregen, door een centrale overkoepelde architecten-commissie, die tevens als beroepsinstantie zou dienen op te treden.
Voor een goede coördinatie zou deze overkoepelende instantie naar mijn meening dezelfde dienen te zijn als de Architecten-raad, belast met de uitvoering van de architectenwet en de architecten-registratie.
Ik geloof ook, dat de districts of kring-commissies geen van boven af aangewezen instituten dienen te zijn, maar dienen te worden samengesteld uit de gekozen vertrouwensmannen van de in de districten of kringen gevestigde architecten.
Wat de opdrachten-registratie en het afremmen van een te groot aantal opdrachten in één hand betreft, geloof ik niet, dat wij hier gevaren behoeven te zien, en zeker niet wanneer de uitvoering in handen van de eigen vertrouwensmannen wordt gelegd. In de eerste plaats spreekt het vanzelf dat hier overeenkomstig de door van Hardeveld gegeven beschouwingen in het Bouwkundig Weekblad met den omvang van de opdracht (schetsontwerp, opdracht tot en met aanbesteding en opdracht in uitvoering) rekening gehouden zal moeten worden. In de tweede plaats is zeker niet een verdeeling in gelijke porties beoogd. Er dient, bij het handhaven van de „vrije keuze" als uitgangspunt ook een groote differentiatie naar den omvang van de praktijk mogelijk te zijn. Maar evenals er b.v. voor de medici een grens is in het aantal toegelaten fondspatienten, evenzeer zijn er hier grenzen.

Niet alleen van uit den gezichtshoek van een sociaalrechtvaardige werkverdeeling, maar ook uit een cultureel oogpunt..

Het kan b.v. niet in het belang van het gezicht van den wederopbouw zijn, wanneer in een aantal dicht bijeen gelegen dorpen, vroeger langzaam tot een natuurlijk geheel gegroeid, die nu kunstmatig in korten tijd herbouwd moeten worden, aan éénzelfden architect b.v. alle kerken of raadhuizen e.d. op te dragen, ook al zou deze daardoor nog allerminst overbelast raken! Anderzijds zou het ten eenen male onjuist zijn om, wanneer het bouwprogramma voor een bepaald jaar den bouw van b.v. 40.000 woningen over het geheele land verdeeld zou toelaten, daarvan aantallen in de orde van grootte van vele of zelfs enkele duizenden in één hand te vereenigen. Of bij een scholenprogramma van 50 scholen, over het geheele land verdeeld, daarvan een te groot aantal bij één architectenbureau onder te brengen.

Zeker kan dan ook geen in geld uitgedrukt „plafond" worden vastgesteld; wel dient, aan de hand van het algemeene bouwvolume een te groot aandeel van één architect of architectenbureau, hetzij op cultureele gron-

den, hetzij op grond van de sociale rechtvaardigheid, te kunnen worden voorkomen.
Willen de architecten ook dàt niet, dan vraag ik mij af, of zij inderdaad de cultureele en sociale verantwoordelijkheid die zij als corps dragen wel begrijpen en of wij niet beter deden, in onze eerecode alles te schrappen, wat op de afwijzing van een direct commercieel belang staat!
Ik moge, ter voltooiing van dit deel van mijn beschouwingen nog opmerken, ten eerste dat er natuurlijk eenige toleranties dienen te zijn voor bizondere relaties, al zullen deze naar mijn meening beperkt dienen te blijven, en ten tweede, dat de geografische binding voor de gewone dagelijksche organen zeker ook de tendens van een natuurlijke correctie op een onjuiste spreiding van de architecten over het land in zich zal hebben, doordat zij vestiging in de aan architectonische verzorging „onderbezette" gebieden zal bevorderen. Uiteraard zullen voor de bizondere wederopbouw-omstandigheden daarop nog tijdelijke correcties noodig zijn, waarbij aan de in overbezette gebieden gevestigde collega's door adoptatie een aantal collega's uit de onderbezette gebieden kan worden toegevoegd.

Dit is dan, in het kort, de rechtvaardiging van de met het waarnemend bestuur en met de vergadering van de districtsvertegenwoordigers besproken voorstellen mijnerzijds, waarvan ik de invoering, wanneer een wettelijke regeling tengevolge van competentie vragen nog op zich zou laten wachten, door den B.N.A. zelf voor zijn eigen leden zou willen bepleiten als een tweede stap naar een werkelijke vak-saneering, zooals ik ook de door den B.N.A. — bij het nog steeds ontbreken van een Architectenwet — zelf weer ter hand genomen registratie op grond van het reglement architectenregister als een e e r s t e stap op dezen weg beschouw.

Wij moeten bereid zijn, over alle verschillen van inzicht en van kennen en kunnen heen, onze positie in de bouwende samenleving scherp en duidelijk te bepalen en daarnaar te handelen. Toen, in 1938-39 de Architectenwet bij het Departement van O.K.W. in voorbereiding was, zijn ook de grondslagen van de fusie-onderhandelingen besproken, en daaruit is tenslotte de nieuwe, vergroote B.N.A. te voorschijn gekomen. Wij moeten niet terug, maar wij moeten óók niet terugdeinzen voor de consequenties van de in onze kringen bestaande groote verschillen in vakbekwaamheid. Wij moeten één corps blijven en binnen dat eene corps zorgen dat er voor een ieder — naar zijn aard en naar zijn plaats — werk is. Daarnaast moeten wij er voor zorgen, dat wij aan de gemeenschap overal en tegen een rechtvaardige belooning onze hulp kunnen geven en, als geheel, aan de samenleving de hoogst mogelijke praestatie vàn dat corps kunnen aanbieden.

Wàt een rechtvaardige belooning is, dat zullen w ij niet alleen behooren uit te maken. Wanneer de samenleving zich verplicht overal waar gebouwd wordt en waar architectenhulp vereischt wordt, deze in te roepen, dan staat daartegenover de verplichting onze tarieven te toetsen aan het algemeene belang; dan zullen er ook hier duidelijke evenwichten dienen te zijn.
En in de vraag, wàt dan een rechtvaardige belooning voor het werk van den architect is, zal mede betrokken moeten worden de maatstaf van een rechtvaardige belooning en van rechtmatige sociale voorzieningen voor degenen die bij den architect als werknemer in dienst staan.

Wij mogen gerust openhartig zeggen, dat daaraan totnogtoe veel, zoo niet alles, ontbreekt.
Verzekering van de eigen positie zonder een verzekering van die van de groep werknemers, kan voor een groep, die aanspraak wil maken op een leidende plaats in een bepaalde maatschappelijke sector, m.i. niet worden toegelaten.

Dat daarmee óók de vaststelling van bekwaamheidsvormen voor die groep van werknemers ter hand dient te worden genomen en mede als uitgangspunt voor de belooning van hun arbeid zal moeten dienen, spreekt daarbij van zelf.
De vraag die wij nu kunnen stellen is, of mèt het geschetste complex van maatregelen inderdaad de hoogst mogelijke praestatie van het architectencorps als geheel bereikt zal worden. Immers, wat tot nog toe gesteld werd, ging uit van de zelfstandige werkzaamheid van de architecten, zonder daarbij nog rekening te houden met het feit, dat de verschillende architectonische voortbrengselen tenslotte in het geheel van landschap dorp of stad tezamen hun plaats vinden en in het stedebouwkundige complex opgenomen worden.

De „welstand" van den aanleg van en het gebouwde in stad, dorp en landschap is een eminent cultureel volksbelang. De norm, dat de aanleg en de ontwikkeling van steden, dorpen en landstreken en het uiterlijk van daarin opgerichte gebouwen, zoowel op zich zelf als in verband met de omgeving „geen aanstoot" mogen geven, is echter ten eenen male onvoldoende.
Er zal dus ook, zelfs dan, wanneer wij in de toekomst tot een voor zijn taak ten volle berekend architectencorps zouden zijn gekomen, steeds behoefte blijven bestaan aan een deskundige t o e t s i n g van de afzonderlijke bouwontwerpers uit een oogpunt van welstand. Zooveel te meer nù, nu er van een dergelijk architectencorps nog géén sprake is.
De deskundige toetsing van de afzonderlijke bouwplannen op hun stedebouwkundige en landschappelijke beteekenis dient zooveel mogelijk samen te gaan met de toetsing op hun bouwkunstige kwaliteit.
Deze toetsing dient op wettelijke grondslag te berusten en zich uit te strekken over alle elementen, welke de sociale en cultureele verschijning van het bouwwerk bepalen, d.w.z. niet alleen om de uiterlijke vormgeving en detailleering en over de keuze van materiaal en kleur, maar evenzeer over de planindeeling en de ruimtelijke ontwikkeling, voorzoover die op de verschijning van het bouwwerk van invloed zijn.

Een zoo hoog mogelijk peil van de bouwvoortbrenging vraagt dan ook in dezen zin niet alleen een zoo groot mogelijke bekwaamheid van de individueele ontwerpers, maar bovendien samen-werking.
Samen-werking in het grootere geheel en met degenen, die de stedebouwkundige coördinatie en de deskundige toetsing behartigen.

Daartoe is noodig, dat de toetsende instantie zich niet, gelijk de vroegere schoonheidscommissies, behoeft te beperken tot een passieve goed- of afkeuring, maar dat zij in werkelijkheid superviseerend, dus actief en coördineerend kan optreden.
Ook van den bekwaamsten ontwerper van een bouwwerk is bekendheid met de stedebouwkundige intenties en dus samenwerking met de toetsende instantie van het eerste begin af noodig.
Voor de minder bekwamen, die via overgangsbepalingen tot het uitoefenen van het architectenberoep óf tot

den ontwerparbeid zijn toegelaten, zal de superviseerende instantie veelal ook een meer actief aandeel in den architectonischen ontwerparbeid dienen te hebben en is samenwerking van het eerste begin af ook uit dien hoofde noodzakelijk.
De taak van de superviseerende instantie is in beginsel overheidstaak; zij kan vervuld worden door een persoon die, of door een orgaan, dat het vertrouwen van de overheid bezit. In beide gevallen is echter ter wille van de samenwerking met de individueele ontwerpers óók het vertrouwen van deze noodig. Aangewezen lijkt de procedure van een overheidsbenoeming uit een voordracht van vertrouwensmannen van de ontwerpende werkers. Aan de supervisie door één persoon zijn voordeelen verbonden, welke bij commissoriale supervisie niet bereikbaar zijn. Het actieve element in de coördineerende en toetsende taak kan uiteraard het best door persoonlijk contact tot stand komen. Voor het groote aantal der voor het geheele land benoodigde superviseerende instanties zullen verder bij de persoonlijke bemoeiing, welke deze taak gaat vragen, de geschikte figuren zeker ook niet gevonden kunnen worden, wanneer deze instanties uit een groot aantal zelf-werkzame deskundigen zouden moeten worden samengesteld.

Het scheppen van ter zake bekwame ambtelijke instanties zou voorts een te groot aantal krachten aan het corps geschikte ontwerpers onttrekken.
Ook de verantwoordelijkheid van den supervisor tegenover de overheid lijkt bij een-hoofdige supervisie scherper gesteld.

Daartegenover staat, dat het aantal figuren, waarvan èn een stedebouwkundige c.q. landschappelijke coördinatie èn een zoo noodig tot onderdeelen gaande actieve medewerking aan de bouwkunstige totstandkoming verwacht mag worden, gering is, terwijl bij meerhoofdige supervisie ook het gevaar van een eenzijdige „architectonische terreur" vermeden kan worden.
Dit gevaar moeten wij geenszins onderschatten. Naar buiten zou het een volkomen ondermijning van de positie van de architecten beteekenen, naar binnen dient er voor gewaakt te worden dat de artistieke vrijheid van den ontwerper niet zoodanig wordt aangetast, dat deze zich niet meer verantwoordelijk voor zijn ontwerp kan voelen. Geen wegwerken ook van de schakeeringen in het architectonisch zoeken van de Nederlandsche architecten.

Daarnaast is het ook uit anderen hoofde van belang de stedebouwkundige en architectonische toetsing niet te vereenzamen. Het is b.v. niet zonder gevaar deze toetsing zonder meer te scheiden van de andere, bij het totstandkomen van een bouwwerk betrokken gezichtspunten, terwijl tenslotte een organisch verband met de andere arbeidsorganen, welke bij de goedkeuring van het bouwproject betrokken zijn, noodzakelijk voorkomt.
Deze overwegingen leiden er toe, de stedebouwkundige en architectonische toetsing als persoonlijke supervisie op te dragen aan een architect-stedebouwkundige, dan wel aan een stedebouwkundige en een architect tezamen, maar deze te doen uitoefenen als een delegatie van bevoegdheid van een grooter lichaam, door een bouw-commissie, waarin naast een ruimere vertegenwoordiging van het architectonische element óók de verschillende bij het bouwen betrokken overheidsinstanties vertegenwoordigd zijn. Deze bouwcommissie bespreekt de algemeene richtlijnen met de supervisoren en fungeert tevens als beroepsinstantie, doch neemt geen actief aandeel in

de totstandkoming van de afzonderlijke bouwplannen. Haar oordeel, ter bevestiging van het oordeel der *supervisoren of in beroep gevraagd*, strekt alleen tot goed- of afkeuring.

Als afzonderlijk supervisie-gebied komt in aanmerking hetzij het gebied van een grootere stadsgemeente, welke over een volledigen en goed geoutilleerden bouw-technischen dienst beschikt, hetzij een complex van gemeenten, welke ingevolge de toepassing van de woningwet tezamen over een dergelijke ambtelijke apparatuur beschikken, terwijl voor de in het gebied van een provincie alsdan overblijvende gemeenten de bouw-commissie een provinciaal apparaat dient te zijn, dat zich geheel uit de bestaande vormen van provinciaal bouw-, woning-, en welstandstoezicht zou kunnen ontwikkelen.
De supervisie-gebieden kunnen in wijken, c.q. in gemeentegroepen worden ingedeeld, elk met eigen supervisor(en); in dat geval maken de gezamenlijke supervisoren van een gebied ex officio deel uit van de bouwcommissie en wordt het verdere aantal architect-leden van de commissie dienovereenkomstig verminderd.
De benoeming van de(n) supervisor(en) en de architectleden van de bouwcommissies dient te geschieden door de betrokken overheid uit een voordracht van vertrouwensmannen, opgemaakt door de architecten-organisatie.

Op een voordracht van supervisoren kunnen alleen die stedebouwkundigen, landschapsarchitecten of architecten voorkomen, die op grond van het volledig voldoen aan de normen van vakbekwaamheid tot de uitoefening van hun beroep zijn toegelaten.
De supervisie als delegatie van bevoegdheid der bouwcommissies behoort een wettelijken grondslag in de woningwet te vinden.
De vraag kan gesteld worden of wij voor een dergelijke organisatie van het algemeene welstandstoezicht de menschen hebben. Ik meen, dat, wanneer onze leden, die het voorrecht genieten van toegelaten te zijn tot de beroepsuitoefening op grond van een volledig voldoen aan de normen, begrijpen dat zij tegenover dit voorrecht ook verplichtingen hebben en dat dus een ieder die daartoe wordt aangezocht, zich ook voor ten minste één supervisors functie beschikbaar dient te stellen, wij het a a n t a l benoodigde menschen zeker op zullen kunnen brengen. Wat den t i j d betreft, welke een grondig herzien welstandstoezicht zou vergen, geloof ik dat wij ook hier weer als corps den plicht hebben onze collega's supervisoren het werk niet moeilijker te maken dan strikt noodig. Ik herhaal het, wij moeten durven erkennen, dat er in onze gelederen op het gebied van het ontwerpen vele zwakke broeders zijn, die toch in ander opzicht goede en gedegen vakmenschen kunnen zijn.
Hier ware m.i. het uit den boezem van den kring Tilburg naar voren gebrachte denkbeeld te overwegen, dat een aan de normale ambtelijke supervisie voorafgaande kring-supervisie beoogt. Ook hier weer als uitgangspunt de gedachte, dat, wanneer de gemeenschap aan het architecten corps — ondanks zijn gemiddelde onvolkomenheid — in het algemeen belang zekere rechten toekent, dan staat daartegenover de plicht van dat corps als geheel om aan de voor de gemeenschap toetsenden arbeid verrichtende instanties werk van zoo hoog mogelijk peil aan te bieden. De voorstellen uit Tilburg willen dit bereiken door voor de bij de officieele supervisoren in te dienen plannen de mogelijkheid van een voorafgaande onderlinge collegiale supervisie te openen,

een mogelijkheid, welke wij zeker rijpelijk zullen moeten overdenken.

Mijnheer de voorzitter, mijne heeren bestuurders, ik zou mij gelukkig achten, wanneer het complex van maatregelen, dat ik hier voor U geschetst heb, binnen afzienbaren tijd tot stand zou zijn gebracht en wanneer ik daarin ook mijn aandeel nog zou kunnen bijdragen. Willen wij echter wat bereiken met die maatregelen, die de strekking hebben om op den duur te komen tot een gezond maatschappelijk evenwicht in de (bouw) productie en tot een gezonde architectenstand, die daarin zijn belangrijk aandeel heeft, dan zal het vooral ook de geest van het architectencorps zijn, die voor het slagen van belang is.

Wanneer prof. Waterink, in anderen kring, het bouwen een cultureele daad heeft genoemd, dan vinden wij in die uitdrukking, in het begrip cultureel en in het begrip daad, de beide kanten van het bouwende werk, de idee èn de materieele verwerkelijking daarvan gesteld. Wij kunnen de geestelijke ondergrond, de idee in ons werk allerminst ontberen, maar ze is onvolledig zonder het gedragen vakmanschap dat weet te verwerkelijken; en elk gedegen vakmanschap dat de bezieling mist vàn een hooger willen blijft onder de maat.

Wij mogen ons niet opsluiten in een wereld van abstracte vergeestelijking, in eigen kringen van geestelijke werkers; onze taak immers ligt óók daar waar timmerman, metselaar en stucadoor met hun handen het bouwwerk vervaardigen, ook daar waar de bouwmaterialen worden vervaardigd, ook daar waar het bouwwerk in zijn totstandkoming geleid wordt.

Daarom is onze plaats allereerst te midden van hen die tezamen de bouwproductie tot stand brengen, in het bouw-bedrijfschap, dat naar mijn meening niet alleen een sociaal-economische maar óók een cultureele taak heeft: bouwen is een cultureele daad.

Daarnaast hebben wij andere bindingen. Willen wij onze cultureele taak ten volle kunen vervullen, dan is daarvoor noodig dat wij, die tot taak hebben uitdrukking te geven aan datgene wat onze samenleving en tijd van waarde acht, dan zullen wij niet alleen midden in die samenleving moeten staan, maar ook aanraking dienen te hebben met andere groepen van economisch-technische, van sociale en van cultureele werkers.

Dat de architecten daarom ook deel uit zullen dienen te maken van een algemeen verbond van de kunstenaars, spreekt wel haast van zelf; en ik begrijp niet dat hierover — in beginsel — misverstand zou kunnen bestaan. Wèl begrijp ik dat er ernstig bezwaar is geweest deze eerste na den oorlog zich weer manifesteerende binding als de eerste en vooral als de enige te zien. Wij moeten duidelijk beseffen, dat er in de achter ons liggende jaren, waarin de materieele nooden in zooveel opzichten bepalend leken, een welhaast algemeen verlangen is gegroeid om het leven te verheffen boven de maatstaven van de stof en zich weer te richten naar de hoogste maatstaven van den geest.

Deze tijd is vòl van dergelijke verlangens. En wij mogen daarin niet anders zien dan een hoopvol en verblijdend teeken. Maar ook nog niet méér dan dat, want, „wat in de ideeën-wereld van nù leeft, moet nog maatschappelijke werkelijkheid worden en pas wat maatschappelijke werkelijkheid is geworden vindt tenslotte zijn weerslag in ... de bouwkunst, die — van nature — de traagheid in zich heeft".

Wij dienen er ons van bewust te zijn — en ik herhaal wat ik in den aanvang van mijn betoog opmerkte —, dat, bij de heerschende nooden de heerschappij in de praevaleerende materieele maatstaven niet anders dan moeizaam en langzaam kan worden overwonnen en dat mogelijk bij de worsteling om den òpgang van de maatschappelijke doelstelling de strijd om het evenwicht tusschen de materieele en sociale aspecten zóó zeer op den voorgrond zal blijken te staan, dat de cultureele achtergrond voor velen àl te zeer op den achtergrond geschoven zal lijken. Zoo ergens, dan past ook hier het: zij die gelooven haasten niet. Ik denk in dit verband aan de prachtige regels van Boutens uit de Ode „Aan de schoonheid".

> Kom niet, schoonheid, eer we U zijn bereid
> In ons, in ons huis te ontvangen;
> Kom niet, vóór de wereld openleit
> Breede bedding onzer heerlijkheid;
> Kom niet eerder: ons verlangen
> Is sterker dan de tijd.

DANKBETUIGING AAN DE DENEN

Er zijn op dit oogenblik voor het Album met de dankbetuigingsbrieven aan de Deensche Academische Architectenvereeniging voor de ontvangen voedselpakketten 94 brieven ingekomen, een aantal dat tot de ruim 1000 „porties", die den leden uit de pakketten ter beschikking konden worden gesteld, niet in harmonische evenredigheid staat. Van de 1000 porties zijn er helaas verschillende verloren geraakt, maar men mag toch aannemen dat een 700-tal architecten met Kerstmis hun deel hebben ontvangen. Het aantal dankbetuigingen is dus nog slechts een 7e deel van het aantal, dat er moest zijn.

Het is niet de bedoeling den Denen enkele dankbetuigingsbrieven te sturen, maar in een massaal brievendossier den Deensche collega's een manifestatie te brengen van onzen dank.

De 94 reeds ontvangen brieven zijn voor de Denen zeker al reeds belangwekkend genoeg, gezien de zorg, waarmede verschillende architecten hun dankbetuiging litterair of wel grafisch hebben uitgebracht. Welk een indruk zal er van het dossier uitgaan, wanneer daarin niet 94, maar 700-800 van dergelijke brieven liggen.

Moge dit een laatste opwekking zijn tot het schrijven van een brief, die als dankbetuiging nooit noodzakelijk is geschreven te worden, maar, die geschreven, krachten wekt die sterker maken.

VERSCHIJNING VAN HET BOUWKUNDIG WEEKBLAD

Met welwillende medewerking van de N.V. Mouton zal het voorloopig mogelijk zijn het Bouwkundig Weekblad regelmatig 1 maal per week te laten verschijnen. In verband met de toegestane hoeveelheid papier moeten wij het aantal pagina's regelen naar de frequentie der verschijning.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 16 APRIL 1946, No. 9

HET NIEUWE RAADHUIS TE SCHERPENZEEL
ARCHITECT W. J. GERRETSEN

Bij opname van de schade, die in Mei 1940 door de oorlogshandelingen was aangericht, kwam al gauw vast te staan dat het zwaar beschadigde Raadhuis niet op dezelfde plaats moest worden herbouwd. De aangewezen plaats voor herbouw scheen meer Westelijk te liggen, eveneens aan de Zuidzijde van de hoofdstraat, op den hoek van den weg naar „Huize Scherpenzeel" en wel met een pleinvormige verruiming voor het gebouw. Zoo kon een contact worden gelegd tusschen het Raadhuispleintje, als belangrijk dorpscentrum, met het park van Huize Scherpenzeel dat voor de kleine dorpsgemeenschap eveneens van groote beteekenis is.

Bij verdere uitwerking van dit plan werd aan een garagebedrijf de Oostelijke hoek van het pleintje toegewezen voor de vestiging van showroom met bovenwoning, terwijl de eigenlijke bedrijfsgebouwen, zooals garage en werkplaatsen, op het achterterrein konden worden geplaatst, waartoe een doorgang tusschen Raadhuis en garage moest worden vrijgelaten.

Voor het Raadhuis zèlf was een open, brandvrije ligging eveneens vereischt, maar het verlangen naar een zekere geslotenheid rondom het pleintje gaf aanleiding tot het maken van een poort, als bindend element tusschen beide gebouwen, tevens toegang gevend tot het achterterrein van het Raadhuis.

Voor de veldwachterswoning, waaraan naar goede dorps-

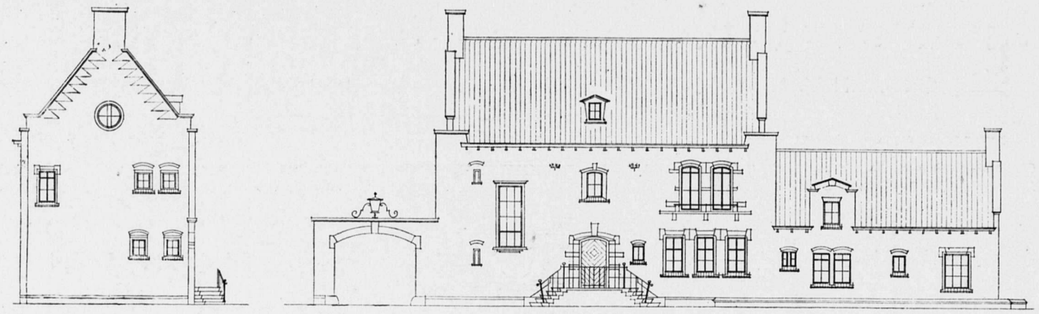

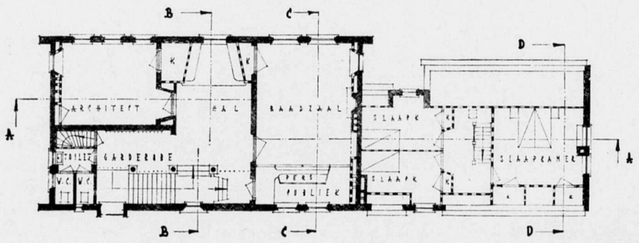

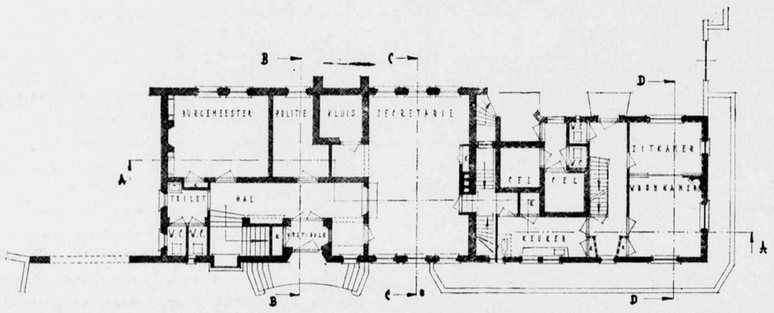

Raadhuis te Scherpenzeel. Plattegronden en Gevels. Schaal 1 à 300. Architect W. J. Gerretsen.

Doorsnede A - A

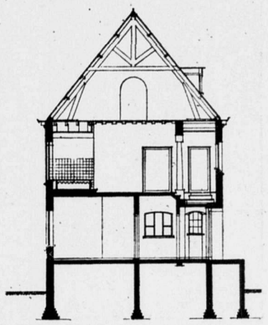

Doorsnede C - C

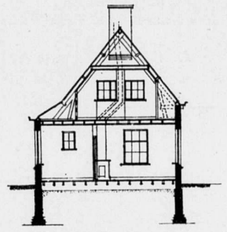

Doorsnede D - D

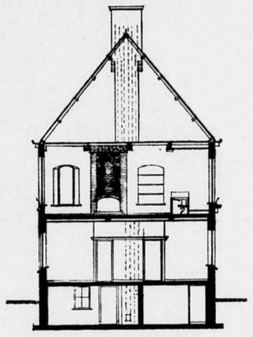

Doorsnede

Raadhuis te Scherpenzeel. Doorsnede Schaal 1 à 300. Architect W. J. Gerretsen.

zeden een landelijk vrije ligging moest worden gegeven met mogelijkheden tot het houden van kippen en konijnen, was dan een plaatsing aan de Westzijde van het Raadhuis vanzelf aangewezen.

Voor een kleine gemeente als Scherpenzeel, omvatte het bouwprogramma alle eischen die ook aan een Raadhuis voor grootere gemeenten worden gesteld maar alles in afmeting en inrichting tot uiterst kleine en eenvoudige proporties teruggebracht: het raadhuisbordes; de hal, waarin — rechts — loket en wachtruimte met bank voor het publiek, tevens toegang tot de secretarie; in het midden de toegang tot het politiebureau; tegen de trap, in een nis, een bank voor wachtenden die den burgemeester willen bezoeken.

De trap naar de verdieping splitst zich op het tweede bordes: rechtdoor naar de tribune voor publiek en pers; links, via de „salle des pas perdus", met praathoek aan de achterzijde, naar de raadzaal.

In de veldwachterswoning zijn de beide cellen voor arrestanten ondergebracht, waarover de veldwachter 's nachts, zoonoodig slapende, waken kan. Via de keuken heeft de woning contact met de secretarie, de centrale verwarming- en de archiefkelders.

De uitvoering geschiedde door den aannemer die geheel Scherpenzeel herbouwde onder leiding van het „Bouwbureau voor den Wederopbouw". Een bepaald bedrag per m³ bouw was vooraf overeengekomen. Gezien de uiterst moeilijke en steeds moeilijker wordende omstandigheden in de jaren 1941 en '42, heeft de aannemer Heimerink uit Utrecht zich met groote zorg van zijn taak gekweten. Voortdurend overleg en aanpassing aan de materialenmarkt was onvermijdelijk. Voor de gevels werd een dunne, grijs-roode handvormsteen gekozen, afgewisseld met aanzetstukken, dorpels en afdekkingen van tufsteen. De voorgebouwde omlijsting van het hooge trapraam in den voorgevel bestaat uit hetzelfde materiaal; de bordesplaat en treden uit Namensche steen.

Houtbesparing leidde ertoe de stalen ramen direct in het metselwerk te plaatsen, maar vele raamopeningen te omlijsten met een enkele centimeters terugliggend vlak.

In de gevels werd verder eenig siersmeedwerk aangebracht en voor erfscheiding een gemetseld muurtje met ezelsrug geplaatst.

Bij het ontwerpen der interieurs heeft de bedoeling voorgezeten om bepaalde decoratieve onderdeelen op het gebied van den timmerman, den smid en den metselaar, door plaatselijke ambachtslieden te doen uitvoeren. De banken in den nis van de hal en de hekjes langs de trap op de verdieping kwamen daarvoor in aanmerking alsook een groote gemetselde schoorsteen in de raadzaal. De vorm dezer onderdeelen moest eenvoudig en ambachtelijk verantwoord zijn. Bij de uitvoering heeft het wel eenige moeite gekost het wenschelijke en het mogelijk met elkaar in verbinding te brengen.

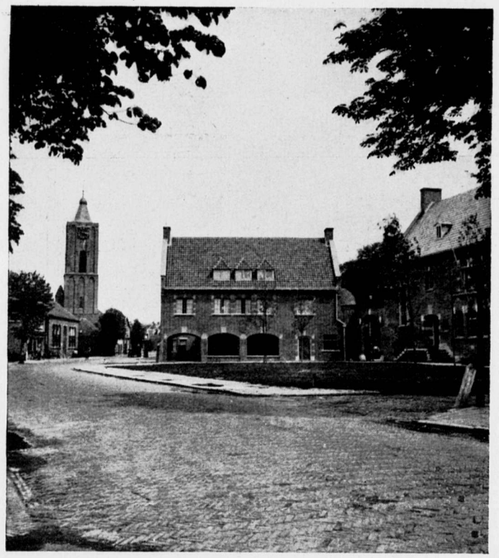

Raadhuispleintje met het gebouw voor het garagebedrijf.

Achterzijde van het Raadhuis.

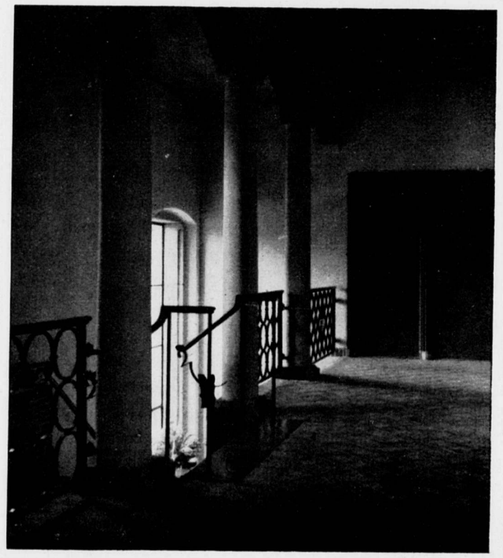

Hoofdtrap, gezien van uit de Hal op de verdieping.

Raadhuis te Scherpenzeel.

De vloeren van de hallen op beganegrond en verdieping zijn belegd met roode plavuizen, doorschijnend grijs verglaasd; de muren geschuurd boven schoon gemetselde lambriseeringen. De trappen zijn gemetseld met eiken bedekking op de treden. Hier en daar zijn wat oude

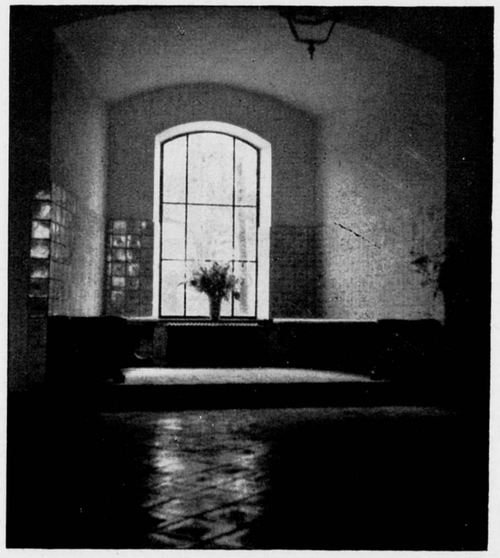

Nis in de Hal op de verdieping.

Architect W. J. Gerretsen.

Delftsche- en Friesche tegels en een oude straatlantaarn, uit gemeentebezit, in het interieur verwerkt.
Arnhem, Maart 1946.

WILLEM GERRETSEN.

SAMENWERKING BIJ DE OPLEIDING VAN KUNSTENAARS

ARCHITECTEN, BEELDHOUWERS, SCHILDERS, BEOEFENAARS DER GEBONDEN KUNSTEN

Onze Rijksacademie van Beeldende Kunsten is incompleet. De Bouwkunst toch is ook één van de beeldende kunsten en zou er daarom bij behooren te zijn. Overal elders is dat ook het geval. Vanaf de oprichting onzer Academie is daar ook over gesproken. Toen in de 20er jaren, onder aanvuring van Prof. Derkinderen de bouw van een nieuw Academiegebouw werd ondernomen, met een grootscheepsche prijsvraag die door de architecten Duyker en Bijvoet werd gewonnen en waarvoor op de bouwplaats aan het August Allebeplein, tusschen Willem Witsenstraat en Breitnerstraat, reeds met het plaatsen van de bouwkeet een aanvang was gemaakt, was in het ontwerp ook de afdeeling Bouwkunst opgenomen. Een financieele crisis, een krach, was oorzaak van het stopzetten van dit bouwplan. En nu is nog altijd het onderwijs in het geheel onvoldoende gebouw aan de Stadhouderskade ondergebracht en bleef de Bouwkunst daarbij mankeeren.

Inmiddels was, ook met steun van Prof. Derkinderen, in 1908 opgericht de cursus voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht (H.B.O.) door het Genootschap Architectura et Amicitia, waarbij Kromhout de mentor was. Het was Prof. Derkinderen's ideaal, dat deze onderwijsinrichting t.z.t. zou overgaan naar de Academie. Nu heeft deze H.B.O. zich in zijn bijna 40 jarig bestaan, naast Delft ontwikkeld tot een vrijwel algemeen erkende architecten-opleiding van uit de praktijk.

Voor ieder, die nadenkt over de verbondenheid der Bouwkunst met de Beeldhouw- en Schilderkunst, is de toestand van het onafhankelijk naast elkaar bestaan der opleidingen toch onbevredigend. Ook de leiding van onze Academie voelt dat bezwaar. Er is zelfs groote behoefte aan inniger contact met de Bouwkunst. Men wilde daarom tot een oplossing komen en besprak de mogelijkheid daarvan aan het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (waar inmiddels een afzonderlijke afdeeling is gesticht voor de Beeldende Kunsten). Daar werd het advies gegeven, zich met de leiding van het Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht (H.B.O.) te verstaan.

Noblesse oblige. Er waren oude vriendschapsbanden uit den tijd dat het onderwijs van de H.B.O. aan het Academiegebouw werd gegeven, door Prof. Derkinderen reeds zoo gewild. Die vriendschap was, niettegenstaande H.B.O. door ruimtegebrek elders onderdak moest zoeken, toch nooit verbroken. Direct werd een plan gesmeed. Daarin werd niet alleen de Bouwkunst, Beeldhouw- en Schilderkunst betrokken, maar ook de Gebonden Kunsten (zooals de benaming nu geworden is in de Federatie van Beroepsvereenigingen van Kunstenaars, voor alles wat voorheen met Sier- en Nijverheidskunst werd aangeduid) werden naar den eisch van onzen tijd daarbij betrokken. Op 29 Januari 1946 werd gesticht het

COMITÉ VOOR SAMENWERKING BIJ DE KUNSTENAARS-OPLEIDINGEN (C.K.).

Hierin hebben voorloopig zitting gekregen:
voor de Bouwkunst: Ir. A. J. van der Steur en B. T. Boeyinga, resp. voorzitter en directeur van het H.B.O.,
voor de Beeldhouw- en Schilderkunst: Prof. W. van der Berg en Prof. H. M. E. Campendonk, resp. Hoogleeraar-directeur en Hoogleeraar aan de Rijksacademie,
voor de Gebonden Kunsten: Jhr. W. J. H. B. Sandberg en Mart. Stam, resp. voorzitter en secretaris van de vereeniging van beoefenaars der Gebonden Kunsten.

Al deze heeren zijn door hun onderscheiden organisaties gemachtigd om stappen te doen voor de samenwerking bij het onderwijs. Voorloopig is de heer Boeyinga tot voorzitter benoemd.

In zijn voorloopig werkprogram zegt het Comité het volgende:

De nu gezochte samenwerking is geen nieuw verschijnsel. Integendeel. Reeds van den aanvang van deze eeuw af werd in allerlei kringen van kunstenaars over die wenschelijkheid gesproken. Het was het ideaal van den toenmaligen Hoogleeraar-Directeur der Rijksacademie van Beeldende Kunsten, Prof. Derkinderen, om aan genoemde academie de Bouwkunst weer te verbinden. Wij mogen ons dus ontslagen achten van de taak om het belang van die samenwerking te motiveeren. Misschien is de tijd nu gunstig om deze samenwerking te verwezenlijken. Het meent vast te mogen stellen:

1e. dat de drie groepen, wat hun opleidingen betreft, geheel zelfstandig moeten blijven in hun organisatie en het vaststellen van hun leerplan met lesprogramma's;

2e. dat als punten van samenwerking van die groepen voorloopig zouden kunnen worden aangenomen:
   a. Het uitwisselen van elkaars leerplannen met lesprogramma's en het gezamenlijk bespreken daarvan.
   b. Hierdoor trachten te komen tot gezamenlijke colleges voor de drie Kunstenaarsgroepen.
   c. Het vraagstuk van de gebouwen voor de opleidingen trachten gezamenlijk tot een oplossing te brengen, liefst in dien zin, dat deze zooveel mogelijk in hetzelfde gebouw of dezelfde gebouwen vereenigd worden.
   d. Het bevorderen van het verband en de onderlinge omgang der studenten van de drie Kunstenaarsopleidingen.
   e. Overleg met het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en eventueele samenwerking met dat Departement voor de belangen der opleidingen van de drie groepen.

3e. dat het begrip voor de bedoelde samenwerking wel reeds zoover is ontwikkeld, dat wij direct practisch op bovengeschetst programma aan het werk kunnen gaan en dan onmiddellijk het mogelijke aanvatten (niet te lang praten maar doen);

4e. dat, wannneer wij als centrale groep ons werk te Amsterdam beginnen, later kan worden nagegaan in hoeverre het noodzakelijk is, dat nog op andere plaatsen dergelijke groepen worden gesticht of personen uit andere plaatsen aan ons werk worden verbonden.

Hieraan meent het nog te moeten toevoegen, dat bij de samenwerking aanvaard moet worden wat bij de ontwikkelingsgang der Kunstenaarsopleidingen is gegroeid en de daarbij aanwezige tendenzen van vernieuwing moeten worden aanvaard. Dat wij ons bewust moeten zijn, dat wij niet terug kunnen grijpen naar vormen van samenwerking die tot voorbij geggane idealen behoorden. Dus niet de vorm van de l'Ecole des Beaux Arts, maar ook niet die, waarbij het accent uitsluitend wordt gelegd op nieuwe nog niet gerijpte idealen. Het eerste is verouderd, het

tweede is ook voorbij. Samenwerking van allen, met begrip voor elkaars ideeën en idealen, is de nieuwe basis die wij moeten aanvaarden om te kunnen komen tot een nieuwe stijl. Dit moet bij de opleiding der kunstenaars ook worden aanvaard.
Tot zoover het program.
De opleidingen van de hier genoemde kunstenaars geschieden nu aan onderwijsinrichtingen, die in hun vorm en grondslag geheel verschillend van aard zijn. De Overheid is voor dat onderwijs op geheel verschillende wijze bij die onderwijsinrichtingen betrokken. Nu aan het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen een afdeeling is gesticht voor Bouwkunst en Beeldende Kunsten, ligt het voor de hand, dat ook de opleidingen voor die kunsten aan die ééne afdeeling worden verbonden. Daartoe wil het Comité stappen doen.
Verder hoopt het Comité reeds in de naaste toekomst tot enkele gezamenlijke colleges te komen voor de studenten der genoemde kunstvakken, waarmee dan een begin wordt gemaakt met de verwezenlijking der plannen.
Uit een en ander moge blijken, dat het de bedoeling is, om de gewenschte samenwerking door groeiïng te doen ontstaan, instede van naar een vooraf opgesteld uitgebreid programma van samenwerking in eens een volkomen geheel te willen verwezenlijken. De ontwikkelingsgang der gescheiden opleidingen kan daarbij rustig voortgang vinden. Alleen zal die door de nu verkregen samenwerking worden beïnvloed.

B. T. BOEYINGA.

BOEKBESPREKING

POST-WAR BUILDING STUDIES. No. 3. Plastics, by a committee convened by the British Plastics Federation. London 1944. Published for the Ministry of Works by His Majesty's Stationary Office.

Het derde nummer van bovengenoemde Engelsche serie, door het Ministerie van Openbare Werken uitgegeven, heeft tot titel: Plastics: plastische materialen. Dit woord laat zich feitelijk niet vertalen. Bedoeld worden: Kunstharsen en daarmee samenhangende bouwstoffen. Wie hierover meer wil weten, moge ik verwijzen naar het belangwekkende artikel van de hand van Ir. C. J. van Mansum in „Bouwbedrijf en Openbare Werken" van 19 Februari 1946, No. 4, getiteld Moderne Bouwstoffen: Kunstharsen, waarvan ik bij de bespreking van deze publicatie een dankbaar gebruik heb gemaakt.
De Engelschen noemen „plastics" een groep van materialen, die — ofschoon zij vast zijn bij normale temperaturen — plastisch zijn in een of andere phase van hunne fabricage en een bepaalden vorm kunnen aannemen door toepassing van hitte en druk. Het zijn allen stoffen van organischen oorsprong, hoofdzakelijk synthetische, of het zijn half-synthetische stoffen afgeleid van cellulose en van caseïne, terwijl bitumen en schellak ook tot deze „plastics" worden gerekend. Rubber wordt er niet toe gerekend, evenmin als de anorganische plastische materialen, zooals glas, portlandcement, keramische producten, e.a.

Er worden twee groepen van „plastics" onderscheiden. De eerste soort materialen, die zij „thermoplastics" noemen, worden zacht bij verwarming en verharden weer bij afkoeling, en dit proces kan worden herhaald zoo veel men wil. De tweede soort materialen echter („thermosetting plastics") zijn in den aanvang plastisch, en kunnen dan bij bepaalde temperatuur en druk een bepaalden vorm verkrijgen, hoogere verhitting, tot matige temperatuur (260—350° F), geeft dit materiaal zijn definitieven vorm. Het materiaal kan echter niet opnieuw door verhitting plastisch gemaakt worden.
De bovengenoemde stoffen hebben in verschillende gevallen de plaats van metalen, hout en keramische producten ingenomen; zij kunnen die materialen evenwel niet vervangen, maar door hun typische eigenschappen kunnen zij aan speciale behoeften voldoen.

Tot hunne deugden behooren de goede diëlectrische eigenschappen, de rijke kleurenmogelijkheden, en hun fraaie gladde afwerking, die bij gebruik binnenshuis niet onderhevig is aan corrosie, terwijl het oppervlak niet door verf of lak behoeft te worden beschermd. Deze materialen kunnen vanzelfsprekend niet bij hooge temperaturen worden gebruikt, sommige tot 200° F, andere tot 450° F. Sommige zijn bepaald niet voor gebruik buitenshuis geschikt, maar misschien zijn er op dit punt nog verbeteringen te verwachten. De uit deze „plastische" materialen vervaardigde voorwerpen leenen zich in hooge mate voor massa-fabricage.
Een groot aantal plastische bouwstoffen zijn in de laatste 20 jaren ontstaan, verscheidene zelfs dateeren van na 1940. Ook wat betreft de afmetingen waarin dergelijke materialen kunnen worden vervaardigd is groote vooruitgang te bespeuren. In elk geval blijft het maken van de matrijzen een uiterst kostbare geschiedenis, die de toepassingsmogelijkheden sterk zal blijven beïnvloeden.
Er bestaan een zeer groot aantal van deze kunststoffen. Zij kunnen in 3 groepen worden verdeeld.
Tot de 1e groep, de n a t u u r l i j k e, behooren schellak en bitumen.
Tot de 2e groep, de h a l f - s y n t h e t i s c h e, behooren de caseïne-producten en de cellulose-derivaten: nitrocellulose, cellulose-acetaat, cellulose-butyraat, cellulose-acetaat-butyraat, benzyl-cellulose, ethyl-cellulose, methyl-cellulose.
Tot de 3e groep, de s y n t h e t i s c h e harsen behooren o.a.: phenol-formaldehyde, urea-formaldehyde, aniline-formaldehyde, melamine-formaldehyde, glycerol-phtaalzuur anhydride, de polyamides (o.a. Nylon), en de vinylderivaten: polyvinyl alcohol, polyvinyl acetaat, polyvinyl chloride, polyvinyl chlooracetaat, polvinyl mierenzuur, polyvinyl boterzuur, polystyreen, polyethyleen, de acrylzure esters (o.a. methyl methacrlaat), polyvinyl ideen chloride.
De moleculaire structuur van deze stoffen kan tweeërlei zijn, n.l. in keten-vorm of in net-vorm. De Thermo-plastische materialen bezitten den keten-vorm. De net-vormige zijn „thermo-setting".
Bij de synthetische kunststoffen worden de meer samengestelde moleculen gevormd door combinatie van de enkelvoudige. Dit proces wordt polymerisatie genoemd: een chemische verandering waardoor het moleculairgewicht een veelvoud van het oorspronkelijke wordt. Deze polymerisatie wordt „condensatie" genoemd, als het proces gepaard gaat met het afstooten van water. Phenol en urea vormen met formaldehyde ketenvormige moleculen, en in dezen vorm is het materiaal thermoplastisch. Hoogere verhitting brengt de vorming van net-

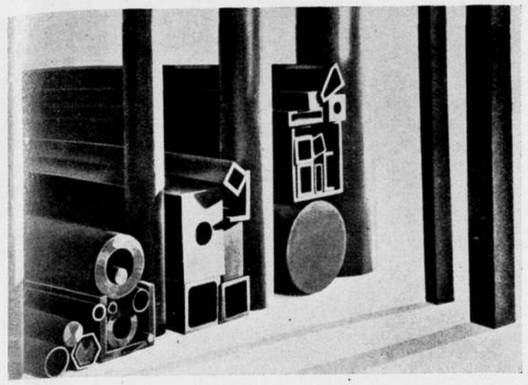

Geperste profielstaven.

Geperst closetwaterreservoir.

vormige moleculen mee, waardoor het product onsmeltbaar wordt.
Het breede terrein voor de toepassing van kunststoffen die „thermo-setting" zijn, berust voor een groot deel op het feit van de chemische veranderingen die optreden in verschillende phasen, zoodat het materiaal eerst thermo-plastisch is, hetzij vloeibaar of vast bij gewone temperatuur. Het volgende stadium is van de vaste vorm die het materiaal verkrijgt door verhitting. Deze reactie kan echter ook worden verkregen bij normale temperatuur door toevoeging van een bepaalden „verharder". Hierop berusten de koude synthetische lijm-soorten. Een andere belangrijke eigenschap hebben sommige materialen door hun oplosbaarheid in alcohol of in andere organische oplosmiddelen, waardoor oplossingen en emulsies mogelijk zijn. Deze oplosbaarheid speelt een rol bij de uit deze stoffen vervaardigde verven, lakken en vernissen.
Men kan talrijke verschillende varieteiten van deze kunststoffen fabriceeren door onderlinge combinatie en door de toepassing van verschillende bij-mengselen.
Polyvinyl chloride b.v. kan vervaardigd worden in den vorm van vlakke platen, die helder, transparant of half-doorschijnend kunnen zijn. Het kan echter ook met andere stoffen vereenigd worden en op deze wijze een rubber-achtig product opleveren met alle mogelijke graden van buigbaarheid; of het kan als oplossing worden gemaakt en als afwerklaag worden toegepast. Het kan evenwel ook als textiele vezel worden gebruikt en tot stof worden geweven. Men ziet, dat allerlei variaties mogelijk zijn.
Als dragend materiaal komt het thermoplastische natuurlijk niet in aanmerking, alleen het „Thermosetting" materiaal. Het ligt vooralsnog niet voor de hand baksteen door kunststoffen te vervangen.
Dat zij staal of hout in den bouw als balk-materiaal zouden kunnen vervangen ligt al even weinig voor de hand, omdat de elasticiteit zoo gering is.

Iets anders is het met triplex en multiplex gesteld, waarbij de sterkte door de synthetische lijmlagen en de kruiswijs gerichte vezels der verschillende houtlagen uitermate wordt verhoogd.
Een belangrijke toepassing vindt het plaat-materiaal. Dit is hygiënisch, tegen water bestand en gemakkelijk schoon te houden, waardoor het voor badkamers en keukens uitermate geschikt is, al vallen de kosten in vergelijking met boardplaten zeker niet mee.
Kunsthars-platen verliezen in de buitenlucht helaas spoedig hun glans.
Als vloer-bedekking is kunsthars feitelijk alleen toegepast in den vorm van watervaste triplex-soorten, waarbij de bovenlaag dan van een sterke houtsoort moet zijn en van voldoende dikte. Over de slijtvastheid van kunstharsplaten en hunne toepassing als vloerbedekkingsmateriaal bestaat nog weinig ervaring. Het is gebleken, dat watervaste triplex-soorten voor buitenbekleeding van wanden toepassing kunnen vinden, zelfs ongeschilderd, al zal schilderen of oliën zeker tot grootere duurzaamheid leiden.
Voor de toepassing ten behoeve van ramen, deuren, kozijnen, betimmeringen en trappen zijn wel voorstellen gedaan, maar deze toepassingen zijn nog in een aarzelend beginstadium.
Belangrijker is de toepassing voor fittingen ten behoeve van electrische en andere leidingen, en als pijp-materiaal.
In het algemeen zijn de massieve plaatmaterialen nog betrekkelijk duur, maar het is ook mogelijk, ze als fineer toe te passen op minder kostbare onderlagen.
Matte of half-matte afwerking dier platen wordt in vele gevallen verkozen boven een glad oppervlak.
Thans, na den oorlog, is nog veel te verwachten van speciale board-platen, gemaakt uit synthetische kunststoffen vermengd met verschillende afval-materialen, zooals zaagsel, asbest- en andere vezels.

H. G. J. SCHELLING.

MEIMAAND 1946:
DE KUNST GAAT DOOR HET VRIJE LAND

Dr. SAMUEL SARPHATI EN ZIJN BETEEKENIS VOOR AMSTERDAM

Een klein boekje ligt voor ons, dat niet direct verband houdt met de bouwkunst, maar de nagedachtenis eert van een man, wiens plannen van groote sociale strekking toch ook uiteindelijk het stichten van belangrijke bouwwerken tengevolge hadden. In dit kleine boekje herdenkt Mr. S. Bottenheim, Dr. Samuel Sarphati en zijn beteekenis voor Amsterdam. Ziehier achtereenvolgens eenige van de groote zaken opgesomd, die op onverdachte wijze getuigen van Sarphati's zienersblik, van zijn ondernemingsgeest en van zijn ongebreidelde stuwkracht.

In 1845: het handelsonderwijs;
in 1847: de vuilopruiming;
in 1852: de Vereeniging voor Volksvlijt, die den stoot heeft gegeven aan de oprichting van het Paleis voor Volksvlijt, in 1864 geopend;
in 1855: de oprichting van de Meel- en Broodfabrieken met den bouw van de fabriek aan de Vijzelgracht;
in 1863: de Nederlandsche Crediet- en Depositobank;
in 1864: de Nationale Hypotheekbank;
in 1866: het Amstel-Hotel.

Volgens Sarphati was „geen nationale welvaart denkbaar zonder gestadige ontwikkeling, geen nationale ontwikkeling zonder kracht en kennis, geen kracht zonder goed voedsel en geen kennis zonder goed onderwijs."

Het boekje van Mr. Bottenheim wijdt aan elk der bovengenoemde zaken een afzonderlijke bespreking. Wat vooral opvalt is het systematisch werken en opbouwen van Dr. Sarphati. Alles, waaraan hij zijn krachten wijdde, vormt een aaneensluitend geheel.

Vooral de stichting van de Meel- en Brood-„fabriek" toont de zienersblik van Sarphati en zijn ontzaggelijke durf. Het was het jaar 1855 toen hij met dit plan kwam! De lezing van het boekje laat de verzuchting achter, hoe jammer het is dat er geen tweede Sarphati is, die een sociaal programma stelt van een ruimte en verdragendheid als van de eerste Sarphati, en waarop thans de tegenover zulk een programma zooveel beter geschoolde architecten, dan hun 19e eeuwsche voorgangers, zouden kunnen reageeren, sociaal, economisch, technisch en bouwkunstig. Daarvoor is de tijd van nu rijper dan van Sarphati. Maar natuurlijk zal ook een synthetisch opgesteld programma voor een toekomstige sociale ontwikbouwkunstig. Daarvoor is de tijd van nu rijper dan van Sarphati in de jaren 1850—'66.

Het lezenswaardige boekje is verlucht met eenige afbeeldingen van het Amsterdam pl.m. 1870.

J. P. M.

NIEUWE BOUWWERKEN AAN DE GRACHTEN

Bij de interessante publicatie van het nieuwe kantoorgebouw der N.V. Aniem, Keizersgracht 369—377 Amsterdam bleef een vraagstuk onbesproken door architect Van der Steur. Het bebouwen van de Amsterdamsche grachten met nieuwe reusachtige panden schept problemen, waaraan betrekkelijk weinig aandacht in onze bouwkundige bladen geschonken werd.

Of men al of niet historiseerend zou willen bouwen is misschien minder belangrijk, dan dat men er waarlijk goed bouwt, en zich onderwerpt aan eenige algemeene regelen. Het is duidelijk, dat een bepaalde hoogte daartoe zou behooren, en het verbod tot het maken van erkers en balcons, en misschien een eisch tot een overwegend percentage raamoppervlak ten opzichte van de muurvlakken. De moderne uitsteeksels bovendaksch van liften en verwarmings- en ventilatieruimten zullen ook niet zoo „Berlagiaansch" aanvaard moeten worden als men geneigd is te doen. Een soort dienstverdieping waar dat alles in onder gebracht wordt, is waarschijnlijk beter in het stadssilhouet te aanvaarden, dan al die uitgestalde „apparatuur". Alle uitdrukkelijke aesthetische materialismen zijn aan de grachten eigenlijk een wanklank.

Er is echter een regel waar men zich vast en zeker aan zou moeten houden, naar mijn inzicht, en dat is de vooroverhangende gevel aan de gracht.

Dit vraagstuk lijkt mij belangrijk, maar een vast principe schijnt er allerminst voor gevonden. Inspecteur Van Houten zou er waarschijnlijk wel één en ander over kunnen vaststellen.

Zoo is het gebouw William Koch, Keizersgracht 318, absoluut loodrecht opgetrokken, niettegenstaande het gebouwd werd door een kenner bij uitstek van het oude Amsterdam, namelijk A. A. Kok.

Het Gereformeerde Gymnasium (Keizersgracht 418) van Ingwersen is daarentegen wel met voorover hangende gevel opgetrokken, evenals de „Javasche Bank" (Keizersgracht 666) van de architecten Posthumus Meyjes & Van der Linden. Eenige uitvoeringsmoeilijkheden traden hierbij evenwel niet op, naar ik meen. Beide bouwwerken passen uitmuntend in de grachten-architectuur. Dit behoeft niet te beteekenen dat uitsluitend historiseerende architectuur aan de gracht niet uit den toon valt. De winkelpuien van Schröder & Pupont (architect Bodan) en Metz (architect Rietveld), ook aan de Keizersgracht, bewijzen dat al min of meer.

Maar bij de pui van Rietveld kan men al constateeren dat ook de ultra-moderne gevel niet straffeloos uit de pas kan treden naast vooroverhangende gevels. Deze pui zit er raar tusschen ten opzichte van de belendingen. Ook het nieuwe gebouw van „Aniem" is met een pijnlijk nauwkeurig loodrechte gevel opgetrokken, en valt dus optisch achterover! Ik geloof dat het vooroverhangen der gevels zeer essentieel is voor het grachtenprofiel!

Nu de moderne bouwkunst al weer heel wat meer geestelijke achtergrond bezit dan 25 jaar geleden, wordt het ook tijd dat wij aan de optische geheimen en tradities meer aandacht gaan schenken: curvatuur en maatverhoudingen en optische correcties halen het bouwwerk boven de steriele beperking van de teekenplank-schepping uit.

Moet hieraan bij de grachtenbebouwingen geen groote aandacht geschonken worden?

ARTHUR STAAL.

MEDEDEELINGEN

Werkverdeeling, enz.

Op Zaterdag 13 April zullen aan de Kringbesturen de gegevens over de werkverdeeling en de honorariumregeling verzonden worden, ter verdere behandeling in de Kringen.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG

BNA

23 APRIL 1946, No. 10

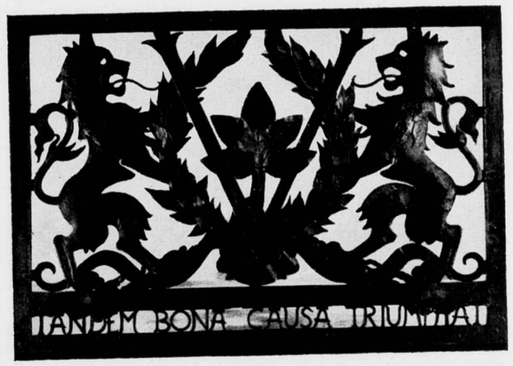

AMSTERDAMSCH HULDEBLIJK AAN DE CANADEESCHE STRIJDKRACHTEN

De gevallenen in den goeden strijd moeten geëerd, de overwinnaars gehuldigd worden. Dit deed de Regeering een stroom van monumenten verwachten, dien zij opving met een monumentenstop en een monumentencommissie.

Geen monument zal mogen worden opgericht of het moet den tourniquet der Kunst gepasseerd zijn!

Inmiddels verschijnt, natuurlijk geheel voorbarig en klandestien maar kennelijk met de bedoeling om ten eeuwigen dage te getuigen, kunstzinnig of niet kunstzinnig, hier een steen en daar een brons, waarop een gevallene wordt herdacht of een heldenfeit vermeld.

Zoo moest het ook met het huldeblijk gaan dat Amsterdam den Canadeeschen strijdkrachten bij hun vertrek aanbood.

Nadat de stad reeds eerder Generaal Eisenhouwer met een gouden medaille had vereerd, die er eerst niet was en hem later is nagestuurd, heeft men het ditmaal met de beschikbare middelen zonder verdere omhaal gedaan, maar het huldeblijk — een herinneringsalbum op smeedijzeren lezenaar, vergezeld van een oorkonde in houten koker — was aanwezig bij het vertrek en onze bevrijders hebben het zelf als een trophee mee naar hun land gevoerd.

Van den lezenaar, ontworpen door Nico Witteman en vervaardigd door de firma Greefkes met medewerking van leeraren en leerlingen der derde ambachtsschool te Amsterdam, geven we hiervan eenige afbeeldingen.

TANDEM BONA CAUSA TRIUMPHAT
UITEINDELIJK ZAL DE GOEDE ZAAK OVERWINNEN

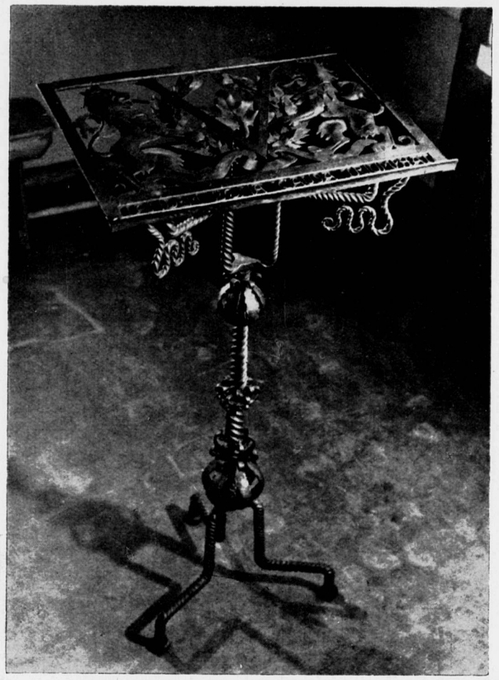

Gesmeed ijzeren lezenaar
Ontwerp en Uitvoering door Nico Witteman
Amsterdamsch Huldeblijk aan de Canadeesche Strijdkrachten

PRIJSVRAAG TER VERKRIJGING VAN EEN FRIESCHEN GEDENKSTEEN,

TE PLAATSEN OP DE GRAVEN VAN HEN, DIE GEDURENDE DEN OORLOG 1940–45 HUN LEVEN HEBBEN GEOFFERD VOOR HET VADERLAND IN ZIJN ILLEGALEN STRIJD VOOR VRIJHEID EN RECHT

RAPPORT

OVERZICHT DER INZENDINGEN.

Ingekomen zijn in totaal 59 inzendingen, ingezonden onder de motto's: Offer, M.C.M.V.L., 1946, 16545, Helm, Memento, V.M.V., OZO, Pier, Eala Fria Fresena, Pax, Frijdom (a), Spanning, J.M., P.Q.R., Frijdom (b), Monere, Frijdom (c), Eenvoud (a), 250, M.M., A Z., En de toortsen branden op de terpen, Fryslân hâldt syn striders heech, Dubbel L, Foar Friezen fan Friezen, Fryslân, In Memoriam, Pax (a), '40—'45, eZrk, Feike, 3, Kompas, Alja, Liberty, 38a, Pax (b), Rjocht, Hlde, M.M.2, 1234, O 4045, Z.O.W., Read wyt blau 1940—'45, War dy, Oantinken, Rêst, M 4732, Martha, Anne, Eenvoud (b), Pieter, Veldkei, Rust, Arduin, Fan Fryske Groun, en 2 waarbij geen motto is vermeld.

ALGEMEENE BEOORDEELING.

Tot haar groote vreugde heeft de Jury kunnen constateeren, dat niet alleen het aantal deelnemers groot is geweest, maar bovendien is de kwaliteit van de inzendingen over het geheel zeer bevredigend te noemen. De Jury is tot de overtuiging gekomen, dat de inzenders met groote toewijding en ambitie zich aan de opgave hebben gegeven en zij voelt behoefte om hen gezamenlijk dank te zeggen voor de aldus betoonde medewerking tot het welslagen van deze prijsvraag.

De opgave op zichzelf is niet eenvoudig, hoewel een buitenstaander wellicht geneigd is het tegendeel te denken. Wèl is het object klein en zijn er honderden grafsteenen, die inspiratie zouden kunnen geven, maar juist op de kerkhoven zien wij het geringe stijlgevoel, dat onzen tijd eigen is, duidelijk tot uitdrukking komen en dan werd hier niet alleen gevraagd een eenvoudigen grafsteen van goede verhoudingen te ontwerpen, maar een steen, die getuigen kan van den strijd, door het Friesche deel van het Nederlandsche volk in de jaren van het verzet geleverd.

Hoe klein het object dan ook mag zijn, juist in die kleinheid zal de steen een monument moeten zijn. In den waren zin des woords: een gedenkteeken, dat door de eeuwen zijn boodschap draagt en getuigt van den „strijd tsjin ûnrjocht en slavernij". En zelfs dan is de taak, die de gedenksteen moet vervullen, nog niet volledig aangeduid; immers: de bij de openbare prijsvraag bekroonde grafspreuk werd juist daarom bekroond, omdat zij, na den strijd te hebben vermeld, zich richt tot de nog levenden,

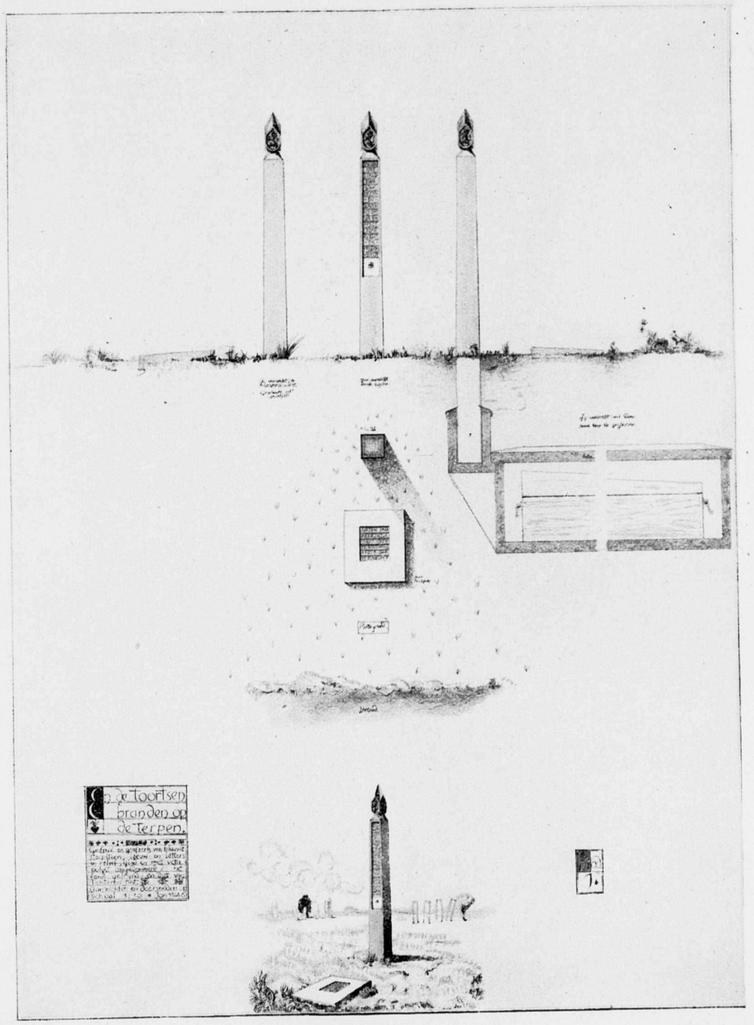

Eerste Prijs. Motto „En de toortsen branden op de terpen" Ontwerper: M. F. Duintjer te Amsterdam

waar zij zegt, dat het offer gebracht is „dat wy yn frede faor rjocht en frijdom weitsje". Zoo spreke ook de steen, aldus een grootsche boodschap vervullende

De Jury is zeer verheugd te hebben mogen vaststellen, dat de bekroonde inzending ook inderdaad aan de gestelde eischen zal kunnen voldoen. Reeds dit feit alleen zou het uitschrijven van deze prijsvraag volledig rechtvaardigen.

Eerste schifting. Allereerst werden de ontwerpen onderzocht, wat betreft het al of niet voldoen aan de in het prijsvraagprogramma genoemde eischen. De ontwerpen, die hieraan niet voldeden, zijn ter zijde gelegd.

Het betreft de inzendingen:

Zonder motto, Rust, Veldkei, Pieter, M 4732, JM, 3, Cuperus, Martha, Anne, Fryslân, Eenvoud (a), Arduin.

Tweede schifting. Bij de tweede schifting zijn die ontwerpen uitgevallen, die wel voldoen aan de in het prijsvraagprogramma gestelde algemeene eischen, maar waarvan de expressie onvoldoende geacht moet worden om de inzending voor bekroning in aanmerking te doen komen.

De volgorde, waarin de inzendingen hieronder worden genoemd, houdt geen verband met een meer of minder hooge waardeering vanwege de Jury: Helm, V.M.V., Offer, M.M.2, P.Q.R., Rêst, Liberty, M.M., Frijdom (b), '40—'45, Hulde, Alja, Fryslân hâldt syn striders heech, 38A, Frijdom (a), 16545, Fijke, Foar Friezen fan Friezen, Pax (b), In Memoriam, Dubbel L, Pax, AZ, Zerk, Fan Fryske groun, Oantinken, Rjocht.

Derde schifting. De nu overgebleven inzendingen zijn met groote nauwkeurigheid onderzocht, zoowel wat hun indeeling, hoofdvorm en afwerking, alsook wat hun meer of mindere geschiktheid om door steenhouwers te worden uitgevoerd betreft; terwijl tenslotte de uitdruk-

Eerste Prijs. Motto „En de toortsen branden op de terpen" Ontwerper: M. F. Duintjer te Amsterdam

king en symbolische kracht van de verschillende inzendingen ten opzichte van elkaar werden afgemeten. Nu werd sterk merkbaar, hoezeer de inzenders zich in de gestelde opgave hadden verdiept, want alle resteerende inzendingen konden in eenig opzicht de Jury bijzonder boeien. Maar behalve de positieve kwaliteiten tellen uiteraard ook de fouten en tekortkomingen mee, op grond waarvan nu uitvielen de inzendingen (de volgorde heeft niet met de kwaliteit te maken):

OZO. Te prijzen valt de sobere, tevens voorname opzet. Als bezwaar wordt gevoeld, dat het geheel op een kerkhof te weinig zal spreken en het onderhoud regelmatig te groote zorg zal eischen. Het randschrift is niet voldoende duidelijk leesbaar.

M.C.M.V.L. De liggende zerk sluit aan bij middeleeuwsche voorbeelden, geschikter voor gebruik in de kerk dan buiten; het randschrift is niet gemakkelijk leesbaar; de algemeene symbolen zijn te weinig sprekend ten opzichte van het familie-opschrift; het geheel is te weinig pakkend.

Kompas. Royaal, forsch en sprekend van opzet; de symbolen fakkel en zwaard, op zichzelf aanvaardbaar, dragen weinig bij tot versterking van het algemeen aspect. Het basement is in verhouding tot den bovenbouw te groot. De ster vraagt te veel aandacht ten opzichte van den leeuw, waardoor bij nadere beschouwing de indruk te zwaarwichtig wordt. De plaat onder den voet zal wat klein werken.

Frijdom (c). Een eenvoudige opzet, passend bij het algemeen Friesche karakter der bestaande kerkhofsteenen, maar te weinig hiervan onderscheiden; de leeuw, direct boven het familie-opschrift geplaatst, is niet zeer gelukkig; geen uitdrukking is gegeven aan de wijze waarop de leeuw zal worden gehakt.

250. De indeeling van leeuw en opschrift over het vlak

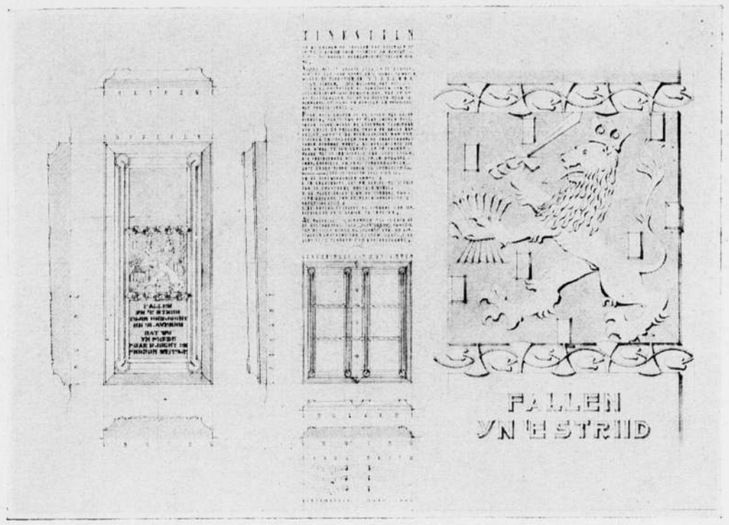

Tweede Prijs: Motto: „Road, Wijt, blau 1940—'45" Ontwerper: S. Postma te Leeuwarden

is goed; de zware streep onder den leeuw wat buiten verhouding; het geheel eenvoudig, maar niet sprekend.

Memento. Het medaillon is niet geheel verwerkt in den opzet; met name diende een rand langs den bestaanden kant van den steen te worden doorgetrokken, omloopende langs den halfcirkelvormigen bovenkant; hoewel op zichzelf de spreuk goed leesbaar is en deze met den leeuw een goed geheel vormt, is de betrekking tusschen de spreuk en den te vermelden familienaam te zwak. Ook is op onvoldoende wijze de aansluiting van medaillon aan horizontalen tekst verzorgd en de afstand tusschen beide te groot; evenals bij Frijdom (c) is het geheel te weinig monumentaal.

Pax (a). De ruimte, overgelaten voor het familie-opschrift, is te klein; de siervorm aan de bovenzijde van den steen is te uitsluitend decoratief en bovendien te sprekend ten opzichte van het wapen; de vorm van het geheel is wat stug.

'40—'45. De gedachte van het kruis valt te prijzen, maar de verhoudingen hiervan zijn weinig fraai, temeer waar de tekst en het wapen in een verticale baan zijn geplaatst; de wijze waarop de spreuk, het wapen en het familie-opschrift zijn gegroepeerd, valt eveneens te prijzen, evenals het zeer verzorgde teekenwerk; minder gelukkig is de afdekking van den steen, die wat hard aandoet op zichzelf, terwijl het uitbuigende profiel slap blijft.

Z.O.W. Het geheel is verbrokkeld en mist daardoor kracht en overtuiging; de étage is weinig gelukkig; plaatsing van den leeuw in dit bovenvlak evenmin geslaagd. De onderbouw is te breed, de afdekbanden hard en ongevormd. Op zichzelf beschouwd is de leeuw goed geteekend. De plaats van den steen op het graf onaanvaardbaar, vooral als men denkt aan een rij van naast elkaar gelegen graven.

Vierde schifting: Overgebleven waren nu 7 inzendingen, nl. die onder de motto's Rad wyt blau 1940—'45, En de toortsen branden op de terpen, Eala Fria Fresena, Pier, War dy, Monere, 1234. Opnieuw werden de ontwerpen gewogen en onderling vergeleken. De Jury kwam hierbij tot de conclusie, dat 3 van deze 7 ontwerpen enstlotte toch niet die kwaliteiten bezaten, welke voor een bekroning onmisbaar geacht moeten worden en wel op de volgende gronden:

Eala Fria Fresena. De Jury waardeert den hoofdvorm en verhoudingen van dezen steen, getuigende van een op de traditie ingestelde gezindheid. Met alle waardeering voor de zorg, waarmee het geheel is voorgedragen en den rustigen hoofdvorm, is de Jury toch van oordeel, dat het ontwerp niet voor bekroning in aanmerking komt. Zij meent, dat het randschrift te moeilijk leesbaar is en daardoor te weinig sprekend. Zij meent ook, dat het geheel te weinig getuigt van het karakter van onzen eigen tijd, terwijl bovendien, zou men den steen stellen naast een 18e-eeuwschen grafsteen, waarop de inzender zich heeft geïnspireerd, deze laatste het zal winnen. Een zekere matheid valt in het ontwerp niet te loochenen; de sierende hoekkrul ter weerszijden van het woord „Fallen" is weinig stemmingsvol; de leeuw, hoewel op zichzelf behoorlijk, is ten opzichte van de zware bekroning te nietig.

1234. Deze inzending is door den soberen hoofdvorm naar voren gekomen, terwijl de indeeling van de letters op het vlak goed is geslaagd en de leeuw hierbij mooi aansluit. Minder gelukkig is de afdekking van den steen, die te dicht op den leeuw is geplaatst, maar bovendien de stoerheid van den grafsteen vermindert. Bij nadere beschouwing is de schuine vorm en vooral de overgang van deze op den deksteen eerder van een sierlijke dan van een stijlvolle kracht. Als zoodanig acht de Jury dezen steen te weinig voornaam om hem voor bekroning in aanmerking te doen komen.

War dy. In tegenstelling met de inzending „Eala Fria Fresena" getuigt deze steen ondanks zijn bewust aansluiten aan de Friesche overlevering, meer van eigen tijdsbewustzijn. De Jury is van oordeel, dat deze steen op zichzelf het op de Friesche kerkhoven zeer goed zal doen,

ONTWERP VOOR EEN GEDENKSTEEN VOOR DE GRAVEN VAN DE IN DEN ILLEGALEN STRIJD GEVALLENEN

HALVE WARE GROOTTE

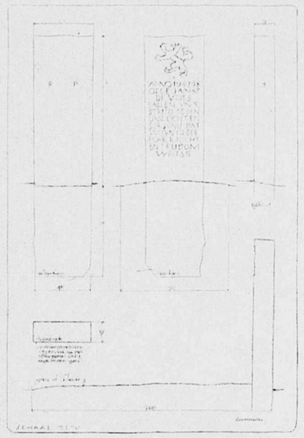

MOTTO: PIER

PRIJSVRAAG VAN DE 'VEREENIGING FRIESLAND 1940-'45' EN DE 'COMMISSIE OORLOGSGEDENTEEKENEN 1940-'45 FRIESLAND'

Derde Prijs: Motto: „Pier"

Ontwerper: Ir. C. Wegener Sleeswijk te Amsterdam

zoowel wat zijn hoofdvorm, de materiaalkeuze, alsook de bewerking aangaat; zij oordeelt het ontwerp geschikter voor familiegrafsteen dan voor een grafsteen met historische beteekenis, zooals hier wordt gevraagd. Bovendien zijn de letters en ook de leeuw arm en te weinig getuigend van innerlijke spanning en leven.

Eindbeoordeeling. Vier ontwerpen bleven over; ieder van deze vol van eigen leven en toch tegelijkertijd van een eenvoudigen hoofdvorm. Alvorens over te gaan tot afzonderlijke beoordeeling, wil de Jury een woord wijden aan de wijze, waarop de verschillende inzenders een oplossing hebben gezocht voor de vraag, op welke wijze de naam en het familie-opschrift in het geheel naast de Friesche spreuk en den Nederlandschen leeuw zullen moeten worden verwerkt.
De vier inzendingen getuigen hier van verschillende opvattingen, hoewel overeenkomst valt te constateeren tusschen de inzendingen onder de motto's „En de toortsen branden op de terpen" en „Monere". Beide immers hebben een staanden steen, bekroond door den Nederlandschen leeuw, waarboven op duidelijke wijze de Friesche spreuk is aangebracht. Los hiervan is een liggende steen, bestemd voor familienaam en -opschrift. Deze oplossing is voor de Jury aantrekkelijk, omdat zonder eenigen twijfel verwacht kan worden, dat de verschillende opschriften, die de familie en naasten wenschen aan te brengen, sterk uiteenloopen, zoowel wat inhoud als lengte aangaat.
Er zullen er zijn, die willen volstaan met vermelding van de voornamen en den familienaam, geboortedatum en sterfdag, maar anderen zullen een bijbeltekst in den steen willen aanbrengen, terwijl weer anderen behoefte voelen om eenige persoonlijke woorden op het graf vast te leggen. Hier komt nog bij, dat in bepaalde gevallen twee

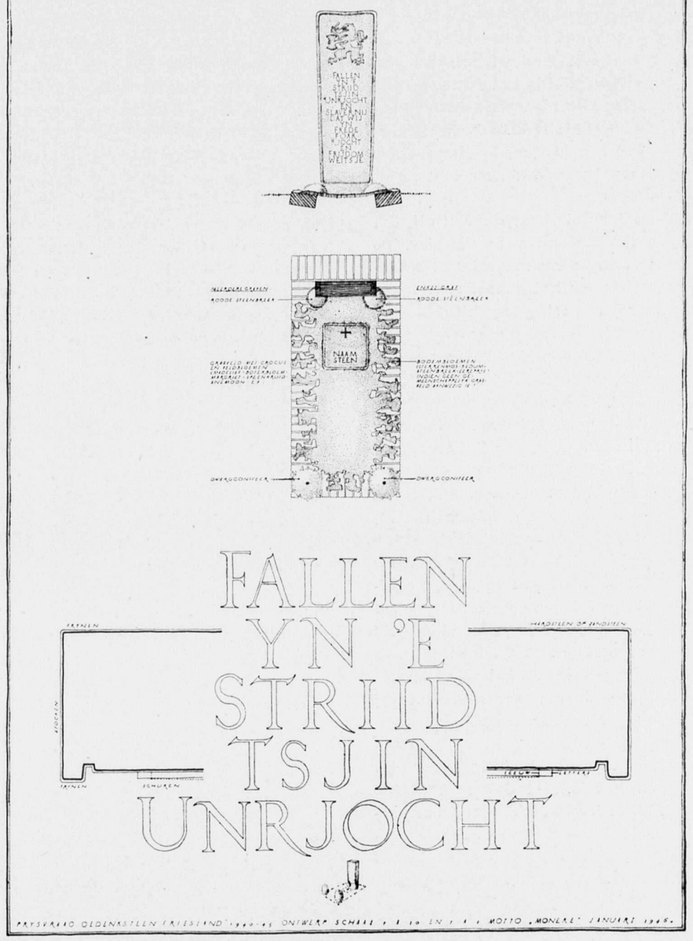

Eervolle vermelding: Motto: „Monere"

Ontwerper: S. Sorlemy te Amsterdam

of meer personen in één graf zullen zijn bijgezet, terwijl slechts één van hen in het verzet is gevallen. Dat dit gezamenlijke graf door den symbolischen steen wordt gedekt, zal ieder aanvaarden. Het zou te betreuren zijn wanneer bijv. de naam van den man op den gedenksteen zou voorkomen, terwijl de naam van de vrouw op een of andere wijze afzonderlijk zou moeten worden vermeld. Ook man en vrouw vormen immers een eenheid, die de meesten ook in het grafopschrift zullen willen zien uitgedrukt.
Maakt men nu een afzonderlijken liggenden steen, bestemd voor het familie-opschrift, dan zal men hier de familie veel grootere vrijheid kunnen laten dan wanneer de naam op den algemeenen gedenksteen zelf moet worden geplaatst. Dit laatste is het geval bij de inzending onde het motto „Pier".

Read, wyt, blau, 1940—'45, is de eenige van de nu overgebleven inzendingen waarbij een liggende zerk wordt voorgesteld. Hoewel zonder eenigen twijfel deze vorm van grafsteen in het bijzonder in Friesland bestaansrecht heeft en ontwerp zoowel als nadere uitwerking getuigen van zeer groote bekwaamheid van den ontwerper, terwijl bovendien de scheiding tusschen familie-opschrift en algemeen opschrift op juiste wijze is voltrokken, toch is de Jury van oordeel, dat voor het gestelde doel aan deze liggende zerk uiteindelijk niet de voorkeur mag worden gegeven. Zij kan zich niet onttrekken aan den indruk, dat een steen, zooals hier voorgesteld, het beste tot zijn recht zou komen indien hij in den vloer van de kerk, althans in een binnenruimte, een plaats zou kunnen krijgen.

Monere. Het ontwerp ademt rust en voornaamheid; de aanleg van het geheele graf is zorgvuldig overwogen, de materialen zijn eveneens met groote zorg gekozen. Zonder twijfel zou deze steen, op de Friesche kerkhoven geplaatst, kunnen getuigen van den eenvoud, die den Friezen zoo lief is. De geringe verbreeding naar boven

toe geeft den steen een lichte bewogenheid; op fraaie wijze zijn wapen en letters op den steen geplaatst, terwijl de detailleering van deze letters blijk geeft van de bekwaamheid van den ontwerper. Niet te ontkennen valt echter tevens, dat de eenvoud niet in alle opzichten getuigt van groote kracht; met name is het silhouet niet sterk, in het bijzonder door de inbuiging aan de bovenzijde en de wijze waarop de hoeken zijn afgerond; de Jury betreurt, dat de inzender, wat de details betreft, heeft verzuimd den leeuw op grootere schaal weer te geven. Juist dit immers is ook bij dezen steen een zeer belangrijk onderdeel.
Samenvattende spreekt de Jury als haar oordeel uit, dat het ontwerp getuigt van een streven naar een sierlijke en tevens aristocratische vormgeving, maar dat uiteindelijk de kracht van expressie voor het geheel zoowel als voor de onderdeelen (letters) te gering is gebleven.

En de toortsen branden op de terpen. Dit geheele ontwerp in zijn voordracht zoowel als karakter, in hoofdvorm zoowel als in onderdeelen, getuigt van groote karaktervastheid. De Jury heeft bewondering voor het idee, dat aan dezen steen ten grondslag ligt en op zoo dichterlijke wijze in het motto tot uitdrukking is gebracht. Zij bewondert de gaafheid van het ontwerp en in het bijzonder het samengaan van sierlijkheid en kracht, zooals dit o.m. resp. in letters en bekroning tot uitdrukking is gebracht. Zij is van oordeel, dat dit ontwerp voldoet aan het verlangen om te komen tot een vorm van grafmonument, die tot in lengte van dagen op waardige wijze getuigen kan van strijd en verzet in de jaren 1940—'45; maar bovenal stelt de Jery met groote voldoening vast, dat dit ontwerp een waardig getuigenis kan zijn van het Friesche volkskarakter: ook daar immers vinden wij hoekigheid samengaan met lyrische zachtheid.

Pier. Op bijzonder fraaie wijze heeft de inzender zijn ontwerp voorgedragen en het is niet dan met eenige moeite dat de Jury zich heeft losgemaakt van de toooverachtige mooie detailteekening om deze in haar reëele werking te beoordeelen. Zij meent dat dit ontwerp uitmunt door zeer grooten eenvoud, die ook tot uitdrukking komt in de wijze, waarop de inzender den familienaam in het algemeene opschrift heeft verwerkt. Maar de practische moeilijkheden zullen niet uitblijven. Niet alleen zullen geboortedatum en sterfdag moeten worden vermeld, maar het prijsvraagprogramma geeft aan, dat een familie-opschrift moet kunnen worden geplaatst. Hiervoor biedt het ontwerp onvoldoende gelegenheid. Al meent de Jury, dat hier mogelijk door samenwerking met den ontwerper, geval voor geval bekeken, een oplossing zou kunnen worden gevonden, toch komt haar die werkwijze voor als zijnde te omslachtig.

Tenslotte spreekt de Jury als haar oordeel uit, dat ondanks de bijzonder fraaie letters en den even verzorgden leeuw de uitvoering van dezen grafsteen wel uitermate sober zou zijn en in zijn silhouet niet voldoende eigen karakter vertoont. De beëindiging aan de bovenzijde acht zij niet geheel in overeenstemming met de oerkracht en den eenvoud, waarvan het ontwerp overigens getuigen wil.

Bekroning. Na aldus de afzonderlijke ontwerpen te hebben beoordeeld, heeft de Jury met algemeene stemmen besloten:

den eersten prijs — toe te kennen aan de inzending onder motto: „En de toortsen branden op de terpen";
den tweeden prijs — aan de inzending onder motto: „Read wyt blau 1940—'45";
den derden prijs — aan de inzending onder motto: „Pier",
terwijl een eervolle vermelding wordt toegekend aan het ontwerp, ingezonden onder motto „Monere".

Leeuwarden, Februari 1946.

De Jury: D. WITTEVEEN, Leeuwarden.
A. WITTEVEEN, „
Dr. A. WASSENBERGH, Leeuwarden.
A. GOODIJK, Sneek.
D. A. TAMMINGA, Sneek.
JOHS. MULDERS, Noordwolde.
Ir. J. J. M. VEGTER, Leeuwarden.

TENTOONSTELLING TE UTRECHT VAN WERK VAN DE LEDEN VAN „ARCHITECTURA ET AMICITIA"

Op Zaterdag 27 April word des namiddags om half drie in het Centraal Museum, Agnietenstraat 1 te Utrecht, de „Kennismakingtentoonstelling" geopend, die het werk van de leden van „Architectura et Amicitia" zal laten zien.
De Heer K. S. Sijmons zal daarbij het openingswoord spreken.
De tentoonstelling wordt geopend op den dag, waarop de constitueerende vergadering van het vernieuwde Genootschap plaats vindt.
A. et A. wil „als nationaal genootschap ter bevordering van bouwkunst, stedebouwkunst en gebonden Kunsten, een gestaltegevende kracht zijn in het Nederlandsche gemeenschapsleven."
Een kleine commissie heeft een honderdvijftigtal personen tot het lidmaatschap van A. et A. uitgenoodigd. Verwacht wordt, dat een groot aantal daarvan architectonisch werk zal inzenden. Bovendien zullen door de leden die tot de beoefenaars van de verwante kunsten behooren inzendingen van beeldhouwwerk, naaldwerk, Kunstnijverheid, enz. worden gedaan.
De tentoonstelling belooft een krachtige manifestatie te worden van het vernieuwde leven van het Genootschap. Zij zal duren tot 1 Juni.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN: J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 30 APRIL 1946, No. 11

Type F.

Type K. Arch. Ir. J. A. G. v. d. Steur

TOELICHTING BIJ TWEE BOERDERIJEN IN HET LAND VAN VOLLENHOVE

In het kader van de inpolderingswerken in het Land van Vollenhove bouwden wij in 1937 voor den Dienst der Staatsdomeinen een 8-tal boerderijen, waarvan 4 stuks in enkele varianten van het type F en 2 stuks van het type K.
Het type F is bedoeld voor de groote akkerbouwbedrijven, en is afgeleid van de Groninger veenkoloniale boerderijen. Woning en schuurruimte zijn onder één dak samengebracht. De woning is grootendeels beperkt tot den beganen grond. De verdieping blijft zoodoende grootendeels als bedrijfsruimte beschikbaar en is ingericht als graanzolder voor berging van gedorschte granen.
De hierbij afgebeelde boerderij F3 is ontworpen voor een bedrijf van 43 ha, waarvan 4 ha groenland. De woning heeft een zitkamer, een woonkeuken, een spoelplaats, een groote slaapkamer en 3 kleine slaapkamers. De stallen bevinden zich aan de achterzijde.
De kap is nagenoeg geheel van rondhout geconstrueerd onder toepassing van kramplaten. In de tasruimte is gestreefd naar een groote vrije hoogte met het oog op het werken met elevatoren. De spanten verliezen daardoor het karakter van verstijvende portalen en dienen alleen voor het opnemen van de verticale belastingen. De noodige zijdelingsche stijfheid is verkregen door windverbanden in de dakvlakken, welke de belasting overbrengen naar de eindgevels.
De stallingen zijn gedekt met houten vloeren en balklagen, waarbij een bekleeding van coverit direct tegen den onderkant van de vloer is aangebracht. Zoodoende wordt bij brand de luchttoetreding aan de onderzijde belemmerd en is met geringe kosten een voldoend brandvrije stal verkregen. De stallingen zijn van automatische drinkbakken voorzien. De stalkozijnen zijn van schokbeton. De brandmuur tusschen woning en schuurruimte reikt slechts tot de tweede balklaag en sluit daar aan op een brandvrij plafond boven de woning. Zoodoende kon de hooge zware brandmuur worden vermeden. Het gebouw is gefundeerd op een strookenfundeering van gewapend beton, welke rust op een zandverbetering. De bedrijfsruimte is voorzien van een bestrating van klinker op het plat.
De tasruimte is groot ongeveer 1700 m³. Het bedrijf be-

BLAD 4 — F3 —
BESTEKTEEKENING.

DEINVOOI ZIE BLAD 7.

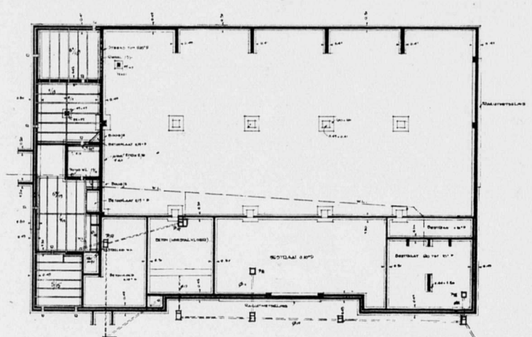

FOND. RIOL. EN BALKLAAG BEG. GROND

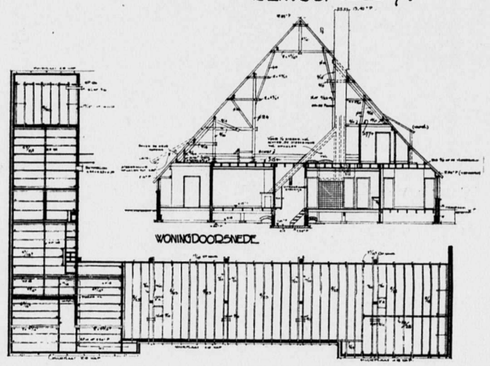

WONINGDOORSNEDE.

VERDIEPING BALKLAAG ETC.

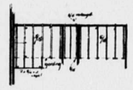

VLIEDINGDAKLAAG

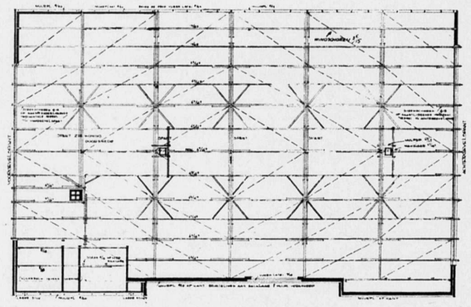

KAPPLAN.

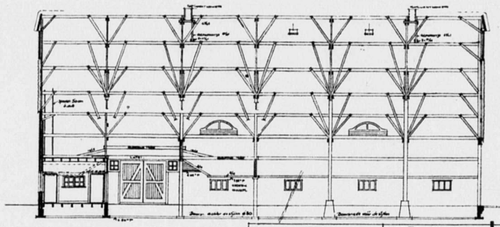

LENGTEDOORSNEDE.

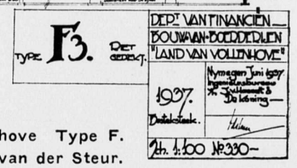

Bestekteekening schaal 1 à 400

Boerderij in het Land van Vollenhove Type F.
Architect Ir. J. A. G. van der Steur.

schikt verder over een open veldschuur van 2000 m³ inhoud. De totale tasruimte bedraagt alzoo rond 3700 m³, overeenkomende met ongeveer 40 m³ per ha groenland en 90 m³ per ha akkerland.

De bouwkosten hebben bedragen in 1937:

van de boerderij	f. 13.500
van de schuur	f. 2.500
samen	f. 16.000

overeenkomend met f. 372.— per ha, inclusief de leidingen voor water en electriciteit.

De boerderij is met riet gedekt en is opgetrokken in miskleurig boerengrauw. De houten topgevels zijn behandeld met carboleum van speciaal donker bruine kleur.

De boerderij type K, is bedoeld voor groote veeteeltbedrijven. Woning en schuur zijn weder onder één dak vereenigd. De verder noodige veestal is uitgebouwd als twee-rijige Zuid-Hollandsche stal. In dit type komt de behoefte aan een groote oppervlakte bij betrekkelijk geringe tasruimte in de plastische gestalte duidelijk tot uitdrukking.

De hierbij afgebeelde boerderij K1 is ontworpen voor 21 ha groenland en 5 ha akkerland. Er is ruimte voor 26 stuks vee. Een bijschuur is niet aanwezig. De tasruimte heeft een inhoud van 1160 m³. De woning voldoet ongeveer aan hetzelfde bouwprogramma als die van de boerderij F3. In de zijruimte naast het tasveld bevinden zich de stallingen voor jongvee. De paardenstal is weder achterin gelegd. Tegen de achterzijde is een open wagenberging aangebouwd.

Het gebouw is op gewapend betonstrooken gefundeerd, welke dragen op een zandverbetering. Het is opgetrokken in een weinig kleurig boerengrauw en gedekt met donkere, zwartblauwe, verbeterde, Hollandsche pannen, waaronder stopriet tusschen de daksporen als warmte-isolatie. De luiken zijn geverfd in donker standgroen, de kozijnen en ramen helder wit.

De bouwkosten hebben bedragen in 1937:

van de boerderij	f. 12.400
van de gierkelders en stalinrichtingen	f. 2.200
samen	f. 14.600

overeenkomend met f. 562 per ha inclusief leidingen voor water en electriciteit.

Nijmegen, 21 Maart 1946. Ir. J. A. G. v. d. STEUR.

BLAD 3 - F3 -
BESTEKTEEKENING.

DEINVOOI. ZIE BLAD 7.

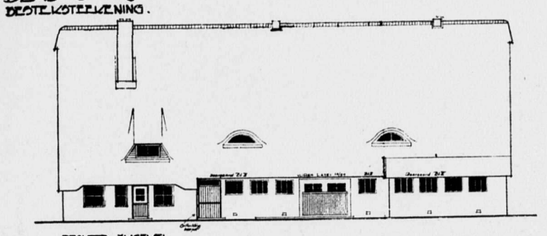

RECHTER ZIJGEVEL

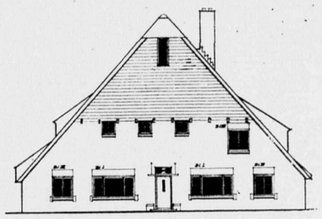

VOORGEVEL

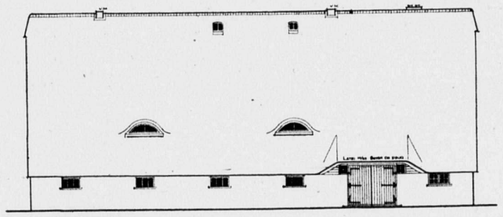

LINKER ZIJGEVEL

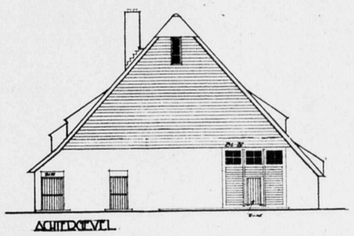

ACHTERGEVEL

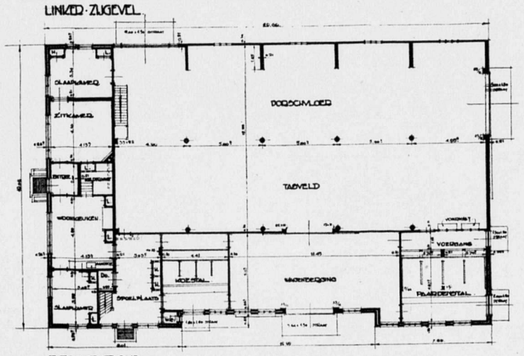

BEGANE GROND

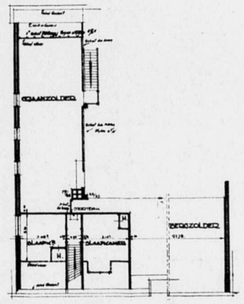

VLIEDIPING

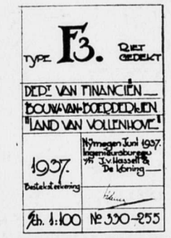

Bestekteekening schaal 1 à 400

Boerderij in het Land van Vollenhove Type F.
Architect Ir. J. A. G. van der Steur.

POST-WAR BUILDING STUDIES, III

VOCHTIGHEID EN CONDENSATIE.

Vochtigheid in huizen kan vier verschillende oorzaken hebben:

1. regendoorslag door buitenmuren;
2. optrekken van vocht door muren of door met den grond in aanraking komende vloeren;
3. regen of sneeuw, die door daken binnendringt;
4. interne condensatie.

1. REGENDOORSLAG DOOR BUITENMUREN.

I. Massieve muren:

a. Samengesteld uit kleine „eenheden", verwerkt met mortel.

Water of damp dringt door de meeste muren van baksteen of natuursteen heen en dringt eveneens door mortel heen. Daardoor kan vocht steeds door zulke muren heendringen, en wel op drie manieren: door de „eenheden", door de mortel-voegen, en door scheuren tusschen eenheden en mortelvoeg. Het doordringen van het water berust in dat geval op capillaire werking. Aangezien deze capillaire werking in hooge mate wordt bevorderd door winddruk, is de ligging ten opzichte van de windstreken van grooten invloed.

In de praktijk is doorslag zelden toe te schrijven aan de doordringbaarheid van de „eenheid" of van de mortel, in den regel ligt het aan de fijne scheuren tusschen deze beide samenstellende deelen. De scheuren zelf zijn afkomstig van krimpen van de mortel bij verharding, door slechte aanhechting, of zij zijn ontstaan door kleine zettingen, waaraan elk gebouw onderhevig is.

De graad van doordringbaarheid hangt weer samen met de physische eigenschappen van „eenheid" of mortel. Is het muur-materiaal in staat water te absorbeeren, dan zal het daarin doordringende water eenigen tijd worden vastgehouden en door verdamping ten slotte weer verdwijnen. Heeft het materiaal echter geen absorbeerende eigenschappen, dan loopt het water er langs tot het een andere scheur vindt, en komt zoodoende spoedig door den muur heen. In vele gevallen helpt de wind daartoe nog mede.

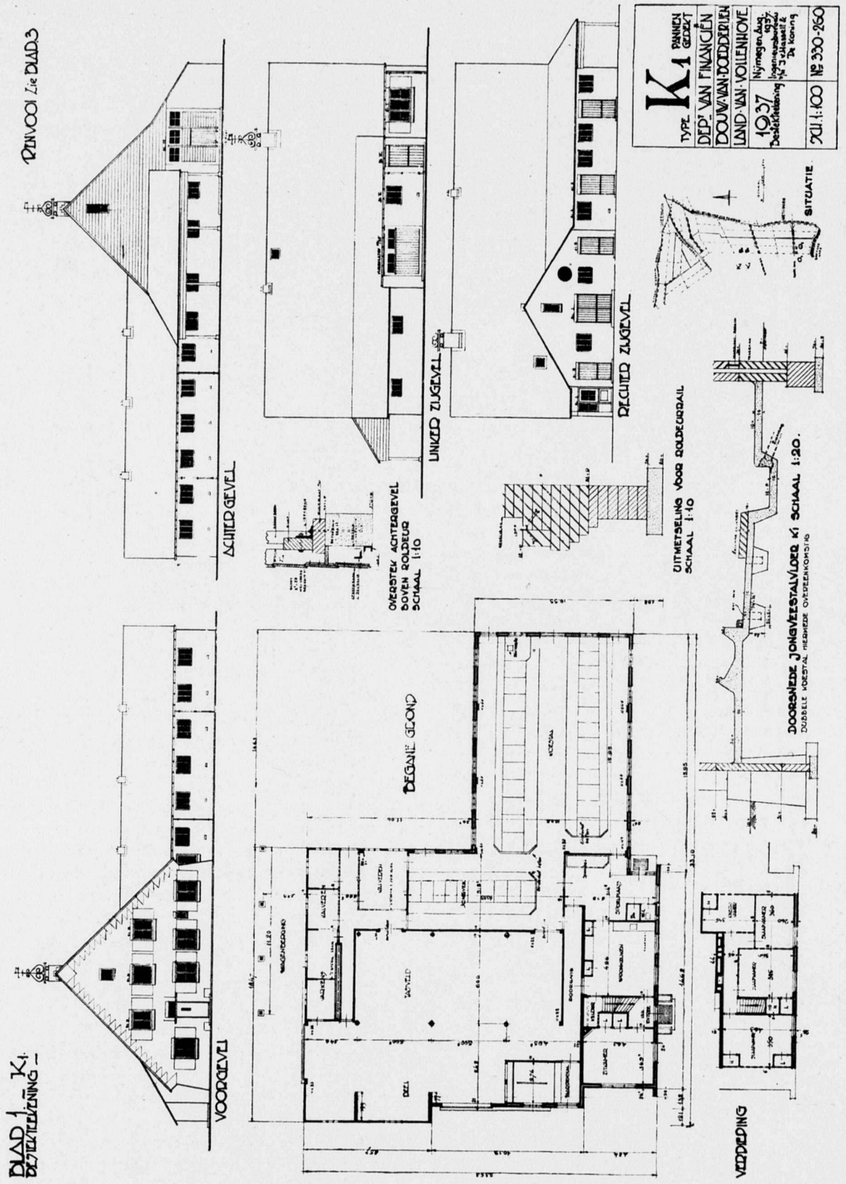

Bestekteekening schaal 1 à 400

Boerderij in het Land van Vollenhove Type K.
Architect Ir. J. A. G. van der Steur.

Men kan nu twee dingen doen, òf men kan een muur kiezen die bestaat uit voor water ondoordringbare „eenheden", opgenomen in een volkomen waterdichte mortel, en zoodoende een dam opwerpen tegen het water, òf men kan een absorbeerende „eenheid" opnemen in een absorbeerende mortel, waardoor het geheel als een spons werkt, die het water vasthoudt, totdat het weêr kans op verdamping meebrengt.
De eerste methode is bezwaarlijk en eischt een zeer nauwkeurige uitvoering. Vooral het verkrijgen van een betrouwbare waterdichte mortel is een groote moeilijkheid: dichtheid, krimpvrijheid, goede adhesie en goede verwerkbaarheid moeten als eisch worden gesteld, want elk optredend scheurtje zal weer water kunnen doorlaten.
De tweede methode vereischt natuurlijk niet zulke voorzorgen, maar als de regen maar lang genoeg tegen een op deze wijze uitgevoerden muur aanslaat, dan zal ongetwijfeld regendoorslag het gevolg zijn. Houdt de regen op vóór de muur geheel nat is, dan droogt de muur wel weer op, vóór er binnen iets van vocht is te bemerken; maar voortdurende regens zullen toch aantoonen dat de muur niet aan zijn doel beantwoordt.
Of de muur uit betonsteenen of uit betonblokken bestaat, de regen slaat er op dezelfde wijze doorheen, en dit is des te erger als de betonnen eenheden niet lang genoeg den tijd hebben gehad om te verharden, daar in dat geval de scheuren tusschen beton en mortelvoeg door krimping van de eenheden grooter zullen zijn.
De conclusie moet dus luiden, dat een massieve muur van kleine „eenheden" in mortel niet dienen kan om vocht buiten den muur te houden. Daarom is de massieve steensmuur te verwerpen voor het kleine woonhuis. De praktijk bepaalt zich daarom meer en meer tot de uit twee halve steenen bestaande spouwmuur van 27,5 cm dikte.

b. Massieve muren, samengesteld uit kleine „eenheden", verwerkt met mortel, en aan de buitenzijde bekleed.

Ten aanzien hiervan kan het volgende worden opgemerkt. Buitenbekleedingen worden in verschillenden vorm toegepast, zoowel uit aesthetisch als uit vochtwerend oogpunt. Bekleedingen met natuursteen, tegels en dergelijke materialen zullen bij den huizenbouw niet veel worden gebruikt. Daarentegen zullen bepleisteringen in gladden of ruwen vorm, en bekleedingen met hout nog al eens voorkomen.
Hierbij is aan de volgende punten aandacht te schenken: Wil de bekleeding afdoende zijn, dan moet deze over het geheele oppervlak doorgaan, zonder naden. Is een muur gemaakt van ondoordringbaar materiaal, dan zal het water er met kracht langs loopen en bij aanwezigheid van scheuren des te sneller doordringen. Komt het water bij waterdichte bekleedingen toch achter de bekleeding, dan zal de muur daar binnen extra lang nat blijven, omdat de bekleeding de verdamping in ernstige mate belemmert.
Is de bekleeding niet-absorbeerend en gaat zij niet over de heele gevel door, dan moet er voor gezorgd worden, dat het water dat van de niet-absorbeerende bekleeding af komt, niet op de daar onder gelegen muurgedeelten neerkomt (zie b.v. de gevolgen van slecht geconstrueerde raamdorpels, die het water dat langs de ramen loopt, onvoldoende buiten den gevel afvoeren).
Bepleisteringen kunnen, evenals hierboven voor de muren gold, als „dam" of als „spons" worden opgevat. Aan den laatsten vorm moet de voorkeur worden gegeven, omdat bepleisteringen zonder scheuren zeer lastig zijn uit te voeren.
Alle andere behandelingen zooals verf, sauswerk, en impregnatie met waterdichtmakende materialen moeten steeds en met tusschenpoozen worden herhaald.

c. Massieve als monoliet gebouwde betonmuren.

Deze muren zijn in den regel muren van gewapend beton. Met groote zorg en nauwlettend toezicht is het mogelijk een waterdicht beton te verkrijgen, maar daarbij moeten een drietal punten nauwkeurig onder de oogen worden gezien. Dit zijn de stortnaden, de uitzettingsvoegen en de krimpnaden. Uitzettingsvoegen moeten in hunne detailleering, in de gekozen plaats en in zorgvuldige uitvoering onberispelijk zijn. Krimpnaden kunnen in het algemeen door juiste wapening worden beheerscht.

Voor huizenbouw kan ook een poreuze betonsoort (slakkenbeton) worden toegepast. Door de structuur van dit beton kan er van capillaire werking in het materiaal geen sprake zijn. Vooral wanneer deze muren van buiten bepleisterd worden, zal de druk van den wind worden gebroken, en zal het water niet door den poreuzen muur heen dringen.

II. Muren van holle eenheden, verwerkt met mortel.

Holle eenheden van beton of van bebakken materiaal kunnen eveneens voor de samenstelling van muren toepassing vinden. Doorslag van vocht hangt hierbij weer geheel af van de voegen.

III. Spouwmuren.

Het beginsel, waarop de spouwmuur berust, bestaat in de onderbreking van den capillairen weg door middel van een met lucht gevulde holle ruimte in de dikte van den muur, de z.g. spouw. Als de spouw geheel on-onderbroken doorloopt en zich nergens eenige brug van vast materiaal bevindt, waardoor water van de buitenste wand tot de binnenste wand kan doordringen, dan is deze vorm van muurconstructie volkomen afdoende.
In de praktijk kan de kwaliteit van de spouw bij lateien, dorpels, raam- en deuropeningen en door de toepassing van spouw-ankers worden bedreigd. Zorgvuldige constructie en een goed toezicht bij de uitvoering van het werk zijn vereischt voor het bereiken van een goed resultaat. De vorm van het spouw-anker is eveneens een belangrijke factor. In het algemeen is die vorm wel berekend op het afdruipen van vocht-droppels, maar minder op het niet vasthouden van morteldeelen, die bij verharding een goede geleiding voor vocht kunnen opleveren. De moeilijkheid om de spouw goed schoon en open te houden heeft er wel toe geleid, de spouw maar geheel te vullen. Daarom heeft men wel waterdichte mortel of bitumineuze preparaten toegepast, daarbij aannemende, dat er een ondoordringbare laag zou ontstaan, maar hiertegen moet ernstig worden gewaarschuwd. Al zou men waterdichte mortel of waterdicht beton daarvoor gebruiken, er is zeer goed toezicht en veel toewijding van den metselaar noodig om de nauwe ruimte goed op te vullen. Men moet dan zijn toevlucht zoeken in een natte verwerking, waardoor na de verharding toch weer scheuren zullen optreden, die het water maar al te gemakkelijk naar binnen geleiden. Daarvoor moet de open spouw in alle opzichten boven de gevulde worden verkozen.
Of de spouw geventileerd moet worden is een moeilijke vraag. Het voornaamste argument vóór ventilatie is, dat een flinke luchtstroom de binnenspouwwand goed droog zal houden, en daardoor de balken die daarin rusten voor rotten zal behoeden. Men kan hiertegen aanvoeren, dat bij goede constructie van den spouwmuur de binnenspouwwand niet zóó nat zal worden dat de rottende bacteriën die een 20 % vochtigheidsgehalte ten minste noodig hebben, zullen kunnen groeien.
De voordeelen van de afgesloten spouw bestaan hoofdzakelijk in de omstandigheid dat er in dat geval geen warmte door ventilatie verloren gaat. Dit voordeel beteekent minder verwarming der ruimten in het huis, en minder kans op condensatie tegen de buitenmuren. In een cijfer uitgedrukt, bedragen deze verschillen omstreeks 15 %.

IV. Muren, bekleed met voor vocht ondoordringbare materialen.

In de interbellaire periode is als ondoordringbaar bekleedingsmateriaal de stalenplaat wel toegepast. Alleen door de naden tusschen de platen onderling of door scheuren in de platen zelf zou water kunnen binnendringen. De gladde buitenbekleeding zal het water snel langs de wand doen vloeien, waardoor eventueele naden veel voor hun rekening zullen krijgen. Daarom moeten die naden met zorg geconstrueerd worden. Plastisch blijvende bitumineuze voegvullingen worden hiervoor aanbevolen.

2. ISOLATIE TEGEN OPTREKKEND VOCHT UIT DEN GROND.

Fundamenteel is de toepassing van het bekende trasraam, en de eisch van voldoende ventilatie van de ruimte tusschen de houten vloeren en de bouwgrond. Meer en meer worden bij den bouw van woningen afsluitende betonlagen toegepast die rechtstreeks op den grond worden aangebracht, en met een slijtlaag van hout, linoleum of rubber kunnen worden afgewerkt. Men mag er hierbij niet op rekenen, dat de betonlaag het vocht uit den grond zal afsluiten, maar men moet voor voldoende isolatie tusschen beton en hout- of linoleumafdekking rekenen. Men mag er niet op rekenen, dat het beton geen water zou doorlaten, meestal is het van vrij slechte kwaliteit bij dergelijke lagen. En ook al lijkt de oppervlakte geheel droog, dit is alleen aan verdamping van de bovenkant toe te schrijven. Wordt deze bovenkant afgesloten, dan zal het vocht zich gaan verzamelen. Worden daarop ondoordringbare materialen rechtstreeks aangebracht, dan moet dit onherroepelijk tot teleurstelling leiden. De water-afsluitende tusschenlaag is daarom absoluut noodzakelijk.

3. WATERDICHTHEID VAN DAKEN.

Het platte dak kan een in alle opzichten betrouwbare afsluiting vormen tegen vochtigheid. Door minder juiste detailleering kunnen verrassingen optreden, speciaal bij de aansluitingen tusschen dak en muur. Vooral muren die bovendaks worden opgetrokken kunnen gemakkelijk aanleiding geven tot inwatering.

Hellende daken, mits goed geconstrueerd, geven zeker minder moeilijkheden. Te flauwe helling bij een bepaalde keuze van dakbedekkings-materiaal kan reden zijn van onvoldoende waterdichtheid.

4. CONDENSATIE.

Condensatie beteekent het afzetten van vocht uit de lucht binnen het gebouw. De natuurkundige wetten dier condensatie zijn eenvoudig. Lucht bezit steeds een zeker watergehalte. De hoeveelheid waterdamp die lucht kan bevatten hangt van zijn temperatuur af, hoe hooger de temperatuur, hoe meer waterdamp de lucht bevatten kan. In den regel wordt een volledige verzadiging niet bereikt. Men noemt relatieve vochtigheidsgraad het percentage waterdamp dat de lucht bevat ten opzichte van met waterdamp verzadigde lucht.

Wordt de lucht afgekoeld, dan zal een temperatuur bereikt worden waarbij de hoeveelheid waterdamp gelijk zal zijn aan de hoeveelheid voor volledige verzadiging noodig. Koelt men verder af, dan moet de waterdamp als water „condenseeren". De temperatuur, waarbij dit geschiedt, heet „dauwpunt".

In een verwarmd gebouw zal in den winter de binnenzijde van een buitenmuur in het algemeen een temperatuur hebben die ligt tusschen binnen- en buitentemperatuur. Zoo lang lucht kan binnenkomen en verwarmd worden zonder meer water op te nemen, zal geen condensatie optreden. In den regel echter zijn er vochtigheidsbronnen in het gebouw aanwezig, en de warme lucht is in staat, zijn vochtigheidsgehalte te verhoogen, met een daarmee gepaard gaande verhooging van het dauwpunt. Is eenig muuroppervlak binnen het gebouw van een temperatuur die beneden dit dauwpunt is gelegen, dan moet daarop condensatie plaats vinden.

Goede verwarming zal condensatie in belangrijke mate kunnen tegengaan. Evenzoo zal goede ventilatie kunnen helpen.

Absorbeerende oppervlakken zullen oogenschijnlijk geen condensatie doen optreden, zij verminderen echter de condensatie niet, maar nemen er het hinderlijke van weg.

H. G. J. S.

EEN EN ANDER OVER BEELDHOUWKUNST

In onze beschouwing bij het beeldje van den beeldhouwer Valk (in No. 4 van het B.W.), zijn we tot de conclusie gekomen dat het niet mogelijk is van doode voorwerpen beeldhouwkunst te maken. Geen beeldhouwer vermag het, van het Paleis op den Dam een beeldhouwwerk te maken, evenmin als van een hoogen hoed of van een microscoop. Geen kunstenaar is in staat zoo'n werk bezieling te geven. Het kan geen kunstuiting worden. Het onderwerp, waarnaar het werk gemaakt is, mist voor den beeldhouwer dat, waarin de beeldhouwer zich alleen manifesteeren kan. Hieruit volgt, dat de beeldhouwkunst, welke ruimtelijkheden tot stand brengt, wat haar „onderwerpen" betreft, daarin beperkt is. Het terrein van de beeldhouwkunst is inderdaad scherp afgebakend en de beeldhouwkunst moet zich uitsluitend beperken tot het afbeelden van het natuurlijk geschapene. Dit alleen heeft psychische elementen en deze maken het den kunstenaar mogelijk in de ruimtelijke afbeelding meer te geven dan de doode materie, m.a.w. deze scheppen de mogelijkheid de ruimtelijke afbeelding als manifestatie van kunst te benutten. Zonder deze manifestatie is iedere ruimtelijke afbeelding van een object zinloos (in verschillende graden). Een sculpturale weergave van het Raadhuis op den Dam of van een stofzuiger, is zinloos zonder meer, maar die van een stoel zou nog bruikbaarheid kunnen hebben. De sculpturale weergave (let wel, wij bedoelen hier drie-dimensionale weergaven!) bijv. van een inmaakpot, zou wederom een inmaakpot worden, bijna even praktisch als het „origineel". In dit laatste geval zou alles, waardoor beeldhouwkunst zich manifesteert, weggevallen zijn.

Het domein, waaruit de beeldhouwkunst haar „modellen" kan betrekken, is dus niet onbegrensd, maar scherp afgebakend tot mensch en dier, vertegenwoordigende het natuurlijk geschapene. De plant valt feitelijk door gemis aan voldoende lichamelijkheid (bladeren zijn praktisch twee-dimensionaal) buiten het domein van de beeldhouwkunst en kan slechts in een bepaalden (decoratieven) vorm door haar worden benut. Maar, zooals wij zagen, alles wat „gemaakt" is, valt volledig buiten haar gebied.

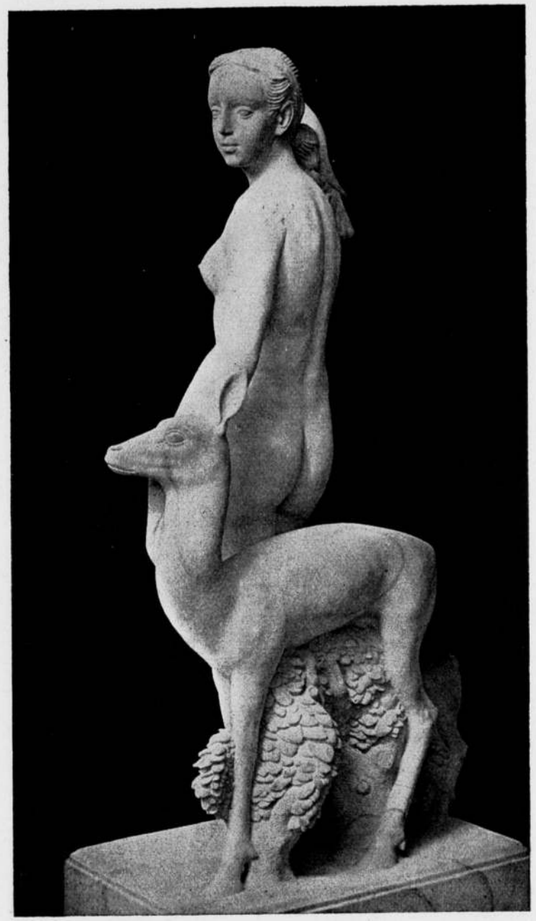

Tuinbeeld van Obernkirchener Zandsteen
Beeldhouwer Pieter Starreveld.

Zuiver beeldhouwwerk is tot het weergeven van het natuurlijk geschapene beperkt. Haar gebied is begrensd en haar geschiedenis en ontwikkeling is een aaneensluiting van grensincidenten.

De bijschriften bij de afbeeldingen van beeldhouwwerk in ons blad gedoogen niet, deze ontwikkelingsgeschiedenis volledig onder dit gezichtspunt te schetsen. Laten wij slechts als voorbeeld van deze grensproblemen even iets aanvoeren van de kleeding van den mensch. Direct toch stelt men de vraag of de Amazone van Polykletes en de de Balzac van Rodin, gekleed als ze zijn, dan niet onder zuivere beeldhouwkunst vallen. Neen, antwoorden wij, inderdaad niet. We hebben hier reeds een grensincident.

We hebben gezien dat een kleed als zoodanig niet tot het terrein der beeldhouwkunst behoort. Maar de onafscheidelijkheid van mensch en kleeding heeft het den beeldhouwers niet mogelijk gemaakt, de kleeding kortweg buiten te houden. De ethiek laat zich hier óók gelden. Door de geheele geschiedenis van de beeldhouwkunst heen heeft het kleed zijn typische moeilijkheden voor den beeldhouwer gehad, die verklaard kunnen worden door het feit, dat het voor hem een grensprobleem van zijn kunst is. De gewaden, waarmede de Grieksche beeldhouwers hun figuren drapeerden, zijn n.l. geen naturalistische weergaven van kleedingstoffen en kleedingstukken, maar de onmodieuse geïdealiseerde eenvoud en gratie ervan verraden hun poging, de kleeding tot den mensch als natuurlijk schepsel te betrekken. Het kleed in de Grieksche sculptuur verraadt de poging het kleed te betrekken tot het natuurlijk geschapene. Door de weergaloos fraaie harmonie tusschen lichaam en kleed dwongen de Grieksche beeldhouwers beide te samen als één natuurlijke schepping te zien en te aanvaarden. Het kleed in de beeldhouwkunst is een specifiek beeldhouwkunstig kleed. De twee-eenheid van mensch en kleed als natuurlijke schepping is daardoor

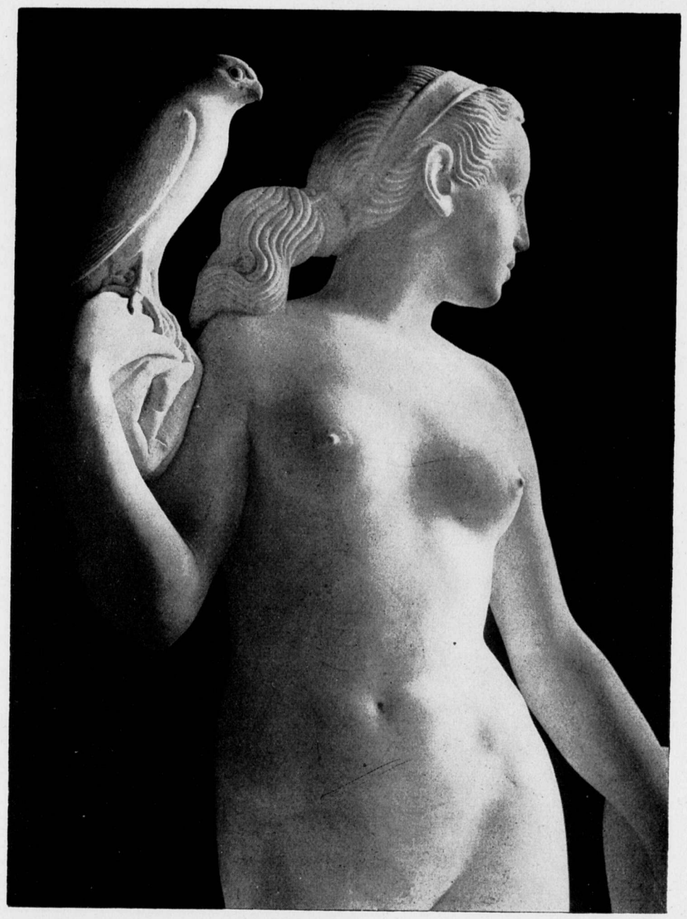

Fragment van het Tuinbeeld
Beeldhouwer Pieter Starreveld.

uitgegroeid tot een algemeen beginsel, waardoor getracht werd de grens der zuivere beeldhouwkunst te verplaatsen en het gebied van het natuurlijk geschapene te vergrooten.
Ook bij de de Balzac figuur van Rodin beleven we een gevecht aan de grens. Rodin, die een naakte de Balzac (stel U voor) afwees, zocht en vond zijn heil in den onmogelijken sloeberjas, een geniaal handige inventie in een geval, dat Rodin niet principieel kon stellen. Waarom kon en deed hij het niet? Op het terras van het Nieuwe Stadhuis te Stockholm staat de naakte figuur van August Strindberg, door Carl Eldh. En ieder is het er over eens, dat de gekleede jas van Thorbecke's statue een horreur is, wat beeldhouwkunst betreft.

Moest hij er dan staan als de Balzac of als Strindberg? Moeilijke kunst, de beeldhouwkunst.
Deze beschouwing begeleidt een werk van beeldhouwkunst, vervaardigd door den beeldhouwer Pieter Starreveld. Het omvat het natuurlijk geschapene in mensch, dier en plant.
Het is een Tuinbeeld, bestemd voor het Tuin-Recreatieoord van de N.S.F. te Hilversum, in opdracht van den Heer Philips te Eindhoven vervaardigd. Het beeld is in Obernkirchener Zandsteen gehakt en is 2 m. hoog. Rustig bekijken en natuurlijk in werkelijkheid. Daarover spraken wij reeds de vorige keer.

J. P. M.

RECTIFICATIE

De ontwerper van het onder het motto: „Monere" ingezonden ontwerp op de prijsvraag voor een Frieschen Gedenksteen, waaraan een eervolle vermelding werd toegekend, is in ons vorige nummer overgenomen uit een onjuiste bron. De naam van den ontwerper moet zijn de Heer G. J. M. Sarlemijn te Amsterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN: J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 7 MEI 1946, No. 12

J. EEKHOUT †
DIRECTEUR N.V. MOUTON & Co.

Met leedwezen maken wij hier melding van het overlijden van den Heer J. Eekhout, Directeur van de N.V. Mouton en Co te 's Gravenhage, op 21 April j.l. in den leeftijd van 61 jaar.
De Heer Eekhout, heeft vrijwel gedurende zijn geheele loopbaan het Bouwkundig Weekblad gekend en de belangen ervan behartigd. Toen hij — zeer jong — bij de drukkerij Mouton kwam, werd het Bouwkundig Weekblad er reeds gedrukt. De levensgangen van den overledene en ons blad liepen tientallen jaren te samen.
De architecten met hun artistieke neigingen, vormen in den kring der betrekkingen der drukkerij Mouton wel een eenigszins afzonderlijke groep. Wij hebben den stelligen indruk dat de Heer Eekhout in een heimelijk hoekje van zijn hart een bijzondere genegenheid voor ons koesterde. Want al onze wenschen, en het waren er vele, en al onze fantasieën, en deze waren soms wel erg grillig, vonden altijd een gewillig oor bij dezen reëelen en zoo goed praktischen man, die altijd klaar stond ons van goeden raad te dienen. Jarenlang behandelde de Heer Eekhout ondanks de beslommeringen van zijn drukke werkkring, de aangelegenheden van ons blad met mij persoonlijk. En wij weten ook dat hij deze genegenheid op zijn naaste medewerkenden heeft overgeplant. De naam van wijlen den heer Eekhout zal dankbaar bij ons allen in herinnering blijven. J. P. Mieras.

OPLEIDINGSSCHOOL VOOR SPOORWEGPERSONEEL TE DERBY (ENGELAND)
ARCHITECT WILLIAM H. HAMLYN

Bij een bezoek aan Engeland trof mij de wijze, waarop het hierbij beschreven en afgebeelde werk van den Hoofd-architect van de „London, Midland and Scottish Railway-Company", architect William H. Hamlyn, is opgevat. Het betreft hier een school, waar spoorwegpersoneel van de grootste der Engelsche Spoorwegmaatschappijen, de L.M.S., voor verschillende takken van dienst wordt opgeleid. De plattegrond van het gebouw is symmetrisch; de architect beschikte blijkbaar over voldoende bouwgrond, zoodat hij zijn conceptie kon groepeeren met gedeelten van verschillende hoogte, van één tot drie verdiepingen; hij kwam tot een klare en duidelijk ingedeelde massa-groepeering, die door kleine sprongen aan den voorgevel een zeer levendig lijnenspel heeft gegeven, en die door de ongelijke hoogte van de verschillende onderdeelen een fraaie contour heeft opgeleverd.
Wij zijn er niet aan gewend, Engelsch werk te zien. Wij moeten meer vertrouwd raken met andere opvattingen, en niet te gauw afwijzen, omdat wij het anders zouden hebben opgevat. De Engelschman is nu eenmaal veel meer dan wij met oude stijlen omringd. Maar ik ben van meening, dat hier een fraaie vormgeving werd bereikt, die waard is nader bestudeerd te worden. En al moge deze vormgeving nog sterk gebonden zijn aan het traditioneele Britsche Georgiaansche stijlgevoel, toch is deze uiting er een van een stille voornaamheid, die zeer weldadig aandoet.

De plattegronden spreken voor zichzelf. De school heeft heeft drie onderscheiden afdeelingen: een onderwijsgedeelte, een woongedeelte en een sociaal gedeelte.
Het woongedeelte is ondergebracht in de drie verdiepingen hooge middenpartij, die met de entree naar den toegangsweg is gekeerd, en waarin 52 slaapkamers voor leerlingen van de school en voor gasten zijn ondergebracht, voorts zitkamers voor gasten en leeraren, 8 slaapvertrekken voor interne onderwijskrachten, en eenige vertrekken voor het hoofd van het internaat.
Centrum van het plan vormt de groote, ongeveer 35×15 meter metende „Hall of Transport", waar omheen de verschillende klasselokalen, eet-, recreatie-, speelzalen, enz. zijn gegroepeerd, en die zóódanig in den plattegrond is opgenomen, dat het aantal gangen tot een minimum werd beperkt.
Deze hal heeft in het midden een ruim één meter verlaagd gedeelte, door kolommen afgescheiden, waarin een miniatuur-spoorweg is aangelegd, die door middel van op ware grootte uitgevoerde seintoestellen en bewegingsapparaten door de leerlingen kan worden bediend. Van de entree leidt de gang rechtstreeks naar de „spoorweghal". Ten Oosten daarvan bevat de vleugel 5 klasselokalen en een groote voordrachtzaal voor 120 personen met projectiekamer.
De westelijke vleugel bevat de keukens, de kamers voor het onderwijzend personeel, een groote zitkamer, eetkamer en bar.

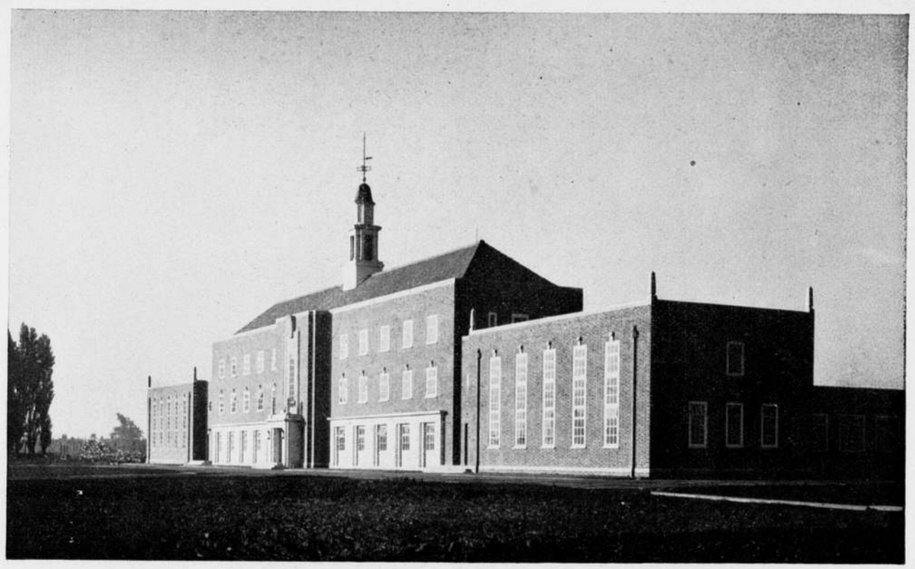

Opleidingsschool voor Spoorwegpersoneel te Derby (Eng.). Architect William H. Hamlyn.

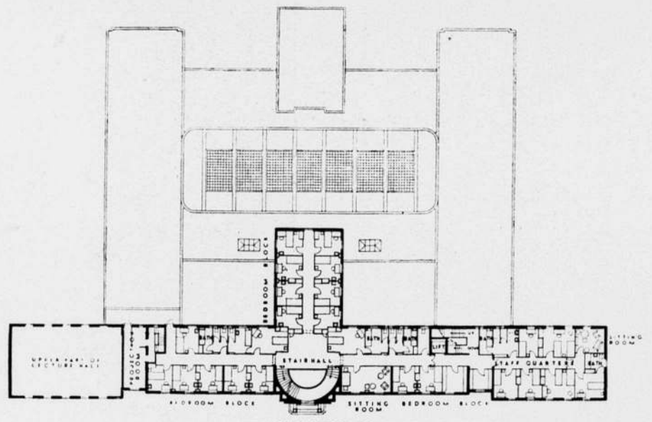

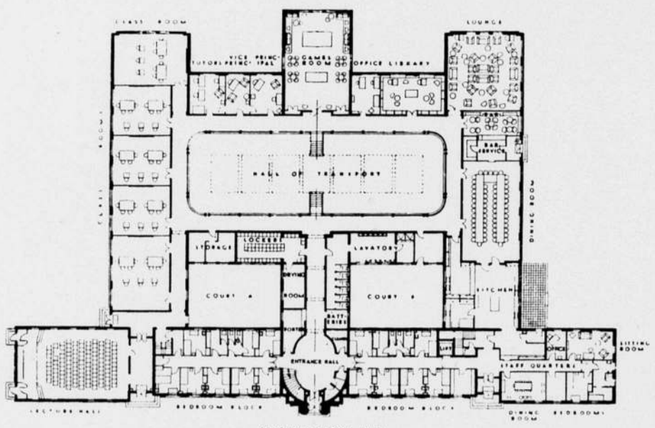

Schaal: ± 1 à 750.

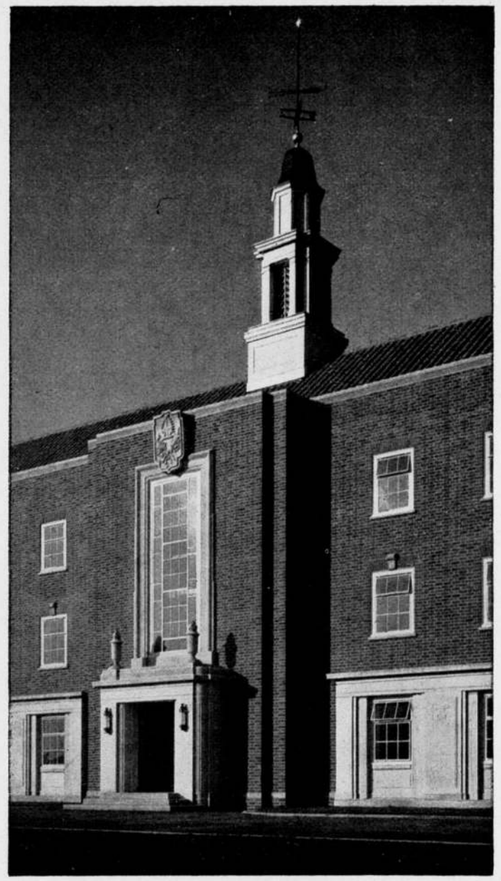

Middenbouw van de Opleidingsschool voor Spoorwegpersoneel te Derby (Engeland).

Tusschen beide vleugels liggen aan den achterkant de leeszaal met uitgifte-bureau en de lokalen voor de administratie.

Bovendien liggen aan de tegenovergestelde zijde van de hal nog de kleedkamers, toiletten, baden, enz. Aan de kleedkamers grenst een speciale droogkamer!

De opstanden zijn van deze plattegrond de logische verwerkelijking. Het middengedeelte wordt op fraaie wijze door de beide zijvleugels ondersteund, de entree is verrijkt door natuursteen, het trappenhuis is duidelijk uitgesproken en wordt op fraaie wijze door het in natuursteen gehakte wapen van de Spoorwegmaatschappij bekroond. Het voor de ventilatie noodige torentje vormt een goede dominant, die met de natuursteenen hoekbekroningen der zijvleugels en de beide op de hoeken van den ingang geplaatste urnen de strakke eenvoud van de gevels wat verzachten.

Door toepassing van natuursteen voor de beganegrond van de middenpartij wordt een fijn contrast bereikt met den baksteen.

In dit basement zijn een achttal fijne reliefs gehakt, die verschillende aspecten van het spoorwegbedrijf verbeelden: wagonbouw, locomotiefbouw, seinwezen, weg en werken, architectuur, wetenschappelijk onderzoek, transport over zee en vervoer.

Boven den ingang staat: Stet fortuna domus.

Het gebouw is opgetrokken in een bezande miskleurige baksteen, en licht-crême gevoegd. De natuursteen is „Portland Stone" in een vrij gladde bewerking.

De kap van den middenbouw is van ijzer. Het dak wordt door pannen gedekt. Het torentje is geheel van teakhout vervaardigd en met koper gedekt.

Alle ramen zijn stalen ramen. Het gebouw wordt met heet water centraal verwarmd.

Alle slaapkamers worden door kanalen geventileerd, die in verbinding staan met de ruimte in de kap boven den middenbouw. Een ventilator in het torentje bedient dit systeem.

De uitvoering van het geheele gebouw geschiedde in den korten tijd van tien maanden.

Voor de groote recreatiezaal werd een muurschildering door den architect ontworpen, die op fraaie wijze het verkeer gedurende honderd jaren symboliseert. Deze muurschildering werd door den architect zelf met behulp van drie personen van zijn personeel uitgevoerd. De lengte bedraagt 8.40 meter. Een bewonderenswaardige prestatie! H. G. J. S.

Muurschildering in de groote recreatiezaal.

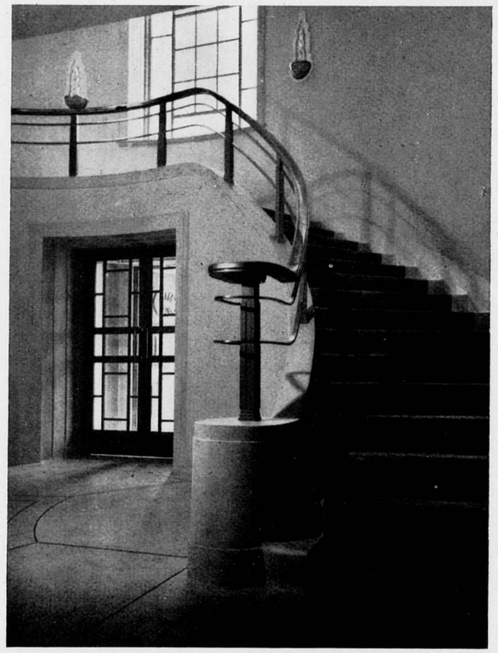

Trappenhuis.
Opleidingsschool voor Spoorwegpersoneel te Derby (Eng.).

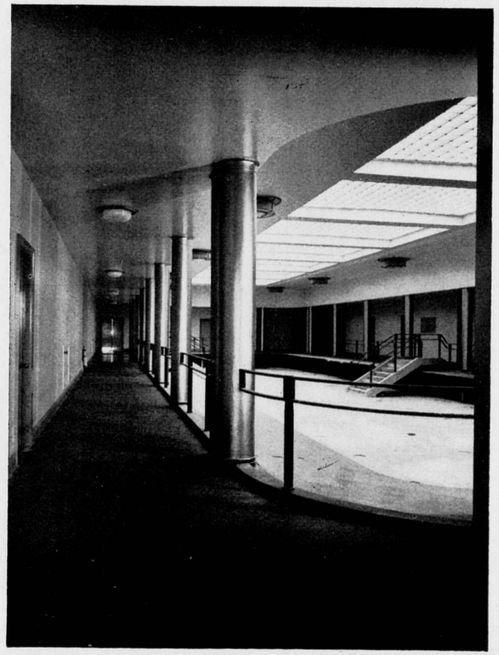

Hal.
Architect William H. Hamlyn.

EXPERIMENTEELE STATICA

Bij de tot heden gevolgde methoden van berekening, waarbij betrekkelijk eenvoudige formules gebruikt worden, verkrijgt men in het algemeen niet, dat de draagkracht van de bouwconstructies ten volle wordt benut, omdat de juiste spanningsverdeeling in de constructies niet gevonden wordt. Slechts in enkele gevallen is het mogelijk, een exacte berekening uit te voeren. Vooral wanneer de berekeningen ingewikkeld worden, neemt men zijn toevlucht tot allerlei, weliswaar beredeneerde hypothesen, men is daarbij niet in staat de afwijking van de in werkelijkheid optredende spanningen met eenige zekerheid in procenten te schatten.

Men verneemt nog hier en daar de meening, dat in de eerste plaats de constructie moet berekend worden volgens de bekende methoden en dat pas op de tweede plaats de waarnemingen van een experiment mogen gelden. Dit is niet juist, want deze methoden hebben zich ontwikkeld, nadat door experimenteel onderzoek de betrekkelijke juistheid ervan was vastgesteld, zoodat het experiment de bron van de waarheid is. De natuur geeft hier antwoord op de door ons gestelde vragen en behoedt ons dus voor dwalingen.

Men kan twee wegen inslaan: uit de verkregen waarnemingen theorieën opstellen, teneinde te komen tot conclusies, die men dikwerf wetten noemt, die dan algemeen geldend zijn, ofwel men kan een hypothese opstellen en deze toetsen aan de experimenten.

Experimenten kunnen zoowel worden uitgevoerd op constructies, die zeer bepaald met het oog op deze experimenten zijn ontworpen, als op bouwconstructies zelf. Maar daarenboven kunnen ook proeven gedaan worden in laboratoria en deze laatste weg zal waarschijnlijk in de toekomst meer en meer gevolgd worden. In Den Haag is zulk een laboratorium opgericht, dat in navolging van dergelijke instellingen in het buitenland, zich belast met het onderzoek van bouwconstructies. Het belang voor den architect, om op de hoogte te komen van deze moderne wijze van experimenteel on-

derzoek van bouwconstructies, is voor ondergeteekende aanleiding geweest, om aan den ingenieur-directeur van dit laboratorium gegevens en inlichtingen te vragen, teneinde een en ander over dit onderzoek te kunnen mededeelen.

Het onderzoek van constructies omvat drie fazen:

I. Ontwerp en berekening van het project.

II. Montage.

III. Onderzoek van de gereed zijnde constructie, teneinde na te gaan of de spanningsverdeeling, de optredende vervormingen enz. overeenkomen met de uit de berekening voorspelde waarden.

Men kon onderscheiden:

a. Constructies opgebouwd uit staven (vakwerken, skeletten etc.).

b. Constructies opgebouwd uit vlakken (wanden, vloeren).

c. Constructies opgebouwd uit lichamen, dus monolieten (stuwdammen enz.).

FAZE I.

Methoden van onderzoek:

a. Onderzoek naar statisch onbepaalden bij twee- en driedimensionale staaf-systemen. Ontwikkeling van Vv-systemen.

b. Directe meting van momenten uit het ontwikkelde Vk-systeem.
Vorm der elastische lijn. Vaststelling der momentennulpunten.

c. Onderzoek van vlakke spanningstoestanden met behulp van gepolariseerd licht.

d. Combinaties van de methoden onder a—c.

ad. a. De veelal moeilijke en veel tijdvergende berekeningen, vaak gepaard gaande met vereenvoudigde aannamen (d.z. bewuste afwijkingen van de werkelijkheid) kunnen worden vervangen door een rechtstreeksche experimenteele bepaling van de invloedslijnen der betreffende grootheden aan een model op kleine schaal door middel van Vv-systemen.

Een Vv-systeem ontstaat door een verplaatsing c.q. hoekverdraaiing tot stand te brengen in de richting van de te onderzoeken grootheid (werkingsmogelijkheid opheffen) waardoor alle punten der staven van het stelsel liggingsveranderingen ondergaan.

Op deze wijze verkrijgt men met hooge juistheid de werkelijke waarden van die grootheid bij verschillende standen van de last, c.q. laststelsel op de constructie.

Uit de gemeten, en de tot stand gebrachte verplaatsingen, kan men de ordinaten der invloedslijnen bepalen. De methode geldt zoowel voor twee- als voor driedimensionale systemen, voor in- en uitwendige grootheden.

ad. b. Het Vk-systeem ontstaat door het model der constructie overeenkomstig de werkelijkheid te belasten. Hierdoor ondergaan alle punten der staven ook liggingsveranderingen, waaruit de vorm der elastische lijn bekend wordt, terwijl normale doorsneden hoekverdraaiingen ondergaan.

Voor het snel bepalen van momentennulpunten wordt volgens de methode Rieckhof een model uit slappe veeren samengesteld en overeenkomstig de werkelijkheid belast. Als men b.v. in een statisch onbepaald vakwerk op de plaatsen der momentennulpunten scharnieren zou aanbrengen, dan wordt de constructie statisch bepaald. Uit de hoekverdraaiingen der normale doorsneden kan men de in ieder willekeurige doorsnede optredende momenten meten en tevens de invloedslijnen dezer momenten. Uit de waarden van het moment in een willekeurige doorsnede en uit de knooppuntsmomenten en de hoekverdraaiingen bij die knooppunten, kunnen de in de staven optredende trek- en drukkrachten (normaalkrachten) worden afgeleid.

ad. c. De methoden onder a. en b. genoemd geven de geheele krachtenverdeeling over de constructie, waaruit dan nog de spanningesverdeeling berekend moet worden. Bij bijzondere vormen der constructiedeelen (plotselinge verbreedingen der staven, uitsparingen, hoeken enz.) wordt dit weer zeer moeilijk, zoo niet onuitvoerbaar. De foto-elastische methode geeft hier uitkomst. Elke willekeurige vlakke spanningsverdeeling kan volgens dit onderzoek als volgt worden vastgesteld:

1°. Richting der hoofdspanningen. (Ontstaan van isoclinen: dit zijn de meetkundige plaatsen van punten waar de hoofdspanningen evenwijdig loopen aan de trillingsrichtingen van het nikolsysteem. Een nicolprisma bestaat uit twee op elkaar gekitte prisma's).

2°. Verschil der hoofdspanningen (isochromen, d.z. lijnen van verschillende kleur), terwijl de som der hoofdspanningen uit de dikteverandering van het model kan worden bepaald.

In het algemeen zal men zich bepalen tot het meten van randspanningen, daar deze voor de practijk het meest belangrijk zijn. Dikteveranderingen behoeven niet gemeten te worden, omdat een der hoofdspanningen gelijk is aan nul.

ad. d. De methoden onder a—c genoemd, kunnen gecombineerd worden toegepast.

Zoowel bij de onder b. als bij de onder c. genoemde methode kan men momentennulpunten bepalen, waardoor contrôle mogelijk is. Uit het gemeten moment (ook in combinatie met trek en druk) volgt een spanningsverdeeling in de doorsnede, welke dan te vergelijken is met de onder c. genoemde methode.

FAZE II.

Voor de montage kunnen dezelfde methoden worden toegepast t.a.v. grootheden en spanningen welke kunnen optreden tijdens vervoer, montage en bij gebruik van hulpwerktuigen.

FAZE III.

Onderzoek van gereedgekomen constructie om na te gaan of de gedragswijzen overeenkomen met berekening en/of modelonderzoek.

A. Metingen van vervormingen en hoekverdraaiingen.

B. Metingen van spanningen.

C. Frequentieproeven. Voortplanting van trillingen en de gevolgen daarvan.

De instrumenten, die hierbij gebruikt worden zijn:

Vooor A. 1°. Doorbuigingsmeters.
2°. Coördimeters.
3°. Hoekverdraaiings meetinstrumenten.

Voor B. Instrumenten om afstandsveranderingen van punten te meten, waaruit de heerschende spanning kan worden bepaald.

Voor C. Oscillographen en seismographen.

Ir. H. THUNNISSEN.

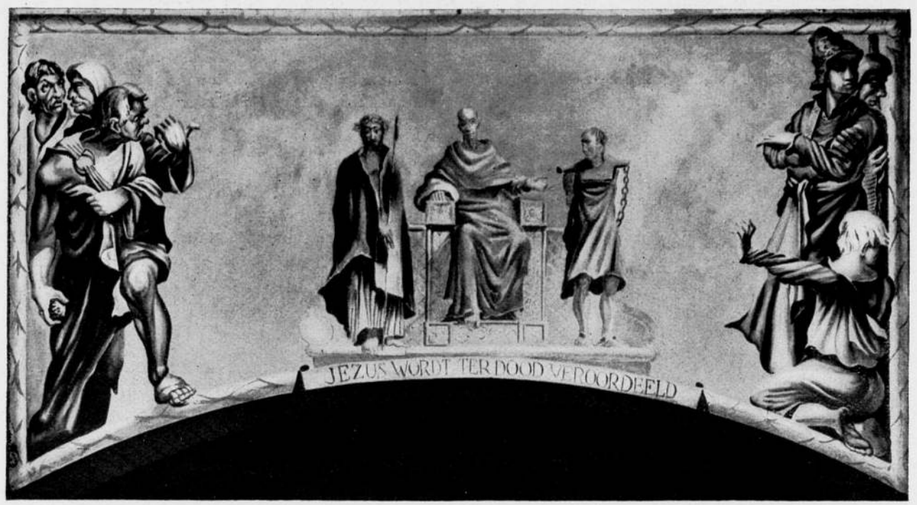

KRUISWEG VAN J. B. LAMBERT SIMON

Het R.K. kerkje te Badhoevedorp van architect J. M. van Hardeveld, gepubliceerd in jaargang 1940 van ons blad, bladzijde 177, werd tijdens den oorlog verrijkt met een kruiswegschildering van J. B. Lambert Simon.

Aan de noord- en zuidzijde van het schip boven de togen der muraalbogen plaatste de schilder twaalf tafreelen, terwijl er twee aan de westzijde werden aangebracht. De eersten worden van boven ingesloten door de vensters van het schip, de laatsten worden op zij begrensd door de balustrade van het zangkoor.

Opgetrokken in kalkzandsteen op een plint van genuanceerd gele Friesche steen, leende het kerkje zich moeilijk voor deze schilderkunstige toevoeging. Er is dan ook op het schoone metselwerk een horizontaal rondgaand fries gepleisterd waarop de tafreelen zijn aangebracht. Hoewel dit fries volgens de traveestelling van het kerkje door verticale partijen is geleed, wordt hier toch buiten het architectonische gegeven getreden en gaat de schildering souvereine eischen stellen.

Er is mijns inziens den architect niet te verwijten dat zijn kerk niet de achtergrond te bieden had, die hier gevraagd werd, want deze werd, althans voor de nu aangebrachte tafreelen — uit liturgisch oogpunt bezien — waarschijnlijk ten onrechte verlangd.

Waar een kruiswegschildering in een R.K. kerk wèl te plaatsen ware, is een hier niet aan de orde zijnde vraag. Ik ga er dus ook niet verder op in, maar geef den lezer in overweging te bedenken dat de geloovige gaande van

statie tot statie zich niet in het hoofdschip zou moeten bewegen maar juist daarom heen zou moeten trekken om het tenslotte te betreden.

Behalve een achtergrond heeft Lambert Simon een duidelijk kader gezocht en bij gebreke aan een plastisch gegeven in de architectuur heeft hij zijn tafreelen met lijst en al op de muur geschilderd.

Eigenlijk wordt de compositorische hoofdopzet van de geheele kruisweg door dit zoeken naar plasticiteit beheerscht. Groote, door de meditatie in de verbeelding opgeroepen figuren zijn aan weerszijden van het eigenlijke kruiswegtafreel op de voorgrond geplaatst in bruine tot grijze toonen en vormen zoo de noodige zwaarte en schaduw, die het architectonisch encadrement zou moeten verleenen. De statie's zelf hebben alle een centrale compositie; de geheele voorstelling is samengedrongen op een rotsachtig eiland en gegeven met een minimum aan figuren in zachte kleuren.

Dat Lambert Simon het architectonische en schilderkunstige hier tegelijk heeft moeten en willen beheerschen heeft aan de eenheid van dit werk afbreuk gedaan. Het hierdoor gedemonstreerde begrip voor het architectonische, — hoezeer bij oppervlakkige beschouwing het tegendeel schijnt — doet hem echter geroepen zijn te schilderen binnen het kader van een werkelijke plastiek met ware schaduwen.

Wie bouwt het?

A. EVERS.

EXAMEN BOUWKUNDIG OPZICHTER 1946

Vertegenwoordiger van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen:
W. H. Cool, Inspecteur van het Nijverheidsonderwijs te Amsterdam.
Vertegenwoordiger van het Dagelijksch Bestuur van den B.N.A.:
B. T. Boeyinga te Amsterdam.
Commissie van Onderwijs van den B.N.A., belast met de regeling van het afnemen van het examen ter verkrijging van het diploma van Bouwkundig Opzichter B.N.A.:
C. de Geus, Voorzitter; K. van Geyn, Vice-Voorzitter. Leden: C. C. van Beaumont, W. J. Klok en een vacature. Penningmeester: J. P. Mieras, Directeur van den B.N A.; Mej. C. Kleine, Secretaresse.

Examencommissie:

De Commissie bovengenoemd en de Heeren:
Ir. I. van Sandick, c.i., vertegenwoordiger van het Kon. Instituut van Ingenieurs, A. C. Beekhof en H. de Hoop, vertegenwoordigers van de bonden van technici.

LIJST DER EXAMINATOREN:

De Examencommissie en de Heeren:

G. Albers, Architect, den Haag; J. H. Baartscheer, technisch adviseur, Amsterdam; C. Boer, Bouwkundige, Amsterdam; A. Bogaars, Techn. Hoofdambtenaar van S. & V., den Haag; Ir. G. C. Boonstra, c.i., Ingenieur van den Rijkswaterstaat, den Haag; H. J. Breman, Architect, Amsterdam; H. B. van Broekhuizen, Architect, Hengelo (O.); J. Broodman, Bedrijfsleider, Overveen; H. Bunders, Architect, Hilversum; W. G. Coster, Architect, Amsterdam; Ir. B. J. K. Cramer, b.i., Architect, Rotterdam; Ir. W. P. Deerns, w.i., Adviseur warmte- en electrotechniek, Amersfoort; J. L. van Deursen, Hoofdinspecteur B. W. Toezicht, Haarlem; M. Deutekom, Hoofdopzichter, Bentveld-Zandvoort; J. van Dongen, Architect, Apeldoorn; A. E. J. van Driel, Architect, Amsterdam; J. E. van Dullink, Dir. Adviesbureau voor Gew. beton, Voorburg; C. Dijk, Bouwkundig Opzichter, den Haag; H. H. J. Egbers, Architect, Hengelo; A. J. van Eck, Architect, Gew. beton constructeur, den Haag; A. G. van Eekeres, Bouwkundig Teekenaar, Amsterdam; Corns. Elffers, Architect, Rotterdam; H. Evers, Directeur 4e Amb. School, Amsterdam; Ir. A. G. Fuchs, c.i., Adviesbureau Verw. en Ventilatietechniek, Arnhem; G. van der Gaast, Architect Gem. Werken, Utrecht; J. H. Grolle, Architect, Amsterdam; J. B. van de Haar, Architect, Amersfoort; Ir. J. P. Heederik, adviseerend ingenieur, Amersfoort; W. Helwig, Architect bij den Rijksgebouwendienst, den Haag; A. A. van Hemert, Bouwkundig Hoofdambtenaar Rijksgebouwendienst, den Haag; H. Hendriks, Bouwkundig Opzichter, Rhenen; C. J. Henke, Architect, Amsterdam; J. H. de Herder, Architect, Zwolle; A. A. Hes, Districts-Bouwkundige Rijksgebouwendienst, Amsterdam; A. van Holst, Bouwkundig Opzichter, Haarlem; G. H. Holt, Architect, Overveen; H. Hoogerwerf, Inspecteur B.W. Toezicht, Amsterdam; H. de Hoop, Gem. Architect, Waalwijk; D. R. Hueting, Hoofdinspecteur Bouwtoezicht, Bussum; Ir. W. A. A. Hupkens van der Elst, civiel ingenieur, Amersfoort; L. C. Kalis, Architect, Docent Hoofd Ass. T.H., den Haag; M. Koelma, Bedrijfsleider, den Haag; B. J. Koldewey, Architect, Voorburg; J. W. Kopper, Directeur Hendr. de Keyserschool, Amsterdam; A. P. Koster, Architect en Leeraar M.T.S., Utrecht; P. J. Koster, Architect, Zeist; Ir. N. J. Kruizinga, b.i., Architect, Rijswijk; J. B. Lürsen, Architect, den Haag; H. de Meer, Hoofdopzichter, Waarnemend Directeur Gemeente Werken, Gouda; E. P. Messer, Architect, Amsterdam; J. D. Meijsing, Architect Gem. Werken, Eindhoven; B. van den Nieuwen-Amstel, Architect, Amsterdam; H. W. Nijman, oud-Hoofdopz. adj. hoofd afd. geb. P.W. Amsterdam; Ir. J. I. Planjer, b.i. Architect Gem. Werken, Utrecht; G. W. C. Post, Directeur 2e Ambachtsschool, Amsterdam; J. Roosing, Architect Leeraar Ind. School, Amsterdam; Ir. A. H. van Rood, c.i. en b.i., Architect, Wassenaar; Mr. E. H. P. Rosenboom, Advocaat-Procureur, Architect, Amsterdam; J. H. Schoorel, Technisch Opzichter 1e klasse Bouw-Woningdienst, Dordrecht; Ir. W. P. C. A. Schotel, w.i., Ingenieur adviesbureau warmtetechniek, den Haag; Ir. W. van der Schrier, c.i., Leeraar M.T.S., Amsterdam; J. H. Seeger, Architect, Amsterdam; L. Simis, Bouwkundig Opzichter, Amsterdam; G. Smits, Architect Gem. Werken, Haarlem; Jhr. Ir. J. W. Storm van 's-Gravesande, Raadgevend Ingenieur voor electrotechniek, Arnhem; Ir. H. Thunnissen, b.i., Architect, den Haag; Ir. P. C. Tirion, c.i., Aerdenhout; D. Visser, Directeur Gem. Werken, Schoonhoven; J. A. Visser, Architect en Leeraar M.T.S., Vught; C. W. van der Vis, Bouwkundig Opzichter, Haarlem; Ir. W. de Vrind, b.i., Architect, den Haag; F. van der Waals, Bouwkundig Opzichter, Rotterdam; Ir. P. D. van der Wal, w.i., Ingenieur Adviesbureau warmtetechniek, den Haag; P. A. van der Weiden, Raadgevend Ingenieur, Amsterdam; Ir. W. K. de Wijs, b.i., Architect, Enschede.

HERVERKAVELING

Wanneer de omvang van de verwoesting zoodanig is, dat het maken van een wederopbouwplan noodzakelijk is, zal vrijwel steeds tot onteigening moeten worden overgegaan overeenkomstig het Koninklijk Besluit van 7 Mei 1945 (Staatsblad No. F 67).
De onteigende gronden, welke aldus in handen van de Overheid komen — in den regel wordt ten name van de gemeente onteigend — dienen zooveel mogelijk te worden teruggegeven aan de vroegere eigenaren. Dikwijls zal het niet mogelijk zijn, dat deze personen hun vroeger eigendom terugontvangen als het wederopbouwplan andere eischen stelt ten aanzien van de bebouwing en omvang der perceelen. Er heeft dan een nieuwe verdeeling der terreinen — herverkaveling — plaats, in overleg met de desbetreffende autoriteiten en de onteigenden.

In gemeenten, waar een wederopbouwplan komt, benoemt het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw op voordracht van het gemeentebestuur, zoo noodig een adviseur voor de herverkaveling. Deze uit de burgerij gekozen adviseur dient het vertrouwen der onteigenden te hebben, door en door bekend te zijn met de plaatselijke toestanden, boven de partijen en in geen enkele ambtelijke verhouding tot het gemeentebestuur of het Wederopbouwbureau te staan.
Daar, waar een wederopbouwplan komt, doch vrijwel niet onteigend behoeft te worden of wanneer het plan van geringen omvang is, zal de herverkaveling geschieden op het bureau van den Wederopbouw in overleg met het gemeentebestuur en den rayon-onteigeningsjurist van de Afdeeling Onteigening en Toewijzing.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN: J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 14 MEI 1946, No. 13

THE CULTURE OF CITIES

Wanneer men zich zelf tot de cultuurvolkeren wil rekenen, moet men de consequentie van dien naam beseffen en daarnaar handelen.
Mumford heeft ons in zijn boek The culture of cities wakker geschud en met meedoogenlooze helderheid in zijn boek uiteengezet, hoe het met onze cultuur is gesteld. Wij als architecten zijn er aan gewend geraakt dat men — althans in den normalen tijd — meer leelijks dan moois tot stand bracht; dat alles wat eenigszins boven de middenmaat uitstak werd geroemd en in vele vakbladen, boeken of tijdschriften werd afgebeeld. En als we dan ergens eens iets werkelijks moois maakten, dan waren we daar zielsgelukkig mee.
Één zwaluw maakt geen zomer, één mooi gebouw nog geen cultuur.
De architecten zijn wel eens geneigd zich te overschatten en zich als wereldhervormers te gevoelen, terwijl ze slechts spiegels zijn, waarin de cultuur zich toont. Het vormend vermogen is in staat om in beeld te brengen wat in de maatschappij leeft en waar de maatschappij om vraagt. Wanneer er n i e t gevraagd wordt, zijn we als „roependen in de woestijn" en komt er van ons wereldhervormen niets terecht.
Mumford legt een onverbrekelijk verband tusschen de cultuur van een bepaald tijdstip en de stad die in datzelfde tijdsgewricht ontstaat. Hij toont op heldere wijze aan, dat cultuur slechts mogelijk is in steden en dat de stad de spiegel der cultuur is. Hij leest uit het stadsbeeld af, wat de cultuur beteekent. Het stadsbeeld is het décor, waartegen het drama van het leven wordt gespeeld. Hoe is dit décor, wie zijn de spelers, wie de toehoorders en hoe verloopt het spel, ziedaar de vragen die Mumfort zich stelt en in een lijvig boekwerk de periodes doorloopt die de stad sinds haar ontstaan heeft beleefd. Dat wordt in 4 hoofdstukken op pittige en verrassende wijze behandeld: eerst de middeleeuwen, dan de barok, daarna de 19e eeuw en tot slot de 20e eeuw. Wanneer we dan zoo een overzicht hebben gekregen en zien hoe het centrum van de belangstelling en dus van het cultureele leven zich verplaatst, van het geestelijk leven der middeleeuwen, waar het godsdienstig element alle vraagstukken overheerschte, naar de barok waar de vreugden en genougten van het leven het meest waardevolle element werden beschouwd en van daar naar de technische eeuw, waarin noch geestelijk, noch wereldlijk leven waardevol werd bevonden, doch uitsluitend de behaalde winst de maatgevende factor van het leven werd.
We zien, hoe de cultuur minderwaardig wordt en catastrofale vormen gaat aannemen in de metropool die het monstrum der 20ste eeuw is en waaraan de maatschappij ten gronde zal gaan, tenzij ze zich regenereert, doch dan moet de koers radicaal veranderd worden en kan geen geschipper baten.
Hoe moet de koers veranderen? In drie hoofdstukken worden de mogelijkheden van een nieuwe gemeenschap ontwikkeld. Deze gedachten sluiten aan bij krachten en meeningen die in onze maatschappij reeds groeien en wat is hierbij de leidende gedachte? Dat ieder mensch recht heeft op een gezond leven, dat de wereld voldoende oplevert om hieraan te voldoen, maar dat de distributie gefaald heeft door een verkeerd gesteld doel, n.l. de winst. We zoeken wetenschappelijk naar de beste levensvoorwaarden voor planten en dieren, maar vergeten deze voor den mensch te bestudeeren. Tot nu toe overheerschte de machtsfactor en eveneens de invloed van het getal. Hoe grooter hoe beter, hoe machtiger hoe beter. Het tegendeel is waar en de menschelijke schaal moet worden aangehouden. We zijn de schaal kwijt geraakt en daardoor in een cultureele jungle verzeild geraakt. Wat weet de mensch in de wereldstad van zijn medeburger af? Wat zijn de economische lasten van al deze opeenhopingen van menschen? Onoplosbare problemen zijn er 't gevolg van en men probeert met lapmiddelen het wrak drijvende te houden, wat niet mogelijk zal blijken. De eene economische crisis na de andere zal automatisch volgen als we dit economische systeem blijven handhaven. Het is merkwaardig hoe verbetering van levensvoorwaarden slechts mogelijk is gebleken in perioden van z.g. economische crisis. Kinderspeelplaatsen in New York werden eerst mogelijk toen een aantal grondspeculanten failleerden, 't boschplan in Amsterdam werd door de werkeloosheid mogelijk gemaakt. Hieruit blijkt, dat de economische welvaart geen welvaart voor het goede menschwaardige leven oplevert, doch de fouten van onze maatschappij eerst aangepakt worden als 't finantieele systeem in elkaar geklapt is.
De aarde biedt vele kansen voor velerlei soort leven, voor velerlei soort menschen. De internationale vervlakking van alle kenmerkende verschillen doodt het menschelijk leven; we moeten de aarde wetenschappelijk onderzoeken

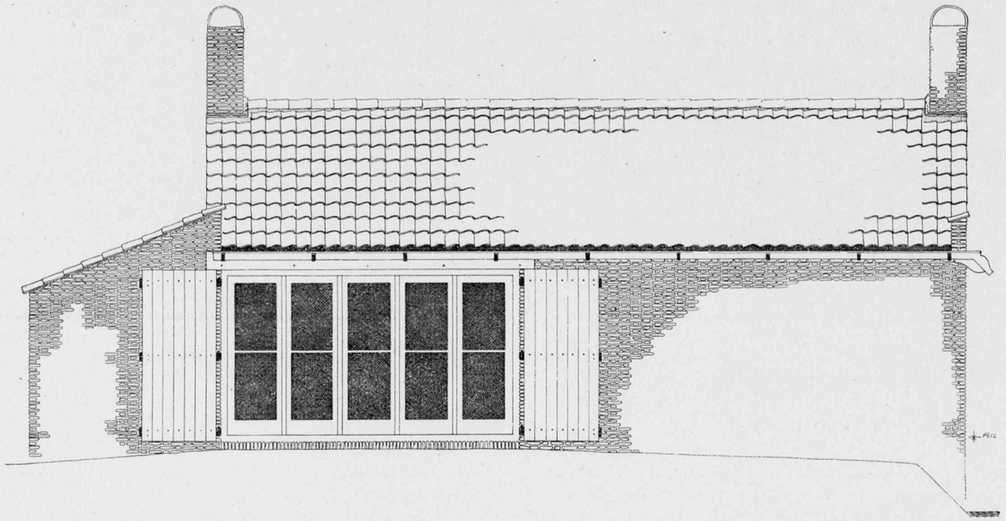

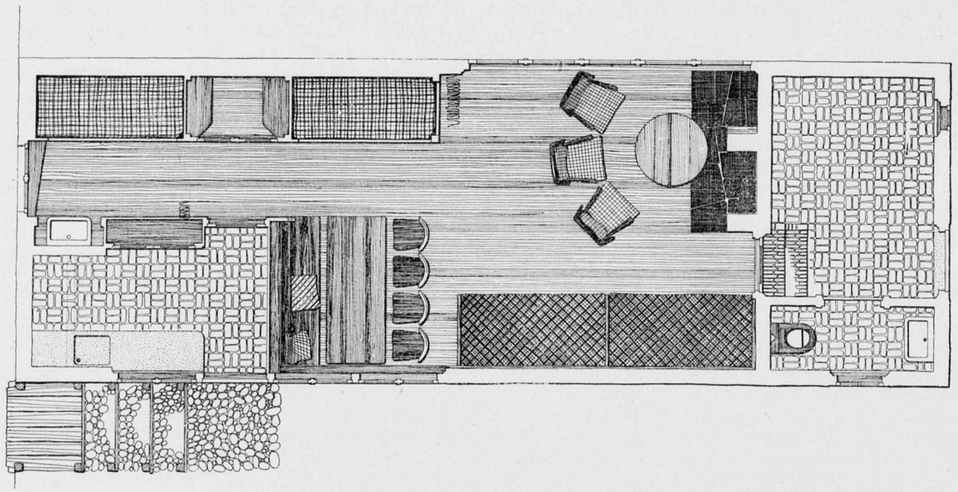

Ontwerp voor een bungalow. Teekening 1 à 20, viermaal verkleind

Architect Ir. C. Wegener Sleeswijk

en eigenlijk herverkavelen! Niet uit overwegingen van macht, noch uit overweging van winst, doch alleen uit overweging van een wetenschappelijk verantwoorde maatschappelijke en menschwaardige verdeeling. 't Klinkt den lezer wat utopisch in de ooren en wanneer men de gedegen studie van Mumford in een paar regels wil samenvatten, lijken ons deze simpele conclusies onuitvoerbaar. Wel een bewijs hoe ver we van een waarachtig menschelijk bestaan en van een hoog cultureel leven zijn afgedwaald! Maar wanneer we het boek zelf doorlezen en geleidelijk aan in de ontwikkelingsgeschiedenis van het cultureele leven worden meegevoerd, ontstaat de huivering voor het huidige wereldbeeld, waarvan we de laatste catastrofale gevolgen van nabij hebben meegemaakt, en welke gevolgen nog zoo weinig zijn begrepen. Wanneer daarna de eenvoudige en klare woorden beschrijven, hoe de wereld logischer, gezonder en blijer kan worden en daarbij aansluit aan voorbeelden die uit de maatschappij zelf reeds voortkomen, dan beseffen we dat dit geen utopie is, maar diepe ernst van een man, die in zijn „Stories of Utopias" aantoont te weten, wat wèl utopie is. Hier is een nuchter Amerikaan aan het woord; een man die het oude Westen bestudeerd heeft en er grondig mee op de hoogte blijkt te zijn. (Ons land b.v. wordt herhaaldelijk besproken en dit blijkt op zeer gedegen kennis te berusten. Een uitvoerige bibliografie is aan de oorspronkelijke uitgave toegevoegd en de korte aanteekeningen daarbij duiden op een serieuze studie van

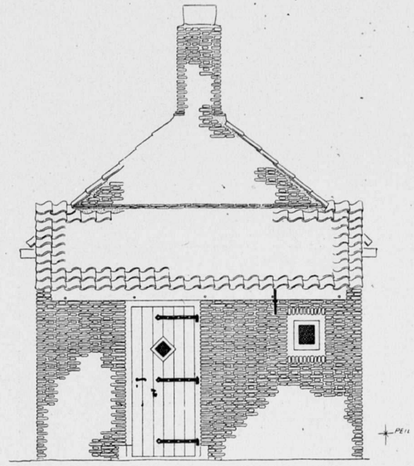

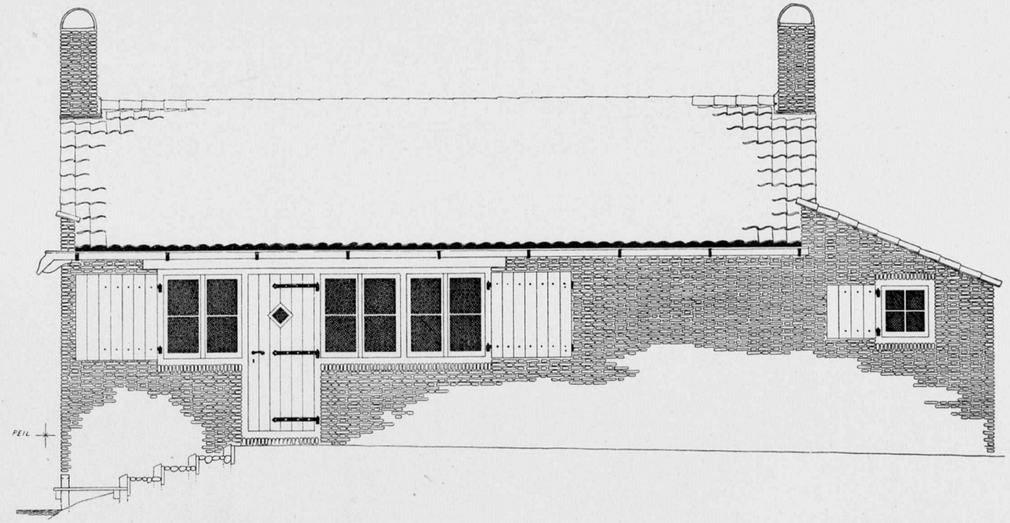

Ontwerp voor een bungalow

Architect Ir. C. Wegener Sleeswijk

het gegeven, wat trouwens de conclusie van iederen lezer moet zijn.) Is het dan niet van belang naar zijn oordeel te luisteren en zijn ideeën te bestudeeren?
The culture of cities wordt vertaald in het Hollandsch. Een voorlooper heeft reeds het licht gezien: n.l. De sociale grondslagen van het Na-Oorlogsche Bouwen door Lewis Mumford. (Uitgave H. P. Leopolds Uitgeversmij. N.V., Den Haag.) De eerste zinnen van deze brochure vallen reeds aan met de kracht van den overtuigden . . . „dat „onze taak niet louter bestaat uit het eenvoudig her„bouwen van onze vernielde huizen en verwoeste ste„den . . ." en vervolgens „. . . we moeten een versleten „beschaving vervangen . . ." „In zeker opzicht is de ver„nietiging, die gedurende de oorlog heeft plaats gevonden, „nog niet groot genoeg geweest." „Wij moeten daarom „op meer doelbewuste en rationeele manier voortgaan „met datgene te doen, wat bommen op brute wijze lukraak „hebben gedaan, zullen we ruimte genoeg hebben om in „te leven en datgene voort te brengen, wat we voor een „goed bestaan noodig hebben." Zoo kan ik doorgaan, doch beveel U aan, het boekje zelf aan te schaffen en ben er van overtuigd, dat dit als een goed apéritief de eetlust zal opwekken voor het komende diner, het standaardwerk, dat op 't punt staat in 't Hollandsch te verschijnen: The Culture of Cities.

G. FRIEDHOFF.

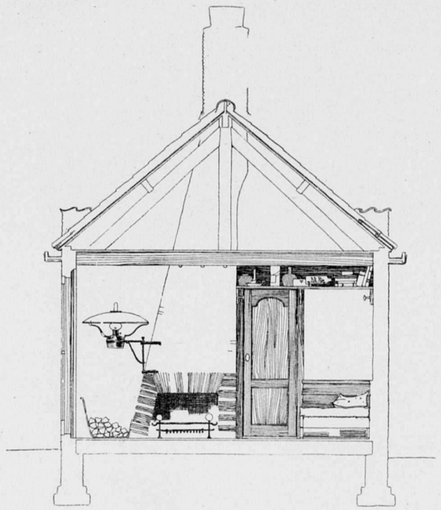

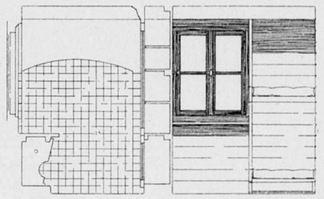

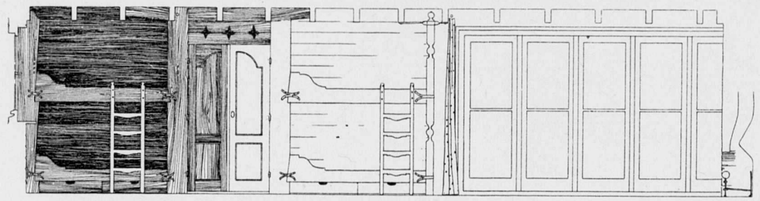

Ontwerp voor een bungalow

Architect Ir. C. Wegener Sleeswijk

BUNGALOW EN ZOMERHUISJE

De architect Ir. C. Wegener Sleeswijk, van wiens hand wij bijgaande afbeeldingen van teekeningen toonen, vertelde ons, dat de prentjes niet anders te beschouwen zijn, dan als het resultaat van winteravondbezigheid in den bezettingstijd. Een reëel programma is er voor de plannetjes wel geweest. De situatieteekening bij het eene plan ontbreekt echter en de prentjes zijn ook niet heelemaal af.

Toch hebben wij de prentjes graag opgenomen.

Waarom? Waar gaat het hier om?

Gaat het om het bijzonder fraaie bouwkundige teekenwerk, gaat het om de kwaliteit van de huisjes zelf of gaat het om de stijl ervan?

Ja, om dit allemaal gaat het, maar toch ligt de reden van de publicatie van deze, nog niet eens voltooide, teekeningen nog in iets anders.

Waar wij bij deze publicatie op zouden willen wijzen, is op het uitdiepen en het volkomen ontgraven van alles, wat de kern van het probleem bedekt, om dan van uit die blootgelegde kern iets te verwezenlijken van een „reëel programma". Bouwkunst is zóó, dat een zoo eenvoudig huisje als een bungalow een probleem stelt. Het

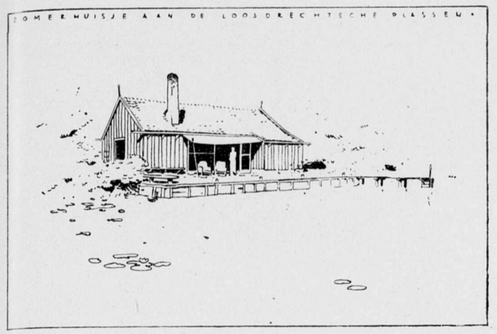

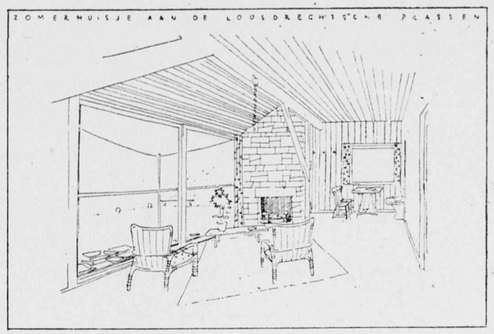

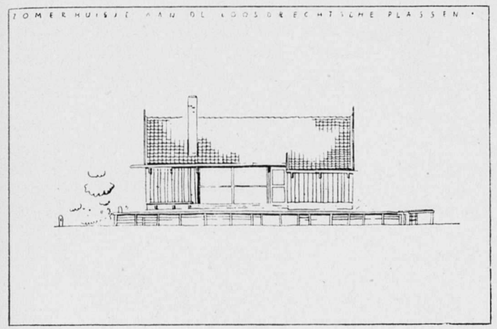

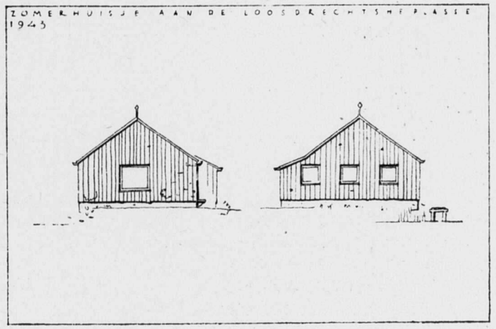

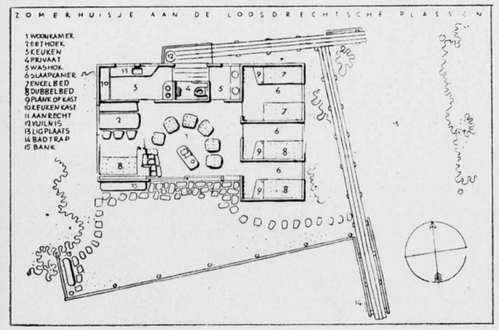

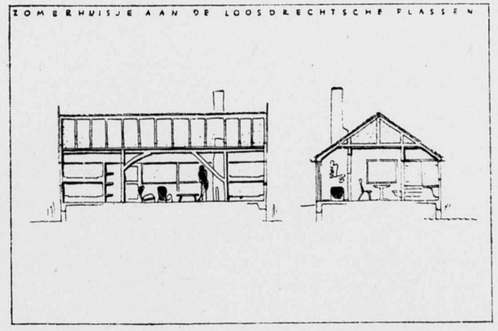

Zomerhuisje, schaal 1 à 300

Architect Ir. C. Wegener Sleeswijk

klinkt gewichtig in zoo'n simpel geval, maar wij kunnen er toch niet aan ontkomen, dat de bouwkunst ook hier vragen stelt, die uitgaan boven de puzzle, en die door nog iets anders dan door denken moeten worden opgelost.

Kunstenaars zijn emotioneele menschen, moeten dat zijn, maar ze moeten ook weten op welk oogenblik, hoe en in welke mate zij zich door hun emoties moeten laten leiden. Het is een bekend feit, dat vele architecten hun emoties veel te vroeg, veel te vlug en veel te sterk laten werken, bevreesd als ze blijkbaar zijn, te kort te schieten in emotioneele kracht. Wel willen ze doordringen in het probleem, tot de kern, maar bij het verwijderen van de deklaag (die zij zelf zijn!) laten ze graag zitten, wat zij in het opbouwend stadium zoo zielsgraag toch weer hopen te kunnen gebruiken.

Wij plaatsen deze prentjes om te laten zien, tot welk een emotioneel „bijna niets" men komen kan, door een programma'tje voor een zomerhuisje tot in zijn wezenskern, zijn begrip te peilen, en met een muur, een dak, een deur en een raam het begrip vasthoudend, iets uit zich zelf te geven.

Deed de oude dorpstimmerman, die met liefde zijn vak beoefende, zonder het te weten, iets anders?

J. P. M.

REGELING ARCHITECTENHONORARIUM WEDEROPBOUWWERK

Het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw heeft aanwijzingen gegeven voor de berekening van de honoraria van architecten, die bij voorkomende werkzaamheden kunnen worden ingeschakeld.
Voor herstelwerken bestond reeds een regeling, welke in overleg met den B.N.A. is herroepen.
Als uitgangspunt voor werkzaamheden, hierna onder A, B en C genoemd, wordt genomen de architectenregeling 1932.

A. Architectenregeling voor her- en nieuwbouw.

REGELING ARCHITECTEN HONORARIUM c.a. 1946 VOOR WEDEROPBOUWWERKEN.

Artikel 1.

Deze regeling verstaat onder „den Minister": den Minister van Openbare Werken en Wederopbouw en onder „Wederopbouwwerken", die werken van wederopbouw, waarvoor een bijdrage uit 's Rijks kas wordt verstrekt of waarbij van Rijkswege andere financieele faciliteiten worden verleend.

Artikel 2.

Voor den wederopbouw van woningen met een inhoud van 275 m³ of minder, mits gebouwd in groepen van minstens 5 woningen volgens éénzelfde bestek, gelden de „Regelen en Tabel voor woningen voor de volkshuisvesting" van 1 Mei 1931, vastgesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst B.N.A. en den Nationalen Woningraad en goedgekeurd door den Minister van Arbeid, Handel en Nijverheid, met dien verstande, dat de daarin in 1935 aangebrachte wijziging (korting 10%) vervalt en dat de wijziging overeenkomstig schrijven van den Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken van 5 Januari 1944, inhoudende een toeslag van 30% op de in deze Regelen en Tabel genoemde honorariumbedragen van kracht blijft voor zoolang door den Minister niet anders wordt bepaald. Een en ander behoudens de in de onderhavige Regeling uitdrukkelijk genoemde wijzigingen c.q. aanvullingen en met dien verstande, dat voor werken van wederopbouw artikel 25 geen toepassing vindt.

Artikel 3.

Voor alle overige werken van wederopbouw, behalve van die welke vallen onder het toezicht van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, gelden de „Algemeene Regelen", betreffende de honoreering enz. de A.R. 1932, aangevuld per 1 November 1938, vastgesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst B.N.A. en gedeponeerd ter arrondissementsrechtbank te Amsterdam, doch met inachtneming van de in deze regeling aangegeven wijzigingen c.q. aanvullingen.

Artikel 4.

De artikelen 9, 12, 13, 14, 21 en 22 van de A.R. 1932 zijn voor de werken van wederopbouw niet van toepassing, terwijl de aanvulling van art. 7 van November 1938 evenmin toepassing vindt.

Artikel 5.

In afwijking van het bepaalde in artikel 11 van de A.R. 1932 wordt als fictieve bouwsom voor de berekening van het honorarium en de kosten der werkteekeningen aangehouden een bedrag, dat wordt verkregen door vermenigvuldiging van een raming der bouwkosten volgens artikel 11, doch naar de prijzen van 1937—1939 met door den Minister voor de verschillende architectenwerkzaamheden vast te stellen factoren, welke factoren, indien en voor zoolang geen andere vaststelling heeft plaatsgevonden, voor alle onderdeelen der werkzaamheden als aangegeven in art. 7 van de A.R. 1932 en voor de berekening van de kosten der werkteekeningen worden vastgesteld op 1.75.
Daarbij gelden voor de bepaling van het honorarium voor elk onderdeel van de architectenwerkzaamheden als bindend de in het eerste lid bedoelde factoren ter bepaling van de fictieve bouwsom, welke op het oogenblik van de verleening van de opdracht voor het desbetreffende deel der werkzaamheden voor dat deel waren vastgesteld, zoodat, tenzij de Minister anders bepaalt, geen herrekening van het voor eenig onderdeel vastgestelde honorarium of van de kosten van werkteekeningen naar later vastgestelde factoren of gebleken reëele bouwkosten kan plaats vinden.
De in dit artikel bedoelde raming der bouwkosten naar de prijzen van 1937—1939 behoeft, om voor de berekening van het honorarium en de kosten der werkteekeningen van kracht te zijn, de goedkeuring van den Minister.

Artikel 6.

Wanneer, naar het oordeel van den Minister, de omstandigheden noodig maken, dat een deel van de werkzaamheden van den architect wordt overgenomen door een van Zijnentwege ingesteld, in te stellen of aan te wijzen bouw- of architectenbureau, wordt de opdrachtgever met betrekking tot genoemd deel der werkzaamheden geacht de opdracht aan dat bureau te hebben gegeven, terwijl de betrokken architect in dat geval geacht wordt geen opdracht voor het desbetreffende deel te hebben ontvangen. Het in dit artikel bedoelde deel der werkzaamheden kan omvatten: a. het bestek, b. de begrooting, c. het voeren van directie over de uitvoering, al dan niet met aanbesteding en d. het vervaardigen van werkteekeningen, een en ander met dien verstande, dat, tenzij de betrokken architect uitdrukkelijk daarvan afziet dan wel in gebreke blijft zijn tijdige medewerking te verleenen, hij de voor een goede verwezenlijking van zijn ontwerp noodige gegevens c.q. schetsen voor het samenstellen van het bestek, en het vervaardigen der werkteekeningen verschaft en ook tijdens de uitvoering de daartoe noodige aanwijzingen geeft.

Artikel 7.

Ten aanzien van de in art. 6 onder a, b, c en d bedoelde werkzaamheden regelt het hoofd van het voor deze werkzaamheden aangewezen bureau de werkverdeeling en de daaruit voortvloeiende verdeeling van het honorarium en de kosten der werkteekeningen tusschen de betrokken architecten en het bureau, een en ander met dien verstande, dat voor de onder a, c en d bedoelde werkzaamheden, met inachtneming van het in artikel 6 gemaakte voorbehoud voor het verstrekken van gegevens en aanwijzingen c.q. van schetsen voor de werkteekeningen in het algemeen geen lager honorarium zal worden vastgesteld dan voor de werkzaamheden bedoeld onder a en c in totaal 5% van het normale totale honorarium en voor de werkzaamheden onder d niet minder dan 25% van de overeenkomstig deze regeling vastgestelde kosten der werkteekeningen. De vast te stellen verdeeling behoeft de nadere goedkeuring van den Minister, die in eventueele geschillen beslist.

Artikel 8.

In afwijking van het bepaalde in artikel 7 wordt bij werken van wederopbouw als bedoeld in art. 2, onafhankelijk van de mate waarin eventueel overeenkomstig het bepaalde in artikel 6 een deel van de werkzaamheden niet aan den architect zou zijn opgedragen, daarvoor geen korting op het totale honorarium toegepast.

Artikel 9.

In afwijking van het bepaalde in artikel 21 van de Regelen en Tabel 1931 voor de volkshuisvesting en van het bepaalde in artikel 7 van de A.R. 1932 met betrekking tot de procentsgewijze onderverdeeling van het honorarium wordt deze onderverdeeling, voor wat betreft de percentages, welke betrekking hebben op voorloopig ontwerp en uitvoeringsontwerp of uitvoeringsontwerp c.a. nader door den Minister plaatselijk of kringsgewijze vastgesteld, een en ander met dien verstande, dat voorzoover en voorzoolang geen andere vaststelling heeft plaats gehad het percentage van het voorloopig ontwerp op 15% en dat voor uitvoeringsontwerp of uitvoeringsontwerp c.a. 35% van het berekende totale honorarium.

Artikel 10.

Reiskosten, onkosten en verschotten worden, tenzij uitdrukkelijk anders is overeengekomen, aan den opdrachtgever in rekening gebracht overeenkomstig art. 17 sub a, b en c van de A.R. 1932, terwijl het in dat artikel onder sub a bepaalde voor de werken van wederopbouw als bedoeld in art. 2 van de onderhavige Regeling in de plaats treedt van het bepaalde in de laatste alinea van art. 30 der op deze werken betrekking hebbende Regelen en Tabel 1931.

Artikel 11.

In de volgens deze regeling bepaalde honoraria en kosten van werkteekeningen wordt de omzetbelasting geacht te zijn begrepen.

Artikel 12.

De onderhavige Regeling geldt niet voor den wederopbouw van boerderijen voorzoover en voorzoolang voor de honoreering van architectenwerkzaamheden daarvoor een afzonderlijke regeling is vastgesteld.

Artikel 13.

De Minister kan in bijzondere gevallen, wanneer de omstandigheden zich wijzigen of wanneer plaatselijke toestanden zulks gewenscht maken, beslissen, dat wordt afgeweken van deze Regeling, ook al is in de desbetreffende bepaling zelf dit voorbehoud niet uitdrukkelijk geformuleerd.

B. Architectenregeling voor ongewijzigden herbouw.

Hiervoor gelden dezelfde bepalingen als onder A genoemd.

De vraag, of in dit geval de architect, die het oorspronkelijke ontwerp heeft gemaakt, wederom moet worden ingeschakeld, wordt bevestigend beantwoord.

C. Architectenregeling voor herstelwerk.

Dit honorarium wordt als volgt opgebouwd.

1. Grondslag architectenregeling 1932, klasse A.
2. Wanneer niet anders noodig wordt geoordeeld dan het maken van een bestek, het volgens dit bestek opdragen en controleeren van herstelwerkzaamheden en ten hoogste het vervaardigen van één of enkele schetsen, wordt de honoreering vastgesteld op 50% van het uit 1. bepaalde honorarium.
3. De verhooging van 30% voor „verbouwingen, herstellingen en uitbreiding", als bedoeld in artikel 9 van de A.R. 1932 wordt niet toegepast. Daarentegen heeft geen herleiding plaats van de werkelijke bouwkosten tot een fictieve op de vooroorlogsche kosten getaxeerde bouwsom.
4. Indien opmetingen worden gedaan, c.q. aanbestedings-, werk- of detailteekeningen moeten worden vervaardigd, zullen voor het verrichten en in teekening brengen van opmetingen alleen de werkelijk gemaakte kosten worden vergoed en voor de overige werkzaamheden slechts een door het Hoofd van het desbetreffende Provinciale, Plaatselijke of Streekbureau vast te stellen gedeelte van het volgens klasse A van de tabel, voorkomende in de A.R. 1932, verschuldigde percentage.
5. Deze regeling geldt niet voor monumenten.

D. Architectenregeling voor het herstel van monumenten.

1. Indien de herstelkosten begroot worden op een bedrag tot en met ƒ 20.000.— zal het honorarium bedragen 4% over de eerste ƒ 1.000.— vermeerderd met 3% over elke ƒ 1.000.— boven het grondbedrag.
   Voorbeeld: Indien de herstelkosten worden begroot op ƒ 9.000.— zal het honorarium dus bedragen ƒ 40.— + 8 × ƒ 30.— = ƒ 280.—.
2. Indien de herstelkosten worden begroot op een bedrag grooter dan ƒ 20.000.— tot en met ƒ 50.000.— wordt het honorarium als onder 1 berekende tot een bedrag van ƒ 20.000.—, daarboven voor elke ƒ 1.000.— meer 2%.
   Voorbeeld: Begroote herstelkosten ƒ 32.000.—. Honorarium ƒ 40.— + 19 × ƒ 30.— + 12 × ƒ 20.— = ƒ 850.—.
3. Indien de herstelkosten op een bedrag grooter dan ƒ 50.000.— worden begroot, zullen voor het vaststellen van het honorarium condities gelden volgens speciale overeenkomst.
   De voorwaarden betreffende de werkzaamheden, die voor dit bedrag geëischt kunnen worden, zijn als onder C. punt 2.

STUDIEVERBLIJF IN DENEMARKEN

Het Hoofdbestuur van den B.N.A. heeft van het Danske Arkitekters Genopbygningskomité (Deensche Architectencomité voor Wederopbouw) een brief ontvangen, waarin 15 jonge Nederlandsche architecten worden uitgenoodigd voor een studie-verblijf van circa 2 maanden in Denemarken.

De bedoeling is, dat deze architecten deel zullen nemen aan het werk op verschillende architectenbureaux in Kopenhagen en in de provincie; zij zullen privé ondergebracht worden.
Het werk zal niet worden vergoed, maar het verblijf is gratis en de deelnemers zullen rijkelijk zakgeld ontvangen. De reiskosten zijn voor eigen rekening van de Nederlandsche deelnemers.
De deelnemers kunnen worden ontvangen, zoodra de noodige formaliteiten in orde zijn gebracht.
De deelnemers moeten hun namen opgeven met opgave van geboorteplaats, geboortedatum en woonplaats. Speciale voorkeur voor Kopenhagen of de provincie dient te worden vermeld.
Het bovengenoemde comité is opgericht door de „Akademisk Arkitektforening", „Dansk Arkitektforening" en „Foreningen of unge Arkitektstuderende ved Kunstakademiet", met het doel Deensche architectenhulp te verleenen bij den wederopbouw van de geteisterde landen van Europa.
Het Bestuur van den B.N.A. verzoekt nu degenen, die van het aanbod zouden willen gebruik maken, zich op te geven aan het Bureau van den B.N.A., Weteringschans 102, Amsterdam, vóór 28 Mei a.s.

REORGANISATIE VAN DEN DIENST DER VOLKSHUISVESTING

Teneinde de voorbereiding en de uitvoering van maatregelen op het gebied der Volkshuisvesting te reorganiseeren, zijn op voordracht van de Ministers van Algemeene Oorlogvoering en van Openbare Werken en Wederopbouw bij Koninklijk Besluit met ingang van 1 April 1946 bij het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw ingesteld:
het ambt van Directeur-Generaal van de Volkshuisvesting;
het ambt van Hoofdingenieur-Directeur van de Volkshuisvesting in de onderscheidene provincies;
een voorloopige Raad voor de Volkshuisvesting.

Deze Raad zal den Minister van advies dienen omtrent aangelegenheden betreffende de Volkshuisvesting. De Voorzitter en de leden van dezen Raad zullen door de Kroon worden benoemd en ontslagen.

BOUWEN ZONDER VERGUNNING WEDEROPBOUW

Het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw heeft een circulaire doen uitgaan, waarin nog eens erop wordt aangedrongen streng op te treden tegen hen, die zonder goedkeuring van het College bouwen. Het College brengt in herinnering, dat volgens art. 5 van het Koninklijk Besluit F 67 van 7 Mei 1945 geen gemeentelijke bouwvergunning mag worden afgegeven dan nadat een schriftelijke goedkeuring vanwege het College is verleend.

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR

REGELING ARCHITECTENKEUZE EN DE WERKVERDEELING

Van de meeste kringen is bericht binnen gekomen over het voorstel Architectenkeuze en de werkverdeeling. De groote meerderheid van de Kringen maakt tegen de voorgestelde regeling ernstige bezwaren. Enkele kringen deden de toezegging binnenkort naast hun critiek, met opbouwende nieuwe voorstellen te komen. De eerstvolgende vergadering van het Hoofdbestuur zal plaatsvinden op Donderdag 23 Mei a.s. des v.m. te half elf op het bureau van den B.N.A. De convocaties zijn uitgegaan.

OPLEIDING EN BEVOEGDHEID VAN DEN ARCHITECT

Op den 10 Mei j.l. vond in één der kamers van „Fodor" te Amsterdam een gecombineerde bijeenkomst plaats van het Hoofdbestuur van den B.N.A., de Architectenraad, de Opleidingsraad van den B.N.A. en eenige vertegenwoordigers uit het Werkcomité, terwijl ook Prof. Ir. H. F. Zwiers tegenwoordig was.
Het onderwerp ter bespreking was de vraag of de opleiding van den architect moet resulteeren in de mogelijkheid van het verkrijgen van één dan wel van 2 diploma's (een normaal en een hooger) en of dit laatste zou inhouden tweeërlei bevoegdheid tot het uitoefenen voor het beroep in dien zin dat de bezitters van de normale bevoegdheid wel een ruim, maar toch beperkt arbeidsveld zou zijn opengesteld (het gebied van het normale werk).
Wij zullen in een der volgende nummers van de belangwekkende discussie een verslag opnemen.

NOTULEN VAN DE VERGADERING VAN 22 MAART j.l. TE UTRECHT IN ESPLANADE

De notulen van deze vergadering zijn thans vastgesteld en worden thans vermenigvuldigd. Zoo spoedig mogelijk zullen zij aan de aanwezigen ter vergadering worden toegezonden.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS, J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN: J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 21 MEI 1946, No. 14

Boerderij „Het Hollandsche Hof" te Kleverskerke (Walcheren).
Architect Romke de Vries.

BOERDERIJEN BIJ DORDRECHT EN KLEVERSKERKE
ARCHITECT ROMKE DE VRIES

Dordrecht. — Boerderij „De Krabbe", gebouwd in 1941-1942 voor het Bureau Wederopbouw Boerderijen. De bouwplaats is gelegen op de samenkomst van twee dijken om een particuliere polder aan de Dordtsche Kil. De boerderij is bedoeld ter vervanging van de in Mei 1940 verwoeste boerderij op dezelfde plaats.
Aanvankelijk lag het in de bedoeling de nieuwe boerderij in de polder te plaatsen, daar de Prov. Waterstaat bij de voorgenomen dijkverzwaringen en dijkverleggingen ten behoeve van de Biesboschinpolderingen deze polder voorbestemd had om ingeland te worden bij de Hoeksche Waard. Daar het tijdstip van verwerkelijking van deze dijkwerken niet te bepalen was, konden eigenaar en Waterstaat het niet eens worden over de voorwaarden en duur van nood-voorzieningen, indien de dijkverzwaring niet aanstonds ter hand genomen kon worden. Dies moest een tweede plan gemaakt worden. De boerderij moest nu geprojecteerd worden op het tamelijk kleine bestaande erf, dat door zandstortingen met kleibekleeding vergroot werd. De door de grootte van de bijbehoorende 60 H.A. cultuurgrond in afmetingen bepaalde schuur op dit kleine erf te plaatsen was een vraagstuk op zichzelf.
In het woonhuis, dat de vorm en afmetingen moest hebben dat er eventueel één flinke woning voor een boereigenaar in zou kunnen worden ondergebracht, moesten voorloopig twee arbeiderswoningen en een kantoor voor de niet op het erf wonende eigenaar worden ondergebracht. Waar de polder momenteel nog een eiland is, van de Hoeksche Waard gescheiden door de afgedamde, steeds meer aanslibbende Krabbe, blijft steeds nog de mogelijkheid bestaan dat het erf te zijner tijd met de vaste wal verbonden wordt. Voor de plaats en de hoedanigheid van deze verbinding zijn er vele mogelijkheden, zoodat ook de indeeling van het woonhuis bij gebruik voor één gezin meer dan een mogelijkheid voor de plaats van de voordeur moest hebben.
Het groote raam in de schuur dient ter verlichting van het op dit bedrijf veelvuldig voorkomende selecteeren

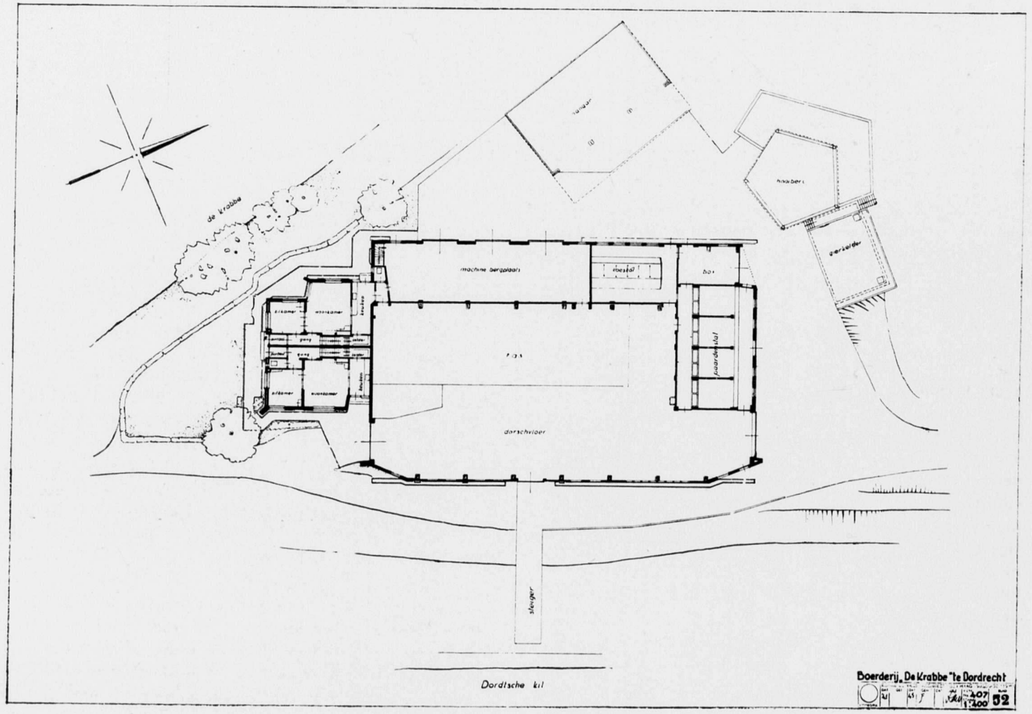

Boerderij „de Krabbe" bij Dordrecht. Plattegrond en gevels. Architect Romke de Vries.

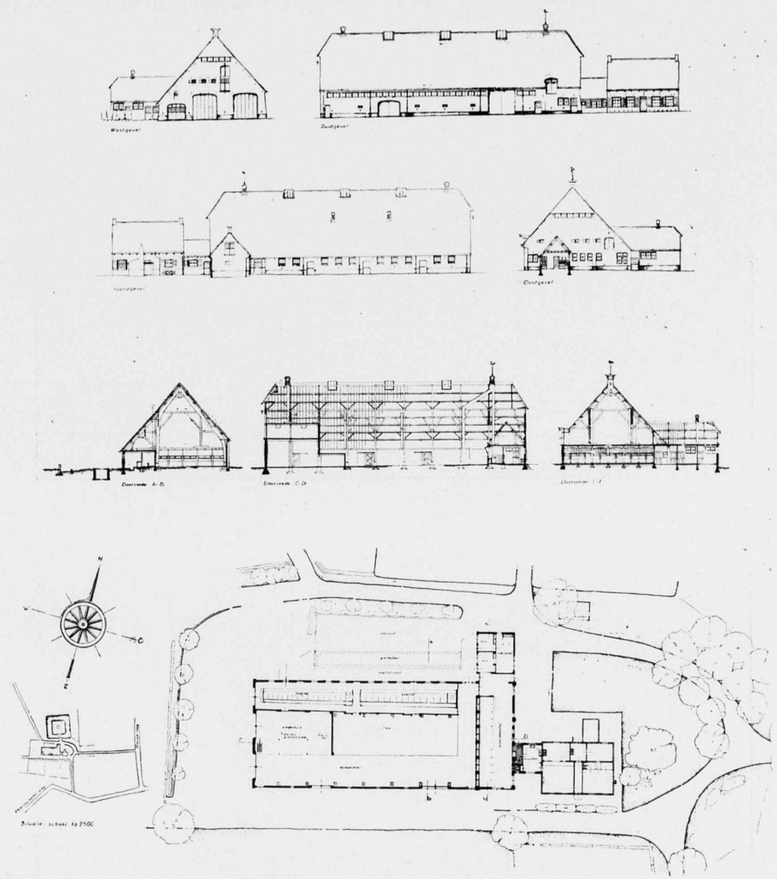

Boerderij „Het Hollandsche Hof" te Kleverskerke (Walcheren).
Plattegrond, gevels en doorsneden. Architect Romke de Vries.

van zaai- en pootgoed. De paardenstal ligt aan de Noordzijde, aan de Westzijde is een stal voor enkele vetweiders en een wagenhuis.

Het kantoor van den boer ligt boven de woningen onder de kap, op het Zuiden, met een prachtig uitzicht over de Dordtsche Kil tot aan de Moerdijk. Het dak heeft ter plaatse een zoodanig overstek dat de lage winterzon wel, doch de zomerzon niet binnen het kantoor valt, zoodat een zonnescherm niet noodig was.

De boerderij ligt aan de Z-punt van een volkomen kale polderdijk tegenover de Dordtsche Zeehaven net ten Noorden van 's Gravendeel. Door deze ligging in een groote ruimte en aan het breede vaarwater krijgt de uit het kleine erf voortkomende, nogal bewogen vorm een prettige duidelijkheid. Bij de afstanden en afmetingen waarmede hier gewerkt moest worden, moest de juiste schaal blijken uit de juiste dimensioneering van de kleinste deuren en d.g. elementen, daar een zeer klein, fijn gedetailleerd detail hier door 95% van de beschouwers nooit van dichtbij bekeken, dus nooit in zijn ware gedaante gekend kan worden.

K l e v e r s k e r k e. — Boerderij „Het Hollandsche Hof". De moeilijkheden bij deze schuur waren van heel andere aard dan bij de voorgaande. Het betrof hier geen Wederopbouw-opdracht, doch een particuliere. Bij deze boerderij was de bestaande houten schuur in Januari 1943 door brand verwoest; het prachtige woonhuisje uit 1803 was gespaard gebleven. Uit de zeer goede verhouding tusschen eigenaar en pachter ontstond de wensch om te trachten direct weer op te bouwen, daar geenszins te overzien was hoe lang men na den oorlog zou moeten wachten.

Een belangrijke steun werd verkregen van het bureau Goedkeuring Werken te Middelburg en het bureau Wederopbouw. Alle destijds te Middelburg opgeslagen materialen werden door de Duitschers gevorderd, zoodat de bureaux onder het motto „liever een Hollandsche boerderij dan een Duitsche bunker" beschikbaar stelden wat ze konden. De schuur werd hoofdzakelijk uit oud materiaal, afkomstig van Middelburg en Vlissingen, gebouwd. De 500 m² stalzolders en graanzolders werden gemaakt van Bendorsteen-balken in overspanningen van maximaal 2.50 m, gewapend met rechtgeslagen betonijzer. Deze Bendorbalken steunden op oude ijzeren balken, welke op het Griffioen te Middelburg in groote getale aanwezig waren, daar ze door de architecten bij de wederopbouw van Middelburg versmaad waren, omdat men toen nog algemeen met nieuw materiaal werkte. De oude ijzeren balken werden uit de aandoenlijkste eindjes aan

Boerderij „de Krabbe" bij Dordrecht. Architect Romke de Vries.

elkaar gelascht. Voor een zelfde vereischte balkzwaarte werden b.v. profielen 16, 18 en 20 verwerkt en door middel van 22 cm hooge beton bestortingen alle op gelijke hoogte gemaakt. De bestortingen maakten dan goed wat het ijzer door zijn ouderdom aan draagkracht had ingeboet. Bovendien moesten soms wapeningstaven in de bestorting het te lichte profielnummer goedmaken.

De buitenmuren werden geheel, de binnenzijde van de paardenstal gedeeltelijk, gemetseld van handvormsteen in Vechtformaat. Voor het vuile werk werden afgebikte Belgische paapjes gebruikt.

Een belangrijk punt is de plattegrond. De boer wilde principieel niet weer een Zeeuwsche schuur met 2 of 3 dwarsmennen (dwarsdeelen). Een Friesche schuur met langsdeel heeft in zijn meest economische afmetingen een heel andere lengte en breedte-verhouding dan de gebouwde. De afgebrande schuur had een grondvlak van 13 × 55 m (1 : 4.25). De nieuwe schuur zou iets grooter moeten worden en bij een economische Friesche plattegrond bij ± 800 m² ongeveer 22 × 36 m (1 : 1.65) moeten worden.

Men behoeft zich echter over het streekeigene geen al te groote kopzorgen te maken: het bestaande erf, de plaats van de wegen, de woning, de mestput, de verkaveling en vele andere omstandigheden maakten dat hier niet zonder meer een Friesche schuur gebouwd kon worden, zoodat de lengte en breedte verhouding ten slotte gefixeerd werd op 18 × 44 m (1 : 2.45).

Bij de gekozen kapvorm gaf dit ondanks de langsdeel een volkomen Zeeuwsch karakter. Ligt bij een Friesche boerderij meestal sterk de nadruk op de koestal, bij dezen boer-fokker moest die ondanks de 30 koeien op de paardenstal komen. Deze stal voor 12 paarden heeft de luxe van 3 m ruimte achter de paarden, welke ruimte meestal

Boerderij „Het Hollandsche Hof" te Kleverskerke. Architect Romke de Vries.

kleiner wordt genomen. Typisch voor den overigens zeer modernen boer was, dat hij, hoewel enkele zeer efficiente plattegronden werden ontworpen met een dubbele rij paarden en een dubbele rij koeien, waardoor het geheele stalcomplex veel compacter en gemakkelijker te bewerken werd, toch die plattegrond koos, waarbij de paarden op één rij en de koeien op één rij stonden en dus elk zooveel mogelijk „toonden". Bij de detailleering moest er terdege rekening mee gehouden worden dat deze schuur door zijn hooge ligging het landschap van vele zijden beheerschte, dat er vele wegen het erf naderen, zoodat hij van vele zijden onder steeds wisselende gezichtshoeken wordt waargenomen, waarbij hij door talrijke beschouwers, die den kortsten weg over het erf nemen, van zeer nabij bekeken werd, zoodat het detail in zijn schaalbepalende werking tot het geheel goed tot zijn recht kwam.

Hoewel voor Zeeland niet gewoon, werden woonhuis en schuur verbonden met een „hals", waarin een woonkeuken (met kolenfornuis) werd ondergebracht met via een portaal een verbinding binnendoor naar de schuur (paardenstal). Het gezellige open vuur in de bestaande bijkeuken zou daarmee buiten gebruik komen. Deze uitbouw was eenige jaren vroeger door de dorpstimmerman gemaakt ter vervanging van de toen afgebroken vrijstaande „bakkeete". De boerin had echter schoon genoeg van dit open vuur, dat inderdaad een enorme vuile boel gaf. De vorm van het schuurdak was aanleiding tot lange discussies tusschen boer en architect. De oude Zeeuwsche schuren hadden alle wolfseinden; in de 19e en 20e eeuw raakten die ten deele in onbruik. Vele nieuwere schuren hebben een doorloopend zadeldak, waardoor ze bij hun groote lengte dan ook dikwijls zeer onbepaald zijn. Hier werden kleine wolfseinden gemaakt om de verhouding van het woonhuis tot de zeer hooge schuur niet al te cru te doen zijn. De boer wilde die „keuveleindjes" echter liever slijten.

Met het voegwerk werd een vergissing gemaakt. De Vechtsteen en de paapjes konden met een dikke voeg in het voorwerk wel op 1 laag gemetseld worden, doch om

verband met de achterlagen te krijgen moesten de noodige koppen doorgestoken worden; 5 koppen Paapsche pasten achter 2 strekken Vechtformaat, zoodat een verband moest ontstaan van 2 strekken 1 kop. Om de kettingen te vermijden werd de kop zoodanig per laag 1 klesoor verschoven dat deze boven een voeg, dan weer midden boven een strek kwam, waarbij elke 5e laag hetzelfde zou zijn. Dit zou dan bij de eerste aanblik ongeveer dezelfde indruk moeten maken als het kruisverband van de woning. Zoolang er niet gevoegd was ging de vlieger op. Zoodra men echter begon te voegen verschenen op de muurvlakken de zeer monumentale vischgraten à la C. & A., die echter met het verweren hun monumentaliteit wel hebben verloren.

De architect was in de gelukkige omstandigheden dat hij tijdens den bouw zelf 3 à 4 dagen in de week op de boerderij was om het toezicht waar te nemen, ter plaatse het werk te detailleeren en met het boerengezin de opbouw te beleven. Bij gebrek aan ander werk kon hij alle aandacht aan dit eene werk besteden, dikwijls kon hij op de steiger nog veranderen wat anders uitviel dan hij zich had voorgesteld; over voorgenomen wijzigingen kon hij direct den boer interpelleeren. Zoo ontstond een geheel dat boer, eigenaar en architect bevredigde. Een lang leven is de schuur echter niet beschoren geweest.

In November '44 bij de landing van de Canadeezen op Walcheren is er op dit eenige drooggebleven gedeelte van het eiland hard gevochten, waaraan de schuur en het mooie woonhuis ten offer vielen. Alleen de paardenstal met werpstal en veulenboxen staan nog. Er worden reeds weer besprekingen gevoerd over den Wederopbouw. Er zal nu zeer zuinig gebouwd moeten worden. Nu de woning ook weg is, zou de architect wel een doorgaand zadeldak willen maken, maar nu wil de boer „keuveleindjes", want hij was ze net mooi gaan vinden.

R. de V.

DE TENTOONSTELLING A. ET A. TE UTRECHT

Het is nu tijd om ons te bezinnen.

Wie zich het tijdperk tusschen de beide wereldoorlogen voor den geest haalt en zich tracht te herinneren hoe zich het leven en werken der architecten daarin heeft afgespeeld, hoe hun daden zijn geweest, zal slechts een tafereel van een gejaagd voorwaarts-snellen voor oogen staan. Nergens daarin zal hij een moment van stilstand ontdekken, van rust, van contemplatie. Het geheel zal hem verwarren door een verbijsterende onrust.

Inderdaad, zoo zijn we jarenlang voortgeschreden in steeds versneld tempo, en zonder een oogenblik van inhouden hebben we elkaar voortgestuwd.

Als we alles nagaan wat er is voorgevallen in deze kwart-eeuw, dan zien we als op een film een alles voortsleurenden stroom, en krijgen we het gevoel niet te hebben geleefd, maar geleefd te zijn geworden.

We hebben het alles ondergaan, even bewust als onbewust, maar ten langgeleste machteloos, om in de kracht van den stroom halt te houden. Halthouden was ons onmogelijk, rust werd ons niet gegund, uren van bezinning waren ons niet meer geschonken.

Wervelwinden van nieuwe ideeën en denkbeelden kwamen over ons heen, in te snelle vaart om te kunnen doordringen tot ons gedachten- en gevoelsleven en daarin iets te doen bezinken tot een bodem van verworvenheid. Het deed er ook weinig toe. Als het lukraak-experiment (de graag door Roland Holst gebruikte term) maar slechts een kortstondig effect had, was er in den baaierd al meer bereikt dan verwacht mocht worden.

De profeten stonden niet alleen links en rechts, maar overal rondom ons heen en bezwoeren ons, ieder op eigen manier, toch hun heilstaat van de bouwkunst binnen te treden. Als op de markt, waar elke koopman de andere overschettert om publiek te trekken voor zijn waar, zoo hebben de leiders der bouwkunstrichtingen voor het publiek met het aanprijzen van de deugdelijkheid en de onfeilbaarheid van eigen bouwkunstopvatting gestaan. Zoo noodig betraden de aanvoerders der verschillende ploegen de bouwkunst-ring om den tegenstander op punten cultureel knock-out te slaan.

Zoo kwam meer en meer de bouwkunst in een sfeer van luidruchtigheid, waarin alleen nog de kracht van het geluid, maar niet meer de zin van het gesprokene, gewicht in de schaal legde. Zoo zagen we de bouwkunst meer en meer aangegrepen door het monster van de publiciteit. „De bouwkunst tot het publiek te brengen" werd een leus, die angstkoorts verwekte, als de stem, welke die leuze moest verbreiden, een oogenblik verstomde.

Zooals een zieke naar de thermometer hunkert om te zien, met eigen oogen, of hij weer hersteld is, zoo grepen de architecten met steeds kortere tusschenpauzen naar de bouwkunst-tentoonstelling, de thermometer waarmede zij zich zelf konden overtuigen van eigen gezondheid, van eigen levende kracht. „Ziet, o publiek, wij leven, wij zijn gezond." En wij vielen van de eene tentoonstelling in de andere, hier in eigen land, daar in den vreemde. De eene tentoonstelling braken wij op voor de andere, wij reisden met tentoonstellingen door het land. „O, publiek, wij manifesteeren onze bloei en groei!"

Maar innerlijk waren wij loom geworden, amechtig van de toomelooze vaart, waarin wij voortjoegen. Met moeite kwamen we door de ellende van de voorbereiding van iedere tentoonstelling weer heen, steeds drukkender werd de verantwoording voor de vakmoreele en de beroepsmoreele beteekenis van de voortdurend steeds meer toegespitste selectie der uitverkorenen, steeds knagender werd het besef van het onzekere fundament van heel dit streven en werken, van het doel ook van deze massaregie van effect en hulde. Tijd van bezinning was er niet. Zwakke stemmen klonken in het schetterende koor, zwakke stemmen, die vroegen naar verklaring, die stamelend twijfel uitten over de beteekenis van dit alles, van hen wie vrees bekroop, dat onze beschaving met dit alles toch op drift moest slaan, dat het einde toch...

Toen kwam de ontzettende slag.

De Waan greep ons bij de keel en hield zijn rauwe hand lange jaren daarom gekneld.

Nu zijn we verlost van het vreeselijke gebeuren, waarvan het eerst lateren geslachten gegeven zal zijn de diepte der tragiek te kunnen peilen.

. . . . . .

N u z i j n w e v e r l o s t.

Gaan we nu, als van ouds, weer kalm verder? Gaan we weer als vóór den ramp, demonstreeren, manifesteeren met afbeeldsels van bouwkunst, om ons te toonen aan het publiek, en te laten zien, dat wij weer of nog fit zijn? Gaan we weer het zelfde drama opvoeren, waarvan we

n u weten dat het laatste bedrijf wegsterft in een onbekend niets? Zullen we ons weer begeven op den weg, waarvan we weten, dat hij niet naar een hoog doel leidt, maar in steeds nauwere kronkels naar een onbekende afgrond voert? Gaan we, zonder ons nu te bezinnen, het gevaarlijke spel weer beginnen, voorzichtigjes, want het is vuur, waarmede we spelen? Moeten wij reeds nu ons weer op de borst slaan en weer zeggen: „O publiek, luistert hoe rustig ons hart weer klopt?"

Moeten wij van wege de urgentie maar weer beginnen, of moeten wij eindelijk, eindelijk na een hysterische jacht naar succes, naar erkenning, haar hulde en roem — die ons architecten in uiterlijken vorm toch zoo schraal is toebedeeld! — ons tijd gunnen om ons te bezinnen.

Over dit alles — en nog meer — dacht ik na, toen ik in klein gezelschap de inzendingen bekeek op de tentoonstelling van A. et A. in het Museum te Utrecht. Ik dacht er over na, niet in wrevel of in verzuchting, maar in verwondering dat deze tentoonstelling is aangeduid als een krachtige manifestatie van het vernieuwde leven van het Genootschap.

Manifestatie van bouwkunst, van leven dus in doode steen, is meer dan muziek, het is een klank uit een Missa Solemnis, boven den menschelijken adem uit. Manifestatie van bouwkunst, we weten haar in de marmerbrokken onder den stralenden hemel van het oude Hellas, we speuren haar na in de schemering der ommegangen onzer kathedralen.

Het was niet de al of niet gerechtvaardigdheid van deze aanduiding, die mijn gedachten bezig hield, maar het bloote, zoo onbelangrijk schijnend feit der aanduiding zelf, wekte de herinneringen in mij op, die ik hierboven onder woorden trachtte te brengen. Het verwonderde mij, dat in dit eerste samenbrengen van gegevens over het werk van de architecten, de poging, om wat hier bijeen was, met het hoogste goed uit het rijk der bouwkunst te associeeren, niet werd onderdrukt. Want al is deze tentoonstelling nog zoo intiem, de niet onderdrukte poging is een — zij het nauwelijks merkbaar — symptoom van een geestelijke gesteldheid, die in niets van die van vóór den wereldramp blijkt te verschillen en die dus alle gevaarlijke elementen in zich bergt, waarvan wij weten, dat zij de architectuurbeoefening van haar innerlijke concentratie kunnen berooven.

Zal de geschiedenis zich herhalen of willen wij de bouwkunst beoefenen in overeenstemming met de voorname aristocratie van haar geest?

Willen wij dit laatste, dan moet nu het sein gegeven worden, daarmee te beginnen. Dan moeten we voorloopig niet meer exposeeren, demonstreeren en manifesteeren, maar anoniem, zonder hoogmoed voor elkaar, in stilte werken, denken en bouwen, zonder orakelspreuken en zonder profetentaal en alleen met de werkelijke bouwkunst en niet met de bouwkunst in effigie voor het publiek treden.

Wij zullen voor de bouwkunst-beoefening vrijwillig moeten onderduiken in de stilte der concentratie, misschien lange jaren, twintig, vijf en twintig jaren, om gezamenlijk een geestelijk fundament te leggen voor volgende architectengeslachten.

Ik vind het jammer dit alles naar aanleiding van juist deze tentoonstelling, en nog wel bij de wedergeboorte van het Genootschap A. et A., te hebben moeten schrijven, omdat zij niet onderdoet in dat, waarmede een vooroorlogsche tentoonstelling waardeering oogstte. Maar de wijze spreuk zegt nu eenmaal ons te bezinnen vóór te beginnen. En we zijn alweer begonnen!

Tot over vijf en twintig jaar dus. Tot weerziens tegen dien tijd.

J. P. M.

DE SCHOOL VOOR SPOORWEGPERSONEEL TE DERBY (ENGLAND)

Aan de Redactie van het Bouwkundig Weekblad.

Mijne Heeren. Ik verzoek U het volgende in het B.W. op te nemen:

Betreffende de door architect William H. Hamlyn ontworpen school voor Spoorwegpersoneel te Derby.

Het mag heel interessant zijn dat bij de kleedkamer een droogkamer was en de kap van ijzer, liever had ik de volgende vragen beantwoord gezien:

1. waarom is, als, zooals H. G. J. S. schrijft, blijkbaar voldoende bouwgrond aanwezig is, het gebouw symmetrisch ontworpen?
2. waarom zijn de slaapkamers, eetzaal en zitkamer op het Noorden ontworpen?
3. waarom is de gevolgde indeeling van de gevels beter dan een, waarbij de ramen behoorlijk in de kamerwanden zijn geplaatst? (In de zitkamer, met een fraai uitzicht, is in het midden van den buitenwand een muurdam van zestien koppen en men lette op de plaats van de ramen in de eetzaal!)
4. waarom heeft het hoofdgebouw een kap en hebben de zijvleugels platte daken?
5. waarvoor was het noodig de ramen van de slaapkamertjes op den beganen grond van het hoofdgebouw een monumentale natuursteenen omlijsting te geven?
6. waarom zijn volgens de ramen de zijgebouwen aan de voorzijde driehoog en op zij tweehoog ingedeeld?
7. waarom in de zeer kleine ruimten aan den zijgevel groote ramen aangebracht?
8. hoe is de verlichting van de gangen in het hoofdgebouw?
9. om welke reden is de spoorweghal geheel ingesloten gebouwd, zonder contact met de fraaie omgeving?
10. of H. G. J. S. werkelijk de opstanden van deze plattegrond de logische verwerkelijking ervan vindt?
11. waarom het gebouw in de „Georgian" stijl is ontworpen; worden er ook lessen in het diligencevervoer gegeven?

A. H. WEGERIF.

De vragen van den heer Wegerif bedoelen kennelijk ons te verstaan te geven, dat wij als Redactie bij de beslissing over de publicatie van dit bouwwerk niet al te critisch zijn geweest. Zij brengen ons dan ook danig in de knel, hetgeen, naar wij hopen, voldoende uit zal komen in onze antwoorden.

Antwoorden:

ad vraag 1. omdat dit bij Blenheim-Castle óók gebeurd is.

„ „ 2. omdat op het Zuiden kamers van een andere bestemming liggen. Kunt U 2 kamers op dezelfde plaats bouwen?

„ „ 3. wij kunnen wel zien dat u nooit in „Georgian style" hebt gebouwd. Trouwens dat hebben we zelf ook niet.

ad vraag 4. omdat het nog idioter zou zijn geweest het hoofdgebouw plat af te dekken en de zijvleugels te bekappen.
„ „ 5. omdat men achter een raam met een monumentale natuursteenen omlijsting even lekker slapen kan als achter een raam zonder idem.
„ „ 6. dit moet bepaald een „Georgian" kneepje zijn, dat wij niet kennen.
„ „ 7. het is nog altijd beter in een kleine ruimte groote ramen aan te brengen dan in een groote ruimte kleine. Behalve natuurlijk in een z.g. donkere kamer.
ad vraag 8. perfect; dit kunnen wij gerust aan de Engelsche spoorwegdirectie overlaten.
„ „ 9. de vraag stellen is haar beantwoorden.
„ „ 10. mogen wij op onze beurt bescheidenlijk vragen wat het beteekent: de opstand de logische verwerkelijking van de plattegrond.
„ „ 11. met deze vraag hebt u ons bijna schaakmat gezet.

DE REDACTIE.

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR

CONTRIBUTIEBETALING 1946

Op grond van artikel 25 is de Contributie der leden voor 1946 f 20.— per lid.
Behalve dit contributie bedrag zijn de leden aan den B.N.A. nog verschuldigd:

a. een bijdrage ad f 10.50 voor een abonnement op het maandblad „Forum", voor hen die dit maandblad via den B.N.A. ontvangen.
b. een bijdrage ad f 10.— voor storting in het Ondersteuningfonds van den B.N.A. (zij die over het vorig jaar minder dan f 2500.— hebben ontvangen zijn vrijgesteld),
c. een hoofdelijken omslag, waarvan het bedrag voor 1946 nog moet worden vastgesteld.

In verband met de administratie, welke zoo beknopt en zoo zuinig mogelijk dient te geschieden, verzoekt het Dag. Bestuur van den B.N.A. den leden, de onder a, b en c genoemde bedragen in den loop van de maand Juni te willen voldoen, bij voorkeur door storting van het totaal bedrag, dus f 40.50, op de postrekening van den B.N.A. no. 71518 (degenen, die het maandblad Forum niet ontvangen, of dit maandblad uit hoofde van hun lidmaatschap van het Genootschap A et A ontvangen, zijn dus slechts f 30.— verschuldigd).
Na 30 Juni a.s. zal over het bedrag bij de leden, die dit niet mochten hebben overgemaakt, per postkwitantie — verhoogd met f 0.25 voor incossokosten — worden beschikt.
Degene, die bovengenoemde betaling in twee of drie termijnen wenscht te voldoen, gelieve den wensch daartoe vóór 15 Juni a.s. aan het Dag. Bestuur kenbaar te maken, zoodat deze wijze van betaling administratief kan worden vastgelegd.

ADRES VAN DEN KRING FRIESLAND AAN HET GEMEENTEBESTUUR VAN LEEUWARDEN

Edelachtbare Heeren,
Zooals uit het gepubliceerde Bouwplan 1946 is gebleken, zal er gedurende dit jaar in de provincie Friesland slechts zeer weinig gebouwd kunnen worden, hetgeen o.a. ten gevolge heeft, dat de hier gevestigde particuliere architecten, die reeds gedurende 5 jaren tot een gedeeltelijke werkeloosheid gedoemd waren, nog een jaar langer in deze ongunstige positie dreigen te blijven.
Slechts de geopende mogelijkheid tot eenigen woningbouw vormde voor deze architecten een lichtpunt.
Het was dan ook met groote teleurstelling, dat zij de advertentie lazen van Uw gemeentebestuur, waarin dit aankondigde dat de gemeente de woningen, waarvoor Wederopbouw vergunning gaf, zelf in handen houdt en aanbesteedt.
Uwe gemeente brengt daardoor nog meer arbeid in handen van de ambtenaren en ontneemt het werk aan de particuliere architecten; ons kringbestuur betreurt dit ten zeerste, vreest van dit precedent ernstige gevolgen en verzoekt dan ook Uw bestuur dezen bouw niet zelf ter hand te doen nemen, maar over te laten, hetzij aan particuliere ondernemers, hetzij aan de woningbouwvereenigingen, waardoor de particuliere architecten ingeschakeld zouden kunnen worden.
Van dit schrijven worden afschriften in handen gesteld van:
Zijne Excellentie den Minister van Openbare werken en Wederopbouw, Ir. Ringers,
Heeren Gedeputeerde Staten van Friesland,
den Gemachtigde voor den Wederopbouw in Friesland, Ir. Visser,
den Inspecteur voor de Volkshuisvesting, Ir. A. H. Liebert,
het Hoofdbestuur van den B.N.A.

Het Bestuur v. d. Kring Friesland v. d. B.N.A.,
(get.) Ir. J. E. Wiersma, b.i., Voorzitter.
(get.) J. A. Kielman, Secretaris.

CANDIDATEN, GESLAAGD BIJ HET EXAMEN VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER B.N.A. 1946

De volgende candidaten zijn geslaagd:
3. H. Antonisse te Amsterdam; 4. G. W. van Arragon te Delden; 8. C. C. Bak te Eindhoven; 14. M. Belmer te Amsterdam; 15. P. van den Berg te Eindhoven; 23. T. Bloothooft te St. Maartensbrug; 54. H. J. Giskes te Hilversum; 55. P. Glasbergen te Hoorn; 57. A. de Graaff te Goes; 58. T. M. Groenewoud te Amersfoort; 63. H. R. Haagsman te Amsterdam; 64. A. Haring te Boskoop; 66. Th. D. Hemelaar te Bergen op Zoom; 67. M. Hendriksma te Zaandam; 73. L. Hooyenga te Oostermeer Gem. Tietjerksteradeel; 82. W. F. van de Kerkhof te Eindhoven; 97. P. de Leeuw den Bouter te Ammerstol; 100. F. J. Lelie te Millingen; 111. L. H. Maas te Breskens; 117. T. Meyvogel te Katwijk aan Zee; 119. P. J. van Mourik te Dodewaard; 124. A. van Nieuwkoop te Sassenheim; 127. G. Oosten te Amsterdam; 131. B. G. A. Overbeek te Zutphen; 133. W. J. M. van Pelt te Tilburg; 149. H. J. Rycken te Nijmegen; 150. J. Schagen te Purmerend; 154. J. A. M. Segeren te Breda; 156. T. Siersma te Sneek; 157. J. M. Simonse te Middelburg; 160. A. C. Smit te Amsterdam; 161. H. P. Starreveld Jr. te Amsterdam; 165. M. Stevens te Asten; 172. A. C. Vallenduuk te Haarlem; 182. J. Vis te Den Haag; 186. F. M. de Vré te Amsterdam; 188. E. M. Vrielink te Hengelo (O); 189. L. de Waard te Rotterdam; 190. G. te Wechel te Twello; 202. M. Zeegers te Alkmaar; 206. J. Zwart te Nijmegen.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 28 MEI 1946, No. 15

BIJ EEN DRIETAL WERKEN VAN DEN BOUWMEESTER JAN STUYT †

De bouwkunst werkt als alle kunst met teekens; door middel van deze teekens komen wij tot de kennis van de schoonheid, welke het intrinsieke doel is van de schoone kunst.
Dit kenproces eischt uit zijn aard een vertrouwdheid met deze teekens, een voorwaarde welke licht uit het oog wordt verloren door een generatie die geneigd is slechts dat, wat haar in de vormentaal spontaan aanspreekt, te aanvaarden.
Wel is het schoone zien, de bewondering van het ideale, als alle begrijpen spontaan, in tegenstelling tot het schoone maken, het construeeren van het ideale dat men bewondert, waarbij het verstand moet nadenken over de wijze van ordenen der elementen, over de toepassing van de beginselen der schoonheid.
Maar evenzeer als er denkarbeid noodig is om tot begrijpen te komen, wordt er vaak een omvangrijke werking van het verstand geëischt om tot de spontaneïteit van de schoonheidsgenieting te geraken.
Ten overstaan van de werken der bouwkunst moeten we, evenals dat bij de andere kunsten het geval is, kunnen abstraheeren van het feit, dat wij het in dit concrete geval met andere middelen zouden hebben gezegd, dat wij in het onderhavige geval andere teekens zouden hebben gekozen om de taal der schoonheid te spreken.

Toen toevallige omstandigheden mij in de afgeloopen maanden achtereenvolgens in aanraking brachten met een drietal kerken van den reeds eenige jaren voor den oorlog overleden bouwmeester Jan Stuyt, heb ik mij afgevraagd of de boven gelanceerde gedachte niet een der oorzaken bevat waarom het werk van Jan Stuyt niet die bekendheid en waardeering ontmoet bij onze huidige generatie, waarop het krachtens zijn kwaliteiten aanspraak zou mogen maken.
Stuyt gebruikt nogal eens historische motieven, hij doet zulks met een groote nuchterheid zonder eenige zweem van romantiek; daarbij is zijn materiaalkeuze naar onzen smaak wat droog. Waar het echter om smaak en nuchterheid gaat, zijn wij spoedig geneigd de middelen met het doel te verwarren. Wanneer een hedendaagsch bouwmeester het verstaat de bouwkunstmiddelen te gebruiken op een fijnzinnige wijze, welke een dichterlijk gemoed veraadt, dan zijn wij wel bereid om hem zijn archaïsmen te vergeven; wanneer een moderne architect een groote nuchterheid paart aan een demonstratieve leerstelligheid, ook dan achten wij zijn werk wel een nadere beschouwing waard; maar wanneer dichterlijke charme zoowel als orthodoxe vasthoudendheid aan een betrokken stelling ontbreken, dan is dat voor ons al zeer spoedig een reden, elke verdere moeite om door te dringen tot het wezen van het kunstwerk achterwege te laten.

Het werk van Stuyt stelt ons echter nog voor een grooter probleem dan een historische vormenspraak en een droge materiaalkeuze; het vertoont soms een evidente leelijkheid in modieuze concessies aan gewilde eigentijdsche vormen en in een droge zakelijkheid achter een dor schema van historische motieven; en om het nog gecompliceerder te maken, gaat dit leelijke vaak aan één en hetzelfde gebouw met het waarlijk architectonisch schoone broederlijk hand in hand.
Dat is ongetwijfeld een ernstige kwestie, een zaak waarmede de schoonheid zelf, althans op het eerste gezicht, staat of valt en met de schoonheid tevens de maker als artist.
Apollo is nu eenmaal een veeleischend meester, hij vraagt van den kunstenaar het maximum, het vlekkeloos ideaal; hij dult smet nòch rimpel. De kunstenaar behoort de volle maat te geven, voor elk ding naar zijn eisch; hij moet het ding toonen in zijn volkomenheid, met alles wat het behoort te bezitten: de kenmerken van zijn wezen en al wat passend is bij zijn aard; hij dient te beseffen dat één enkel te kort zijn werk leelijk maakt, omdat het schoone is het alzijdig volmaakte, de blijkbaar gemaakte volkomenheid, het „perfectum cognoscenti" (het perfecte voor den kenner) en dat hij niet ongestraft dit wezen der schoonheid kan negeeren.
In deze wereld echter is de volkomenheid zeldzaam; daarom is het ware schoone er zeldzaam, „zoo zeldzaam als jade-steen".
De kunstenaar is er een koorddanser, hij balanceert tusschen afgronden: „du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas".
Slechts bij hooge uitzondering vermag het menschelijk verstand, belichaamd in een begenadigd genie, gestuwd en gedragen door een creatieve gemeenschap, de ware schoonheid te grijpen.
Het behoeft geen betoog dat nòch dit genie, nòch deze gemeenschap voorhanden zijn. We kunnen niet anders

Middenschip naar voren gezien

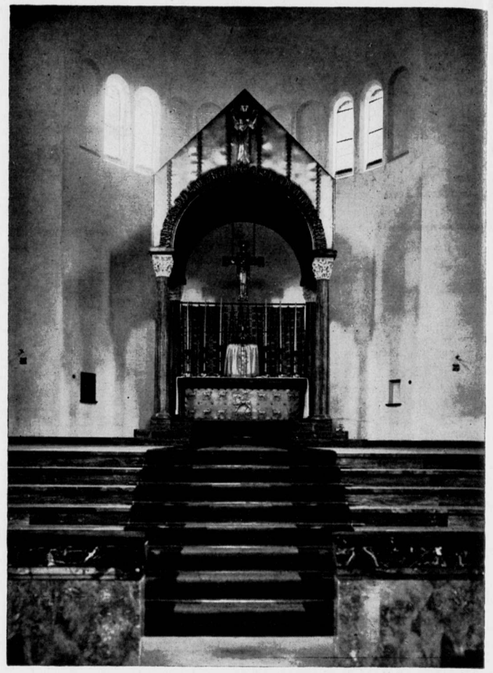

Hoofdaltaar

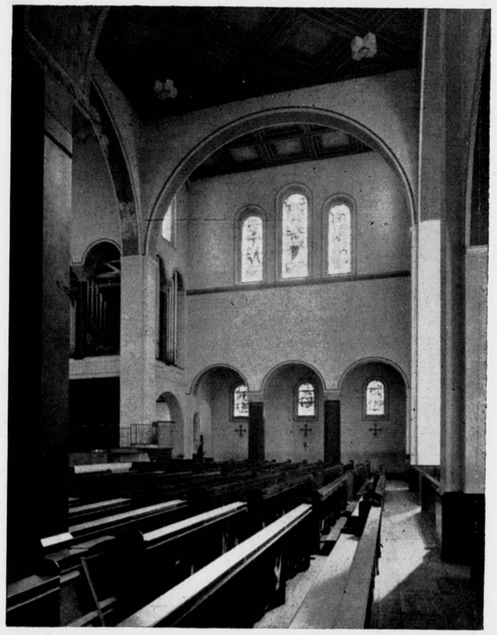

Dwarsbeuk
Sint Agneskerk te Amsterdam

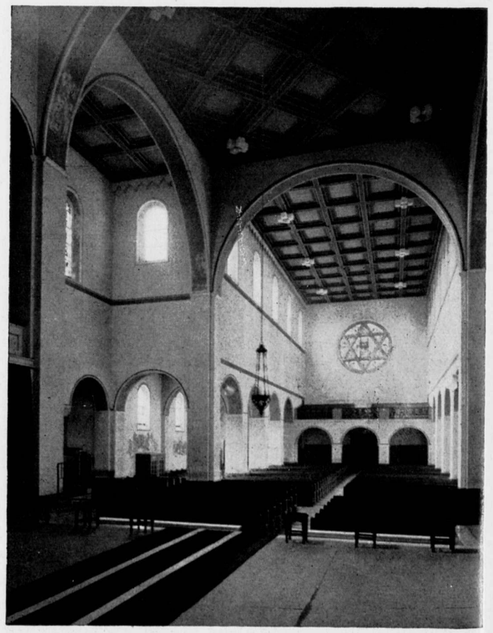

Middenschip naar achteren gezien
Architect Jan Stuyt †

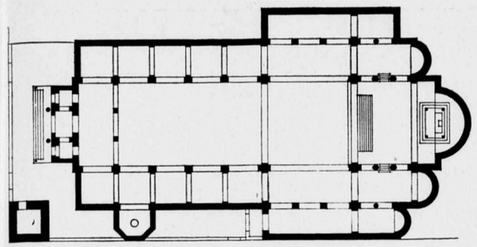

Sint Agneskerk te Amsterdam

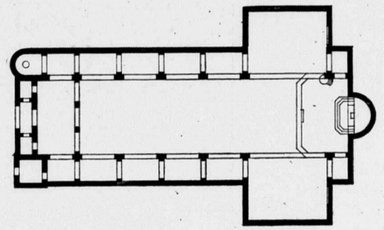

Sint Willebrorduskerk te Heiloo

Plattegrond schema's 1 à 800

dan het werk van den hedendaagschen kunstenaar den maatstaf van het betrekkelijke aanleggen: „in welk opzicht is zijn werk schoon en hoe draagt het in dit opzicht bij tot het vormen van die gemeenschap, zonder welke de moderne schoonheid nooit tot wasdom zal geraken?" Met dezen maatstaf gemeten is het werk van Stuyt zeer zeker onze aandacht waard; van deze bepaalde zijde beschouwd, ervaren we de vreugde die uitstraalt van elke schoone orde, geconcipieerd in den geest van een kunstenaar en met geoefende hand gerealiseerd in de materie.

Het probleem van het wezen der schoonheid heeft Stuyt als theoretisch vraagstuk beziggehouden. In zijn „Bouwkundige Compositie" vinden we daaromtrent opmerkingen, die ons eenig inzicht kunnen geven in de beginselen die hem bij zijn werk tot leidraad moeten hebben gediend:

„Als wezens-kenmerken der schoonheid kunnen worden aangegeven: innerlijke voltooidheid of volmaaktheid, beantwoordend aan de eischen van waarheid en doelmatigheid, vervolgens geestelijkheid van inhoud, gerealiseerd in min of meer schitterenden vorm, welke voor alles is berekend op aesthetische aandoening."

„Als nu het schoone, gelijk boven is gezegd, objectief bestaat in het evenwichtige van idealen inhoud en zinbekorenden vorm, dan volgt daaruit dat de aesthetische waarde van een kunstwerk gelegen is in de harmonie van gedachte en vorm, en des te hooger staat, naarmate de geestelijke inhoud volkomener en verhevener is en zich dus te meer leent voor aesthetische vertolking in heerlijke vormen." (blz. 14).

„De religieuse gedachte toch, leent zich bij uitstek en op de allereerste plaats voor architectonische vormgave." (blz. 15).

Waar het den strijd gold tegen het rationalisme in de bouwkunst, citeerde hij met instemming Le Corbusier, (Vers une Architecture):

„Architectuur heeft een andere beteekenis, een ander doel dan de constructie te doen uitkomen of aan behoefte te voldoen." (t.a.p. blz. 24).

Niet alleen theoretisch heeft hij gestreden tegen het opdringend rationalisme, met name in de kerkelijke bouwkunst heeft hij er practisch stelling tegen genomen.

Zijn bewondering voor de Hagia Sophia is bekend en zijn leven lang heeft hij geëxperimenteerd met den koepelbouw, dwars tegen alle rationalistische theorieën in.

Zijn kerken van het basilikale type overtuigen intusschen meer. Het grondplan van deze kerken vertoont de helderheid van den oervorm, de „Aula Dei' en al wordt deze hoofdvorm wel eens wat te zeer overwoekerd door transeptvormige aanbouwen, de grondgedachte is er in te onderkennen en bewust in den dienst der schoonheid geplaatst: „de primaire vormen zijn de schoone vormen, omdat we ze duidelijk verstaan", schreef hij zelf. (t.a.p. blz. 104).

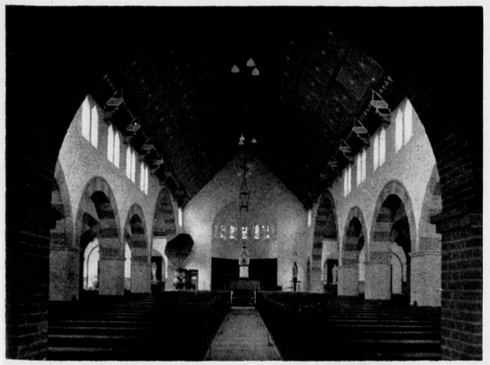

Sint Willebrorduskerk te Heiloo

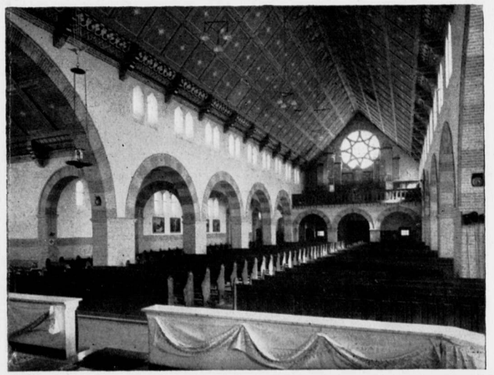

Architect Jan Stuyt †

Sint Josephkerk te Velsen — Middenschip naar voren gezien

In zijn zoeken om dit grondplan, met vasthouden van het wezen, te verzoenen met de moderne gebruikseischen, stond hij in zijn dagen vrijwel alleen en wanneer heden het inzicht in de waarde van het basilikale plan veld wint, dan is dat zeer zeker mede te danken aan zijn arbeid.

Getuige zijn werk, bezat Stuyt in het gebruik van de kunstmiddelen een meesterhand. Hij was vertrouwd met de teekens der bouwkunst en met het beteekende; hij gebruikte ze op overtuigende wijze. Het is een genot dit alles uit zijn bouwwerken af te lezen:

de tegenstellingen van hoofdbeuk en zijbeuken, van muurdammen en doorbrekingen, van groote en kleine elementen, van rechthoekige en cirkelvormige figuren, van versierde en maagdelijke vlakken, het spel der getallen en het rythme van groote en kleine bogen, zij toonen een grondige kennis van de wetten der architectuur;
de beschildering van de plafondcassetten met primaire kleuren en van de muren met banden langs de begrenzingen der vlakken verraden een toegewijde studie van het geometrisch ornament en de waarde ervan als toegevoegd architectonisch middel;
de harmonie tenslotte van de gestucadoorde wand op de

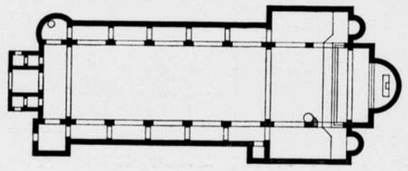

St. Josephkerk te Velsen
Plattegrond schaal 1 à 800

Architect Jan Stuyt †

St. Josephkerk te Velsen — Middenschip naar achteren gezien

schoongemetselde bogen, welke rusten op de slechts enkele centimeters, bij wijze van kapiteel, uitgemetselde deklagen van de pijlers, toonen een groote vaardigheid in het schoon construeeren.
Bij al deze middelen treft in het bijzonder de krachtige architectonische wijze waarop ze worden toegepast.

Als we dan in den epiloog van „Bouwkundige Compositie" het volgende citaat aantreffen van een zeventiende-eeuwschen Franschen meester: „Laten wij de Bouwkunst weer zetten in zijn Ouden luister, door onze studie, onzen arbeid, en door ze op een nobele, edelmoedige, en onbaatzuchtige wijze te beoefenen. En laten wij door onze werken doen erkennen, dat het gerechtvaardigd was, dat deze schoone kunst onder de Ouden in eere stond", (François Blondel in 1671, t.a.p. blz. 140), dan houdt dat voor onze generatie niet alleen een program in, maar we kunnen er aan toevoegen, dat Stuyt daartoe het zijne heeft bijgedragen.
Aan den zeldzamen jade-steen der volkomenheid heeft hij enkele fraaie facetten geslepen; ze geven den ontvankelijken beschouwer de spontane vreugde van de schoonheidservaring.
Amsterdam, Maart 1946. G. J. M. SARLEMIJN.

KERK OF PANORAMA

In nummer 12 van het Bouwkundig Weekblad van dit jaar geeft de Heer A. Evers, bij afbeeldingen, een beschrijving van een Kruiswegschildering waarmee J. B. Lambert Simon, het door mij in Badhoevedorp gebouwde R.K. kerkje tijdens den oorlog heeft „verrijkt".

Blijkbaar weet echter de schrijver, behalve dan dat hij deze afbeeldingen den volke heeft willen toonen, met het heele geval niet goed raad.
Want hij erkent, dat het kerkje zich, uit hoofde van de oorspronkelijke bedoeling, niet goed leent voor deze schil-

derkunstige toevoeging. Dat de schildering buiten het architectonische gegeven is getreden, en de tafereelen, uit liturgisch oogpunt bezien, waarschijnlijk ten onrechte verlangd werden. Dat de schilder zelf heeft gezocht naar een „architectonisch encadrement" en dat dit aan de eenheid van het werk afbreuk gedaan heeft.
Inderdaad zijn er nogal enkele bedenkingen in te brengen tegen het murale schilderwerk, zooals het hier werd gepleegd.
In de eerste plaats geloof ik niet dat deze enorme schilderingen van hem verlangd zijn, doch dat de schilder zelf en eigener beweging hier eens een proeve heeft willen nemen met monumentale schilderkunst. En dat de „souvereine" eischen welke, volgens het stukje van den Heer Evers, de schilderkunst gaat stellen bij gebrek aan architectonische noodzaak, meer bestaan hebben uit een souvereine minachting van dezen artist voor het werk van den architect.
Er is dan ook met mij over deze schilderingen in het geheel geen overleg gepleegd, zelfs geen mededeeling heb ik er van ontvangen. Het pleisteren van meer dan de helft van dit, als schoon metselwerk bedoelde kerkinterieur, is geheel zonder mijn voorkennis geschied. Een eerste gevolg daarvan is dan ook dat de harmonie in de behandeling der wanden, als ruimte-omgrenzing, verstoord werd en baksteenvakken, als onwezenlijke flarden, in de lucht kwamen te hangen. Dat de constructieve functie der wanden, doordat de schildering onverstoorbaar over steunpunten, (zie de beide afbeeldingen op bladz. 123) doorloopt, verbroken werd. En dat, wat wel het ergst is, de besloten sfeer van dit kerkje, dat mij na aan het hart ligt, volkomen kapot geschilderd is. Het is geen kerk meer, maar een panorama.
En nu heeft de Heer Evers alleen nog maar geschreven over de kruisweg-staties en wijselijk(?) gezwegen over de beschildering der achterwanden, waar in het priesterkoor en boven altaar en preekstoel, letterlijk geen vierkante meter aan het penseel van den schilder ontsnapt is, alles vanzelfsprekend met het noodzakelijk „encadrement", bestaande uit in perspectief geschilderde lijsten en banderolles.
Vermakelijk is ten slotte in het stukje van den Heer Evers diens verzuchting, welke blijkbaar bedoeld is voor ons allen architecten, n.l. wie bouwt, voor een schilder als Lambert Simon, een kerk van een w e r k e l i j k e plastiek met w a r e schaduwen?
Ik zou eerder geneigd zijn te zeggen: Wie verhindert het?

J. M. van Hardeveld.

LANDHUIS „DE STINS" ARNHEM

Bijgaand huisje werd oorspronkelijk uitsluitend als geldbelegging, in overleg met mijn opdrachtgever, gebouwd. Toen de bouw in vergevorderden staat was, bleek het huis nogal voordeelen te hebben boven ons eigen woonhuis en zoo trokken wij in Juni 1940 te midden van de Duitsche bezetting in dit huis.
Het is gebouwd op een mooi hoog gelegen terrein aan de buitenkant van Arnhem, met aan weerszijden een verrukkelijk uitzicht.
Dit heeft geleid tot woonkamers die volgens de theorie niet kunnen voldoen, n.l. met lichtinval aan twee à drie zijden.
In werkelijkheid is het wonen er verrukkelijk, alle theorieën ten spijt. De uitbouw aan de achterzijde sluit de koude winden af en biedt gelegenheid voor een mooi balcon. Het is jammer, dat met het oog op de kosten enkele onderdeelen moesten worden weggelaten, o.a. houten kozijnen om de stalen ramen, uiterst sobere behandeling in details, een breedere gang enz., maar niettemin voldoet het huis uitstekend.
De kosten bedroegen indertijd, alles inbegrepen, ongeveer *f* 14.— per m³.

Arnhem, Mei 1946. G. FEENSTRA.

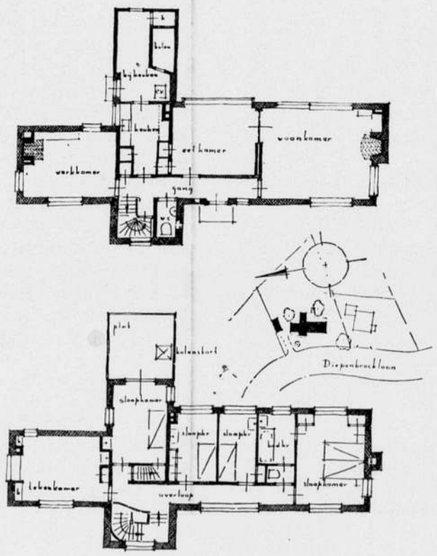

Plattegronden
Schaal 1 à 300

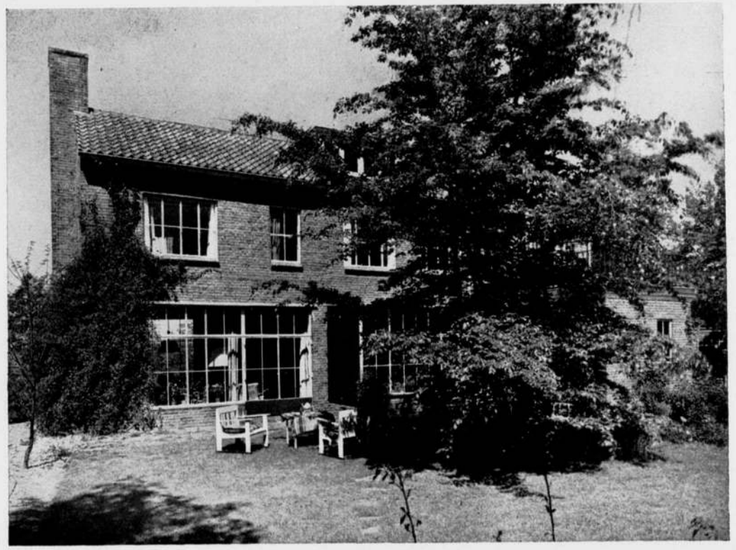

Landhuis „De Stins" te Arnhem
Architect G. Feenstra

Landhuis „De Stins" te Arnhem — Architect G. Feenstra

MEDEDEELINGEN

DISTRICTSVERGADERINGEN

De veelvuldig geuite wensch om een Algemeene Ledenvergadering te houden, is op de jongste Hoofdbestuursvergadering op Donderdag 23 Mei j.l. besproken. Men was van oordeel, dat in de huidige omstandigheden een Algemeene Ledenvergadering niet dat resultaat zal opleveren, dat er blijkbaar van verwacht wordt. Het denkbeeld, tot een zoo ruim mogelijk contact te komen met de leden, vond echter algemeene erkenning. Besloten werd daarom dat het Dag. Bestuur in dezen zomer vergaderingen zal houden met alle leden van het district in één der hoofdplaatsen van het district. Allereerst zal nu een vergadering georganiseerd worden, met de leden uit het District Zuid-Limburg en Brabant, die dan met het Dag. Bestuur de vitale punten zullen kunnen bespreken.

CONTRIBUTIEBETALING 1946

Op grond van artikel 25 is de Contributie der leden voor 1946 f 20.— per lid.

Behalve dit contributie bedrag zijn de leden aan den B.N.A. nog verschuldigd:

a. een bijdrage ad f 10.50 voor een abonnement op het maandblad „Forum", voor hen die dit maandblad via den B.N.A. ontvangen;
b. een bijdrage ad f 10.— voor storting in het Ondersteuningsfonds van den B.N.A. (zij die over het vorig jaar minder dan f 2500.— hebben ontvangen zijn vrijgesteld);
c. een hoofdelijke omslag, waarvan het bedrag voor 1946 nog moet worden vastgesteld.

In verband met de administratie, welke zoo beknopt en zoo zuinig mogelijk dient te geschieden, verzoekt het Dag. Bestuur van den B.N.A. den leden, de onder a, b en c genoemde bedragen in den loop van de maand Juni te willen voldoen, bij voorkeur door storting van het totaal bedrag, dus f 40.50, op de postrekening van den B.N.A. no. 71518 (degenen, die het maandblad Forum niet ontvangen, of dit maandblad uit hoofde van hun lidmaatschap van het Genootschap A et A ontvangen, zijn dus slechts f 30.— verschuldigd).

Na 30 Juni a.s. zal over het bedrag bij de leden, die dit niet mochten hebben overgemaakt, per postkwitantie — verhoogd met f 0.25. voor incassokosten — worden beschikt.

Degene, die bovengenoemde betaling in twee of drie termijnen wenscht te voldoen, gelieve den wensch daartoe vóór 15 Juni a.s. aan het Dag. Bestuur kenbaar te maken, zoodat deze wijze van betaling administratief kan worden vastgelegd.

OVER HET BOUWKUNDIG WEEKBLAD

In verband met de ons toegewezen hoeveelheid papier zal het Bouwkundig Weekblad gedurende de maanden Juni tot en met 15 October om de 14 dagen verschijnen. Nadien tot eind December verschijnt 't weer iedere week. Als gevolg van de tallooze klachten over de verminkingen, welke de exemplaren van ons blad oploopen tijdens de verzending in plano, zijn wij er toe moeten overgaan, het blad overlangs (evenwijdig aan den rug) gevouwen te doen verzenden. Het is beter een blad met een vouw te ontvangen, dan een aan alle zijden gescheurd blad. Het is niet mogelijk aan alle leden het blad in een verstijfde envelop te zenden. Wij leven nu eenmaal in een tijd van armoede, en het is beter te erkennen dat wij het peil van vóór den oorlog thans nog niet kunnen bereiken. De uitgever is echter bereid het blad in verstijfde verpakking, tegen extra-vergoeding, te leveren aan de abonnés, die zich hiervoor aanmelden. Maar de voorraad enveloppen is beperkt, men beslisse dus snel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — **11 JUNI 1946, No. 16**

Ir. JOS. TH. J. CUYPERS
EERELID VAN DEN B.N.A.
1861 – 16 JUNI 1946

Den aandachtigen lezer zal het niet ontgaan zijn, dat het Eerelid van den B.N.A., den Heer Ir. Jos. Th. J. Cuypers op 10 Juni j.l. 85 jaar is geworden. Immers in het nummer van 7 Juni 1941 betuigden wij hem onze hulde met het bereiken van zijn 80sten verjaardag. Het was juist het laatste nummer van ons blad voor de bezetting van den B.N.A.

Ons Eerelid heeft zich Eerelid getoond, want ongebukt heeft hij den bezetter van ons land weerstaan.
Tusschen „de 2 bruggen" te Meerssen leeft hij thans bij zijn dierbare herinneringen.
Moge het hem geschonken zijn nog veel van zijn geliefde en zoo gehavende Vaderstad, Roermond, in nieuwe schoonheid te zien.

J. P. M.

LAMBERTUS ZIJL
1866 – 13 JUNI 1946

Op 13 Juni j.l. werd Zijl 80 jaar. Toen Mendes 70 jaar werd, vroeg een der bladen aan Zijl een tot een kwart kolom beperkt artikel over den jubilaris te willen schrijven. Zijl antwoordde, dat als hij over Mendes alles zou schrijven wat hij over hem zeggen wou, hij minstens tien heele nummers van het blad zou noodig hebben. Wij zouden zulk een omvang nu graag voor Zijl zelf willen reserveeren, om uit zijn langen levensloop te vertellen en met hem en zijn werk de heele evolutie van de beeldhouwkunst en de z.g. bouwbeeldhouwkunst in de laatste halve eeuw te volgen. Om te laten zien hoe Zijl heeft samengewerkt met Berlage aan die prachtige geloofsbelijdenissen, die wij nu nog zoo bewonderen aan de Beurs en aan Berlage's kantoorgebouwen. En dit werk bewonderen wij te meer omdat Zijl als een geboren individualist zich stelde onder de orde, waarin Berlage, en Holst de eenheid der gebonden monumentale kunsten met de bouwkunst trachtten te bereiken. Zijl heeft zich aan deze illusie, dat het ideaal te vinden zou zijn, in een zich als beeldhouwer principieel afhankelijk stellen van de bouwkunst, onttrokken. Hij heeft zijn eigen inspiratie gevolgd in die wonderlijk knappe kleine stukken plastiek, die een beeldje doet vervluchtigen in een spel van licht en schaduw.

Het is meer dan dertig jaar geleden dat Zijl op een tentoonstelling in het Stedelijk Museum verscheen met zijn Zee. Kent iemand nog de Zee van Zijl, een stuk brons in een deftige eiken lijst. Waar is die Zee gebleven?

Zijl, U hebt die beangstigende, zware golven van brons toch op een goeien dag niet omgesmolten tot een zingend herdersknaapje? Ik verdenk U er van, want wat schudden de geheide critici, die het zoo wisten, bedenkelijk het hoofd over zoo'n anarchie, zoo'n verloochening van de beeldhouwkunst. Maar heeft iemand sindsdien op het land der aarde zulk een stuk „zee" gezien?

Laten we niet over de Zee beginnen. Ook zonder haar zouden wij over den 80-jarigen Zijl 10 nummers kunnen vullen. Maar we mogen het niet. Wij eindigen. Zijl is een beeldhouwer en dat zegt alles.

J. P. M.

DOKTERSHUIS TE JULIANADORP ARCH. JOH. A. PETERS

Dit doktershuis is ontstaan uit een kaasmakerij. Het is dan ook meer een metamorphose dan een verbouwing. Toch is er van de oude toestand nog wel wat gebleven. De karkas van het doktershuis was ook de karkas van de kaasmakerij. Deze was gebouwd naar den stijl van een Noord-Hollandsche boerderij met een groot, in den plattegrond rechthoekig „vierkant". De zolderbalklaag die op hoogte van de goot ligt en het geheele gebouw beslaat, wordt in het midden ondersteund door twee zware moerbalken, welke op hun beurt steun vinden in de vierkantstijlen en de buitenmuren. Bij den verbouw heeft de architect om den ouden buitenmuur een nieuwen gebouwd, zoodat een spouwmuur ontstond. Het dak is toen met nieuwe pannen bedekt. Verder is er eenvoudig binnen het het gebouw een andere indeeling gemaakt, waarbij eenige bestaande binnenmuren konden worden gebruikt. Ook de aanwezige stevige zolderbalklaag is dankbaar benut.

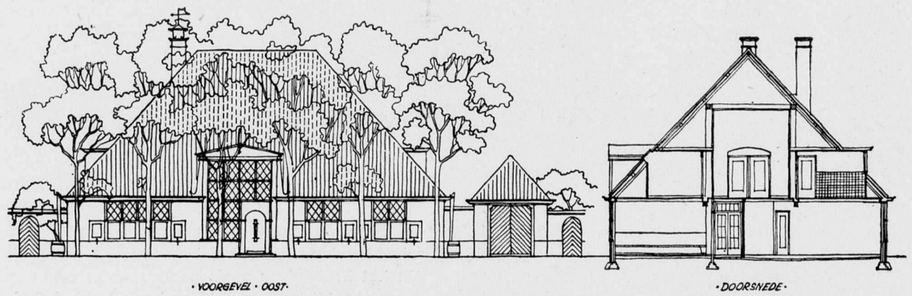

Nieuwe toestand. Schaal 1 à 300.

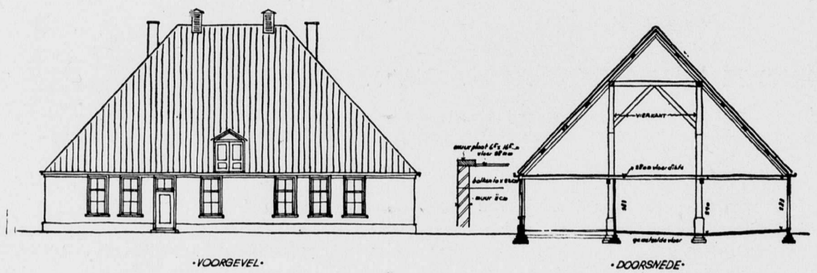

Doktershuis te Julianadorp. Oude toestand. Arch. Joh. A. Peters.

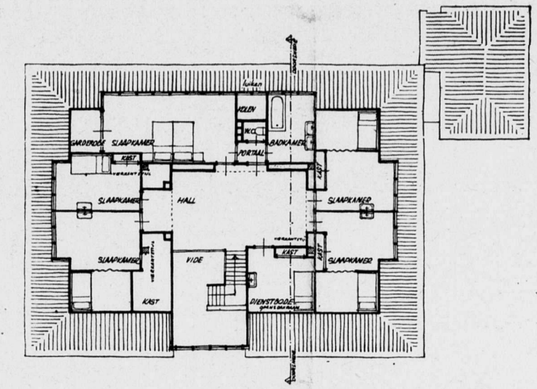

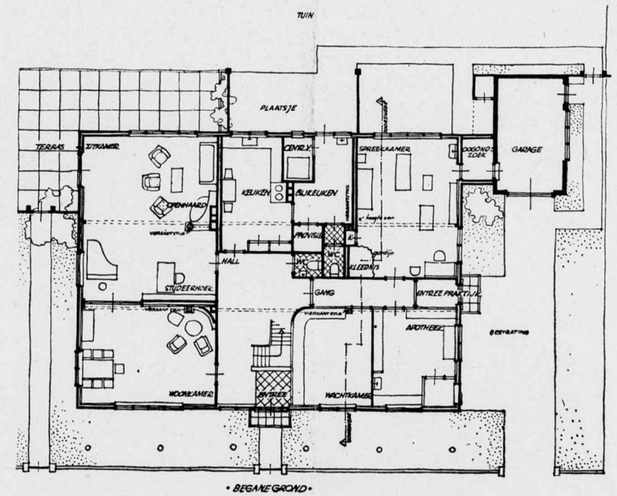

Plattegrond doktershuis. Schaal 1 à 300.

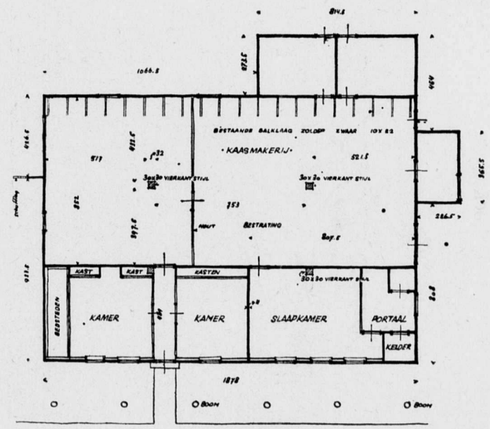

Plattegrond kaasmakerij
Schaal 1 à 300.

Architect Joh. A. Peters.

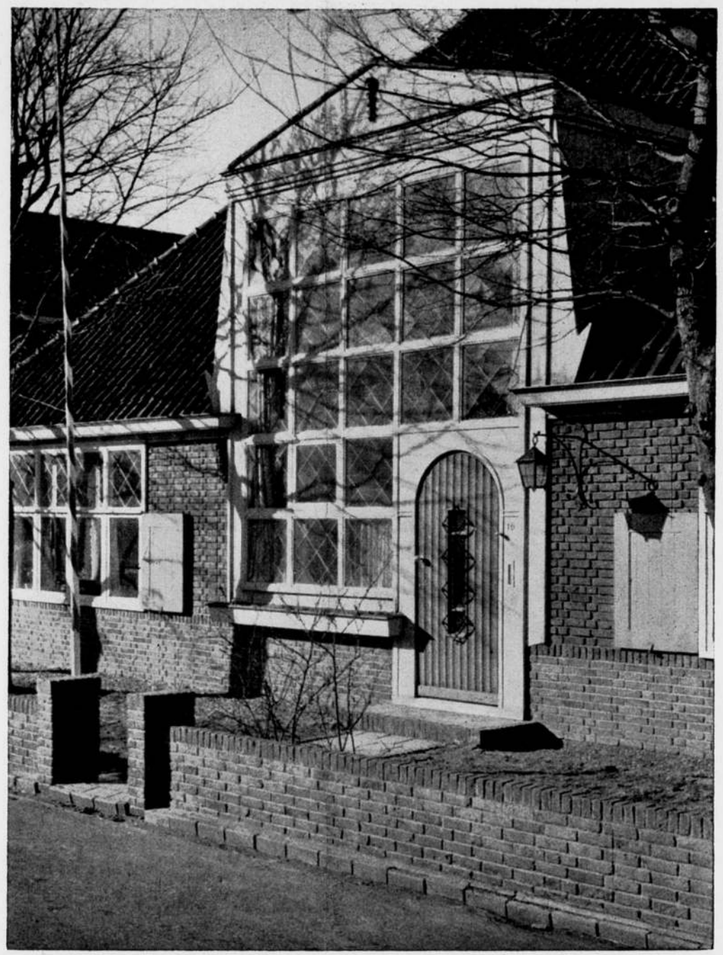

Dokterswoning
te Julianadorp.

Architect Joh. A. Peters.

Raam in het gebouw van den Hoogen Raad. P. A. H. Hofman fecit.

ARCHITECTUUR EN GLASSCHILDERKUNST

BESCHOUWING OVER HET WERK VAN PIETER A. H. HOFMAN

Wanneer gesproken wordt over architectuur en glasschilderkunst, dan denkt men onwillekeurig aan de cathedraal van Chartres en de beroemde vensters of aan de „Goudsche glazen". Dit is volkomen verklaarbaar, omdat deze kunst niet altijd gebloeid heeft en langzamerhand als het ware verloren was geraakt; hetzelfde kan worden gezegd van de bouwbeeldhouwkunst.

Dit was zeer te betreuren, omdat de historie ons leert, dat uit de samenwerking van architecten, beeldhouwers en glazeniers de schoonste bouwwerken zijn ontstaan.

Het ligt niet in de bedoeling van dit artikel om aan de ontwikkeling en verval van deze samenwerking uitvoerige beschouwingen te wijden, doch wel om er op te wijzen, dat het heden ten dage weer mogelijk is om het werk van den architect te verrijken op die plaatsen, welke daarvoor in zijn schepping in aanmerking komen. Er zijn vele voorbeelden aan te wijzen, waarbij deze samenwerking op een mislukking is uitgeloopen en dat komt, omdat velen zich geroepen voelen, maar slechts weinigen uitverkoren zijn.

Naar mijn meening is een eerste vereischte, dat de ontwerper van gebrandschilderd glas in lood een zuiver gevoel heeft voor de dienende functie van zijn kunst en zich moet voegen in het werk van den architect. Bovendien moet hij naast kunstenaar volkomen vakman zijn, die zelf het werk kan uitvoeren, zoodat hij precies weet, wat het werkelijk effect zal zijn van de kleuren, en zijn compositie weet aan te passen in het geheel van de architectuur.

Pieter Hofman behoort tot de weinigen, die dit gevoel en vakmanschap volkomen bezitten, hiervan getuigt zijn werk, dat wij gelukkig in vele belangrijke gebouwen in ons land kunnen bewonderen.

Zijn eerste werken op dit gebied stammen uit de jaren tusschen 1925 en 1930. In het begin als het ware beheerscht door een strakke geometrische opzet, verwant aan het

Rondvenster in het kantoorgebouw van de „Heemaf" te Hengelo. Pieter A. M. Hofman fecit.

werk van een Thorn Prikker en Willem van Konijnenburg, waarvan de ramen in de Bijenkorf te Den Haag (1925), de ramen in de hall van de R.H.B.S. te Harlingen (1928) en het raam boven den hoofdingang van het flatgebouw te Den Haag (1930) getuigen.
Langzamerhand zien wij dan een overgang van dit vroege werk naar het werk, waarbij hij tot een vrijere compositie komt binnen de grenzen, die hem daartoe door de verschillende architecten worden gesteld.
In deze overgangsperiode maakt hij de ramen in de hal van den Octrooi Raad (1933), van het gebouw voor de P.E.G.E.M. te Nijmegen (1936), van de „Kema" te Arnhem (1937), de ramen in de traphal van het gebouw van den Pensioenraad te Den Haag (1937) en de rondvensters in de Vrijzinnige Kerk te Den Haag (1937). In de laatste werken blijkt wel zeer sterk zijn groei naar een vrijere behandeling van de figuren en blijkt hij in staat een rondvenster prachtig te kunnen vullen, waarbij de keuze van het materiaal en de kleuren bijzonder geslaagd genoemd kan worden.
Hofman verstaat ook de kunst heraldiek en de juiste symboliek in zijn opgaven te verwerken en wel op zeer eigen wijze. Hiervan getuigt zijn werk in het bijzonder in de laatste jaren vóór en ook nà 1940. Ik vestig hiervoor de aandacht op de ramen, die hij maakte voor de Aula van de Gemeente Begraafplaats te Den Haag (1938), het raam voor de N.H. Kerk te Kolmschate (1938), het raam in het gebouw der Hoogen Raad, Den Haag (1938), het raam van het gebouw van N.I. Gas- en Electriciteits Mij. (1939) en in het bijzonder op het heraldiekraam voor het stadhuis te Leiden (1940).

Vooral in dit laatste werk blijkt, na vergelijking met het vroegere werk, hoe de kunstenaar los is gekomen van het wat te strakke geometrische stramien en dat dan toch dit werk volkomen architectonisch blijft en niet tot een prentje wordt. Op juiste wijze past het werk zich aan bij de door den architect vastgestelde onderverdeeling van het raam, waarbij de kleuren en de afwisseling van lichte en donkere partijen voor het juiste evenwicht zorgen. Als laatste werk zou ik willen noemen het rondvenster, dat Hofman maakte voor het kantoorgebouw van de „Heemaf" te Hengelo (O) (1940).

Als toelichting diene, dat hier de figuren zijn gedacht op een „kompas". De naald staat op „onveranderlijk, pariteit". In het hart van het raam een Koggeschip met daarop twee figuren, dragende het wapen van Overijssel en het wapen van Hengelo. Het schip is omgeven door 4 figuren voorstellende: „smid", „visscher", „wever", „boer". De kleuren blauw en bruin in diverse nuancen, grijzen (licht en donker), getemperd geel en wat groen, geschilderd in zwart grisaille.

De figuren zijn prachtig in het ronde vlak gezet, waarover op speelsche wijze het lood is verdeeld en toch weer als bindend element werkt.

De tijd ligt nog niet lang achter ons, waarin wij eigenlijk bevreesd waren nog een plaats in te ruimen voor het glas in lood in ons werk als reactie op de onbevredigende

Glasraam in het Stadhuis te Leiden. Pieter A. H. Hofman fecit.

wijze, waarop bepaalde zgn. „glazeniers" hun taak hebben opgevat.
Ik meen met het bovenstaande en de hiervolgende afbeeldingen te hebben aangetoond, dat — indien slechts een werkelijk kunstenaar en vakman wordt ingeschakeld — hiervoor niet de minste vrees behoeft te bestaan.

C. A. ABSPOEL.

PROF. Dr. Ir. D. F. SLOTHOUWER

Bij Kon. Besluit is aan Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer op zijn verzoek eervol ontslag verleend als hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft met ingang van 1 Mei 1946.

PROF. Ir. H. T. ZWIERS

De Minister van Openbare Werken en Wederopbouw heeft het verzoek van Prof. Ir. H. T. Zwiers, zich terug te trekken als lid van het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw, ingewilligd.
In verband daarmede heeft Prof. Zwiers zijn praktijk als architect en adviseerend ingenieur weer opgevat.

KORT VERSLAG VAN DE VERGADERING VAN HET HOOFDBESTUUR OP 23 MEI 1946

1e. Mededeeling werd gedaan dat de in 1940 opgerichte Nederlandsche Technische Unie, die echter al spoedig haar werkzaamheden moest staken, deze weer heeft opgenomen en contact heeft gezocht met den B.N.A., die zich destijds bij deze Unie aansloot. De N.T.U. is te beschouwen als een soort van Federatie van Vereenigingen op technisch gebied, die zich o.m. zal bezig houden met de opleiding van technici.
Hoewel de Unie geen directe verwantschap met den B.N.A. heeft, heeft het Hoofdbestuur er geen bezwaar tegen gehad, tot deze Unie toe te treden, om de ontwikkeling te kunnen volgen.
2. Het Dagelijksch Bestuur heeft een bespreking gevoerd met vertegenwoordigers van de Unie van Technici (U.V.T.) over de arbeidsvoorwaarden. In afwijking van vroegere regelingen en ook van die, van welke de leden van den Kring Rotterdam zich voorloopig tot nadere regeling der zaak bedienen, gaat de U.V.T. niet uit van de bekwaamheid in de norm van diploma's maar van de functie. Principieel dus geheel nieuw en naar het ons lijkt alleszins een logische basis. De U.V.T. heeft daartoe een beschrijving der functie van de bouwkundige technici opgesteld en een concept-salarisregeling, welke dezer dagen met het Dagelijksch Bestuur zal worden besproken.
3e. De hoofdschotel van de bespreking waren de antwoorden van de kringen op het voorstel over de

werkverdeeling, de architectenkeuze en het honorarium voor Wederopbouw. De meeste kringen vinden deze voorstellen onaanvaardbaar. Enkele karakteriseeren ze eenvoudig als een uiting van staatssocialisme, staatsabsolutisme, van Duitschen geest, enz. en verwerpen ze daarom principieel, andere motiveeren hun bezwaren in een artikelsgewijze bespreking van de voorstellen. Met deze critiek, hoe duidelijk en scherp ook, komen wij niet, in de geschapen situatie, veel verder. Wij moeten opbouwen. Daarom stelde het Hoofdbestuur het op prijs, dat de kringen Friesland en Rotterdam, die beide zich met de voorstellen niet kunnen vereenigen, toezegden binnenkort met nieuwe voorstellen te zullen komen. Deze voorstellen worden met belangstelling afgewacht.

De reacties van de Kringen op de voorstellen besprekend en overdenkend, kon het Hoofdbestuur zich toch niet aan den indruk onttrekken, dat de bezwaren niet alleen voortgevloeid zijn uit de concreetheid der voorstellen zelf, maar ook voor een deel uit de wijze waarop de behandeling heeft plaats gevonden, waarbij de kringen verstoken zijn geweest van de mogelijkheid in te dringen in den dieperen geest van deze nieuwe materie, in welken geest de ontwerper der voorstellen ze heeft geconcipieerd. De mogelijkheid van voortdurend onderling contact, waardoor de geest van welwillendheid en bereidheid tot overleg wordt aangesterkt, ontbreekt momenteel nog. De verschillende verzoeken om te komen tot een algemeene Ledenvergadering zijn dan ook ernstig overwogen. De vergadering was echter van oordeel dat in dezen tijd op een Algemeene Ledenvergadering de nieuwheid tegenover elkaar een vruchtbare uitwisseling van gedachten zal beletten en daardoor kwam het denkbeeld naar voren vergaderingen van ieder district te houden. De sfeer van het groepseigene blijft dan nog behouden, en daardoor wordt een kader geschapen, waarin wij elkanders standpunt en gezichtspunt t.a.v. verschillende onderwerpen allicht beter zullen leeren begrijpen.

Het denkbeeld der districtsvergadering werd aanvaard.

Het Dagelijksch Bestuur heeft naar aanleiding waarvan besloten over eenige weken een vergadering te doen beleggen in het zuiden des lands, waarop alle in het district Zuid gevestigde architecten zullen worden uitgenoodigd, en waarop het Dagelijksch Bestuur tegenwoordig zal zijn. Op deze vergadering zullen dan de op dit oogenblik vitale punten van den B.N.A. worden behandeld, uiteraard ook de honorariumregeling. Dit punt werd op 23 Mei ook uitvoerig besproken, naar aanleiding van de kringbezwaren. Men acht het honorarium te laag. Sommige spreken van de noodzakelijkheid van 40 %, anderen voor bepaald werk van minstens 100 % verhooging.

4e. Stichting van een „Bouwcentrum".

Door den Heer Ir. C. Wegener Sleeswijk, die den B.N.A. vertegenwoordigde in de daarvoor ingestelde voorbereidingscommissie, werd een uiteenzetting gegeven van het te stichten „Bouwcentrum".

Het doel van het Bouwcentrum is het geven van een objectieve aanschouwelijke, mondelinge en schriftelijke voorlichting op het gebied van het bouwwezen. Dit wil men trachten te bereiken door het exposeeren van materialen enz. en door het geven van technische voorlichting door middel van uniform drukwerk, dat onder contrôle van een commissie van toezicht wordt samengesteld, in overleg met de erkende beproevings- en researchlaboratoria. Ook zal er economische en commercieele voorlichting worden gegeven. De inzending van de materialen zal zooveel mogelijk moeten geschieden door de vakgroepen en niet door de firma's afzonderlijk, omdat het Bouwcentrum geen commercieele doeleinden heeft.

Het Bouwcentrum zal te Rotterdam worden opgericht. Daar bestonden reeds plannen om te komen tot een permanente expositie van bouwmaterialen. Besloten werd tot samenwerking met de initiatiefnemers in Roterdam, waardoor het mogelijk zal worden de plannen spoedig te verwerkelijken.

Als stichters van het Bouwcentrum zullen optreden de B.N.A. en Cencobouw. Het Bestuur van de Stichting zal zijn samengesteld als volgt:

1 vertegenwoordiger van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw.

1 vertegenwoordiger van de Stichting Centrum voor de Techniek en de Economie van den Wederopbouw te Rotterdam.

5 vertegenwoordigers van den B.N.A., de O.N.R.I. en de Ver. van Directeuren van Gemeentewerken.

5 vertegenwoordigers van Cencobouw.

1 vertegenwoordiger van het Bureau Documentatie Bouwwezen.

1 vertegenwoordiger van Ratiobouw.

2 vertegenwoordigers van de Centrale Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (T.N.O.).

2 vertegenwoordigers van de bouwvakorganisaties.

De inkomsten zijn geraamd voor 1947 op ƒ 250.000,—, voor 1948 op ƒ 400.000,—, voor 1949 op ƒ 550.000,—. Een sluitende begrooting voor de exploitatie van het eerste jaar zal mogelijk zijn.

De vergadering verklaarde zich gaarne accoord met het verzoek, den B.N.A. als medestichter te doen optreden.

AUDIENTIE BIJ Dr. Ir. Z. Y. VAN DER MEER

Het Dagelijksch Bestuur heeft een bespreking aangevraagd bij Dr. Ir. Z. Y. van der Meer over de regeling van het architectenhonorarium, zulks in verband met het feit dat de architecten als groep niet accoord gaan met de gepubliceerde regelingen.

Getracht zal worden, te bereiken, dat ook de rechtmatige invloed van de architecten bij deze regelingen zal worden erkend en dat deze regelingen, in samenwerking met den B.N.A. als vakvereeniging van de architecten, zullen worden vastgesteld.

CONTRIBUTIE 1946

De leden worden herinnerd aan de betaling van de contributie en storting Ondersteuningsfonds voor het jaar 1946, bij voorkeur door storting van het bedrag op postrekening 71518. (Zie hiervoor Bouwk. Weekbl. No. 15.)

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 25 JUNI 1946, No. 17

Directiekamer. C. B. Posthumus Meyjes Architect.

BIJ DE BETIMMERING VAN EEN DIRECTIEKAMER

ARCHITECTEN POSTHUMUS MEYJES EN VAN DER LINDEN. ONTWERP EN BOUWLEIDING C. B. POSTHUMUS MEYJES

Het was in het jaar 1942, dat schrijver dezes opdracht kreeg om een betimmering te ontwerpen voor de kamer van den directeur eener behangselpapier-fabriek. Als gevolg van den eigenaardigen vorm van het vertrek, die een goede ruimtewerking in den weg stond, was een voorafgaande verbouwing noodzakelijk. Door de vlotte medewerking van den directeur van het Bouwtoezicht, die van meening was, dat hier niets gebouwd, doch alleen een en ander veranderd moest worden, kon de noodzakelijke verbouwing plaats hebben, waarbij aan de kamer een rechthoekige vorm, met uitspringende haardnis en een gedeeltelijk ronde achterwand werd gegeven.

Het maken van een betimmering in de directiekamer van een behangselpapier-fabriek legde een speciale moeilijkheid op aan den ontwerper. Het spreekt vanzelf, dat het behang, als vlakke tonalistische wandbekleeding in dit vertrek goed tot uitdrukking gebracht moest worden, met daarnaast een ondersteunde verrijking door de betimmering. Ik heb gemeend dit punt tot oplossing te moeten brengen, door deze kamer a-symmetrisch te be-

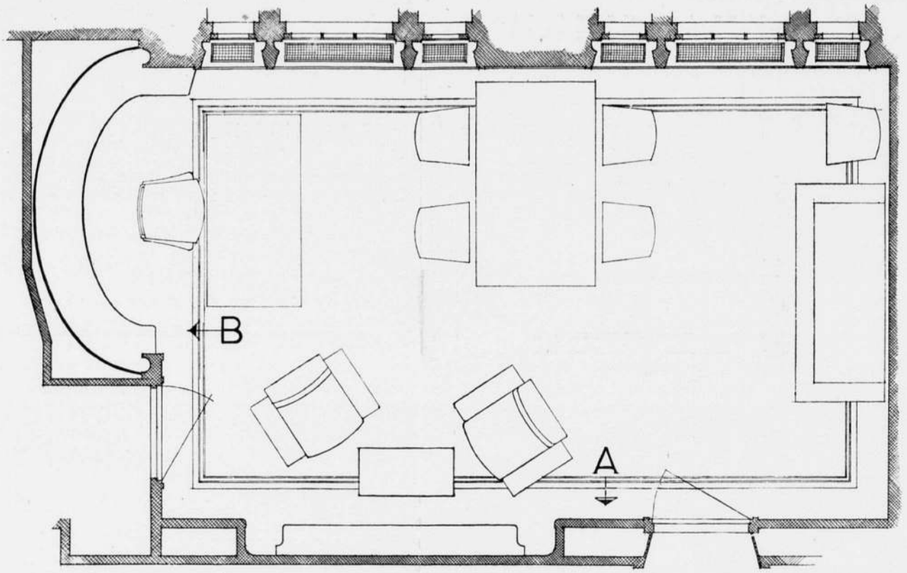

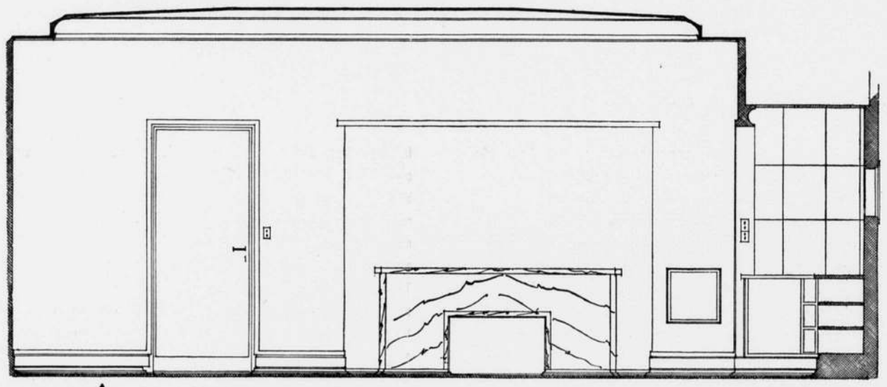

Directiekamer Plattegrond en Schoorsteenwand Schaal 1 à 50 Architect: C. B. Posthumus Meyjes

handelen en de betimmering — behoudens een krachtig geprofileerd plint rondom, en een horizontale band als ondersteuning van het koepelvormige stucplafond — alleen plaatselijk aan te brengen, zoodat toch het behang, als demonstratief product van de fabriek, ten volle tot zijn recht zoude komen.

In dezen „onsymmetrischen gedachtengang" werd ik versterkt door de overweging, dat de plaats van den lessenaar in de kamer, als symbool van den zetel van het hoofd der firma, gefixeerd moest worden, dus zoodanig dat er maar één juiste plaatsing voor stoel en lessenaar zoude zijn. Zulks is verwezenlijkt, door achter den zetel een ellipsvormige nis te maken, tot tafelhoogte voorzien van kastjes, laden en open vakken, ten behoeve van dossiers en staalboeken, met daarboven een gefineerde kuip voorzien van indirecte verlichting en een electrisch klokje als middelpunt. Daaraan grenzend werd de geheele raamwand met radiatorkasten en gordijnnissen ter voller hoogte betimmerd. Naast de centrale verwarming, werd als bijverwarming in voor- en najaar een electrische haard gewenscht, die door de firma Winkelman werd ontworpen en uitgevoerd, en die omlijst is met een vlak gehouden mantel van Portor marmer. Voorts werd een parketvloer aangebracht.

Het was verheugend, om ook de lessenaar met stoel en bijzettafeltje te mogen ontwerpen. Van den stoel, die met donker groen rundleder is bekleed, werd eerst een vurenhouten proefmodel vervaardigd, teneinde een goede „zit" te kunnen be-oordeelen. De beeldhouwster Nell Klaassen heeft met gevoelige hand het snijwerk aan den lessenaar

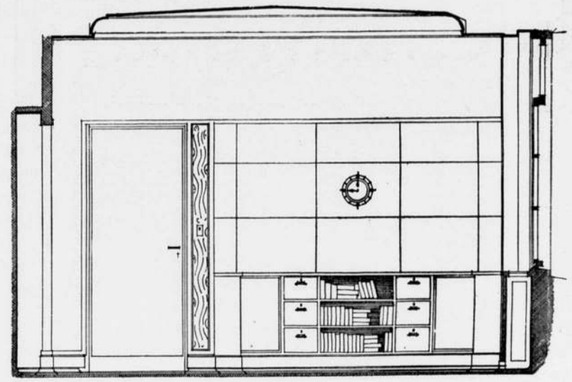

Directiekamer Niswand Schaal 1 à 50

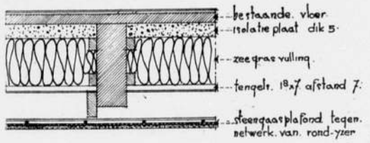

DETAIL. PLAFOND CONSTRUCTIE
SCHAAL. 1 à 10.

Schaal 1 à 20

Architect: C. B. Posthumus Meyjes

en naast de deurstijl uitgevoerd. De kamerdeuren zijn afgehangen aan onzichtbare OZIBA scharnieren, waardoor — als gevolg van het ontbreken der vervelende scharnierknoopen — een zeer rustig aanzien ontstaat. De fineerbladen van de kuip zijn om en om gelegd, teneinde eenig spel in de houtnerf te verkrijgen. Het fineeren van dit holle lichaam, dat geheel uit de hand is geschied, bleek niet eenvoudig te zijn, doch de firma F. van Rossum te Hilversum, die de geheele betimmering in Grieksch notenhout heeft uitgevoerd, heeft zich hiervan op vakbekwame wijze gekweten.

Het tot in de perfectie uitgevoerde behangwerk — zonder eenige overlapping van de naden, bewijst wat met dit materiaal, mits naar den eisch van het vak uitgevoerd, als wandbekleeding bereikt kan worden.

Amsterdam, April 1946.

C. B. POSTHUMUS MEYJES.

ZUIVERING VAN AANNEMERS

Wij ontvingen onderstaande mededeeling van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw.

Meermalen hoort en leest men, dat de Overheid bij het opdragen van werken onvoldoende aandacht schenkt aan de „zuiverheid" van de aannemers en dientengevolge ook werken worden gegund aan aannemers, die gedurende de bezetting niet geschroomd hebben voor de Duitsche Weermacht te werken. Het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, als een der belangrijkste Overheidsorganen, die werken opdragen, deelt ons mede, dat het dienaangaande het volgende standpunt inneemt.

Op veel aannemers wordt de critiek uitgeoefend, dat zij tijdens de bezetting niet de juiste houding hebben aangenomen. De beoordeeling van hun houding berust bij de bevoegde rechterlijke colleges. Het is bij de zuivering in het algemeen duidelijk gebleken, dat vele aanklachten onvoldoende gegrond zijn, dikwijls ook moeten worden toegeschreven aan onbekendheid met de feiten, om van persoonlijken wrok maar niet te spreken. Niets zou verkeerder zijn dan eigen rechter te spelen. Zoolang de voor de zuivering aangewezen instantie geen uitspraak heeft gedaan, verkeert de opdrachtgever dus in een impasse. Hij moet in die periode zelf besluiten. Het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw vraagt in die periode van iederen aannemer, alvorens hem een opdracht te geven, een verklaring. Die verklaring houdt dan in, dat hij niet voor de Duitsche Weermacht heeft gewerkt, of dat hij dit wel heeft gedaan. In het laatste geval moet hij opgeven, wat hij gedaan heeft, wanneer, waarom.

In die tusschentijdsche periode moet de opdrachtgever dan zelf beslissen aan de hand van die verklaring. Het behoeft wel geen betoog, dat er wel een zeer bijzondere reden moet zijn een opdracht te geven aan een aannemer, die verklaard heeft niet heelemaal vrijuit te gaan.

Ten aanzien van de onder beheer gestelde bedrijven, die in den bezettingstijd fout zijn geweest, ligt de kwestie wat gemakkelijker. De beheerder heeft toestemming noodig om een werk uit te voeren van de door het Nederlandsche Beheersinstituut ingestelde centrale commissie Beheer en Herdistributie Bouwbedrijf. Deze Commissie geeft die vergunning niet af, indien zij van meening is, dat er andere aannemers zijn, die het werk even goed kunnen uitvoeren. Er doen zich soms gevallen voor, dat die er niet zijn. Te denken valt b.v. aan enkele onder beheer gestelde groote aannemingsmaatschappijen, die van oudsher in het bezit zijn van een uitgebreid materiaalpark. Men zou de vraag kunnen stellen waarom dit materiaal dan niet aan de andere aannemers gegeven wordt, op wier gedragingen in den bezettingstijd niets aan te merken is. Het antwoord luidt: die onder beheer gestelden zijn meestal nog geen veroordeelden, doch verdachten. Men moet niet op de uitspraak vooruit loopen. Afgezien daarvan zal dan nog moeten worden uitgemaakt, of een dergelijke aannemingsmaatschappij, waarvan er bij zijn met wereldreputatie en ingewikkelde financieele verhoudingen, afgebroken moet worden, omdat de directeur fout was. Voorwaar een moeilijk probleem, waarbij ieder geval op zich zelf zal moeten worden afgewogen.

STATIONSGEBOUWTJE TE HOOGVLIET
ARCHITECT CORNS. ELFFERS

Het Stationsgebouwtje te Hoogvliet ligt aan de trambaan van de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij.
In Mei 1940 werd het wachtlocaaltje met woning aan de halte Hoogvliet van de R.T.M. verwoest.
In 1941 werd opdracht gegeven tot den wederopbouw daarvan, waarvoor einde 1942 bouwvergunning werd verkregen. Eenige dagen later werd deze vergunning echter door de Duitsche instanties ingetrokken.
De baanwachter betrok tijdelijk een keetje en de voor de reizigers beschikbare wachtruimte was uiteraard klein en uiterst primitief. Direct na de bevrijding moest met den bouw worden begonnen en deze had een vlot beloop.
De foto's en teekeningen spreken voor zich.

Ten aanzien van de gebruikte materialen kan nog het volgende worden opgemerkt:
plint zwart (inertol)
gevelmuurwerk gebroken wit (Flexon van Sikkens' Lakfabrieken).
kozijnen lichtgrijs.
stalen ramen gebroken wit.
boeiborden en kopbeschieting lichtgrijs en gebroken wit.
dak met roode Rijnpannen.
Het gebouwtje is keurig uitgevoerd door Mak's Aannemersbedrijf te Rotterdam.

ROTTERDAM, April 1946. CORNS. ELFFERS

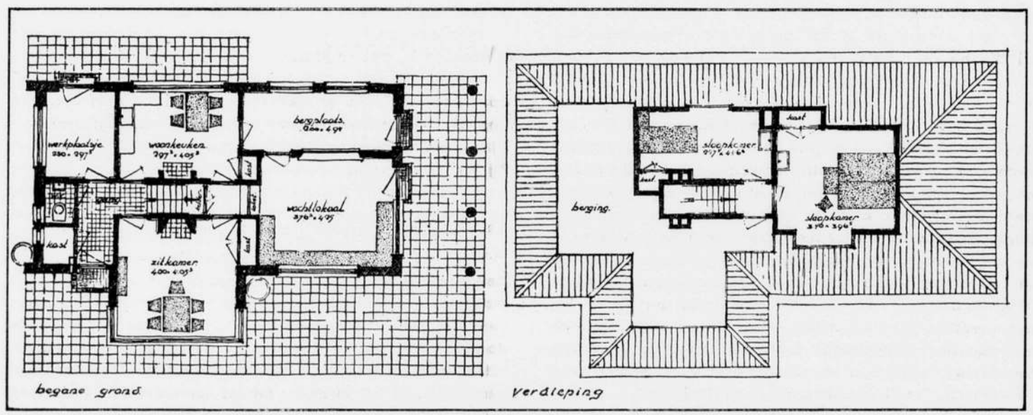

Stationsgebouwtje te Hoogvliet Plattegronden Schaal 1 à 200

BOEKBESPREKING

HISTORISCHE GEBOUWEN VAN ROTTERDAM door J. Verheul Dzn. architect B.N.A. Eerste Serie. Uitgaaf W. Zwagers Rotterdam.
De Heer J. Verheul Dzn., die na zijn 70en jaar begonnen is zich te wijden aan de beschrijving van de oude gebouwen van Rotterdam en omstreken, en bij het uitbreken van de oorlog in '40 een respectable serie publicaties op zijn naam had staan, heeft zijn toen onderbroken taak weer opgevat. Als 86 jarige hervat hij zijn publicistisch werk, door een nieuwe serie te beginnen over historische gebouwen van Rotterdam. De Heer Verheul heeft in zijn lange leven de „gloire et misère" van de architectenloopbaan gekend. Hij heeft het halve eeuwfeest van een zijner hoofdwerken beleefd, maar daarna nog de totale ondergang ervan. Een unicum in de geschiedenis der architecten. Wel moet hij van een onverwoestbare levenskracht zijn en het geloof bezitten in de uiteindelijke triomph van het goede, om opnieuw aan den arbeid te tijgen en over de verloren gegane bouwkunst van Rotterdam een zeer lezenswaardig boekje te schrijven als hier voor mij ligt.
Het boek, dat 84 pag. dik is, bevat beschrijvingen over de Groote Kerk, de gesloopte oude Waalsche Kerk, de gesloopte Vleeschhal, het oude Boymans, de gesloopte Oosterkerk, het voormalige O.-I., Huis, het voormalige Gereformeerd Burgerweeshuis, de voormalige oude Beurs, het voormalige Oude Mannenhuis en het oude Vrouwenhuis, toegelicht door niet minder dan 42 illustraties, waarvan vele naar de bekende teekeningen van den Heer Verheul zelf. Van de oorspronkelijke uit 1621 dateerende gevel van de Vleeschhal aan de Botersloot is een afbeelding in kleur opgenomen.
De journalistieke schrijftrant van den schrijver maken het boek aangenaam leesbaar en het zal ongetwijfeld voor vele Rotterdammers, die van hun stad en haar geschiedenis hielden een begeerenswaardig bezit zijn. De uitgave is fraai verzorgd. In de 2e serie zullen nog een 10-tal gebouwen worden behandeld.

J. P. M.

HET RIJKMUSEUM EN DE RECLAME

De bezoekers van de hoofdstad, die voorbij het Rijksmuseum komen, zullen thans weer eens kunnen ervaren hoe waarlijk chique Amsterdam zijn waardevolle gebouwen behandelt. Aan de lichtmasten voor den hoofdgevel van het Rijksmuseum is nl. thans een wit doek bevestigd van ongeveer 8 à 10 m lengte, waarop het Europeesch Zwemtournooi staat aangekondigd. Aldus vormt Cuyper's fraaie Museumgevel weer eens een goed fond voor een reclame, die in het oog moet vallen.
Oneindige moeite geeft men zich om de situatie van een gebouw, vooral van een monumentaal gebouw, te bepalen. Het doel ervan is niet alleen de plaats van het gebouw in het stadsbeeld zoo gunstig mogelijk te bepalen, maar ook omgekeerd de omgeving het gebouw zoo gunstig mogelijk te doen beinvloeden. Een voornaam punt bij een bouwwerk, bij het zien en ondergaan van architectonische schoonheid, is het naderen tot een bouwwerk. Waarom miskent men al deze factoren, terwille van een reclame? Wil men reclame, laat men het dan goed doen en b.v. ter weerszijden van de poort, waardoor men de zaal van de Nachtwacht betreedt, een paar (aesthetisch goed verzorgde) reclames aanbrengen voor tabak en margarine. Dit kan zooveel geld in het laadje brengen, dat we nieuwe Rembrandts kunnen koopen, waarvan we dan de poort tot de zalen waar ze hangen, wederom met (natuurlijk weer goed verzorgde) reclames kunnen voorzien. Enz.
Vindt men dit kunstschennis, waarom mag dan wel het gezicht op het Rijksmuseum eenige weken gestoord worden door een voddige reclame?
Het is lastig tot nieuwe mooie bouwwerken te komen. Is het ook misschien lastig oude mooie bouwwerken te hebben, als er zulke vervelende en pietluttige Amsterdammers op de Weteringschans loopen.

J. P. M.

A PROPOS: EEN VOORBEELDIGE WIJZE VAN VAKBEOEFENING

Neen, klaar en duidelijk zijn de begrippen daaromtrent nog lang niet. Het is waar, ieder moet het pad der deugd bewandelen, ieder wil ook het pad der deugd bewandelen, maar h o e loopt het pad? Waar is de enge weg in het labyrinth van kronkelpaden, waar men op iedere kruising het spoor bijster worden kan. Het kost op een moment soms hoofdbrekens precies te weten, hoe men nu eigenlijk gaan moet als men op het rondpoint van den Eeredode belandt en het is daarom een verheugenis een circulaire te ontvangen, waaruit het zoo moeilijk te bepalen gedrag eens architecten klaar, reëel, oprecht in zijn volle mérites spreekt. Een rustig, klaar betoog, over goede bediening en ook over een en ander wat het honorarium daarvoor betreft, is in dezen tijd een verkwikking. Daarom ruimen we gaarne plaats in voor de bedoelde circulaire, die de Heer Leo J. van Loon, die in het dagelijksch leven Chef van de afdeeling Bouwvakarbeiders van de Arbeidsbeurs schijnt te zijn, heeft rondgezonden.
Zij luidt als volgt:

Eindhoven 8 Mei 1946.

Aan de Oorlogsgetroffenen der Gemeente Reusel.

M.M.

Een dezer dagen kwam ik in contact met een Uwer getroffenen in verband met den wederopbouw van zijn pand.
Zooals ik vernam, zullen velen Uwer vergunning krijgen tot wederopbouw. Mogelijk zult U echter terugschrikken voor de te hooge opbouwkosten, die zoo links en rechts genoemd worden. Vooraleer U echter juist kunt beoordeelen of deze bouwkosten werkelijk voor U te

hoog zouden komen, moet U een terzake deskundige Uw plannen laten uitwerken.
Langs dezen weg kom ik mij als architect aanbevelen. In 1940 heb ik zeer veel werk in het zwaar gebombardeerde Zevenbergen herbouwd, tot volle tevredenheid. Thans heb ik mij gevestigd te Eindhoven en heb in deze stad en daarbuiten reeds verschillende herbouwplannen in bewerking en uitvoering. De kostprijs viel den getroffenen werkelijk mee.
Wat ik U kan garandeeren is het volgende:

1e. Een goede en gezonde indeeling van Uw plan.

2e. Een verzorgd geheel zoowel innerlijk als uiterlijk, plannen dus die bij Bouw- en welstandstoezicht worden goedgekeurd.

3e. Een juiste toepassing van materialen, aangepast aan de tijdsomstandigheden.

4e. Een juiste kostenberekening.

5e. Een goede en regelmatige contrôle tijdens het bouwen.

6e. Een goede regeling met betalingen enz.

7e. Een vlugge en goede bediening.

Mijn voorwaarden zijn de volgende:
Het honorarium dat door mij berekend wordt bedraagt in het algemeen 7% van de bouwsom. Voor een getroffen plaats als Reusel zou ik dit willen verlagen tot 5% indien ik b.v. meer dan 10 panden als opdracht kreeg. Het zou dus Uw aller voordeel zijn onderling dezen herbouw eens te bespreken en mij b.v. eens uit te noodigen met U gezamenlijk hierover te komen praten. Deze uitnoodiging kost U niets. Wij kunnen *eens van gedachten wisselen en tot een goede en nut*tige bespreking komen.
Voor het maken van een voorloopig plan met daarbij behoorende begrooting wordt U dan 15% van het honorarium in rekening gebracht.
Een voorbeeld dus:
Een Uwer geeft mij een opdracht voor een voorloopig plan met juiste kostenberekening. Het plan komt op b.v. ƒ 10.000.— U betaalt mij dan, indien het niet door zou gaan, om welke redenen dan ook, 5% van ƒ 10.000.— is ƒ 500.—, hiervan 15% is ƒ 75.—
Naar ik meen, is dit geen bedrag om niet eens te probeeren of U werkelijk niet tot herbouw zou kunnen komen.
Wie Uwer neemt het initiatief een vergadering te beleggen en mij eens uit te noodigen. Natuurlijk kom ik ook graag persoonlijk naar U toe. De condities zijn precies hetzelfde, echter dan wordt voor het voorloopig ontwerp met begrooting berekend naar 7%, dus het bovenstaande voorbeeld weer:
Een plan van ƒ 10.000.— Honorarium 7% is ƒ 700.—, hiervan 15% is ƒ 105.—

Ik hoop op een oproep Uwerzijds en zal dan alles in het werk stellen U goed, vlug en zoo goedkoop mogelijk te bedienen.

Hoogachtend,

LEO J. VAN LOON, Architect
Guido Gezellestr. 32, EINDHOVEN

Portretbuste — Pieter Starreveld Fecit

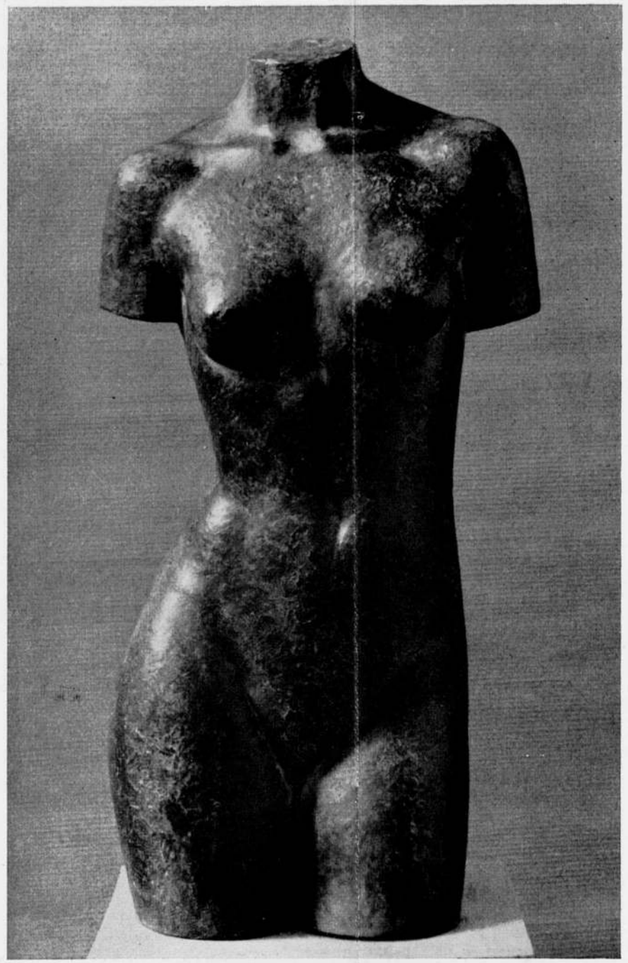

Torso — Cephas Stauthamer Fecit

EEN EN ANDER OVER BEELDHOUWKUNST

In vervolg op wat we in ons nummer van 30 April j.l. lieten zien, geven wij in dit nummer nog eens 2 voorbeelden van bouwkunst.
Van zuivere beeldhouwkunst, dus van de weergave van de weerbave van het natuurlijk geschapene. We zien aan beide beeldhouwwerken een eigenaardigheid. Het eene is alleen een hoofd, het andere een romp zonder hoofd, zonder armen en beenen, dus stukken van het natuurlijk geschapene, die in werkelijkheid geen existentie meer kunnen hebben. Het hoofd is niet, zooals bij een geschilderd portret, een deel van de mensch, door een bepaald afgebakend raam bekeken, waar men zich de volledige mensch figuur verder bij denken kan, (door vergrooting van het raam) maar ieder sculpturale kop is een eigen en apart iets en zou in werkelijkheid als het hoofd van Holofernes zijn.

Met de tors is het nog veel erger. Men kan zich het hoofd van Holofernes nog voorstellen, maar een zoo geamputeerd stuk romp als deze tors, is zelfs op een snijkamer een griezel. En toch kijken wij rustig, zonder huivering naar beide lichaamsfragmenten.
Ja, men denkt hierbij nooit aan iets gruwelijks. De beeldhouwer heeft iets z e l f s t a n d i g s geschapen, ietst van een geheel anderen psychischen aard dan dat wat het kunstwerk voorstelt. Het natuurlijk geschapene behoeft geen werkelijkheid te zijn, om den beeldhouwer in staat te stellen zich door middel van dat natuurlijk geschapene te manifesteeren.
De scherpe begrenzing van het terrein der zuivere beeldhouwkunst maakt dat terrein nog niet direct klein van omvang.

J. P. M.

BERICHTEN

SAMENSTELLING COMMISSIE VAN GESCHILLEN.

Voorzitter: Dr. J. P Fockema Andreae te Bilthoven, oud-Burgemeester van Utrecht, oud-Commissaris der Koningin te Groningen.

Leden eerste groep:

B. van Bilderbeek, architect te Dordrecht.
A. P. C. van Gool, architect te Goirle.
J. M. van Hardeveld, architect te Amsterdam.
Th. J. Lammers, architect te Amsterdam.
Ir. G. J. Langhout, architect te Amsterdam.
Ir. J. van der Linden, architect te Amsterdam.
Ir. H. G. J. Schelling, architect te Utrecht.
H. Teeken, architect te Heerlen.
A. J. J. Verspoor, architect te Heemstede.
Ir. W. K. de Wijs, architect te Enschede.

Leden tweede groep:

Ir. L. W. H. van Dijk, oud-Directeur van Gemeentewerken Rotterdam, te Hilversum.
Prof. Dr. Ir. F. K. Th. van Iterson, Directeur der Staatsmijnen in Limburg, te Heerlen.
Prof. Mr. M. G. Levenbach te Amsterdam, Hoogleeraar aan de Universiteit te Amsterdam.
Jhr. Ir. O. C. A. v. Lidth de Jeude te den Haag, oud-Minister van Waterstaat.
Ir. J. Nijsingh, Rentmeester d. Staatsdomeinen, te Zwolle.
Mr. B. J. M. van Spaendonck, Secr. Ver. v. Fabr. v. Wollen Stoffen, te Tilburg.
Ir. J. H. Telders, Directeur van de N.V. M. J. van Hattem's Havenwerken, Beverwijk.
Mr. Dr. F. L. G. Z. M. Vonk de Both, oud-Burgemeester van Tilburg, te Laren.
Mr. Dr. J. van Walre de Bordes, oud-Burgemeester van Middelburg.
Mr. J. Woltman, oud Secretaris-Generaal van het Ministerie v. Oorlog, den Haag.

Leden derde groep:

Op aanbeveling van de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten:

Ir. P. Bakker Schut, Directeur van den Dienst van Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting te den Haag.
Ir. A. Bos, Adjunct-Directeur van den Gem. Techn. Dienst te Rotterdam.
J. A. H. Perey, Directeur van Gemeentewerken te 's-Hertogenbosch.
Ir. L. S. P. Scheffer, Hoofd van de Afd. Stadsontwikkeling en Uitbreiding te Amsterdam.
Ir. B. Verhey, Technisch-adviseur Ver. v. Ned. Gemeenten, Amersfoort.

Op aanbeveling van den Directeur-Generaal van den Rijkswaterstaat:

Jhr. Ir. A. G. Beelaerts van Blokland, Hoofdingenieur-Directeur van den Rijkswaterstaat te Zwolle.
Ir. W. H. Brinkhorst, Hoofdingenieur-Directeur van den Rijkswaterstaat te 's Gravenhage.

Op aanbeveling van het Hoofd v.d. Rijksgebouwendienst:

Ir. H. Hoekstra, Hoofdarchitect bij den Rijksgebouwendienst te 's-Gravenhage.
Ir. J. G. Robbers, Hoofdarchitect bij den Rijksgebouwendienst te 's Gravenhage.

Secretaris: Mr. W. A. M. Cremers, Utrechtschestraat 14 te Arnhem.

RIJKSCOMMISSIE VAN ADVIES VOOR DEN BOUW BOUW VAN SCHOUWBURGEN EN CONCERTZALEN

Teneinde te bevorderen dat bij den herbouw en oprichting van schouwburgen en concertzalen tijdig deskundige voorlichting wordt gegeven wat betreft plaats, inrichting, outillage, e.d. heeft de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ingesteld een Rijkscommissie van advies voor den bouw van schouwburgen en concertzalen en in deze commissie benoemd tot lid en voorzitter den heer Ir. B. Bijvoet, architect te Overveen, en tot leden de heeren Eduard van Beinum, dirigent te Amsterdam, Dr. P. Cronheim, secretaris Wagnersvereeniging te Amsterdam, A. Defresne, regisseur te Amsterdam, Johan de Meester, regisseur te 's-Gravenhage en Dr. E. Reeser, musicoloog te Rotterdam.

De Minister van Openbare Werken en Wederopbouw heeft aan de onder hem ressorteerende diensten opdracht gegeven te dezer zake volledige medewerking te verleenen door deze commissie in voorkomende gevallen in te schakelen.

Het correspondentie-adres van de commissie is dat van haar voorzitter: Ernst Casimirlaan 88, Overveen.

BOERDERIJEN IN NEDERLAND

Omtrent het bouwen, verbouwen en uitbreiden van niet door oorlogsgeweld vernielde boerderijen (werken waarvan de totale bouwkosten liggen boven een bedrag van f 5000,—, resp. alle werken van geringeren omvang, welke in direct verband met het onderbrengen van vee staan) is door den Minister van Openbare Werken en Wederopbouw, in overleg met den Minister van Landbouw, Visscherij en Voedselvoorziening, besloten, dat alle plannen voor deze werken, alvorens daartoe een aanvraag tot goedkeuring bij de Provinciale-, Streek- of Plaatselijke Bureaux van het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw wordt ingediend, dienen te zijn beoordeeld door het Bureau Wederopbouw Boerderijen.

Ter voorkoming van onnoodig werk, (met de daaraan verbonden kosten) zal het aanbeveling verdienen, dat de met den bouw te belasten architecten, alvorens de plannen uit te werken, zich met de schetsplannen wenden tot de betreffende districtsbureaux van het Bureau Wederopbouw Boerderijen waarvan hieronder de adressen volgen en waar alle verdere inlichtingen te bekomen zijn.

1. Groningen, Friesland en Drenthe.
   Districtsbureau W.B. te Assen, Huize „De Larix", Sluisstraat 7, Tel. 2219.
2. Overijssel.
   Distr.bur. W.B. te Deventer, Singel 5, Tel. 4030.
3. Gelderland.
   Distr.bur. W.B. te Arnhem, Amsterd.weg 25, Tel. 102.
4. Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht.
   Distr.bur. W.B. te Amersfoort, B.W.laan 16, Tel. 6955.
5. Zeeland.
   Distr.bur. W.B. te Goes, Gr. Markt 1, Tel. 2543/46.
6. Westelijk deel Noord-Brabant, tot en met de gemeenten Hilvarenbeek, Diersen, Moergestel, Oisterwijk, Udenhout, Loon op Zand, Dongen, 's-Gravenmoer, Raamsdonk en Made, alsmede het Land van Altena.
   Distr.bur. W.B. te Breda, Baronielaan 151, Tel. 9245.
7. Oostelijk deel Noord-Brabant.
   Distr.bur. W.B. te 's-Hertogenbosch, Julianapl. 10, Tel. 8843.
8. Limburg.
   Distr.bur. W.B. te Roermond, Stationsplein 5.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 9 JULI 1946, No. 18

KERK EN KLOOSTER O.M. CAPUCIJNEN TE EINDHOVEN

ARCHITECT M. VAN BEEK

Voor de toelichting op dit bouwwerk wordt gebruik gemaakt van een artikel dat P. Constantinus O.F.M.Cap. in het „Gildeboek" schreef.

Om het Eindhovense klooster naar zijn geest te kunnen beoordelen en de sfeer te doorvoelen, die het ademt, dient men te letten op de gegeven eenvoudsideeën, zoals deze ook treffend belicht worden door de volgende bepalingen van de Constituties der Orde.

No. 101: „Men zal geen kerken of woningen aanvaarden ... als zij niet voldoen aan de voorwaarden der allerhoogste armoede ... Zeer groot moet het onderscheid zijn tussen de paleizen der rijken en de huizen van armen, bedelaars, pelgrims en boetvaardigen."

No. 102: „Onze kerken moeten eenvoudig zijn, doch stichtend, wel verzorgd ... Er zal slechts een kleine klok zijn van ongeveer 70 Kilogram."

No. 103: „De Sacristieën moeten in al onze huizen klein zijn, maar doelmatig."

No. 104 spreekt over de eenvoud der benodigdheden, zonder evenwel kunst uit te sluiten.

No. 105 zegt, dat in alles, wat tot „de goddelijke dienst behoort, niets zij, wat kostbaar, gezocht of overvloedig is."

No. 106: „Onze kloosters moeten eenvoudig zijn, maar degelijk, en doelmatig voor de noodwendigheden der kloostergemeente."

En om ook in de grootte der afmetingen het eenvoudskarakter door te voeren, worden bepaalde maten opgegeven. Zo o.a. voor de cellen (30 M³.) voor de deuren (hoogte 1.90 M., breedte 80 c.M.), voor de ramen (hoogte 90 c.M., brredte 60 c.M.), voor de gang van de dormter (breedte 1.80 M.) „de hoogte van de refter moet in verhouding staan tot zijn lengte, maar over het algemeen zal hij niet hoger zijn dan 3.80 M. ... Eveneens moeten de overige vertrekken klein, nederig, arm en eenvoudig zijn, opdat alles armoede, ootmoed en verachting der wereld predike."

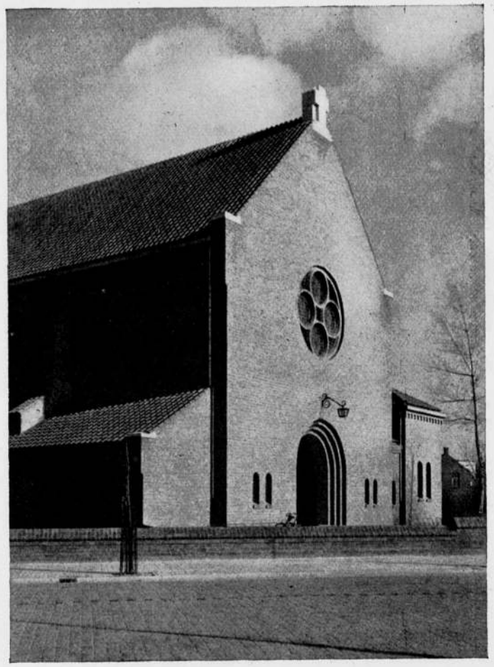

Voorgevel van de Kerk

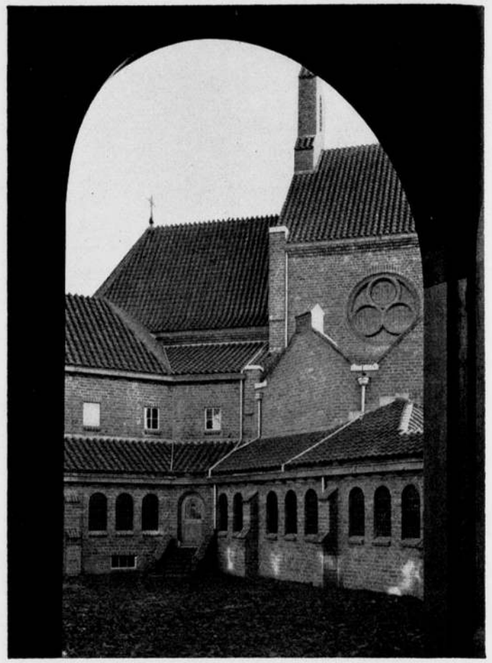

Doorkijkje vanuit het Priesterkoor

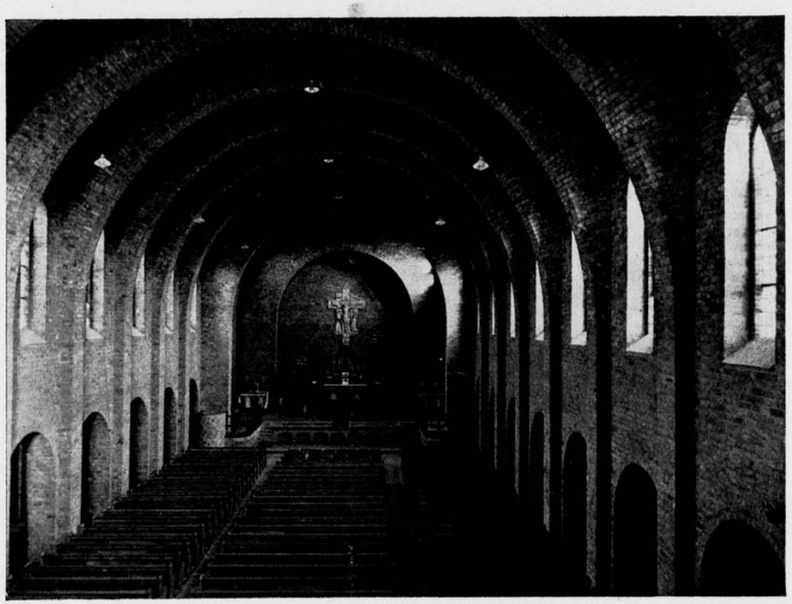

Interieur van de Kerk vanaf het Zangkoor

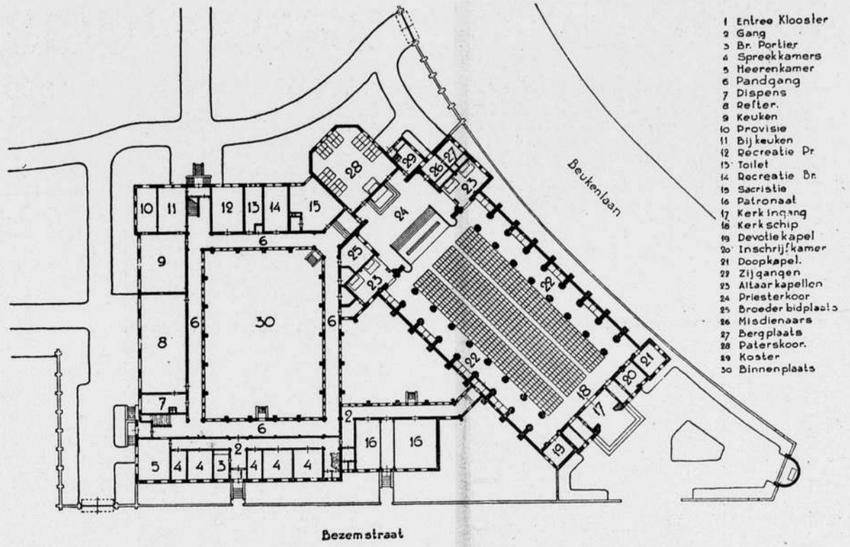

Plan begane grond Schaal 1 à 1000

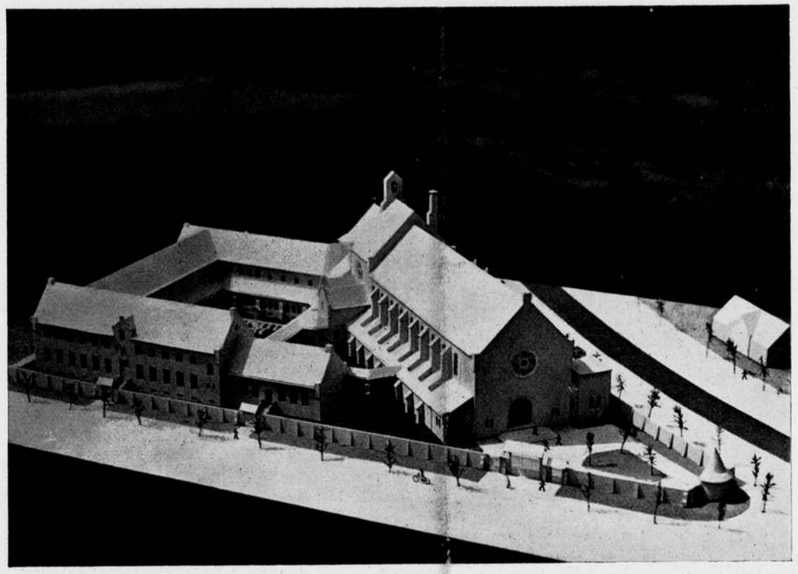

Maquette van Kerk, Klooster en Patronaatsgebouw

Hoofdingang van het Klooster

M. v. Beek, Architect

Uit deze en soortgelijke bepalingen spreekt duidelijk de geest, welke de Kapucijnerkloosterbouw moet ademen.
De genoemde eisen der hoogste armoede en de verdere levensopvatting der Religieuzen zijn in het Kapucijnenklooster te Eindhoven in alle delen tot uitdrukking gebracht.
Hoewel op de eerste plaats in de constructie en vormgeving datgene werd gehandhaafd, dat reeds door de traditie van eeuwen als deugdelijk is bepaald, werden echter moderne materialen, nieuwe constructies toelatend, niet over het hoofd gezien. Hierbij komt derhalve de werkelijkheidszin in verband met de tegenwoordige tijden tot uitdrukking.
De eenvoud en de zin voor nuchter, praktisch werken, werden ook in de schikking der vertrekken doorgevoerd, en hoewel de spitse vorm van het terein aanleiding gaf tot grote moeilijkheden, is toch een plattegrond verkregen, die volledig aan de gestelde eisen kon voldoen.
De kerk, uitwendig opgetrokken van rode en inwendig van geel-bruine kloostermoppen, heeft één schip met zichtbare kapconstructie op gemetselde bogen.
Priesterkoor, processiegangen en andere kleinere ruimten, bij de kerk behorend, zijn overwelfd. Het paterskoor, gelegen achter het priesterkoor, is afgedekt met een vlak plafond en voorzien van een eenvoudige eiken betimmering en dito koorbanken.
Door de rondbogen draagt de kerk een Romaans karakter, dat vooral tot uitdrukking komt in de grote bogen van het schip, voorgezet tot aan de triomfboog van het priesterkoor.
Het daglicht wordt enigszins getemperd door het gematteerde glas, zodat hiermede de stemming in de kerk wordt verhoogd. Alle deuren zijn van zwaar eikenhout en voorzien van gesmeed ijzeren gehengen.
Voor de kerkvloeren werden leisteenplaten van groot formaat gekozen, eveneens passend bij de robuste aard van het geheel.
In het eigenlijke klooster zijn alle vertrekken gerangschikt om de kloosterhof met rondgaande pandgang. Deze gang is een belangrijk onderdeel van het klooster. De vormgeving, de plaatsing der ramen en de open kapconstructie in ruw eikenhout herinneren aan de verre Middeleeuwen en wel bijzonder aan de Romaanse kloostergangen.
De pandgang is een juist beeld van het leven der Religieuzen, daar hij eenerzijds doorgang is voor de dagelijksche bezigheden in de verschillende vertrekken, anderzijds het doorlopend gebed en de meditatie in de rondgaande

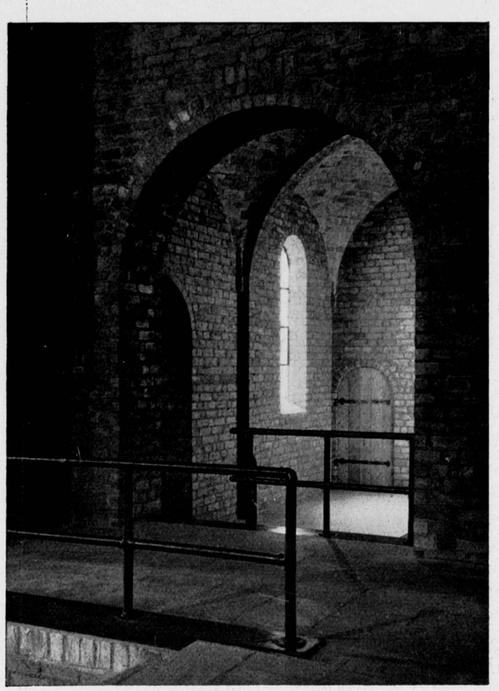

Kijkje vanaf het Priesterkoor (24) in een der altaarskapellen (23)

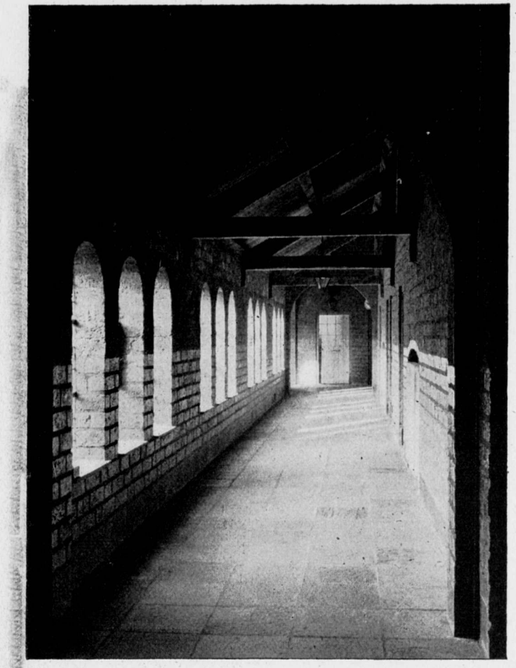

Pandgang van het Klooster

gangen ondersteunt, terwijl de ramen doorzicht geven op de binnenhof, waar de graven der overleden Medebroeders een „Memento mori" in de gedachten levend houden.
Het hele klooster draagt een bij uitstek zeer sober karakter, terwijl de eenvoud is doorgevoerd tot in de kleinste onderdelen, en alles slechts van het hoognodige is voorzien.
Opgetrokken in stijl, overeenkomend met de kerk, ligt het klooster op een vrij hoog souterrain, waarin de verschillende werkplaatsen zijn ondergebracht.
De refter, gelegen op de begane grond, is opgetrokken in rode handvormsteen met verglaasde plint. Tegen de wanden staan eenvoudige eiken banken, waarvoor bijpassende tafels. De verbinding met de keuken bestaat in een schuivend luik, waar omheen enkele eenvoudige boekenkastjes en een beeldnisje zijn aangebracht in eiken betimmering.
De soberheid vindt wel haar hoogtepunt in de cellen op de verdieping; deze cellen zijn tevens bid-, studeer- en slaapcel, met een oppervlakte van 9M². Men ziet er slechts vier geschuurde wanden met een raampje van zeer geringe afmeting, af te sluiten met een ijzeren plaatje in plaats van een gordijntje, — en een deur met daarboven een ventilatieraampje. De deuren met houten klinken, en eveneens het hoognodige celmeubilair zijn van blank ongeschilderd zacht hout gemaakt, dat slechts met

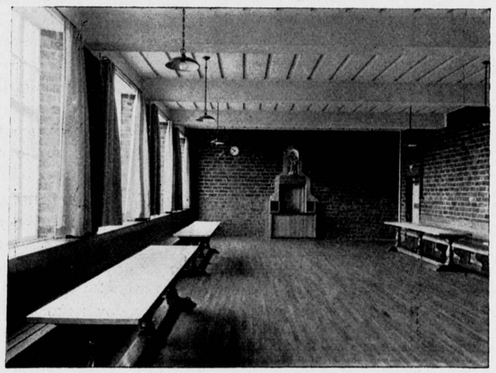

Refter

Kerk en klooster O.M. Capucijnen te Eindhoven

Patronaatsgebouw

M. v. Beek, Architect

borstel, zeep en water wordt behandeld. Ook de toiletten en de gemeenschappelijke wasgelegenheden zijn hoogsteenvoudig. IJzeren wastroggen en voetwasbakken zijn solied en dienstig.

Op hoger niveau dan de verdieping van het klooster bevindt zich, boven het paterskoor, een zeer ruime bibliotheek, bereikbaar langs een schilderachtig trapje, vanuit de gang in de achtervleugel.

Vloeren, wanden en trappen van het klooster zijn ter bevordering der kloosterlijke stilte, zoveel mogelijk, in geluidwerend materiaal uitgevoerd, waarbij Bendor-isolatiesteen en bimszand is gebruikt, waarop de natuursteenvloerplaten goede diensten bewijzen.

Het gehele complex is afgedekt met daken van donkerrode Romeinse monnik- en nonpannen; met het fijne klokketorentje verlenen zij aan het geheel een sprekende overeenkomst met de Umbrische Franciscanerkloostertjes.

Enkele kunstenaars hebben meegewerkt tot het verhogen van de sfeer van dit bouwwerk.

Boven het hoogaltaar, dat evenals de andere altaren bestaat uit een granieten plaat op zware natuurstenen ondersteuningen, is in reliëf een in ceramiek uitgevoerde Kruisgroep aangebracht, vervaardigd door Charles Vos; zo ook het beeldje boven de kloosteringang, den H. Koenraad van Parzham voorstellend, alsmede een Madonna.

Het bronswerk der tabernakelkasten, expositietroon en Godslamp zijn gemaakt door J. E. Brom. Charles Eyck voorzag de kerkvensters, gegrisailleerd op het atelier Nicolas, van enkele emblemen; ook het Crucifix in de kloostergang is van Charles Eyck. De eiken kandelaars en altaarkruisen der zijaltaren zijn van Joh. Uiterwaal.

P. CONSTANTINUS O.F.M. Cap.

BOEKBESPREKING

RICHTLIJNEN VOOR EEN NIEUWE WONINGPOLITIEK

Verschenen is een rapport over „Richtlijnen voor een nieuwe woningpolitiek", uitgebracht door een Commissie, ingesteld door het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw. In deze Commissie hadden zitting de heer Ir. A. Plate, als voorzitter, en de heeren L. H. J. Angenot, Dr. Ir. Z. IJ. van der Meer, Dr. Ir. F. Bakker Schut en Mr. E. H. J. Baron van Voorst tot Voorst, als leden.

Het rapport bestaat uit zes hoofdstukken: Beginselen, Voorbereidende Overheidsmaatregelen, De organisatie van den woningbouw, De organisatie van het woningbeheer, De huurpolitiek, Maatregelen tot instandhouding en vernieuwing van den ouden woningvoorraad.

Het rapport komt o.m. tot de volgende conclusies:

Doel van de woningpolitiek behoort te zijn, dat elke huishouding in een afzonderlijke woning woont en dat elke woning voldoet aan een aantal kwalitatieve eischen. Ook onder de huidige omstandigheden is op economische en sociale gronden een voortgaande heffing van het peil van de woning wenschelijk.

De huur van de woningen dient voor de bewoners draagbaar te zijn. Een ruimere bijdragepolitiek dan voor de oorlog is wenschelijk, ook als de woningnood overwonnen zal zijn, maar de eigen economische verantwoordelijkheid van den bewoner voor zijn woning blijve regel. Het opnemen van den woningsteun in den maatschappelijken steun is verwerpelijk.

Er dienen „Algemeene Voorwaarden" te komen voor financieele medewerking van Rijkswege aan den woningbouw, met een elementairen inhoud voor de groote gemeenten en meer in bijzonderheden afdalende voorschriften voor de kleine.

Wenschelijk is de oprichting van in gewestelijk verband werkende corporaties, omvattende een woningcommissie in den zin van Art. 24a der Woningwet, een regionaal adviesbureau voor woningbouw en -beheer en een lichaam voor het beheer van woningen, dat kan optreden waar het plaatselijk verband in gebreke blijft.

Ter bestrijding van de omstandigheden, die tekortkomingen in bedrijfs- en sociaal-economisch opzicht van het woningbouwbedrijf in de hand werken, stelt de Commissie o.a. voor:

a. een onderzoek van Overheidswege naar de mogelijkheid tot beperking van het werk op de bouwplaats;
b. normalisatie van de onderdeelen van de woning, met bijzondere voorzichtigheid t.a.v. die deelen, die voor den vorm bepalend zijn;
c. regeling van de toelating tot het bouwbedrijf;
d. bevordering van rationalisatie;
e. bevordering van het grondbedrijf;
f. regeling van de woningproductie.

Er worde een centraal financieeringsinstituut ingesteld voor den woningbouw. Inzake de organisatie der woningbouwvereenigingen wordt o.a. aanbevolen:

a. versterking van die elementen in haar beheer, die haar typisch onderscheiden van het particulier beheer; het sociale werk, het zelfbestuur;
b. verplichte delegatie van werkzaamheden aan regionale bureaux;
c. de Overheid oefene meer dan tot dusver invloed uit op de grootte der vereenigingen.

Bij de regeling van de woningproductie worde aan de bedrijfsorganisaties en haar regionale of plaatselijke vertakkingen slechts een adviseerende taak toegekend.

De regeling van de huren dient alle woningen te blijven omvatten. Bij de bepaling van het huurpeil dient voorloopig de verhouding tusschen huur en inkomen van voor den oorlog te worden aangehouden. Nivelleering van de huren van oude en nieuwe woningen is geraden.

Aanbeveling verdient de heffing van een huurbelasting, te bestemmen voor den woningbouw, te heffen in den vorm van opcenten op de personeele belasting (ook van woningen beneden de huurgrens) naar billijkheid te putten uit de marge tusschen de draagkracht der huurders en een billijke vergoeding voor de eigenaren.

Er worden, voortgaande van de oude naar de nieuwe buurten, voor alle bestaande woningen instandhoudingsvergunningen uitgereikt, met een looptijd van tenminste 5 jaar en ten hoogste 50 à 100 jaar. Bij bouw van nieuwe woningen worde voortaan naast de bouwvergunning onmiddellijk een instandhoudingsvergunning met nader te bepalen looptijd van 50 à 100 jaar uitgereikt.

Er worde in de toekomst op ruime schaal toepassing gegeven aan woningverbetering, voorbereid door stelselmatig onderzoek in vervallende wijken.

De overheid houde zich gereed het aandeel van elke partij bij de woningvoorziening, die in gebreke mocht blijven, over te nemen.

KERKBOUW

Korte verhandelingen over Eeredienst en Kerkbouw. Uitgave van het Instituut voor Kerkelijke en Religieuze Kunst te Utrecht. — 1946. S. Gouda Quint - Arnhem.

Het Instituut, dat reeds verschillende kleinere geschriften over den Kerkbouw het licht deed zien, komt thans weer met een kleine brochure voor den dag, waarin een aantal verhandelingen in beknopten vorm zijn opgenomen, die allen over eeredienst en Kerkbouw handelen.

Verschillende personen komen aan het woord. In de eerste plaats de theologen Dr. G. W. Oberman, Prof. Dr. J. N. Bakhuizen van den Brink, Ds. B. ter Haar Romeny, Dr. J. F. Beerens, en Ds. J. K. van den Brink, die elk een bepaald aspect van den eeredienst laten zien. Het geldt hier niet alleen de geschiedkundige ontwikkeling en de inzichten die in den tegenwoordigen tijd weer op den voorgrond komen, maar ook de wezenlijke samenhang tusschen kerkindeeling en Sacramentsviering en de plaats van doop en avondmaal in den eeredienst.

Van architecten-zijde vindt men in deze brochure bijdragen van B. T. Boeyinga over de vormontwikkeling van den kerkbouw in verband met het voldoen aan liturgische eischen; van G. Feenstra een en ander over de nieuwere ontwikkeling van den Christelijken Kerkbouw, en van Daan Jansen een bespreking van een aantal kerkontwerpen van de Studiekring.

Daan Jansen schrijft bovendien een lezenswaard artikel over de glasschilderingen in onze kerken, terwijl de theoloog Dr. R. Miedema speciaal de beteekenis van wandschildering, beeldhouwwerk, mozaiek en gebrandschilderd glas voor de Protestantschen kerkbouw toelicht.

Het is maar een klein geschrift, dat door het Instituut op zeer bescheiden wijze wordt ingeleid. Het geeft echter een verhelderend inzicht in den stand van den kerkbouw in de achter ons liggende periode.

Door de verwoesting van een zeer groot aantal kerkgebouwen is de leidinggevende taak van het Instituut thans van groot belang geworden. Zijn adviseerende stem moge in dit verband belangrijk werk verrichten. Wij bevelen de lezing van deze brochure warm aan voor allen, die zich met kerkbouw zullen gaan bezig houden.

H. G. J. S.

PRIJSVRAGEN EN DE PRIJSVRAAGREGELEN

Het komt in den laatsten tijd herhaaldelijk voor, dat prijsvragen worden gelanceerd, die zelfs in de verte niet beantwoorden aan de eischen, die ten aanzien daarvan moeten gelden.

Dit kan een gevolg zijn van het feit, dat bij de autoriteiten, vereenigingen, comité's enz., die deze prijsvragen uitschrijven, onvoldoende kennis bestaat ten aanzien van de hiervoor geldende regelen, die tot stand zijn gekomen door samenwerking van de verschillende vereenigingen op het gebied van bouw-, beeldhouw-, ambachts-, en nijverheidskunst.

Maar ook bij de leden van deze laatstgenoemde vereenigingen blijkt op dit punt een onvoldoende inzicht te bestaan.

Een en ander is reden, dat de P(ermanente) P(rijsvraag) C(commissie) (PPC) het dringend noodzakelijk acht meer bekendheid te geven aan de Algemeene Nederlandsche Prijsvraagregelen (A.N.P. 1934).

De prijsvraagregelen zijn samengesteld door:

de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst, Bond van Nederlandsche architecten, B.N.A., te Amsterdam,
het genootschap Architectura et Amicitia, A. et A., te Amsterdam,
de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap, B. en V., te Rotterdam,
de Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst, V.A.N.K., te Amsterdam.
de Nederlandsche Kring van Beeldhouwers, N.K.v.B., te Amsterdam.

Deze Constitueerende Vereenigingen hebben ingesteld een Permanente Prijsvraag Commissie, met taak, bevoegdheden en verplichtingen, die in de Algemeene Nederlandsche Prijsvraagregelen (A.N.P.) zijn omschreven.

Aan de leden van de Constitueerende Vereenigingen is het niet geoorloofd op eenigerlei wijze deel te nemen of medewerking te verleenen aan prijsvragen, als geregeld in de A.N.P., die niet goedgekeurd zijn door de Permanente Prijsvraag Commissie, terwijl zij overigens gehouden zijn de verplichtingen na te komen, die hun als lid of in welke andere hoedanigheid ook, in de A.N.P. worden opgelegd.

De A.N.P. hebben betrekking zoowel op openbare als op besloten en samengestelde prijsvragen.

Zij omschrijven de voorwaarden, waaraan het programma dient te voldoen, de wijze waarop de Jury moet zijn samengesteld, de vaststelling van de prijzen en belooningen, het verstrekken van een opdracht als gevolg van de gehouden prijsvraag, schadeloosstelling, eigendomsrecht, inzending van ontwerpen zoowel als de terugzending daarvan, de tentoonstelling en de verzekering alsmede de wijze, waarop eventueele geschillen dienen te worden behandeld.

Ten slotte zijn er nog enkele bepalingen, die nog eens in het bijzonder aangeven de verplichtingen van de Constitueerende Vereenigingen en van haar leden.

Wil men ook op dit terrein tot gezonde toestanden komen, die in het belang zijn van de beeldende kunstenaars maar toch niet minder dan in dat van hen, die prijsvragen uitschrijven, dan is het noodzakelijk, dat de A.N.P., die hun bestaansrecht reeds vele malen hebben bewezen, worden aangehouden.

Wenscht men inlichtingen dan wel voorlichting in deze materie, dan wordt men verzocht zich te wenden tot den Secretaris der Permanente Prijsvraag Commissie, Ir H. J. W. Thunnissen, Warmoezierstraat 85 te 's Gravenhage.

MEDEDEELINGEN

18e INTERNATIONALE CONGRES VOOR WONING- EN STEDEBOUW TE HASTINGS

Van 7-12 October 1946 zal te Hastings het 18e Internationale congres voor woning- en stedebouw worden gehouden.

Tot de te behandelen onderwerpen behooren:

de wederopbouw van stadscentra, met als voorbeelden die van de County of London, van le Havre, Exeter, Warschau, Stalingrad, Rotterdam en Antwerpen; de techniek van de woningbouw (nieuwe constructiemethodes, nieuwe materialen, standarisatie, de rol van de sociologen, de ingenieurs en de architecten; de wederopbouw van de centra der steden naar het beginsel der decentralisatie; woning economie.

Aan het congres zullen verschillende excursies verbonden zijn: Manchester, Liverpool, Londen, Exeter, Plymouth, Bristol, Birmingham, Coventry. Van Hastings zelf zal een bijzondere studie gemaakt kunnen worden.

GEBRUIK SCHELPKALK

Het Dag. Bestuur van den B.N.A. ontving onderstaanden brief van de Vereeniging van Nederlandsche Schelpkalkfabrikanten, en geeft gaarne gevolg aan het daarin vervatte verzoek om de leden van den B.N.A. te verzoeken, waar zulks mogelijk is, schelpkalk toe te passen.
Het Dag. Bestuur zou hieraan willen toevoegen dat het toepassen van schelpkalk niet alleen, zooals de Vereeniging van Ned. Schelpkalkfabrikanten mededeelt, een nationaal belang is, doch dat het toepassen van schelpkalk een v a k b e l a n g is.
Het is ons gebleken, dat door vele architecten het gebruik van kluitkalk voor metsel- en pleisterwerk wordt voorgeschreven, zulks in tegenstelling tot de voorschriften, uitgaande van de Rijksinstellingen, die imperatief schelpkalk voorschrijven en voorts in strijd met het voorschrift van het Rijksbureau voor Keramische Producten, dat het gebruik van kluitkalk (en de daaruit vervaardigde vette poederkalk) beperkt wenst te zien tot de chemische- en andere kalkverbruikende industrieën.
Dat handhaving van deze voorschriften, gezien de zeer moeilijke deviezenpositie, waarin ons land verkeert, een nationaal-economisch belang is, behoeven wij hier wel niet nader uiteen te zetten; het voorschrift van het Rijksbureau voor Keramische Producten is wel uitsluitend met het oog daarop ontstaan.
Wanneer de schelpkalkindustrie niet in staat zou zijn aan de behoefte aan kalk voor metsel- en pleisterwerk te voldoen, zou er aanleiding zijn van dit voorschrift af te wijken, doch dit is nog geenszins het geval. Volgens tabel 17 van het Bouwplan 1946 zou aan kalk in totaal benodigd zijn ruim 66.600 ton, een hoeveelheid, die door de schelpkalkindustrie geleverd kan worden, mits de brandstofvoorziening en de daarvan eveneens afhankelijke schelpenvoorziening haar daartoe in staat stellen. Om deze reden zouden wij U willen verzoeken er architecten, voor zover nodig, op te wijzen, dat het een nationaal belang is, dat zij schelpkalk voorschrijven in al die gevallen, waarin schelpkalk kan worden toegepast en slechts dan het gebruik van andere kalksoorten toe te staan wanneer mocht blijken, dat schelpkalk niet in voldoende mate of binnen de vereiste tijd geleverd kan worden.

VOORLOOPIGE RAAD VOOR DE VOLKSHUISVESTING

Op de voordracht van Minister van Openbare Werken en Wederopbouw van 19 Juni 1946, No. 1015 KABINET, Afdeeling „Algemeen Secretariaat";
Gelet op het Besluit van 18 Maart 1946, No. 12; zijn met ingang van 1 Juli 1946 benoemd:

1e. tot lid, tevens voorzitter van den Voorloopigen Raad voor de Volkshuisvesting, Mr. P. A. van der Drift, Raadadviseur bij het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw;
2e. tot lid van den Voorloopigen Raad voor de Volkshuisvesting, in dezen Raad ambtshalve zitting hebbende en vertegenwoordigende het Ministerie van Binnenlandsche Zaken: Mr. J. M. Kan, Raadadviseur bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken;
3e. tot lid van den Voorloopigen Raad voor de Volkshuisvesting, in dezen Raad ambtshalve zitting hebbende, en vertegenwoordigende het Ministerie van Financiën: J. Bakker, Raadadviseur bij het Ministerie van Financiën;
4e. tot lid van den Voorloopigen Raad voor de Volkshuisvesting, in dezen Raad ambtshalve zitting hebbende, en vertegenwoordigende het Ministerie van Sociale Zaken: Dr. H. R. Gerbrandy, geneeskundig inspecteur der Volksgezondheid bij het Ministerie van Sociale Zaken;
5e. tot lid van den voorloopigen Raad voor de Volkshuisvesting:
   1. Ir. H. van der Kaa, Raadadviseur met den persoonlijken titel van Inspecteur-Generaal van de Volkshuisvesting bij het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw;
   2. J. Bommer, vertegenwoordigende den Algemeenen Bond van woningbouw vereenigingen, „Nationale Woningraad", gevestigd te Amsterdam;
   3. M. Palmen, Secretaris-Directeur der Vereeniging „Ons Limburg", gevestigd te Heerlen;
   4. M. L. van Putten, Adjunct-Directeur der Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten gevestigd te 's-Gravenhage;
   5. Drs. H. J. J. W. van der Weyde, Secretaris-Directeur van het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw, gevestigd te 's-Gravenhage;
   6. Mevrouw A. Schreuder—Gratama, Bestuurslid van de Afdeeling „Breda" van de Nederlandsche Vereeniging voor Huisvrouwen, gevestigd te 's-Gravenhage;
   7. Ir. S. J. van Embden, lid van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, gevestigd te Amsterdam;
   8. Mr. J. Wilkens, lid van de Contact-Commissie voor Onroerende Zaken, gevestigd te Amsterdam;
   9. A. van Kesteren, lid van de Contact-Commissie voor Onroerende Zaken, gevestigd te Amsterdam;
   10. P. H. het Lam, lid van de Contact-Commissie voor Onroerende Zaken, gevestigd te Amsterdam;
   11. W. J. Andriessen, Voorzitter van den R.K. Bouwvakarbeidersbond „Sint Joseph", gevestigd te Utrecht;
   12. E. J. Stam, lid van het Bondsbestuur van den Algemeenen Nederlandschen Bouwvakarbeidersbond, gevestigd te Amsterdam;
   13. C. A. Bakker, lid van het Bondsbestuur van de Nederlandsche Christelijke Bouwvakarbeidersbond, gevestigd te Utrecht;
   14. Mej. P. H. Hubregtse, Hoofdinspectrice van den Woningdienst, in Algemeenen Dienst der Gemeente 's-Gravenhage, vertegenwoordigende de Vereeniging van Woningopzichteressen, gevestigd te Amsterdam;
   15. Mevrouw H. D. Everts—Goddard, Secretaresse van het Hoofdbestuur van de Nederlandsche Vereeniging voor Vrouwenbelangen en gelijk Staatsburgerschap, gevestigd te Rotterdam;
   16. Mej. Ir. E. F. van den Ban, lid van de Nederlandsche Vereeniging van Vrouwen met Academische Opleiding, gevestigd te 's-Gravenhage.

De installatie van den Raad heeft plaats gevonden op Dinsdag 9 Juli j.l.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — **23 JULI 1946, No. 19**

HET BUREAU VAN DEN B.N.A. zal van 5 - 10 Augustus a.s. wegens vacantie van het personeel gesloten zijn.

DE WEDEROPBOUW VAN ZANDVOORT.

Onze kuststreek is vooral in de laatste kwarteeuw een ontspanningsgebied van het allergrootste belang voor ons volk geworden. De waarde die aan zon en water wordt toegekend is door duizenden en duizenden erkend en de stroom naar onze zeebadplaatsen wast met het jaar. Onze badplaatsen kunnen die stroom niet verwerken en het resultaat daarvan is, dat er enkele zijn die, doordat ze gemakkelijk te bereiken zijn, zich in snel tempo hebben trachten aan te passen aan deze grootere behoefte en daardoor hun typisch karakter verloren, zonder er een goed ander voor in de plaats te krijgen, en dat ook de kleine duindorpen in den zomer overstroomd worden door badgasten waardoor ook daar de typische sfeer verloren gaat.
De oorlogsjaren hebben ons ook het strandgenoegen ontnomen en veel wat voor de toeristen was gemaakt, is gesloopt of vernield.
We staan nu aan het begin van een nieuwe periode waarin ook dit vraagstuk: de exploitatie van onze zeekust grondig aangepakt moet worden. Daarbij moeten we niet alleen op de belangen van den stadsbewoner letten maar ook op die van hen die van ouds onze duinen en kustplaatsen bevolkt hebben.
We kunnen hoofdzakelijk twee categorieën badplaatsen onderscheiden, n.l. die, welke door hun ligging aangewezen zijn om een groot publiek te trekken en die, waar men door minder gemakkelijke bereikbaarheid een klein aantal gasten kan verwachten.
In de eerste is een massaregie noodig, bij de tweede moet met voorzichtige hand de zomergast in het bestaande geheel worden opgenomen. In het eerste geval drukt de toerist zijn stempel op het geheel, in het tweede geval zijn het de plaatselijke gesteldheid, benevens het karakter van de bewoners en de streek, die blijven overheerschen.
Scheveningen en Zandvoort zijn typische voorbeelden van de eerste categorie; vele badplaatsen op onze Zeeuwsche, Zuid-Hollandsche of Wadden-eilanden zijn typisch voor de tweede soort.
Daartusschen liggen overgangsvormen, die meer naar de eerste of naar de tweede neigen.
Bij de plannen voor den herbouw van Zandvoort is uit den aard der zaak als uitgangspunt aanvaard: d e v e r w e r k i n g v a n d e m a s s a, die uit het daarachter gelegen gebied naar strand en duinen trekt.
Naast de voor Zandvoort zoo kenmerkende — zij het ook tijdelijke — bevolking, zijn er de forensen en zij die zich hier blijvend vestigden en dan ten slotte de oorspronkelijke bevolking van het oude dorp, de visschers met de bij hun bedrijf betrokken neringdoenden, de winkeliers enz.
Deze drie groepen moeten ieder hun leven kunnen leiden in de sfeer, die hen het beste ligt. Zoo is bij de herbouwplannen van Zandvoort een verschil gemaakt tusschen het gebied waar de groote stroom der vacantiegangers en dagjesmenschen wordt heengetrokken, het gebied waar de Zandvoortsche inwoners leven en ten slotte de oude kern, het oude dorp Zandvoort.
Door een karakteristieke scheiding trachten we te bereiken, dat ieder datgene krijgt wat bij zijn type past.
De Noordboulevard wordt geheel voor het seizoenbedrijf ingericht met hotels, pensions, café's en wat daar verder bij behoort.
De Zuidboulevard, met achtergebleven weg, blijft bestemd voor afzonderlijke woningen, vrijstaand van elkaar.
Het oude dorp wordt afgerond en gesaneerd, doch niet zoo dat een moderne sfeer ontstaat; getracht zal worden het typische dorpskarakter te bewaren.
Daaromheen woont en leeft het Zandvoort zooals dat in de loop der jaren zich heeft ontwikkeld.
Achter de drukke Noordboulevard ligt een groot duingebied waar volgens het streekplan een recreatiegebied zal komen en dat dus in de toekomst voor ieder toegankelijk zal zijn. Ook is daar de autotoerbaan in uitvoering, die zeker in belangrijke mate zal meewerken om als autorenbaan aan dit gedeelte van Zandvoort eenige malen in het jaar het verlangd „vertier" te brengen.

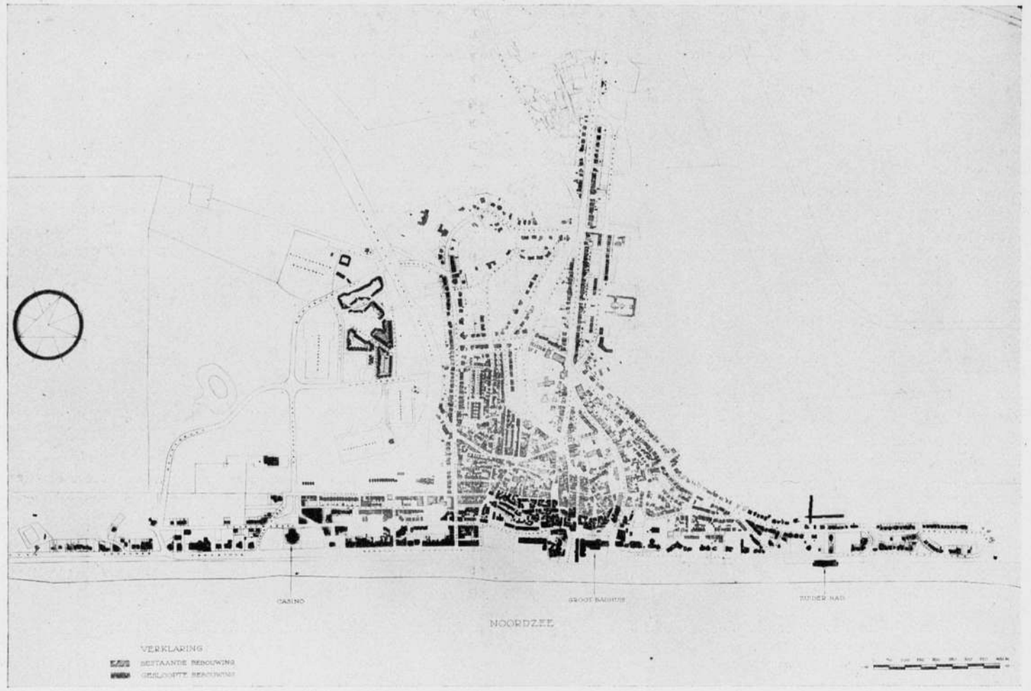

Zandvoort. Oorspronkelijk plan

Achter de stillere Zuidboulevard liggen de terreinen van de Amsterdamsche waterleiding die tot nu toe toegankelijk werden gesteld voor kaarthouders. Een recreatiegebied dus met beperkte toegang, wat de rust ten goede komt.
De overgang van het in grootschen stijl georganiseerde zomerbedrijf naar de woongedeelten, die aan de kust gelegen zijn, wordt gevormd door een groot plein, dat terrasvormig naar het strand afdaalt. Hier zal het mogelijk zijn concerten te beluisteren, te dansen, te winkelen, te promeneeren, te zitten en te genieten van uitzicht en menschengewoel.
Het ligt in de bedoeling het zomerbedrijf slechts in seizoentijd te openen; we willen probeeren dit gedeelte te centraliseeren om te voorkomen, dat de badplaats in voor- en naseizoentijd een half of driekwart dichtgespijkerd aanzien vertoont! Daar het een op zichzelf staande wijk is, zal het niet storend werken als deze in haar geheel gesloten is.
Daarnaast is er een meer bescheiden tweede centrum in het permanent bewoonde gedeelte gemaakt, waar men zomer en winter bedrijf uitoefent en men op mooie voor- en najaarsdagen toch van het prachtige zeegezicht kan genieten. Een bescheiden aantal logeergasten kan hier steeds terecht.
Het Zuiderbad zal ongeveer op de oude plaats worden herbouwd en aan de Noordboulevard zal weer gelegenheid komen de echte zwemsport in een bassin te beoefenen.
Het verkeer zal niet over de Noordboulevard gevoerd worden, doch daarachterlangs worden geleid, waardoor dit drukke gedeelte, waar de wandelaar en de zomergast hun domein hebben, niet verontrust en verstoord zal worden door claxongeloei en benzinedampen.
We houden er rekening mede, dat Zandvoort de badplaats zal worden voor iedereen, maar waar vooral ook zij, die over niet teveel geldmiddelen beschikken, graag geniene gasten zijn.
Het zal dus zeker geen luxe badplaats worden, doch ieder is welkom en zal er zijn genoegens vinden.

Ir. G. FRIEDHOFF.

TOELICHTING OP HET WEDEROPBOUWPLAN

Burgemeesters en Wethouders hebben in het begin van dit jaar de ingezetenen in een uitvoerige brief op de hoogte gesteld van den stand van zaken met betrekking tot den wederopbouw van het dorp. Daaraan is het volgende ontleend.
Terwijl in het begin van 1943 in Zandvoort de sloopers nog volop bezig waren hun vernietigend werk te verrichten, liet de burgemeester (door de Duitschers ontslagen) zijn gedachten gaan over hetgeen na den oorlog zou moeten geschieden om Zandvoort zoo snel en zoo goed mogelijk te doen herbouwen. De burgemeester stelde zich toen in verbinding met Ir. G. Friedhoff,

architect te Haarlem, aan wien hij verzocht een voorloopig ontwerp van een plan tot wederopbouw van het gesloopte deel van Zandvoort te maken.
De heer Friedhoff heeft een dergelijk plan ontworpen en daaromtrent overleg gepleegd met het provinciaal bureau voor den wederopbouw te Haarlem, den provincialen planologischen dienst van Noordholland te Haarlem en den Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw te 's-Gravenhage. Dit werk en daarmede verband houdende besprekingen moesten met groote omzichtigheid geschieden, daar de bezetters en hun handlangers er geen kennis van mochten dragen. De geraadpleegde instanties verklaarden met de ontworpen plannen in het algemeen te kunnen instemmen.
Toen na de bevrijding ons college zijn arbeid hervatte en tevens belast werd met de waarneming van de taak van den raad, heeft het kennis genomen van de plannen van Ir. Friedhoff en in zijn vergadering van 18 Mei 1945 besloten den heer Friedhoff de leiding op te dragen van den herbouw van het gesloopte deel der gemeente.
Het door den heer Friedhoff in bezettingstijd verrichte werk werd aldus door een officieele opdracht gesanctionneerd.

COMMISSIE-BOERMAN.

Toen Ir. Friedhoff zich in bezettingstijd met de autoriteiten van het bureau van den Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw in verbinding stelde, voelde men daar de behoefte om door deskundigen de eischen te doen onderzoeken, die aan een wederopbouwplan voor Zandvoort te stellen zouden zijn. Daartoe werd een commissie ingesteld onder voorzitterschap van Prof. W. E. Boerman, hoogleeraar in de economische aardrijkskunde en de economische beschrijving van handel, nijverheid, landbouw en scheepvaart aan de Economische hoogeschool te Rotterdam, met als leden:
H. van Alphen, burgemeester van Zandvoort,
Ir. R. Dufour, hoofd van het provinciaal bureau voor den wederopbouw en de bouwnijverheid Noord-Holland,
Dr. A. C. de Vooys, hoofdcommies van het Centraal bureau voor de statistiek,
J. Nikerk, directeur van de vereeniging voor vreemdelingenverkeer te Amsterdam, rapporteur.
Het rapport van deze commissie zal binnenkort worden gepubliceerd. Deze commissie is tot de conclusie gekomen dat de opzet van het plan-Friedhoff volledig verantwoord is.
De commissie is onder meer van oordeel dat te Zandvoort met één zomerhotel van pl.m. 300 bedden en een zomer- en winterhotel van pl.m. 100 bedden kan worden volstaan, daar verwacht wordt dat het publiek in toenemende mate gebruik zal maken van een nieuw type hotel: het appartementenhotel (tot dusverre genoemd flat-hotel) waarin het gezinsverband der gasten sterker

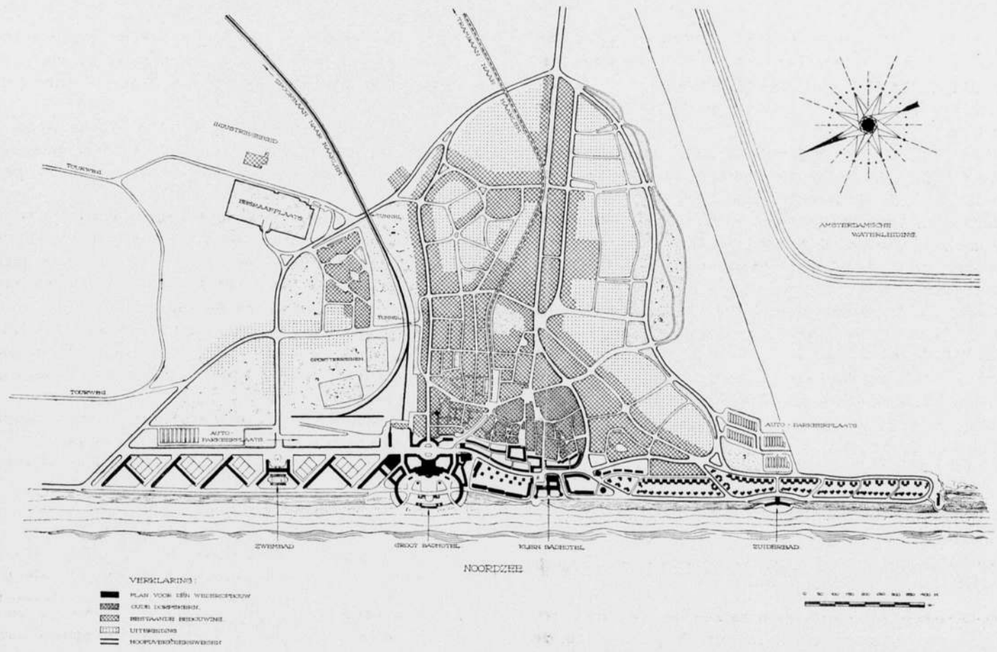

Zandvoort. Wederopbouwplan Architect Ir. G. Friedhoff

Maquette plan wederopbouw van Zandvoort

Architect Ir. G. Friedhoff

tot uiting komt. De appartementenhotels zullen onderling verschillen in indeeling, comfort en inrichting, zoodat daarin ook plaats is voor gezinnen met een bescheiden inkomen. Men moet onderscheid maken tusschen een flatgebouw, hetwelk permanent bewoond wordt, en een flathotel, of appartementenhotel, hetwelk alleen gedurende het zomerseizoen geëxploiteerd wordt.
Aan de hand van verschillende berekeningen en statistieken spreekt de commissie voorts de verwachting uit dat het dagbezoek aan Zandvoort in de komende jaren een veelvoud van het voor-oorlogsche bezoek zal zijn.

Deze inzichten liggen aan het plan-Friedhoff ten grondslag:

WAT WERD ER GESLOOPT?

Gesloopt werden 648 gebouwen met een inhoud van ca. 800.000 kubieke meter, bevattende: 176 arbeiderswoningen; 281 middenstandswoningen; 29 heerenhuizen; 75 villa's; 19 bergplaatsen; 6 garages; 36 winkelhuizen; 14 café's; 3 badinrichtingen; 2 sanatoria; 16 pensions, 20 hotels, met tezamen pl.m. 1800 bedden; 1 flatgebouw met 50 woningen; 35 zomerwoningen met hoofdgebouw; 1 watertoren; 1 politiepost enz.

WAT OMVAT HET PLAN-FRIEDHOFF?

Zomercentrum: 1 groot hotel met concert- en andere zalen, 354 bedden; 10 winkels; 2 galerijen elk met 10 winkelruimten; 6 kiosken; 7 pensions met tezamen 567 bedden; 9 café's; 1 bioscoop; 5 appartementen-hotels voor tezamen 384 gezinnen; 2 badinrichtingen; 4 fietsenstallingen; 1 autostalling, alsmede het Zuiderbad.
Zomer- en wintercentrum: 1 hotel met café-restaurant en theater, 120 bedden; 4 flatgebouwen voor te zamen 95 gezinnen; 2 café's; 1 cineac; 1 rijwielstalling; 21 winkels of bedrijven; 3 werkplaatsen; 1 hofje met 28 woningen; 148 woningen; 109 heerenhuizen en villa's.
Deze gebouwen zullen tezamen een inhoud hebben van rond 900.000 kubieke meter.
Bij vergelijking van dit bouwplan met de opsomming der gesloopte gebouwen houde men vooral in het oog dat de nieuwe opzet, overeenkomstig het advies der commissie-Boerman, belangrijk afwijkt van den toestand van vóór de slooping. In het zomercentrum zijn geen woningen geprojecteerd; daar is geintroduceerd een nieuw hotel-type, namelijk het appartementen-hotel. De afbraak van een gedeelte van het oude dorp trof ook een aantal kleine en onbewoonbaar verklaarde of voor onbewoonbaarverklaring in aanmerking komende woningen. In de nog overblijvende behoefte aan arbeiderswoningen kan worden voorzien door bebouwing van terreinen in plan-Noord; voor woningen voor forensen e.d. — voor zoover daarvoor in het wederopbouwplan geen voldoende ruimte is — zijn in het uitbreidingsplan terreinen gereserveerd achter de Brederodestraat en in plan-Noord.

OPZET VAN HET WEDEROPBOUW-PLAN.

Zandvoort, en in het bijzonder dat deel hetwelk door slooping werd getroffen, ontleent haar bestaansrecht aan

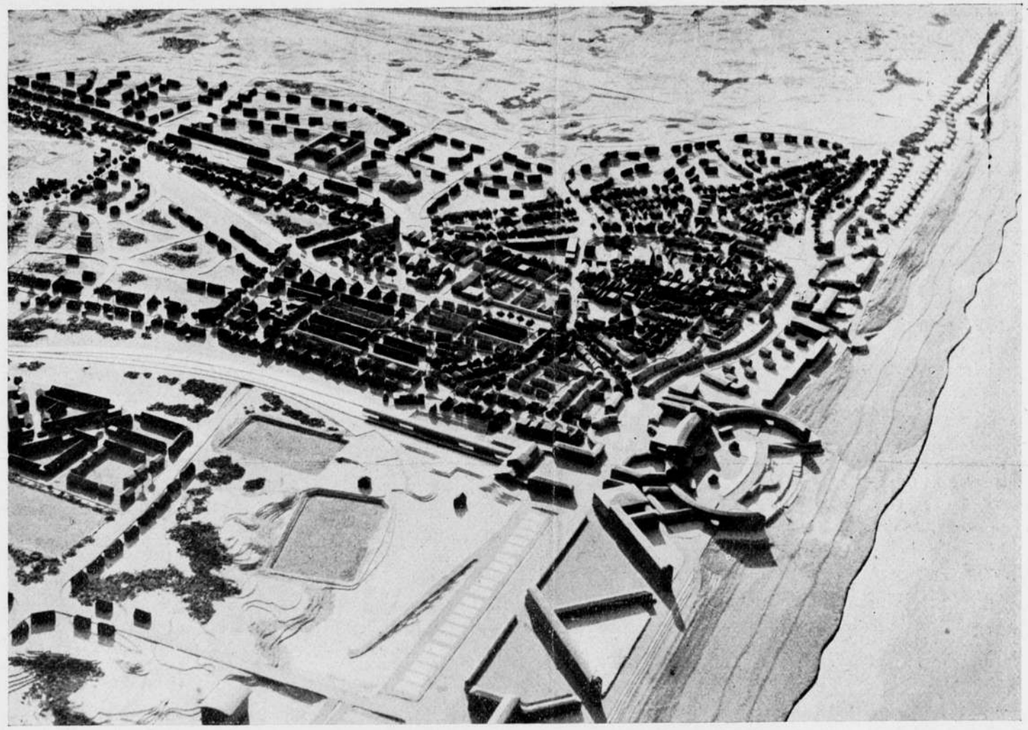

Maquette plan wederopbouw Zandvoort

Architect Ir. G. Friedhoff

haar functie als ontspanningsoord voor de groote steden Amsterdam en Haarlem.
Uit het rapport der commissie-Boerman blijkt dat 69,4 % der badgasten uit Amsterdam afkomstig is, 10,4 % uit Haarlem en andere plaatsen in de provincie Noordholland, 15,5 % uit de andere provincies en 4,7 % uit het buitenland.
Ook van degenen, die zich hier metterwoon vestigden, is een belangrijk deel afkomstig uit de groote steden. Het rapport, behelzende het resultaat van het migratie-onderzoek voor deze gemeente wijst uit, dat 46,2 % van degenen, die zich te Zandvoort vestigen afkomstig is uit Amsterdam, 30 % uit Haarlem en andere plaatsen in de provincie Noordholland, 17,3 % uit de andere provincies en 6,5 % uit het buitenland.
Het spreekt dan ook vanzelf dat de rijksautoriteiten het belang van het „achterland" van Zandvoort nauwlettend in het oog houden bij beslissingen, welke den wederopbouw raken. De wederopbouwplannen moeten worden bezien in het licht van de cultureele belangen van het millioen Nederlanders die op Zandvoort zijn aangewezen. Dit moet ook het richtsnoer zijn voor het Zandvoortsche gemeentebestuur. Verwaarloozing van dit gemeentebelang van de eerste orde door te veel acht te slaan op de plaatselijke belangetjes zal ook de huidige Zandvoortsche bevolking, vooral de neringdoenden, in hooge mate schaden en er allicht toe leiden, dat het gemeentebestuur den invloed, welken het thans uitoefent, zou verliezen.

De wederopbouw van Zandvoort zal de prioriteit moeten ontleenen aan het belang van de stadsbevolking.
Gaat men dien wederopbouw als een plaatselijke aangelegenheid zien en behandelen, dan zal dit tengevolge kunnen hebben dat men de eerste jaren te Zandvoort nog niet aan bouwen toekomt.
Het is vooral ook met het oog op het verkrijgen van de beoogde voorrangspositie bij den wederopbouw, dat wij momenteel een regeling voorbereiden, steunende op de bepalingen van de gemeentewet, waarbij een voortdurend contact tusschen het Zandvoortsche gemeentebestuur en dat van de gemeenten Amsterdam en Haarlem wordt tot stand gebracht en waarbij ook enkele vertegenwoordigers van het rijk zullen worden betrokken. Dit contact zal o.m. betrekking hebben op de overheidszorg aangaande het strand.
Ir. Friedhoff is er bij het ontwerpen van zijn plan van uit gegaan dat de oude Zandvoorter, de geïmporteerde bewoner (forens, gepensionneerde, e.d.) en de zomergast ieder hun eigen leven kunnen leiden in de sfeer welke hen het beste ligt. Er is een afsluitende bebouwing van het „oude dorp" ontworpen. Nabij „Ons Huis" aan het Dorpsplein komt een hofje met 28 woningen voor ouden van dagen.
Hierbij aansluitend zijn pl.m. 60 arbeiders- en bescheiden middenstandswoningen geprojecteerd. Deze bebouwing is in het bijzonder bestemd voor de oorspronkelijke Zandvoortsche bevolking.
Voor de meer draagkrachtige forensen zijn flatgebouwen

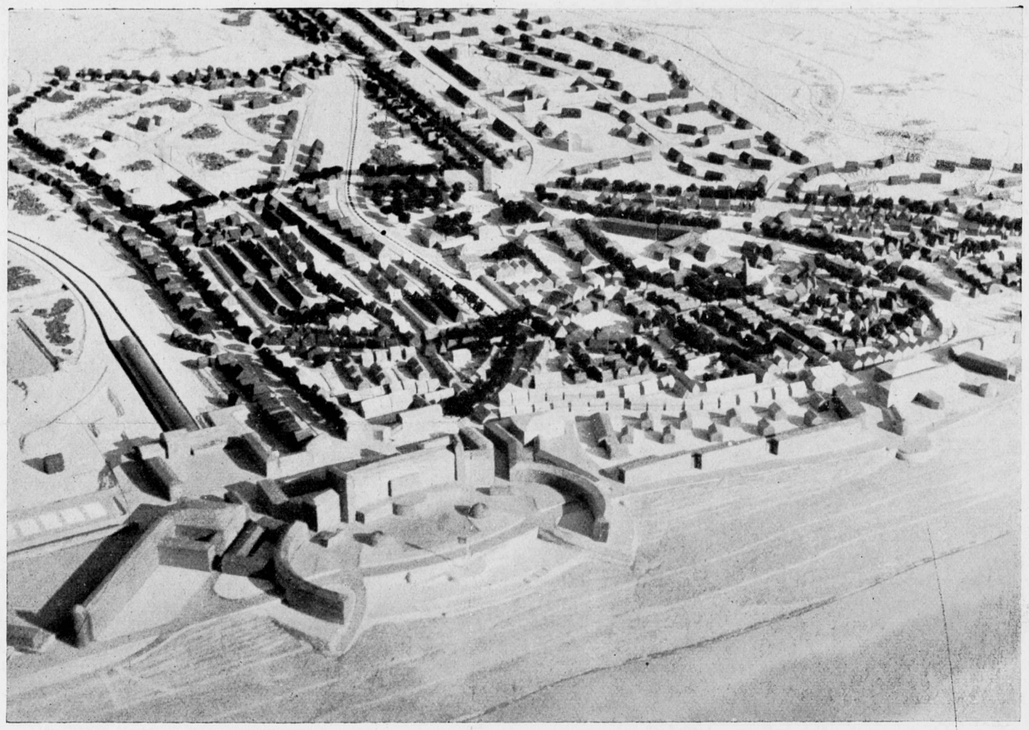

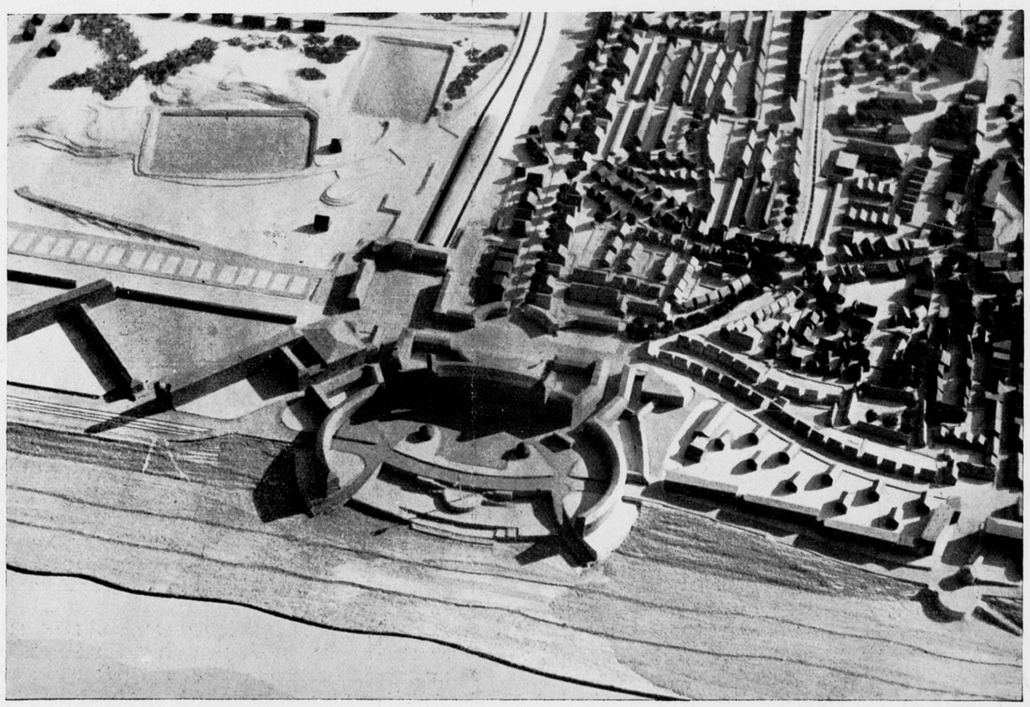

Maquette plan wederopbouw Zandvoort — Architect Ir. G. Friedhoff

en een villawijk aan de rustige Zuid-Boulevard bestemd, terwijl het uitbreidingsplan verschillende villaterreinen omvat, o.a. achter de Brederodestraat en in plan-Noord. Voor den zomergast is een grootsch zomercentrum ontworpen aan den Boulevard de Favauge in de onmiddellijke nabijheid van het spoorwegstation, groote rijwielstallingen en parkeerterreinen voor auto's en autobussen, dus gemakkelijk bereikbaar voor de massa. Hiernaast is ter hoogte van de Kerkstraat een kleiner centrum geprojecteerd, voor zomer- en winterexploitatie.

AAN WELKE ARCHITECTEN ZIJN REEDS OPDRACHTEN VERLEEND?

Het Ministerie van Openbare werken en wederopbouw heeft bepaald dat het eerst voor uitvoering in aanmerking komt dat gedeelte van het plan hetwelk ligt tusschen de voormalige Piet Heinstraat (begin Boulevard de Favauge) en het punt, gelegen voor het verlengde van de Hugo de Grootstraat.

In verband hiermede gaf het Ministerie opdrachten aan de volgende architecten:

1. B. J. J. M. Stevens te Haarlem; 2. W. A. van Gogh te Zaandam; 3. A. P. Smits te Aerdenhout; 4. Ir. C. Wegener Sleeswijk te Amsterdam; 5. A. Komter te Amsterdam; 6. A. Elzas te Amsterdam; 7. J. H. Groenewegen te Amsterdam; 8. Ir. B. Bijvoet te Overveen; 9. Prof. Ir. H. T. Zwiers te Haarlem.

ACADEMIE VOOR BOUWKUNST.

Het Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht te Amsterdam wordt gesplitst in:

V.B.O.-Voortgezet
Bouwkunst Onderricht
H.B.O.-Hooger

en is met ingang van heden onder den naam

ACADEMIE VOOR BOUWKUNST

gevestigd aan het Waterlooplein No. 67, Amsterdam-C. (Het voormalige Regentenhuis van de Oudezijds Huiszitten Aalmoezeniershuis).

Dit is tevens het nieuwe adres voor Bestuur, Directeur en Administratie. Het adres: van Breestraat 158 is vervallen. Het telefoonnummer zal nog nader bekend worden gemaakt.

HET GEBOUW VAN DE ACADEMIE VOOR BOUWKUNST.

Zoo heeft dan Kromhout's geesteskind, na bijkans 40 jaren zwerven, uiteindelijk een behuizing gekregen en wel in een historisch gebouw van architectonische beteekenis. De nieuwe Academie voor Bouwkunst heeft haar zetel gekregen in het Oude-Zijds-Huiszitten-Aalmoezeniershuis aan het Waterlooplein te Amsterdam. De liefdadigheid ontfermt zich ten langen leste over H.B.O., wier lot het tot heden was telkens gastvrijheid te moeten vinden van tijdelijken aard, een gastvrijheid, die door allen van H.B.O. bijzonder op prijs werd gesteld, maar die, hoe aangenaam het ook is steeds maar weer liefderijk van 't kastje naar den muur te worden gestuurd, haar aangenaamste zijde krijgt, als aan het vragen van gastvrijheid een eind is gekomen. Het is met H.B.O. in dit opzicht altijd weldadigheid geweest en ten slotte zal zij trots resideeren in een tempel van weldadigheid, zoo trots als eens de Heeren Regenten resideerden in de zalen van het gebouw dat de weidsche naam van Oude-Zijds-Huiszitten-Aalmoezeniershuis droeg, en dat gebouwd werd in 1654. De naam van den bouwmeester is onbekend. Men gist, dat Willem de Keyser, de derde zoon van Hendrick, de bouwmeester is geweest, maar dit staat evenmin vast als de toeschrijving van de pakhuizen (van 1610) er naast aan den vader.

De plek, waar de Academie van Bouwkunst, is historische grond, tot in 1593 buiten de muren der stad gelegen en bestemd voor het onderdak van de ongelukkige melaatschen in het Leprozenhuis. Bij de vergrooting van de stad in 1593 wordt ook juist dit oord binnen de stad getrokken. Het omsloten gebied wordt voor bewoning geschikt gemaakt; de voor Amsterdam onmisbare grachten worden gegraven (de Houtgracht, het verlengde van de Muidergracht tot aan den Zwanenburgwal, en de Leprozen- of Houtgracht en Amstel. Ten gevolge van de demping van deze haaks op elkaar staande grachten, kreeg het Waterlooplein zijn haakschen vorm.

Het Leprozenhuis krijgt een tuin op den hoek tusschen Houtgracht en Leprozengracht en naast den tuin verwerft een andere liefdadige instelling, het Oudezijds Huiszittenhuis, grond voor het optrekken van een complex van vier pakhuizen, met fraaie renaissance gevels, die nog heden ten dage onze bewondering wekken. De pakhuizen dienden tot opslag van brood, boter, kaas en vooral van turf, waarmede de regenten hun weldadigheid bedreven jegens de huiszittende, d.w.z. de niet in gestichten ondergebrachte behoeftige gezinnen. In 1654 nu kregen de regenten de beschikking over de Leprozentuin waar zij nu, naast hun pakhuis, het gebouw zetten, van waaruit ook de uitreiking der gaven (tot nog toe in de Oude Kerk) kan plaats vinden.

Wie de pakhuizen en het regentenhuis naast elkaar ziet, krijgt een duidelijke indruk van de ontwikkeling onzer bouwkunst in de 17e eeuw. Naast de geestige, speelsche fantasierijke gevels der pakhuizen van 1610, ontstaat 40 jaren later een sober, deftig bouwwerk in klassicistischen trant met een middenrisaliet en fronton. Op bijzondere wijze heeft de bouwmeester gelegenheid gevonden van de noodzakelijke ruimte voor de vele op uitreiking wachtende burgers een architectonisch fragment te vormen. In plaats van de gebruikelijke z.g. „kippenrennen", in onze geliefde belastingkantoren weer in zwang en ook bij enkele drukke beginpunten van de trams, ontwierp de bouwmeester een overdekte galerij (een soort kloostergang) rondom een klein tuintje, met een entrèepoortje aan de achterzijde. De bedeelden waren daardoor bij het wachten beschut tegen regen en wind.

Het gebouw heeft deze bestemming behouden van 20 Dec. 1655 tot 1808, toen het Oudezijds-huiszitten-huis met dat

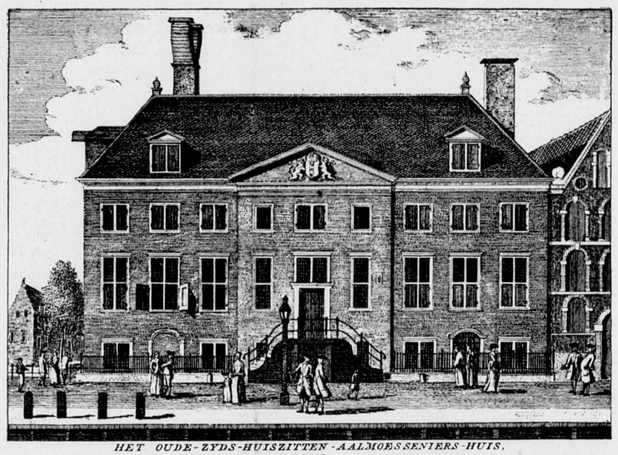

HET OUDE-ZYDS-HUISZITTEN-AALMOESSENIERS-HUIS.

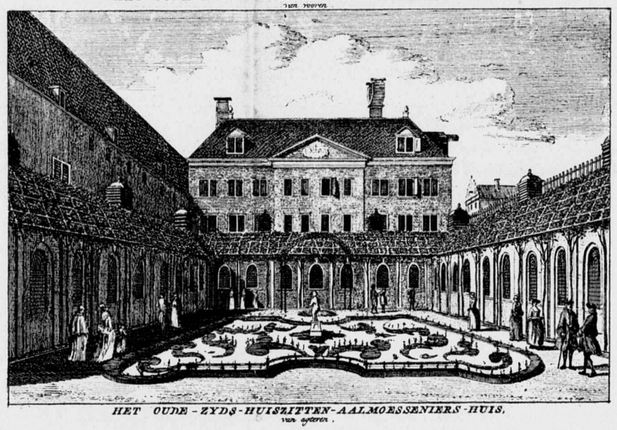

HET OUDE-ZYDS-HUISZITTEN-AALMOESSENIERS-HUIS.

Afbeelding uit Wagenaar's Beschrijving der stad Amsterdam

van de Nieuwe Zijde aan de Prinsengracht bij de Leidschestraat (sedert 1836 Paleis van Justitie), werd vereenigd en de werkzaamheden naar daar werden overgebracht.

De gebouwen aan het Waterlooplein (Regentenhuis en Pakhuizen) kwamen toen aan het Rijk, dat in het regentengebouw een drukkerij vestigde en het pakhuis later tot bergplaats van oorlogsbehoeften gebruikte. Zoo staan deze bijzonder fraaie pakruizen thans nog bekend als het Arsenaal. In 1910 hebben zij groote kans geloopen, gesloopt te worden. De Regeering deed het voorstel, de huizen voor afbraak te verkoopen ten behoeve van de nieuwe beurs voor den diamanthandel. Tegen dit ergerlijk vandalisme rees uit de kunstwereld en de kringen van monumentenbescherming krachtig verzet. Victor de Stuers en Jan Veth streden — inderdaad — als leeuwen, want de zaak stond er slecht voor. Maar ten slotte werd het wetsontwerp in de Tweede Kamer gelukkig met 41 tegen 30 stemmen verworpen. Het is belangrijk er in dit verband aan te herinneren, hoe in betrekkelijk korten tijd de denkbeelden in regeeringskringen omtrent de beteekenis der bouwkunst zich hebben gewijzigd. In de Memorie van Antwoord op het voorloopig verslag van de 2e Kamer op het ingediende wetsontwerp meende de Regeering, alhoewel zich in het algemeen niet deskundig achtende ten deze, toch twijfel te moeten uitspreken, of de geschied- en bouwkundige beteekenis van de bedoelde huizen wel zoo groot is, als werd beweerd. Het blok werd immers in 1610 gebouwd voor opslagplaats van turven, etc., voor bedeeling bestemd, en later, in 1654, nog uitgebreid met een administratiegebouw. Deze plek lag toen ver buiten de eigenlijke stad, bezwaarlijk zou daar een bouwwerk neergezet zijn, dat op bijzondere schoonheid aanspraak kon maken.

Ir. J. H. W. Leliman heeft hierbij in „De Bouwwereld" het volgende aangeteekend: „In het feit, dat een opslagplaats van turf — en blijkbaar verzwarende omstandigheid — speciaal van turf voor bedeeling bestemd, in de 17e eeuw geheel ongezocht en als van zelf aanleiding gaf tot een karaktervol gebouw van artistieke waarde, in dat feit schijnen de beide Excellenties (Ministers van Financiën en van Oorlog) zich niet te hebben kunnen indenken."

Na deze zege, hoe glorieus bevochten, waren de historische gebouwen zelf nog geenszins gered. Na in het strijdgewoel in het licht der belangstelling te hebben gestaan,

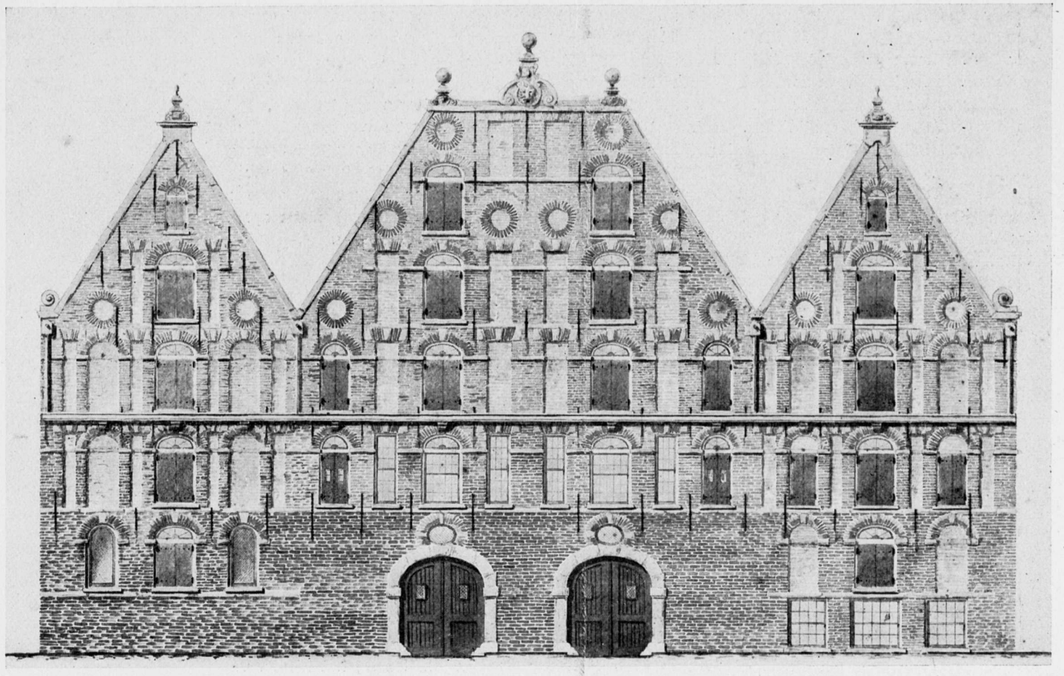

Voorgevel van het Arsenaal aan de Nieuwe Amstelstraat. Opgemeten en geteekend door L. A. Brouwer

raakten zij al ras weer in vergetelheid. Het regentenhuis diende sindsdien voor dit, dan dat, het langst voor magazijn van tweedehands meubelen en wasfiguren. Tot dat, hoe weet ik niet, Amsterdam er weer eigenaar van werd en in 1943 besloot het in te richten als tijdelijk kantoor voor een afdeeling van de Gemeentelijke Waterleiding.

De daarvoor noodige reparatie en restauratie dofte het gebouw wel op het gezicht tot een voornaam regeerpaleis op, maar nu dat klatergoud weer verdwenen is, blijkt de laatste bestemming het bouwwerk, dat zooveel liefdadigheid betrachtte, niet weldadig te zijn geweest.

De verhoogde parterreverdieping bestaat aan de voorzijde uit een vierkant voorhuis, met links en rechts een groote, door 3 kruisvensters verlichte zaal. De westelijke zaal (de Regentenzaal) heeft nog een fraaie marmeren schouw met Toskaansche zuilen, versierd met in eikenhout gesneden ornamenten en festoenen van omstreeks 1670. In de schouw is een schoorsteenmantel van wit marmer geplaatst, die onvoorwaardelijk weggenomen moet worden. De zoldering heeft caissons, gevuld met geschilderde paneelen van ± 1670.

De tweede zaal, de gewone Regentenkamer of het Comptoir, heeft een zoldering in stuc en een 18e eeuwsche marmeren schoorsteenmantel. Als deze ruimten eenmaal weer in glorie zullen zijn hersteld, — de in 1943 aangebrachte oorspronkelijke schoorsteenstukken (één van Van der Helst) zijn al weer ambulant — zullen zij ongetwijfeld een fraaie trits van ruimten vormen, decoratief historisch van belang, maar het architectonisch meest indrukwekkend zullen toch wel de groote bovenvertrekken blijven, met hun naakte muren, kale vloeren en ruige balkzolderingen, die drie oer-elementen, waarmee, de geheele geschiedenis der bouwkunst door, men getracht heeft, op bijzondere manier iets van te maken, om tot iets méér en iets hoogers te komen, maar waarvan de nuchtere, ongecultiveerde toepassing toch steeds den meest bevredigenden indruk geeft. Een onaangekleede ruimte geeft, n'en déplaise alles wat de bouwkunst bedacht heeft om de ruimte-illusie te versterken, te prikkelen en op te voeren, tot aan de daverende ruimte-warreling van de Barok toe, het duidelijkst, het meest direct en daardoor het meest overtuigend, de psychische werking van de drie-dimensionaal afgebakende ruimte als phenomeen van bouwkunst.

Het prettige is nu, dat de nieuwe bestemming van het gebouw, deze toestand onaangetast kan laten. Niemand zal er méér vragen dan kale vloeren en muren en de indrukwekkende balken voor de zolder.

Omgekeerd voldoet uit dit oogpunt het gebouw prachtig aan zijn nieuwe bestemming. Het is bijkans functioneel! Met dit functioneele moet er toch wel wat haperen, gezien het feit, dat gebouwen nu eenmaal van bestemming veranderen.

Een architect slooft zich uit zijn ontwerp aan te passen aan de eischen, die de bouwheer stelt. Deze is getrouwd, heeft geen kinderen, doch woont samen met een oude tante. Laten wij de bijoogmerken in 't midden. De architect slooft zich — gelijk gezegd — uit en maakt een huis voor man en vrouw zonder kinderen, met een voortreffelijke accomodatie voor de tante voornoemd. Het huis, eenmaal voltooid, wordt gepubliceerd in ons Bouwkundig Weekblad, met de summiere toelichting dat de opdracht luidde een huis te ontwerpen voor een echtpaar zonder kinderen met een inwonende Dame, en ieder is verrukt

over de wijze waarop de architect, functioneel gezien, dit programma in een aan alle kanten gaaf plan heeft geconcipieerd. Echter de Dame sterft, en daarna het echtpaar en zonder blikken of blozen trekt in het woonhuis een echtpaar met zes of zeven kinderen, die alle even opgetogen zijn over zoo'n uitermate geschikte, geriefelijke en gezellige woning. Ze zijn de hemel te rijk!

Zoo zal de rust van de zielen van Jan Selijns, Marten Cantert, Cornelis Hoppesack, Mr. Pieter Ernst van Bassen, Jan Lansman en Mr. Willem van der Does, de Huiszittenmeesters die de Oudezijds-Huiszitten-armen verzorgden, toen het Gebouw aan de Houtgracht werd gebouwd, beantwoordende aan de functies, door hen voor de uitoefening van hun weldadigheid gesteld, ten gevolge van het vergrijp aan het functionalistisch beginsel der architectuur, niet verstoord zijn geworden, toen na 1808 het gebouw andere bestemmingen kreeg. En mocht dit niettemin zoo zijn, laten wij hopen dat dan de Academie voor Bouwkunst, onder de bezielende leiding van Bestuur en Directeur en de hooge aspiraties, die zij daarbij koesteren, hen die oprecht gegunde rust nu voor goed zal verzekeren.

PRIJSVRAAG GEDENKSTEEN ROTTERDAM.

De korte en hevige oorlog, waarin Nederland in 1940 betrokken werd, eindigde met capitulatie en bezetting. Het heeft jaren geduurd voor de bevrijding kwam, en het is daardoor volkomen verklaarbaar, dat overal het verlangen opkomt, de herinnering aan dezen heroïschen strijd levendig te houden.

Er worden talrijke comité's gevormd, die willen komen tot het oprichten van een oorlogs- of vredesgedenkteeken, dat tot in lengte van dagen den dood van diegenen zal moeten eeren, die voor de vrijheid van ons land het leven lieten.

Bij een gedenkteeken denkt men allereerst aan een beeld. Het ligt wel voor de hand, dat bij het tot stand komen van de beoogde gedenkteekens of monumenten allereerst de hulp van beeldhouwers zal worden ingeroepen. Nederland is langen tijd arm geweest aan beelden, maar gelukkig zijn wij niet arm aan beeldhouwers. En dat zal in de eerste jaren, wanneer overal in den lande monumenten zullen verrijzen, zeker wel een factor van beteekenis worden.

De regeering, die spoedig heeft ingezien dat alles in het werk gesteld moet worden om te trachten zoo veel mogelijk goede gedenkteekens te verkrijgen, heeft door middel van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen algemeene regelen vastgesteld, waaraan de verzoeken tot het verkrijgen van een goedkeuring voor het oprichten, plaatsen en aanbrengen van oorlogs- of vredesgedenkteekens moeten voldoen, terwijl tevens de werkwijze van de daarvoor benoemde commissies nader is omschreven. Daarbij geldt, dat plaatselijke monumenten door de verschillende provinciale commissies zullen worden beoordeeld, en nationale monumenten door de z.g. Centrale Commissie. Die commissies spreken zich uit over de vraag of het monument stedebouwkundig zoowel als aesthetisch „verantwoord" is.

Het is alles zeer begrijpelijk en ook zeer onvermijdelijk. Toch is het een hachelijke zaak, een dergelijke materie, die zoo gevoelig is, door middel van papieren besluiten te moeten regelen. Elke commissoriale werkzaamheid, hoe goed bedoeld ook, kan in deze aangelegenheid moeilijk activeerend optreden, maar zal veeleer ten gevolge hebben, dat allerlei particulier initiatief en persoonlijk enthousiasme pijnlijk zal worden teleurgesteld. Het is als met elk aesthetisch toezicht ook hier hetzelfde lied: een commissie kan alleen het goede toelaten en aan het onvoldoende ontwerp haar goedkeuring onthouden. Vandaar de roep om één supervisor, die met den ontwerper in actief overleg de taak heeft, diens scheppingsvermogen op de juiste wijze door begrijpende critiek op een hooger plan te brengen.

Het is de vraag of het stichten van monumenten eigenlijk niet hopeloos ouderwets is. Kunnen wij de kracht opbrengen, een groote serie gedenkteekens op te richten, die toch allen voor hetzelfde doel zullen moeten dienen: de herinnering aan hen, die hun leven gaven voor de Vaderlandsche zaak? Wij zullen dit dienen af te wachten en slaan met spanning de ontwikkeling er van gade. Het is in dit verband opmerkelijk, dat het Friesche volk het eerste was, dat in algemeenen zin aan dit onderwerp aandacht schonk, en door middel van de „Commissie Oorlogsgedenkteekenen 1940—'45 Friesland", ingesteld door den Militairen Commissaris voor Friesland, in een circulaire zijn meening uitsprak, dat er veel verschillende mogelijkheden bij het kiezen van eenigen vorm van herdenking openstaan. De commissie noemt dan met name: „een gedenksteen aan den kerktoren, in het gemeentehuis of op een andere bijzonder geëigende plaats; een muurschildering of glas-in-lood raam in een kerk of openbaar gebouw; een door boomen omgrensde groene hof of plein, waarbinnen een gedenkteeken van kleiner formaat met inscriptie; een vrijstaande boom waaronder één of enkele gedenksteenen — het geheel door een haag of lagen muur omsloten; een herinneringsbord in den trant der prachtige 17e of 18e eeuwsche rouwborden, door een modernen Frieschen houtsnijder of beeldhouwer gemaakt; een kapelruimte b.v. begane gronds in de oude dorpsstraat, waarin langs den wand gedenkplaten zijn geplaatst, een mooi eenvoudig stuk beeldhouwwerk met symbolische voorstelling; een geweven wandkleed met inschrift." Hierin liggen tal van behartenswaardige wenken.

Toch ben ik er van overtuigd, dat de beeldhouwers bij deze verschillende „mogelijkheden" de voornaamste plaats zullen moeten innemen. Zij hebben dat ook zelf beseft, en trachten zoo hier en daar hun invloed te doen gelden.

Een der meest karakteristieke uitingen daarvan is wel de brief die namens het Bestuur van den Nederlandschen Kring van Beeldhouwers is uitgegaan aan alle gemeentebesturen en comité's tot oprichting van monumenten. Het Bestuur schrijft daarin, dat de Kring een prijsvraag heeft uitgeschreven voor een oorlogsmonument dat in Renesse zal worden opgericht, en dat zij aan de hand van een tentoonstelling van daarvoor te ontvangen ontwerpen aan de Gemeentebesturen en plaatselijke comité's nu eens zal laten zien, wat de verschillende beeldhouwers van Nederland kunnen presteeren. De gemeentebesturen en comité's kunnen dan beoordeelen wie naar hun smaak het best aan de opgave heeft voldaan, zoodat zij dan niet meer behoeven te aarzelen met het bepalen van hun eigen keuze van een beeldhouwer-ontwerper.

Het is wel merkwaardig, dat de Kring van Beeldhouwers, die dit alles heel serieus voorstelt, er bij de uitvoerige prijsvraagregelen op wijst, dat aan alle beeldhouwers wordt geadviseerd „alléén maar aan déze prijsvraag mede te werken en aan geen andere prijsvraag of meervoudige opdracht, uit te schrijven of te verleenen door afzonderlijke gemeentebesturen of comité's".

De Kring beoogt met deze prijsvraag de buitengewone verspilling van werkkracht en scheppend vermogen te keeren, die het gevolg zijn van alle afzonderlijke in den lande te verwachten opdrachten. Dit zou heel mooi zijn als niet reeds op zeer veel plaatsen — en waarschijnlijk de meeste grootere — de voorbereiding voor het te stichten monument in een vergevorderd stadium verkeerde.

Te Amsterdam schijnt een enkelvoudige opdracht reeds verleend te zijn. Te Utrecht was het Comité aanvankelijk van plan een meervoudige opdracht aan een vijftal beeldhouwers te geven, maar dit stuitte weer af op bezwaren van beeldhouwerszijde, die zich principieel verzetten tegen dezen opzet en verzochten slechts aan één hunner het voorloopig ontwerp op te dragen.

Rotterdam heeft thans een nieuwe procedure voorgesteld in haar zoo juist verschenen prijsvraag-program. Zij wenscht een ideeën-prijsvraag, waarbij de plaats van het monument door den ontwerper vrij kan worden gekozen ongeveer binnen de grens van het terrein van den Heuvel langs de Maas, een stadsgedeelte dat door haar ligging in de nabijheid van de Maastunnel voor bewoners van rechter en linker Maasoever gemakkelijk te bereiken is. De ruime omgeving maakt het mogelijk, massabijeenkomsten en herdenkingen bij het gedenkteeken te organiseeren.

Dat bij dezen prijsvraag de Algemeene Nederlandsche Prijsvraagregelen van toepassing zijn, schenkt volledig vertrouwen in de bedoeling van de prijsvraag-uitschrijfster.

Dat hier een monument van groote allure wordt verlangd, blijkt wel uit de bepaling, dat de netto bouwkosten volgens prijzen van 1938-'39 op ƒ 100.000,— worden geraamd.

Het onbepaalde van de situatie zal het voor de jury echter niet gemakkelijk maken de verschillende oplossingen van het gevraagde op billijke wijze te vergelijken. Het zal aan de ontwerpers, die niet in de stad Rotterdam wonen, groote moeilijkheden opleveren om in het beplante heuvelgebied tot een goede keuze van de situatie te komen. Maar hoe het zij, het comité heeft de kans een goed ontwerp te verkrijgen, waarop later kan worden voortgebouwd. Dat de inzender zich binnen zekere grenzen verplicht zijn medewerking te verleenen tot het aanbrengen van de door den prijsvraag-uitschrijver gewenschte veranderingen (waarbij overigens beroep op een deskundige jury open staat) geeft een kans te meer om door goede samenwerking tot een goed eindresultaat te komen.

Moge deze poging voor Rotterdam met succes worden bekroond.

Wij willen niet nalaten, met het oog op de talrijke moeilijkheden, die zich bij de behandeling van deze precaire en gevoelige materie kunnen voordoen, nog eens uitdrukkelijk aan de beoordeelingscommissie aan te bevelen, zich toch vooral uitsluitend te houden aan hun commissoriale taak, die uitsluitend een beoordeelende moet blijven. Onder geen enkel beding mag de commissie zelf gaan ontwerpen. Men krijgt dan hetzelfde euvel als waaraan sommige „ontwerpende" schoonheidscommissies zich schuldig maken.

Het wil mij voorkomen, dat wij ook in deze materie verder zullen komen met verstandige supervisoren — hoe verantwoordelijk ook hun taak zal zijn — dan met nog zoo deskundige beoordeelings-commissies.

H. G. J. SCHELLING.

TOELICHTING PROGRAMMA PRIJSVRAAG GEDENKSTEEN ROTTERDAM.

Het prijsvraagprogramma is op aanvraag te verkrijgen bij den secretaris van het Comité, Vijverlaan 71b, te Rotterdam, tegen betaling van ƒ 5.—. Dit bedrag wordt na de publicatie van den uitslag aan het correspondentie-adres van iederen inzender teruggezonden.

In het voor eenige weken verschenen prijsvraagprogramma zijn op initiatief van het Dag. Bestuur van den B.N.A., via de bemiddeling van de Permanente Prijsvraag Commissie nog eenige wijzigingen aangebracht, welke als een bijlage aan het programma wordt toegevoegd.

Behalve een uitbreiding van de Jury met de Heeren Prof. Dr. Ir. J. T. P. Bijhouwer, landschaps- en tuinarchitect en G. Hoppen, beeldhouwer, is van belang te vermelden, dat de benoeming van een eventueele medearchitect als architect-van-uitvoering, volgens het programma te doen van wege de Jury, thans zal geschieden door den bekroonde in overleg met de Jury.

De datum van inzending is van 1 Nov. 1946 verschoven naar 3 Januari 1947.

Het Dag. Bestuur heeft met klem van redenen (praktische, maar vooral ook artistieke) een ruime inzendtermijn bepleit, nl. van ongeveer een jaar. De prijsvraaguitschrijver is hier slechts zeer weinig aan tegemoet gekomen, door den inzenddatum 2 maanden later te stellen.

Tenslotte zij medegedeeld dat het programma met de wijzigingen voor deze prijsvraag is samengesteld met inachtname van de A.N.P. (Algemeene Nederlandsche Prijsvraagregelen voor Bouw-beeldhouw, Ambachts- en Nijverheidskunst).

KRINGSUPERVISIE

In October van het vorig jaar werd door de Heeren Ide-Bloem, J. Donders en Jos. C. A. Schijvens een stuk opgesteld, dat gedachten en voorstellen inhield over kringsupervisie. Gaarne wordt voldaan aan het verzoek van het Hoofdbestuur van de B.N.A. om het stuk door publicatie in het B.W. ter kennis van alle leden te brengen. Hierachter volgt de tekst:

Het is een vaststaand feit, dat de kwaliteit van den gemiddelden architect aesthetisch en geestelijk niet de gewenschte hoogte bereikt.
Daarnaast staat het even, zoo niet méér belangrijke feit, dat het huidige tijdsbestek niet de gewenschte cultureele synthese bezit op wier inhoud de architectonische vorm zal moeten kunnen steunen.
Feitelijk was het juister deze twee feiten te zien als een eenheid, want het eerste is volledig afhankelijk van het tweede.
Een poging toch om de architectuur te verheffen kàn slagen wanneer de cultureele voorwaarden gunstig zijn. Dit is wanneer er een alomvattende synthese aanwezig is.
De historie bewijst voortdurend de harmonische proportionaliteit, welke tusschen kunst en cultuur bestaat.
Wanneer wij het ernstig meenen met een sociale architectuur, dat is een architectuur, welke de gemeenschap draagt en tevens door deze zelfde gemeenschap gedragen wordt, dan zal die gemeenschap een bepaalde eenheid moeten bezitten, uit welke laatste de architectonische stijl — als men wil de architectonische synthese — groeien kan.
Duidelijk is wel, dat eenheid en synthese hier niet bedoeld worden als zaken van statische constellatie maar daarentegen organisch, levend en daarom voortdurend gereed elke evolutie in haar geheel op een harmonische wijze op te nemen.
Derhalve lijkt ons de taak van onze organisatie in deze richting een tweeledige:
eenerzijds een zoo verantwoord mogelijke zorg van den aesthetischen kant van de bouwkunst en anderzijds het voortdurend aanwezig zijn van een wel overwogen bewustzijn aangaande de cultureele evolutie èn zoo mogelijk een positieve werkzaamheid in de richting van de zoozeer begeerde synthese.
Wij ontveinzen ons niet, dat de huidige systemen, welke tot zulk een synthese in staat zouden zijn, voorloopig nog verre van elkander verwijderd staan; maar zeker is het, dat er in ons land bepaalde streken zijn, welke regionair in staat zijn op dit gebied belangrijker verrichtingen te leveren, dan nu het geval is.
Het is uiteraard moeilijk een volkomen duidelijken weg aan te geven, waarlangs de voorgestelde ontwikkeling zich zal dienen te bewegen. Waarschijnlijk zullen het meerdere wegen zijn. Maar in ons bijzonder geval meenen wij, dat het instituut „supervisie" uiterst belangrijke diensten zal kunnen bewijzen. Vanzelfsprekend kennen wij aan dit instituut dan een dubbele werkzaamheid toe: n.l. het stimuleeren van een bouwen dat èn aesthetisch èn cultureel verantwoord is.
Zoo zal de taak van den supervisor niet alleen een formeele, aesthetische taak zijn, maar tevens een wezenlijke, welke organisch voortkomt uit — en begrijpelijkerwijze past in — een grooter cultureel geheel.
Wanneer wij nu van den supervisor, naast klaarblijkelijke architectonische begaafdheden en kennis een gelijkmatig bewustzijn en een intensief inzicht in het huidige leven en de mogelijkheden tot een synthese ervan, vragen, is dit op grond van het vorenstaande vanzelfsprekend.
Organisatorisch gezien zal dit instituut geheel in de sfeer van de inwendige organisatie moeten passen. Ons lijkt daarom een te rigoureus van bovenaf opgelegd supervisiesysteem ten eenen male verwerpelijk. Zoo iets past niet in het kader van het sociale verband, zooals dat in dezen na-oorlogschen tijd wordt aangevoeld en beleefd.
Tevens zijn wij nog steeds van meening, dat hetgeen wat gedaan kan worden door de zelfwerkzaamheid van leden nooit overgedragen mag worden aan een buiten onze organisatie staande instantie.
Dit wil niet zeggen, dat wij de vigeerende voorloopige regeling als een ongewenschte willen beschouwen, maar wel als een noodzakelijken overgangsmaatregel, welke, zooals het voor alle voorloopige maatregelen betaamt, zoo spoedig mogelijk vervangen dient te worden door een betere.
Het lijkt ons gewenscht de beschrijving van onze inzichten omtrent supervisie te doen aanvangen op het laagste organisatorische plan. En wel, omdat deze wijze van beschrijving volkomen aansluit bij de door ons gekoesterde gedachten omtrent zelfwerkzaamheid der leden, de kleinste eenheid, den kring.

I. SUPERVISIE.

Wijze van benoeming (coördineerende) supervisoren.

a. De A.A.R. maakt een lijst op van architecten, uit welke lijst op na te noemen wijze supervisoren worden benoemd.
b. De ledenvergadering van den kring, binnen welken supervisor zal werken, maakt een voordracht van drie op, gekozen uit de lijst onder 10a bedoeld.
c. Deze voordracht wordt voorgelegd aan de betreffende welstandinstanties, binnen welker gebied de supervisor zijn taak heeft. Deze instantie benoemt uit de drie voorgedragenen den supervisor.

II. KRINGSUPERVISIE.

Waar de taak van den supervisor een coördineerende is, die richting moet geven aan den bouwenden architect over datgene wat deze zelf niet kan weten (zooals interpretatie uitbreidingsplan enz.), zal de bouwende architect in staat zijn deze richtlijnen in zijn plannen te verwerken.
Van den geschoolden architect mag worden aangenomen, dat hij dit op bevredigende wijze weet te doen.
Staat echter de supervisor tegenover den onvolledig geschoolden architect, dan beginnen de moeilijkheden.
In vele gevallen zal hij de richtlijnen niet verstaan, laat staan ze in zijn plannen kunnen verwerken. Samenwerking met den geschoolden architect moet hier de oplossing brengen.
Daartoe zal elke kring een of meer supervisoren aanwijzen, wier taak het is, het werk der kringleden, dat aan de supervisoren zal worden voorgelegd, met de betrokken architecten op een zoodanige wijze te behandelen, dat de supervisor althans niet geheel onvoldragen werk ter beoordeeling krijgt.
Er zal een regelmatig contact noodig zijn tusschen den supervisor en de hulpsupervisoren in den kring.
Iedere kring zal verplicht zijn kringsupervisie toe te passen voor het werk, door te geven aan de(n) betrokken supervisor(en) en het recht hebben de mogelijkheid te openen, dat de leden, over al hun werk, ook dat wat niet ter beoordeeling van een supervisor zou kunnen komen, overleg te plegen met de kringsupervisoren.
De Kringsupervisie wordt gehonoreerd door den Kring.
Hiermede zal een begin zijn gemaakt met het leggen van verantwoordelijkheid van een goed aesthetische verzorging van hetgeen binnen den kring wordt gebouwd. Het goede streekeigen bouwen zal er mede worden gediend.
Een gezonde wedijver tusschen de kringen om het beste te presteeren wat mogelijk is, zal stimuleerend ten goede werken.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 6 AUGUSTUS 1946, No. 20

MIJMERINGEN NA EEN STUDIEREIS

Daar was eens....
Daar was eens een land, dat heel groot was en ver weg lag en waarover een heel oude koning regeerde. God zegende het land met een wondere natuur en een mooi ras. Er was rust en er was welvaart en er werden schoone dingen gemaakt en tot stand gebracht en er hadden wel twee duizend jaren lang geen vreemde volken over het land geheerscht. De cultuur werd er beoefend en gediend, het goede leven werd er geleefd in eenheid en harmonie....
Daar was eens....
Neen, daar IS! Het lijkt een sprookje, maar het is werkelijkheid. Het oude Scandia, wat Plinius reeds noemde, leeft nog en na twee wereldoorlogen gaat het leven er zijn gang, slechts zijdelings beroerd door de teisterende geesten van den tijd. Wanneer wij Hollanders de noordelijke landen bezoeken, gevoelen we eerst recht hoe zwaar ons overbevolkte land door de bezetting en den oorlog getroffen werd en hoe wij, van de westersche landen die bezet waren, wel het meest geleden hebben.... Wij beseffen hoe arm we zijn geworden, wanneer we in een land komen waar alles nog is, waar ieder nog heeft, waar men goed gekleed gaat, waar men met veerkrachtigen tred zijn werkzaamheden verricht. Zelfs Noorwegen, dat — als wij — actief den oorlog beleefde, is veel minder beroerd door de pestilenties van de afgeloopen jaren. Wel is het noorden van dit land zwaar beschadigd, maar het hart van het land is vrijwel ongeschonden uit den roes te voorschijn gekomen.
Het is een voorrecht in deze tijden den geest te kunnen verfrisschen in de gastvrije noordelijke landen, in het lieflijke Denemarken met zijn spontane en opgewekte bevolking, in het grootsche Zweden met zijn waardige bewoners, in het stoere Noorwegen, dat tusschen de beide buurlanden het evenwicht bewaart. De nauwe samenwerking, die steeds tusschen deze landen, met Finland en later ook met IJsland heeft bestaan, helet niet dat er broederlijke rivaliteiten zijn, die terecht uit het verschillend volkskarakter voortspruiten. De verschillen lijken ons gering maar ze zijn wezenlijk en daarom kunnen we het begrijpen, al is het voor ons niet onvermakelijk, als over deze tegenstellingen gefluisterd wordt!
Wij voelen ons beschaamd, wanneer we ervaren hoe een eenheid, die bij ons onder de zwaarste druk eindelijk tot stand kwam, om onmiddellijk daarna weer vrijwel verloren te gaan in deze landen steeds aanwezig was en is. Hoe kleine tegenstellingen niet worden verdoezeld, maar geen aanleiding geven tot scheiding. Hoe ware democratie daar groeit, waar standsverschillen wegvallen of vervagen, niet omdat er geen of weinig economische verscheidenheid zou zijn, maar omdat alle lagen van de bevolking een vrijwel zelfde levenswijze huldigen en men zich overal gelijk en behoorlijk gedraagt. Hoe zelfdiscipline wordt beoefend, op het eene gebied meer dan op het andere — verschillend soms van wat wij misschien wenschelijk zouden achten — waardoor die rust en harmonie ontstaat, die ons verwonderd doet zijn. Naar de redenen hiervan heb ik menigmaal gezocht; men krijgt verschillende antwoorden, nu zei men mij b.v. dat het onderwijzend personeel in Zweden zeer behoorlijk wordt gesalarieerd, waardoor deze positie zeer aantrekkelijk is en men er goed ontwikkelde krachten voor krijgt. Dit kan een reden zijn, d.w.z. één reden, want er moeten er meer zijn. De kinderen, de ouders, zij allen moeten mee werken, mee willen werken, anders kan de beste onderwijzer niet zulk een succes bereiken. Waarom is er in deze landen, die allen economisch zoo verschillend zijn, zooveel belangstelling, waardeering en offervaardigheid voor cultureele goederen? Denemarken is een land van klein formaat, zonder bodemschatten, zonder koloniën, Noorwegen heeft de naam van arm te zijn, al heeft de waterkracht en de scheepvaart het land een bron van inkomsten bezorgd, die niet onbelangrijk zullen zijn, Zweden is een enorm rijk land met groote welvaartsbronnen en dunne bevolking. Van dit laatste lad kunnen we eer verklaren, dat men er wat voor cultureele doeleinden wil offeren. En toch, al is er verscheidenheid in de wijze waarop en de mate waarin, in al deze landen wordt het cultureele leven geleefd en nagestreefd. Toen wij „steinreich" heetten te zijn, was er voor sociaal werk en kunstzinnig leven weinig, te weinig of geen geld beschikbaar. Het gaat er niet om of men geld heeft, maar waar men het voor over heeft. Of men meent dat de middelen, die men bezit, besteed worden voor vermaak of voor blijvende waarden. Of men leeft om geld te verdienen, of dat men leeft om het leven in zijn volle schoonheid te beleven. Of men bezit beschouwt als privé zaak en dit naar eigen be-

lieven kan verteeren, of dat men het als een bezit beschouwt, waarvoor men verantwoording schuldig is, is de hoogste zin van het woord, over de wijze waarop dit wordt besteed. Den een is veel gegeven, den ander minder of weinig, maar men moet voelen, dat dit in beheer is gegeven en dat de gemeenschap die deze verschillen veroorzaakt, verwachten mag en moet, dat wie het meeste kreeg ook daardoor ten opzichte van die gemeenschap zijn verplichtingen heeft. De Hollandsche boer, die zijn boerderij den naam gaf van „Geleend Goed" besefte dit. Hoevelen zijn er die daar ook zoo over denken? De gelijkenis van de talenten komt ons hierbij voor den geest.... Men vertelde mij, dat men in het Noorden niet leeft om geld te verdienen, maar om het leven te beleven in al zijn volheid. De arbeid is geen doel op zich zelf en de vacantie geen noodzaak om weer op krachten te komen voor dien arbeid, zooals een reclameplaat op de Zwitsersche tentoonstelling in het Stedelijk Museum in Amsterdam ons suggereert. De arbeid is er een middel om het leven te kunnen genieten, waarvoor „de vacantie" een goede gelegenheid biedt!

Wanneer we dan rondzien in deze landen, die ons zoo na verwant zijn en zien hoe het leven er geleefd wordt en hoe de verschillende bevolkingen ieder naar hun aard, het maatschappelijk leven regelen, dan zien we dat het cultureele peil er hoog staat, gemiddeld veel hooger dan bij ons, dat wij ons verbazen over het vele wat dáár mogelijk blijkt, hoe Kunst en Wetenschappen bloeien en een rust over het land waart, die ons vreemd is. Moge de oorlog — die onze Noordelijke vrienden nader tot ons heeft gebracht, er toe bijdragen, dat wij ons meer met hen inlaten, dat we ons meer verdiepen in hun maatschappelijk leven en daarbij leeren, datgene te gebruiken wat bij onzen aard past. Mij dunkt, dat dit voor ons slechts voordeel af kan werpen, mits we ons open stellen voor opvattingen en zienswijzen, die van de onze afwijken.

Ir. G. FRIEDHOFF.

LANDHUIS TE SPRINGFORBI, ARCHITECT HENNING HANSEN

Iedere kunstenaar wordt gekend door één bepaald werk. Dit eene werk wordt met zijn geheele oeuvre vereenzelvigd, onafhankelijk zelfs van de gewichtige vraag of het bewuste werk wel inderdaad het meest kenmerkende en karakteriseerende voor den kunstenaar is. Zelfs een eenvoudige gebeurtenis kan een bepaald werk de positie verschaffen in de onmiddellijke relatie tot den schepper te staan, ja, één gebeurtenis kan de oorzaak zijn dat een werk zijn glorie van „het" werk te zijn, aan een ander werk moet afstaan. Na de diefstal van de Mona-Lisa was het plots dit schilderij, dat men aan den naam van da Vinci verbond, die tot toen bereomd was door zijn avondmaal. En zoo plaatsen wij hier het landhuis te Springforbi, „het" werk van den in 1945 overleden be-

Landhuis te Springforbi — Architect Henning Hansen

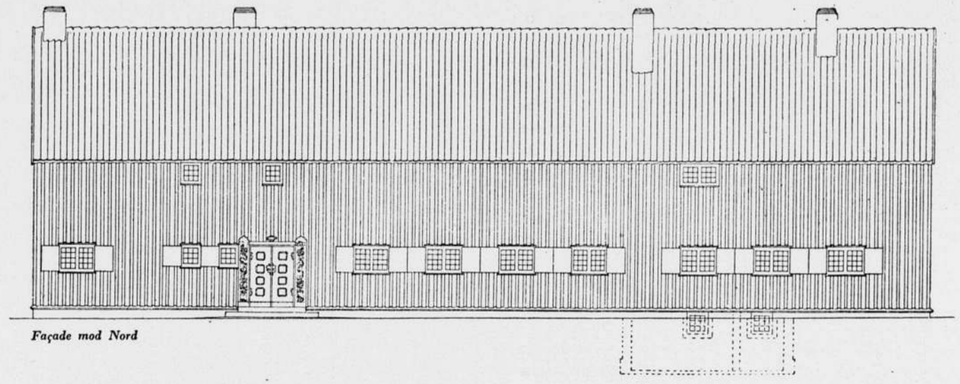

Façade mod Nord

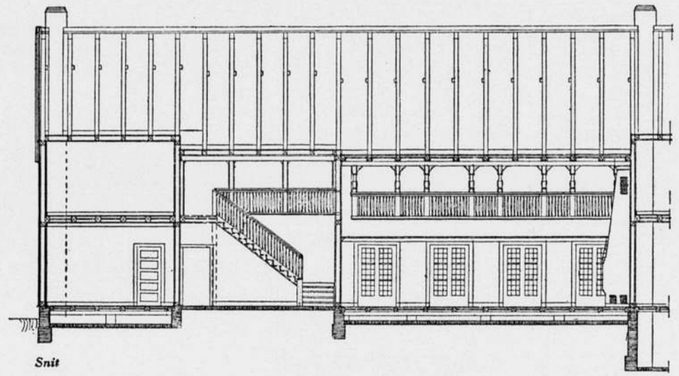

Snit

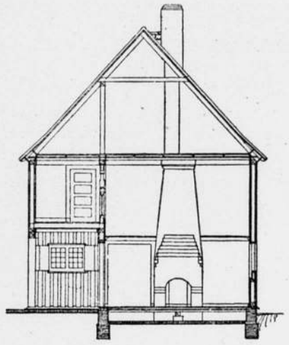

Snit

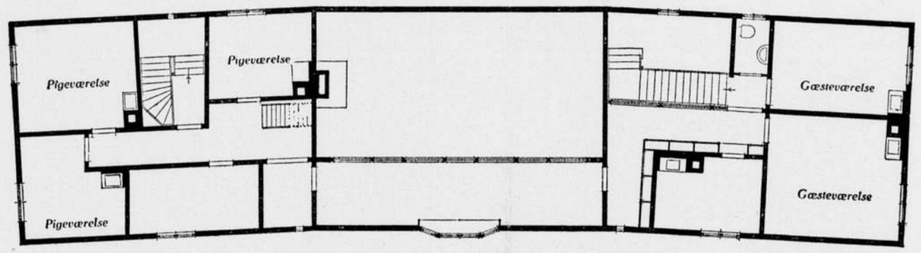

Plan af 1. Sal

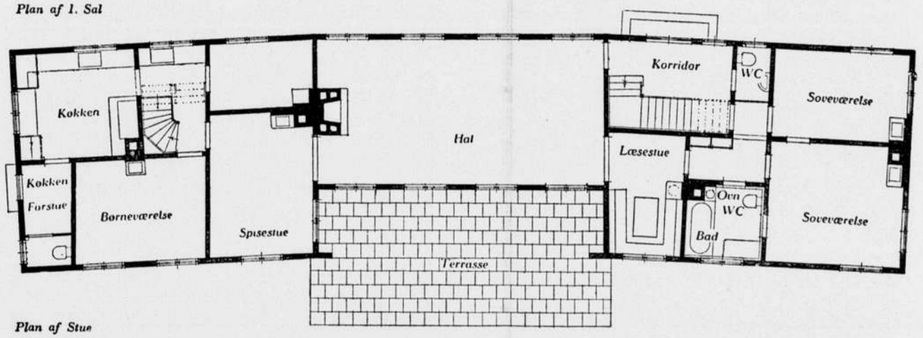

Plan af Stue

Landhuis te Springforbi — Plattegronden, doorsnede, gevel, Schaal 1 à 200

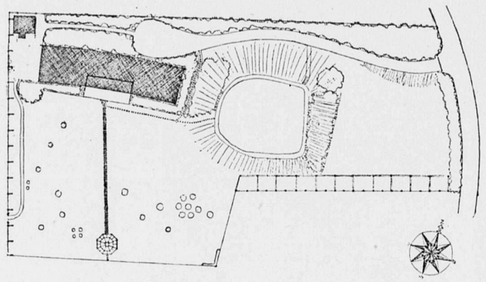

Landhuis te Springforbi, Situatie

kenden Deenschen Architect Henning Hansen. In „Architecten" troffen we de bijgaande teekeningen van dit voortreffelijke huis. Is het karakteristiek voor hem? Hansen behoorde in de oudere generatie tot die architecten, die modern wilden zijn, in dien zin, dat ze geen klassieke zuilen en kapiteelen meer wilden toepassen, en hun inspiratie gingen zoeken bij de eenvoudige landelijke bouwkunst. Weten we dit, dan is de roem van zijn landhuis te Springforbi inderdaad wel typeerend voor dezen architect. Hansen was een sociaal-voelend mensch, die veel tijd gaf voor de belangen van de gemeenschap en veel voor de volkshuisvesting in de grootere steden deed.

J.P.M.

MAGAZIJNGEBOUW VAN DE BEHANGSELPAPIERFABRIEK VAN RATH EN DOODEHEEFVER N.V. TE AMSTERDAM

De directie van de behangselpapierfabriek van Rath & Doodeheefver N.V. besloot in het najaar van 1940 haar gebouwencomplex, gelegen in het bouwblok tusschen de Prinsengracht en de Noorderstraat nabij de Reguliersgracht te Amsterdam, met een magazijn uit te breiden.
Het gebouw moest verrijzen op het door het sloopen van de bestaande bebouwing vrijkomende terrein op den hoek van de Noorderstraat en de Reguliersgracht.
Op den begane grond werden expeditie-ruimten en garages verlangd; de verdiepingen moesten de magazijnen bevatten. De niveau's der vloeren hadden te correspondeeren met die van het bestaande gebouw aan de Noorderstraat en overigens moest gebruik gemaakt worden van de maximum mogelijkheden, die de bouwverordening toen ter tijde bood, met name wat de toegestane bouwhoogten betreft. Tenslotte werd bepaald dat de verdiepingen op eenvoudige wijze tot woningen moesten kunnen worden getransformeerd.
Aanvankelijk zou zoowel het ontwerp als de uitvoering van het gebouw door het bouw- en aannemingsbedrijf E. J. Slot & Zonen worden behartigd. Toen zijn plannen in gevorderden staat van voorbereiding verkeerden, werd ons bureau in de verdere ontwikkeling daarvan betrokken. Ons werk is toen van bescheiden aard geweest, want verschillende essentieele beslissingen, zooals de perceelsindeeling van het bouwterrein, de hoogten van verdie-

Gevel Reguliersgracht
Magazijngebouw te Amsterdam

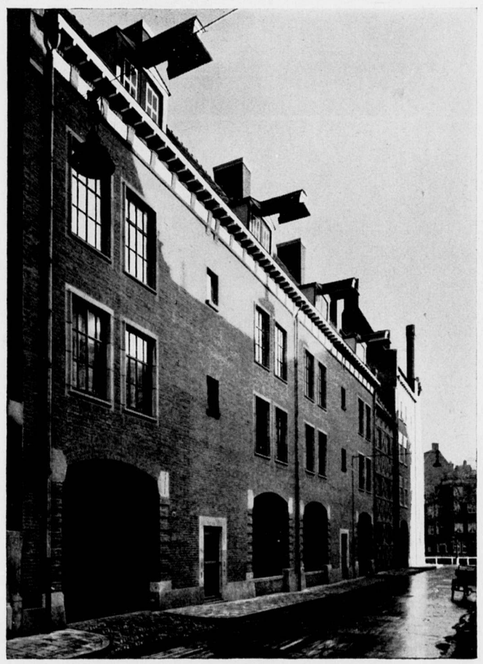

Gevel Noorderstraat
Architecten A. Evers en G. J. M. Sarlemijn

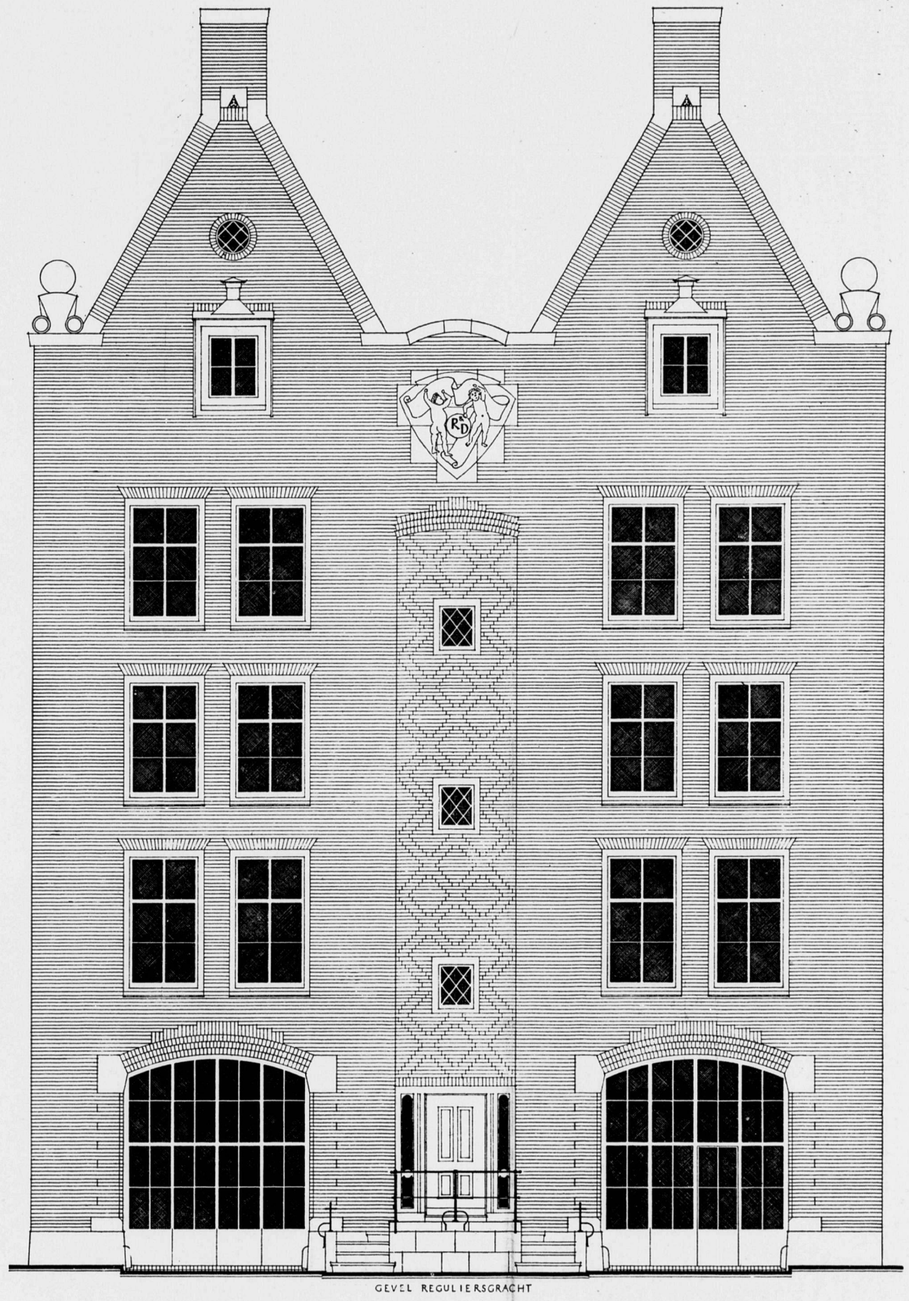

Magazijngebouw te Amsterdam, Gevel aan de Reguliersgracht. Schaal 1 à 100

Architecten A. Evers en G. J. M. Sarlemijn

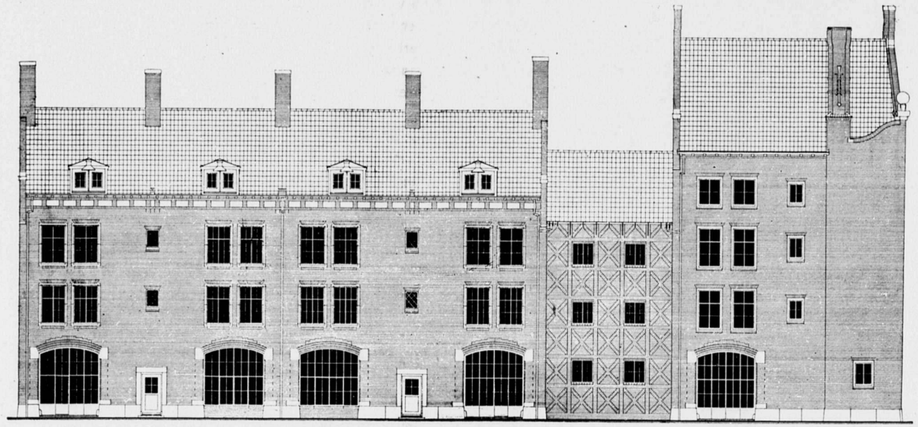

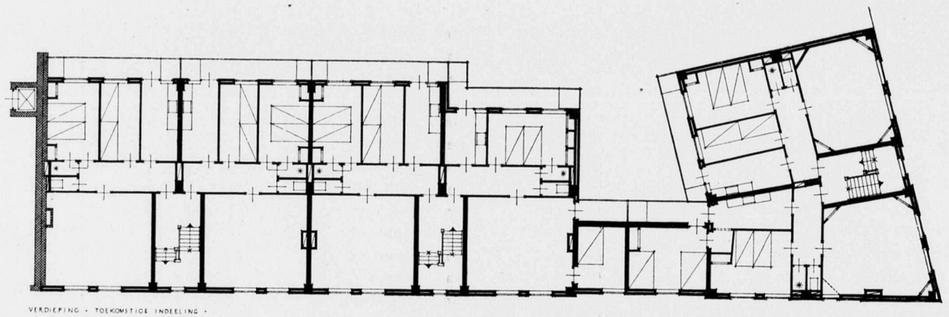

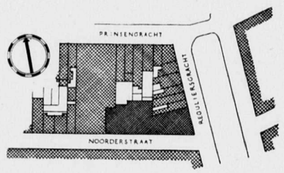

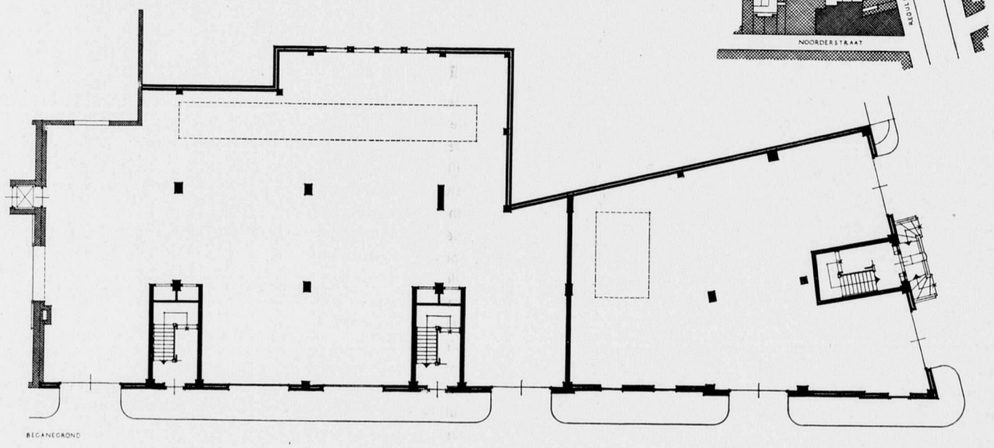

Magazijngebouw te Amsterdam

Plattegronden en Gevel. Schaal 1 à 300

pingen en zolders en de nokrichtingen der daken waren *reeds onherroepelijk genomen*, toen wij onze taak aanvatten. Ook was reeds besloten, dat het gebouw zou worden uitgevoerd met een gewapend-betonskelet, verborgen achter een baksteenen ommanteling.

Wij hebben ons neergelegd bij deze beslissingen en met plezier gewerkt aan wat nog te doen overbleef, in nauw overleg met den heer N. Slot.

Zoo kwam deze opgave min of meer overeen met die welke den woningbouw, bedreven binnen het kader van bouwverordening, bebouwingsvoorschriften en vastgestelde profielen, den architect biedt: architectuur van secundairen aard te maken!

Feitelijk valt het complex in twee gebouwen uiteen, verbonden door een tusschenlid; het eene, aan de Noorderstraat, bestaat uit vier, het andere, aan de Reguliersgracht, uit twee perceelen.

Ten tijde van den bouw was het gebruik van hout door den Dienst van den Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw verboden, vandaar de toepassing van stalen ramen, deuren en kozijnen. Voor de ramen en kozijnen in de verdiepingen van het gebouw aan de Reguliersgracht werd terwille van de plaatselijke atmosfeer een uitzondering op het verbod toegestaan, zoodat deze in hout konden worden uitgevoerd. De ontworpen stoep kon in weerwil van een afwijzende beschikking van den Dienst der Publieke Werken door een besluit der pleno-commissie tot stand worden gebracht.

Kort na de voltooiing van den bouw werd de maximum toegelaten bouwhoogte aan de Reguliersgracht van 21 m tot 16 m teruggebracht; het is te betreuren, dat deze beperking niet eerder zijn beslag heeft gekregen.

De tot het ontwerp behoorende gevelsteen bleef tot na den oorlog achterwege . . .

Reeds tijdens den bouw kwam een kleine wijziging in den oorspronkelijken bedrijfsopzet tot stand, met het gevolg dat een extra hijschbalkje aan den gevel aan de Reguliersgracht noodig was en een drietal woningen werden ingericht.

In Juli 1942, juist bij het afkondigen van de algemeene bouwstop, was het gebouw voltooid.

A. EVERS en G. J. M. SARLEMIJN.

BOEKBESPREKING

ARCHITECT'S YEAR BOOK I.

Ed. Paul Elek, Diamond House, 36-38 Hatton Garden, London E-C-1. 1945.

Een lijvig boekwerk, op fraai kunstdrukpapier gedrukt, in linnen gebonden, met uitstekende afbeeldingen, en op bescheiden wijze van firma-advertenties voorzien. Eén inhoud verwijst naar de vele in het boek behandelde onderwerpen; een ander systematisch naar de adverteerende firma's.

Wat de tekst betreft, deze is verdeeld in een algemeen gedeelte en een technische afdeeling.

Uiteraard is het algemeen gedeelte het belangrijkste. Hierin schrijft de architect E. Maxwell Fry over De Toekomst van de Bouwkunst en over Scholen. Professor Sir Charles Reilly geeft een goed artikel over Eenige hedendaagsche Amerikaansche gebouwen. Dan zijn er o.a. artikelen gewijd aan de Stedenbouw, het Landschap, de Utiliteitsbouw, Verkeersgebouwen, Tentoonstellingen, Woningbouw en Muurschildering, allen rijk geïllustreerd. De technische afdeeling bespreekt tal van materialen, zooals staal, gewapend beton, aluminium-alliages, gietijzer, koper, glas, vezelplaten, kunststoffen, hout. Er wordt aandacht geschonken aan speciale staalconstructies, verwarming, ventilatie en luchtbehandeling, vooruitgang op electrisch gebied, acoustiek, dakbedekking, verbeteringen op het gebied van de lifttechniek, enz.

De uitgever Jane B. Drew legt er in zijn voorwoord de nadruk op, dat het boek den oorlogsmoeden architect een steun wil zijn en een inspiratie. Den vooruitzienden architect wordt door het boek een zekere mate van kennis bijgebracht, die over het geheele bouwgebied op de hoogte van den tijd is, en waarop zijn scheppende arbeid kan worden gebaseerd.

Enkele artikelen zijn voorzien van een uitvoerige bibliographie, die Engelsche literatuur opgeeft, in de jaren 1940—1945 verschenen.

Het schijnt in de bedoeling te liggen, elk jaar met een nieuw jaarboek te komen, waarin al het nieuwe kan worden behandeld.

Het boek geeft inderdaad veel belangrijke gegevens en laat op allerlei gebied goede voorbeelden zien.

H.G.J.S.

GELUIDS-ISOLATIE IN WONINGEN, UITGAVE WED. J. AHREND & ZOON, AMSTERDAM 1945

Het bovengenoemde boekje, dat als eerste publicatie van de Stichting tot Rationalisatie van het Bouwen „Ratiobouw" verscheen, bevat het rapport betreffende de in 1942—1944 vanwege de Geluidstichting te Delft verrichte metingen tot onderzoek van de geluidsisolatie van de in den woningbouw toegepaste vloer- en muurconstructies. De metingen zelf werden verricht door de Technische-Physische Dienst te Delft.

In het eerste hoofdstuk zijn enkele begrippen en wetten uit de geluidsleer eenvoudig doch duidelijk behandeld, terwijl in de daarop volgende hoofdstukken van de methoden en de uitkomsten van de praktijk- en laboratoriummetingen een overzicht wordt gegeven.

De metingen hebben zich in hoofdzaak gericht op de bepaling van de lucht- en contactgeluidisolatie.

Het laatste hoofdstuk geeft de bouwkundige resultaten.

Het boekje wordt besloten met keurig uitgevoerde teekeningen van alle onderzochte constructies.

De publicatie geeft op deze wijze een beknopt en duidelijk overzicht van de acoustische eigenschappen van diverse heden ten dage in het bouwvak toegepaste vloer- en muurconstructies.

Een der conclusies is, dat, indien houten vloeren worden toegepast, het vast staat, dat de normale Hollandsche vloerconstructie uit acoustisch oogpunt ter scheiding van woningen onvoldoende is. Verbetering zal dus moeten plaats vinden. Maar het wil ons voorkomen dat de eischen die de acoustiek in den woningbouw stelt, en die tot verbeterde (d.w.z. meer samengestelde) constructies dwingen, heden ten dage bij hun verwezenlijking wel zullen stuiten op finantieele en praktische moeilijkheden.

De uitvoering van dit boekje, met het mooie papier en fraaie foto's, verdient een woord van lof. H.M.

MEDEDEELINGEN

ARCHITECT IN HET COLLEGE VAN ALGEMEEN COMMISSARISSEN VOOR DEN WEDEROPBOUW

Naar aanleiding van het feit, dat de dagbladen hebben melding gemaakt van de benoeming van twee Waterstaatsingenieurs tot leden van het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw heeft het Dagelijksch Bestuur zich tot den Minister van Openbare Werken en Wederopbouw gericht met het volgende telegram:

Aan Zijne Excellentie Dr. RINGERS, Minister van Openbare Werken en Wederopbouw, Den Haag.

Het Bestuur van den B.N.A. neemt de vrijheid Uwe Excellentie als zijn meening te kennen te geven dat in het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw de bouwkundige en bouwkunstige belangen van den Wederopbouw behartigd dienen te worden door ten minste 1 lid-architect. Het verzoekt U het daarheen te willen leiden, dat in het College tenminste 1 architect wordt benoemd. Zijn bereid U voordracht te doen.

VAN DER STEUR, Voorzitter.
BOEYINGA, Secretaris.

ORGANISATIE VAN DE CENTRALE DIRECTIE VAN DE VOLKSHUISVESTING.

Van 15 Juli j.l. af is de Centrale Directie van de Volkshuisvesting als volgt georganiseerd:

Tot Directeur-Generaal voor de Volkshuisvesting, welk ambt werd ingesteld bij K.B. van 18 Maart j.l., werd bij K.B. van 6 Juni benoemd Dr. Ir. Z. IJ. v. d. Meer. Onder de Centrale Directie zullen rechtstreeks ressorteeren de Provinciale Directies van de Volkshuisvesting.

Het ligt in het voornemen de werkzaamheden, welke tot dusverre werden verricht door de Hoofdinspectie van de Volkshuisvesting en door de Afdeeling Volkshuisvesting van het Ministerie, te doen geschieden bij de Centrale Directie en de werkzaamheden der Inspecteurs van de Volkshuisvesting bij de binnenkort in te stellen Provinciale Directies van de Volkshuisvesting.

Het ambt van Hoofdinspecteur, met de waarneming waarvan Dr. Ir. Z. IJ. v. d. Meer is belast en dat van Inspecteur van de Volkshuisvesting blijven, in afwachting van een wetswijziging, welke in vergevorderden staat van voorbereiding is, bestaan.

Het Algemeen Secretariaat van de Volkshuisvesting staat onder leiding van Mr. H. N. Dutilh.

Als adviseerend orgaan zal, zooals onlangs is medegedeeld, optreden de voorloopige raad voor de Volkshuisvesting.

Voorts ressorteeren onder de Centrale Directie het Bureau Registratie en Archief, het Bureau Personeelszaken, het Bureau Woningbouwprogramma en een teekenkamer en verder de Afdeelingen I (wetgeving, onderzoek en beroep), II (uitvoering), III (exploitatie) IV (financiën).

Afdeeling I, waarvan als Hoofd optreedt Dr. Ir. H. G. van Beusekom, is onderverdeeld in vijf Bureaux: Juridische Zaken, Stedebouw en Bouwtoezicht, Architectenzaken, Technisch onderzoek en Economisch onderzoek.

Hiervan zijn de beide eerste Bureaux weer onderverdeeld in:

a. subbureau voor wetgeving en bestuursaangelegenheden en

b. stedebouwkundige aangelegenheden en bouw-, woning- en welstandstoezicht.

Afdeeling II, waarvan als Hoofd optreedt Ir. L. Roos, heeft de volgende Bureaux onder zich:

Openbare Werken, Technische uitvoering (met de subbureaux: a. planbeoordeeling; b. begrootingen, bestekken, gunningen; c. technische afwikkeling (noodwoningbouw) en Financieele uitvoering (met de subbureaux: a. financiering; b. voorbereiding uitbetalingen; c. financieele afwikkeling noodwoningbouw).

Afdeeling III, waarvan als Hoofd optreedt W. J. C. Polman, telt 2 bureaux: Controle en Beheer.

Afdeeling IV, waarvan het Hoofd is R. H. de Vidal de St. Germain, heeft de volgende drie bureaux: Verificatie, Tractementen en begrootingszaken en Boekhouding.

ROOMSCH KATHOLIEKE LEERGANGEN CURSUS „KERKELIJKE ARCHITECTUUR" 's-Hertogenbosch 1946—1947.

Bijlage III.

Derde Studiebijeenkomst op 10, 11 en 12 Augustus.
„RESTAURATIE".
Hoofdinleider: Prof. L. O. Wenckebach.

ZATERDAG 10 AUG.

19-21 uur. Inleiding van Jhr. Dr. E. O. M. van Nispen tot Sevenaer,
onderwerp: „restaureeren in theorie en praktijk". (waarna gedachtenwisseling).

ZONDAG 11 AUG.

10.15 uur. H. Mis in de Kapel van de Carmelietessen, Clarastraat. 11.30-12.30 uur. Inleiding van Prof. L. O. Wenckebach, onderwerp: „Over de bouwmaterialen".
14.30-15.30 uur. Vervolg.
15.45-16.45 uur. Gedachtenwisseling.
19-21 uur. Bespreking van problemen rond het restaureeren.

MAANDAG 12 Aug.

10-11 uur. Inleiding van Ir. F. P. J. Peutz, onderwerp: „Geschiedenis eener restauratie".
11-12 uur. Gedachtenwisseling.
2 uur. Excursie naar de bouwloodsen van de Kathedrale Basiliek van St. Jan, onder leiding van Prof. Wenckebach. De opzichter en beeldhouwers zullen hierbij toelichtingen geven.

Voor logeergelegenheid gelieve men zich te wenden tot den Heer A. Driessen, Koningsweg 19, 's-Hertogenbosch. De colleges worden gegeven in het Provinciaal Genootschap, Bethaniestraat 4, 's-Hertogenbosch.

DENK AAN HET VOLGENDE:

Niet iedere prijsvraag is er een, waaraan U als lid van een der vereenigingen op het gebied van bouw-, beeldhouw-, ambachts- en nijverheidskunst moogt medewerken. Denkt U aan de Algemeene Prijsvraagregelen 1934? Voor inlichtingen en advies kunt U zich wenden tot den Secretaris der Permanente Prijsvraag Commissie, Ir. H. J. W. Thunnissen, Warmoezierstraat 85 te 's-Gravenhage.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 20 AUGUSTUS 1946, No. 21

DEBAT OVER DE SELECTIE

In de Statuten van den B.N.A., zooals deze in 1940 werden vastgesteld, zijn twee categorieën van leden voorzien: gewone en buitengewone leden. De gewone leden zijn zij, die in het Architectenregister worden ingeschreven op grond van hun volledig voldoen aan de normen, die door den Architectenraad worden gesteld; de buitengewone leden zij, die gedurende het eerste jaar na de opening van het Register worden ingeschreven op grond van overgangsbepalingen. In de Statuten worden de rechten van de buitengewone leden beperkt door de bepaling, dat zij in hun beroepsuitoefening alleen gerechtigd zijn tot het maken van meer eenvoudige bouwwerken, niet gerechtigd zijn tot het voeren van de initialen B.N.A., terwijl in het Hoofdbestuur voorzitter, vice-voorzitter en secretaris gewone leden moeten zijn. Zonder dat verdere selectie plaats heeft, zijn volgens artikel 5 van het Reglement van den Architectenraad onmiddellijk alleen de bouwkundige ingenieurs als gewoon lid te beschouwen. Voor alle andere categorieën van architecten moet vooraf selectie plaats hebben.

De buitengewone leden vormen een uitstervende groep; zij worden ingeschreven in het eerste jaar na de opening van het Register; daarna kunnen alleen zij worden ingeschreven, die aan de normen van het Architectenexamen voldoen. Bovendien is bepaald, dat de onderscheiding vervalt, zoodra het percentage buitengewone leden kleiner is geworden dan 25. De toestand, waarbij de B.N.A. twee soorten leden kent, is dus tijdelijk.

Nu is het bij de enquête, die door het Dagelijksch Bestuur bij de Kringen is gehouden ten aanzien van de hoofdpunten van de in bewerking zijnde Statutenwijziging duidelijk gebleken, dat er in den B.N.A. een merkbare strooming is, die geen heil ziet in de onderscheiding in twee categorieën. Men gevoelt weinig voor het hebben van leden 1e en leden 2e klasse, met verschil van rechten. Men meent dat de bedoeling, die ten grondslag heeft gelegen aan de desbetreffende constructie in de Statuten, zijnde de waarborg, dat het werk in het algemeen in bekwame en bevoegde handen geraakt, bij de huidige ontwikkeling van supervisie en opdrachtenverdeeling doeltreffender langs andere wegen kan worden bereikt, en dat het daarom beter zou zijn om aan de heele selectie binnen het kader van den Bond met zijn ontegenzeggelijk moeilijke kanten en wrijvingsmogelijkheden op het overgangsgebied niet te beginnen.

Van andere zijde wordt echter met klem betoogd, dat de selectie moet worden beschouwd als de hoekpijler van de saneering van ons beroep, die wij verplicht zijn, in eigen kring tot een einde te brengen, wil voor alle groepen van architecten het vertrouwen in de eigen kracht van onze vakorganisatie blijven bestaan.

Als gevolg van deze situatie had een diepgaande bespreking plaats tusschen het Dagelijksch Bestuur en de Architectenraad, die volgens afspraak met het Bestuur uit haar midden de Commissie van selectie heeft te vormen. In deze bespreking is het vraagstuk van alle zijden belicht en bleek zoowel de eerste als de tweede opvatting aanhang te vinden. De meerderheid had echter bezwaar tegen de selectie. Daarna bleek door het bekend worden van deze meening in eenige kringen toch weer onrust te zijn verwekt en bereikten het Dagelijksch Bestuur uitingen van verschillende kringen, waarin op het doorgaan van de selectie werd aangedrongen.

Het Dagelijksch Bestuur heeft uit deze situatie de conclusie getrokken, dat het noodzakelijk is, het vraagstuk van de selectie op een speciaal daartoe te beleggen ledenbijeenkomst zoo spoedig mogelijk na 15 September principieel aan de orde te stellen. Ter voorbereiding van deze bespreking en als inleiding tot de voorafgaande discussie in de Kringen zal het Dagelijksch Bestuur in het Bouwkundig Weekblad inleidingen plaatsen van de hand van een voorstander en van een tegenstander van de selectie. Het Dagelijksch Bestuur hoopt, dat hierdoor zal worden bevorderd, dat de discussie over dit principieele punt van onze vakorganisatie op een behoorlijk peil en met volledige kennis van zaken kan worden gevoerd. De B.N.A. moet de beslissing hierover in volle vrijheid en in volle bewustheid van alle aspecten van het vraagstuk kunnen nemen.

Het Dagelijksch Bestuur van den B.N.A.

DE PROTESTANTSCHE KERKBOUW ONTWAAKT, II DOOR B. J. BOEYINGA

In een vorig artikel (in No. 5) werd het oog gevestigd op het ontwakend besef in Protestantsch kerkelijke kringen in ons land, dat aan den bouw van kerken een leidende gedachte ten grondslag moet liggen. Er werd dan op gewezen op welke wijze van dit ontwakend besef is gebleken. In dit artikel zal nu een en ander meegedeeld worden over de wijze waarop getracht wordt de ontwikkelingsgang van dezen kerkbouw te stimuleeren en over de voorwaarden waaronder de herbouw der vele verwoeste kerken wordt ondernomen.

Allereerst leven wij in de gelukkige omstandigheid, dat door de Overheid maatregelen zijn genomen, om in het algemeen bij den wederopbouw de architect op de juiste wijze in te schakelen. Buiten een bevoegd architect om mag er niet gebouwd worden. Op allerlei wijze wordt getracht alle bouwwerken zoodanig aan de architecten op te dragen dat voor de meer of mindere belangrijkheid van het bouwwerk met de graad van bekwaamheid zooveel mogelijk wordt rekening gehouden.

In verband met de strekking van dit artikel is het wel goed, dat hierop nog eens nadrukkelijk de aandacht wordt gevestigd. Door kritiek op bepaalde onderdeelen van het overheidsbeleid, wordt dikwijls dit zeer belangrijke feit, die hoofdzaak van de regelingen bij den wederopbouw, over het hoofd gezien. Men doet dan, alsof dit vanzelfsprekend is, alsof het altijd zoo was geweest. Laten wij niet vergeten dat dit pas is ontstaan toen dat uitdrukkelijk zoo is gesteld door Ir. Ringers bij zijn optreden in 1940 eerst als Commissaris en daarna als Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw (en Bouwnijverheid). Als Minister van Openbare Werken en Wederopbouw heeft hij dat gehandhaafd. Omdat alle bouw voorloopig door maatregelen van dat Ministerie wordt beheerscht, hebben wij praktisch daarmede geheel onverwacht gekregen: „de bescherming van het architectenberoep".

Critiek, die er ook wel is, laten wij hier rusten. Wij hopen door steeds nauwere samenwerking met die Overheid, die de hoofdzaken zoo voortreffelijk goed heeft ingezien, ook de verdere belangen van de architectonisch goed geleide wederopbouw van ons land te kunnen behartigen en nog steeds in beter banen te kunnen leiden.

Dat deze hoofdzakelijke regeling bij den wederopbouw, ook voor den kerkbouw van het grootste belang is, spreekt vanzelf. Uit het één volgt het ander. Als het belang van een goede ontwikkeling der architectuur wordt ingezien en daarvoor regelen worden gesteld, dan komt daarbij als vanzelf naar voren, zooals hiervoor reeds werd opgemerkt, de meer en mindere belangrijkheid der verschillende bouwwerken. Daardoor alleen kan het werk naar zijn meerdere of mindere belangrijkheid worden opgedragen aan de architecten, ieder naar zijn kunnen. Nu behoeft er niet aan getwijfeld te worden, dat bij dit onderscheid maken tusschen soorten, de kerk op de eerste plaats zal komen. Dit lijkt nu vanzelf sprekend, hoewel het nog niet lang geleden heelemaal niet vanzelf sprekend was.

Behalve deze logische gevolgtrekking, weten wij ook, dat de kerkbouw als onderwerp op zichzelf, bij de hoogste autoriteiten de grootste belangstelling heeft. Uit een correspondentie van het Instituut voor Religieuze en Kerkelijke Kunst met den Heer Ir. Ringers, bij zijn optreden als Minister, is duidelijk gebleken dat door hem alle aandacht wordt geschonken aan het kerkbouw-vraagstuk, in verband met de verwoesting van zoovele kerken. Dit blijkt ook uit het feit, dat aan zijn ministerie afzonderlijk een functionnaris werd belast met alle zaken die den kerkbouw betreffen. Hiervoor werd Ir. D. K. van Oppen aangewezen.

Dat de nu afgetreden Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Prof. Dr. G. van der Leeuw, alle aandacht had bij den wederopbouw der kerken, spreekt vanzelf. Hij was reeds lang algemeen bekend door zijn veelzijdige belangstelling niet alleen, maar ook veelzijdige kennis van de grondslagen onzer cultuur, die bij hem culmineeren in het religieus besef. De boeken die op dit gebied van zijn hand verschenen, gelden als „klassiek".

Reeds in Februari van dit jaar belegde hij aan zijn ministerie een bijeenkomst voor algemeene besprekingen over Protestantsche Kerkbouw (nadat ook reeds de Roomsch-Katholieke Kerkbouw daar was besproken). Daar waren aanwezig de leidende figuren bij de ministeries van Openbare Werken en Wederopbouw en van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, vertegenwoordigers van het Instituut voor Religieuze en Kerkelijke Kunst, van de Bond van Ned. Architecten, van het Interkerkelijk Overleg en van de Restauratie Commissie der Ned. Hervormde Synode. De beprekingen waren hier oriënteerend, waarbij geen officieel standpunt werd ingenomen, noch eenig besluit werd vastgesteld.

Minister van der Leeuw bracht hier sterk naar voren, dat de signatuur van ons land nog altijd belangrijk wordt beïnvloed door de kerken en hunne torens. Dit is blijk van geestelijke volkscultuur, zij het hoofdzakelijk uit het verleden. De beteekenis hiervan mag niet worden onderschat. In de discussie, waaraan nagenoeg alle aanwezigen deelnamen, kwam in het bizonder naar voren, dat de kerkbouw alleen van beteekenis kon worden als eenerzijds daaraan de meest bekwame architecten deelnemen, anderzijds de kerken daarbij weten hoe zij hun eischen moeten stellen. De Eeredienst moet daarbij als opdrachtgever fungeeren en worden erkend. Kerkelijke leiders en architecten moeten daarvoor samenwerken.

Wij hopen, dat ook deze besprekingen voor de nabije toekomst zullen blijken van belang te zijn geweest en dat ook onze nieuw opgetreden Minister deze vraagstukken zal begrijpen en in dit opzicht in de voetsporen van zijn belangrijken voorganger zal willen gaan.

Nu zijn van de protestantsche kerken die werden beschadigd of verwoest, die van de Hervormde Kerk verreweg het grootst in aantal. Het is daarom verheugend, dat de Synode dezer Kerk, het groote belang van goede leiding bij den herbouw begrijpend, aanstonds daarvoor maatregelen beraamde. Zij stelde een Restauratie Commissie in onder voorzitterschap van Dr. K. H. E. Gravemeyer, (nu geworden de Bouw- en Restauratie Commissie) en vond den inmiddels afgetreden Stadsarchitect van Amsterdam, Ir. A. R. Hulshoff bereid, de algemeene technische en architectonische leiding van den herbouw op zich te nemen. Hij aanvaardde die opdracht onder voorwaarde, dat twee door hem aan te wijzen collega's met hem zouden samenwerken bij de regeling der architectenkeuze en de besprekingen der ontwerpen. Op zijn verzoek aanvaardden Ir. A. J. van der Steur en arch. B. T. Boeyinga die functie. Het spreekt vanzelf dat dit werk der Restauratie Commissie wordt uitgevoerd in nauw contact met de betrokken overheidsinstanties.

Op gelijke wijze is inmiddels ook voor andere kerkgroepen, op instigatie van den leider der kerkbouw bij het

Ministerie, een regeling tot stand gekomen van gelijke strekking voor architecten-keuze en plannen-bespreking. Ook het Instituut voor Religieuze en Kerkelijke Kunst had plannen beraamd, om een werkzaam aandeel te nemen in het werk van den wederopbouw der kerken. Dit leidde tot het beleggen van de derde conferentie over Protestantschen Kerkbouw, in samenwerking met vorengenoemde Restauratie Commissie. Op deze conferentie, die door Ds K. H. E. Gravemeyer met een inleidend woord werd begroet, hield Prof. Dr. J. N. Bakhuizen van den Brink een voordracht over: „De Eeredienst de opdrachtgever van den Kerkbouw" en sprak architect B. T. Boeyinga over „Architectuur en Kerkbouw".

Behalve vertegenwoordigers van de Ministeries van Openbare Werken en Wederopbouw en van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, waren een zeer groot aantal architecten en een belangrijk aantal predikanten met nog andere belangstellenden uit kerkelijke kringen op dit congres aanwezig. Hierbij waren er velen, die te voren niet deelnamen aan de studie-bijeenkomsten van het Instituut, maar nu als belanghebbende bij kerkbouw er naar toe getrokken werden. Op de inleidingen volgden vrij uitvoerige discussies.

Op deze bijeenkomst werd in 't vooruitzicht gesteld, dat op één of andere wijze het werk van het Instituut voor de bestudeering van den kerkbouw in grooter verband en in aansluiting met de praktische behoeften van dezen tijd, zou worden voortgezet. Door verder overleg is nu vastgesteld, dat het Instituut zijn studiekring „Eeredienst en Kerkbouw" zal uitbreiden, door vestiging van kringen in meerdere centra van het land. In Arnhem is inmiddels een nieuwe studiekring gesticht voor Veluwezoom, Betuwe en daarbij aansluitende gebieden van wederopbouw.

Hiernaast zal het Instituut onder auspiciën van zijn centrale studiekring in directe samenwerking met de Restauratie Commissie (en eventueel andere dergelijke kerkelijke organen), in Utrecht bijeenkomsten beleggen, waar ontwerpen voor weder op te bouwen of te restaureeren kerken ter tafel zullen komen. Hier zullen steeds zooveel mogelijk allen genoodigd worden, die bij kerkbouw zijn betrokken, kerkbesturen met predikanten en architecten en de leden der studiekring (dit kunnen allen worden). De ontwerpers worden gevraagd hier hun plan toe te lichten, waarop een bespreking volgt. Er wordt gerekend op opbouwende critiek en de verwachting is dat de besprekingen voor allen leerzaam zullen zijn. Deze gemeenschappelijke bespreking van kerkbouw-ontwerpen met invloeden van kerkelijke en architectonische zijde, zal misschien kunnen leiden tot iets wat een werkgemeenschap voor den kerkbouw zou kunnen worden genoemd. Deze bijeenkomsten zullen zoo mogelijk elke maand op een vasten dag worden belegd, te beginnen in October, waarbij de architecten over wiens ontwerpen besprekingen gewenscht worden, van te voren daarvoor zullen worden gevraagd. Aller medewerking wordt verwacht.

MEERVOUDIGE OPDRACHT VOOR DE UITBREIDING VAN HET STADHUIS TE VLAARDINGEN

In 1939 werd door het Gemeentebestuur van Vlaardingen een meervoudige opdracht gegeven voor het maken van een ontwerp voor een belangrijke uitbreiding van het stadhuis, gelegen tusschen Markt, Schoolstraat, Waalstraat en Paterstraat. Tot deze meervoudige opdracht werden uitgenoodigd de architecten: C. J. Blaauw te Haarlem, L. H. H. v. d. Kloot Meijburg te den Haag, Ir. E. H. Kraayvanger c.i. en H. M. Kraayvanger te Rotterdam en een architect wiens werk thans niet besproken kan worden.

Als Commissie van beoordeeling zouden optreden de Heeren: M. C. Siezen, Burgemeester van Vlaardingen (Voorzitter), J. Buis, Wethouder van Openbare Werken, J. J. Kolpa, Directeur der Gemeentewerken, B. van Bilderbeek, architect B.N.A. te Dordrecht, Ir. A. van der Steur, architect B.N.A. te Rotterdam.

De vier ontwerpen van de uitgenoodigde architecten werden op 29 Februari 1940 bij het Gemeentebestuur ingezonden. Tengevolge van de intusschen ingetreden oorlogsomstandigheden is het niet mogelijk geweest deze resultaten eerder openbaar te maken. Met een enkel woord willen wij over deze hierbij gepubliceerde plannen een en ander mededeelen.

Bij alle plannen zijn de ontwerpers uitgegaan van het beginsel de gegeven terreinvorm langs vier zijden te bebouwen met vrijlating van een meer of minder ruime binnenhof. Van de vrijheid die gegeven was om van de gestelde rooilijnen naar behoefte af te wijken is slechts een zeer bescheiden gebruik gemaakt.

Bij alle plannen is de juiste opvatting duidelijk aanwijsbaar om het gesloten stadsbeeld aan de Markt zoo veel mogelijk te handhaven. Ten aanzien van de eisch om het oude raadhuis in het plan te behouden en in zijn waarde te laten, kunnen in de plannen drie principes worden aangewezen en wel ten 1e een voortzetting van de bestaande oude architectuur in het nieuwe plan, ten 2e het zoeken naar een aansluitende harmonieerende moderne architectuur en ten 3e het aanvaarden van een gematigd moderne architectuur, nadat door een overgangslid verbinding met de oude elementen was gevonden.

In het plan Blaauw is de binnenhof met een open arcade in verbinding met de Markt gebracht. De hoekige vorm, die de binnenhof tenslotte gekregen heeft is echter minder gelukkig in het plan verwerkt. Ofschoon de plattegronden in het algemeen zakelijk van opzet en verdeeling zijn, is in het representatieve gedeelte een zekere wijdloopigheid ontstaan. De binnenverdeeling van het oude stadhuis wordt vrijwel geheel uitgesloopt en het is de vraag of dit wel geheel verantwoord is. Bijzonder geslaagd is de distributie van de dienstlokalen alsmede van het politiebureau. In de architectuur is gestreefd naar een harmonisch geheel in aansluiting op het oude raadhuis, hetgeen echter niet ten volle is geslaagd, vooral omdat de monumentale vensters van de raadzaal ten opzichte van den ouden gevel wel wat al te sterk de aandacht vragen.

In het plan van v. d. Kloot-Meijburg is de binnenplaats minder monumentaal van opvatting, doch tot primaire gebruiksruimte verwerkt, waartoe zij van de zijde van de Waalstraat door een ruime toegangspoort toegankelijk is gesteld. In de plattegrond zijn de verschillende afdeelingen goed bestudeerd, maar het geheel maakt een minder overzichtelijke indruk en speciaal het representatieve gedeelte is daardoor niet voldoende belangrijk geworden.

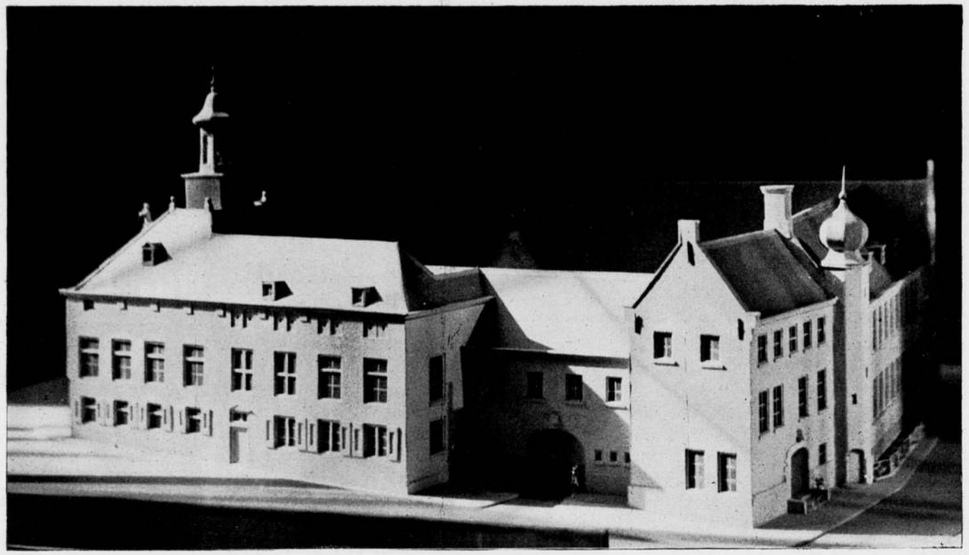

2e project (voor uitvoering gekozen) Uitbreiding van het Stadhuis te Vlaardingen Arch. L. H. H. v. d. Kloot–Meijburg

Het oude raadhuis is volkomen tot zijn recht gebracht. Langs de Paterstraat en Schoolstraat zijn de dienstgebouwen duidelijk uitgesproken en zij werden op aannemelijke wijze door een verbindingsarchitectuur aan de oude gevels gekoppeld. De architectuur is ongetwijfeld sterk romantisch, hetgeen op deze plaats naast de intimiteit van het bestaande raadhuis en in het algemeen aspect van een oude stad als Vlaardingen zeker verantwoord is. Hier en daar dient gewaakt voor een teveel aan architectonische motieven.

Weer geheel anders is de opzet van het plan Kraayvanger, waarvan de rooilijn aan de Markt een hol gebogen lijn is. In een gevoelig rythmiek zijn de verschillende richtingen welke uit de situatie volgen, tegen elkaar gelegd en tot een fraai geheel samengevoegd. Binnen dit kader past volkomen de ruime binnenhof, die geheel als siertuin kon worden opgevat. De toegangsweg tot de raadzaal en de kamer van den Burgemeester, waarin de oude monumentale toegangstrap is ingeschakeld, is ongetwijfeld interessant. Een trouwzaal, welke, niet dwingend was voorgeschreven ontbreekt in dit plan, hetgeen in de kleine inhoud van het gebouw tot uitdrukking komt. De groote kwaliteiten van het representatieve gedeelte vinden geen volledige voortzetting in de dienstafdeeling, hoewel ook hier goede onderdeelen zijn aan te wijzen.

Bij de bestudeering van dit plan is de vraag gerezen of het ten opzichte van het oude stadhuis gewenscht is te zoeken naar een voortzetting of aansluiting bij de architectuur daarvan, of wel naar een los daarvan staande architectur dient te worden gestreefd. Een architectuur dus, welke een zelfstandige taal spreekt, zonder de waarde van het oude stadhuis aan te tasten. Uit de verschillende plannen blijkt, dat hoe sterker het verband met de oude architectuur wordt doorgevoerd, hoe meer het oude raadhuis zijn oorspronkelijke waarde verliest en in de meer horizontale rythmiek van het geheel wordt meegesleurd. Het oude gebouw heeft de eeuwen getrotseerd en vormt op zichzelf een gesloten eenheid, die men moet respecteeren, een eenheid met typisch verticale tendenz, die men ook niet verstoren moet, omdat men daarmede het eigen karakter — men zou bijna kunnen zeggen „het persoonlijk cachet" van dit gebouw —, typisch als zetel van het gezag, aantast. Daarnaast doet zich de secundaire moeilijkheid voor, het conflict tusschen de oude en de nieuwe materialen tot oplossing te brengen. Op deze gronden is, principieel gezien, in het plan Kraayvanger de meest aanvaardbare oplossing bereikt. De Commissie bleek van oordeel, dat het resultaat van deze meervoudige opdracht bevredigend kon worden genoemd, ofschoon een plan, dat èn uit gebruiks- èn uit architectonisch oogpunt geheel geslaagd kon worden genoemd, hiermede nog niet was verkregen.

Daarom werd geadviseerd de ontwerpers van het architectonisch beste plan — het plan Kraayvanger — en de ontwerper van het plan, dat uit gebruiksoogpunt aan redelijke verwachtingen voldoet en tevens architectonisch voldoende kwaliteiten heeft, — het plan van der Kloot-Meijburg — in de gelegenheid te stellen hun plannen om te werken.

Naar aanleiding daarvan werden de beide architecten op 18 Maart 1941 tot een bespreking uitgenoodigd, waarbij tegelijkertijd eenige wijzigingen in het oorspronkelijke programma naar voren werden gebracht. Op 1 Augustus 1941 werden de nieuwe plannen ingezonden. Het is gebleken, dat de wijzigingen in het programma nieuwe wegen hebben geopend, waarbij het verkregen inzicht inzake het groepeeren der verschillende diensten en afdeelingen tot duidelijker en overzichtelijker plannen heeft geleid. Het doen van een keuze tusschen de beide ontwerpen was echter niet gemakkelijker geworden.

Door het wegnemen van een gedeelte van den achterbouw van het oude raadhuis opende het plan Kraayvanger de mogelijkheid tot den bouw van een zeer gave binnenhof te komen. In de hal van het oude raadhuis zijn enkele ruimten van ondergeschikten aard ondergebracht, waardoor deze zijn historische waarde als raadhuishal

2e project (voor uitvoering gekozen) Uitbreiding van het Stadhuis te Vlaardingen Arch. L. H. H. v. d. Kloot–Meijburg

niet heeft teruggekregen, hoewel de oude hoofdingang zijn volle waarde bleef behouden. Daartegenover zijn de gangen in het algemeen zeer fraai om de binnenhof heengelegd. Het complex van raadzaal en trouwzaal is in groote trekken verdienstelijk opgelost. Hetzelfde kan gezegd worden van het meerendeel der dienstlokalen, hoewel de ligging van de afdeeling financiën het rustige karakter van de voorgevel heeft geschaad. In de architectuur is het oude raadhuis als zelfstandig element goed in zijn waarde gelaten en zijn de nieuwe aanbouwen in een rustig eigen karakter ontworpen. Bijzonder geslaagd is de oplossing aan de Waalstraat. De hoekbebouwing aan de zijde van Paterstraat en Schoolstraat is wel wat hoog opgetrokken in verband met de breedte der omliggende straten. In het algemeen wordt de gevel aan de Schoolstraat zeer gewaardeerd. Tegen de krachtige architectuur van het oude raadhuis doet de aansluitende bolle gevellijn aan de Markt wat slap, terwijl de hoekafsluiting niet geheel geslaagd is. Alles tezamen genomen is helaas de meest belangrijke gevel eigenlijk het minst geslaagd en het is te betreuren dat zij het hooge peil van de gevels langs de binnenplaats niet bereikt. Anders ligt dit bij het project van der Kloot-Meijburg. In dit plan is de oude ingang in hoofdzaak als toegang voor trouwplechtigheden benut, een tweede belangrijke ingang is geprojecteerd op den hoek van Markt en Schoolstraat, waarbij direct een ruim trappenhuis is ontworpen, dat een levend element in het raadhuis vormt. Het oude raadhuis is vrijwel geheel gehandhaafd, terwijl er naar gestreefd is het oudste gedeelte daarvan in zijn volle gorie te doen herleven. De gangen rond de binnenplaats en de dienst en trappenhuizen zijn goed gelegen. De representatieve ruimte aan den voorgevel leidde tot een goed resultaat, ofschoon de verbinding dezer ruimte iets minder geslaagd is dan in het plan Kraayvanger. De distributie van de dienstlokalen is uitstekend en het is een gelukkige gedachte geweest het ijklokaal, dat slechts enkele dagen per jaar gebruikt wordt en daardoor geen bijzondere eischen aan de verlichting stelt, aan de Marktzijde te projecteeren, waardoor de onderbouw van dezen gevel een meer gesloten en waardiger cachet kon verkrijgen. Ook hier is in de architectuur het oude raadhuis als zelfstandig element goed in zijn waarde gelaten, waarbij de gevel aan de Marktzijde zich rustig bij het oude gebouw aansluit. Het beloop van de rooilijnen is goed en werkt krachtig mee aan de duidelijke uitspraak van de groepeering. Ook de gevel aan de Schoolstraat verdient lof, hoewel het traprraam om nadere bestudeering vraagt. De gevel aan de Paterstraat is in zijn algemeenen opzet goed, terwijl die aan de Waalstraat nog wat onrustig is. De gevels langs de binnenplaats kunnen tot een zekere intimiteit leiden, hoewel ook hier de conceptie der trapramen nog niet volledig is opgelost.

De bezwaren die de Commissie tegen het plan heeft zijn meer gericht tegen de details, dan tegen den algemeenen opzet, zoodat deze bij een verdere uitwerking zeker weggenomen zullen kunnen worden.

Na zorgvuldige overweging is de Commissie dan ook tot de conclusie gekomen dat aan het plan van der Kloot-Meijburg de voorkeur gegeven moet worden.

De Commissie beëindigt haar rapport met het uitspreken van de meening dat deze verdere uitwerking van de plannen heeft geleid tot een zeer aanvaardbare oplossing voor de uitbreiding van het stadhuis waarbij is gebleken dat practisch aan alle wenschen en gestelde voorwaarden kan worden voldaan terwijl ook in architectonisch opzicht een hoogst bevredigend resultaat zal kunnen worden bereikt. Zij spreekt tenslotte de hoop uit dat deze geslaagde resultaten der meervoudige opdracht ook werkelijk zullen kunnen leiden tot de verwezenlijking van den bouw van het nieuwe stadhuis der bloeiende gemeente Vlaardingen.

B. VAN BILDERBEEK
Ir. A. VAN DER STEUR.

(Van de 2 andere plannen zullen in het volgende nummer nog enkele afbeeldingen worden opgenomen. Red.)

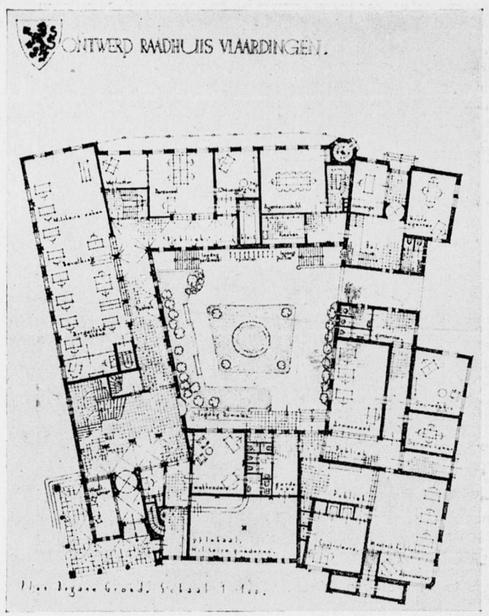

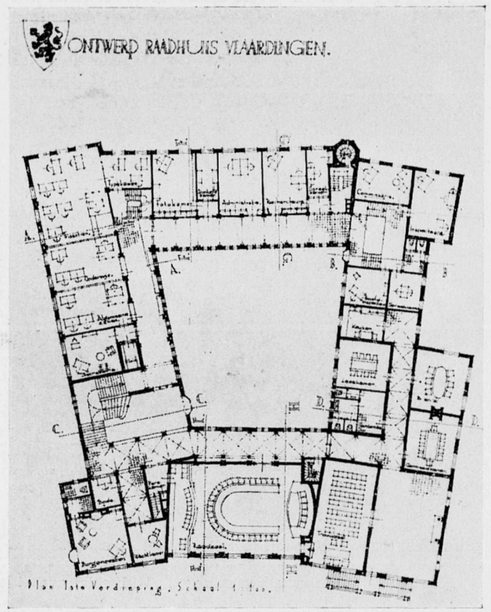

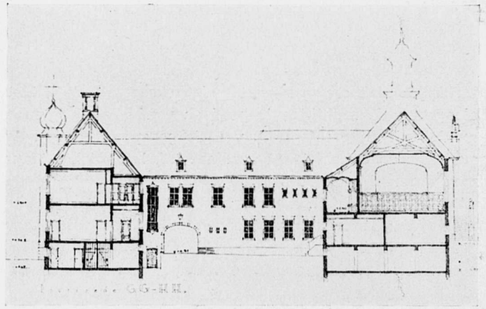

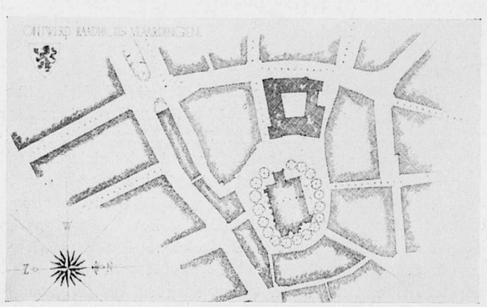

Uitbreiding van het Stadhuis te Vlaardingen

Arch. L. H. H. v. d. Kloot-Meijburg

UITWISSELING VAN ARCHITECTEN

Aan den oproep, om eenigen tijd in Denemarken werkzaam te zijn, hebben een 30-tal jonge Nederlandsche architecten gehoor gegeven. Uit dit aantal moest een keus worden gemaakt, aangezien er slechts 15 konden worden geplaatst.

Het vertrek naar Denemarken vond plaats op 23 Juli j.l. De candidaten zijn thans op verschillende architectenbureaux in Kopenhagen en over de provincie verdeeld. Naar de berichten, die hierover binnen kwamen, bevalt het onze architecten daar uitstekend.

Wij verplichtten ons, om ongeveer een zelfde aantal jonge Deensche architecten tijdelijk in Holland op te nemen en op onze Nederlandsche architectenbureaux te laten werken tegen vergoeding van kost, inwoning en een behoorlijk zakgeld. Hiertoe werd in het Bouwkundig Weekblad een oproep geplaatst, waarop slechts van een 7-tal Hollandsche architecten een aanbod werd ontvangen.

Het is voor ons echter een eereplicht, ervoor te zorgen, dat wij zoo mogelijk eveneens een zelfde aantal Deensche architecten hier ontvangen, als werd overeengekomen. Ik verzoek daarom de collega's, die voldoende werk hebben en in staat zijn, een jongen Deenschen architect tijdelijk in hun eigen huis onderdak te verschaffen, zich alsnog aan mij op te geven, opdat ik naam en adres aan de Commissie in Kopenhagen, die met de leiding der werkzaamheden voor de uitwisseling is belast, kan doorgeven.

Laten wij niet vergeten, wat de Deensche architecten en ingenieurs voor ons hebben gedaan; men denke slechts aan de voedselpakketten, die zij op grooten schaal ter beschikking hebben gesteld. Ik vertrouw dan ook, dat het 15-tal uitnoodigingen zal worden volgemaakt.

C. A. ABSPOEL,
Van Alkemadelaan 346,
's-Gravenhage.

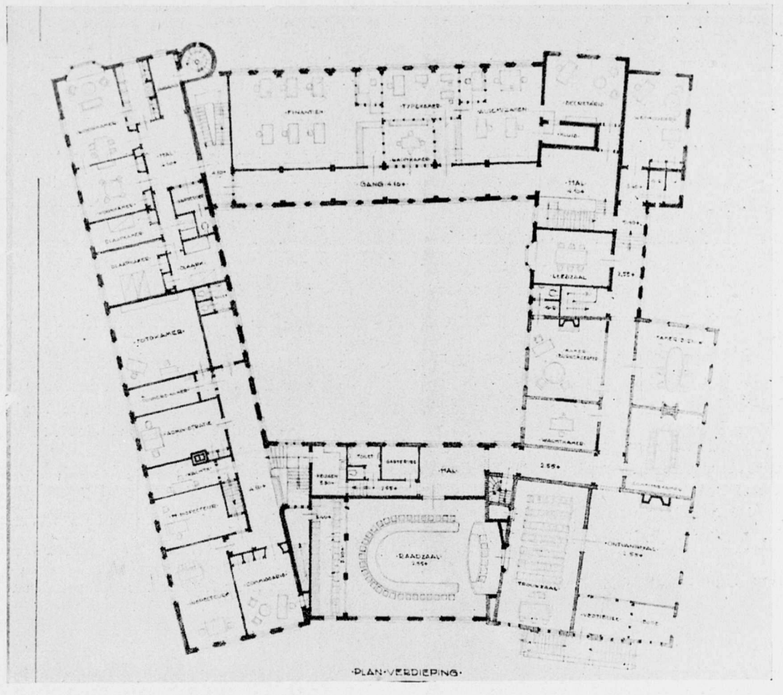

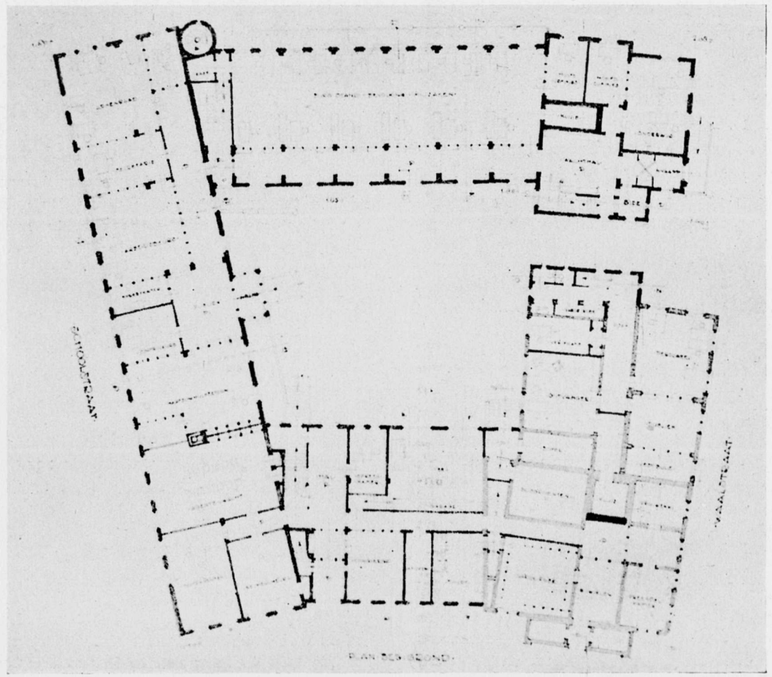

Uitbreiding van het Stadhuis te Vlaardingen

1e plan

Arch. L. H. H. v. d. Kloot-Meijburg

PRIJSVRAGEN

De Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst te Groningen hoopt dit jaar zijn 60 jarig bestaan te gedenken. Ter eere van dit feit schrijft zij twee studieprijsvragen uit, te weten:
A. een watersport centrum aan het Zuidlaardermeer,
B. een damhek.

Prijsvraag A. WATERSPORTCENTRUM.

Gevraagd wordt een ontwerp voor een haven voor 75 scheepjes, café-restaurant, woning havenmeester, zomerverblijf voor den gérant, slaapkamers dienstpersoneel, slaapgelegenheid voor zeilers, kleedkamer, loods, en parkeerruimte.
De inzending moet omvatten een situatie-teekening met waterfront; schaal 1 à 500, alsmede alle plattegronden, doorsneden en gevels op schaal 1 à 100 en een interieur perspectief van de zaal.
De Jury bestaat uit de heeren:
P. J. Bloem, Directeur van Café-restaurant „De Faun".
Ir. G. Bosma, Architect.
L. Brandts Buys, Supervisor van den wederopbouw en de schoonheidscommissie, (Secretaris).
Ir. J. Dieperink, Directeur van de Planologische Dienst.
Herman Dijkstra, Kunstschilder.

Prijsvraag B. DAMHEK.

Gevraagd wordt het vooraanzicht en een zijaanzicht met doorsnede over de sloot op schaal 1 à 20.
De Jury bestaat uit de heeren:
Ir. G. Bosma, Architect.
L. Brandts Buys, Supervisor van den wederopbouw en van de schoonheidscommissie, (Secretaris).
Ir. J. Bruins, Ingenieur Provinciale Waterstaat Groningen.
Ir. J. Dieperink, Directeur van de Planologische Dienst.
Herman Dijkstra, Kunstschilder.

INZENDING.

Inzendingen op de prijsvragen moeten worden gezonden aan den Secretaris van de Jury p.a. Restaurant „de Faun" Heerestraat 83, Groningen. De termijn wordt gesloten op 6 November 1946.
Vragen over de beide prijsvragen kunnen tot uiterlijk 15 SEPTEMBER 1946 worden ingediend bij den Secretaris van de Jury.

DEELNAME AAN DE PRIJSVRAGEN.

De mededinging, hoewel speciaal bedoeld voor de Groninger architecten staat ook open voor andere architecten en voor wie zich tot architect willen bekwamen.
Als prijzen zullen worden uitgeloofd:
Voor prijsvraag A:
Een eerste prijs, bestaande uit een zilveren penning en ƒ 150.—.
Een tweede prijs, bestaande uit een bronzen penning en ƒ 75.—.
Voor Prijsvraag B:
Een eerste prijs, bestaande uit een bronzen penning en ƒ 25.—.
Alsmede voor beide prijsvragen eervolle vermeldingen.
Op deze prijsvragen zijn van toepassing de algemeene Nederlandsche prijsvraagregelen. A.N.P.
Exemplaren van het volledige programma zijn ad ƒ 1.— verkrijgbaar bij de lichtdrukkerij De Jong, Folkingestraat te Groningen. Toezending geschiedt na ontvangst van een bedrag ad ƒ 1.10 per postwissel of cheque of na storting van dit bedrag op giro rekening 100767 (L. Brandts Buys, Paterswolde).

STUDIEPRIJSVRAAG

De gewestelijke dienst voor sociale woningbouw in Drenthe heeft een studieprijsvraag uitgeschreven voor het ontwerpen van een arbeiderswoning voor het Drentsche platteland.
Het programma vermeldt, dat het doel van de prijsvraag is, te komen tot verantwoorde ontwerpen, die als leidraad zullen kunnen dienen bij door den gewestelijken dienst voor sociale woningbouw in Drenthe aan gemeentebesturen, woningbouwvereenigingen en particulieren te verschaffen richtlijnen. De ontwerpers zullen er rekening mee moeten houden, dat men zich t.z.t. tot hen zal kunnen wenden om de ontwerpen te doen uitvoeren.
De prijzen zijn ƒ 300.—, ƒ 200.—, ƒ 100.—.
Nadere inlichtingen verstrekt de Directeur van bovengenoemden dienst, Beilerstr. 24, Assen.

MEDEDEELINGEN

ACADEMIE VAN BOUWKUNST AMSTERDAM
V.B.O.: Voortgezet
H.B.O.: Hooger Bouwkunst Onderricht

Ons Academiegebouw Waterlooplein 67 wordt telefonisch aangesloten onder het nummer 4.9.4.3.4.

DENK AAN HET VOLGENDE:

Het is moeilijk een bevredigend programma samen te stellen voor een prijsvraag, uit te schrijven onder bouw-, beeldhouw-, ambachts- en nijverheidskunstenaars. De Algemeene Prijsvraagregelen 1934 bevatten alles, wat U hiertoe moet weten.

Voor inlichtingen en advies kunt U zich wenden tot den Secretaris de Permanente Prijsvraag Commissie Ir. H. I. W. Thunissen, Warmoezierstraat 85 te 's-Gravenhage.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 3 SEPTEMBER 1946, No. 22

GEDENKTEEKEN ROTTERDAM

In het Bouwkundig Weekblad van 23 Juli 1946 komt van de hand van den Heer H. G. J. Schelling een artikel voor over de door het Rotterdamsche Comité Oprichting Gedenkteeken gepubliceerde prijsvraag.
Daar de strekking van deze beschouwing in belangrijke mate afwijkt van de gedachtengang welke de grondslag was van de door voornoemd Comité ontworpen en uitgeschreven prijsvraag, waardoor eventueele deelnemers op niet juiste wijze zouden kunnen worden beinvloed, stelt ondergeteekende als Secretaris van het Comité het op prijs enkele opmerkingen te mogen maken.
Toen bleek dat verschillende organisaties, kringen, buurten of wijken in Rotterdam plannen maakten om ieder voor zich op een of andere wijze blijvend de gedurende den oorlog gevallen Rotterdamsche burgers te eeren, werd, om deze versnippering tegen te gaan, overgegaan tot de oprichting van het Rotterdamsche Comité Oprichting Gedenkteeken waarin Rotterdamsche vertegenwoordigers uit kerkelijke en politieke kringen, uit het leger, de vloot, de illegaliteit, enz. zitting namen.
Door dit Comité werd direct overgegaan tot de plaatsing van eenvoudige monumenten op de plaatsen waar in Rotterdam gedurende den oorlog Nederlandsche burgers waren gefusilleerd. Het hoofddoel was echter gelegen in de oprichting van één monumentaal gedenkteeken in Rotterdam ter nagedachtenis aan alle Rotterdamsche burgers, die, waar dan ook ter wereld en op welke wijze ook, hun leven hebben gegeven voor de bevrijding en vrijheid van ons land.
In eerste instantie werd een beslissing genomen ten aanzien van de plaats waar dit monument zou moeten verrijzen. Hoewel de voorkeur zou zijn gegeven aan een plaats in het centrum van de stad, o.a. is gedacht aan of bij het plein om de Sint Laurenskerk, bleek dat hier geen ieder bevredigende oplossing kon worden gevonden, zoodat de uiteindelijke keuze viel op de langs de Maas in het Maaspark gelegen heuvel. Enkele motieven welke tot deze keuze, waarmede ook Burgemeester en Wethouders van Rotterdam zich konden vereenigen, worden in het prijsvraagprogramma genoemd.
Ten aanzien van de vorm welke aan het monument zou moeten worden gegeven, bestond bij het Comité geen bepaalde voorstelling, zoodat werd besloten geen suggesties dienaangaande in de prijsvraag te verwerken. Hierdoor toch zou kunnen worden bereikt dat mededingende kunstenaars op welk gebied ook geheel vrij zouden zijn wat betreft het uitwerken van hun ideeën.
De Heer Schelling wijst er in zijn beschouwing op, dat men bij een gedenkteeken in de eerste plaats aan een beeldhouwwerk (beeld) denkt, terwijl de opsomming van suggesties welke door de „Commissie Oorlogsgedenkteekenen 1940-'45 Friesland" gedaan worden, in zekere zin ook van deze gedachte uitgaan.
Het ligt niet in de bedoeling van schrijver dezes in dit artikel bepaalde suggesties ten aanzien van de mogelijke vorm welke aan dit voor Rotterdam bestemde monument zou kunnen worden gegeven, naar voren te brengen. Toch acht hij het noodzakelijk er op te wijzen dat de leden van het Rotterdamsche Comité Oprichting Gedenkteeken zeker niet in de eerste plaats van de gedachte aan een beeldhouwwerk zijn uitgegaan.
Veel eerder is gedacht aan een monument in de vorm van een bouwwerk waar architecten, al dan niet in samenwerking met beeldhouwers, kunstsmeden, kunstschilders, graveurs of tuinarchitecten, een waarlijk grootsch geheel zouden kunnen wrochten. Vanzelfsprekend staan naast deze gedachte ook verschillende andere mogelijkheden open, waarbij zeker niet in het minst moet worden gedacht aan een uitsluitend beeldhouwwerk.
Het Rotterdamsche Comité Oprichting Gedenkteeken heeft, toen zij de door den Heer Schelling in zijn artikel besproken brief van het Bestuur van den Nederlandschen Kring van Beeldhouwers ontving, dit bestuur direct erop gewezen dat zij niet met den inhoud van deze brief kon instemmen daar de maatstaven, volgens welke de prijsvraag voor een oorlogsmonument te Renesse (in dit geval is inderdaad sprake van een uitsluitend beeldhouwwerk!) was uitgeschreven, niet konden worden vergeleken met die van de Rotterdamsche prijsvraag.
Wel zeer hoopt het Rotterdamsche Comité Oprichting Gedenkteeken dat het resultaat van de door haar uitgeschreven prijsvraag, door het bieden van de grootst mogelijke vrijheid aan de deelnemende kunstenaars, in gunstigen zin zal worden beinvloed.

H. J. E. van Beuningen.

DE NEDERLANDSCHE KRING VAN BEELDHOUWERS (N. K. v. B.) EN HET OPRICHTEN VAN MONUMENTEN

Direct na de bevrijding zag de N.K.v.B. zich voor de moeilijke taak geplaatst, hier te lande te voorkomen dat wat zich in België en Frankrijk na de oorlog 1914—1918 op het gebied der gedenktekenen had afgespeeld; de overstroming van het land door minderwaardige monumenten. Te dien einde wendde hij zich begin Juli tot het Militair Gezag met het verzoek een verordening in het leven te roepen, inhoudende een verbod tot oprichten van monumenten, zolang deze niet waren goedgekeurd door een daartoe aan te wijzen keuringscommissie. Teneinde continuïteit in deze regeling te verkrijgen, wendde het Militair Gezag zich tot de burgerlijke overheid en het resultaat was, dat de 15e October 1945 een Koninklijk Besluit werd afgekondigd

„houdende vaststelling van het Besluit Oorlogs- of Vredesgedenktekens", waarin wordt bepaald dat „het oprichten of aanbrengen van oorlogs- of vredesgedenktekens op openbare of van de openbare weg af zichtbare plaatsen slechts geoorloofd (is) na goedkeuring van het ontwerp door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen".

Alvorens te beslissen wint de Minister achtereenvolgens het oordeel in van de betrokken provinciale commissie en dat van de centrale commissie. De goedkeuring kan voorwaardelijk gegeven worden. De Minister is bevoegd oorlogs- of vredesgedenktekens, die in strijd met de bepalingen van dit besluit zijn opgericht, geplaatst of aangebracht, te doen verwijderen, alsmede te gelasten dat werkzaamheden, ten doel hebbende het oprichten, plaatsen of aanbrengen van oorlogs- of vredesgedenktekens, in strijd met de bepalingen van dit besluit, onverwijld zullen worden gestaakt. De kosten, waartoe deze maatregelen leiden, kunnen ten laste worden gebracht van hen, die in strijd met de bepalingen van dit besluit hebben gehandeld.

Middelerwijl hadden het Nationaal Instituut en de Groote Advies Commissie (G.A.C.) dezelfde weg ingeslagen als de Kring. Wij ontmoetten elkaar en er ontstond een hartelijke samenwerking, waarbij de G.A.C. optrad als een keurend lichaam van de te herdenken gebeurtenissen en personen en tevens van hen, die ófwel deel hadden aan het initiatief tot het oprichten van monumenten, ófwel aan de uitvoering daarvan. Het Nationaal Instituut trad in hoofdzaak op als coördinerend lichaam, terwijl de Kring zich belastte met het geven van advies bij de keuze van een beeldhouwer.

Ieder jaar wijst de ledenvergadering een drietal vertrouwensmannen aan, die tezamen de Commissie van Advies vormen. Zij geven voorlichting waar die gewenst wordt, zij treden bemiddelend op tussen opdrachtgever en kunstenaar, zij beoordelen de omstandigheden en voorwaarden, waaronder de kunstenaars moeten werken, zij staan opdrachtgever en kunstenaar met raad terzijde en bevelen, indien gevraagd, voor een bepaald werk een beeldhouwer aan.

Met de afkondiging van het Koninklijk Besluit was een onzer voornaamste doelstellingen: het elimineren van slechte en onwaardige gedenktekens, bereikt. Daarnaast moest de Kring zijn aandacht wijden aan het feit, dat ook comité's en gemeentebesturen tot de keuze van een kunstenaar en een ontwerp wensten te komen door het uitschrijven van een prijsvraag of een meervoudige opdracht.

Naar het inzicht van de Kring is voor het welslagen van een werk nodig een wederzijds vertrouwen tussen opdrachtgever en kunstenaar. Het resultaat, dat in het werk bereikt wordt, is het gevolg van de voortdurende samenwerking tussen deze beiden. Dit element nu ontbreekt geheel bij de prijsvraag. Daarenboven komen bij de prijsvraag factoren tot uitdrukking, die ongunstig werken. Iedere mededinger wil nl. gaarne de prijs winnen, waardoor een spanning ontstaat, die slechts bij zeer enkelen leidt tot een verhoogde mate van hun kunnen en bij zeer velen leidt tot een verminderde mate van hun kunnen. Daarnaast grijpt men om in de mededinging vooraan te kunnen komen, noodgedwongen naar middelen, die men bij een rustiger werkzaamheid niet zou aanwenden. Dit inzicht leeft bij ons ten opzichte van iedere prijsvraag en in groter mate nog waar thans vele comité's en gemeentebesturen een prijsvraag of meervoudige opdrachten wilden uitschrijven om tot een keuze van een kunstenaar te komen, hetgeen leiden zou tot een herhaling van ideeën en een verlaging van het algemeen peil, wat wij juist wensten omhoog te voeren.

Op grond van deze overwegingen namen de leden van de Kring in een vergadering het besluit, de medewerking aan prijsvragen en meervoudige opdrachten te weigeren. Teneinde het nu voor de gemeentebesturen en comité's toch mogelijk te maken zich op de hoogte te stellen van de bekwaamheden der beeldhouwers en het dezen laatsten mogelijk te maken die bekwaamheden te tonen, schreef de Kring een grote algemene prijsvraag uit onder alle in Nederland werkende beeldhouwers.

Het bijzondere karakter van deze prijsvraag wordt gevormd door het feit, dat hier geen rangorde van verdienste vastgesteld zal worden en dat de makers der tentoongestelde ontwerpen een gelijk bedrag zullen ontvangen ter gedeetelijke vergoeding hunner onkosten en honorering hunner arbeid. De Kring zal alles in het werk stellen om het hiervoor nodige bedrag bijeen te brengen.

Als onderwerp van deze prijsvraag is door de ledenvergadering van de Kring aangewezen een te Renesse op te richten monument. De gebeurtenissen, die daartoe aanleiding gaven, zijn de volgende, zoals de secretaris van het comité te Renesse die in al hun aangrijpendheid mededeelde:

„Donderdagavond, 7 December 1944, probeerden 16 mannen en 1 vrouw, w.o. een gedeserteerd Armeens onderofficier en 3 Engelse soldaten van de luchtlandingsvloot in September, na voorafgaand overleg met de geallieerden, naar het toen al een maand bevrijde Noord-Brabant over te steken. Een Engelse commandoboot zou hen iets ten Westen van Zierikzee afhalen. Door een onverklaarbare oorzaak is het eerst bestaande contact met afgeschermde signaallampen verbroken, waardoor de boot op een andere plaats aan de zeedijk is aangekomen dan afgesproken was. Onze mensen, die meenden, dat alles mislukt was, zouden weer naar Zierikzee terugkeren, doch zijn daarbij op een Duitse patrouille gestoten. In het korte vuurgevecht, dat volgde, werd de gemeentesecretaris van Renesse zwaar gewond. De Engelsen en drie burgers (w.o. de vrouw) wisten te ontkomen, de anderen werden gevangen genomen. Onder beestachtige mishandelingen zijn ze in de nacht van Vrijdag op Zaterdag 8/9 December naar het eiland Goeree en Overflakkee gebracht en daar dezelfde nacht door een krijgsraad tot de dood door de strop veroordeeld. (De Armeen was tijdens de overbrenging overboord gesprongen: er is nimmer meer iets van hem gezien of gehoord).

Het vonnis zou worden voltrokken op het dorpsplein te Renesse in het bijzijn van de gehele burgerbevolking. Dat is echter niet gebeurd. Zondagmiddag 12 uur zijn ze in de oprijlaan van het slot Moermond alhier ter dood gebracht. De zwaargewonde secretaris van Renesse werd die middag op een botsende kar van Zierikzee naar Renesse gebracht (20 km) en moest daar op een brancard, staande voor zijn eigen strop, de executie van de anderen aanzien. Hij is toen teruggebracht naar Haamstede en daar Maandag 11 December gestorven, waarna zijn lichaam des avonds 6 uur eveneens aan de galg werd opgehangen. Van het ogenblik der gevangenneming op Donderdagavond tot hun dood op Zondagmiddag hebben de slachtoffers geen eten of drinken gehad. Ze hadden een dikke tong van de dorst. Allen zijn zeer rustig de dood ingegaan. Zij hebben niets losgelaten bij hun verhoor".

De tentoonstelling der door een jury goedgekeurde ontwerpen zal gehouden worden van medio November tot medio December 1946 in het Stedelijk Museum te Amsterdam en wellicht in een klein aantal provinciesteden van ons land.

Aan deze tentoonstelling zullen verbonden worden een expositie van ontwerpen, gemaakt buiten het verband van de Renesseprijsvraag, en een expositie van foto's van belangrijke monumenten uit het buitenland, terwijl aan de opening van deze tentoonstelling verbonden zal worden een congres, waarop een aantal sprekers uit binnen- en buitenland zullen worden uitgenodigd, het vraagstuk der gedenkteekens van verschillende zijden te belichten.

De overweging, die ons tot deze plannen deden besluiten, zijn de volgende.

Waar een waarlijk schoon en waardig resultaat alleen te bereiken is door innige samenwerking tussen opdrachtgever en kunstenaar is het van belang dat beiden een zeer groot inzicht hebben in mogelijkheden en moeilijkheden. De wijze waarop de vraag gesteld wordt in de opdracht is mede van gewicht voor het niveau van het antwoord, dat op die vraag gegeven wordt. De tentoonstelling en het daaraan verbonden congres zullen opdrachtgever en kunstenaar in de ruimste mate de mogelijkheid bieden zich ten opzichte van monument en maker te oriënteeren, hetgeen aan het te bereiken resultaat ten goede moet komen.

J. W. Havermans
Secretaris

DE RAADSVOORDRACHT VOOR HET BOUWEN VAN DE NIEUWE BEURS TE AMSTERDAM, VOLGENS HET ONTWERP BERLAGE 1896 – 9 SEPT. – 1946

Op 9 September van dit jaar is het 50 jaar geleden, dat Burgemeester en Wethouders van Amsterdam de voordracht indienden tot het bouwen van de Nieuwe Beurs op het Damrak, volgens de plannen van den architect H. P. Berlage. De voordracht werd op 7 October 1896 aangenomen.

Zelden heeft een gemeenteraadsbesluit met betrekking tot het stichten van een gebouw met een utilitair karakter, zulke verstrekkende gevolgen gehad op de cultureele ontwikkeling van de bouwkunst en de aanverwante kunsten in ons land als dit besluit van 7 October 1896. En even weinig is het voorgekomen, dat een Nederlandsch overheidsbouwwerk zulk een plaats heeft ingenomen in de cultuur van Westelijk Europa als dat, waartoe de vroede vaderen der hoofdstad in 1896 tot bouwen besloten. En merkwaardig is het bovendien, dat dit gemeenteraadsbesluit ook weer in zooverre Amsterdam karakteriseert, omdat het ging om een gebouw ten dienste van de welvaart van de stad.

Laten wij een oogenblik de gebeurtenis herdenken.

Wanneer wij het werken en streven van Berlage, dat zich in zoo talrijke vormen op verschillend gebied heeft geuit, in een enkele (zij het misschien onvolledige) kenschets willen samenvatten, dan zouden wij willen zeggen, dat Berlage de architecten architecturaal heeft leeren denken. Berlage heeft de architecten vatbaar gemaakt voor het besef van een wijsgeerig gefundeerde architecturale verantwoordelijkheid in hun werk. Wij mogen de architecten uit de 2e helft van de 19e eeuw niet beschuldigen van gebrek aan ernst bij en aan verantwoordelijkheidsgevoel voor hun werk, maar het criterium, dat zij pleegden aan te leggen, vond zijn hoogste graad in een harmonisch samengaan van het goede, het ware en het schoone, waarmede alles was gezegd. En voor het overige was de visie op de bouwkunst in de 19e eeuw du fond picturaal, en niet architecturaal.

Berlage heeft het verstaan, de algemeene richting van het denken over bouwkunst om te buigen naar een andere, waarin van begrippen met betrekking tot de bouwkunst wordt uitgegaan.

Thans staat (na 50 jaren) op het lesrooster van de Academie van Bouwkunst de behandeling van wijsgeerige stelsels!

Zonder te zeggen, dat Berlage alleen tot de nieuwere inzichten en werkmethodes de stoot heeft gegeven, zal iedereen het toch willen onderschrijven, dat Berlage een geestelijke erfenis heeft nagelaten, waarvan wij de kracht van overtuiging, bij alles wat hem bezielde en waarvoor hij streed, nog steeds bewonderen. Die kracht heeft, alle ouderen weten het, gedurende lange jaren een groote invloed (actie en reactie) op de architecten van ons land uitgeoefend. Maar die kracht had zeker niet dat groote effect gehad, als Berlage daarbij niet had kunnen steunen op zijn gezag, dat hem toegekend moest worden door het feit, dat hij de architect was van — niet minder dan — de Nieuwe Beurs.

Inderdaad heeft de Gemeenteraad van Amsterdam Berlage met den Beursbouw een gelegenheid tot het verkrijgen van groot gezag gegeven, waarvan Berlage meesterlijk gebruik heeft gemaakt tot het vormen van de hoofdpijler van zijn leidende positie, welke hij, onmiskenbaar, voelde in zijn leven te zullen innemen.

Berlage's 30-jarige werkzaamheid na de Beurs is toch nooit van de Beurs te scheiden.

Gaf de Gemeenteraad Berlage aldus groot gezag, dit college was zich niet bewust van de cultureele beteekenis, welke hier latent in verborgen lag. Wie zich met het laatste stadium van de — nogal verwarde — 26 jaar lange geschiedenis van den Beursbouw bezighoudt, vindt althans geen enkele uiting van profetische blik in de beteekenis van een Berlage voor de toekomst. In zijn collega's vond Berlage matig steun. Het regende voorstellen, met het doel de voordracht verworpen te krijgen. En na de aanneming van de voordracht wenschte, zoover wij konden nagaan, geen der bouwkundige bladen Berlage openlijk succes.

Dat de voordracht tenslotte werd aangenomen, is te danken aan de meesterlijke politieke bekwaamheid en habiliteit van den Wethouder Mr. M. W. F. Treub, die het heeft bestaan de gevels van Berlage niet bekend te maken aan de raadsleden (alleen de platte gronden). Hem past hier, na een halve eeuw, een eerbiedige hulde voor zijn kranige daad.

Alles uit dien tijd is reeds lang geschiedenis. Wij zijn sindsdien twee geslachten verder en de opkomende architecten-generatie staat reeds in indirect verband met de periode, waarin de geboorte van onze 20e eeuwsche bouwkunst plaats vond. Daarom plaatsen wij hieronder nog eens een overzicht van de voorgeschiedenis van den Beursbouw, zooals wij die vonden in „De Opmerker" van 1896.

J. P. M.

UIT DE VOORGESCHIEDENIS VAN DE AMSTERDAMSCHE BEURSBOUW

(OVERGENOMEN UIT „DE OPMERKER" VAN 3 OCTOBER 1896)

Het loont wel de moeite, het verleden met het heden te vergelijken. We zullen echter niet verder teruggaan dan tot het jaar 1884, in het begin waarvan het raadslid Prins met zijn plan, tot het plaatsen van de Beurs op het te dempen Damrak, tusschen de Oude en Nieuwe Brug, voor den dag kwam. Dit plan, dat zijn ontstaan dankte aan de algemeene ontevredenheid met het trapeziumvormig gemeenteterrein, dat voor de prijsvraag was aangewezen, vond algemeene instemming. Maar van de zijde van den handel werd gewezen op de bezwaren, die een ligging n i e t aan den Dam zou opleveren; de zaak kwam in het laatst van Januari 1884 in een vergadering der kiesvereeniging „Burgerplicht" ter sprake, en nadat de heer De Kruijff een plan had verdedigd, waarbij de Beurs aan den Dam kon blijven staan, terwijl toch alle toegangswegen verbeterd werden, besloot de vergadering een adres aan den Raad te richten, met verzoek geen besluit te nemen in de beursquestie, alvorens grondig onderzocht zou zijn de technische en financieele uitvoerbaarheid van de plaatsing der Beurs aan den Dam. Dit adres kwam in den Raad, die in toestemmenden zin besloot.

De heer C. B. Posthumus Meyjes schreef toen: „Dit besluit is voor ons bouwkunstenaars van het hoogste gewicht. Nog bestaat de mogelijkheid dat wij niet voor het o n u i t v o e r b a r e vraagstuk zullen geplaatst worden, op een z e e r s l e c h t, onregelmatig terrein, dat in zijn verhoudingen van lengte tot breedte allerongunstigst is, een s c h o o n beursgebouw te projecteeren."

Nauwelijks was dit besluit genomen, of ook de heer A. L. van Gendt gaf zijn meening in een brochure te kennen, waar hij eveneens het Damrakplan veroordeelde en een practisch en uitvoerbaar plan voor een beurs aan den Dam openbaar maakte.

In het begin van April 1884 dienden B. en W. aan den Raad een plan in, waarbij de Beurs aan den Dam bleef en waarin het plan-Van Gendt in hoofdzaak gevolgd was. Inmiddels was de heer Bert Brouwer met een plan voor den dag gekomen, dat ook de Beurs aan den Dam deed blijven, doch waarvoor een gedeelte van het Rokin moest worden gedempt.

Het toenmalige gemeenteplan bevatte een beurszaal van 3925 M² en hield zich overigens ongeveer aan de lokaalafmetingen, die aan het programma voor de internationale prijsvraag ten grondslag gelegd waren. Het Damrak zou 30, de Warmoesstraat 15 M breed worden.

Doch in het begin van Mei 1884 besliste de Raad n i e t op zijn besluit terug te komen. Wij schreven toen: „Er is onderzocht, er is gediscussieerd en gecijferd, maar helaas, de Raad heeft beslist niet terug te komen op zijn vroeger besluit en het nieuwe Beursgebouw te plaatsen op het gedempte Damrak. Te betreuren is het, dat de Raad zich niet heeft laten leiden door de twee architecten (de hh. Muysken en Gosschalk), die thans zitting hebben ter behartiging van de belangen der stad; beide mannen, die hun sporen hebben verdiend, verklaarden zich vóór de Beurs aan den Dam."

De ernstige waarschuwingen van den heer De Kruyff in het Weekblad D e A m s t e r d a m m e r waren in den wind geslagen en het scheen of nu voorgoed aan de Beurs op het Damrak het ongeschikt trapeziumvormig terrein was aangewezen, vooral toen in het laatst van Juni deszelfden jaars het programma der internationale prijsvraag was openbaar gemaakt.

Doch de critiek bleef werkzaam. In Juli uitte zij zich in het humoristisch adres van „Kras en Ko" aan den Raad, waarin, met het oog op het lange smalle beursterrein, om concessie voor een electrische tram in de Beurs verzocht werd. De ongeschiktheid van het terrein bleek pas recht, toen de tweehonderd antwoorden op de prijsvraag tentoongesteld werden en men zag, hoe zelfs de fine fleur der architecten van geheel Europa op die plek niets goeds konden maken.

De Jury deed haar uitspraak, doch de beoordeelaars uit den handel voegden daarbij opmerkingen, die de ongeschiktheid van de gekozen plek vrijwel deden uitkomen. Maar toch werd de besloten prijsvraag uitgeschreven.

In het laatst van 1884 deed de Vice-president der internationale Jury, de K. K. Oberbaurath Friedrich Schmidt in den O e s t e r r e i c h i s c h e n I n g e n i e u r u n d A r c h i t e c t e n v e r e i n te Weenen zijn meening over het terrein kennen. Hij zeide: „Volgens mijne meening hebben waarschijnlijk van oudsher bestaande tradities den doorslag gegeven bij het nemen van een besluit, om de nieuwe beurs in de onmiddellijke nabijheid der oude te plaatsen, maar het is nog lang niet zeker, of zij daar wel gebouwd zal worden. Het bouwterrein toch, nu beschikbaar gesteld, is z o o o n g e l u k k i g m o g e l i j k"

De Raad besloot slechts aarzelend de tweede prijsvraag uit te schrijven. De heeren Gosschalk en Muysken noemden het Damrakterrein „v o l m a a k t o n g e s c h i k t". De vaststelling van het tweede programma kon dan ook slechts na veel moeite geschieden.

Nu kreeg de beursvraag een half jaar rust. Er kwam

pas weer leven in de brouwerij, toen in den zomer van 1885 de heer W. P. W(erker) met een plan aankwam, van het denkbeeld uitgaande: „dat men de schoone avenue, die door de demping van het noordelijk deel van het Damrak eenmaal verkregen wordt, tot geen prijs door den Beursbouw onmogelijk mag maken." In plaats dus, zooals bij het gemeenteplan geschiedde, een groot deel van het Damrak tot bouwterrein te bestemmen, nam de heer W. niet meer van dit terrein in, dan noodig was om de as van het Centraalstation tevens de as van den boulevard te doen zijn.

Kort daarna volgde de eind-uitspraak der Jury, die wel aan het onwerp van den heer Cordonnier „en raison de ses dispositions d'ensemble et de ses qualités artistiques supérieures" den eersten rang gaf, doch dat van de h.h. Groll & Ohmann verkoos om „les dispositions pratiques, favorables aux différentes sections du commerce."

De La-Rochelle-geschiedenis, die op de Jury-uitspraak volgde, worde, als niet ter zake doende, slechts pro memorie aangehaald; de adressen, waartoe zij aanleiding gaf, kunnen hier dus achterwege blijven.

Maar belangrijk is een adres, omstreeks 1 Juli 1885 door 2900 ingezetenen van Amsterdam aan den Raad verzonden om: 1°. het beursplan Damrak in te trekken, ten spoedigste over te gaan tot demping van de nog overgebleven gedeelten Damrak en Rokin en na het uitvoeren dezer werken van Damrak en Rokin een boulevard te maken."

Het denkbeeld, waarvan de onderteekenaars van dit adres uitgingen, werd ook verdedigd door den heer K. van Rijsse, die in een brochure van December 1885 aantoonde, hoe met behoud van den boulevard, toch het plan Cordonnier verwezenlijkt zou kunnen worden.

De Gemeenteraad bracht op 6 Januari 1886 de beursprijsvraag-questie tot een voorloopig einde, door het Juryrapport aan te nemen, hetwelk echter door vele leden in zeer ongunstigen zin werd besproken, waarbij nog eens nadruk werd gelegd op de ongeschiktheid van het gekozen terrein.

In het jaar 1886 bleef overigens het vraagstuk goeddeels rusten; alleen maakte de heer Van Rijsse, in het najaar, een wijziging van zijn boulevardplan openbaar. Doch toen in November de heer Coninck Westenberg het wethouderschap der Publieke Werken had aanvaard, kwam er weer leven. Reeds in het begin van 1887 werd aan de ongeduldige Amsterdamsche gemeenteraadsleden een oplossing der beursquestie „in de lente" toegezegd. De heer A. L. van Gendt wachtte deze oplossing niet af, doch zond een brochure in het licht, waarbij hij een beurs tusschen Heeren- en Keizersgracht, over de Warmoesgracht, in verbinding met een nieuwen verkeersweg aanbeval.

In de eerste dagen van Mei zag het ontwerp-Westenberg het licht. De plattegrond-indeeling van Groll & Ohmann, die door de Jury zoo was geprezen, had men in hoofdtrekken gevolgd, doch daarentegen de architectuur van Cordonnier zoo uit- als inwendig als model gebruikt. B. & W. deelden den Raad mede, dat zij uit hoofde van de groote kosten, aan de verwezenlijking der plannen van Cordonnier en Groll verbonden, geen vrijheid konden vinden den Raad te adviseeren tot den bouw eener beurs overeenkomstig een dier ontwerpen te besluiten. Het onderzoek naar die kosten had geleerd, dat zij niet beneden de drie millioen zouden blijven. Het ingediende ontwerp was voor ƒ 1.500.000 te verwezenlijken.

Doch nu brak een ware storm tegen het Damrakplan los. De technische bladen gingen voor, de dagbladen volgden in het veroordeelen ervan. De kiesvereeniging „Burgerplicht" hield een drukbezochte vergadering, en daar werd als motie aangenomen dat de bestaande beurs, behoudens enkele noodzakelijke wijzigingen, zou blijven zooals zij was. Grappig was het in deze vergadering den heer De Kruyff te hooren betoogen, dat het Damrak een zeer geschikte plaats was ofschoon hij, drie jaar geleden, het tegendeel beweerd had. De heer De Kruyff zond daarop zijn brochure „Knollen voor Citroenen" in het licht; ook een anonymus schreef een vlugschrift „Het Gemeenteplan of niets?", waarin hij voorloopige bestendiging van den bestaanden toestand aanbeval, opdat de mogelijkheid om beurs en boulevard te verbinden, mocht in wezen blijven.

De Jury van 1885, bestaande uit de heeren P. J. H. Cuypers, L. H. Eberson, J. R. De Kruyff, J. C. Raschdorff, F. von Schmidt, P. Sédille, R. Phené Spiers en J. J. van IJssendijck, veroordeelde in een adres het gemeenteontwerp, niet om de plaats, doch omdat het bestond „uit de brokstukken van twee kunstwerken, die den onverdeelden bijval van internationale kunstenaars hebben verworven."

Het raadslid Mr. D. Josephus Jitta diende een nota in, waarbij hij o.a. zeide: „Toen ik de eer had tot lid van den Raad te worden benoemd, vond ik de beursquestie, na vele en langdurige onderzoekingen en beraadslagingen, door een raadsbesluit opgelost, zoo het heette bij wijze van transactie. Ik zou zeker het genomen besluit willen eerbiedigen, indien het m.i. ook maar eenigszins dragelijk was." Hij achtte het echter zijn plicht „op te komen tegen de stichting van een gebouw, waarvan het totstandkomen o p d i e p l a a t s als eene ramp voor de gemeente moet worden beschouwd." Vervolgens wees hij erop, dat hij in zijne veroordeeling van het terrein niet alleen stond, en beval ten slotte het plan W.P.W. aan.

De Raad nam de voordracht daarop in behandeling en besloot alle plannen, ook die vroeger ingekomen waren, met de nota van Mr. Jitta, om advies te zenden aan de Kamer van Koophandel. In November 1887 nam dit lichaam de zaak in behandeling en gaf als zijn advies, dat de ingekomen plannen geen aanbeveling verdienden. De langgerekte strook gronds aan het Damrak werd afgekeurd en in overweging gegeven, een geschikter terrein van meer vierkanten vorm te zoeken, waarvoor het plan W.P.W. werd aanbevolen.

Inmiddels brachten in December 1887 de couranten het bericht: „Aan de Afdeeling der Publieke Werken is men druk bezig, het gemeenteplan om te werken, opdat het eerstdaags in meer gewilden vorm in den Raad behandeld zal kunnen worden".

Zoo brak het jaar 1888 aan. In ons No. van 18 Februari schreven wij: „De Beursquestie blijft nog immer eene question brulante voor de hoofdstad en eene spoedige en bevredigende oplossing schijnt op het oogenblik minder waarschijnlijk dan ooit. Het eenstemmig oordeel van de Kamer van Koophandel dat het terrein, door B. en W. voor den beursbouw bestemd, o n g e s c h i k t is om hierop een gebouw te stichten, gevoegd bij de schier algemeene afkeuring, maken het meer en meer onwaarschijnlijk, dat d e b e u r s o o i t o p h e t a f g e b a k e n d e t e r r e i n z a l g e b o u w d w o r d e n.

Op 16 Februari 1888 had de heer A. W. Krasnapolsky een plan ingediend, ontworpen door den architect Jan Springer. Het beoogde, met behoud van een boulevard,

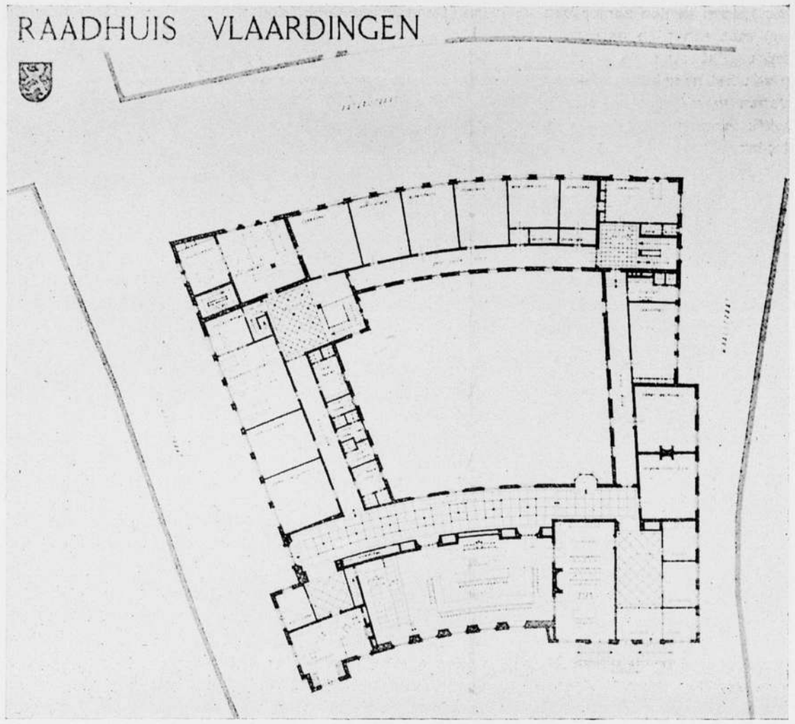

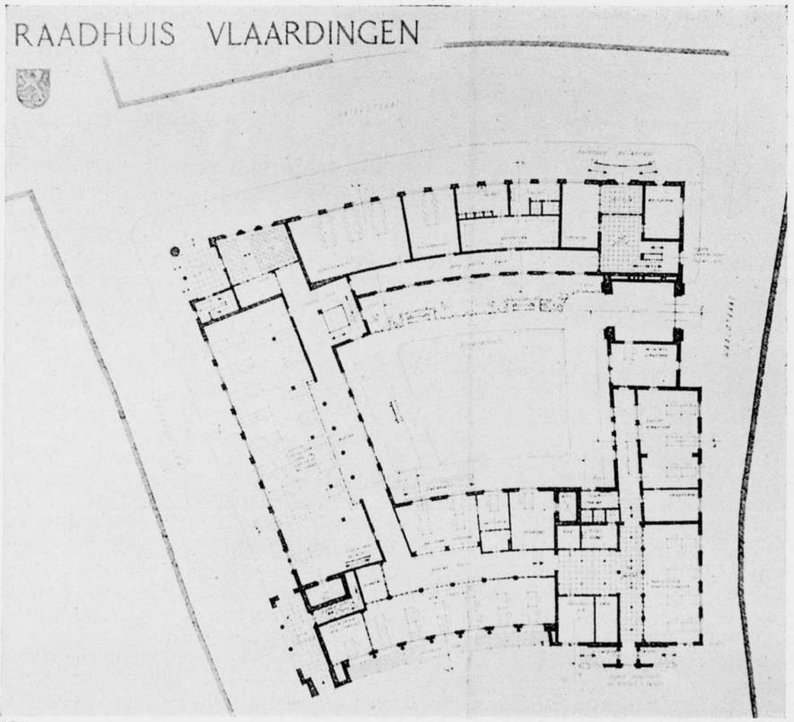

Meervoudige opdracht voor het ontwerp van een plan van uitbreiding van het Raadhuis te Vlaardingen (zie het rapport in ons vorig nummer).

2e plan van de architecten Ir. E. H. en H. M. Kraayvanger.

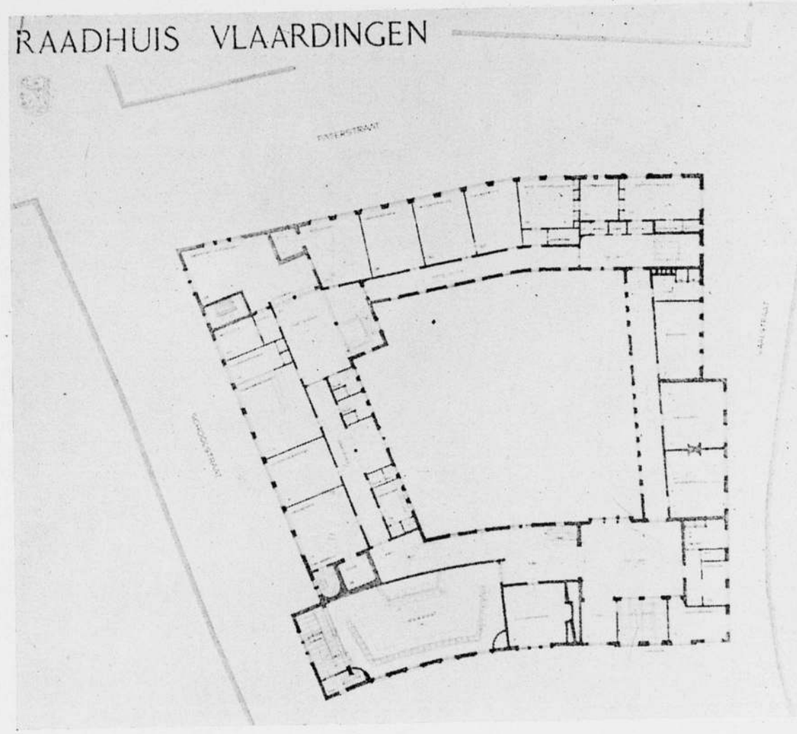

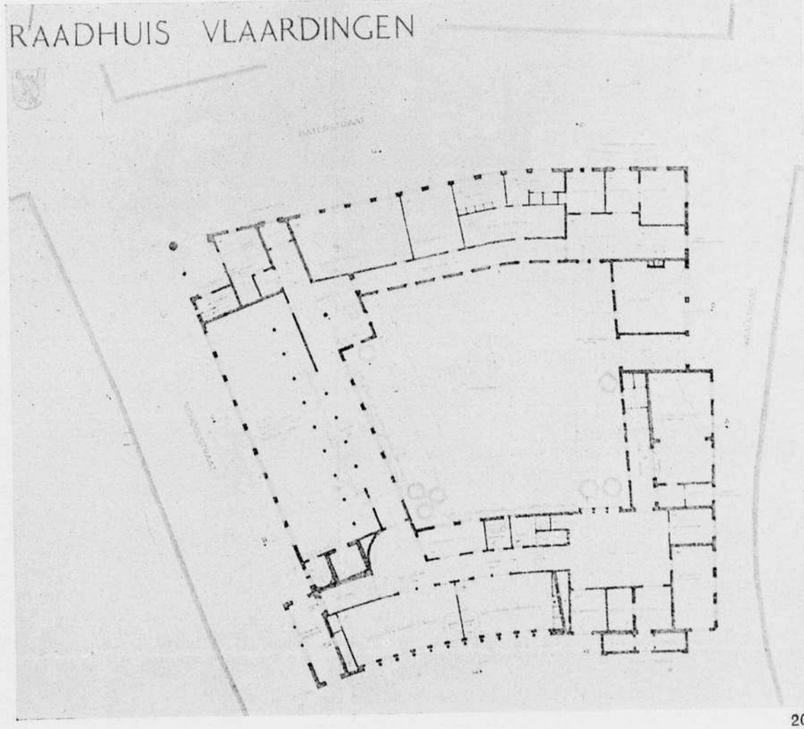

Meervoudige opdracht voor het ontwerp van een plan van uitbreiding van het Raadhuis te Vlaardingen.

1e plan van de architecten Ir. E. H. en H. M. Kraayvanger.

de beurs te plaatsen tusschen Damrak, Warmoesstraat en Dam. De heer Krasnapolsky bood aan, „gesteund door Amsterdamsche kapitalisten, het plan op nader te bepalen voorwaarden te verwezenlijken zonder bezwaar voor de gemeentekas".

De behandeling der beursvraag had weinig dagen later in den Raad plaats. Het ging er warm toe. Twee motiën werden ingediend, eene om met den heer Krasnapolsky in overleg te treden, eene andere om in te trekken het raadsbesluit, waarbij het Damrak als bouwterrein was aangewezen, doch B. en W. uit te noodigen den Raad nadere voorstellen te doen, na onderzoek der plannen Werker, Van Rijsse en Krasnapolsky. De laatste motie werd met 22 tegen 14 stemmen aangenomen.

Nu komt er rust. In het jaar 1888 en 1889 hoort men verder van de zaak niets. Ook het jaar 1890 gaat grootendeels voorbij, zonder dat zij opnieuw ter sprake komt; in het laatst van dit jaar gaan er echter geruchten rond, dat weer een voordracht te wachten is.

Die geruchten vonden hun oorzaak in een kras adres van de Vereeniging voor den Effectenhandel. De Amsterdammer, Dagblad voor Nederland, schreef: „Allen zijn opnieuw voor beursbouw in de weer. Het middel, door de heeren van de effectenbeurs gekozen, werkt uitstekend. De Raad, de Commissie voor de handelsinrichtingen, de Goederenhandel en de Effectenhandel, met de Kamer van Koophandel natuurlijk ook daarbij — zijn 't eens dat er iets gebeuren moet".

En er gebeurde ook iets. Want in Februari 1891 stelden B. & W., in overleg met al die autoriteiten, voor „als emplacement voor den bouw eener nieuwe Beurs aan te wijzen het terrein, te verkrijgen door aanplemping van het nog open gedeelte van het Damrak" (plan-Prins). Doch dit voorstel viel niet in goede aarde, want toen over verschillende emplacementen door den Raad gestemd werd, werd het plan W.P.W. in stemming gebracht en aangenomen met 23 tegen 13 stemmen, zoodat besloten was de Beurs te bouwen aan het Damrak tusschen de Oudebrugsteeg en het Bijbelhotel.

Zelden is een Raadsbesluit zoo algemeen toegejuicht als dit. Men zag, in zijn verbeelding reeds een goede, vierkante beurs aan een breeden boulevard. Maar men juichte te vroeg. Want wel kwam in Juli 1892 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal een onteigenings-ontwerp voor de stichting van eene nieuwe Koopmansbeurs te Amsterdam in, doch in het laatst van September werd het door de Kamer verworpen met 43 tegen 27 stemmen. In ons blad werd, naar aanleiding van dit besluit, opgemerkt: „De afstemming door de Tweede Kamer der Staten-Generaal van het wetsontwerp voor de onteigening ten behoeve van een nieuwe beurs, is in de hoofdstad zeer kalm opgenomen. Het schijnt zelfs, dat men over het algemeen ingenomen is met het denkbeeld, dat deze zaak van de baan is en Amsterdam verschoond blijft van het doen van de groote uitgaven, die deze bouw zou vorderen".

De heer A. W. de Flines, een der groote tegenstanders van het Damrakplan, deed nog wel een laatste poging om het terrein, welks onteigening geweigerd was, langs minnelijken weg der Gemeente aan te bieden, doch zonder het gewenschte resultaat. De heer Martin Wolff kwam, in een brochure, op het denkbeeld, om de bestaande beurs te verbouwen, door toevoeging van een koren- en effectenbeurs en post-, telegraaf- en telefoonkantoor. Hij zette uiteen, dat de handel wel behoefte had aan een nieuwe beurs, doch niet aan de verplaatsing daarvan.

Het jaar 1893 zag een beursplan van Dr. P. J. H. Cuypers, toen Raadslid, openbaar maken. Dit plan bedoelde de stichting van het gebouw op een terrein, te verkrijgen door het dempen van het water tusschen het Centraalstation en de Prins-Hendrikkade. Dit denkbeeld vond echter weinig bijval, en daarom deed de vereeniging „het Damrak" door den architect Jan Springer een gewijzigd beursplan „W.P.W." bewerken, voor welks uitvoering zij een terrein beoogde aan de Warmoesstraat gelegen. De benoodigde perceelen had de Vereeniging in handen. Ook de architect G. van Arkel kwam nog ter elfder ure met een plan.

Maar de voordracht van B. & W., in het begin van 1894 ingediend, nam van al die plannen geen notitie. Onder verwijzing naar den slechten toestand der gemeentekas, werd het bouwen eener nieuwe beurs ontraden; de bestaande beurs moest behouden blijven, al zou een harer uitbouwen als bescheiden tegemoetkoming aan de eischen van het verkeer worden gesloopt. De korenbeurs zou worden vernieuwd.

De Raad vereenigde zich met de inzichten van B. & W. en, toen zij een Commissie uit haar midden benoemd had, die tot taak kreeg een verbouwingsplan op te maken, scheen het dat de questie, die de Amsterdammers zoo lang had bezig gehouden, nu voorgoed begraven was.

Wel toog de Commissie met ijver aan het werk en vond men in de dagbladen af en toe berichten omtrent haar plannen, die daarin bestonden, dat iedere tak van handel een afzonderlijke zaal zou krijgen, met post, telegraaf en telephoon in het midden, maar sinds Juni 1894 scheen de zaak geheel te rusten.

Zoo bleef het, tot in Februari van 1896 het bericht de ronde deed, dat de Commissie haar verbouwingsplannen had opgegeven, en door den architect Berlage een beurs op het terrein der prijsvraag had doen ontwerpen. Dit bericht, aanvankelijk niet geloofd, werd meer en meer door blijkbaar officieuze mededeelingen in de bladen bevestigd. En thans is, men weet het, dit plan officieel ingediend, en kan de behandeling der voordracht in den Raad weldra worden tegemoet gezien.

ARCHITECTENREGISTER

Naar wij vernemen, zullen de architecten, die op 19 Juni 1941, de dag waarop de wettige leden van het Bestuur van den B.N.A. van hun functie werden ontheven (zooals de term officieel luidde) toegelaten waren tot de B.N.A., op 15 Sept. a.s. ingeschreven zijn in het Architectenregister, aangelegd door den Architectenraad, zulks overeenkomstig afspraak, welke het Dag. Bestuur hiervoor met den Architectenraad in Maart j.l. heeft gemaakt.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS, J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG **17 SEPTEMBER 1946, No. 23**

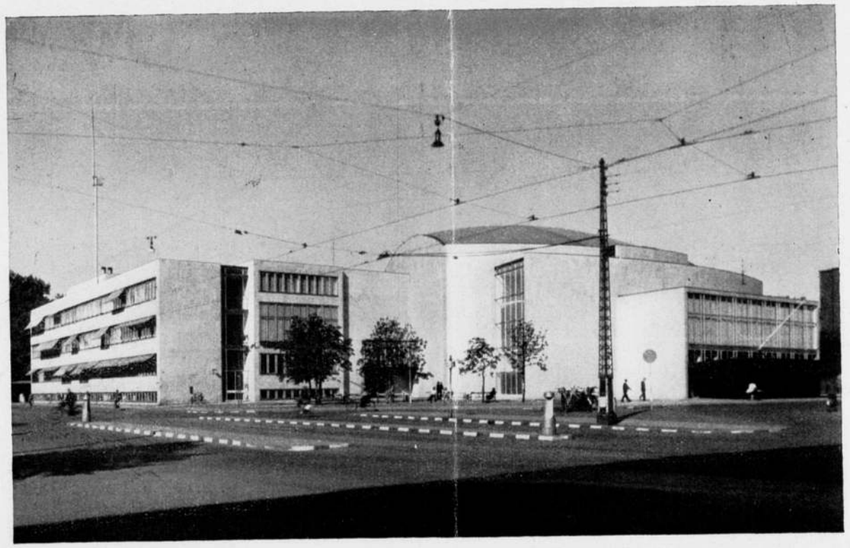

HET STAATSGEBOUW VOOR DE RADIO TE KOPENHAGEN
ARCHITECT: VILHELM LAURITZEN

Wanneer men het voorrecht heeft gehad nu na den oorlog de Deensche hoofdstad te bezoeken is men getroffen door de vele nieuwe bouwwerken van hooge architectonische kwaliteiten, die daar in den laatsten tijd verrezen zijn. Een der meest verrassende daarvan is zonder twijfel het hierbovengenoemde, in het deensch Staatsradiofonibygningen, van den architect Vilhelm Lauritzen, die zijn begaafdheid reeds getoond had door het gebouw van de Deensche Luchtvaart op het vliegveld Kastrup.

Het Radiogebouw ligt eenigszins buiten het centrum en dit is wel de reden, dat het alsnog weinig bekend is bij buitenlanders, die meestal te weinig tijd hebben voor alle bezienswaardigheden in het hart der stad alleen en voor alle genietingen, die het heerlijke, zoo fraai aangelegde Kopenhagen biedt.

Degenen, die de Deensche bouwkunstontwikkeling gevolgd hebben en die de mijlpalen, gevormd door het romantische Raadhuis van Nyrop en het klassiceerende Politiegebouw van Kampmann en Aage Rafn kennen, worden getroffen door deze nieuwe schepping van Lauritzen als een superieure uiting van een gezond en gevoelig functionalisme, dat in den geheelen groei der bouwkunst in Denemarken als een verrassing aandoet. Deze richting, die zich vormde sinds de „funkiske" tentoonstelling in Stockholm van 1930 door Asplund en die met grooten schroom door de Denen gevolgd werd, komt hier voor den dag met een zoo rijpe conceptie als men nauwelijks had kunnen verwachten.

In 1937 begonnen werd het eerst in 1945 geheel beëindigd, nadat in 1941 een gedeelte in gebruik was genomen. Doordat het vrijwel geheel in den oorlog gebouwd is, is het begrijpelijk, dat er geen buitenlandsche materialen aan zijn verwerkt.

De opgave, die in de hoogste mate door technische problemen werd beheerscht, moest leiden tot een samenwerking van talrijke soorten van ingenieurs, waarbij de

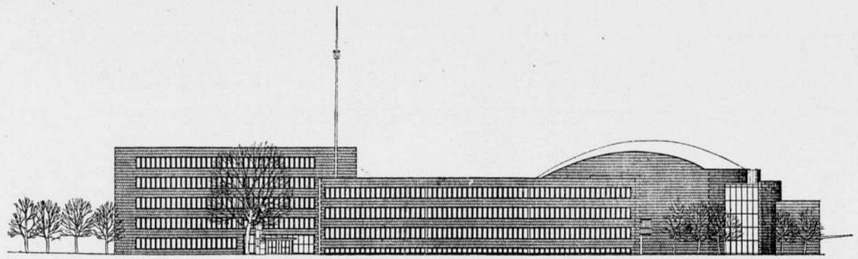

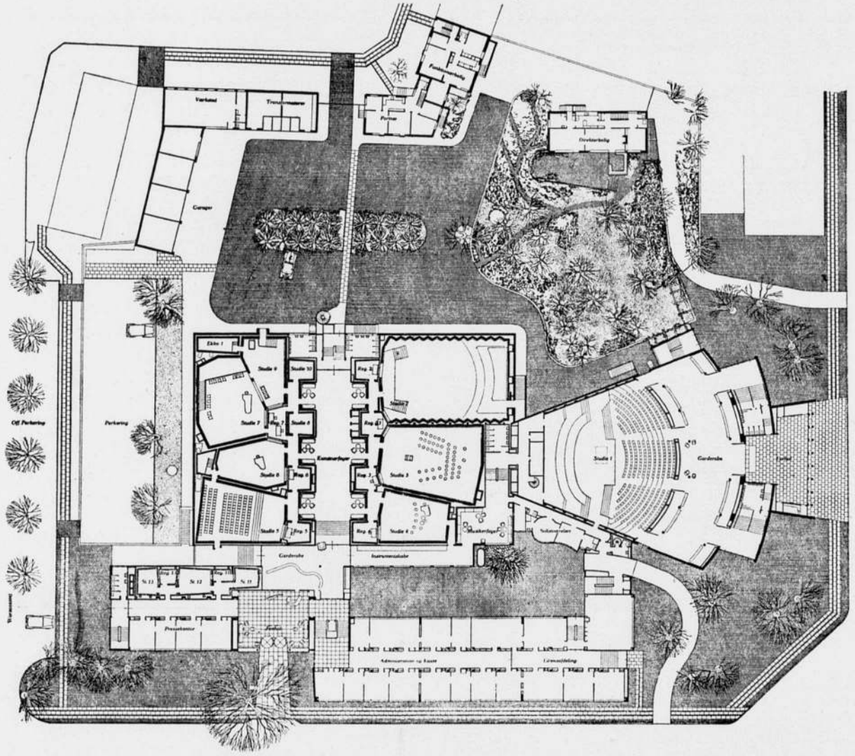
Vestibule
Foyer
Garderobe
Studie 1
Studie 2
Studie 3
Studie 4
Studie 5
Studie 6
Studie 7
Studie 8
Studie 9
Studie 10
Studie 11
Studie 12
Studie 13
Studie 14
Studie 15
Studie 16
Studie 17
Studie 18
Studie 19
Studie 20
Studie

Het Staatsgebouw voor de Radio te Kopenhagen. Gevel aan de Rosenørns Allé

studio's geschiedt door geluidsluizen. Bij elke studio behoort een reguleerruimte (op het plan met Reg. aangeduid) van waaruit door een geluiddichte ruit de handeling gevolgd en de stroomsterkte geregeld kan worden. Naar boven zijn de studio's geïsoleerd door een dikke aardlaag, waarop de tuinen zijn aangelegd. Deze worden bereikt vanuit de cantine, die boven de grootste studio ligt, daarvan gescheiden door een groote tusschenruimte en die gedragen wordt door steunpunten vrij van den onderbouw en afzonderlijk gefundeerd.

Voor de acoustische vraagstukken was Prof. Nøkkentved, nu overleden, adviseur. Zooals wij allen weten zijn wij omtrent accoustiek op vele punten nog in onzekerheid, zoodat ook hier in de verschillende ruimten de theoretische behandeling, gebaseerd op talrijke proeven, niet altijd tot het gewenschte resultaat heeft geleid en men door veranderingen ter plaatse tot verbetering is gekomen. Ook de groote concertzaal heeft tijdens den bouw verschillende wijzigingen ondergaan. Wat de studio's betreft, waarvan de wanden bekleed zijn met triplex-platen op een hollen ondergrond, heeft men het gewenschte resultaat bereikt door die platen op verschillende wijzen te perforeeren. In het geheel gebouw heeft men zooveel mogelijk resonantie voorkomen, door alle wanden, ook die van de groote traphal, te bekleeden met verticale houten profielen met kleine onderlinge afstanden, aangebracht op een ondergrond van rockwool. Het beëindigen van deze profielen en het daarop aanbrengen van andere elementen, heeft m.i. tot aesthetische moeilijkheden geleid.

In de vestibule, waar de wanden en de vloer met Groenlandsch marmer zijn bekleed, heeft men geluiddemping bereikt door een plafond van leer op een raamwerk van hout, gevuld met rockwool.

Verschillende ruimten vertoonen een gegolfde afdekking, hetgeen acoustisch geslaagd is gebleken. Dit is ook geschied in de groote concertzaal, die een gebogen vorm heeft, zoodat de bekleeding van deze gebogen golven een zeer moeilijk probleem is geweest. De wanden, die ook hier met houten profielen bekleed zijn, eindigen niet tegen de afdekking maar loopen door, daarbij een tusschenruimte open latende. Men krijgt daardoor het gevoel, dat de afdekking, die inderdaad aan de betonschaal is opgehangen, zweeft. Aesthetisch geeft dit geen bevrediging, omdat men begrijpt, dat de hoogte van de zaal gemakkelijk gewijzigd zou kunnen worden en men dus niet gestreefd heeft naar ideale verhoudingen. De zaal is in trechtervorm gebouwd en biedt 1200 zitplaatsen, inbegrepen de twee balcons, die ieder 400 zitplaatsen hebben. Hier is dus het standpunt verlaten volgens hetwelk de meeste zitplaatsen op de vloer zijn aangebracht.

Deze zaal, geheel met hout bekleed en zonder eenig ornament, maakt een grootschen indruk. Een zeer belangrijk en feestelijk of plechtig onderdeel vormt het enorme orgel van den orgelbouwer Zachariassen, dat den geheelen achterwand beslaat. Er is hier geen los, decoratief front aangebracht, alle pijpen zijn sprekend, zoodat geen symmetrisch geheel ontstaan is. De opbouw is zeer effectvol, waarbij de horizontaal uitgestoken bazuinen, geïnspireerd op een oud voorbeeld in Toledo, van een verrassende werking zijn.

Er kan hier niet ingegaan worden op de talrijke details van dit gebouw, waarvan de afwerking der onderdeelen boven allen lof verheven is. In het tijdschrift Arkitekten van 1945 is een beschrijving opgenomen: in 1946 is een afzonderlijk Heft verschenen door de Akademisk Arkitektforening uitgegeven met een English Summary.

De architect heeft door dit belangrijke gebouw blijk gegeven van zijn uitzonderlijk talent en zijn onvermoeid doorzettingsvermogen. Wij zien met groote belangstelling zijn groote nieuwe gebouwen op het vliegveld Kastrup tegemoet.

D. F. S.

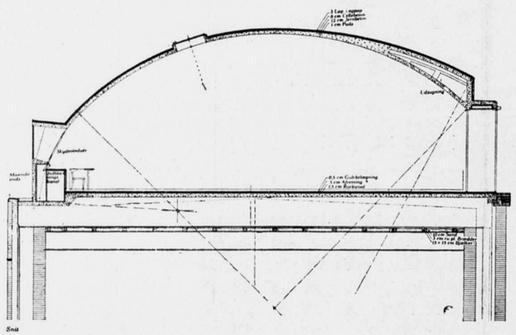

Overkapping van de cantine, los van het bovenste deel van Studio 2 (schaal 1 à 200)

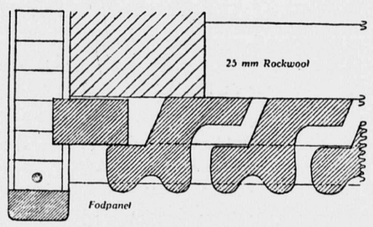

Geluiddempende bekleeding van de wand van de trappen naar de Concertstudio, met $2^1/_2$ cm dik rockwool, waarover-heen S-vormig geprofileerde beukenhouten latten zijn aangebracht op onderlinge afstand van 5 mm. (schaal 1 à 2)

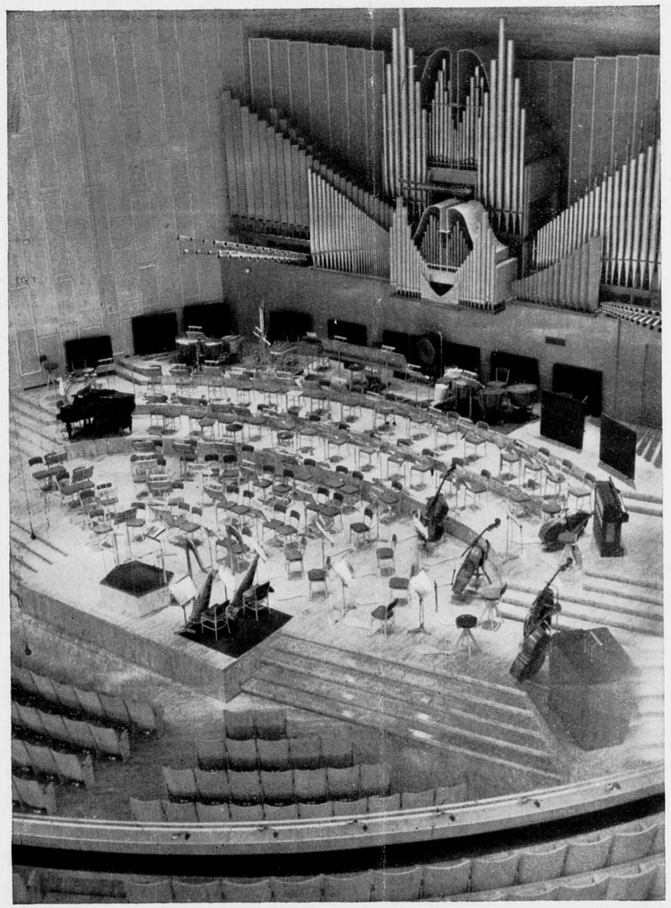

Het Staatsgebouw voor de Radio te Kopenhagen
De groote Concertzaal — Architect Vilhelm Lauritzen

Vestibule

Foyer bij de Concertzaal

Kleine Muziekstudio
Het Staatsgebouw voor de Radio te Kopenhagen

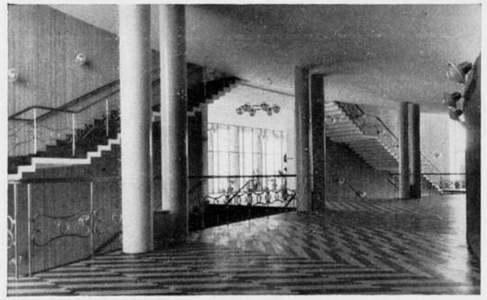

Foyer met trappen
Architect Vilhelm Lauritzen

MEDEDEELINGEN OVER DEN B.N.A.

1. Op 15 September j.l. is de Architectenraad gereed gekomen met het registreeren van de architecten, die op 19 Juni 1941 als „toegelaten" tot den B.N.A. waren ingeschreven. Ons bericht hierover in ons vorig nummer behoeft in zooverre rectificatie, dat de inschrijving in het register natuurlijk afhankelijk was van de beslissing daaromtrent van den Architectenraad.
Het resultaat van de registratie zal aan de leden worden bekend gemaakt. De in het register ingeschreven architecten zullen allen een persoonlijke mededeeling ontvangen met het nummer, waaronder zij zijn ingeschreven, maar bovendien zullen de namen van alle ingeschrevenen, hetzij in het Bouwkundig Weekblad, hetzij in een afzonderlijk drukwerk aan alle ingeschrevenen worden bekend gemaakt, zulks ook in verband met verder te volgen procedures.
Met deze registratie is er een eind gekomen aan den zwevenden toestand, waarin de B.N.A. zich sedert de bezetting van het Bureau van den B.N.A. in 1941 bevond, toen de Architectenraad naar huis werd gestuurd, zoodat er niet meer kon worden voldaan aan het bepaalde in de Statuten, dat de registratie moest zijn voltooid op 1 Januari 1942. Sinds den dag der bevrijding leefde de B.N.A. in een eigenaardigen toestand, het was een vereeniging met leden, die geen leden waren, omdat ze het niet konden zijn, maar verder alles deden wat normale leden betaamt. Vroeg iemand naar de leden van den B.N.A., dan keken we naar de lucht. Deze onbehaaglijke periode is thans gelukkig voorbij, maar dit niet alleen, er is thans een mijlpaal bereikt op den weg naar de uiteindelijke saneering van het architectenberoep, zooals deze gedurende een halve eeuw bijkans is overwogen geworden en bestudeerd.
De 15e September 1946 is de begindatum van een nieuwe periode, laat men dit goed realiseeren. Er viel op dezen dag geen eclatante gebeurtenis te vermelden. Alles blijft uiterlijk vrijwel zooals het was, maar toch is in wezen de toestand veranderd.

2. Onderhoud met Dr. Ir. Z. Y. van der Meer.

In No. 16 van het Bouwkundig Weekblad pag. 156 heeft het bericht gestaan, dat het Dagelijksch Bestuur een onderhoud had aangevraagd bij Dr. Ir. Z. Y. van der Meer, Directeur-Generaal van den Volkshuisvesting.
Dit onderhoud vond plaats op 10 Juli j.l.
Het Dag. Bestuur had op deze conferentie de gelegenheid de verschillende vraagstukken naar voren te brengen, die de architecten beroeren en ook verschillende maatregelen van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw te bespreken, die door de architecten

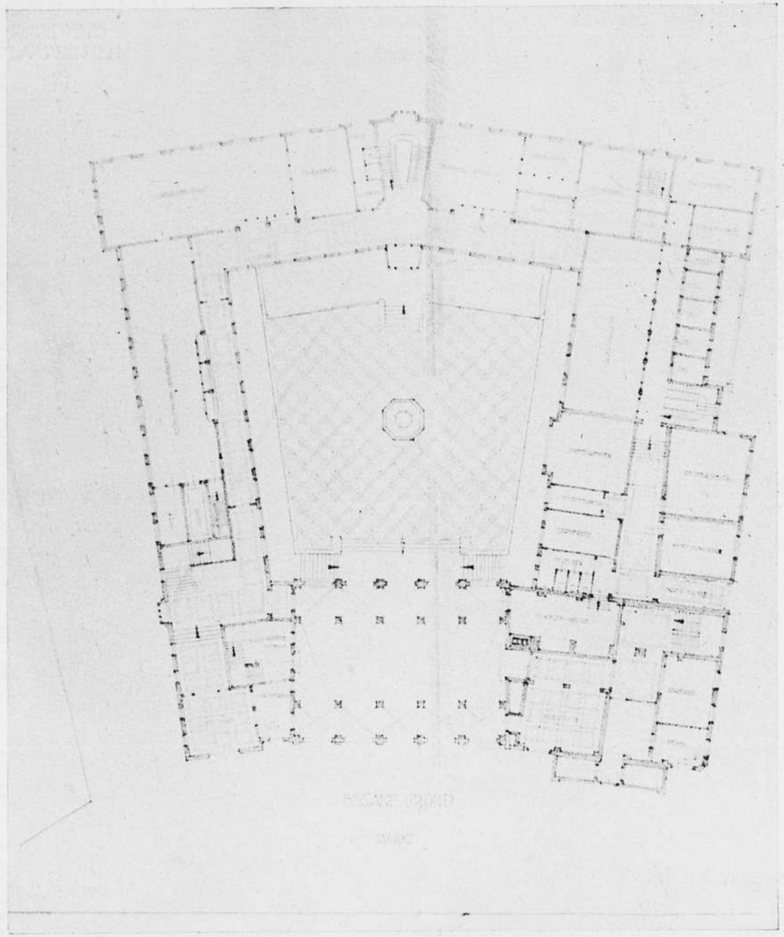

Meervoudige opdracht van het ontwerpen van een plan van uitbreiding van het Raadhuis te Vlaardingen, (zie het B. W. No. 21)
Ontwerp: Architect C. J. Blaauw. Plan Begane Grond

in het algemeen als weinig doeltreffend en onbevredigend worden beoordeeld. Het onderhoud had niet alleen een zeer aangenaam verloop door de welwillendheid en objectiviteit, waarmede Dr. Ir. van der Meer zich stelde tegenover hetgeen door het Dag. Bestuur naar voren werd gebracht, maar het heeft bovendien verstrekkend resultaat opgeleverd door directe afspraken.

De twee voornaamste afspraken zijn de volgende:
Ten eerste ging Dr. Ir. van der Meer er mede accoord, dat er voor alle gemeenschappelijke vraagstukken ten aanzien van den Wederopbouw en de architecten een direct intermediair tusschen het Ministerie van Wederbouw en den B.N.A. zou bestaan in den persoon van een daartoe aangewezen lid van den B.N.A.

Het Dagelijksch Bestuur van den B.N.A. heeft den Heer Ir. A. J. van der Steur, Waarnemend Voorzitter van den B.N.A., bereid gevonden dit intermediair op zich te nemen en als contact-persoon te fungeeren.

De tweede aangelegenheid betrof het honorarium, waarbij dezerzijds de klacht naar voren werd gebracht, dat het honorarium onder de huidige omstandigheden te laag was. Dr. Ir. van der Meer heeft deze bewering op zichzelf niet aangevochten, doch alleen in het midden gebracht, dat zijns inziens een verhooging van het honorarium op dit moment inopportun is en een eventueele herziening alleen kan worden overwogen, wanneer hem op grond van cijfers en bewijzen kon worden duidelijk gemaakt, dat het honorarium inderdaad te laag is.
Het Dag. Bestuur heeft uit den aard der zaak dit standpunt van Dr. Ir. van der Meer volkomen gebillijkt en er zich tevens over verheugd, dat de B.N.A. thans in de gelegenheid is zijn critiek op de honorariumregeling van den Wederopbouw te bewijzen door documenten. Wij hebben Dr. Ir. van der Meer dan ook toegezegd deze materie door een deskundige Commissie te laten onderzoeken. De instelling hiervoor van de afzonderlijke Commissie stelde Dr. Ir. van der Meer zeer op prijs.

3. Algemeene Honorarium Commissie 1946.

Naar aanleiding van het bovenstaande heeft het Dagelijksch Bestuur de volgende leden van den B.N.A. bereid

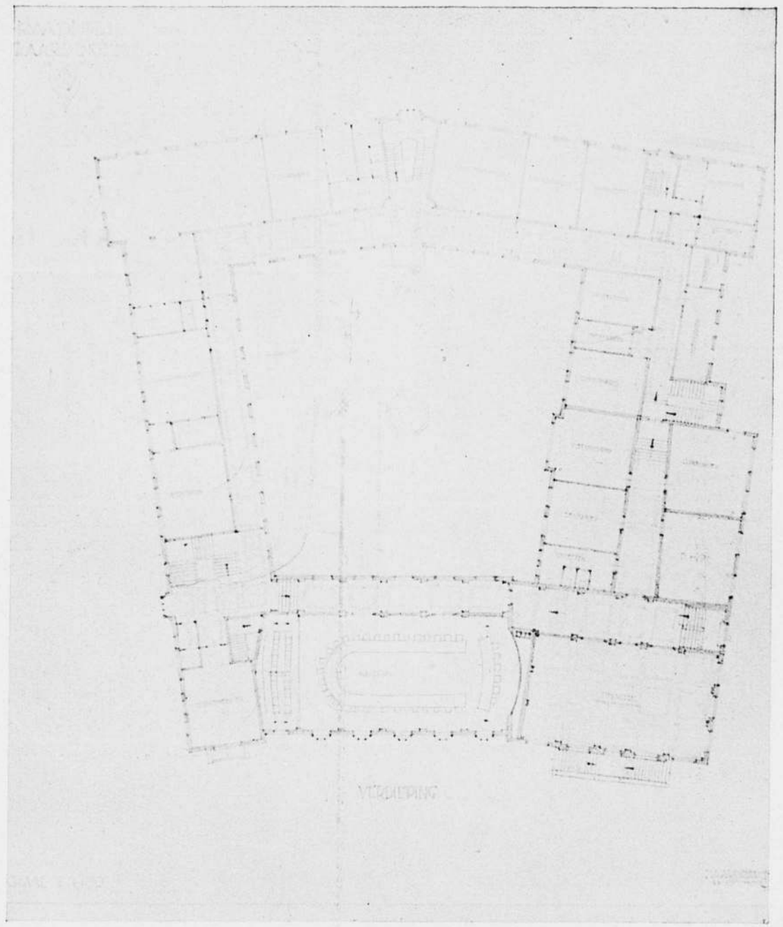

Meervoudige opdracht van het ontwerpen van een plan van uitbreiding van het Raadhuis te Vlaardingen (zie het B. W. No. 21)
Ontwerp: Architect C. J. Blaauw. Plan Verdieping

gevonden zitting te nemen in een Commissie, welke tot taak zal hebben het in het onder 2 genoemde onderzoek te doen en daarover te rapporteeren.
De Commissie bestaat uit de Heeren:
Ir. J. F. Berghoef te Aalsmeer, C. H. de Bever te Eindhoven. Ir. W. C. Boks te Rotterdam, J D. Postma te Deventer, J. H. Roodenburg te Amsterdam en Ir. J. E. Wiersma te Leeuwarden.
Het Dag. Bestuur is van oordeel dat met deze architecten als deskundigen de belangen van de diverse streken van ons land en ook die van de verschillende soorten van bouwwerken behoorlijk worden vertegenwoordigd.

De Commissie zal op Donderdag 19 September a.s. door het Dagelijksch Bestuur worden geïnstalleerd en direct met haar taak aanvangen.

4. Honorarium Volkswoningbouwtabel.

Van de zijde van de overheid is inmiddels een bericht gekomen, dat zij het wenschelijk acht de tabel voor den Volkswoningbouw te herzien. In verband daarmede zal aan de Commissie, in punt 3 genoemd, allereerst gevraagd worden de tabel voor den Volkswoningbouw onder de loupe te nemen en de desiderata ten aanzien van deze tabel te onderzoeken. De Directeur.

DENK AAN HET VOLGENDE:

Als U aan een prijsvraag deelneemt, is het voor U van belang, dat U kennis draagt van de wijze, waarop de prijzen en belooningen zijn vastgesteld. De Algemeene Nederlandsche Prijsvraagregelen 1934 bevatten tabellen, die de berekening vergemakkelijken.
Voor inlichtingen en advies kunt U zich wenden tot den Secretaris der Permanente Prijsvraag Commissie, Ir. H. Thunissen, Warmoezierstraat 83 den Haag.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN. J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 1 OCTOBER 1946, No. 24

DE PROTESTANTSCHE KERKBOUW ONTWAAKT III, DOOR B. T. BOEYINGA

Het verschijnen van een tweetal geschriften geeft aanleiding, in de artikelenreeks over bovenstaand onderwerp, hieraan een afzonderlijk artikel te wijden.
De uitgevers S. Gouda Quint-D. Brouwer en Zoon te Arnhem zullen een bundel studies uitgeven over „Protestantsche Kerkbouw" onder redactie van Dr. J. N. Bakhuizen van den Brink, hoogleeraar te Leiden. De eerste hiervan verscheen dezer dagen van de hand van den Redacteur zelve.
Ongeveer tegelijkertijd verscheen bij D. A. Daamen's Uitgeversmaatschappij te 's-Gravenhage een boekje over hetzelfde onderwerp van de hand van den architect K. L. Sijmons Dzn. te Amsterdam.
Hoewel er niet het minste rechtstreeks verband bestaat tusschen deze twee geschriften, is het toch wel belangrijk op te mogen merken, dat hier vrijwel tegelijkertijd een theoloog en een architect hun gedachten in een boekje vastleggen over den Protestantschen Kerkbouw. Het toeval uitsluitende, is hierin toch wel het tijds-verband te herkennen. Op zichzelf is dit reeds een bevestiging van het ontwaken, waarover deze artikelen handelen. Ze zullen hier echter verder afzonderlijk worden besproken.

Prof. Bakhuizen van den Brink behandelt in zijn studie de volgende onderwerpen: 1. De tegenwoordige toestand van den kerkbouw en zijn geschiedenis, blz. 2 t/m 55; 2. Theologische beginselen van den eeredienst, blz. 57 t/m 77; 3. Eenige beschouwingen omtrent modernen Protestantschen kerkbouw in Zwitserland, blz. 79 t/m 92, terwijl hieraan zijn toegevoegd twee korte beschouwingen, de eene van Prof. Dr. A. Schädelin te Bern over „het kerkgebouw der Gereformeerd Protestantsche Gemeente", het andere van Ds. E. Hurter te Zürich-Seebach over „het vraagstuk van den Protestantschen Kerkbouw". Het geschrift is toegelicht met vele teekeningen, hoofdzakelijk plattegronden van kerken en een aantal goed gekozen foto's.
Het boekje van arch. Sijmons, dat vervolgens afzonderlijk wordt besproken, handelt hoofdzakelijk over de „sfeer" van het kerkgebouw. Naar aanleiding van het boekje van Prof. Bakhuizen van den Brink mogen hier enkele woorden worden gewijd aan de sfeer waarin ten onzent een kerkgebouw ontstaat. Die sfeer van nuchtere onwetendheid die de ontwikkeling der kerkbouw in den weg staat, mag wel eens voor het voetlicht worden gebracht.
Als opdrachtgever fungeert de Kerkeraad, de uitvoering wordt in handen gelegd van „het beheer", dat zijn Kerkvoogdijen en Commissies van Beheer. Deze benoemen meestal op hun beurt nog weer een Bouwcommissie. Deskundigen op het gebied van het bouwen krijgen hierin dan een plaats. Dat zijn aannemers, bouwkundigen, makelaars, een toevallige loodgieter, stukadoor of schilder. 't Kan immers van belang zijn bij het bouwen, dat de Kerk daarbij zijn eigen „deskundigen" heeft. Deze heeren kiezen een architect of iemand dien zij als architect bestempelen en geven aan hem hun bouwprogram. Zooveel zitplaatsen, een goede verwarming, een gesprek over acoustiek, een kruiskerk, een toren en ... zooveel geld, meestal 5 pooten aan een schaap. Een kerkbouwprobleem bestaat bij hen niet. Voorbeelden zijn er genoeg. Veelal heeft men hier of daar een mooie kerk gezien. Zoo moet het worden.
In deze sfeer van onzalige onwetendheid worden dan onze godshuizen voorbereid en opgebouwd. Door een drietal vertakkingen van de directe kerkelijke leiding gescheiden, overheerscht het nuchtere, platvloersche element. Eenig begrip van de beteekenis van hun werk, ontbreekt bij deze „kerkbouwers" ten eenenmale. Men weet precies hoe het moet. Het is nog nooit in hun gedachten opgekomen, dat er fouten kleven aan de „gangbare" kerkvorm. Als er nog wrijving van gedachten is, dan gaat die over een of andere nuchtere kwestie. Oneenigheid is daarbij dan zelfs niet uitgesloten, niettegenstaande de vergaderingen waarin de kerkbouw wordt besproken, wel met gebed worden begonnen. Het is deze sfeer die zijn stempel drukt op onzen kerkbouw in 't algemeen.
Deze sfeer kan alleen worden uitgebannen, als de kerkelijke leiders, die beter begrip van kerkbouw dienen te hebben en de kerkelijke pers, zich ook in dienst gaan stellen van den kerkbouw. Deze moeten hun oor te luisteren leggen bij al hetgeen hierover door werkelijke deskundigen uit kerkelijken kring wordt gezegd en aandacht schenken aan hetgeen hierover wordt geschreven. Opdat bij den kerkbouw de Kerk haar werkelijke eischen stelle.
De studie van Prof. Bakhuizen van den Brink is een prachtige en zeer belangrijke toevoeging aan hetgeen hierover bestond en geeft den onwetenden wel op bijzondere wijze gelegenheid om tot het inzicht te komen, dat die onwe-

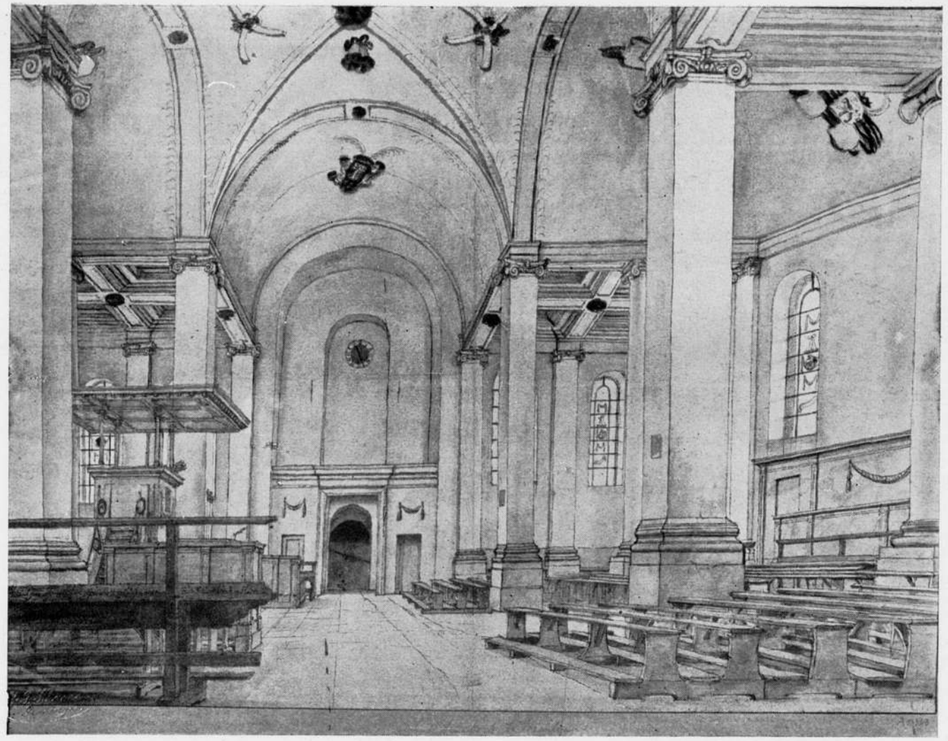

Nieuwe Kerk te Haarlem Teekening van Saenredam Afbeelding uit „Protestantsche Kerkbouw" I

tendheid achterlijkheid beteekent. Dat het zich voegen naar landelijke tradities, waarachter men zijn onwetendheid graag verschuilt, een droeve beperktheid van kennis en geestelijk inzicht vertolkt.

Prof. Bakhuizen van den Brink voert ons mee naar de ons omringende landen, naar Duitschland, de bakermat van de Hervorming, Zwitserland die van het Calvinisme, Frankrijk het land der Hugenoten en ontneemt ons daarmede de zelfgenoegzaamheid waarin wij ons zoo gaarne opsluiten. Hij verruimt onzen blik en schenkt aan onze gedachten over kerkbouw een breedere grondslag.

Zijn studie begint met „problemen" waarin allereerst het 1e Congres voor den Kerkbouw van het Protestantisme te Berlijn in 1894 wordt gememoreerd en het daaraan voorafgaand, op initiatief van de Vereeniging van Berlijnsche Architecten verschenen boek van K. F. O. Fritsch over den kerkbouw van het Protestantisme. Daarna volgt ons 1e Congres in Amersfoort, de studie van Prof. van der Leeuw, een beschouwing van Ludwig Bartning op het 3e Congres voor Prot. Kerkbouw te Maagdenburg, en tot slot een beschouwing over „den stijl" aan de hand van uitspraken van Berlage. In het 2e punt „Begin eener oplossing" stelt de schrijver voorop de uitspraak van den kunsthistoricus Cornelis Gurliett op het Berlijnsche Congres in 1894 „De Eeredienst moet de bouwheer der kerk zijn en is de eenige die dit kan zijn". Verder nog: „De godsdienstigheid of de vorm van Gods-dienst, niet het geloof laat zich architectonisch tot uitdrukking brengen. De bouwkunst heeft geen sprake voor de bijzonderheden van belijdenis of dogma".

In het 3e punt „Trage ontwikkeling" zien wij eenige ontwikkeling in de vertolking van gedachten over het karakter van architectuur en kerkbouw van Van Oosterzee, Kruijf, Achelis, Viollet-le-Duc, Zwingli en A. Kuiper, met de conclusie van den schrijver: „de Eeredienst bepaalt het karakter eener kerk als zoodanig". In het 4e punt „ontwaking" wordt het besef bijgebracht dat wij niet op ouden roem mogen blijven teeren, dat Eeredienst en bouwkunst elkander moeten vinden om de kerk voor onzen tijd te bouwen.

Het 5e punt is een historisch overzicht waarin de opvattingen van de Reformatoren in de Hervormingseeuw worden gekenschetst, die als reactie op den afgeschaften Roomsch-Katholieken Eeredienst moeten worden gezien. Dan volgt in het 6e punt „Nederland" en wordt in het kort een overzicht gegeven van den Protestantschen Kerkbouw sinds het einde der 16e eeuw, die dan gezien wordt als vrucht van bloeiende bouwkunst, waarin de kerk zich met haar inrichting wel schikte. Er worden vergelijkingen gemaakt met eenige buitenlandsche voorbeelden o.a. de Temple te Charenton. In het 7e punt wordt „Duitschland" behandeld, met een herinnering aan theoretici als Josef Furttembach, Nicolaus Goldmann (die in Leiden onderwijs gaf) en zijn leerling Leonhardt Christoph Sturm.

Hierop volgt nog een afzonderlijk 8e punt over „De 19e eeuw in Duitschland", die een nieuwe phase beteekende

voor de kerkbouwtheorie. Hierbij sluit aan het 9e punt „Regulativ", handelende over het z.g.n. Eisenacher Regulativ van 1861, regels voor den kerkbouw aanbevolen op de Conferentie der Evangelische Kerken te Eisenach en de Eisenacher Kirchenconferenz van 1896. Verworpen opvattingen worden weer hervat, verworven gedachten weer verworpen, ook nieuwe gedachten komen naar voren. Het is tasten en zoeken. Het 10e punt is gewijd aan „Congressen" (ook in Duitschland) waarin opnieuw de wisseling der gedachten wordt vertolkt. In het kort wordt in een 11e punt over Frankrijk, in een 12e punt over Scandinavië, in een 13e punt over Finland en in een 14e punt over Engeland iets gezegd, waarna in het 15e punt „Nederland" de revue passeert, waarin de congressen in Amersfoort en Arnhem worden besproken en het werk van het Instituut voor Religieuze en Kerkelijke Kunst wordt behandeld. Het 16e punt, als slot van het eerste hoofdstuk, behandelt doel en strekking van „Deze serie Studies".

In het 2e hoofdstuk „Theologische beginselen van den Eeredienst" worden achtereenvolgens behandeld: De Kerk, De Eeredienst der Kerk, Karakter en vorm van den Eeredienst, Eeredienst en Kerkgebouw.

Hierop volgt een literatuurlijst.

In het 3e hoofdstuk „Eenige beschouwingen omtrent modernen Protestantschen Kerkbouw in Zwitserland" wordt op grond van de geestelijke verwantschap met ons land in kerkelijk opzicht, bijzondere aandacht gewijd aan de ontwikkeling der kerkbouw aldaar in de laatste 20 jaar, en deze met teekeningen en foto's toegelicht. Dan volgen als toegift hierop de beschouwingen van twee Zwitsersche theologen.

Het is te hoopen dat deze studie zijn weg zal vinden bij allen die op eenige wijze bij den bouw onzer kerken zijn betrokken.

Het fraaie boekje van architect Symons begint met een voorwoord van Ds. H. Berkhof, Ned. Herv. predikant en is verder ingedeeld in de volgende hoofdstukken: 1 Onvoorbereid voor beslissingen, 2. Het wezen van de Protestantsche cultuur, 3. De Protestantsche sfeer, 4. Kerk en cultuur, 5. De liturgie, 6. Het nieuwe gebouw, 7. Onze oude gebouwen, alles in 39 bladzijden. Het is gedateerd December 1945 (later verschenen). Een serie van 23 mooie afbeeldingen op kunstdrukpapier, per bladzijde één, vormt het laatste deel. Na deze zakelijke voorstelling van het boek moge ook iets over den zin daarvan volgen. Het is fijn van taal, van stijl en van gedachten. Er spreekt een architect in tot ons, die diep schouwt in zijn werk. Die ver boven de materie uit en los van beperkende dogma's, het geestelijk beeld der architectonische schepping wil doorschouwen. Het onderwerp „de kerk" stimuleert hem daarbij bijzonder. Hij schuwt blijkbaar het te veel theoretiseeren bij kerkbouw over liturgie en stelt de geestelijke houding daarbij op den voorgrond. Reeds in den aanvang zegt hij: „Het „hoe" is niet alleen een probleem van technisch-liturgischen aard, maar bovendien een probleem van vorm en sfeer, van het bijzondere karakter, waardoor kerkgebouwen der Reformatie zich dienen te onderscheiden". Hierbij verwaarloost hij echter die eischen der liturgie niet geheel, beschouwt de oplossing daarvan echter als een vanzelfsprekendheid (dit woord wordt door den schrijver gebruikt) en geeft den architect de taak om deze eischen in samenwerking met de kerkelijke gemeente te elimineeren (spatieering van mij B.). En hij legt bij herhaling de nadruk op de Protestantsche sfeer, die bepalend moet zijn voor onzen kerkbouw. Op allerlei wijzen brengt hij ons daarheen en tracht hij aan ons te vertolken wat hij met die sfeer bedoelt en welke waarde dit moet brengen.

Deze gedachten zijn in zekeren zin overeenstemmend met die van gezaghebbende theologen. Prof. A. Kuiper wilde de bemoeiingen van theoloog en gemeente begrenzen, om het gebied van de kunst alleen aan den kunstenaar, den bouwmeester over te laten. En Prof. Bakhuizen van

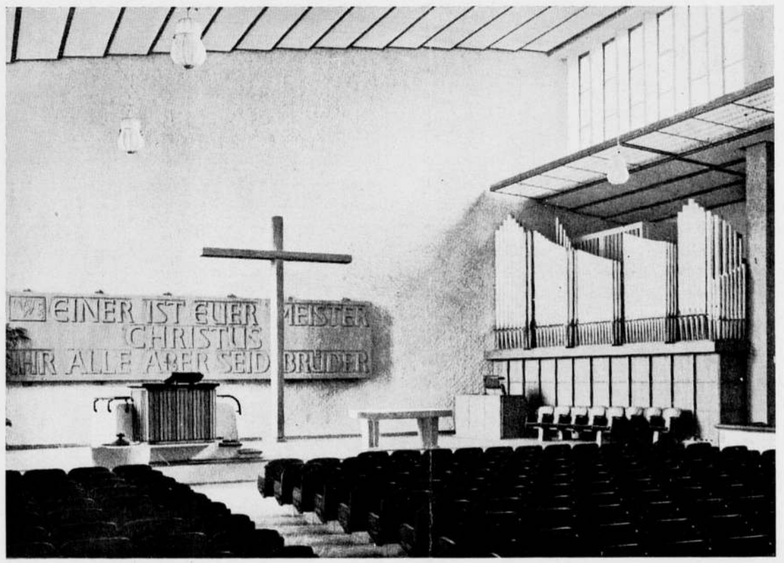

Interieur van de Nieuwe Kerk te Zürich-Altstetten Arch. Werner A. Moser. Uit „Protestantsche Kerkbouw"

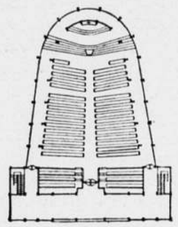

Melanchton kerk te Essen,
Architect Otto Bartning

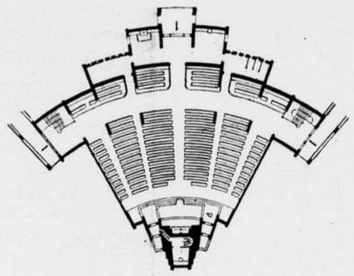

Gustaf-Adolf kerk te Berlijn,

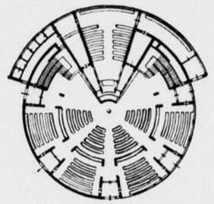

Opstandingskerk te Essen
Uit „Protestantsche Kerkbouw" I

den Brink zegt: „De bouwmeester is een man met eigen bekwaamheden niet alleen, waarover geen der andere partijen evenzoo beschikt als hij, maar vooral een man met eigen roeping. De gemeente verzoekt hem om te doen hetgeen zij zelf niet vemag en hetgeen hij op zijn wijze verstaat. Zijn kunstenaarschap heeft zij te eerbiedigen, naarmate hijzelf dit in zijn werk geheel en al ten offer brengt". Op andere plaatsen in zijn pas verschenen studie gaat hij hier nog dieper op in waaruit nog deze zin: „De kerk is aan zichzelf en aan de kunstenaars verplicht, de fundamenteele waarheid in het volle licht te stellen, dat de bouwmeester der kerk alleen kans van slagen heeft op conditie, dat hij met beide voeten staat op den bodem, waaruit de gemeente leeft, dat is het geloof, waarvan de Eeredienst, die om het gebouw vraagt, de ademhaling is". Als wij dus deze bijdrage van arch. Symons mogen beschouwen als een nadere accentueering van de taak van den bouwmeester en een aanwijzing van de geestesgesteldheid die voor hem leidinggevend moet zijn bij den Protestantschen kerkbouw, dan is het een goede aanvulling van de literatuur over kerkbouw, die meer de liturgische zijde van het vraagstuk behandelt, of die slechts in zeer algemeenen zin de cultureele zijde daarvan belicht. Een precieseering dus van het allerbelangrijkste.
Met alle waardeering echter hiervoor, meen ik dat er iets meer toe behoort om uitdrukking te geven aan het Protestantsch kerkelijk leven, dan alleen de zeer subjectieve en vage sfeer-verlangens. Want het aanvoelen van een sfeer is iets zeer individueels. Wat voor den één de echte Protestantsche sfeer is bij vroegeren kerkbouw, is dit voor anderen nog niet, ja zelfs wel het tegendeel. En wat nog belangrijker is, langs meer objectieven weg kan men tot de conclusie komen, dat de ontwikkeling der religie zoowel als die der cultuur, ons iets nieuws zal moeten brengen, ook op het gebied van den Protestantschen Kerkbouw. Dit zal toch de heer Symons, de man die als architect opgroeide met de idealen van „het nieuwe bouwen", ook wel verstaan. En dan zegt Prof. Bakhuizen van den Brink: „Alleen op dialectische wijze is het mogelijk een ontspringplaats voor het sacrale karakter der Protestantsche kerkbouwkunst te zien." Daarbij moeten wij toch niet teruggrijpen op een „sfeer" van vroeger tijd, zelfs als die ons bekoort.
Evenwel, het boekje van arch. Symons brengt onze gedachten bij het overdenken van kerkbouw in een sfeer die, ondanks de tendentie, niet alleen genotvol maar ook leerzaam is. Er spreekt een fijne geest uit die zonder verstandelijke tegenstand, de ziel kan voeden.

De clichés der afbeeldingen uit „Protestantsche Kerkbouw" zijn welwillend afgestaan door de uitgevers S. Gouda Quint — D. Brouwer & Zoon, te Arnhem.
Red.

NAAR AANLEIDING VAN „DE PROTESTANTSCHE KERKBOUW ONTWAAKT II"

Tegen het artikel „De Protestantsche Kerkbouw ontwaakt II" door B. T. Boeyinga in het B.W. van 20 Augustus 1946 heb ik ernstige bedenkingen.
Het artikel is — op den Hr Boeyinga eigen wijze — zeer hoog gestemd. Ik laat dit gaan voor zoover het de studie en het werken voor betere kerkbouw betreft.
Echter, de Hr Boeyinga vlecht hierbij tevens in een verheerlijking van de „Overheid" waardoor wij geheel onverwacht hebben gekregen „de bescherming van het architectenberoep" en roemt het „voortreffelijk inzicht" van de overheid.
De Hr Boeyinga moge zelf deze overtuiging hebben opgedaan, hij weet ook terdege goed dat zeer vele collega's het een noch het ander dezelfde meening zijn toegedaan, hoe zuiver ook misschien de overheid van plan was te koersen.
Het is aan te nemen dat een groep architecten zich aardig goed beschermd acht maar de zeer velen die in 6 jaren de vreugde van het werk hebben gemist, geen beroepsinkomsten hebben genoten en dit nog voorloopig niet zullen hebben, zij hebben van bescherming nog niets gemerkt.

Ook wij hebben thans de toch wel trieste figuur dat b.v. Amsterdammers hun Rotterdamsche collega's kunnen benijden omdat: hun stad in puin ligt! (natuurlijk tot op zekere hoogte: overbelasting is niet plezierig en is onverantwoord) *)

In dit licht bezien — en met alle waardeering die hem toekomt voor den Hr Hulshoff — is het toch niet verwonderlijk dat over het bereid zijn om de leiding van den herbouw op zich te nemen van den kerkbouw, andere klanken worden vernomen dan die van den Hr Boeyinga.

Omdat ik den Hr Boeyinga zeer goed ken heb ik de bij mij opkomende gedachte aan (politieke) propaganda verworpen als zeker niet door hem bedoeld. Maar niettemin constateeren velen met beklemming dat mede ons „vrije" beroep door den ambtenarenmolen fijn gemalen wordt. De ambtenaar laat geen uitweg open, alles is afgezet. Laten we ons bewust zijn dat de dictator van den oorlogstijd overgaat in een veelhoofdige met groepen die hij aan zich weet te verplichten of die zich aan hem verplicht weten, (al of niet juist gekozen). Het is natuurlijk geen wonder, de mensch is altijd weer dezelfde mensch, hoe ook jasje, vaandel of leuzen er uit zien. Het is alleen maar opnieuw bedenkelijk.
Waar ik dus hier met klem tegen op kom is het feit dat door het artikel van den Hr Boeyinga de buitenwereld en vooral de Overheid den beslisten indruk krygt dat de architecten wel buitengewoon tevreden zijn met alles wat er gebeurt en met dat wat niet gebeurt. Want dit is — dit weet de Hr Boeyinga ook — waarachtig niet waar.

Hoogachtend,
TH. J. LAMMERS

*) Amsterdam en Rotterdam worden hier alleen als voorbeeld genoemd.

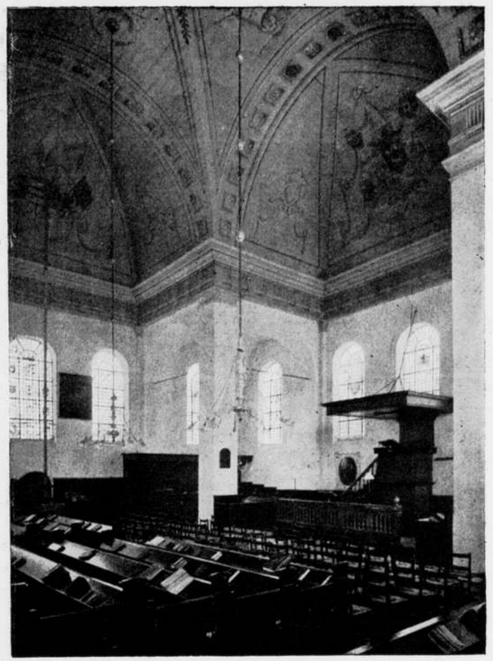

Kerk te Oudshoorn
Afbeelding uit: K. L. Sijmons Dzn. Protestantsche Kerkbouw

ONDERSCHRIFT

Bovenstaande uiting als reactie op mijn artikel is zeer goed te begrijpen. Bij meerderen zullen dergelijke gedachten zijn opgekomen. Want er zijn bij den wederopbouw nog zooveel onbevredigende toestanden, dat waardeering moeilijk is. In het bijzonder voor degenen, die nog steeds werkeloos zijn, niettegenstaande opeenhooping van opdrachten bij anderen.

Mijn artikel behandelde echter niet de wederopbouw in zijn geheel. Ik sprak slechts waardeering uit over het feit, dat bij den wederopbouw de algemeene regel geldt, dat bouwwerken alleen mogen worden opgedragen aan bevoegde architecten. Dit feit staat vast en is niet voor bestrijding vatbaar. Daar mogen wij echter niet aan verbinden dat zelfs t.o.z. van dezen regel nu alles tip top in orde is. Maar de regeling is er sinds 1940. De Voorzitter van het College van Algemeene Commissarissen heeft het nog onlangs aan ons dagelijksch bestuur bevestigd. Onze regeling brengt praktisch de beroepsbescherming van den architect, heeft hij woordelijk gezegd. De uitvoering dezer regeling behoeft echter nog steeds verbetering. Daaraan wordt gewerkt en, zooals reeds in ons blad werd meegedeeld, hierover wordt overleg gepleegd met het dagelijksch bestuur, dat zich hierbij laat leiden door de opvattingen die in onze kringen naar voren zijn gekomen.

Men diene echter wel te begrijpen dat de beroepsbescherming, zelfs als die wettelijk zou zijn geregeld, op zich zelf nog geen regeling brengt van de werkverdeeling. Op de regeling hiervan en ook op die van de honoraria en betalingen en de soort der te verrichten werkzaamheden is nog zeer veel gerechtmatigde critiek, waarover ik in mijn opstel niet wilde spreken als daarin niet ter zake. Ik duidde slechts even aan dat er wel critiek is. Deze regelingen zijn gestaakt, toen de voorstellen van Prof. Zwiers als Algemeen Commissaris bij den wederopbouw, niet werden aanvaard. Daardoor zijn wij tot heden zonder vaste regeling dezer punten.
Vooral in de kringen van de geteisterde gebieden staat men afwijzend tegenover regelingen die de werkverdeeling (werkspreiding) zouden kunnen bevorderen. Het is dus zeer moeilijk daarop bij de Overheid aan te dringen. Als wij binnenkort weer als Bond samen kunnen komen, om over alle zaken die de wederopbouw betreffen ons standpunt te bepalen, dan zal er voor de leden uit de niet geteisterde gebieden gelegenheid zijn, hun meening aan de bevoorrechte collega's in de geteisterde gebieden duidelijk te maken, en deze te overtuigen dat een regeling op dit punt noodzakelijk is. De Overheid zal niet kunnen meewerken aan een regeling hiervan, als men in architectenkring hierover niet eensgezind is. Laten wij dus waken voor verdeeldheid. De Overheid kan alleen samen werken met groepen uit het maatschappelijk leven die een eenheid vormen. Bij verdeeldheid van een groep kan de Overheid niet anders, dan zijn eigen weg gaan. Ik geloof niet dat wij als architecten die eenheid noodig hebben als machtsvorming tegenover de Overheid. Zij zal stellig de samenwerking met een groote eensgezinde architectengemeenschap aanvaarden. Het is daarom slechts eigenbelang van ons, als wij de critiek op wat bij ons nog mankeert, voorop stellen. Critiek op de handelingen van de Overheid is dan pas gerechtvaardigd, als deze handelingen in zouden gaan tegen door ons in eensgezindheid gestelde verlangens. Maar dan zou de critiek zelfs over moeten gaan in strijdvaardigheid. Dit is dan het toekomstbeeld voor hen, die in de Overheid geen vertrouwen hebben.

Boeyinga.

DE DELFTSCHE SCHOOL EN SYNTHESE IN DE ARCHITECTUUR

„Synthese" is op het oogenblik het slagwoord, waardoor de ontwikkeling der architectuur bevorderd zou moeten worden.
Ik sta heel sceptisch tegenover dit woord in dit verband. Synthese, samenstelling, is een concentratie van krachten: een vastzetten van verspreide energie op één punt. Het is een statische kwestie. Doeltreffend in één werk, maar de dood-in-de-pot voor een streven, dat nog niet tot zijn einde gekomen is. En dat door te vroegtijdige coördinatie verzwakken zou!
Tracht men naar synthese van het z.g. Nieuwe Bouwen en de Delftsche School, dan zal de wist éénzijdig voor de Delftsche School blijken. De Delftsche School is en was nooit anders dan synthese. Synthese van wat geweest is; verbinding, in dit geval compromis, van vele verloren gegane en nu opnieuw nagestreefde aantrekkelijkheden.
Het Nieuwe Bouwen zou hieraan weer een pikant, ander element toevoegen, dat, geworpen in den grooten smeltkroes van de Delftsche School, wéér Delftsche School op zou leveren!
Het Nieuwe Bouwen als richting is aan geen synthese toe. Wèl in een werk op zichzelf, maar niet als beweging. Niet tezamen met andere stroomingen. Het Nieuwe Bouwen is een geestesgesteldheid, die-voorloopig-alléén staat en voorshands beter alléén blijft staan. Die haar kracht-voorloopig-ontleent uitsluitend aan het doordringende van haar zuiver gestelde beginselen.
Het moge schijnen, dat de tendenz van het Nieuwe Bouwen om rijker en afwisselender te worden den kant uitgaat van het „gezelligere" van de Delftsche School; voor dengene, die het wezen van het Nieuwe Bouwen zuiver peilt, is dit de gevaarlijkste vergissing, die denkbaar is!
De vollere ontplooiïng, die het Nieuwe Bouwen zoekt, moet grondslag blijven vinden in een kern, die sociaal en zakelijk van aard is. Van daaruit werd van den aanvang af naar geestelijke uitbeelding gestreefd, en van daaruit wordt ook nu weer naar vrijer vormgeving in geestelijk verband gezocht. De Delftsche School brengt vergeestelijkte waarden vóóraf en wendt zich eerst daarna naar het doel, dat oorsprong had moeten zijn. De uitgangspunten zijn anders.
Men late zich niet verleiden visueele overeenkomst voor innerlijk samengaan aan te zien. Er ligt een wereld van verschil tusschen beide. En men houde voortdurend en goed in het oog: synthese van het Nieuwe Bouwen en de Delftsche School beteekent alléén voordeel voor de Delftsche School. Bij elk samengaan laat het Nieuwe Bouwen een veer!
Men blijve zich rustig concentreeren op het eigen doel: goed en zuiver bouwen in een vorm die zoo schoon mogelijk tot uitdrukking gebracht worde, gericht door het wezenlijke van den tegenwoordigen tijd. Van binnen uit. Tijdelijke successen van réactionnair willen passen organisch in den gestadigen gang der voortschrijdende ontwikkeling!
Het is ook niet zóó, dat alléén de Delftsche School één zou zijn met bepaalde godsdienstige opvattingen; dat zij door Hooger Verband voorsprong op het Nieuwe Bouwen zou hebben. Het zou een drogreden zijn als men het aldus voor wilde stellen.
Er is conservatisme en vooruitstrevendheid in Protestantsche, Katholieke en on-religieuse kringen. Het Nieuwe Bouwen laat zich Protestantsch, Katholiek en on-religieus interpreteeren. Als de Delftsche School naar een voorrang zou streven door zich tot conclusie te verklaren van bepaalde (of algemeene) godsdienstige gevoelens, dan is dit „pour besoin de la cause"! Dan is dit niet zuiver, en gezien vanuit den gezichtshoek van menschen, die zich naar twee zijden vastgezet hebben. Het Nieuwe Bouwen is een algemeen, vanzelfsprekend, tijdsverschijnsel en de gevarïeerdheid van ons geestelijk leven kan zich in het Nieuwe Bouwen evenzeer démonstreeren als het dit kan op zoo velerlei ander maatschappelijk gebied, dat niet door een dogma tot verboden terrein geworden is.

Juli 1946 J. J. P Oud.

STICHTING BOUWCENTRUM OPGERICHT

Binnenkort zal in het hart van het nieuwe Rotterdam, vlak nabij het toekomstige Centraal Station (thans nog Station D.P.), een modern gebouw verrijzen, waarin permanent tentoonstellingen zullen worden gehouden omtrent bouwmaterialen, bouwmaterieel, bouwwijzen, arbeidsmethoden enz. en waarin voorts nog velerlei andere objectieve voorlichting omtrent de bouwnijverheid en den wederopbouw zal worden gegeven.
Om dit doel te verwezenlijken, hebben zich de navolgende instanties in een Stichting Bouwcentrum vereenigd:
het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw; de Stichting Centrum voor de techniek en de economie van den Wederopbouw, te Rotterdam; de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten; het Centraal College van Bedrijfsorganisaties voor het bouwwezen (Cencobouw) (aannemers, handel, bouwmaterialenindustrie enz.); de Bedrijfsunie in het Bouwbedrijf (de bouwvakarbeiders); de Nijverheidsorganisatie T.N.O.; het Koninklijk Instituut van Ingenieurs; de Orde van Nederlandsche Raadgevende Ingenieurs; de Vereeniging van Directeuren van Gemeentewerken; het Bureau Documentatie Bouwwezen.
Een dezer dagen is in aanwezigheid van Prof. Ir. H. T. Zwiers en Ir. J. J. v. d. Wal, onderscheidenlijk namens den B.N.A. en het Cencobouw, de Stichtingsacte van dit Bouwcentrum verleden, waarvan in het buitenland reeds enkele, zij het in den regel minder breed-opgezette, voorgangers bestaan.
Het doel van het Bouwcentrum is dus het geven van objectieve, aanschouwelijke, mondelinge en schriftelijke voorlichting op het gebied van het bouwwezen. Men tracht dit doel te bereiken door:

1. a. het exposeeren van materialen, materieel, bouwelementen, gedeelten van gebouwen, proefwoningen, arbeidsmethoden en alle daarbij behoorende foto's, teekeningen, schema's, grafieken, statistieken enz.;
   b. het verstrekken van litteratuur-voorlichting (zoo mogelijk met een leeszaal en door het uitleenen van boeken en tijdschriften uit binnen- en buitenland);
   c. het voeren van propaganda voor het streven van het Bouwcentrum;
   d. het verstrekken van geldmiddelen voor studie en research, indien de financieele resultaten dit toelaten;
   e. het organiseeren van prijsvragen;
2. het verstrekken, dan wel het gelegenheid geven tot het verstrekken, van technische algemeen-economische en -sociale voorlichting het bouwwezen betreffende;
3. het beschikbaar stellen van ruimte voor bijzondere exposities over het bouwwezen.

De bouwer vindt zoodoende een volledig en systematisch overzicht van alles wat hij noodig heeft. Hij zal in dit Bouwcentrum niet bestormd worden door velerlei reclame. Wat de bouwer hier mondeling of schriftelijk verneemt, is voor hem een betrouwbare en critisch getoetste inlichting. Om dit in alle opzichten te waarborgen, is er naast het Bestuur en de Directie een „Commissie van Toezicht", die er voor zorg draagt, dat door middel van het geëxposeerde een objectieve voorlichting op elk gebied zal worden verkregen. De Commissie van Toezicht heeft het recht om een onderzoek te verlangen van het ter expositie aangebodene door één der, door het Bestuur aan te wijzen, keurings- en research-instituten.
De inkomsten van dit Bouwcentrum zullen voortvloeien uit: het verhuren van tentoonstellingsruimte, zoowel aan particuliere firma's als aan groepen van belanghebbenden; het heffen van entrée-gelden; het vragen van vergoeding voor het verstrekken van voorlichting; het eventueel exploiteeren van bijbehoorende ruimten.
In dit verband kunnen wij o.a. nog mededeelen, dat besprekingen gaande zijn om in het tentoonstellingsgebouw een model-restaurant te openen, dat in alle opzichten een voorbeeld zal zijn.
Met den bouw van het Bouwcentrum zal weldra worden begonnen overeenkomsitg het ontwerp van Ir. J. C. W. Boks. De bouwcommissie bestaat uit de heeren Ir. J. H. v. d. Broek, O. C. Huisman, Ir. C. van Traa en Ir. J. van Ettinger.
Het secretariaat van het Bouwcentrum is voorloopig gevestigd te 's-Gravenhage, Koninginnegracht 62.
In één gebouw is zoodoende voor de belanghebbenden alle, tot nu toe zoo verspreid liggende, voorlichting gecentraliseerd. Het Bouwcentrum zal geen dood museum worden, maar het zal een levend centrum zijn van moderne activiteit op het gebied van de bouwnijverheid en den wederopbouw.

TENTOONSTELLING TE DEN HAAG

Nadat het mogelijk bleek het Gemeente-Museum gedeeltelijk gereed te maken voor het huisvesten van onze voorgenomen architectuur tentoonstelling, uitgaande van de Haagsche architecten, is het volgende besloten:
De tentoonstelling zal door den Burgemeester geopend worden op Dinsdag 24 Dec. om 15 uur. De inzendingen zullen bestaan uit:

a) werk van Haagsche architecten ook betrekking hebbend op projecten en werk buiten de stad;
b) werk van overige architecten op den Haag betrekking hebbende zoogenaamde gastinzendingen;
c) werk van overheidsdiensten;
d) het nieuwe stadsplan voor den Haag van Dudok;
e) speciale inzending van onze Deensche collega's waarbij ook iets van hun toegepaste kunst zal worden getoond.

De inzendingen zullen betrekking hebben op stedebouw, woningbouw, andere gebouwen gereed of in project en moeten ook het groote publiek vermogen te boeien.
Gedacht is aan: Teekeningen, foto's, perspectieven, maquettes, diorama's, modellen, beeldstatistieken enz.
Al het werk moet vóór of op Zaterdag 30 November 12 uur in het bezit zijn van den Directeur van het Gemeente-Museum te den Haag, Stadhouderslaan 41.
Alle stukken, ook de emballage, moeten voorzien zijn van duidelijke adressen en namen der afzenders. Het werk wordt vanwege de Gemeente verzekerd. De wijze van inzending is vrij.

De organisatie is als volgt:

Commissie van aanbeveling en representatie:
Mr. S. J. R. de Monchy, voorzitter, Ir. L. J. M. Feber, Dr. A. J. v. d. Tempel, Ir. P. Bakker-Schut, Mr. Menten.
De keuze-commissie welke de inzendingen zal beoordeelen en bepalen wat getoond zal worden:
C. A. Abspoel, Architect, Dr. G. Knuttel, Dir. Gemeente-Museum, Ir. J. Buijs, Architect, Ir. D. Roosenburg, Architect, J. J. Hornstra, Architect.
De Werk-commissie welke de voorbereidingen treft en de tentoonstelling helpt inrichten:
Ir. W. S. v. d. Erve, J. G. E. Luijt, H. C. P. Nuijten, J. J. Hornstra, J. N. Munnik, P. Verhave.
Voor de Deensche inzendingen is hieraan toegevoegd de heer Röntgen. Allen architecten te Den Haag.

MEDEDEELINGEN OVER DEN B.N.A.

1. Algemeene Ledenbijeenkomst.

Zooals reeds is aangekondigd, zal er zoo spoedig mogelijk een algemeene ledenvergadering worden gehouden. Dit wil nu werkelijk zeggen een vergadering van leden van den B.N.A., dus van ingeschrevenen in het Architectenregister.
Het onderwerp van deze ledenvergadering is de selectie. De standpunten pro en contra zullen zoo spoedig mogelijk worden opgenomen, om te kunnen worden bestudeerd.

2. Voorstellen van de Kringen.

De Kringen zijn ook actief. Van den Kring Groningen ontvingen wij voorstellen inzake de werkverdeeling, vervat in een 9-tal punten.
Van den Kring Rotterdam over de Architectenkeuze en werkverdeeling en over de honorariumregeling.
Van den Kring Heerlen-Maastricht kwam een voorstel in inzake de Architectenkeuze, de werkverdeeling en het honorarium.
De activiteit van de Kringen verheugt het Dagelijksch

Bestuur zeer. Toch zal het goed zijn voor het in behandeling brengen van deze voorstellen geschikte organisatorische wegen te volgen, hetgeen met sommige der genoemde voorstellen nog niet plaats vond.
Het Dagelijksch Bestuur zal over de voorstellen zijn meening aan de initiatiefnemende Kringen doen kennen.

3. Foto- en Teekeningen Archief van den B. N. A.

Het Foto- en teekeningen Archief, waarvoor de leden in de herfst van het vorig jaar, na een oproeping, verschillende werken hebben ingezonden, is thans geheel doorgewerkt en voltooid. De foto's en teekeningen van het werk der Nederlandsche Architecten zijn alphabetisch op den naam van den architect gerangschikt.
Van al deze werken is een alphabetische catalogus op naam der architecten gemaakt, doch tevens is een systematische catalogus volgens de soorten van bouwwerken voltooid. Het archief wordt geregeld geraadpleegd, o.m. door het College van Advies bij de keuze van een Architect.
Dit College verzoekt de leden in het belang van de zaak — dat is het uitbrengen van een goed gefundeerd en goed advies —, maar tevens in hun eigen belang, bij het archief steeds gegevens over hun recente werken in te zenden. Het nut van een overzicht over het werk van een bepaald architect, is het College reeds verschillende malen gebleken.

4. Op 12 October a.s. zal een vergadering van het Hoofdbestuur worden gehouden. Op de agenda staat, behalve de voorbereiding van de a.s. ledenvergadering, o.m. ook de behandeling van een ontwerp-reglement voor de Architecten-Commissies, aan het Bestuur voor Advies voorgelegd door den Dienst van den Wederopbouw.

5. Met het oog op mogelijke geschillen tusschen architect en principaal verdient het aanbeveling, dat de architecten hun opdrachtgevers reeds terstond kenbaar maken, dat voor alle opdrachten de Algemeene Regelen van den B.N.A. gelden. Men kan zulks bijvoorbeeld doen door een desbetreffende clausule op zijn briefpapier aan te brengen.

6. Het dagelijksch Bestuur deelde in zijn brief van 11 September 1946 aan de Kringen Arnhem, Nijmegen, Dordrecht, Den Bosch, Eindhoven en Tilburg mede, dat het College van Algemeene Commissarissen van den Wederopbouw het noodig achtte het aantal en de samenstelling der Architecten-Commissies in deze rayons te herzien. De nieuwe samenstelling werd aan de Besturen van de Kringen toegezonden met verzoek eventueele opmerkingen te willen kenbaar maken. De uiteindelijke beslissing over de samenstelling van de Commissies berust uit den aard der zaak bij de Overheid.

De Directeur.

MATERIAAL-BESPARENDE STALEN BALK

In het Architect's Yearbook vond ik een mij onbekende methode afgebeeld, waarop een stalen balk kan worden toegepast als materiaalbesparing geboden is.
Deze zoogenaamde Boyd-balk wordt verkregen door het lijf van de oorspronkelijke I-balk in te snijden volgens een zigzaglijn, waaraan de onderdeelen stukken zijn van een regelmatige zeshoek.
Na het afbranden worden de beide helften op de horizontale einden aan elkaar gelascht, waardoor een hooge balk ontstaat met zeskante openingen in de flens.
Op deze wijze kan het balkenmateriaal zeer zuinig worden gebruikt.
Nadere gegevens kunnen worden gevonden in Library of Planned Information, uitgave van „The architects' Journal". In de van No. 826 tot No. 894 loopende „information sheets" worden allerlei gegevens verzameld over staalconstructies. Blad No. 837 handelt over deze Boyd-balken.
Aangenomen kan worden dat door deze methode de

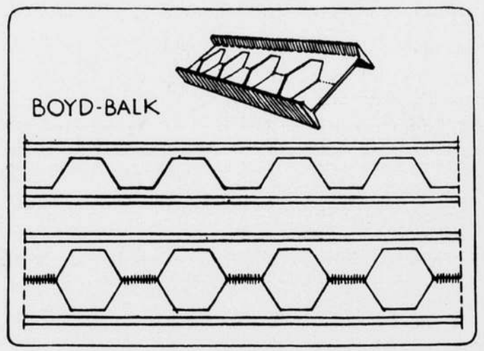

balkhoogte gemakkelijk met 50 pCt kan worden vergroot. De weerstandsmomenten worden op die wijze ongeveer verdubbeld.

H. G. J. S.

DENK AAN HET VOLGENDE:

Bij het beoordeelen van een prijsvraag komt het aan op de Jury. Deze kan alleen deskundig rapport uitbrengen, indien zij is samengesteld overeenkomstig de Algemeene Nederlandsche Prijsvraagregelen 1934.

U kunt zich over deze regelen doen inlichten door den Secretaris der Permanente Prijsvraag Commissie, Ir. H. Thunnissen, Warmoezierstraat 83, Den Haag.

RECTIFICATIE

Op 211 is in de beschrijving van het Staatsgebouw voor de Radio te Kopenhagen een fout geslopen in de maten der platen van de gevelbekleeding. Het formaat dezer platen is niet vierkant (50×50 cm) zooals gedrukt werd, maar langwerpig 30×50 cm.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 15 OCTOBER 1946, No. 25

OFFICIEELE MEDEDEELING OVER DE REGISTRATIE DER ARCHITECTEN

Aan het Bestuur van de
Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst
Bond van Nederlandsche Architecten,
AMSTERDAM, Weteringschans 102

Weled. Gestr. Heeren,

Bij dezen heeft de Architectenraad de eer U het navolgende verslag uit te brengen van zijn werkzaamheden in het tijdvak van 1 Maart 1946 tot 15 September 1946.
Bij den Raad zijn binnengekomen 1421 verzoeken om inschrijving in het Architectenregister. Daarvan zijn 22 verzoeken komen te vervallen door intrekking van het verzoek of door overlijden van de gegadigden. Er bleven dus ter behandeling over 1399 aanmeldingen, die alle in voornoemd tijdvak in behandeling werden genomen.
Het onderzoek leverde het navolgende resultaat op:

733	leden van den B.N.A. werden in het Architectenregister ingeschreven;
12	adspirant-leden van den B.N.A. werden ingeschreven;
324	niet-leden van den B.N.A. werden eveneens ingeschreven;
57	leden van den B.N.A. werden nog niet ingeschreven, uitsluitend op grond dat zij het in het reglement voorgeschreven inschrijfgeld nog niet hebben betaald; zij zullen echter na ontvangst van het inschrijfgeld in het Architectenregister worden opgenomen;
30	niet-leden van den B.N.A. zullen eveneens in het register kunnen worden opgenomen, wanneer zij hun inschrijfgeld alsnog zullen overmaken;
201	verzoeken om inschrijving zijn nog in onderzoek, voorzoover dit onderzoek tot een gunstig resultaat leidt, zullen de betrokkenen alsnog per 14 September j.l. in het register worden ingeschreven;
42	verzoeken om inschrijving werden afgewezen.
1399	totaal

De Raad doet U hierbij toekomen een lijst van hen, die per 14 September 1946 in het Architectenregister zijn ingeschreven.

26 September 1946

Hoogachtend,
w.g. FOCKEMA ANDREAE, Voorzitter.
w.g. A. C. VAN ZEGGELEN, Secretaris.

Het Bestuur van den B.N.A. deelt hierbij mede, dat in verband met het bepaalde in art. 3 van het Reglement van het Architectenregister. de lijst der in het Architectenregister ingeschreven architecten ter inzage ligt op het Bureau van den Architectenraad.
Aan de Secretarissen van de Kringen zullen de namen van alle ingeschrevenen binnen het Kringrayon worden opgegeven, voor vertrouwelijk gebruik ten dienste van den Kring. Op deze kringlijsten zal tevens aangegeven worden, wie der ingeschrevenen lid zijn van den B.N.A.

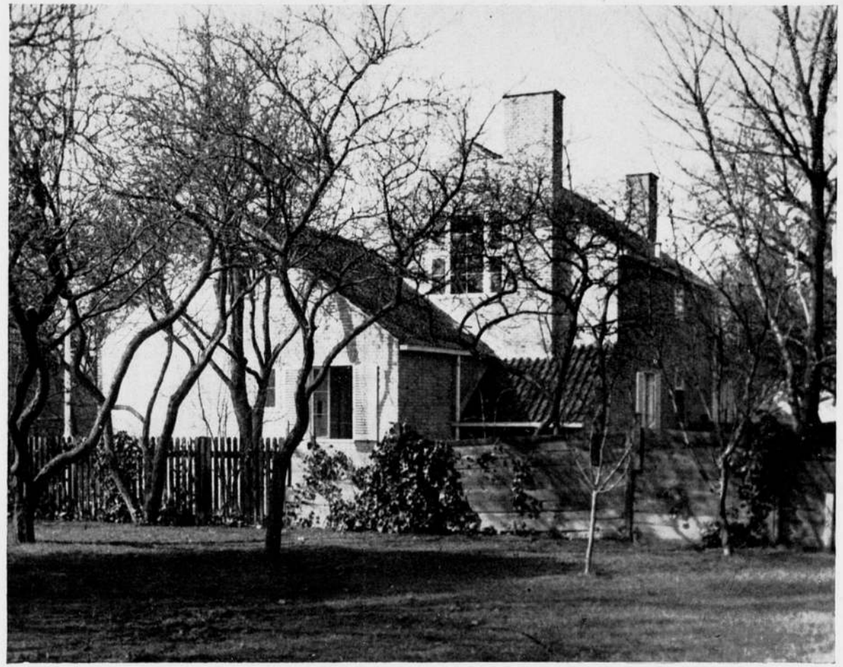

Gezien van uit het Noordoosten

Huiskamer

Het huis van Thomas Havning, Architect M. A A. te Kopenhagen

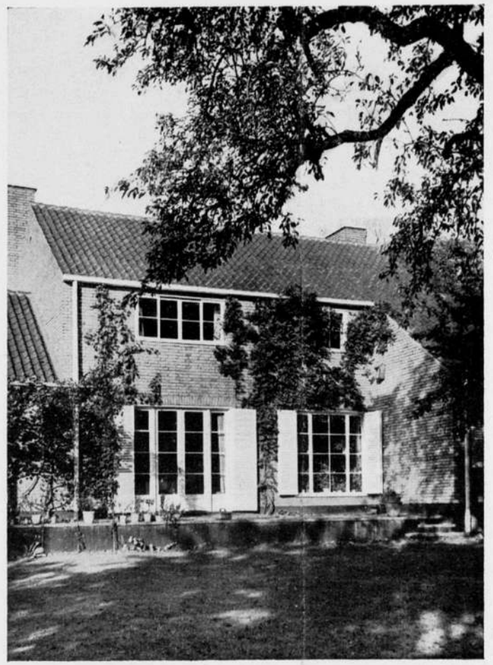

HET HUIS VAN THOMAS HAVNING, ARCHITECT M. A. A. TE KOPENHAGEN

Toen ik na een periode van zeer drukke werkzaamheden wat men noemt „aan het eind van mijn latijn" was, ontving ik in de maand April van dit jaar de uitnoodiging van Thomas Havning, destijds nog de voorzitter van de Vereeniging van Academisch gevormde Architecten, een paar weken zijn gast te zijn. Ik had toen het voorrecht, het huis, dat deze fijnzinnige architect voor zich en zijn gezin bouwde, te leeren kunnen en waardeeren.

Ik heb dit huis leeren waardeeren, omdat uit alles bleek, met welk een liefde het was gebouwd. Architecten zijn niet vaak in de gelegenheid een eigen huis te bouwen — dit schijnt wel ons noodlot te zijn — maar Thomas Havning bouwde dit huis in 1935, teekende zelf de bestekteekening uit de hand en schreef in zijn fraai en gevoelig handschrift ook het bestek. Dit getuigt van de groote liefde en zorg, waarmedee dit huis werd gebouwd. De plattegrond is zeer eenvoudig, maar wel overwogen, de groote woonkamer is het werkelijk centrum, bijna geen ruimte aan gangen is verloren gegaan, de woonkamer scheidt op zeer duidelijke wijze de slaapkamers van het overige deel van het huis.

Ik heb het geen oogenblik als een bezwaar gevoeld, dat de slaapkamers slechts door deze ruimte bereikbaar waren, wat in Holland toch in het algemeen wel als een groot bezwaar wordt aangemerkt.

De verbinding van de keuken met den dienstingang en tevens met de vestibule van den hoofdingang en de ligging van de trap, toegang gevende tot de verdieping, waar de teekenkamer en de werkkamer van den architect zijn, is uitstekend te noemen.

Men voelt aan alles de fijne hand van den vakman, in de verhoudingen der ruimten ten opzichte van elkaar, de grootte en de verhoudingen der vensters, in de toegepaste materialen en de afwerking.

In de woonkamer met het groote raam, dat uitzicht geeft op de tuin door een omlijsting van bloeiende kamerplanten, heerst een vertrouwelijke, huiselijke sfeer. Aan de wanden zeer mooie reisschetsen, door den architect in den loop der jaren vervaardigd en die getuigen van groote teekenvaardigheid en smaak.

Het bouwterrein was voor de stad Kopenhagen een unicum, niet direct aan den verkeersweg gelegen, maar een binnenterrein, te bereiken over een voetpad. Hierdoor ligt het huis ideaal in een vrij grooten tuin, begrensd door de tuinen van andere vrijstaande huizen in een parkachtige aanleg.

Een ideaal huis om tot rust te komen en vandaaruit contact te hebben met alles, wat een Hollandsch architect maar kan interesseeren.

Er is veel schoons te zien in Denemarken op het gebied van de oude, zoowel als op het gebied van de moderne architectuur.

Ik kan dan ook de architecten aanraden in de toekomst eens voor een studiereis naar Denemarken te gaan en dan niet alleen naar Kopenhagen, maar vooral het platteland niet te vergeten!

Hierbij enkele foto's van het huis, die een goeden indruk van dit werk van Thomas Havning geven.

C. A. ABSPOEL.

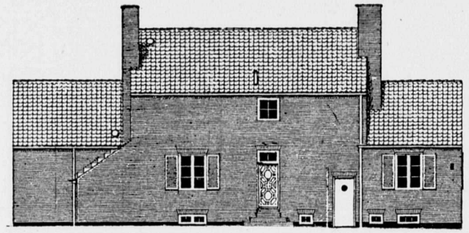

Nordside

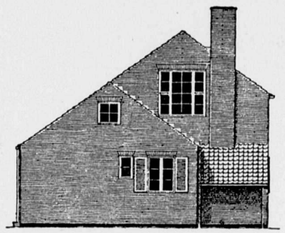

Gavl

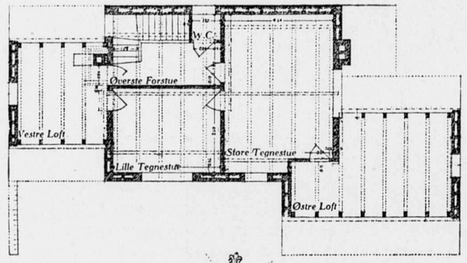

Plan af 1. Sal

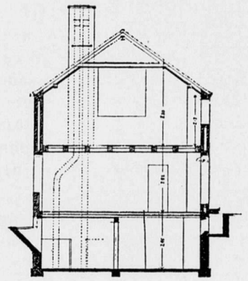

Snit

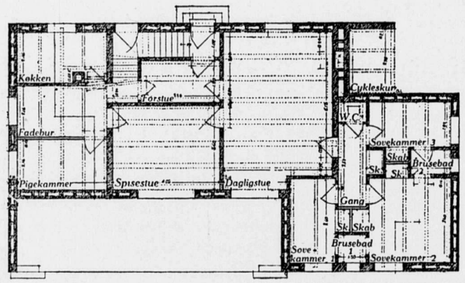

Plan af Stue

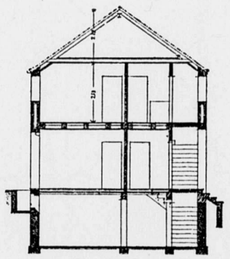

Snit

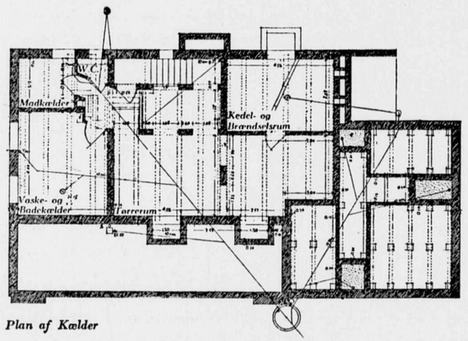

Plan af Kælder

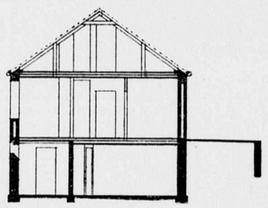

Snit

Het huis van Thomas Havning te Kopenhagen — Plattegronden enz., Schaal 1 à 250 — (uit Arkitecten)

NAOORLOGSCHE WONINGPOLITIEK

Op de Algemeene Vergadering van den Nationalen Woningraad, welke te Amsterdam in Krasnapolski werd gehouden, hield Dr. Ir. Z. Y. v. d. Meer, Directeur-Generaal van de Volkshuisvesting een rede over Naoorlogsche Woningpolitiek, aan welke inleiding het volgende wordt ontleend.

Na herinnerd te hebben aan den bestaanden achterstand in den woningbouw, welke op 200.00 à 250.000 woningen kan worden gesteld, hetgeen gelijk staat met 10 à 12% van onzen totalen woningvoorraad, met als gevolg slechte woningtoestanden in de getroffen gebieden en een groot aantal samenwoningen in de overige deelen des lands, sprak Ir. v. d. Meer over de vooruitzichten voor het oplossen van het woningprobleem.

Zelfs met den meest radicalen aanpak zullen wij er niet aan kunnen ontkomen, dat wij een jaar of tien noodig zullen hebben om den bestaanden achterstand in te halen. Zooals bekend, is in het bouwprogramma voor 1946 opgenomen de bouw van 10.000 woningen, het volgend jaar zal dit aantal aanzienlijk hooger zijn om daarna geleidelijk opgevoerd te worden tot ongeveer 70.000 per jaar.

Snellere opvoering van de woningproductie is onmogelijk, omdat wij naast andere belemmeringen, voornamelijk hebben te kampen met een tekort aan arbeiders en een gebrek aan materialen.

Voor den oorlog hadden wij 160.000 bouwvakarbeiders, thans hebben wij hoogstens over 130.000 geschoolde vaklieden de beschikking.

Scholing van nieuwe arbeiders eischt tijd. Voorts zijn maatregelen getroffen om met minder arbeiders meer werk te verrichten dan vóór den oorlog. Reeds tijdens de bezetting werd de Stichting Ratiobouw opgericht, waar de mogelijkheden om tot meer rationeele bouwmethoden te geraken, worden bestudeerd en voorlichting wordt gegeven aan Overheid en bedrijfsleven.

Te Rotterdam zullen binnenkort de resultaten van deze studies te zien zijn. Met den bouw van ongeveer 300 à 400 proefwoningen, gebouwd volgens arbeidbesparende bouwmethoden zal daar binnen enkele weken een aanvang worden gemaakt.

Een groot gedeelte van de bouwmaterialen zooals hout, glas en ijzer voor ons uitgeplunderd land moeten uit het buitenland komen.

Daar onze uitvoer ver ten achter blijft bij den vooroorlogschen en ons de betaling van de importen dus moeilijk valt, is het noodzakelijk den invoer tot het strikt noodzakelijke te beperken.

Ook hier zullen wij dus moeten trachten met zoo weinig mogelijk materialen, zooveel mogelijk te bereiken. En tevens, om verspilling te voorkomen, de woningproductie moeten richten op de behoefte.

In het jaar 1946 hebben wij zulks gedaan. Thans zijn in het kader van dit bouwplan 9746 woningen gegund of in aanbouw. Voor het vierde kwartaal van 1946 ligt het in de bedoeling over te gaan tot de aanbesteding van nog 3000 woningen.

Het Bouwplan 1947 staat nog niet vast. Wel zijn voorbereidende maatregelen getroffen, waarbij is uitgegaan van den bouw van 25.000 woningen. Waarschijnlijk zullen boven dit aantal nog enkele duizenden geprefabriceerde woningen kunnen worden gebouwd.

Bij den bouw van deze woningen zal er vooral voor gewaakt worden, dat met deze woningen, die gedurende een tijdvak van ruim 50 jaren haar stempel op het woonpeil zullen drukken, de opgaande lijn, welke het woonpeil voor den oorlog vertoonde, wordt doorgetrokken. Uit den eisch van een voortgaande verheffing van het woonpeil volgt, dat noodwoningen, die tijdelijk den grooten nood moesten opvangen, thans ongewenscht zijn. Ongeveer 7000 noodwoningen zijn gereed. Binnen nen enkele maanden zal dit aantal nog verhoogd worden met 3000 uit Zweden en Engeland kant en klaar aangevoerde huizen, waarmede het programma voltooid is.

De woningbouwvereenigingen zullen bij het verwezenlijken van het bouwplan een groote taak hebben te vervullen. Ongeveer 80% van de woningen van het Bouwplan 1946 worden uitgevoerd als zg. woningwetbouw, dus door gemeenten en woningbouwvereenigingen. Nog niet uitgemaakt is, welk percentage het aandeel van den woningwetbouw in de programma's van de volgende jaren zal zijn.

Over de financiering van het groote woningbouwprogramma en de toekomstige huurpolitiek zeide Dr. v. d. Meer nog, dat de eerste jaren voor den bouw van 70.000 woningen een bedrag van *f* 500.000.— per jaar gemoeid zal zijn. Een groot gedeelte hiervan zal uit de overheidskas verstrekt moeten worden of wel zal de rente van overheidswege moeten worden gegarandeerd. Immers, er is nog een groote kloof tusschen de bouwkosten van nu en de rentabiliteitswaarde, die bepaald wordt door de tegenwoordige huren, te overbruggen. Eenerzijds kan dit gebeuren door de bouwkosten te verlagen, anderzijds door de huren te verhoogen. Wanneer de huren verhoogd worden zal daarbij steeds voorop dienen te staan, dat de huur voor de bewoners draaglijk moet blijven. Op het oogenblik is een huurverhooging niet toelaatbaar, omdat de gezinsinkomsten voor het meerendeel van de gezinnen de betaling van het voedselpakket nog niet of nauwelijks toestaan. Men zal er dus pas toe over kunnen gaan, wanneer straks de kosten van de dagelijksche gebruiksgoederen lager worden.

Deze huurverhooging zal zich zoowel over den bestaanden woningvoorraad als de nieuw te bouwen woningen moeten uitstrekken, waarbij er naar gestreefd zal moeten worden, de verhouding die voor den oorlog tusschen huren en loonen bestond weer zooveel mogelijk te herstellen. Tenslotte zeide Dr. v. d. Meer, dat de hoeveelheid van 70.000 jaarlijks te bouwen woningen niet zal kunnen worden gehaald volgens de klassieke bouwwijze alleen wegens het tekort aan geschoolde bouwvakarbeiders. Men zal dus zijn toevlucht moeten nemen tot den bouw van geprefabriceerde huizen. De bouw van deze huizen is echter nog in het beginstadium.

In ons land tracht men leering te trekken uit wat door andere landen op dit gebied is geprobeerd en daarnaast ook gezonde binnenlandsche initiatieven te steunen. Verwacht kan worden, dat van één der uit Engeland geimporteerde systemen, het z.g. systeem „Airey" en van enkele hier ontwikkelde systemen, welke het proefstadium reeds te boven zijn in het jaar 1947 reeds enkele duizenden geprefabriceerde huizen gebouwd zullen worden.

AMBTSGEBIEDEN HOOFDINGENIEURS - DIRECTEUREN DER VOLKSHUISVESTING

Met ingang van 1 Augustus 1946 zijn de ambtsgebieden van Hoofdingenieurs-directeuren van de Volkshuisvesting, tevens waarnemende de functie van Inspecteur van de Volksgezondheid (Volkshuisvesting) als volgt vastgesteld:

Ir. H. van Halewijn, Dilgtweg 4 Haren, Tel. 45080, Prov. Groningen.
Ir. A. H. Lieber, Badweg 19 Huizum Fr., Prov. Friesland.
Ir. F. Ottevanger, v. d. Feltzpark 2 Assen, Tel 2618,
Ir. F. Ottevanger, v. d. Feltzpark 2 Assen, Tel 2539, Prov. Drenthe.
Ir. J. van Noppen, wnd., Veerallee 6 Zwolle, Tel. 547, Prov. Overijsel.
Ir. A. M. Kuysten, Zijpendaalscheweg 139 Arnhem, Tel. 161, Prov. Gelderland.
Ir. H. Meyerink, wnd., Wilhelminalaan 4 de Bilt, Tel. 28381 Prov. Utrecht.
G. F. E. Kiers, Cobetstraat 36 Leiden, Tel. 22450, Prov. Z. Holland.
G. F. E. Kiers, Cobetstraat 36 Leiden, Tel. 22450, Den Haag.
G. F. E. Kiers, Cobetstraat 36 Leiden, Tel. 22450, Rotterdam.
Ir. H. Meyerink, Ged. Oude Gracht 65, Tel. 20553, Prov. N. Holland.
Ir. H. Meyerink, Ged. Oude Gracht 65, Tel. 20553, Amsterdam.
Ir. G. J. B. M. Bolsius, Oranje Nassaulaan 10 Den Bosch, Tel. 8692, Prov. N. Brabant.
Ir. F. B. J. M. Moubis, Tongerschestraat 8 Maastricht, Tel. 2163, Prov. Limburg.
Jhr. Ir. J. de Ranitz, Dam 50 Middelburg, Tel. 2726, Prov. Zeeland.
C. F. E. Kiers, wnd., Dam 50 Middelburg, Tel. 2726, Prov. Zeeland.

STREEKBUREAUX IN NOORD-BRABANT

De behoefte aan een meer overzichtelijk geheel van de getroffen gebieden in Noord Brabant heeft er toe geleid, dat met ingang van 1 October in deze provincie tien streekbureaux voor den wederopbouw zijn opgericht.
Een nauwer contact met de getroffenen is daardoor mogelijk geworden. De gebieden, die niet onder een streekbureau vallen, zullen vanuit Den Bosch worden behandeld door het provinciaal bureau voor den wederopbouw.
De streekbureaux zijn gevestigd in: Zevenbergen, Almkerk, Nieuw-Cuyk, Den Bosch, Schijndel, Eindhoven, Boxmeer, Deurne, Roosendaal en Bergen op Zoom.

's-Gravenhage, 2 October 1946.

TENTOONSTELLING
PRIJSVRAAG RENESSE EN CONGRES OVER HET MONUMENTENVRAAGSTUK

In April van dit jaar schreef de Nederlandsche Kring van Beeldhouwers een prijsvraag uit, die tot onderwerp heeft een monument ter herinnering aan een dramatische gebeurtenis in de oorlog, die zich afspeelde in Renesse op het eiland Schouwen-Duiveland.
De Tentoonstelling van de door de jury goedgekeurde ontwerpen zal plaats hebben te Amsterdam in het Stedelijk Museum van half November tot half December.
Om een zo duidelijk mogelijk beeld te geven van de kundigheden der beeldhouwers zullen ook geëxposeerd worden ontwerpen voor monumenten, die buiten het verband van de prijsvraag gemaakt werden.
De Kring meende echter verder te moeten gaan en om belanghebbenden een zoo uitgebreid mogelijk beeld te geven van het monumentenvraagstuk zullen foto's tentoongesteld worden van belangrijke monumenten in het buitenland. Reeds kregen wij toezeggingen uit België, Schandinavië, en Tsjecho-Slowakije, terwijl nog pogingen gedaan worden fotomateriaal uit Frankrijk, de Sowjet-Unie en Italië te verkrijgen.

CONGRES OVER HET MONUMENTENVRAAGSTUK

Aan de pening van de tentoonstelling zal verbonden worden een congres waar een vijftal inleiders het monumentenvraagstuk van verschillende zijden zullen belichten. De Kring was zo gelukkig zich de medewerking te verzekeren van:
Prof. Bianchi Bandinelli, secretaris-generaal aan het Ministerie van Schone Kunsten te Rome, die een overzicht zal geven van het monument bij de antieken en in de Renaissance.
Dr. Haavard Rostrup, conservator aan de Carlsberg Clyptotek te Kopenhagen, die het monument in Scandinavië zal behandelen.
Den heer G. Th. Rietveld, architect, die het standpunt van den architect zal uiteenzetten.
Onderhandelingen zijn nog gaande met een tweetal sprekers, die resp. het barokmonument en het monument in Frankrijk zullen behandelen.
De prijs van deelname aan het congres, dat gehouden zal worden op 15,16 en 17 November bedraagt ƒ 5.—.
Op een deze dagen zal ook de opening der tentoonstelling plaats vinden. De prijs voor een doorlopende toegangskaart voor de tentoonstelling bedraagt ƒ 1.—.
Teneinde in staat te zijn de inzenders een honorarium te geven als tegemoetkoming in hun onkosten en ter belooning van hun arbeid zou de Kring het op de hoogste prijs stellen, als gemeentebesturen en comité's, die op deze tentoonstelling hun keuze willen maken van een beeldhouwer, daartoe een bijdrage ter beschikking van de Kring willen stellen.
Indien U wilt deelnemen aan dit congres verzoeken wij U vóór 1 November aan den secretaris van de Kring te willen opgeven, hoeveel plaatsen U wenscht te reserveren en hoeveel doorloopende toegangsbewijzen U wenscht te ontvangen. W zouden het zeer op prijs stellen, indien U het daarvoor bestemde bedrag tegelijk met Uw aanvrage per aangetekend schrijven aan den secretaris zoudt willen doen toekomen. Programma en toegangskaarten worden U dan begin November toegezonden.

De Secretaris, J. W. Havermans,
Oude Pastorie, Sloterdijk, Amsterdam.
Telefoon 85195.

INSTALLATIE BESTUUR BOUWCENTRUM

In het gebouw van het Koninklijk instituut voor ingenieurs te 's-Gravenhage heeft prof. Ir. H. T. Zwiers de installatie verricht van de, door de verschillende instanties in het Nederlandsche bouwwezen aangewezen, bestuursleden van het nationale Bouwcentrum (permanente tentoonstelling en voorlichtingsbureau voor de bouwnijverheid, gevestigd te Rotterdam).
Het bestuur van het Bouwcentrum, over welk instituut wij reeds uitvoerig berichtten, is als volgt samengesteld (tevens is vermeld, namens welke instantie de betrokkenen zitting hebben):
Prof. Ir. H. T. Zwiers, voorzitter (Bond van Nederlandsche Architecten).
Ir. J. Rutgers, (Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, Diwero).
Ir. J. H. van den Broek en Ide J. Bloem, (beiden Bond van Nederlandsche Architecten).
Ir. F. W. C. Blom, Ir. G. J. Braat, W. Dahmen, O. C. Huisman en Ir. J. J. van der Wal, (allen Centraal College van Bedrijfsorganisaties voor het Bouwwezen [1]).
C. A. Bakker, (Bedrijfsunie in het Bouwbedrijf [2]).
J. C. den Baars, (Stichting Centrum van de techniek en de economie van den wederopbouw te Rotterdam).
Ir. N. J. Rengers en Ir. A. W. van Seters, (Nijverheidsorganisatie T.N.O.).
Ir. H. Sangster, (Kon. Instituut van Ingenieurs).
Ir. B. A. Verhey, (Orde xan Nederlandsche Raadgevende Ingenieurs).
Ir. D. Boogerd, (Ver. van Directeuren van Gemeentewerken).
Dr. Ir. J. P. Mazure, (Stichting Ratiobouw) en een alsnog door het Bureau Documentatie Bouwwezen aan te wijzen bestuurslid, zoomede een door de Bedrijfsunie in het Bouwbedrijf aan te wijzen tweede bestuurslid.
Ir. J. van Ettinger is aangezocht om zich voorloopig met de directie van het Bouwcentrum te belasten. (Adres: Koninginnegracht 62, 's-Gravenhage).

[1]) Het Centraal College van Bedrijfsorganisaties voor het Bouwwezen omvat: Bedrijfsgroep Bouwindustrie, Bedrijfsgroep Houtindustrie, Bedrijfsgroep Steen-, Cement-, Glas- en Fijnkeramische Industrie, Vakgroep Groothandel in Bouwmaterialen, Natuursteen en Vlakglas, Vakgroep Groothandel in Hout, Bedrijfsgroep Staalbouw, Ondervakgroep Walserij-IJzer, Walserij-Staal en Edelstaal, Bedrijfsgroep Bouw- en Aardewerkambachten, Bedrijfsgroep Metalenverwerkende Ambachten.
[2]) Deze Bedrijfsunie omvat den Alg. Ned. Bouwarbeidersbond, den R.K. Bouwvakarbeidersbond „St. Joseph" en den Ned. Chr. Bouwarbeidersbond.

BEHARTIGING DER BELANGEN VAN AANNEMERS, DIE NIET VOOR DE DUITSCHE WEERMACHT GEWERKT HEBBEN

Eenigen tijd geleden heeft het Dagelijksch bestuur van den B.N.A. een onderhoud gehad met het Bestuur van het Bureau ter behartiging der belangen van Aannemers en Bouwers, die geen werk hebben uitgevoerd voor de Duitsche Weermacht.
Een gedachtenwisseling met deze personen, brengt ons al spoedig weer het groote leed onder de oogen, dat in onze Nederlandsche samenleving sedert de bezetting van ons land door den vijand heeft plaatsgevonden, alsook het vele onrecht, dat daaruit is voortgevloeid en nog steeds voortvloeit.
Tot de zwaarst getroffenen behooren ongetwijfeld ook de aannemers, die niet voor de Duitsche Weermacht werkten. Terwijl andere aannemers, om welke redenen dan ook, den vijand hielpen met het verrichten van bouwkundige werkzaamheden, hebben zij geweigerd op een verzoek van den vijand in te gaan, ja, er zijn er zelfs geweest die een bevel van den bezetter niet hebben opgevolgd. Voor verschillende dezer landgenooten zijn de gevolgen désastreus. Hun bedrijfsmaterieel is hun ontnomen, maar ook zelfs hun bedrijfskapitaal. De opbouw van ons land beweert nu gemakkelijk aan deze personen toch niets meer te hebben en maakt liever gebruik van degenen, die door het behoud van hun materieel werk kunnen presteeren. Deze danken deze gunstige omstandigheden echter veel al aan het feit, dat zij bereid waren den vijand belangrijke handlangersdiensten te bewijzen.
De getroffen aannemers, die hun grieven reeds in een Openbaren Brief aan de Nederlandsche Regeering hebben kenbaar gemaakt, beschouwen het als een eerezaak tegenover hun geweten en de maatschappij, dat het onrecht dat hun hier wordt aangedaan, wordt hersteld. Wij mogen hierin niet afzijdig blijven. Voor het leed en onrecht van de bezetting zijn, laten we het maar eerlijk zeggen, onze oogen wel spoedig en gemakkelijk dichtgegaan. De enorme krachtsinspanning, die ons land noodig heeft, maakt, dat wij ons maar al te gaarne van de onaangename dingen af wenden, die nu eenmaal gebeurd zijn, want wij moeten verder. Daarom is het noodzakelijk, dat wij ernstig mede helpen deze vervlakking van moreele begrippen te bestrijden.
Op een verzoek om practische medewerking van het bovengenoemde Bureau heeft het Dagelijksch Bestuur van den B.N.A. dan ook bevestigend geantwoord, onder de reserve, dat de verantwoordelijkheid voor het vaststellen van feiten blijft berusten bij het Bestuur van het genoemde Bureau. Deze verantwoordelijkheid is door dit Bureau aanvaard.
De medewerking van het Bestuur van den B.N.A. bestaat nu hierin, dat op het Bureau van den B.N.A. een lijst van aannemers c.s. ligt, die werk voor den vijand hebben gemaakt met opgave van de bewuste werken en voor het meerendeel ook van degenen, die de klacht over deze aannemers heeft ingediend. De leden kunnen desgewenscht deze lijsten vertrouwelijk inzien in verband met het gunnen van werken na gehouden bestedingen.
Om onnoodig reizen uit te sparen zal het ook mogelijk zijn aan het Dagelijksch Bestuur van den B.N.A. te vragen of een zekere aannemer, onderaannemer of bouwvakpatroon op de lijst voorkomt. Is dit het geval, dan kan hij zich van hetgeen in het document staat, komen overtuigen. Langs dezen weg hoopt het Bestuur er toe mede te werken, dat de aannemers, die nu onverdiend worden uitgeschakeld, weer in het bedrijf worden opgenomen.

Het Dag. Bestuur v. d. B.N.A.

BOEKBESPREKING

THE PLACE OF GLASS IN BUILDING, Edited by John Gloag, Hon. A.R.I.B.A.; George Allen & Unwin Ltd. London W.C. 1. 1944.

Vóór den oorlog waren wij bij de aanschfafing van materialen, die niet in ons land werden vervaardigd, dikwijls op Duitschland aangewezen. Thans zullen wij ons meer naar Engeland moeten richten en vertrouwd moeten raken met datgene wat de Engelsche markt aan bouwmaterialen oplevert. Wij zullen meer gewend moeten raken aan Engelsche namen en aan Engelsche maten.

Ten aanzien van het materiaal glas kan bovengenoemd boekje ons een goede hulp zijn. De schrijver heeft hierin alles bijeeen verzameld, wat thans over de productie van Engelsch gals is mede te deelen.

Behalve de door John Gloag geschreven inleiding, die de plaats van het glas in het bouwen tracht te bepalen, behandelt Lionel B. Budden de studie van het glas, en G. A. Jellicoe de toepassing van glas in den gestandaardiseerden woningbouw.

Dan passeeren achtereenvolgens de talrijke verschillende glassoorten de revue: spiegelglas, vensterglas, kathadraal- en draadglas, gehard glas, de ondoorschijnende glassoorten, glazen bouwsteenen.

Bij de speciale glassoorten worden nog een 15-tal bijzondere soorten genoemd, o.a. „Vita"-glas, Thermolux, en vele andere.

Bij de fabricage van deze verschillende glassoorten wordt uitvoerig stilgestaan. Grafische voorstellingen worden gegeven ter bepaling van de vereischte dikte van spiegel- en vensterglasruiten.

Maten van gefabriceerde dikten, maximum afmetingen voor lengte en breedte, worden bij elke soort genoemd.

Over warmte- en geluidsisolatie worden gegevens verschaft in verband met de toepassing van dubbele beglazing.

Toepassingsmogelijkheden worden voor alle glassoorten afzonderlijk behandeld.

Ook over de verschillende oppervlakte-behandelingen, zooals de diverse matteeringsmogelijkheden, geeft het boekje goede inlichtingen.

Een uitvoerige bibliographie en een uitgebreide woordenlijst ter verklaring van de gebruikte technische termen besluiten het boekje.

Buitengewoon suggestief zijn de afbeeldingen in dit boekje. Alle glassoorten zijn n.l. op ware grootte fotografisch afgebeeld, zooals zij zich deels met opvallend, deels met doorschijnend licht voordoen. Dit is met groote artisticiteit gedaan, zoodat het reeds een genoegen is, het boekje te doorbladeren.

In onzen tijd, waarin de gebouwen — zooals de schrijver geestig opmerkt — in het tijdperk der „gewervelde dieren" zijn aangeokmen en verlost zijn uit de periode der „schaaldieren", is het meer dan ooit noodig de functie en de samenstelling van de huid die het skelet moet bekleeden nader te bestudeeren. Het glas moet ongetwijfeld als een van de belangrijkste van die bekleedingen worden beschouwd.

H. G. J. S.

MEDEDEELINGEN OVER DEN B.N.A.

1. ALGEMEENE LEDENBIJEENKOMST.

De reeds aangekondige Algemeene Ledenvergadering van den B.N.A. zal worden gehouden in de eerste helft van de maand December. Zoo mogelijk, wanneer daarvoor een geschikte vergaderzaal is te verkrijgen, te Utrecht.

De toelichtingen op de standpunten pro en contra selectie — het vraagstuk der selectie wordt het hoofdpunt van de agenda, — zullen zoo spoedig mogelijk in het B.W. worden opgenomen.

De agenda van de Ledenvergadering met den beschrijvingsbrief zal tijdig te voren aan de Kringen worden gestuurd, zoodat zij ruimschoots gelegenheid zullen hebben zich voor de vergadering voor te bereiden..

2. ALGEMEENE HONORARIUM COMMISSIE 1946.

Deze Commissie heeft in de afgeloopen week twee maal vergaderd en goede vorderingen gemaakt.

Het ligt in de bedoeling de geheele materie op een andere wijze dan die sinds de bevrijding wordt gevolgd, te behandelen. De denkbeelden daaromtrent zijn vrijwel vastgesteld; thans wordt gewerkt aan de berekeningen der percentages en verdere details. Mochten de plannen slagen, dan zullen in de naaste toekomst vele der moeilijkheden, uit de berekening van het honorarium voortvloeiend, uit den weg geruimd zijn.

3. VERGADERING HOOFDBESTUUR.

De op pag. 224 aangekondigde Hoofdbestuursvergadering werd op 12 October gehouden. Uitvoerig werden besproken het ontwerp-reglement voor de architecten commissies, aan het Bestuur van de Dienst van de Wederopbouw om advies voorgelegd en de Selectie.

Op 2 November komt het Hoofdbestuur wederom bijeen.

4. COMMISSIE VOOR DE STATUTENWIJZIGING.

Op 1 November a.s. zal de Commissie voor de Statutenwijziging bijeenkomen ter behandeling van het ontwerp, opgesteld door het z.g. kleine werkcomité.

5. In punt 5 van de vorige Mededeelingen (pag 224) werd op de wenschelijkheid gewezen de opdrachtgevers terstond op de geldigheid van de Algemeene Regelen bij de opdracht attent te maken.

Enkele leden vroegen nu een geschikte tekst voor een clausule op het briefpapier.

Voor de tekst geldt veelal de volgende redactie:

„Alle opdrachten worden aanvaard en uitgevoerd over-
„eenkomstig de Algemeene Regelen, A.R. 1932 van de
„Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond
„van Nederlandsche Architecten B.N.A., gedeponeerd
„ter griffie van de Arrondissements-Rechtbank te Amsterdam."

De Directeur.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 22 OCTOBER 1946, No. 26

HASTINGS

Zoo is dan van 7 tot 12 October te Hastings, aan de Zuid-Engelsche kust, het 18de Internationale Congres gehouden voor woningbouw en stadsontwikkeling.

Aan dit congres, het eerste na 1939 dat te Stockholm gehouden werd, is deelgenomen door vertegenwoordigers van 23 landen en ongeveer 1200 gedelegeerden. Hiervan waren uiteraard het overgroote deel Engelschen afgevaardigden van een lange lijst Engelsche steden en instituten en droeg dit congres daardoor een sterk, overwegend Engelsch karakter. Inmiddels is het houden van dit congres een uiterst belangrijke gebeurtenis, omdat het het herstel beteekent van een vredeswerk bij uitstek, het herstel ook van internationale samenwerking op een gebied waarop uitwisseling van gedachten bijzonder vruchtbaar kan zijn en wellicht ook kan leiden tot materieele samenwerking in gevallen waar de enkeling vrijwel machteloos staat.

DE WERKZAAMHEDEN.

Het programma van het Congres bevatte in hoofdzaak een viertal onderwerpen te weten:

1. De Economische en staatsrechtelijke zijde van het woningprobleem.
2. Decentralisatie. (Meer speciaal het geven van de juiste woon- en of vestigingsplaats aan de diverse groepen der bevolking in verband met bestaansmogelijkheden) en volksgezondheid.
3. De voorbereiding en omvang van plannen tot wederopbouw (organisatie, onteigening, financiering).
4. Technische problemen (Standarisatie, Préfabricatie, materiaal distributie).

Over deze onderwerpen werden door verschillende landen rapporten gemaakt en aan de gedelegeerden verstrekt, en wel over punt 1, door Engeland en Nederland, over punt 2 en 3 door Engeland, Frankrijk, Noorwegen en Nederland. Over punt 4 door Engeland. Frankrijk, Zweden en Nederland.

Nederland maakte dus in dit gezelschap geen slecht figuur. Wel zijn er in de loop van het congres nog geschriften verstrekt door België, Polen en Portugal, doch met de te behandelen materie hielden deze slechts zijdelings verband.

Intusschen is er over de behandelde onderwerpen veel, en door velerlei instanties en van allerlei landen, gediscussieerd.

De belangstelling was groot en de opkomst op de zittingen over het algemeen zeer goed, stak opvallend gunstig af bij voorgaande congressen.

En dit ondanks het uitzonderlijk fraaie na-zomer weer, waarmee Hastings werd begunstigd.

Het zou veel te ver voeren, te dezer plaatse een resumé te geven van de conclusies waartoe dit congres kwam. Ongetwijfeld is er later, als deze in een lijvig boekwerk in druk verschenen zijn, aanleiding er op terug te komen.

DE STEDEN VAN EUROPA.

Naast de hierboven genoemde onderwerpen, is een middag en avond gewijd aan de historische ontwikkeling van diverse steden in Europa, in een vijftal verhandelingen. Men zou deze conferentie een beknopte leergang in de stedebouwkundige geschiedenis hebben kunnen noemen, en misschien was dit wel de aanvankelijke bedoeling. Inmiddels hebben de discussies — van een hoog gehalte — deze bijeenkomst tot een belangrijk evenement gemaakt.

Behandeld werden:

1. De middeleeuwsche stad.
2. De steden der vroegere Renaissance.
3. De steden der Hoog-Renaissance.
4. Industrie steden der 19e eeuw.
5. Tuinsteden der 20e eeuw.

In de besprekingen is vooral het probleem gesteld, toe te handelen met onze oude steden, als waardevolle cultuur centra, in het voortschrijdende moderne leven. Het blijkt in veel gevallen een economisch vraagstuk. Wil men ons oude stedelijke cultuurbezit, erfenis vaak van vroegere glorie, behouden, dan moet men trachten er levende steden of stads centra van te maken. De oorlog heeft vele oude steden verwoest of zoodanig verminkt dat ze praktisch verloren zijn. We moeten, over wat nog resteert, met verdubbelde zorg waken. En dan moet men daaronder niet alleen verstaan de enkele, geisoleerde, belangrijke oude monumenten, doch de oude stad in haar geheele oude structuur, het stadscentrum als monument.

Het zou interessant zijn, een bespreking over dit onderwerp, ook eens in Nederland te arrangeeren. En dan toegelicht met lichtbeelden, welke helaas op de bijeenkomst te Hastings ontbraken.

DE TENTOONSTELLINGEN.

Naast het congres programma was Hastings interes-

sant door een tweetal tentoonstellingen. Eén uitgebreide, over een aantal stedebouwkundige ontwerpen van den laatsten tijd in verschillende landen, een kleinere uitsluitend gewijd aan de toekomstige ontwikkeling van Hastings. Van de laatste, welke voor ons van secundair belang is, valt te zeggen dat men er het verkeersprobleem wil oplossen door een gedeelte van de straten en pleinen ondergrondsch te maken. Dit behoort in de Engelsche krijtrots-bodem niet tot de technische onmogelijkheden. Inmiddels gaat daarmee een belangrijke amotie en herbouw van het drukste stadsdeel gepaard, waarvan de materieele verwerkelijking een ander probleem is. Min of meer fantastisch is het voornemen, weergegeven in een aantrekkelijke maquette, om ter plaatse waar zich stijl opgaande krijtrotsen bevinden een wandelpier te maken van waaruit men een ongewoon gezicht heeft op deze rotswand. Deze wandelpier is dan bedoeld in een groote boog te loopen van het eene lage strand, om de rots heen naar het andere lage strand waardoor een soort binnenwater ontstaat.
Intusschen is men van de Zuid-Engelsche kust, wel het een en ander op het gebied van uitgestrekte wandelpieren gewend.
Doch de groote, internationale tentoonstelling, is ongetwijfeld een meer belangrijke, eigenlijk niet zoozeer om haar uitgestrektheid.Zij beslaat twee flinke zalen, doch vooral om het hoog gehalte van het tentoongestelde. Inzendingen waren er van Engeland, de Vereenigde Staten, Frankrijk, België, Polen, Denemarken, Zweden, Noorwegen, Griekenland en Nederland.
De Engelsche inzending was, en dit is begrijpelijk, de grootste. De Nederlandsche het zij zonder chauvinisme gezegd, de meest aantrekkelijke. Uitstekend verzorgd en overzichtelijk opgesteld door onzen landgenoot den heer van Gelderen heeft onze afdeeling dan ook steeds een groot aantal bezoekers getrokken. In de Engelsche stedenbouw blijkt nog steeds de architectuur het uitgangspunt te zijn, bij de Amerikanen domineert de survey.
De Polen kwamen met enkele voortreffelijk opgezette uitbreidingsplannen voor den dag. Warschaw, Gdynia, Posen, Lodz en nog een paar kleinere plaatsen.
Bij Zweden en Denemarken overweegt weer de architectuur. In de Fransche inzending bespeurt men diverse stroomingen, terwijl de kleine Grieksche inzending voor velen een openbaring was.
In de Nederlandsche afdeeling, werden plannen en maquettes van Rotterdam, Arnhem en Middelburg en Amsterdam (saneeringsplan Jodenbuurt) geexposeerd, doch trokken vooral de overzichtelijke en duidelijke statistische tableaux over alles wat den wederopbouw en het stedebouwkundige werk betreft den aandacht. Het zou te betreuren zijn als deze tentoonstelling weer na een week de belangstelling getrokken te hebben, uit elkaar zou gaan. Van verschillende zijden is er dan ook op aangedrongen, deze in diverse landen van West Europa te laten circuleeren.

DE ORGANISATIE.

Door den oorlog is ook het werk van de International Federation for Housing and Townplanning verstoord. De zetel der Federatie bevond zich voordien te Brussel terwijl, min of meer toevallig, het voorzitterschap en het secretariaat door Duitschers werden bekleed. Na de bezetting van België, zijn de eigendommen der Federatie, bestaande uit een unieke bibliotheek op het gebied van de volkshuisvesting en uitnemend statistisch materiaal door de Duitschers geroofd en naar Duitschland overgebracht. Gelukkig is alles weer intact teruggevonden en zijn besprekingen gaande om de Federatie, weer in het bezit daarvan te stellen. Tijdens den oorlog is in Londen een tijdelijk werkcomité gevormd hetwelk zoo goed en zoo kwaad als het ging het contact tusschen de diverse landen heeft bewaard. Na den oorlog is dit werkcomité omgezet in een voorloopig Bestuur waarvan George L. Pepler het voorzitterschap op zich nam
Begrijpelijk is dat men te Hastings getracht heeft weer tot een definitief bestuur te komen.
Door vertegenwoordigers van een aantal aan het congres deelnemende organisaties, waaronder ook de B.N.A. is een Raad van Toezicht samengesteld en een definitief dagelijksch bestuur aangewezen waarin onze landgenoot den heert Ir. Scheffer zitting heeft, en waarvan de Engelschman den heer George L. Pepler, C.B., P.P. T.P.I., F.S.I., Hon. F.R.I.B.A, de voorzitter is, die door zijn voortreffelijke leiding van dit congres bewezen heeft, tegen deze zware taak te zijn opgewassen.
Zoo zal „Hastings" in de geschiedenis van deze Federatie, welke reeds zooveel goed werk gedaan heeft op het gebied van de volkshuisvesting, een unieke plaats blijven innemen

Beschill on sea, 14 Oct. 1946 J. M. v. HARDEVELD

VOORLOOPIGE WENKEN VOOR HET ONTWERPEN VAN EENGEZINSHUIZEN

ARBEIDERSWONINGEN

(Deze voorloopige wenken zijn verstrekt vanwege de Centrale Directie van de Volkswoningbouw).

WOORD VOORAF.

Doel van deze wenken is, aanwijzingen te geven voor het ontwerpen van eengezinshuizen ten behoeve van hen, die bij het totstandkomen van woningen betrokken zijn, zooals de daartoe aangewezen overheidsdiensten en de bij den volkswoningbouw betrokken architecten.
Het is in het algemeen belang, dat bij de uitvoering van het woningbouwprogramma van de komende jaren niet alleen aan de problemen van voorziening in arbeidskrachten en bouwmaterialen alle noodige aandacht wordt besteed, doch dat ook aan de projecten en in het bijzonder aan de indeeling van de woningen zoodanige eischen worden gesteld, dat een bestendiging, zoo niet voortgaande verheffing van het woningpeil wordt bereikt.
Er moeten niet slechts vele, doch ook goede woningen worden gebouwd. Zoowel uit het oogpunt van doelmatigheid als van schoonheid moet naar een zoodanig peil worden gestreefd, dat de woningen — vanzelfsprekend binnen het kader van hetgeen sociaal-economisch verantwoord mag heeten — zooveel mogelijk met de huidige inzichten en verlangens in overeenstemming zijn en dat voor een spoedige veroudering dezer woningen niet behoeft te worden gevreesd.
Wel worden reeds ingevolge de Woningwet door de gemeente voorschriften enz., vastgesteld nopens den aard

der bebouwingen en de nader aan woningen te stellen eischen, doch het is gebleken dat voorschriften alleen niet altijd voldoende zijn om goede woningen te verkrijgen. Het sterk wisselende gehalte van bij de Directie van de Volkshuisvesting ingediende plannen maakt het gewenscht, dat een aantal tekortkomingen, welke ondanks bovengenoemde voorschriften in de plannen zijn op te merken, met name worden genoemd om bij het maken van nieuwe plannen vermeden te worden. Hier zijn derhalve de bedoelde Wenken op hun plaats.
Het is niet de bedoeling, dat deze Wenken starre toepassing vinden. Het is namelijk zeer goed denkbaar, dat een bekwaam architect in afwijking van deze Wenken een zeer goede oplossing voor een bepaald probleem vindt, in welk geval die oplossing vanzelfsprekend aanvaardbaar is. Men zie deze Wenken dan ook vooral als een illustratie van den geest, waarin de bedoelde woningen ontworpen dienen te worden en niet als een poging tot ongezonde nivelleering. De strekking van deze voorloopige Wenken is dus algemeen richtinggevend. Het is de bedoeling, in de naaste toekomst meer positieve voorschriften te geven welke regionaal en plaatselijk zullen moeten worden uitgewerkt.

INLEIDING.

De eisch, dat woningbouw doelmatig en aesthetisch verantwoord moet zijn, kan naar verschillende gezichtspunten gesplitst worden.
Behalve dat men iedere woning op zichzelf kan bestudeeren, kan men haar ook beoordeelen in verband met de omgeving, hetgeen een der onderwerpen der stedebouwkunde is en als zoodanig niet rechtstreeks behoort tot het terrein van den architect. Toch moet de band tusschen bebouwingsplan en woningplan niet zonder meer worden doorgesneden. De architect heeft onder meer tot taak om den gedachtengang, het concept van den stedebouwkundige, te vervolgen, te interpreteeren en te voltooien — zonder natuurlijk zijn eigen artistiek uitingsvermogen te forceeren. Daar, waar woningbouw in groote complexen moet verrijzen, zal deze aanvulling van het werk van den stedebouwkundige een sterkere stedebouwkundige geaardheid verkrijgen. Wenken van uitgesproken stedebouwkundigen aard worden hier niet gegeven.
Ook de aesthetische zijde blijft in deze Wenken practisch buiten beschouwing.
Er resten dan nog de bewoonbaarheidseischen, zoowel in sociale, hygiënische als in andere opzichten, alsmede de meer technische eischen, die — in het belang van soliditeit, duurzaamheid, beperking van het onderhoud, enz. — aan de planindeeling, de bouwkundige constructie en de installaties behooren te worden gesteld. Ook deze soorten van eischen zijn weer niet streng te scheiden. Het zijn deze eischen, waarop de navolgende Wenken in hoofdzaak betrekking hebben.
Waar hier over eischen gesproken werd, dient nogmaals uitdrukkelijk vermeld te worden, dat deze geen streng bindend karakter hebben: aan vele dezer eischen kan op uiteenloopende wijzen voldaan worden. Voor de oplossing van deze problemen kan men slechts wenken aan de hand doen.
Terwille van de overzichtelijkheid zijn deze Wenken zooveel mogelijk naar de volgende indeeling gegroepeerd:

1e. Wenken van algemeenen aard (oriëntatie, bezonning, vormgeving, tuinen en erven).
2e. Wenken ten aanzien van de grootte der woningen (absolute grootte, differentieering naar de soort van het gezin, enz.).
3e. Wenken ten aanzien van de indeeling der woningen (bestemming, groepeering, afmetingen en vorm der verschillende ruimten).
4e. Wenken ten behoeve van de constructie en de afwerking van de woningen (meer in het bijzonder in belang van een goede bewoonbaarheid en voorts ter voorkoming van onnoodige kosten van onderhoud, herstel en vernieuwing).

1e. WENKEN VAN ALGEMEENEN AARD.

De Oriëntatie.

De beteekenis, welke thans algemeen aan een goede oriëntatie van de woning wordt toegekend, moet gezien worden als een gevolg van de betere hygiënische inzichten, die zich in de laatste tientallen jaren hebben verbreid.
De opwekkende psychische werking van zonbestraling behoeft geen nader betoog.
Voor het rijenhuis is het kenmerkend, dat slechts twee tegenover elkaar staande muren aan de buitenlucht grenzen en dus moeten dienen om het contact tusschen woning en buitenwereld tot stand te brengen.
Dit brengt met betrekking tot dagverlichting, bezonning en raamventilatie beperkingen met zich mede in vergelijking tot het vrijstaande of dubbele woonhuis. Een betere beschutting tegen afkoeling in het koude jaargetijde en in het algemeen tegen ongunstige weersinvloeden, alsmede een merkbare verlaging der terreinen bouwkosten, staan daar als voordeelen tenover.
Het kan voorkomen, dat bij de gunstige oriëntatie van den eenen gevel, de andere gevel ten aanzien van het zonlicht zoo ongunstig mogelijk gelegen is. Nu moet vooral de ligging van het hoofdwoonvertrek op het Noorden of Noord-Oosten vermeden worden; voorkeur verdient uiteraard de ligging van het hoofdwoonvertrek op het Zuiden en Westen. Ook de slaapkamers moeten bij voorkeur zelfs midden in den winter nog een straaltje zonlicht kunnen ontvangen. Het is gewenscht te streven naar oriëntatie van de slaapkamers op het Oosten, althans op den sector tusschen N.O. en N.W. (over Zuid.)
Indien de blokken, welke gebouwd worden een ongunstige oriëntatie hebben, dienen alle middelen overwogen te worden om de belangrijkste vertrekken van de woningen hiervan zoo min mogelijk de nadeelige gevolgen te doen ondergaan.
Middelen hiertoe kunnen o.a. zijn:

1. Het laag houden van — of het vergrooten van den afstand tot — in de nabijheid gelegen gebouwen.
2. Het gunstig plaatsen van de woning t.o.v. blijvende onderbrekingen in den tegenoverliggenden bouw.
3. Het maken van ramen in zijgevels bij onderbroken rijenbouw.
4. Het van voor- tot achtergevel doorgaande woonvertrek.
5. De verbinding van een woonvertrek met ongunstige oriëntatie door een glaswand met een gunstig georiënteerd tweede woonvertrek. Dit wordt geen fraaie oplossing geacht, maar is denkbaar in geval aldus een bijzonder aantrekkelijk uitzicht verkregen wordt.

Met nadruk zij er op gewezen dat de oriëntatie in den regel is vastgelegd in de stedebouwkundige regelingen,

doch dat het vraagstuk van de bezonning zich niet beperkt tot het kiezen van een hemelsrichting alleen, doch een complex vraagstuk is, dat ook nauw verband houdt met ligging (afstand en plaats, onbebouwde gedeelten) en hoogte (dakgoothoogte, hellingshoek van daken en nokhoogte) van de overige in de omgeving gelegen of geprojecteerde bebouwing. Er dient ook rekening gehouden te worden met de belemmeringen van lichtinval door muren, schuren, boombeplanting, luifels, balkons, dakgoten e.d. Ook geeft gesloten blokbouw eerder aanleiding tot genoemde bezwaren dan strookenbouw. In het algemeen is bij blok- en strookenbouw het ongeveer Noord-Zuid gerichte bouwblok zeer bevredigend t.a.v. oriëntatie en bezonning.

DE VORMGEVING IN HOOFDZAKEN.

In streken met een markant-streekeigen aantrekkelijke architectonische vormgeving verdient het alle aanbeveling de nieuwe projecten hiermede te doen harmonieeren. Waar het b.v. regel is de noklijn evenwijdig aan de straat te houden, volge men bij voorkeur dit voorbeeld. Voorts bedenke men, dat — onverminderd den eisch van aesthetisch harmonieeren van project met bestaande omgeving — een vrijstaand huis een meer individueel karakter mag vertoonen dan het rijenhuis.

TUINEN EN ERVEN.

Als een van de voordeelen van het eengezinshuis, geldt de aanwezigheid van een eigen tuin. Het is dus van belang, dat deze tuin voldoende grootte en een bruikbaren vorm heeft. In de hoeken van gesloten bouwblokken kan aan dezen eisch niet steeds in voldoende mate worden voldaan. Er wordt daarom aangeraden, geen gesloten bouwblokken toe te passen, of althans in de hoeken de bebouwing laag te houden, of niet uitsluitend voor bewoningsdoeleinden te bestemmen.
Het projecteeren van een gemeenschappelijken achtertuin moge soms voor étagewoningen op zijn plaats zijn, voor het eengezinshuis biedt het weinig voordeelen. Het is een van de voordeelen van het eengezinshuis t.o.v. de étagewoning, dat de bewoner van het eerstgenoemde soort woningen het uitsluitend beschikkingsrecht over zijn tuin heeft.
Ook kan het raadzaam zijn, in plaats van individueele voortuintjes een gemeenschappelyke groene strook vóór de woningen aan te brengen, met name indien blijkt, dat in het voorliggende geval individueele voortuintjes door verwaarloozing aan geen redelijke verlangens van welstand zouden voldoen, of door hun geringe diepte niet voldoende het karakter van een tuin kunnen verkrijgen.
Is de diepte ook voor een groene strook aan den kleinen kant, dan kan het aanbeveling verdienen de woningen van een langs den geheelen gevel loopenden stoep te voorzien.

2e. WENKEN TEN AANZIEN VAN DE GROOTTE DER WONINGEN.

Wegens de huidige schaarschte aan bouwmaterialen, het tekort aan bouwvakarbeiders en de hooge bouw- en andere kosten, dient in het algemeen de kubieke inhoud van nieuw te bouwen woningen binnen bepaalde grenzen beperkt te blijven.
Door voorts consequenter dan voorheen — althans voor de stedelijke bebouwingen — de grootte van de te bouwen woningen te differentieeren naar de werkelijke plaatselijke behoeften (de gezinsgrootte), zoodat geen te ruime, maar ook niet te enge behuizingen zullen worden gesticht, kan met de beschikbare hulpmiddelen (materialen en arbeidskrachten) een zich zoo goed mogelijk bij de behoeften aanpassende woningproductie verkregen worden.
Ten plattelande evenwel, houde men vrijwel uitsluitend de differentiatie beperkt tot die tusschen woningen voor normale volledige gezinnen en groote of zeer groote gezinnen, waaraan wellicht slechts enkele woningen voor bejaarden zijn toe te voegen.
De werkelijke plaatselijke behoeften, welke men moet kennen om tot de meest-gunstige differentiatie van de typen en het aantal van elk type der te bouwen woningen te komen, dienen afgeleid te worden uit de plaatselijke demografische gegevens — vanzelfsprekend rekening houdend met den aard en het aantal van elke soort bestaande woningen. Het is onjuist, zich hierbij te baseeren op regionale of landelijk demografische gegevens.

KLASSIFICATIE VAN DE GEZINNEN.

GROEP A: Alleenwonenden, onvolledige en kleine gezinnen:
A 1. gezinnen, bestaande uit niet meer dan twee personen, of A 2. uit echtparen met één kind.

GROEP B: Normale gezinen;
gezinnen bestaande uit man, vrouw en twee tot ten hoogste vier kinderen, alsook gezinnen, waarin de man of de vrouw ontbreekt doch met één kind meer.

GROEP C: Groote gezinnen;
Gezinnen, bestaande uit man, vrouw en vijf tot ten hoogste negen kinderen.

GROEP D: Zeer groote gezinnen;
Gezinnen, bestaande uit man, vrouw en tien of meer kinderen.
Uit de grootte van het gezin wordt de grootte van de woning afgeleid en in de eerste plaats het aantal en de grootte van de voor slapen bestemde vertrekken.
Hierbij wordt ervan uitgegaan, dat gemiddeld ⅔ van het tot een gezin behoorende aantal kinderen den twaalf-jarigen leeftijd nog niet bereikt heeft, waarvoor per hoofd met de helft van het voor personen van twaalf jaar en ouder geldende minimum oppervlak aan slaapvertrekken kan worden volstaan.
Het is echter geenszins voldoende voor grootere gezinnen dienovereenkomstig alleen maar de oppervlakte aan slaapvertrekken te vergrooten. Ook het hoofdwoonvertrek, de eventueele andere woonruimten, de keuken, de schuur, de kasten, enz., moeten naar evenredigheid ruimer ontworpen worden.
Voor de woningen voor alleenwonenden, onvolledige en kleine gezinnen (groep A) kan men een gedeelte van de woningen voor ouden van dagen en alleenwonenden inrichten met woonvertrekken met slaapgedeelten (zg. zit-slaapkamers), anderzijds zal de aanwezigheid van een tweede als logeer- of ziekenkamer te gebruiken slaapvertrek door de bewoners vaak gewaardeerd worden. In grootere woningen zal men zich gemakkelijker kunnen inschikken, door tijdelijk één van de slaapkamers als logeer- of ziekenkamer te bezigen.

WONINGINHOUDEN.

Bij het vaststellen van den woning-inhoud voor elk van de groepen A t/m D dienen de volgende normen te gelden:
voor woningen van het type Groep A:
van 125 tot 173 m³;
voor woningen van het type Groep B:
van 225 tot 290 m³; gemiddeld 260 m³
voor woningen van het type Groep C:
van 290 tot 350 m³; gemiddeld 320 m³;
voor woningen van het type Groep D:
van 360 tot 410 m³.
Bij deze woning-inhouden geldt voor elke groep telkens de laagste waarde voor zeer beknopt opgezette woningen zonder tweede woonvertrek en de hoogste waarde telkens voor woningen, die vrij ruim zijn opgezet en waarbij doorgaans wel een tweede woonvertrek aanwezig is. Maar bovendien is in deze cijfers verdisconteerd het verschil in (absolute) grootte van plaats tot plaats en van streek tot streek in den opzet van woningen. 1) 2)
De inhouden worden gemeten buitenwerks, boven den beganen grondvloer, waarbij de inhoud van schuurtjes — al of niet aan — of ingebouwd — niet is inbegrepen en evenmin de inhoud van keldertjes.
Ook een behoorlijke perceelsbreedte is noodzakelijk om tot een doelmatige woning te geraken. Zoowel de geriefelijkheid van den woningplattegrond als de bezonning, de dagverlichting en de ventilatie van de woning zijn gebaat bij een grootere perceelsbreedte dan hieronder als minimummaat wordt vermeld. Bij voorkeur overschrijde men dus deze minima.
Perceelsbreedte voor groep A1 (voor bejaarden en alleenwonenden 4,—m.
Perceelsbreedte voor Groep A2 (overige woningen van Groep A) 5,—m.
Perceelsbreedte voor Groep B (normale gezinnen) 5,25 m.
Perceelsbreedte voor Groep C en D (groote en zeer groote gezinnen) 5,25—7,— m.

DE GROOTTE DER VERTREKKEN (mede in verband met de differentiatie naar de gezinsgrootte).
De hier volgende wenken voor de grootte der vertrekken, houden verband met de reeds genoemde maatstaven voor den kubieken inhoud van woningen met dien verstande dat, door een zich strikt houden aan de hierna volgende minima bij rationeele indeeling en bouwwijze der woningen, nog een marge van ongeveer 10% op den inhoud der woningen aanwezig is. Aldus kan door goede bestudeering en uitwerking van de plannen der woningen deze 10% ten goede komen aan die onderdeelen, welker verruiming de geriefelijkheid der woningen verhoogt, zooals het opnemen van een tweede woonvertrek in het plan of het vergrooten van het vloeroppervlak van het hoofdwoonvertrek.

MINIMUMOPPERVLAKTE VAN WOONKAMERS.

Groep A: 13 m². opp. (minimum breedte 3.40 m).
Groep B: 16 m², opp. minimum breedte 3.50 m of 3.75 m, indien de stookgelegenheid tegen een der lange wanden wordt aangebracht.
Groep C: Vloeroppervlakte 18 m², breedte 3.75 m.
Groep D: Vloeroppervlakte 20 m² breedte 4 m tenzij een tweede woonvertrek aanwezig is, in welk geval men met 18 m², breedte 3.75 m kan volstaan.
EVENTUEEL TWEEDE WOONKAMER; vloeroppervlakte voor de groepen A en B ten minste 7 m², voor de groepen C en D ten minste 8 m². Minimum breedte 2.40 m.
KEUKEN: voor de groepen A en B ten minste 4.5 m² vloeroppervlak; voor groep C ten minste 6 m² vloeroppervlak, voor groep D ten minste 8 m² vloeroppervlak, met inbegrip van de gebruikelijke kasten.
Wordt de maaltijd in het hoofdwoonvertrek bereid, zoodat dit een woonkeuken is, dan moet in dit geval voor alle groepen het hoofdwoonvertrek ten minste 2 m² meer vloeroppervlak verkrijgen, terwijl tevens in deze gevallen een spoelkeuken (o.a. voor het doen van de wasch) aanwezig moet zijn.

MINIMUM VLOEROPPERVLAK VOOR SPOELKEUKENS.

Voor groep A en B: 3 m².
Voor groep C en D: 4 m².

MINIMUMOPPERVLAKTE VAN SLAAPKAMERS.

Slaapkamers voor echtparen (ouders-slaapkamer) 9—10 m², hetgeen bij gunstigen plattegrond voldoende ruimte biedt tot het bijplaatsen van een wieg of babyledikant, ook indien de ouders in lits-jumeaux slapen.
Eenpersoonsslaapkamers. Voor vertrekken met vaste kast (hang- en legkast) 4.5 m², voor vertrekken met losse kast (zooals in sommige streken des lands nog gebruikelijk is) 5 m² vloeroppervlak.
Meerpersoonsslaapkamers. Voor ieder persoon boven de 12 jaren 3.5 m², voor ieder kind beneden 12 jaar de helft hiervan, doch ten minste in totaal 7.5 m². Het is noodzakelijk het aantal en de grootte van de slaapkamers zoodanig te kiezen, dat de personen van verschillend geslacht van 12 jaar of ouder niet op een zelfde slaapvertrek aangewezen zijn. Het verdient de voorkeur dat kinderen beneden dien leeftijd hun kamer niet met oudere behoeven te deelen. Het verdient aanbeveling te streven naar beperking van slaapkamers voor meer dan twee personen.
De slaapvertrekken kunnen al naar de gezinsgroep in het algemeen het beste als volgt worden ingedeeld:

GROEP A1: zit-slaapkamer plus (tweede) eenpersoons slaapkamer, welke als ziekenkamer of logeervertrek dienst kan doen;

A2: oudersslaapkamer plus (tweede) eenpersoonsslaapkamer.

GROEP B: een oudersslaapkamer, een slaapkamer voor tenminste één persoon en een slaapkamer voor ten

1) Zoo zijn bijv. in Friesland de woningen veel beknopter dan in Limburg — ook afgezien van de gezinsgrootte —, in Leiden beknopter dan in Eindhoven of Hengelo.
Dit verschijnsel hangt samen met tal van factoren; niet alleen met de plaatselijke behoeften, die uit de locale demografische cijfers en uit den aard van den woningvoorraad zijn af te leiden, maar ook met de exploitatiemogelijkheden, de traditie, de huurprijzen die men kan en wil betalen, de kosten van den bouwgrond, enz.
Van deze factoren zal het ook afhangen of men voor een bepaald project den woninginhoud dichter bij de onderste of dichter bij de bovenste grens zal kiezen, afgezien nog van het feit, dat in de practijk in een blok woningen van dezelfde groep (A, B, C of D) een enkele woning wel eens een eenigszins afwijkenden inhoud zal hebben, bijv. wegens afwijkende architectonische vormgeving ter plaatse van een stedebouwkundig accent, of wegens afwijkende verkaveling der perceelen. Men kan bovenstaande inhoudsnormen dus zóó lezen, dat verlangd wordt om bijv. voor groep B (normale gezinnen) een doelmatige woning te bouwen in het kader van gemiddeld 260 m³ en dat, naar gelang van de plaatselijke omstandigheden, deze inhoudsmaat nog onderscheidenlijk tot uiterlijk 225 m³ verminderd en tot ten hoogste 290 m³ vergroot kan worden.

2) Ter oriënteering zij hier vermeld, dat voorloopig plannen voor middenstandswoningen niet goedgekeurd zullen worden, indien de inhoud, bepaald volgens de hier volgende alinea grooter is dan 500 m³.

hoogste drie personen. De eenpersoonsslaapkamer kan in geval van ziekte of bevalling welkom zijn.
GROEP C: een oudersslaapkamer en drie à vier kinderslaapkamers, bij voorkeur voor niet meer dan drie kinderen en waarvan één bij voorkeur een eenpersoonsslaapkamer mede met het ook op ziekte, enz.
GROEP D: dergelijke woningen voor uitzonderlijk groote gezinnen verdienen de speciale aandacht van den architect, die van geval tot geval zal moeten nagaan hoe de verdeeling het beste geschiedt.

DE DOUCHE- OF WASCHRUIMTE.

De opneming in de woning van een dergelijke ruimte beteekent een groote hygiënische vooruitgang en moet stellig aanbevolen worden, indien de plaatselijke omstandigheden niet tot ontoelaatbare verhooging van de bouwkosten leiden.
Uiteraard zal de sanitaire inrichting van deze ruimte zich voorshands in zeer vele gevallen tot het meest noodzakelijke moeten beperken, t.w.: een waschbak van flinke afmetingen en eventueel een douchebak in den vloer van ten minste 70 × 70 cm.
Het vloeroppervlak zij ten minste 1.5 m².
Door het aanbrenggen van een waschtrog kan de ruimte, vooral als zij op den begane grond is gelegen, geschikt gemaakt worden voor het doen van de gezinswasch.
De douchecel dient bij voorkeur toegankelijk te zijn vanuit gang of portaal.

VASTE KASTEN.

Doelmatig over de woning verdeeld, moet een voldoende aantal vaste kasten aangebracht worden, bij voorrkeur in ieder vertrek tenminste één. Op doelmatige afmetingen van deze kasten wordt bij de beoordeeling der plannen speciaal gelet.

PRIVATEN.

Privaten zonder waterspoeling passe men alleen toe, indien waterspoeling niet te verwezenlijken is. Dergelijke privaten moet men bij voorkeur van een beweegbaar op de buitenlucht uitkomen raam voorzien.
Een privaat met waterspoeling plaats men het beste nabij de trap, welke den beganegrond met de verdieping verbindt. Plaatsing in een badkamer of douchecel is ongewenscht indien de woning niet nog een W.C. bevat.

SCHUUR OF LOODS. Gewenschte minimum inhoud:

Voor woningen voor groep A: 12 m³; id. groep B: 16 m³ id. groep C: 20 m³ en id. groep D: 24 m³.
Op het platteland zal het gewenscht en vaak noodzakelijk zijn deze minima belangrijk ruimer te nemen, terwijl voor landarbeiders en dergelijke, die ten deele in vrijen tijd voor eigen voorziening voedsel kweeken nog grootere en meer gedifferentieerde schuurruimte noodig zal zijn, terwijl anderzijds landarbeiderswoningen gekenmerkt zijn door specifieke vereenvoudigingen in den plattegrond.

WINKELWONINGEN.

In hoeverre de bouw van winkels noodzakelijk of toelaatbaar is, hangt af van de plaatselijke omstandigheden en het geven van aanwijzingen dienaangaande valt onder de competentie van de gemeentelijke instanties, doch wat de huisvesting betreft kan men onderscheid maken tusschen winkels zonder woning voor den winkelier en winkels met bebehoorende woning, waarbij voor de eerstgenoemde soort behalve de winkelruimte een verwarmbaar dagbverblijf met bergruimte, W.C., toilet en garderobe onmisbaar is; voor de tweede soort moet de woning aan alle voor een normale woning te stellen normen voldoen met dien verstande dat zij van den winkel uit toegankelijk mag zijn, zoodat de winkel als toegangsportaal tot de woning fungeert.
Voor landelijke gebieden zijn winkels zonder woning niet doelmatig.

(Wordt vervolgd)

PRIJSVRAAG GEDENKTEEKEN TE ROTTERDAM

BEANTWOORDING VAN VRAGEN, GESTELD DOOR AANVRAGERS VAN HET PRIJSVRAAGPROGRAMMA

VRAAG 1. Artikel 7.

Hoe zal de breede laan genoemd in dit artikel loopen? Welk doel heeft deze laan? Hangt dit samen met het onderwerp van deze prijsvraag en moet de ontwerper de plaats aangeven?

ANTWOORD. Het doel van deze laan is groepen wandelaars tot het monument te voeren. De ontwerper is vrij een suggestie inzake het beloop van dezen weg aan te geven.

VRAAG 2.

Uit de zinswending valt op te maken, dat het gebouw in het midden van de Heuvel (Café-Restaurant Bellevue) zal verdwijnen. Is dit juist? Mag de ontwerper er op rekenen, dat in de nabije toekomst, in ieder geval vóór het monument uitgevoerd zal worden, dit gebouw verdwenen is? Zoo ja, bestaat er dan niet het gevaar, dat deze „nabije toekomst" zeer ver verwijderd zal zijn in verband met loopende contracten van den exploitant?

ANTWOORD. De ontwerper kan, zoo hij dit wenscht, er rekening mede houden, dat Café-Restaurant Bellevue wordt geamoveerd, indien de ontwerper noodig vindt dat dit voor de totstandkoming van het monument gewenscht is.

VRAAG 3.

Op de situatie blz. 5 komt op de kade een gebouwtje voor nabij een aanlegsteiger. Is dit toekomst of verleden?

ANTWOORD. Het gebouw hier bedoeld is thans niet meer aanwezig.

VRAAG 4.

De op pag. 5 bij de situatie voorkomende schaal komt niet overeen met die van de teekening no. 2. De laatstgenoemde is waarschijnlijk de juiste?

ANTWOORD. De schaal op teekening no. 2 moet worden aangehouden.

VRAAG 5. Artikel 9.

Wat verstaat U onder volledig contact met de rivier?

ANTWOORD. Het gedenkteeken moet binnen het Heuvelterrein worden opgericht. Het is dus niet mogelijk, dat het aan de Nieuwe Maas wordt geplaatst, toch wordt van den ontwerper verlangd, dat zijn ontwerp zich in geestelijk opzicht richt naar de rivier.

VRAAG 6.

Zijn de peilen, aangegeven op teekening blad No. 2 ten opzichte van A.P. (N.A.P.)?

ANTWOORD. Ten opzichte van N.A.P.

VRAAG 7.

Bestaat er bij Gemeentewerken reeds een vast plan voor aanleg of verbreeding van de laan „die vanuit het NW tot aan de Heuvel zal loopen, enz." of is de ontwerper vrij t.a.v. zijn plan deze laan te projecteeren?

ANTWOORD. Zie beantwoording vraag 1.

VRAAG 8. Artikel 9c.

Uitlegging van het door ons gespatieerde wooord „volledig". Wordt hiermede bedoeld, dat de bouw zich tot aan de rivier zou uitstrekken, of moet deze volledigheid worden opgevat in den zin van dat de geest van het ontwerp zich ook sterk naar de rivier richt zonder daaraan practisch verbonden te zijn?

ANTWOORD. Zie beantwoording vraag 5.

VRAAG 9.

Wordt gips toegewezen voor het maken van de ontwerpstukken?

ANTWOORD. Ja. (De ontwerper dient zich hiertoe te richten tot de Directie van het Plaatselijk Bureau voor den Wederopbouw, Veemarkt 2, te Rotterdam).

VRAAG 10. Artikel 7.

De hoogte van ventilatiegebouw zou 30 meter bedragen; volgens teekening no. 1 is deze hoogte echter 35 meter. Welkemaat is de juiste?

ANTWOORD. De hoogte van het ventilatiegebouw moet worden aangehouden, zooals deze op teekening no. 1 is aangegeven.

VRAAG 11.

Indien het ontwerp zou leiden tot amoveering van het bestaande Café-Restaurant op de Heuvel, moet dan de waarde daarvan vergoed kunnen worden uit de volgens art. 10 beschikbare bouwsom van ƒ 100.000.—?

ANTWOORD. Neen.

VRAAG 12.

Is de ontwerper vrij in de schaal van de volgens art. 11a en b te leveren teekeningen?

ANTWOORD. Ja.

VRAAG 13.

Mag het model, genoemd onder art. 11 d ook van ander materiaal dan gips vervaardigd worden?

ANTWOORD. Ja.

VRAAG 14.

Is het voldoende alleen de vereischte teekeningen in te zenden (de voltallige plannen overzichtelijk geteekend)?

ANTWOORD. De in art. 11 van het Prijsvraagprogramma genoemde stukken moeten worden ingeleverd.

VRAAG 15.

Is het verplichtend, dat de inzender een gipsmodel inzendt, daar voor velen zich hierbij groote moeilijkheden kunnen voordoen?

ANTWOORD. Het in art. 11 van het Prijsvraagprogramma genoemde model moet worden ingeleverd, doch mag, (zie beantwoording vraag 13) ook van een ander materiaal worden gemaakt.

VRAAG 16.

Bestaat de vrijheid om het trottoir onderlangs de Heuvel en een aansluitend gedeelte van de rijstraat van de Parkkade door het monument in beslag te laten nemen?

ANTWOORD. Neen, dit is niet geoorloofd.

VRAAG 17.

Wat is de Heuvel?

ANTWOORD. Onder de „Heuvel" wordt verstaan de heuvelrug, welke gelegen is tusschen het zuidelijk deel van de Heuvellaan en de Parkkade.

VRAAG 18.

Wat is het Heuvelterrein?

ANTWOORD. Het Heuvelterrein bedoeld in deze Prijsvraag is de Heuvelrug, genoemd in de beantwoording van vraag 17.

VRAAG 19.

Wat zijn de taluds van het Heuvelterrein?

ANTWOORD. Kan als bekend worden aangemerkt.

VRAAG 20.

Welke waarde moet worden toegekend aan de uitdrukking „ongeveer binnen"?

ANTWOORD. Tusschen zuidelijk deel Heuvellaan en de Parkkade.

VRAAG 21.

Waar loopt de tunnel?

ANTWOORD. Tusschen westelijk deel Heuvellaan en Parkhaven.

VRAAG 22.

Mag worden aangenomen, dat het gebouw „ongeveer midden op den rug van de Heuvel" zal worden geamoveerd?

ANTWOORD. Zie beantwoording vraag 2.

VRAAG 23.

Mogen er gegevens verwacht worden van het oostelijk deel van de Heuvel?

ANTWOORD. De jury is van meening dat voldoende gegevens zijn verstrekt.

VRAAG 24.

Hoe hoog zijn de boomen op de Heuvel?

ANTWOORD. Zie teekening No. 1.

VRAAG 25.

Mogen er nog uitgebreider situatieteekeningen worden verwacht?

ANTWOORD. Zie beantwoording vraag 23.

VRAAG 26.

Is de Parkkade een verkeersweg of een loswal?

ANTWOORD. De Parkkade wordt zoowel voor verkeersweg als voor loswal gebruikt.

ALGEMEEN.

Men wordt verzocht er nota van te willen nemen, dat het secretariaat met ingang van 1 October verplaatst is naar de Rochussenstraat 47c, (telefoon: 25505.)

VERGADERING AFDEELING B.I'S VAN DE VEREENIGING VAN DELFTSCHE INGENIEURS

„De Afdeeling Bouwkundig Ingenieurs van de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs zal Zaterdag 9 November a.s. te 10.30 uur een ledenvergadering houden te Den Haag, Prinsessegracht 23, gevolgd door een voordracht van den Heer W. M. Dudok, over het nieuwe stadsplan van Den Haag."

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A.

De Ledenvergadering van den B.N.A. zal worden gehouden op

ZATERDAG 14 DECEMBER 1946

des voormiddags 10.30 uur in het GEBOUW TIVOLI TE UTRECHT.

ACTIE TEGEN DE WEERMACHTS-AANNEMERS

Het „Bureau ter behartiging der belangen van de aannemers en bouwers, die geen werk hebben uitgevoerd voor de Duitsche Weermacht" heeft zich tot alle Burgemeesters in Nederland gewend met het volgende:

AAN ALLE BURGEMEESTERS IN NEDERLAND!

Edelachtbare Heeren,

Een groote groep van Aannemers en Bouwers, die zich tijdens de bezetting van elke medewerking aan den vijand onthouden hebben, verkeerden in de gedachte, dat na de bevrijding de woorden gesproken door Hare Majesteit de Koningin, welke luidden, dat voor die onvaderlandslievende schobbers geen plaats meer zou zijn in de maatschappij, (hiermede doelende op hen, die hand- en spandiensten verleenden aan den vijand) waar gemaakt zouden worden.

Daar de organisaties van werkgevers in de Bouwindustrie niet onmiddellijk in eigen gelederen tot zuivering overgingen, was dit de oorzaak, dat bovengenoemd Bureau werd opgericht, met het doel, langs wettigen weg tot uitschakeling der Weermachts-Aannemers te komen.

Met alle instanties, die hiermede ook maar iets te maken hadden, werden besprekingen gevoerd, een Persconferentie werd gehouden in de maand Februari te Amsterdam, met als gevolg dat een Open Brief aan de Regeering werd gezonden, zoo mede aan alle autoriteiten, die met aanbestedingen te maken hadden, dus ook aan de heeren Burgemeesters en in de groote plaatsen aan de Directeuren van Gemeentewerken.

Hoewel het ons gelukte hier en daar door middel van besprekingen en door het zenden van telegrammen successen te boeken, was het ons tot op heden niet mogelijk een Regeeringsuitspraak te verkrijgen om de Weermachts-aannemers uit te schakelen, voordat de Centrale Zuiveringsraad voor de Bouwindustrie een uitspraak zou hebben gedaan.

Wel is er op 7 Juli 1945 een circulaire verzonden door het College van Commissarissen voor den Wederopbouw, dat principieel gebleven Aannemers de voorkeur moesten hebben en allen een verklaring moesten onderteekenen, dat zij niet voor de Weermacht hadden gewerkt, maar toch werden aan Weermachts-aannemers werken door de Overheid opgedragen.

Het is begrijpelijk, dat wij ons ook wendden tot het Directoraat-Generaal voor Bijzondere Rechtspleging omdat zeer vele Weermachts-aannemers voor het Tribunaal moeten verschijnen, en van dit Directoraat-Generaal mochten wij na besprekingen en gehouden correspondentie het volgende schrijven ontvangen, hetwelk wij van voldoende belang achten om dit aan allen die met aanbestedingen en gunningen te maken hebben, kenbaar te maken. Dit schrijven luidt als volgt:

Uw brief van 21 Augustus 1946, no. 1511 aan den Procureur-Fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te 's-Hertogenbosch werd heden op de vergadering van Procureurs-Fiscaal besproken.

De Procureurs-Fiscaal zijn in beginsel ervan overtuigd, dat zij, die voor de Weermacht hebben gewerkt, niet in aanmerking behooren te komen voor Regeeringsopdrachten. Zij zijn bereid ter uitvoering van de treffen overeenkomst van het Ministerie voor Wederopbouw de noodige adviezen betreffende de collaboratie van Aannemers te geven of door de Politieke Recherche-afdeelingen te doen geven.

Voor zoover aannemers, die niet voor de Weermacht hebben gewerkt, gedupeerd zijn door het feit, dat de collaborateurs in het bezit zijn gekomen van kapitaal en materialen, terwijl de „goede" aannemers hun materialen tijdens de bezetting zagen verloren gaan, zijn zij bereid te bevorderen, dat ten behoeve van deze „goede" aannemers de materialen van collaborateurs door den Minister van Economische Zaken worden gevorderd.

De Procureurs-Fiscaal raden U aan zich te dezer zake met dezen bewindsman in verbinding te stellen.

De Directeur-Generaal voor Bijzondere Rechtspleging,
was geteekend,
Mr. B. I. A. A. TER VEER.

Deze uitspraak is voor ons van groot belang en wij hebben deze dan ook direct kenbaar gemaakt aan Hare Majesteit de Koningin, den Minister President, den Minister voor Wederopbouw, het Beheersinstituut en den Minister voor Economische Zaken.

Ook hebben wij den Directeur-Generaal voor Bijzondere Rechtspleging een schrijven gezonden en aan allen het verzoek gedaan, om met zeer grooten spoed een Regeeringsbesluit in dien zin te nemen.

Wij zijn echter van meening, dat aan de uitspraak der heeren Procureurs-Fiscaal moet worden voldaan en verwachten dus dat men, voor men tot een aanbesteding overgaat, zoowel openbaar als onderhands zich eerst wendt tot het Directoraat-Generaal, of de P.R.A.-bureau's in de omgeving, voor inlichtingen, wie wel en niet moet worden toegelaten, opdat eindelijk geen mogelijkheid meer besta, dat aan Weermachts-aannemers werk wordt opgedragen.

Namens het Bestuur en de Commissie van Bijstand en namens allen, die tot ons Bureau behooren, dringen wij er met klem op aan, dat allen, die adviezen tot het verstrekken der vergunning moeten geven, zich er van bewust zijn, dat op hen de dure plicht rust, te zorgen, dat deze aannemers worden geweerd, totdat de Centrale Zuiveringsraad voor de Bouwindustrie een uitspraak heeft gedaan.

Hoogachtend,
Namens het Bestuur en de Commissie van Bijstand,
L. EVERTSEN, secr.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS, J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — **29 OCTOBER 1946, No. 27**

In verband met de behandeling van het vraagstuk der Selectie te bespreken op de a.s. Ledenvergadering op 14 December a.s. te Utrecht, zijn hieronder twee artikelen opgenomen, een van Prof. Ir. H. T. Zwiers en het andere van Ir. A. Rothuizen over dit onderwerp.

SELECTIE OF GEEN SELECTIE

Het Bestuur van den B.N.A. vraagt mij mijn meening kenbaar te maken over selectie, daarbij blijkbaar doelende op het begrip selectie zooals dat in de statuten van den B.N.A. tot uiting komt, in de strekking van artikel 5, dat de leden onderscheidt in gewone en buitengewone leden en de artt. 53, 54 en 55, die de taak bespreken van de Commissie van Selectie.

De bedoeling van de onderscheiding in gewone en buitengewone leden in de statuten is duidelijk; zij beoogt een definitie van het werkgebied van de leden, gebaseerd op hun mate van vakbekwaamheid. Immers er wordt ondersteld een volledige bevoegdheid voor de gewone leden, dat zijn zij, die volledig voldoen aan de normen van het Architectenregister en een onvolledige bevoegdheid voor hen, die niet volledig aan de gestelde normen voldoen maar toch — op grond van overgangsbepalingen — tot inschrijving in het Register zijn toegelaten.

Wanneer ik mijn oordeel over het hier bedoelde begrip selectie wil motiveeren, dan zal het noodig zijn de geschiedenis op te halen en ons eerst weer voor oogen te stellen hoe de bewuste artikelen indertijd bedoeld zijn en hoe zij in de Statuten terecht zijn gekomen.

Het is immers voor de hanteering van een wet van het grootste belang om te weten niet alleen met welke bedoeling zij tot stand kwam maar ook waarom de verschillende wetsartikelen zoo en niet ander werden geredigeerd.

Voor de interpretatie van een wet zijn bijv. de discussies in het parlement dikwijls uiterst leerzaam.

De geschiedenis van de B.N.A.-statuten kan in het kort als volgt worden samengevat.

In de jaren voor den oorlog is hard gewerkt aan de propaganda voor de architectenwet. Een struikelblok voor het tot standkomen van deze wet bleek in vele opzichten het feit dat de architecten in meerdere vereenigingen waren georganiseerd, die elkaar niet kenden of elkaar niet wilden kennen. Pogingen om de tegenstellingen te overbruggen waren in 1939 echter zoover gevorderd dat de verwachting gewettigd leek dat men zoo al geen fusie dan toch een samenwerking van de verschillende architectenorganisaties op het punt van de toepassing van een Architectenwet zou kunnen verwachten. Tezelfdertijd nam Minister Bolkestein het initiatief tot het samenstellen van een ontwerp Architectenwet, welke in het begin van 1940 gereed kwam en op het punt stond aan het parlement te worden aangeboden. Op dat oogenblik kwam de oorlog. De onderlinge besprekingen over het samengaan van de verschillende architectenorganisaties werden voortgezet, algemeen werd het belang van een gezamenlijk optreden der architecten ingezien, maar wat men gehoopt had, om aan den Minister op het oogenblik dat hij zijn wetsontwerp bij de Kamer indiende, te kunnen mededeelen, dat de architecten hun verdeeldheid ten aanzien van vakorganisatie en vaksaneering hadden overwonnen en bereid waren gezamenlijk achter zijn wetsontwerp te staan en de toepassing ervan te ondersteunen, kon uiteraard niet meer plaatsvinden, want één van beide partijen het wetgevende apparaat, was in Nederland vervallen.

In overleg met den toen nog in functie zijnden Secretaris-Generaal van het Departement van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen, Prof. Mr. G. van Poelje, werd besloten de pogingen tot éénwording met de grootst mogelijke kracht door te zetten en indien deze resultaat zouden opleveren, de gereedliggende Architectenwet-Bolkestein zelf in eigen kring in te voeren via een opneming van den letterlijken tekst van deze wet in de statuten van de nieuwe organisatie.

Zoo kon het gebeuren dat toen de fusie tot stand kwam in de statuten werd opgenomen geacht een „Reglement van het Architectenregister" dat letterlijk correspondeerde met de Architectenwet, behoudens de vervanging van de woorden „de Minister" door „het Bestuur van den B.N.A." In feite werd daarmede een taak, die regeeringstaak behoorde te zijn, ingevolge het ontbreken van die regeering, door de organisatie van de bedrijfsgenooten overgenomen. Daarnaast werd bij de verschillende besprekingen, die aan de totstandkoming van den nieuwen B.N.A. voorafgingen, duidelijk naar voren gebracht, dat de ontworpen architectenwet op enkele punten nog leemten vertoonde, welke in hoofdzaak een gevolg waren van het feit dat de wet in wezen

titelbescherming en geen beroepsbescherming beoogde. Teineinde in deze leemten te voorzien, is toen aan de toepassing van het architectenregister een uitbreiding gegeven in den vorm van de selectie, d.w.z. er werd bepaald dat voor degenen, die niet ten volle aan de gestelde normen zouden voldoen ook het werkgebied als architect niet volledig zou kunnen zijn. Daarbij is uiteraard gedacht aan een onderscheiding van de bouwwerken naar hun belangrijkheid, hetzij door hun aard, hetzij door hun situatie, en is gedacht aan een beperking van het werkgebied der buitengewone leden tot de meer eenvoudige opgaven van dagelijkschen aard.

Wanneer men mij nu vraagt of deze uitbreiding van de titelbeschermingswet juist was, dan moet ik daarop antwoorden, dat ik deze uitbreiding nog steeds volkomen juist en noodig acht. Maar ik moet daaraan toevoegen dat zij naar mijn meening thuis behoort in de sfeer en in het kader van een wettelijke regeling. En hiermede raken wij de kern van de zaak. Nederland is nu anderhalf jaar bevrijd en het wordt meer dan tijd dat de organisatie van de architecten de taak die zij noodgedwongen overnam toen het overheidsapparaat uitviel, aan dé overheid teruggeeft. Dat op het oogenblik een architectenwet nog altijd ontbreekt is voor een land dat zooveel te doen heeft aan wederopbouw, en zooveel zal moeten presteeren om zijn rol in de wereld te kunnen blijven spelen, in hooge mate bedenkelijk. Dat de B.N.A. zijn „Reglement op het Architectenregister" blijft hanteeren, is een uitvloeisel van die bedenkelijke situatie. Maar het zal naar mijn meening onjuist zijn, nu ook de verdere uitbreidingen, die de wet behoeft, om van een titelbeschermingswet een beroepsbeschermingswet te worden, niet als onderdeel van wetgevende taak te beschouwen maar ook deze uitbreiding in handen van de organisatie van de bedrijfsgenooten te houden.

Nu wij weer een regeeringsapparaat hebben, moeten wij weer duidelijk gaan onderscheiden wat regeeringstaak en wat organisatietaak is. Naar mijn meening zal inderdaad beroepsbescherming zoowel als afbakening van werkgebieden op grond van volledige of onvolledige bekwaamheid noodig zijn. Maar deze mogen niet berusten op overwegingen van groepsorganisatorischen aard en zij hebben alleen zin, wanneer zij door de vertegenwoordiging van het algemeen belang worden ingesteld en gehandhaafd.

Zoolang dat niet kon, was de eenige weg, een noodgedwongen détournement de pouvoir, met als konsekwentie, een in eigen boezem onderscheiden van twee soorten van leden. Op het oogenblik liggen de zaken anders en heeft datgene wat met de selectie werd beoogd, de onderscheiding der werkgebieden, alleen zin als onderdeel van een door de overheid gegeven wettelijke regeling. Het middel dat een regeling door de organisaties noodig had, de onderscheiding in gewone en buitengewone leden, dient dan ook te vervallen, zoodra de regeling zelf niet meer een zaak van de organisatie maar een zaak van de overheid is. Ik meen dus, dat de selectie als begrip moet blijven bestaan en in een wettelijke regeling moet worden opgenomen maar dat de onderscheiding in het vereenigingsverband met zijn uiteraard hatelijke konsekwenties dient te vervallen. In het verband van den nieuwen B.N.A. moeten wij als gelijken tegenover en naast elkaar staan en niet op grond van onze wettelijke bevoegdheden onderscheiden en verdeeld zijn. Ik wil dus in overweging geven om bij de regeering aan te dringen op een spoedige totstandkoming van een meer volledige architectenwet, welke titel- en beroepsbescherming en een definitie van de werkgebieden omvat, en om in eigen kring, ook, zoolang deze nog niet tot stand gekomen mochten zijn, niet verder te gaan dan de toepassing van het „Reglement op het Architectenregister," (dat is in wezen de titelwet-Bolkesteyn) en dus de onderscheiding van de in het Register ingeschrevenen, in gewone en buitengewone leden, onmiddellijk te doen vervallen.

Prof. Ir. H. T. Zwiers.

SELECTIE OF GEEN SELECTIE

Blijkens haar annonce in het B.W. van 20 Augs. l.l. acht het Dag. Bestuur het noodzakelijk het vraagstuk van de selectie op een speciaal te beleggen ledenbijeenkomst zo spoedig mogelijk principieel aan de orde te stellen. Als voorstander van de selectie vraagt het D.B. mij een inleiding ter voorbereiding van de besprekingen op die vergadering in het vertrouwen dat ik daardoor de discussie over dit principiële punt van onze vakorganisatie op een behoorlijk peil en met volledige kennis van zaken zal bevorderen.

De B.N.A. — zo besluit het D.B. — moet de beslissing hierover in volle vrijheid en in volle bewustheid van alle aspecten van het vraagstuk kunnen nemen.

Het komt mij voor, dat deze introductie al te veel de schijn bij zich heeft van de voorstelling ener materie, die tot dusver onder ons nog niet principieel of principieel genoeg zou zijn bekeken en waarover nog geen beslissing zou zijn gevallen, c.q. geen beslissing zou zijn gevallen in volle vrijheid en met volle bewustheid. Ik ga een beroep doen op de historie om deze schijn weg te nemen en reken het mij tot een plicht dit historisch aspect ter bereiking van het gevraagde „behoorlijk peil" van discussie te belichten. Praten wij daarna over de materiële zijde van het vraagstuk en de wenschelijkheid de selectie door te voeren.

1. Met de aanhaling van de eerste zin van dit artikel was ik niet volledig. Het D.B. acht het noodzakelijk het vraagstuk van de selectie zo spoedig mogelijk na 15 Sept. principieel aan de orde te stellen.

In het B.W. no 3 van 5 Maart 1946 schrijft het D.B.: „De registratie en de selectie van deze groep toegelatenen (tot de vereniging op 19 Juni 1941. R.) moeten op grond van de huidige Statuten haar beslag hebben gekregen uiterlijk 15 September 1946".(spat. van mij. R.)

Met het optreden van het huidige Bestuur is bedoeld te treden in de taak van het Bestuur dat in de zomer 1941 door de handlangers van den bezetter uit zijn functie was ontzet en dat blijkens de verantwoording van het huidige D.B. in B.W. no 1 van Dec. 1945 „krachtens een te Londen genomen Regeringsbesluit de leiding van den B.N.A. automatisch opnieuw in handen" kreeg. Ik erken het noodrecht van de huidige formatie en waardeer het initiatief om den Bond nieuw leven in te blazen. In een d.d. 5 Juli 1945 aan de Kringen gezonden rondschrijven stelt het D.B. „dat zich met de voorlopige waarneming van de Bestuurstaak en de afdoening van de lopende zaken" belastte aan de leden voor „met het verzoek, in het belang van een regelmatige overgang van den Bond naar een nieuwen en, naar wij hopen en vertrouwen, betere toestand, zijn niet op enigerlei statutaire bepalingen berustende activiteit te willen honoreren tot tijd en wijle dat de Bond, na behoorlijke overweging der nieuwe voorstellen (bedoeld is hier een vernieuwde opstelling der Statuten) daarover in vrijheid zal kunnen oordelen".

In dit verband is het nuttig ons met art. 119 der Statuten te herinneren dat „de taak van het voltallige voorlopige Hoofdbestuur bestaat, naast de in art. 47 omschreven taak, in het volgens deze Statuten opbouwen van de organisatie der Vereniging".

Van essentieel belang voor de opbouw van de vereniging is de in art. 5 der Statuten gegeven constructie van het lidmaatschap en de in dit kader voor de uitvoering onontbeerlijke „vaste commissie (ex. art. 52) van selectie".

Ik ontken, dat de Statuten in 1940 onder „zekeren druk" tot stand zijn gekomen, althans onder zodanige druk, dat de statue der vereniging daaronder wezenlijk of principieel zou hebben geleden. Dit druk-argument wordt door het D.B. gehanteerd in het B.W. no 1 van Dec. 1945 om de weg voor aanpassing van de Statuten aan de Richtlijnen van de Federatie (van Beroepsverenigingen van Kunstenaars) te effenen. Het denkt er dan niet over eenzelfde argument ter verwijdering van de selectie te gebruiken. Integendeel in Febr. '46 (B.W. no 1) vermeldt de publicatie onder het hoofd „De aanstaande Registratie der Architecten": „Gelijktijdig (met de inschrijving in het Register door den Arch. Raad) zal dan echter de commissie van Selectie..... optreden om na te gaan wie der buitengewone leden op grond van het bepaalde in art. 5 gewoon lid kunnen worden".

Het prachtige rapport over de architectenopleiding, ondenkbaar zonder de selectie-gedachte op de basis der Statuten, wordt met hartelijke instemming van het Bestuur aangeboden en het valt niet moeilijk uit meer publicaties en uitlatingen aan te tonen dat de in de Statuten neergeslagen opvattingen tot voor kort de onversperde weg naar de volledige organisatie aangaven.

Ik ontken eveneens dat deze opvattingen in 1940 zonder voldoende bewustheid van zaken zijn aanvaard. Het tegendeel behoeft bewijs en ik wil niet vervelender worden dan nodig is met nog meer citaten.

Uit de annoncering van dit artikel door het D.B. is gebleken (wat tot schrik en verbazing van velen onverwacht reeds eerder bekend werd) dat de Arch. Raad de selectie (naar vakbekwaamheid) had geschrapt, dat er in den B.N.A. een merkbare stroming is die geen heil ziet in onderscheiding der leden, dat na een diepgaande bespreking tussen Arch. Raad en D.B. een meerderheid aanwezig bleek met bezwaar tegen de selectie en dat daarom noodzakelijk zou zijn, wat bij de aanvang van dit artikel is weergegeven. Met alle waardering voor de reuzen-arbeid van het D.B. gedurende de herstelperiode tot nu toe, de moed en het uithoudingsvermogen om bij de huidige vakmoeilijkheden de Bondszaken te willen drijven, — dit is in het licht van de historie, zoals ik die boven weergaf, aan alle kanten fout.

Bestuur noch Arch. Raad hebben het recht zich t.a.v. de Statuten discretionnair te gedragen. Doen zij dit, dan geschiedt dat met aangematigde macht. Integendeel, het Bestuur heeft met de aanvaarding van de waarneming van de Bestuurstaak op zich genomen de Vereniging op te bouwen op de grondslag der Statuten! Zijn fantasie zal zich volgens de regels van het spel binnen de grenzen daarvan moeten houden.

Wanneer het die Statuten niet juist meer acht, dan kan het wijziging voorbereiden en voorstellen, echter volgens de daartoe in de Statuten gegeven procedure. Wordt deze democratische methodiek het Bestuur te ingewikkeld, of, zoals dat vandaag snel heet, reactionnair of formalistisch dan handele het niet (met een variant) naar het „Weil die Demokratie ist grosz und gut, so soll sie sterben", maar zegge: „Het spijt ons zeer aangeslotenen (we zijn immers nog geen leden!), maar we kunnen de verdere opbouw der Vereniging op de basis der Statuten niet voor onze verantwoording nemen, we vinden het ook niet prettig en juist om maar te doen alsof en hebben daarom de eer U onder dank voor het genoten vertrouwen (facultatief, niet verplicht) te groeten."

Daar komt meer bij. Of er een meerderheid in een gecomb. verg. van A.R. en D.B. is tegen selectie is wetenswaard (vooral wanneer zoals hier de besprekingen diepgaand zijn geweest), maar voorlopig niet meer. Het is vanzelfsprekend geen motief om de Statuten opzij te zetten. „Merkbare" stromingen onder de leden of kringen zijn grootheden in vago, zoiets als gecamoufleerd geschut. Wanneer de leden straks, als zij leden zijn, anders willen dan zij in 1940 wilden, dan zal dat na een echte ledenvergadering moeten blijken en in dat geval ben ik bij voorbaat een goed verliezer. Maar nu niet. Om en echte ledenvergadering, die over de Statuten niet alleen kan handelen maar ook beslissen, te krijgen, is vooraf registratie en selectie nodig. Waarom heeft het Bestuur de vaste commissie van selectie niet „gelijktijdig", zoals hetzelf nodig oordeelde, met de aanvang der registratie aan het werk gezet? Met het nalaten van wat krachtens zijn duidelijke taak behoorde te worden gedaan, is reeds voor een belangrijk deel tegengesteld aan de overeenkomst per Statuten beslist over wat het D.B. na 15 Sept. wil gaan laten bepraten door een vergadering die alleen recht zou hebben daar te zitten en te praten nadat gebeurd zou zijn wat voor haar samenstelling is overeengekomen.

Ik wil geen parallel trekken met de wijze waarop vandaag de dag met de wet, accoord van volksgemeenschap, hier en daar wordt omgesprongen. Het „Ieder Nederlander wordt geacht de wet te kennen" heeft dieper zin dan een louter formele reservering van alle kansen om den overtreder te achterhalen. Statuten zijn accoord van vakgemeenschap. De Bond wordt zoals wij dat zeggen geregeerd door zijn Statuten en niet door de afwijkingen van de Statuten. Bondsleden en in de eerste plaats het Bestuur hebben zich daaraan te houden wil het spel nog zin hebben.

2. Ook de materiële zijde van de zaak laat zich niet onder het juiste licht bespreken dan na de schijn van een simplistische probleemstelling te verdrijven. Het gaat simplistische probleemstelling te verdrijven. Het gaat niet om pro of contra selectie maar om de instantie die het doen zal!

De probleemverschuiving in de termen is psychologisch funest voor het ontvankelijk gemoed van eenvoudige zielen die zich daarmede voor korte tijd in een selectieloze zevende architectenhemel kunnen wanen om vervolgens

te ervaren dat een staats(b)engel met vuisten hen daaruit komt wegwerken.
Ik trap een open deur in met de stelling dat selectie in de zin van onderscheiding naar bekwaamheid noodzakelijk is en zal blijven, willen wij elkaar en de maatschappij met bekwaamheid recht doen en elkaar in vakgemeenschappelijk verband met sociale structuur blijvend vinden. Het rapport over de opleiding bespaart mij de moeite te argumenteren. „Dat op het oogenblik bij geen der voor het bouwen benodigde groepen van werkers, allerminst ook bij de architecten, een voldoende aantal van voor hun vak berekende vakbeoefenaren aanwezig is, meen ik zonder tegenspraak te mogen zeggen" (Prof. Zwiers, B.W. no 8 April 1946).
Hier wordt eenvoudig een allerwege bekend feit geconstateerd. In de noodzaak om vandaag en voortaan veel te bouwen en om het goed en vakkundig te doen, is daarom de klem tot selectie besloten. Zelfs de weergave van de mening der contra-selectisten in de inleiding van het D.B. tot dit debat bevat met de uitspraak „dat de bedoeling, die ten grondslag heeft gelegen aan de desbetreffende constructie in de Statuten, zijnde de waarborg dat het werk in het algemeen in bekwame en bevoegde handen geraakt, bij de huidige ontwikkeling van supervisie en opdrachtenverdeling doeltreffender langs andere wegen kan worden bereikt....." de erkenning van die noodzaak tot selectie. Daarvan verder dus niet, maar liever over de rest van die zin, waarin alweer kikeboe wordt gespeeld met de werkelijkheid. Alsof met de bedoelingen der Statuten kan worden volstaan en de d a a r i n gegeven wegen om die bedoelingen te bereiken niet ter zake doen, ja meer en belangrijker: „alsof de middelen los staan van het doel. Alsof niet beide behoren gebonden te zijn aan aard en structuur der Vereniging. Hier komen we aan de kern der zaak, d e v r a a g w i e s e l e c t e r e n z a l, d e v a k g e m e e n s c h a p o f d e S t a a t! Immers „langs andere wegen" kan geen andere betekenis hebben dan „door den Staat"; het was beter geweest dit duidelijk te stellen, want het is dringend nodig bij dit punt scherp en concreet te zijn. Wij architecten zijn in politicis niet erg thuis, maar wij hebben in overgrote meerderheid drommels goed begrepen, dat het complex voorstellen „Architectenregeling" ons dat, wat wij naar eigen aard der vakgemeenschap zelf hebben te regelen in het verband van den Nederlandschen Staat, wilden doen overdragen aan den Staat. En dat o v e r d r a c h t, wegens nalatigheid in het dragen van de verantwoording die het complement is van de vrijheid der eigen vakgemeenschap tot het regelen van eigen zaken, hier tevens o p d r a c h t betekende.
En daarom hebben wij die voorstellen vierkant afgewezen.
Achten wij met de tegenstanders van selectie „de huidige ontwikkeling van supervisie en opdrachtenverdeling doeltreffender bereikbaar langs andere wegen", dan kan dat niet anders betekenen dan dat wij deze zo uiterst belangrijke materie den Staat helpen in de handen geven, met gejuich in een Troyaansch paard weer binnenhalen een deel van wat we nog kort geleden uitwezen en de Overheid dwingen haar ambtelijke keuze- en verdelingsorganen te handhaven, zonder als tot nu toe de schuld van hun bestaan van ons te kunnen schuiven.
In het licht der feiten, zoals ze hiervoor werden aangehaald, valt niet te ontkennen dat er na uitschakeling van den B.N.A. in 1941 voor den Dienst van den Wederopbouw geen andere moglijkheid was dan de keuzecommissies, zoals we die nog kennen. Ook vóór die uitschakeling kon het moeilijk anders omdat de voorgenomen registratie en selectie door den Arch. Raad niet waren voltooid. In dit verband kon men de Keuzecommissies als noodzakelijk kwaad aanvaarden, dankbaar zelfs dat de „Wederopbouw" zoveel aandacht had voor stedebouwkundige- en architectonische belangen.
Na de bevrijding was de situatie geheel anders. Er was nu niet alleen gelegenheid, maar alle reden toe den Dienst van den Wederopbouw en de betrokken organisaties op Nederlandsche voet te (her)schoeien, wilde men in tegenstelling met het Duitsche systeem de Wederopbouw in de volle zin tot een zaak van het volk maken, zijn normale organen (na uitbouw en versterking) daarin met medeleidende bevoegdheden betrekken, de maatschappelijk gegroeide werkgemeenschappen w.o. dus ook de architectenorganisatie daarin hun plaats en ontwikkeling bieden en dusdoende uiteindelijk uit den Wederopbouw culturele winst voor de natie puren. In de plaats daarvan is het autoritaire systeem versterkt, wordt geregeerd per K.B. van 7 Mei '45 met verwaarlozing van de woningwet en van de historische verbanden waarin het volk zich kan uitspreken, overheerst wat vandaag in de wandeling heet de waterstaatsmentaliteit, de karwei-uitvoeringsgeest. In de leiding ontbreekt behalve de architect de beleidsfiguur op het terrein van de verhouding der Bestuurorganen. Geen van beiden kunnen daarg gemist worden, de laatste zeker niet het minst. Daarop is reeds vanaf de bevrijding van het Zuiden herhaaldelijk gewezen; ik verwijs thans slechts naar het uitstekende adres van de Vereniging van Nederl. Gemeenten aan den Minister van Openbare Werken, weergegeven in het Tijdschrift voor Overheidsadministratie van Dec. 1945 en naar het artikel van Mr. Revers in „Bouw" van 8 Juni 1946 en tenslotte naar de voorspelde en almeer zichtbaar wordende resultaten: groeiende afkeer van de bevolking, wanbegrip en misverstanden o.a. wegens onvoldoende verankering in locale organen, afzakken van gezag en respect enz.
Het was nodig hierop in te gaan omdat de kern der zaak, de decentralisatie-gedachte (niet in technische zin, maar in beleids-structurele zin van souverein in eigen kring, van subsidiariteitsprincipe) ook het verband met de maatschappelijke organisaties raakt en daarmede ook met de vakorganisatie der architecten.
Als organisatie van hen, die den Wederopbouw zijn „gezicht" hebben te geven, dient zij door de Overheid te worden erkend in haar culturele en sociale functie en in haar maatschappelijk verband. En dan kan de Overheid ter bereiking van redelijke accoorden en ter regeling van alle den vakgenoten betreffende zaken de stand van behoorlijk overleg, zoals die zich tot heden met de maatschappelijke verbanden heeft ontwikkeld, niet straffeloos veronachtzamen. Wanneer de organisatie, zoals de B.N.A., na de bevrijding, niet gereed was voor haar natuurlijke taak als vakgemeenschap om voorlichtend en leidend voor de Overheid te treden terzake van alle kwesties in het geding (vakbekwaamheid, selectie, positie in het verband van den Wederopbouw, honoraria etc.), dan mag de Overheid daaraan nooit het argument ontlenen om de vakgemeenschap uit te schakelen en haar taak zonder meer aan zich te trekken. Integendeel, dan heeft zij roeping en plicht de vakgemeenschap te activeren om haar verantwoordelijkheid op te nemen en haar taak in het volksleven te vervullen. De ambulance is er voor de uitvallers, ze is niet het normale vervoersmiddel! Evenals met de bestuursorganen van het volk, is ook deze inschakeling van Overheidszijde in zoverre verwaarloosd. Anderzijds heeft de B.N.A. niet gedaan wat zij kon. De roes na de bevrijding (wat was zij schoon tijdens de bezetting!) en de stemmen zelfs tot liquidatie van den Bond om hem te laten opgaan in een algemene kunstenaarsorganisatie brachten veel verwarring. Eerst in April 1946 werd de lijn van 1940 opgenomen en de Arch. Raad vervolgde haar in 1941 reeds aangevangen maar abrupt afgebroken registratiewerkzaamheden.

In het licht van het bovenstaande zal het duidelijk zijn dat de onder architecten meer gehoorde opvatting dat een goede regeling van onze positie en van de honoraria voldoende is en dat het ons niet raakt waar die vandaan komt, helemaal niet appeleert aan dat besef van staatsburgerschap, dat nodig is om ons via eigen verband verbonden te weten aan taak en werkzaamheid van ons volk, wanneer het Wederopbouw bedrijft.
Wanneer het volk niet herbouwt, tevergeefs bouwen dan zelfs Ministers daaraan!

Hier ligt de fout, dat onder ons reeds jaren lang de klagers rondgaan die met recht onze afzondering, ons staan naast de beroeringen van het volksleven, waardoor bijv. ons falen t.a.v. de massale woningbouw telkens naar voren brengen. Daartegen is nodig dat onze organisatie zich voegt in het maatschappelijk bestel en dat wij naast veel meer individuele zelfwerkzaamheid in sociale, culturele en zelfs politieke actie via eigen vakgemeenschap de polslag van het volksleven aanvoelen — niet alleen — maar mede doen kloppen.

Wij hebben via de coördinerende werking van die gemeenschap te zorgen voor de onderkenning en de erkenning van de vakbekwaamheid, voor het mede uitdragen van een verantwoorde planning en verschijning, voor de vakwetenschappelijke vooruitgang, voor de materiële belangen van de werkers daaraan, last not least voor de doordringing van werk en positie bij het volksbewustzijn. Hierin liggen in de ware zin progressieve mogelijkheden. De kansen zijn groot vandaag. Dat ze nimmer tegen ons zullen getuigen!
Al zal de uitvoering van den Wederopbouw veel langer gaan duren, dan velen zich aanvankelijk dachten, de planning is in volle gang. Daarom heeft onze organisatie haast — veel haast — met het opnemen van haar verantwoordelijkheid.

Want, — alles wat de vakgemeenschap naar eigen aard rechtens vrij staat te doen, bepaalt mede de verantwoording tot het doen en tot het goed doen, tot het z o d a n i g doen, dat de Overheid met goed vertrouwen op haar aankan. Eerst wanneer wij als vakgemeenschap in staat blijken mederegelend op te treden t.a.v. de bevoegdheid, mede bepalend t.a.v. de normen en dus ook van de erkenning en van de grenzen van bevoegdheid en erkenning, kunnen wij met recht van de Overheid vragen de ambulance op te bergen, dus haar Architectenkeuzecommissies op te heffen, opdrachtenregistratie en wijze van werkbeperking aan ons over te laten en bovendien, voorzover nodig en gewenst ,sanctionering c.q. legalisering door de Overheid pretenderen van wat uit de vakgemeenschap groeit.
Voor een organisatie, die sterk wil zijn en de haar toekomende plaats in het maatschappelijk bestel wil innemen en vervullen, is dit m.i. eenvoudig een zaak van innerlijke tucht en zelfbeheersching en een zuivere start.. Ik weet wel — ten diepste schuilen hier vraagstukken van opvatting over de Staatstaak en over de aard van de maatschappelijke verbanden.
Ik ga daar verder niet op in; het kan de bedoeling van dit debat niet zijn elkaar te verliezen in Staatsphilosophische beschouwingen en bij verschil van inzicht in de ordening van het maatschappelijke leven. Het schijnt na 5 jaar eigen ervaring en over nog veel langer periode van vele andere landen om ons heen overbodig te herinneren waartoe een overspannen staatsidee gaat voeren: gebogen ruggen, gesloten lippen en karakterloosheid (Röpke).
Al mogen de intenties beter zijn, laat ons altijd bedenken dat de dienaars voorbijgaan, maar de dienst blijft. Voorts vraag ik eenvoudig: Zullen wij onze zaken zelf regelen, meespreken in wat onze dagelijkse arbeid aangaat om rijpe vruchten te kunnen inbrengen op de herbouwschotel tot voeding van de vaderlandse cultuur? Ik zeg volmondig ja en stel daarmee bij de huidige stand van zaken in het debat op de plaats van het schijndilemma „pro of contra selectie" het beginsel:
„S e l e c t i e v a n u i t d e v a k g m e e n s c h a p, n i e t d o o r d e n S t a a t"!
3. Tenslotte: ..... „het is beter aan de hele selectie binnen het kader van den Bond met zijn ontegenzeggelijk moeilijke kanten en wrijvingsmogelijkheden op het overgangsgebied niet te beginnen", aldus besluit de weergave door het D.B. van de mening van hen die geen heil zien in de onderscheiding in twee categorieën. Ook hier alweer de schijn. Na al het voorgaande behoeft het geen nader beooog dat als die onderscheiding vanwege den Bond uitblijft, de praktijk noodzaakt tot de onderscheiding door den Staat en die houdt er hier en daar al 3 of 4 categorieën op na!
Overigens is deze tirade ronduit defaitisme, tenzij ik gedwongen wordt te accepteren dat men het gemaatregel van Staatswege principieel prefereert. Maar dan ook kleur bekennen!
Ik weet wel, dat afgezien daarvan hier en daar de toon van vrees klinkt voor een afscheiding van de buitengewone leden naar een nieuwe vereniging. Daartegenover kan gesteld dat naar mijn ondervinding velen die zich bij voorbaat buitengewoon lid weten, de noodzaak der selectie erkennend, verre de voorkeur geven aan een operatie door een uit eigen vakgemeenschap gegroeid orgaan (de Arch. Raad) boven de zo moeilijk te benaderen ambtelijke instanties. Hen die tot voormelde vrees aanleiding geven, zij gezegd, dat een Bond, die niet onderscheidt, terzake van hun toelating tot het verrichten van allerlei soort van werk bij de Overheid, die de verzaakte taak moet opnemen, toch niets voor hen kan doen en dat een eigen nieuwe vereniging alleen reeds door de wijze van haar ontstaan, nog minder gezag en ontzag bij de Overheid zal vinden. Voorts zouden wij ons kunnen afvragen welke interesse de gewone leden nog kunnen overhouden in een Bond die uit vrees of onvermogen zijn hindernissen niet weet te nemen en tengevolge van daardoor dreigende verlamming van al haar verdere acties kans loopt zijn leden te zien overgeleverd aan keur en willekeur van departementale administratie. Zou élke druppel zweet voor een dergelijke organisatie niet reeds teveel zijn?
Maar de vrees is een slechte raadgeefster en voor wie erop bouwt, blijken de gevolgen later immer erger dan voor hen die de hindernissen maar direct ferm nemen.
Ook de arts, om bij het eens door Prof. Zwiers in ander minder aantrekkelijk, verband vergeleken beroep te blij-

ven, zit met chirurgen en specialisten, die uit hoofde van hogere bekwaamheden meerdere bereopsrechten genieten, in één maatschappij voor geneeskunde. „Grenzen worden getrokken, doch geen barrières worden opgericht. Een norm wordt gesteld, doch het bereiken van die norm niet tegengehouden. Er is sluiting, maar geen uit-sluiting!" (Prof. Zwiers, Rede voor het D.B. met de districts- en kringvertegenwoordigers te Utrecht op 11-1-'41). Ik geloof stellig dat er ruim plaats is voor vertrouwen in een nuchter en redelijk inzicht, dat de onderscheiding naar bekwaamheid en dus de selectie vanwege den Bond bij de huidige stand van zaken geboden en verantwoord is, dat een aaneengesloten organisatie dringend noodzakelijk is en dat het, gewoon of buitengewoon lid, ons aller belang is elkaar zonodig met achterstelling van eigen visie op de kleinere fronten, snel en eendrachtig te vinden in een duidelijke overtuiging waar het in grote lijn met ons en onze vakgemeenschap bij den Wederopbouw naar toe moet gaan.
Ik doe een beroep, allereerst op de leiding, wier taak het is „de Vereniging op te bouwen op de grondslag der Statuten", met woord en daad krachtig voort te gaan op de weg waarop we elkaar in '40 en '41 accoord bevonden en waarop Ge U tot voor een half jaar thuis gevoelde. Gij hebt daarin versaagd door na te laten wat terzake van de selectie door U moest worden gedaan en sticht deswege verwarring in de gelederen in een tijd dat we die in het geheel niet kunnen gebruiken en op een moment waarop, zie ik het goed, alle mogelijkheden van betekenis voor onze vakgemeenschap daarmede zijn gemoeid. De schade, die daardoor dreigt, raakt niet alleen ons, maar via onze plaats en positie de culturele belangen van den Wederopbouw in zijn geheel. Hier is alleen plaats voor onverwijld herstel en duidelijke en veelvuldige voorlichting houde ons op de hoogte.
En voorts een beroep op mijn mede-„aangeslotenen" om de critiek niet te sparen maar daarin allerminst de activiteit en de medewerking te laten verstikken. Mogen deze blijken uit een spontane massale uiting van adhesie of verwerping van mijn opvattingen bij het Bestuur, opdat, hoe ook deze reactie uitvalt, het snel weet waar het aan toe is en daaruit de zekerheid voor zijn handelingen en beleid kan putten en anderzijds de leden weten of en waar zij hun vertrouwen kunnen plaatsen. Eendracht en niet verwarring, maakt macht!

Sept. 1946.

ir. A. ROTHUIZEN,
Middelburg.

VOORLOOPIGE WENKEN VOOR HET ONTWERPEN VAN EENGEZINSHUIZEN *(Slot)*

3e. WENKEN TEN AANZIEN VAN DE INDEELING DER WONINGEN.

Algemeene Opmerkingen.
Bij de beoordeeling der plannen zal behalve op doelmatige woningindeeling, ook gelet worden op de technische en bewoonbaarheidsconsequenties van project en details.
Er zijn normen van bewoonbaarheid, economisch onderhoud en technische doelmatigheid, die niet uitsluitend of in het geheel niet door de woningindeeling worden beïnvloed, maar ook kan men goede technische maatregelen door ondoelmatige planindeeling teniet doen, evenals een slechte technische detailleering de verdiensten van een goed ontwerp in een of meer opzichten kan schaden.

Voorbeeld:
Verondersteld wordt, dat de oriëntatie van een woning gunstig is en dat de bebouwing in de omgeving geen noemenswaardige belemmering aan de bezonning en lichtinval biedt. Door ondoelmatige plattegrondindeeling kan het verkregen voordeel onbenut blijven. Door ondoelmatigen vorm van het hoofdwoonvertrek kan het voorkomen, dat dit onvoldoende van de geboden voordeelen profiteert. Door luifels of ver overstekende daken kan zooveel zon of daglicht onderschept worden, dat ook bij goede oriëntatie, planindeeling en vorm van het vertrek, aan redelijke eischen niet voldaan wordt.
Als ander voorbeeld diene een probleem der vochtwering Bij een muur zonder onderbrekingen door raam- en deuropeningen is de kans op doorslaand vocht geringer dan bij een op gelijke wijze geconstrueerden muur met raam- en deuropeningen. Toch is het op zijn minst overdreven, een op het Zuid-Westen gelegen muur alleen uit deze overwegingen volkomen of overwegend „blind" te maken. De juiste oplossing is, dat men alle zorg aan de technische details van de onderbrekingen besteedt. Voorts kan men vochtdoorslag voorkomen door overstekende daken — hetgeen grooten invloed heeft op den architectonischen vorm van het gebouw — doch evengoed kan men vochtdoorslag vermijden door een juiste uitvoeringswijze.

VORM DER VERTREKKEN, GANGEN, PORTALEN EN TRAPPEN.

Voor vertrekken is in het algemeen een niet te langwerpige rechthoekige vloeroppervlakte de meest doelmatige vorm, aangezien dit meer wandopervlakte geeft dan een vierkante vorm.
Sprongen in de wanden zijn meestal ondoelmatig en geven aanleiding tot duren bouw. Aan den anderen kant kan het geladen van den kamer vorm naar de functies ervan tot uitstekende oplossingen voeren.
Om zich van de doelmatigheid van zijn ontwerp te overtuigen, wordt den architect aangeraden een der mogelijke meubileeringen in hoofdzaken in de plattegronden aan te geven.
Voorts dient men er bij de planindeeling o.a. op te letten:
dat de toegangsdeuren tot de woning toegang geven tot een ruimte (portaal, gang, of anderszins) van voldoende oppervlakte om ten minste aan twee personen ruimte te bieden, zoodanig, dat bij het tegelijk binnentreden of verlaten der woning, de deur niet herhaaldelijk geopend en gesloten behoeft te worden, zoodat het toegangsportaal als het ware als een schutsluis moet gebezigd worden;
dat in of nabij de toegangen, of ten minste nabij den hoofdtoegang van de woning, voldoende welgekozen ruimte aanwezig is voor het aanbrengen van een kapstok;
dat de brievenbus of -sleuf van voldoende afmetingen is en de gas-, electriciteits- en watermeters gemakkelijk te bereiken en te controleeren zijn.
dat de trappen, portalen en ingangen een voldoende dagverlichting hebben, zoo, dat men de voorkanten van

treden en de knoppen en krukken van deuren behoorlijk kan onderscheiden;
dat de lijnen, waarlangs het intern verkeer zich beweegt, terdege overwogen zijn en niet die gedeelten van de ruimten snijden, die voor het zich ophouden van personen bestemd zijn. Zoo moeten bijv. de verbindingslijnen keuken-voordeur, huiskamer-voordeur, keuken-huiskamer, huiskamer-W.C., slaapkamer-W.C., zoo gunstig mogelijk verloopen, n.l. zonder omwegen, kort en met zooveel mogelijk vermijden van obstakels (deuren, meubelgroepen). Ook moet men zich bijvoorbeeld ongestoord om de verwarmingsplaats kunnen scharen zonder bijv. kast of kamerdeuren te blokkeeren;
dat de deuren en ramen de beste draairichting hebben, hetgeen zeer in het bijzonder ook voor kastdeuren geldt. De deuren moeten bijv. niet tegen elkaar of tegen een hellend vlak van den onderkant van bogen, daken of trappen of tegen een verlaag plafond slaan;
dat de deuren en ramen ook in alle andere opzichten goed bruikbaar van vorm zijn en de ramen bijvoorbeeld een goede hoogte van vensterbank, bovendorpel, kalf, horizontale glasroeden, e.d. hebben;
dat de W.C.'s, douches, aanrechten en waschbakken, dusdanig geplaatst worden, dat de aan- en afvoerleidingen niet noodeloos gecompliceerd worden en dat tevens de geluidshinder, aan het gebruik van deze sanitaire installaties verbonden, door een gunstige indeeling van den plattegrond tot een minimum beperkt blijft;
dat er voor kinderen een goede plaats is om huiswerk te maken, hetzij in een tweede woonvertrek of op hun slaapkamers;
dat het beddegoed gemakkelijk gelucht kan worden en dat de bedden zelf goed in de slaapkamers geplaatst kunnen worden (zoo mogelijk tegen binnenmuren aan, met voldoende vrij vloeroppervlak ernaast om de bedden te kunnen opmaken en gunstig geplaatst ten opzichte van ramen en deuren;
dat het fornuis, het aanrecht en de kasten in de keuken, zoowel op zichzelf als in onderling verband, doelmatig geplaatst zijn;
in het algemeen, dat een goede en gunstige plaatsing van de noodige meubelen enz. in de diverse vertrekken mogelijk zij. Ook dient men er op te letten, dat alle muren van metselsteen of beton e.d. zooveel mogelijk uit de fundeering opgaan en vermijde men sprongen in binnen- en buitenmuren.
Bovenstaande opmerkingen kunnen met nog vele andere uitgebreid worden.

4e. WENKEN TEN BEHOEVE VAN DE CONSTRUCTIE EN VAN DE AFWERKING VAN DE WONINGEN.

Ter voorkoming van hooge en onnoodige onderhoudskosten, veelvuldige herstellingen en vernieuwingen, afbreuk aan de bewoonbaarheid, versneld verval, ontoereikende afschrijving en huurderving door veelvuldig leegstaan der woningen, moet bij het ontwerpen aandacht worden geschonken aan degelijke, rationeele en goed-uitvoerbare constructie.
De volgende punten verdienen de bijzondere aandacht:
vochtwering;
thermische isolatie
wering van geluidhinder;
beschutting tegen wind en tocht;
wering van insecten en ander schadelijk gedierte;
wering van brandgevaar;
veiligheid tegen inbraak;
verhindering van ongewenschten inkijk;
mogelijkheid tot het gemakkelijk rein houden;
overige eischen van soliditeit en duurzaamheid (voorkoming van snel verval, corrosie, verrotten, aantasting door zwammen, enz.);
doelmatige en verzorgde rioleering, gas-, water- en electriciteitsvoorziening.
De bouwverordeningen en het plaatselijk bouwtoezicht zullen stellig aan menig hier genoemd punt aandacht schenken. Desondanks komen o.a. de volgende tekortkomingen voor, welke behalve de genoemde bezwaren, ook op de exploitatie van de woningen een zeer nadeeligen invloed hebben;

1. De vloer van den beganegrond ligt op onvoldoende hoogte boven den grondwaterstand, dan wel: de ondergrond bevat organische stoffen of vuil, terwijl er geen behoorlijke bodemafsluiting is aangebracht.
2. Onvoldoende en ondeugdelijke uitvoering van de fundeeringen. Hierbij zij opgemerkt, dat het veelvuldig voorkomt, dat er onvoldoende voorzieningen worden getroffen, t.a.v. sloten en greppels, die aanvankelijk door het terrein liepen.
3. Onvoldoende thermische isolatie.
4. Onvoldoende capaciteit van goten en afvoerpijpen en onvoldoende ondersteuning en bevestiging hiervan.
5. Waterdoorlatende keldermuren, doorslaande buitenmuren, onvoldoende trasramen, ondeugdelijk-afgedekte topgevels en verkeerd geconstrueerde borstweringmuurtjes, ondeugdelijke mortel, halfsteenmuurtjes bij uitgebouwde vertrekken, keukens en privaten, gedeeltelijk dichtgeraakte spouwen; een en ander veroorzaakt euvelen en tekortkomingen, waarvan de herstellingen vaak zeer kostbaar, soms onmogelijk zijn.
6. Met onvoldoende zorg gemaakte scheidingsmuren (geluidslekken).
7. Met onvoldoende zorg gemetselde en niet behoorlijk verankerde schoorsteenen.
8. Een te geringe afschuining van onderdorpels.
9. Onvoldoende ventilatie onder de houten vloeren van den beganegrond.
10. Slecht aangedreven houten vloeren.
11. Het gebruik van niet-watervast triplex of van eterniet of board in buitenbetimmeringen (vooral deuren en luiken). Wegens de momenteele houtschaarschte dienen houten luiken achterwege gelaten te worden.
12. Onvoldoende bevestiging van trapleuningen en slecht hang- en sluitwerk.
13. Verkeerde leidingen-aanleg en uitvoering in minderwaardige materialen.[1])
14. Vochtdoorlatende vloeren in sanitaire ruimten.
15. Het niet voldoende rekenen op beschadiging van wanden etc. (daar waar fietsen en kinderwagens langs gaan).

[1]) Men raadplege op deze gebieden:
het „Handboek voor het Waterleidingvak",
de „GAVO 39" (Gasinstallatie-voorschriften 1939),
de Normaalvoorschriften:
N-1002 Veiligheidsvoorschriften voor centrale verwarmingsinstallatie V.C.V.
N-1006 Algemeene voorschriften voor dienst- en binnenleidingen van water A.V.W.L. (1935-uitgave 1938),
N-1010 Voorschriften voor electrische sterkstroominstallaties van lage spanningen in woonhuizen, winkels, kantoorgebouwen enz. (Huisinstallatie-voorschriften),
het Rapport No. 1 van de Commissie voor de Klimaatregeling in Gebouwen.

TENTOONSTELLING TE DEN HAAG

De tentoonstelling „Den Haag bouwt op" zal van 24 Dec. a.s. 15 uur (opening door burgemeester de Monchy) tot en met 26 Jan d.a.v. 22 uur geopend zijn.
De Deensche inzending is om praktisch technische redenen tot omstreeks zomer 1947 verschoven.
Er zal een historische inleiding zijn waarna van architect Dudok getoon zullen worden twee herbouwplannen t.w.:

1. Bezuidenhout—Spuiplan
2. Sportlaan—Zorgvliet

Voorts inzendingen van architecten, diensten, tijdschriftenzaal enz. enz.

Tegen de opening volgt een laatste aankondiging!

BOUWKUNSTSTUDIE IN ENGELAND

Van de zijde van The Royal Society of Arts bereikte ons de vraag, of er in ons land voldoende belangstelling is voor het behalen van verschillende Engelsche ingenieursdiploma's, o.a. het diploma van The Royal Institute of British Architects R.I.B.A.

Zij die hiervoor belangstelling hebben en nadere inlichtingen wenschen, gelieven zich te wenden tot den Heer J. A. Lammers, Adelheidstraat 33, 's-Gravenhage, Telefoon 720944.

BESPREKING MET DEN MINISTER VAN O.K.W. OVER DE WETTELIJKE REGELING VAN HET ARCHITECTENBEROEP

Op Donderdag 24 October j.l. werden de Heeren Ir. A. J. van der Steur, Voorzitter van den B.N A., B. T. Boeyinga, Secretaris en Ide Bloem, door zijne Excellentie den Minister van O.K.W. ontvangen ter bespreking van de wettelijke bescherming van den architectentitel en het architectenberoep.

LEDENVERGADERING

op ZATERDAG 14 DECEMBER 1946, des v.m. 10.30 uur in het Gebouw „TIVOLI" te Utrecht, Kruisstraat 1

AGENDA

1. Openingsrede door den Voorzitter.
2. Mededeelingen, o.m. over den stand der besprekingen over het Architecten honorarium.
3. Ingekomen stukken.
4. Behandeling van het vraagstuk van de Selectie.
   Zie hiervoor de beide stukken „Selectie of geen Selectie" in dit nummer.
5. Vaststelling van de wijze en den datum van de eerstvolgende Bestuursverkiezing.
6. Bespreking van het vraagstuk van de werkverdeeling.
7. Rondvraag.

Punt 5 van de agenda zal in het volgende nummer door het Dag. Bestuur nog nader worden toegelicht.

DENK AAN HET VOLGENDE

Weet U, dat er bepaalde regelen bestaan ten aanzien van de opdracht voor het met een prijsvraag beoogde werk, zoowel als met betrekking tot de schadeloosstelling en het eigendomsrecht van het ingediende ontwerp. In de Algemeene Prijsvraagregelen 1934 kunt U die vinden. Zij zijn te verkrijgen bij den Secretaris der Permanente Prijsvraag, Ir. H. Thunnissen, Warmoezierstraat 85 te 's-Gravenhage.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 5 NOVEMBER 1946, No. 28

Nieuwe Façade

VERBOUWING VAN EEN WINKELPAND TOT BUREAUX NIEUWE HAAGSCHE COURANT

ARCHITECT H. C. P. NUYTEN

Winkeltype uit-een-rij aan de Groote Marktstraat. Lange holle pijpenla met traditioneele afgeschuinde étalages, deur in 't midden. Dit geval te verbouwen en in te richten, was de opdracht mij door de directie van genoemd dagblad verstrekt.
De nieuwe façade, met foto en krantenvitrines, is uit de rooilijn teruggeplaatst met het doel een overdekte „nieuwsbron" te formeeren, en van hieruit ook de toegang tot de publiek-hall te maken via een tochtportaal.
De buitenvloer is van gele grèstegels.
Verder is de begane-grond overlangs gesplitst in een kantoor en een hall voor ontvangst en bediening van het publiek door 1.90 M hooge wanden voorzien van verwisselbare opschriften voor de afdeelingen abonnementen, inlichtingen enz. Loketten heb ik à priori vermeden. In open verbinding met de publiek-hall is een gelegenheid kranten-klappers rustig na te slaan.

Directie, redactie, telex, en het overige kantoorpersoneel beschikken over de étage. De archieven zijn in de kelder ondergebracht.
Buiten- en binnenpuien, kasten en schrijftafels benevens de scheidingswanden, lichtgrijs. Begrenzingen der scheidingswanden, lichtblauw. Achterwand der hall bordeaux-rood. Het hierin verzonken publiciteitsbord, gebroken wit. De counter is donkerblauw, met een blad van gepolijst Blue-Belge uitzonderlijk fraai geaderd. Alle plafonds gebroken wit.
Verlichting van vitrines en publiek-hall, T.L. buislampen. Kantoren, gladde pendelarmaturen.
Het werk werd uitgevoerd door de N.V. Aannemersbedrijf v h Boele & van Eesteren te 's-Gravenhage.

Het werk ving aan op 29 April 1946 en was 1 Juli voltooid.
De foto's zijn van E. M. van Oijen.

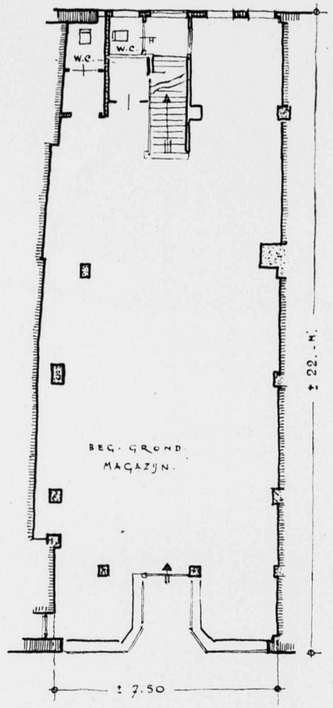

Oude toestand

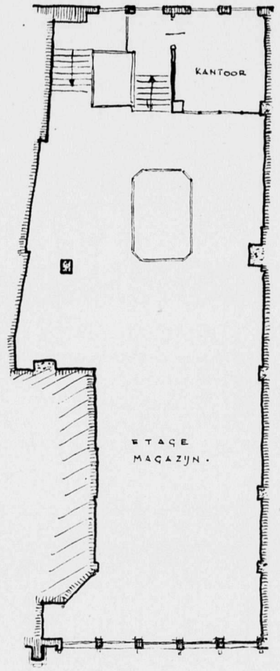

Plattegronden schaal 1 à 200

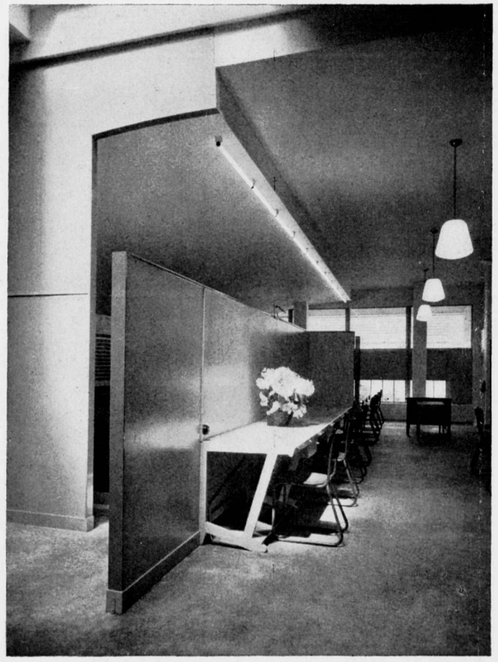

Kantoor begane grond
Bureaux Nieuwe Haagsche Courant

Eerste verdieping
Architect H. C. P. Nuyten

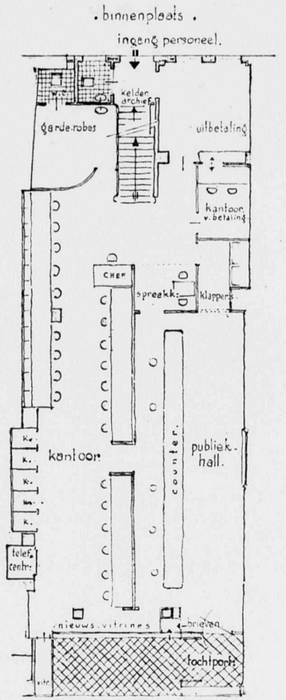

Nieuwe Toestand

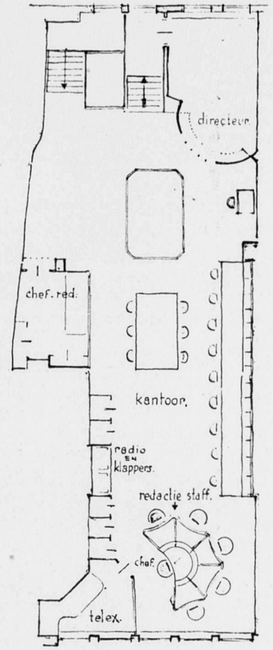

Plattegronden schaal 1 à 200

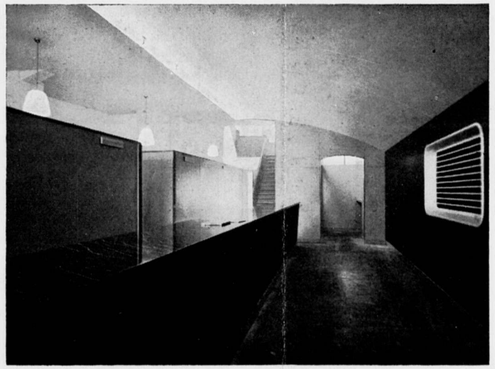

Publiek Hall met counter
Bureaux Nieuwe Haagsche Courant — Architect H. C. P. Nuyten

DE BOUW VAN 48 PROEFWONINGEN TE ROTTERDAM

Doel: Het verrichten van proefnemingen aan geluids- en warmte-isoleerende constructies en het nemen van andere proeven in den reëelen bouw. Het opstellen van richtlijnen voor toepassing van deze constructies in de Bouwnijverheid aan de hand van de Meetresultaten.

Als noodzakelijke aanvulling op de resultaten van laboratoriumonderzoekingen zullen proefnemingen worden verricht aan constructies in practijkomstandigheden in aan dit doel dienstbaar gemaakte woningen. Geluidsisolatiemetingen worden verricht aan vloeren en bouwmuren; warmte-isolatiemetingen aan buitenmuren, platte daken en ramen.

Op te merken is, dat naast deze metingen de proefwoningen nog dienstbaar gemaakt worden aan enkele andere onderzoekingen:

1. het vergelijken van het binnenhuisklimaat bij verschillende verwarmingssystemen.
2. het vergelijken van verschillende ventilatiesystemen.

3. het onderzoeken van enkele verwarmingssystemen.

In studie is nog de mogelijkheid voor een vergelijkend onderzoek van een aantal verfsystemen.

De bouw vindt plaats onder auspiciën van de COMMISSIE UITVOERING PROEFWONINGEN T.N.O. (ressorteerende onder de ORGANISATIECOMMISSIE GEZONDHEIDSTECHNIEK T.N.O.), die als volg is samengesteld:

Ir. H. Sangster, voorzitter, Architect B.N.A.;
Dr. Ir. H. G. van Beusekom, Directeur van de Volkshuisvesting;
Ir. A. Bos, Directeur van de Dienst der Volkshuisvesting te Rotterdam;
J. Dunnebier, Hoofd afdeeling Technisch Onderzoek van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw;
J. L. Flipse, Directeur van den Gemeentelijken Woningdienst te Amsterdam;
Prof. Ir. A. J. ter Linden, Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool;
Dr. Ir. J. P. Mazure, Directeur van de Stichting Ratiobouw;
Prof. Dr. C. Zwikker, Oud-hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool;
Jhr. F. E. de Kock, secretaris.

De geluidsisolatiemetingen zullen worden uitgevoerd door de GELUIDSCOMMISSIE T.N.O. in samenwerking met den TECHNISCH-PHYSISCHEN DIENST T.N.O. en T.H. en de warmtetechnische metingen door de COMMISSIE VOOR DE KLIMAATREGELING IN GEBOUWEN T.N.O. in samenwerking met de WARMTESTICHTING en het INSTITUUT VOOR WARMTE-ECONOMIE T.N.O.

1. HISTORIE.

In den loop van 1939 werd door de architectengroepen „de 8" en „Opbouw" met de Warmte- en de Geluidstichting een voorstel gericht tot de Nijverheidsorganisatie T.N.O. tot bouw en onderzoek van proefwoningen.

Dit leidde tot de instelling van een Commissie Proefwoningen, onder voorzitterschap van Ir. G. L. Tegelberg, voorzitter van den Raad van Bestuur van het Centraal Instituut voor Materiaalonderzoek, welke Commissie in Januari 1943 een voorloopig plan voor den bouw van 16 proefwoningen in Amsterdam indiende bij T.N.O.

De gedetailleerde uitwerking en de uitvoering van de plannen werd opgedragen aan een in Juli 1943 ingestelde Commissie Uitvoering Proefwoningen T.N.O., die in de huidige samenstelling hierboven is vermeld. Het bouwplan voor Amsterdam kon als gevolg van de maatregelen van de Duitsche bezetters niet tot uitvoering komen. In verband met het feit, dat het wenschelijk werd geoordeeld zoo spoedig mogelijk de beschikking te verkrijgen over resultaten van proefnemingen werd uitgekeken naar de mogelijkheid elders de proefwoningen te plaatsen. Deze mogelijkheid deed zich voor in een bouwplan van 48 woningen te Rotterdam. Van deze woningen waren de fundamenten en een deel van den onderbouw gereed, terwijl ten deele de materialen aanwezig waren. Uiteraard moest nu het oorspronkelijke plan worden opgegeven om in de proefwoningen tevens een betere woningindeeling toe te passen.

Intusschen werd de toepassing der te onderzoeken vloeren, muren en daken grondig herzien en kwam een veel uitgebreider nieuw plan tot stand.

De ontwikkeling van den toestand in ons land in den volgenden tijd maakt, dat ook van den bouw van deze woningen op dat moment niet kon komen. Eerst na het einde van den oorlog in 1945 konden de voorbereidende werkzaamheden weer op gang worden gebracht, terwijl nu enkele maanden geleden, mede dank zij de medewerking van de belanghebbende overheidsinstanties, een aanvang met den bouw werd gemaakt. Op te merken is nog, dat het blok van de proefwoningen een onderdeel vormt van het bouwplan van de Gemeente Rotterdam voor de Carnissebuurt.

2. WARMTE-ISOLATIEMETINGEN.

De woning moet de bewoners beschutten tegen de invloeden van het buitenklimaat en wel zoo, dat een behaaglijk binnenhuisklimaat wordt gehandhaafd. In den zomer beteekent dit beschutting tegen te sterken warmtetoevoer door de zonnestraling; in den winter bescherming tegen de koude, waarvoor een verwarmingsinstallatie noodig is. In principe is het mogelijk in een vertrek met slechte warmte-isoleerende buitenwanden door het plaatsen van een verwarmingsinstallatie met groote capaciteit voldoende warmte toe te voeren om in den winter gemiddeld de gewenschte temperatuur te handhaven. Het blijkt, dat er dan toch echter geen behaaglijk klimaat is te verkrijgen o.a., omdat te groote temperatuurverschillen tusschen punten in het vertrek optreden. Een bepaalde minimum-isolatie van de omwanding is gewenscht, mede in verband met het voorkomen van condensatieverschijnselen op het binnenoppervlak. Bij de muren mag de warmtedoorgangscoëfficiënt k niet meer bedragen dan 1.5 kcal/m².h°.C. De baksteenmuren vereenigen in zich de dragende, vochtwerende en isoleerende functie. In de laatste decennia zijn de z.g. gedifferentieerde constructies tot ontwikkeling gekomen, waarbij deze functies aan verschillende materialen worden toegekend. Het blijkt echter niet eenvoudig de vochtwerende en isoleerende lagen zoo te combineeren, dat de constructie in elk opzicht voldoet en met name t.a.v. het vochttransport geen moeilijkheden oplevert.

Aan de hand van laboratoriumproeven kan de warmtegeleidingscoëfficiënt λ (in kcal/m².h°.C) van bouwmaterialen worden bepaald. Dit gebeurt doorgaans in gedroogden toestand, soms bij hooger vochtgehalte.

Uit deze warmtegeleidingscoëfficiënten kunnen de k-waarden van muren worden berekend met behulp van de bekende formule:

$$k = \frac{1}{\frac{1}{\alpha_i} + \frac{d_1}{\lambda_1} + \frac{d_2}{\lambda_2} \ldots + \frac{d_n}{\lambda_n} + \frac{1}{\alpha_u}} \text{ kcal/m}^2\text{.h}^\circ\text{. C.}$$

waarin α_i en α_u de warmte-overgangscoëfficiënten aan de binnen- en de buitenzijde van den muur zijn; $d_1 \ldots d_n$ en λ_1 en λ_n de dikten resp. de warmtegeleidingscoëfficiënten van de samenstellende lagen van den muur.

Hierbij doet zich evenwel de moeilijkheid voor, dat de in de practijk voorkomende waarden van λ aanzienlijk kunnen afwijken van de laboratoriumresultaten. Het vochtgehalte van een materiaal is n.l. van grooten invloed op de waarden van λ en van dit vochtgehalte in de praktijk is weinig bekend.

De te verrichten proefnemingen kunnen nu een inzicht

geven van in de practijkomstandigheden optredende waarden van λ en k. De proefnemingen zullen zich uitstrekken over een tijdvak van enkele jaren, waarbij elke constructie eenige malen zal worden doorgemeten om een beeld te verkrijgen van de verandering van de λ - en k-waarde in dit tijdvak, o.a. als gevolg van het „drogen" van het gebouw.

Onderzocht zal worden een 45-tal buitenmuurconstructies, die zijn ingedeeld volgens schema 1.

Een hoofdindeeling is gemaakt in massieve muren en spouwmuren, elk onderverdeeld in een aantal groepen. Om verschillende isolatiematerialen te kunnen vergelijken zijn deze toegepast in eenzelfde muurtype. (Groep 1 B).

Speciaal wordt aandacht geschonken aan den invloed van lagen, welke geheel of nagenoeg waterdicht zijn. Worden dergelijke lagen toegepast, dan kunnen zij eenerzijds doorslag van een muur tengevolge van den regen tengengaan, docht anderzijlds bestaat er gevaar, dat het van binnenuitkomende vocht niet naar buiten kan worden afgevoerd en zich tegen de vochtwerende laag gaat verzamelen. Het doel, n.l. het drooghouden van de muurmassa wordt dan toch niet bereikt. Om den invloed van plaatsing en aard van de waterkeerende lagen na te gaan zijn deze toegepast bij overigens gelijke muren.

Aan platte daken zijn voor den winter globaal dezelfde eischen te stellen t.a.v. de warmte-isolatie als aan de muren. Voor den zomer moeten de eischen evenwel verzwaard worden in verband met het bieden van voldoende beschutting tegen de zonnestraling. Hiervoor is een maximale k-waarde van 1 à 1,2 wel gewenscht. In principe is deze voldoende isolatie te verkrijgen op tweeërlei wijzen, n.l. door toepassing van een geventileerde spouw tusschen de bovenlaag, die door de zon wordt beschenen en het benedendeel van de constructie, of door het aanbrengen van een warmte-isoleerend materiaal in de dakconstructie. Ten aanzien van deze laatste (massieve) constructies worden moeilijkheden verwacht in verband met het feit, dat de bovenlaag, die uiteraard regenkeerend moet zijn, ook de van binnenuit komende waterdamp niet zal doorlaten en dientengevolge vochtaccumulatie in de constructie tengevolge zal hebben.

Bij de constructie met geventileerde spouwen moet de warmte-isolatie in den winter nagenoeg geheel gevonden worden in het beneden deze spouw gelegen deel van de dakconstructie. Hiervoor kan gebruik gemaakt worden van een isolatiemateriaal of van een niet geventileerde spouw.

In schema 2 met 22 dakconstructie vindt men in de onderverdeeling den bovengenoemden gedachtengang terug. Ook hier is verder het principe doorgevoerd om verschillende isolatiematerialen in overigens gelijke constructies toe te passen en daarnaast in verschillende constructietypen van dezelfde isolatiematerialen gebruik te maken.

Het thermisch zwakke punt in de buitenomwanding zijn de ramen. Door het gebruikelijke raam met enkel glas gaat een belangrijke warmtehoeveelheid verloren door transmissie (k = ± 5) en door ventilatie, welke laatste sterk varieert, afhankelijk van de constructieve uitvoering (kv van 1 tot 8).

Door den invloed van den wind op de gevels ontstaat een drukverschil tusschen binnen en buiten. Hierdoor dringt lucht door de kieren naar binnen; de hoeveelheid, en daarmede het warmteverlies, is afhankelijk van het drukverschil. Bij deze luchtdoorlating is zoowel van belang de sluiting van beweegbare deelen van het raam als de aansluiting van het kozijn aan de muurconstructies. Aanzienlijke verbetering geven dubbele ramen of ramen met dubbele beglazing; beide geven constructief complicaties, maar beperken het transmissie- en ventilatieverlies aanzienlijk en verminderen daardoor den nadeeligen invloed op het binnenhuisklimaat. Bij dubbele beglazing moet aandacht geschonken worden aan het voorkomen van condensatie tusschen de ramen en aan het schoonhouden van deze spouw.

In schema 3 vindt men de indeeling van 17 verschillende typen houten en stalen ramen, die zullen worden onderzocht op lucht- en warmte doorlating.

Een tweetal algemeene opmerkingen, die ook op punt 3 betrekking hebben, moeten hier worden gemaakt, n.l.:

1. niet alle toegepaste constructies zijn goed; er zijn er die niet geheel aan de te stellen minimum eischen zullen voldoen, doch als vergelijkings- en uitgangsbasis voor de andere constructies zullen dienen.
2. niet alle toegepaste constructies zijn van belang voor den gewonen woningbouw. Er zijn er, die alleen in aanmerking zullen komen voor specialen bouw, zooals scholen, kantoorgebouwen, ziekenhuizen, wanneer bijzondere eischen worden gesteld.

3. GELUIDSISOLATIEMETINGEN.

In een lokaal dient men geen hinder te hebben van geluiden, die hun oorsprong hebben in de aangrenzende ruimte.

Het begrip „geen hinder" is, zooals duidelijk zal zijn, een zeer subjectieve aanduiding, doch hierop zal niet nader worden ingegaan.

In herinnering wordt gebracht, dat onderscheid gemaakt moet worden tusschen lucht-geluid en contactgeluid. Bij luchtgeluid wordt een muur of vloer in trilling gebracht door luchttrillingen afkomstig van een geluidsbron (spreken, vioolspelen); bij contactgeluid door een mechanische werking (schok) of door direct contact met een trillend of bewegend voorwerp.

Voor woningen kunnen als minimum eischen gelden, dat de muren en vloeren tegen luchtgeluid een isolatiewaarde van 60 dB moeten hebben en speciaal de vloeren tegen contactgeluid een isolatiewaarde van 20 dB.

Door laboratoriummetingen, doorgaans verricht aan kleine monsters, kunnen de acoustische eigenschappen van materialen worden nagegaan.

Bij de warmte-isolatie kan de k-waarde van een samengestelde constructie berekend worden uit de warmteweerstanden van de onderdeelen. Een dergelijke eenvoudige berekening is bij de geluidisolatie niet mogelijk. Ook een samengestelde constructie dient in haar geheel te worden onderzocht. Verder is op te merken, dat de waarden, die voor de geluidsisolatie voor een bepaalde constructie worden gevonden, ook afhankelijk kunnen zijn van den vorm en de hoedanigheid van de door de constructie begrensde ruimten.

Het zal, gezien de genoemde punten, duidelijk zijn, dat nog meer dan bij de warmte-isolatie voor de geluidsisolatie als aanvulling op laboratoriumonderzoekingen proeven gewenscht zijn aan constructies in normale uitvoering en onder normale practijkomstandigheden. Het ligt in het voornemen een eerste serie metingen uit te voeren, wanneer de woningen glasdicht zijn, en later een tweede serie, wanneer zij bewoond zijn, om

den invloed van de „aankleeding" van de vertrekken op de geluidsisolatie-waarden na te kunnen gaan.
In schema 4 is een overzicht gegeven van de 3 vloerconstructies, die zullen worden onderzocht. De vloeren tusschen de verdiepingen verkeeren in gelijke omstandigheden, die op den beganen grond in eenigszins afwijkende omstandigheden, daar zij zich bevinden boven de kelders. Om een vergelijking mogelijk te maken zijn enkele vloeren zoowel toegepast op de verdiepingen als op den beganen grond.
In het genoemde schema is een hoofdindeeling gemaakt in zes groepen naar een karakteristiek kenmerk van den vloer. Elke groep is onderverdeeld naar typen, waarbij t.a.v. de geluidsisolatie van een bepaald principe is uitgagaan om de contact-geluidsisolatie te bevorderen. Zoo is onder A aangegeven het normale vloertype, onder B de vloer met losse plafondhangers, waarbij een direct contact tusschen de onderlaag en de bovenlaag wordt beperkt. Onder C de vloeren met een bijzondere deklaag, welke deklaag het in trilling komen van de hoofdconstructie moet beperken en onder D die, waarin zoowel losse plafondhangers als een bijzondere deklaag zijn toegepast. De vloeren zijn verder zoo gekozen, dat een logische opvolging wordt verkregen, waarbij in vergelijking met bepaalde grondconstructies het effect van speciale voorzieningen kan worden nagagaan.
In schema 5 is een systematisch overzicht gegeven van de indeeling der 32 bouwmuurconstructies, die voornamelijk t.a.v. de lucht-geluidsisolatie van belang zijn. Hier is een hoofdindeeling gemaakt naar de materiaalsoorten, die het hoofdbestanddeel vormen van de constructie en een onderverdeeling naar typen, die zich t.a.v. de luchtgeluidsisolatie verschillend zullen gedragen.

4. METINGEN OVER HET BINNENHUISKLIMAAT.

Over het binnenhuisklimaat bij verschillende verwarmingsystemen zijn reeds uitvoerige metingen gedaan. Een zuivere vergelijking van de resultaten werd bemoeilijkt door verschillen in grootte en constructie van de gebouwen, waarin deze metingen werden verricht. In de proefwoningen staat een aantal opjecten ter beschikking, die wat grootte, indeeling en dergelijke betreft, gelijk zijn, waardoor een aantal variabelen is uitgeschakeld, wat de vergelijking ten goede komt.
Klimaatmetingen zullen gedaan kunnen worden bij de volgende verwarmingssystemen:
kolenkachel en haard,
verwarming met radiatoren (warm water) [1])
luchtverwarming, systeem Heilker,
gashaard,
gasradiator,
plafondverwarming, (electrisch)
paneelverwarming, (electrisch)
electrische straalkachel.
[1]) enkele woningen zijn uitgerust met radiatoren in alle vertrekken; andere met alleen de radiatoren in de woonkamer en één nevenvertrek.
In één woning wordt het water verwarmd door een met gas gestookt keteltje; de overige zijn aangesloten op een centraal ketelhuis.

5. HET VERGELIJKEN VAN VENTILATIESYSTEMEN.

In bestaande gebouwen treedt bij de gebruikelijke uitvoering van de ramen veelal voldoende permanente ventilatie op, ook wanneer deze gesloten zijn, als gevolg van de luchtlekken door de ramen. Wanneer volkomen terecht, gestreefd wordt naar verbetering van de ramen is het daarnaast gewenscht aandacht te schenken aan de permanente ventilatie van de woningen en hiervoor afzonderlijke voorzieningen te treffen.
Een aantal ventilatievoorzieningen, gebaseerd op het systeem van dwarsventilatie (ventilatie-openingen in twee, op verschillende windrichtingen gelegen, gevels, of in één gevel gecombineerd met een ventilatiekanaal tot boven het dak) zullen worden vergeleken.
Naast deze permanente ventilatie blijft het noodzakelijk de woningen op bepaalde tijdstippen b.v. tijdens het schoonmaken van de kamers extra te kunnen ventileeren door het openzetten van ramen en deuren.

6. HET ONDERZOEKEN VAN VERWARMINGSSYSTEMEN.

De verwarmingssystemen genoemd in punt 4 zullen worden onderzocht ten aanzien van hun eigenschappen, wat betreft het energieverbruik, nuttig effect, warmteafgifte enz., in samenhang met het verkregen binnenhuisklimaat en het optredende buitenklimaat. In dit geval kunnen alle voorzieningen worden aangebracht, om de uitvoerige metingen mogelijk te maken, die gewenscht zijn om het inzicht in de werking van de verwarmingssystemen te vergrooten. In het algemeen stuit men in de practijk op te groote bezwaren om deze uitvoerige metingen door te kunnen voeren.
In de woningen, welke niet voor de verschillende metingen in punt 4 noodig zijn, is centrale verwarming toegepast met één grooten radiator in de woonkamer en één kleine in één van de nevenvertrekken.
Het geheel is gedacht als blokverwarming met het ketelhuis centraal in den kelder van het middelste perceel. In de meeste perceelen, welke bestemd zijn voor de vergelijkende metingen en waar andere verwarmingssystemen zijn toegepast, worden aansluitingen gemaakt voor radiatorverwarming, opdat hierop na beëindiging van de proefperiode eventueel kan worden overgegaan.

Schema I. BUITENMUURCONSTRUCTIES,

1. MASSIEVE MUREN.
   - A. Eén varieerende materiaalsoort, 10 constructies.
   - B. Gevelsteen (boerengrauw, 1 steen) + varieerende isolatiematerialen, 10 constructies,
   - C. Gevelsteen (boerengrauw, ½ steen) + varieerende isolatiematerialen, 2 constructies,
   - D. Gevelsteen (boerengrauw, ½ steen) + varieerende isolatiematerialen + baksteen (rood, ½ steen), 3 constructies.
2. SPOUWMUREN.
   - E. Gevelsteen (boerengrauw, ½ steen) + spouw + binnenmuur, ½ steen, varieerende materialen, 9 constructies,
   - F. Gevelsteen (boerengrauw, 1 steen) + spouw + binnenmuur, ½ steen, varieerende materialen, 3 constructies,
   - G. Gevelsteen (boerengrouw, ½ steen) + spouw + binnenmuur, 1 steen, 1 constructie,
   - H. Bijzondere constructies, 7 constructies.

Schema II. DAKCONSTRUCTIES.

1. HOUTEN DAKEN: bovenlaag BL, bestaande uit houten vloer + dakbedekking + grind.
   - A. BL + geventileerde spouw + varieerende isolatiematerialen + tengels, riet en specie, 2 constructies,
   - B. BL + geventileerde spouw + varieerende isolatiematerialen + niet geventileerde spouw + tengels, riet en specie, 7 constructies.
2. STEENACHTIGE DAKEN.
   - A. Isolatiemateriaal op varieerende steenachtige draagconstructies, 3 constructies,
   - B. Varieerende steenachtige draagconstructies met daarboven geventileerde spouw + varieerende bovenlaag, 3 constructies,
   - C. Varieerende steenachtige bovenlagen + geventileerde spouw + varieerende isolatiematerialen + tengels, riet en specie, 6 constructies,
   - D. Steenachtige draagconstructie met aan boven- en onderzijde isolatiemateriaal, 1 constructie.

Schema 3. RAAMCONSTRUCTIES.

1. HOUTEN RAMEN.
   - A. Enkele ramen, 7 constructies,
   - B. Dubbele beglazing, 2 constructies,
   - C. Dubbele ramen, 4 constructies.
2. STALEN RAMEN.
   - A. Enkele ramen, 3 constructies,
   - B. Dubbele beglazing, 1 constructie.

Schema 4. VLOERCONSTRUCTIES.

1. VLOEREN OP HOUTEN BALKEN.
   - A. „Normale" vloer, 3 constructies,
   - B. Vloer met losse plafondhangers, 8 constructies,
   - C. Vloer met bijzondere deklaag, 1 constructie,
   - D. Vloer met losse plafondhangers en bijzondere deklaag, 1 constructie.
2. VLOEREN OP STALEN BALKEN.
   - A. „Normale" vloer, 1 constructie,
   - B. Vloer met losse plafondhangers, 2 constructies,
   - C. Vloer met bijzondere deklaag, 1 constructie.
3. VLOEREN OP BETONNEN BALKEN.
   - A. „Normale" vloer, 1 constructie.
4. VLOEREN VAN GEWAPEND BETON.
   - A. „Normale" vloer, 3 constructies,
   - B. Vloer met losse plafondhangers, 5 constructies,
   - C. Vloer met bijzondere deklaag, 5 constructies,
   - D. Vloer met losse plafondhangers en bijzondere deklaag 1 constructie.
5. VLOEREN VAN GEWAPEND BAKSTEEN.
   - A. „Normale" vloer, 3 constructies.
6. VLOEREN VAN BOUWELEMENTEN.
   - A. „Normale" vloer, 3 constructies.

Schema 5. BINNENMUURCONSTRUCTIES.

1. MUREN VAN BAKSTEEN.
   - A. Eén laag, varieerende materialen, 3 constructies,
   - B. Ongevulde spouw, varieerende materialen, 2 constructies,
   - D. Gevulde spouw: 2 × ½ steen, rood + verschillende isolatiematerialen, 2 constructies.
2. MUREN VAN KALKZANDSTEEN.
   - A. Eén laag, 3 constructies,
   - B. Meer dan één laag, 4 constructies,
   - C. Ongevulde spouw, 3 constructies,
   - D. Gevulde spouw; verschillende isolatiematerialen, 5 constructies.
3. MUREN VAN POREUZE MATERIALEN.
   - A. Eén laag, varieerende materialen, 4 constructies,
   - B. Meer dan één laag, varieerende materialen, 4 constructies,
   - C. Ongevulde spouw, varieerende materialen, 2 constructies.

Ir. D. VAN ZUYLEN

LEDENVERGADERING

op ZATERDAG 14 DECEMBER 1946, des v.m. 10.30 uur in het Gebouw „TIVOLI" te Utrecht, Kruisstraat 1

AGENDA

1. Openingsrede door den Voorzitter.
2. Mededeelingen, o.m. over den stand der besprekingen over het Architecten honorarium.
3. Ingekomen stukken.
4. Behandeling van het vraagstuk van de Selectie.
   Zie hiervoor de beide stukken „Selectie of geen Selectie" in het vorige nummer.
5. Vaststelling van de wijze en den datum van de eerstvolgende Bestuursverkiezing.
6. Bespreking van het vraagstuk van de werkverdeeling.
7. Rondvraag.

TOELICHTING OP PUNT 5 EN 6

Omtrent de verkiezing van leden voor het Bestuur is in de thans geldende Statuten van den B.N.A. niets bepaald. Voorschriften daarvoor zouden worden opgenomen in het Huishoudelijk Reglement, dat echter, ten gevolge van de bezettingsomstandigheden niet is tot stand gekomen. Het is echter onmogelijk om in 't wilde weg op een ledenvergadering een bestuur te kiezen, dat een vertegenwoordiging zal kunnen zijn van de geheele vereeniging in al hare geledingen. Op zulk een manier zou nu juist een Bestuur tot stand komen, dat, bij alle

goede wil om zooveel mogelijk democratisch te zijn, allerminst als een vertegenwoordiging in democratischen zin zou kunnen uitvallen. Om een goede vertegenwoordiging te bereiken is het noodig tot een behoorlijke regeling van de candidaatstelling te komen. Over dit punt heeft de Hoofdbestuursvergadering, gehouden op 2 November j.l. zich beraden en is tot een voorstel gekomen, dat hieronder wordt afgedrukt.
Uit het bovenstaande volgt, dat het niet, zooals sommige Kringen wenschen, mogelijk zal zijn op 14 December a.s. reeds tot de verkiezing van een nieuw Bestuur over te gaan. Dit zal eerst op zijn vlugst kunnen geschieden op een tweede, zoo spoedig mogelijk te houden ledenvergadering in het begin van 1947.
Maar bovendien is er nog een ander punt, dat invloed heeft op den datum der Bestuursverkiezing.
Wanneer, n.l. de vergadering van 14 December zich mocht uitspreken vóór selectie, dus vóór het gestreng aanhouden van de vigeerende statuten, dan zal deze selectie moeten hebben plaats gehad, alvorens een bestuursverkiezing kan worden gehouden, aangezien art. 21 der statuten bepaalt, dat eenige bestuursfunctionarissen alleen gewone leden mogen zijn.
In elk geval dus is de vaststelling van den datum van de bestuursverkiezing voorloopig, tot 14 December afhankelijk van de uitslag van de bespreking over de selectie.
Wat nu deze verkiezing zelve betreft, stelt het Hoofdbestuur de volgende (tijdelijke) Voorschriften voor:

VOORSCHRIFTEN INZAKE DE VERKIEZING VAN HET BESTUUR VAN DEN B.N.A.

1. Aangezien het Hoofdbestuur bestaat uit de Districtcommissarissen en het Dagelijksch Bestuur, wordt voor beide catagoriën de verkiezing der functionarissen afzonderlijk behandeld.

2. VERKIEZING DER DISTRICTSCOMMISSARISSEN EN DE PLAATSVERVANGENDE DISTRICTSCOMMISSARISSEN.

   a. Iedere Kring wijst in vergadering voor den D.C. en de Plv. D.C. voor elk van deze een candidaat aan.
   b. Uit de aldus samen te stellen candidatenlijsten wordt op een vergadering van de leden van het district de D.C. en de Plv. D.C. gekozen.
   c. De vergadering van de leden van het District wordt opgeroepen en geleid door den Districtscommissaris.
   d. Door het instellen van een reiskas regeling, waardoor ieder aanwezige ter vergadering hetzelfde bedrag aan reisgeld zal betalen, zullen de reiskosten voor geen der leden van het district een beletsel behoeven te zijn om ook zijn stem ter vergadering te gaan uitbrengen.

3. VERKIEZING VAN 4 LEDEN VOOR HET DAGELIJKSCH BESTUUR.

   a. Ten einde te komen tot een redelijk aantal candidaten zal de candidaatstelling trapsgewijze plaats vinden.
   b. Elke Kring kan in zijn vergadering ten hoogste 4 candidaten aanwijzen.
   c. Uit deze aldus candidaatgestelden kiest de sub. 2 b en c bedoelde vergadering van leden van het District ten hoogste 4 candidaten.
   d. De aldus door de 6 Districten aangewezen 24 candidaten, vormen de voorloopige candidatenlijst.
   e. Deze voorloopige candidatenlijst wordt gepubliceerd in het Bouwkundig Weekblad, ten minste 3 weken voor de ledenvergadering, waarop de bestuursverkiezing aan de orde wordt gesteld.
   f. De candidaat-gestelden, die binnen 3 dagen na deze publicatie niet schriftelijk aan het Bestuur te kennen geven, dat zij geen candidaat wenschen te zijn, worden geplaatst op de definitieve candidatenlijst, welke 2 weken vóór de vergadering ter kennis van de leden wordt gebracht.

4. De stemming bij al deze verkiezingen geschiedt met inachtneming van de artikelen 85 tot en met 91 in Hoofdstuk 10 van de huidige Statuten van den B.N.A.
5. Na de verkiezing van de 4 leden van het Dagelijksch Bestuur gaat de Ledenvergadering over tot het kiezen van den Voorzitter van den B.N.A. uit deze 4 leden met inachtneming van punt 4.

VERKIEZING VAN NIEUF KRINGBESTUREN

In verband nu met de bovenuiteengezette bestuursverkiezingen worden de Kringen uitgenoodigd vóór 1 Febr. 1947 over te gaan tot het verkiezen van nieuwe Kringbesturen. Bij deze verkiezingen zal de regel gelden, dat alle zitting hebbende leden der Kringbesturen aftrdend zijn, en terstond herkiesbaar.

TOELICHTING OP PUNT 6: WERKVERDEELING.

Dit punt is op de agenda geplaatst op verzoek van den kring Amsterdam. Het bestuur heeft dáárom aan dit verzoek willen voldoen, omdat het onderwerp, sedert de voorstellen van Prof. Zwiers werden verworpen (voorstellen, waarmede het Bestuur zich had vereenigd), niet meer in behandeling is, terwijl het zeker onze aandacht steeds noodig heeft.
De impuls kon hier echter niet van het demissionaire Bestuur worden verwacht, maar moest komen van de zijde van de leden of de kringen. Het Bestuur waardeert daarom het initiatief van de kring Amsterdam. Het stelt zich het vormen van een Studie Commissie voor, voor wier werk de uiteenzetting van den kring Amsterdam en de bespreking in de ledenvergadering wellicht richtlijnen zullen kunnen geven.

CURSUS TOELATING V.B.O. TE ROTTERDAM

De voorwaarden voor toelating tot de cursus V.B.O. aan de Academie te Amsterdam zijn, zooals bekend een einddiploma M.T.S. drie jaren practijk op tekenbureaux en een zekere mate van aethetische en algemeene ontwikkeling.
Vooral laatstgenoemde eisen blijken voor vele candidaten een belemmering tot toelating te zijn.
Om aan dit bezwaar tegemoet te komen is aan de Rotterdamsche M.T.S. een overbruggingsavondcursus opgericht die twee jaar duurt en waar candidaten voor V.B.O.-H.B.O. de nog onbekende kennis kunnen aanvullen.
Gegadigden voor deze cursus, die binnenkort zal aanvangen, kunnen zich opgeven of inlichtingen daaromtrent inwinnen bij den Directeur Ir. J. Th. Franken M.T.S. gebouw, G. J. de Jonghweg, Rotterdam.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS, J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 12 NOVEMBER 1946, No. 29

WETTELIJKE REGELING VAN HET ARCHITECTENBEROEP

Op 18 Sept. j.l. heeft het Dag. Bestuur van den B.N.A. aan den Minister van O.K.W. een schriftelijke uiteenzetting gegeven van den afstand van het overleg tusschen Regeering en B.N.A. inzake de wettelijke regeling van de uitoefening van het architectenberoep.
Het is naar aanleiding van dezen brief dat de Minister het Dag. Bestuur tot een bespreking uitnoodigde op 24 October j.l. Over het resultaat van deze bespreking zullen nog mededeelingen worden gedaan.
Aangezien verschillende leden de ontwikkeling van deze zaak in de laatste jaren niet hebben kunnen volgen, nemen wij hier den brief aan den Minister in zijn geheel op.

18 September 1946

Aan Zijne Excellentie den Minister van
Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,
's-GRAVENHAGE

Excellentie,

Het Dagelijksch Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten heeft hierbij de eer de aandacht van Uwe Excellentie te vragen voor het volgende.
Vele jaren reeds heeft de B.N.A. gestreefd naar de invoering van een wettelijke regeling betrekking hebbende op de uitoefening van het architectenberoep. Nadat gedurende een twintigtal jaren het vraagstuk in tijdschrift-artikelen van verschillende zijden was belicht, werd door den B.N.A. in 1922 een Werkcommissie ingesteld, met de opdracht een rapport uit te brengen over de wettelijke bescherming van den architectentitel. Dit rapport werd in 1924 uitgebracht. Sindsdien bleef het vraagstuk onafgebroken aan de orde, tot op den huidigen dag.
Inmiddels kwam er, tengevolge van allerlei omstandigheden, in de houding van de architectenvereeniging tegenover de wettelijke regeling een merkbare wijziging. Aanvankelijk toch, in de eerste jaren na 1924, tastte men omtrent den organisatie-vorm der architecten onder een wettelijke regeling van hun beroep meer of minder in het duister. Het was niet duidelijk in welke mate een architectenwet terzake van de uitoefening van het beroep en het recht van uitoefening daarvan, de organisatie zou beïnvloeden en welke taak, in verband met de wettelijke regeling, alsnog aan de beroepsorganisatie zou kunnen ten deel vallen.
Sinds den zomer van 1940 echter, toen ons de inhoud van een ontwerp van wet, geredigeerd door Uwen ambtsvoorganger, Minister Bolkestein, bekend werd, heeft de B.N.A., alsnog vertrouwende op de mogelijkheid, dat de invoering van deze wet binnen afzienbaren tijd een feit zou kunnen zijn, de consequenties daarvan voor de beroepsorganisatie zoo streng mogelijk aanvaard en de noodig gebleken reorganisatie van de beroepsorganisatie werd voltrokken met inachtneming van de bepalingen der wettelijke regeling.
Zoo leven wij thans in de bijzondere omstandigheid, dat de statuten van den B.N.A. afhankelijk zijn gesteld van de wettelijke regeling, zooals die door Minister Bolkestein werd ontworpen, maar die momenteel toch nog niet van kracht is. Vanzelfsprekend geeft deze bijzonderheid niet alleen aanleiding tot practische moeilijkheden in het vereenigingsleven, maar het voornaamste doel, dat werd beoogd, namelijk het verkrijgen van een in elkaar grijpende tweeledigheid van Overheidsbemoeïing en particulier streven naar vakverbetering tot een éénheid, werd daardoor nog niet berekit.
Weliswaar werd, onder de vrees van een mogelijke vertraging van de invoering van de wettelijke regeling, in de statuten de gelegenheid geschapen subsidiair en overeenkomstig de ontworpen wet, vanwege de vereeniging zelf een aanvang te maken met de saneering van het beroep, — waartoe sedert de bevrijding van ons land in Mei 1945 onder den drang der omstandigheden inderdaad werd besloten en overgegaan —; zoolang de sanctie van de Overheid door wettelijke regeling als fundament ontbreekt, blijft het geheele bouwwerk van de aldus opgetrokken beroepsregeling van de architecten zoo niet een wankele, dan toch onsolide constructie vormen.
Als zoodanig is de registratie der Nederlandsche architecten in een Architectenregister te bezien, welke wij op 15 Maart 1946 ondernomen hebben en waarmede wij een door ons ingestelden Architectenraad onder Voorzitterschap van Dr. J. P. Fockema Andreae hebben belast.
De registratie van alle, het beroep van architect uitoefende, landgenooten door een Raad, werd reeds in het bovengenoemde rapport van 1924 als het middel voor het afsluiten van den bestaanden toestand en het invoeren van een overgangstoestand genoemd en aanbevolen. Sindsdien is het inzicht hieromtrent niet gewijzigd. Ook Minister Bolkestein koos in zijn Voorontwerp

van Wet den weg der registratie door een Architectenraad, waarvoor hij een reglement opstelde.
De bepalingen nu van dit reglement werden in den zomer van 1940 ook bindend opgenomen in de statuten van den B.N.A., waardoor bepaald kon worden, dat de leden van de vereeniging alleen Nederlanders kunnen zijn, die krachtens wet of wettig besluit gerechtigd zijn tot het voeren van den titel „architect" of „bouwmeester" en, voor zoover en voor zoolang een dergelijke wet of wettig besluit ontbreekt, ingeschrevenen zijn in een architectenregister, aangelegd door een Architectenraad, op de wijze als overeenkomt met het bepaalde in de artikelen van het aan de statuten van den B.N.A. gehechte Reglement van het Architectenregister. De redactie van art. 5 van onze statuten, in goed vertrouwen op een spoedige invoering van de wet ontworpen en vastgesteld, verklaart de noodzakelijkheid om, toen na de bevrijding de onzekerheid van het invoeren van de wettelijke bescherming bleef voortbestaan, de registratie, waarop het lid-zijn van de beroepsorganisatie moet zijn gebaseerd, zelf ter hand te nemen. Maar tevens werd, daar, naar onze meening, de Architectenraad door zijn Voorzitter en de keuze zijner leden — die de vertegenwoordigers zijn te achten van alle maatschappelijke, religieuze en architecturale groepeeringen in ons land — een nauwgezette en tevens gewetensvolle behartiging van de belangen van de Nederlandsche architecten bij de registratie inhoudt, de hoop gekoesterd, dat deze registratie eenmaal — zij het wellicht onder een nadere revisie — door de Overheid zal kunnen worden overgenomen, waarmede veel tijd en moeite zal kunnen worden bespaard.
In verband hiermede hebben wij Uwen ambtsvoorganger, Prof. G. v. d. Leeuw, verzocht een lid als Vice-voorzitter van den Architectenraad aan te wijzen. Deze benoeming is echter tot onze spijt niet afgekomen, redenen waarom wij de vrijheid nemen Uw Excellentie te verzoeken in de vacature van Vice-voorzitter van den Architectenraad alsnog te willen voorzien.
Wat nu den inhoud van het wetsontwerp van Minister Bolkestein zelve betreft, deze betrof, naar het Uwe Excellentie bekend zal zijn, uitsluitend de wettelijke bescherming van den titel van architect. Uiteraard moet deze wettelijke titelbescherming beschouwd worden als slechts een eerste étappe tot het bereiken van het doel, een wettelijke basis voor het uitoefenen van het architectenberoep. Vooralsnog ontbreekt en ontbrak een wettelijke beroepsbescherming.
Inmiddels wordt sedert onze bevrijding het bouwen geheel beheerscht door den Wederopbouw, waarbij zich het merkwaardige, doch uit den evolutioneerenden gang der inzichten, die het bouwen beïnvloeden, verklaarbare feit voordoet, dat bij den Wederopbouw met betrekking tot de bevoegdheid om als architect daarbij op te treden, eischen worden gesteld, die practisch het karakter insluiten van een beroepsbescherming. Deze beroepsbescherming is dan te verstaan in dien zin, dat het beroep beschermd is door het weren van de onbevoegden en kennelijk onbekwamen uit de beroepsuitoefening, hetgeen een beschermende houding tegenover hen, die zich bevoegd toonen het beroep uit te oefenen, impliceert.
Te ontkennen valt echter niet, dat bij dezen vorm van bescherming, hoe vruchtdragend ook voor de practijk, elementen van persoonlijke voorkeur een rol spelen of kunnen spelen, zoodat naast dezen vorm, een wettelijk gesanctioneerde regeling der bevoegdheid noodzakelijk blijft.
Naar onze meening is er geen aanleiding meer de wettelijk te regelen materie met betrekking tot het optreden als architect, in twee, achtereenvolgens af te leggen étappen, te scheiden. Juist, gezien hetgeen er bij den Wederopbouw plaatsvindt, behoeft de bescherming van den titel van architect niet die van het beroep van architect vooraf te gaan. Beiden waren in één regeling tot stand te brengen. Wij zien daartoe de mogelijkheid door in het wetsontwerp op de titelbescherming een artikel in te voegen, dat het recht op uitoefening van het beroep tot de titelgerechtigden beperkt. In dien geest hebben wij bij schrijven van November 1945 aan Uwen ambtsvoorganger Prof. Dr. G. v. d. Leeuw voorgesteld in het wetsontwerp een artikel in te lasschen luidende: „Iedere natuurlijke of rechtspersoon, die eenig gebouw, gebouwdeel of ander bouwwerk, voor welker uitvoering het hebben van een bouwvergunning vereischt wordt, tot stand wil brengen of wijzigen, dient, tenzij daarbij geen ruimtevormende en (of) vormgevende arbeid betrokken is, gebruik te maken van de hulp van een in het architectenregister ingeschreven architect".
Wij vertrouwen Uwe Excellentie met het bovenstaande in het kort uiteen te hebben gezet, welke desiderata er in de kringen van de architecten leven. Het behoeft geen betoog, dat, waar de „wettelijke bescherming" van een academisch onderwerp tot een begrip geworden is, waarmede in de kringen der architecten als met een werkelijkheid rekening wordt gehouden, de hoop op een uiteindelijke invoering daarvan bijzonder levendig is en, dat hetgeen Uwe Excellentie ten deze zich voorstelt tot stand te brengen, met groote belangstelling wordt tegemoet gezien.
Uit den aard der zaak zit aan de wettelijke regeling van het architectenberoep meer vast, dan wij in het bovenstaande hebben aangeroerd.
In een mondelijke gedachtenwisseling kunnen, beter dan in een schriftelijke uiteenzetting, die punten nader belicht worden, welke Uwe Excellentie in het bijzonder belangrijk acht om voor het voetlicht te worden gebracht. Wij zouden het daarom op prijs stellen in de gelegenheid te worden gesteld met Uwe Excellentie mondeling van gedachten over het onderwerp te mogen wisselen.

Met verschuldigde gevoelens van hoogachting,
Het Dag. Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B.N.A.,
Ir. A. J. van der Steur, Voorzitter.
B. T. Boeyinga, Secretaris.

PLYMOUTH, EXETER EN BRISTOL

Deze drie Engelsche steden, staan in het teeken van vernietiging en van herstel.
Zij zijn, stuk voor stuk, het doelwit geweest van teutoonsch geweld, maar toonen, ieder voor zich, en op zijn eigen manier een ontembare drang tot wederopbouw in vernieuwde vormen.
Het was dan ook goed gezien van het Bestuur van de International Federation for Housing- and Town-

Planning, deze drie steden te kiezen, teneinde een aantal gedelegeerden naar het congres te Hastings in staat te stellen, het daar behandelde aan de praktijk te toetsen.
Plymouth, als belangrijke Marine basis werd reeds in het begin van den oorlog het mikpunt van zware Duitsche luchtaanvallen. Exeter, zonder militaire beteekenis, doch bekend om haar oud stedenschoon viel in 1942 ten offer aan de wraakzucht der Duitschers vanwege het Engelsche bombardement van Lübeck. Gelukkig is de beroemde cathedraal, op enkele beschadigingen na, gespaard gebleven.
Bristol ten slotte,vanwege de in de nabijheid gelegen fabrieken der bekende Bristol-Blenheim bommenwerpers, had herhaaldelijk te lijden van de „Blitz" zooals men in Engeland de Duitsche luchtaanvallen noemt.
Het centrum van Plymouth, zoowel als dat van Exeter is zwaar beschadigd, verhoudings gewijs minstens zoo erg als Rotterdam. In Bristol zijn de beschadigingen, hoewel beduidend, meer over de geheele stad verspreid.

Plymouth. Voor de verwoesting, als zooveel havensteden een wirwar van te nauw geworden straten en een door elkaar groeien van woonwijk, bedrijf, nering en industrie. Een gezellige matrozenstad, maar met onmogelijke verkeerstoestanden, en onoverzichtelijk van structuur.

Het nieuwe plan tot wederopbouw van Plymouth trekt zich van wat vroeger bestaan heeft niets aan, met uitzondering van een, aan een der binnenhavens gelegen gedeelte van historie. Plymouth, hetwelk men zooveel mogelijk in zijn vroegere gedaante wil herstellen en conserveeren, is als een geheel nieuwe stad ontworpen waarvan het centrum bestaat uit een wel onderscheiden winkelwijk, een kantoorwijk en een amusementswijk. Ook de Gemeentegebouwen worden tot een groot complex vereenigd en de industrie buiten het centrum op twee plaatsen gelocaliseerd. Bedoeling is verder om op den duur de in de 19e eeuw ontstane grauwe en triestige woonstraten rondom het centrum te vervangen door „neighbourhood units" een voort satelliet-tuinsteden van plm. 5000 inwoners en vormende ieder een min of meer op zich zelf staand geheel. De ruggegraat van het nieuwe plan wordt gevormd door een breede centrale avenue welke de verschillende centra verbindt en loopt van „The Hoe" naar het hoofdstation.
The Hoe is een hooggelegen plateau van waaruit men een fraai uitzicht heeft op de haven en riviermondingen. Het is verder de verzamelplaats van een aantal standbeelden en memorials van Engelsche beroemdheden en als zoodanig een min of meer nationaal heiligdom.
Wij staan met onze Hollandsche behoudziekte, wat vreemd tegenover een zóó radicale vernieuwing als hier voorgesteld wordt. Een vergelijking met Nederlandsche toestanden is overigens niet goed mogelijk omdat de gegevens zoo geheel verschillend zijn. Groote hoogteverschillen en een stenige rotsbodem maken het uitvoeren van boven elkaar gelegen wegkruisingen b.v. tot een gemakkelijk aanvaardbare oplossing. Inmiddels is dit plan toch ook voor de voorstellers een zeer grootsche onderneming want de aanbeveling van het plan besluit met de verzuchting:
Only by Popular interest, Popular understanding, Popular participation and Popular backing can such a plan be achieved.

Exeter. Na het sombere grauwe Plymouth is Exeter ondanks de verwoesting van de binnenstad toch een opluchting. Er is meer groen, de huizen zijn er opener en stijlvoller de straten aantrekkelijker. In tegenstelling met Plymouth heeft men in Exeter getracht, zooveel mogelijk van het ouds karakter der stad te sparen en de vernieuwing voor zoover deze noodzakelijk en mogelijk was aan het bestaande aan te passen. Wel heeft men ook hier een zekere zone-vorming, als een shoppingcentre, betracht maar een algeheele en radicale omwerking van het bestaande plan is het zeker niet.
Uitgangspunt was de kathedraal met onmiddelijke omgeving waaronder diverse bouwwerken van historische beteekenis. Dit deel wil men zooveel mogelijk in de bestaande vormgeving handhaven en herstellen.
Deze poging zal dan nog moeten gesteund worden door een wettelijk voorschrift waaraan de Gemeentelijke autoriteit grootere bevoegdheid ontleent dan het nu het geval is. In Engeland is men daarin minder vergevorderd dan bij ons. Het eigendomsrecht staat er nog steeds in hooge eere en het is moeilijk hieraan te tornen ten bate van het algemeen belang, zelfs voor een uitbreidingsplan.
Een merkwaardigheid van het plan van Exeter is, dat men de oude city wall, welke dus het centrum van de stad omsluit, intact wil laten. Slechts op enkele plaatsen is deze onderbroken door nieuwe of verbreede verkeerswegen. Een groote aantrekkelijkheid is ook het maken van veel groen, ook veel nieuwe parkaanleg b.v. aan de oevers van de Exe en verder de ruime verkaveling der bouwblokken. In zijn groote structuur een zeer aantrekkelijk plan waarvan de mooie teekeningen en perspectieven van A. C. Webb een bijzondere vermelding verdienen.

Bristol. In deze stad van pl.m. 425.000 inwoners zijn ruim 100.000 bominslagen geconstateerd. Ruim 3200 gebouwen waaronder zeer groote, zijn totaal verwoest. De verwoestingen liggen over het geheele oppervlak van Bristols' grondgebied verspreid en men heeft er zich, in de eerste plaats op toegelegd om de ontstane schade te repareeren. Een nieuw plan van uitbreiding der stad is dan ook nog niet gereed, alleen een principe plan, waarin begrijpelijkerwijs diverse verbeteringen worden voorgesteld. In Bristol, dat alweer de drukke handel- en havenstad is van voorheen, is ieder gebouw en iedere behuizing noodig om het leven gaande te houden. Aan afbraak, zelfs voor verkeersverbeteringen, valt in de eerste jaren niet te denken. Zoo ligt het probleem voor Bristol anders dan voor de beide andere, hiervoren beschreven steden. Inmiddels vertoont het principe plan allerlei interessante aspecten en is met groote kennis van zaken opgezet.
Op ruime schaal wordt de bevolking betrokken in dezen algemeenen opzet door in tentoonstellingen en meetings het plan bekend te maken en de meening der burgers te vragen. Hiervoor is op uitgebreide schaal voldaan. Niet minder dan 340 vragen en tegenvoorstellen zijn door het Gemeentelijk bureau behandeld. Ook regionaal contact is gezocht en gevonden hetgeen in Engeland met zijn sterke Gemeentelijke autonomie een succes beteekent.

Kwade tongen hebben verteld dat er in Engeland nog steeds niet gebouwd wordt, dat men er alleen maar praat en plannen maakt. De deelnemers aan het con-

gres te Hastings en de Post-Congres-Tour kunnen deze bewering in ieder geval weerspreken.
Er wordt veel gebouwd en er zou, indien er meer werkkrachten te krijgen waren nog meer gebouwd worden. Alleen te Bristol zijn in de laatste 12 maanden 975 woningen gereedgekomen en in de andere plaatsen door ons bezocht is het verhoudingsgewijs hetzelfde.
Deze woningen zijn zoowel permanent als semi-permanent, terwijl er ook noodwoningen bij zijn. In alle drie voornoemde categoriën vindt men het pré-fabricated-house.
Er zijn woningen gebouwd in plaatmateriaal, al of niet geisoleerd en met gegolfd asbest-cement, pannen of leipannendaken.
Verder zijn in diverse soorten betononderdeelen uitgewerkt in soms vernuftige, doch uiteindelijk wel wat gecompliceerde systemen, meestal met platte daken.
Ook metaal is veelvuldig toegepast, als stalen geraamte, in en uitwendig bekleed met pleisterlagen op haringgrâátstaal of met board.
Bijzondere vermelding verdient het geheel in aluminium opgetrokken eengezinshuis, hetwelk in 4 stukken kant en klaar van de fabriek wordt aangevoerd.
Het is gemaakt van hetzelfde materiaal waarvan men vliegtuigen maakt en vermoedelijk door dezelfde technici. Alle onderdeelen zijn met groote zorg bestudeerd, gerationaliseerd en uitgevoerd.
Dan zijn er nog de huizen, meestal dubbele woningen, uitgevoerd in stamp-beton, een harde voor de buiten en een poreuse voor de binnenwanden, uitgevoerd in vernuftig verstelbare metalen bekisting, en door meerendeels ongeschoolde werklieden.

Het is hier niet de plaats uitvoerig in te gaan op elk der toegepaste systemen.
Ze hebben elk hun merites en... gebreken. Daarnaast en dat is verblijdend, worden op groote schaal permanente woningen gebouwd, ruim opgezet zooals we de betere arbeiderswoningen in het Engeland van vroeger kenden, solied van constructie en degelijk van uitvoering.
Het pré fabricated huis is, in de meeste gevallen tevens semi-permanent en als het dit niet is, maakt het toch een semi permanenten indruk. Alle woningen hetzij permanent, hetzij van tijdelijken aard hebben dit gemeen dat ze een goed geoutilleerde en ruim opgezette keuken bezitten. Meestal is het electrisch fornuis er bij geleverd evenals de waschmachine. en is er veel en praktische bergruimte. Nieuw zijn voor de keuken de naadlooze vloeren in een soort asphaltprocedé waarvan de duurzaamheid echter nog moet worden bewezen. Speciaal het aluminium huis heeft veel bergkasten en laden, de andere huizen minder in ieder geval minder dan men dat in Nederland gewend is. Opgemerkt dient te worden dat in vele woningen welke over een verdieping beschikken de W.C. zich op deze verdieping bevindt. Dit brengt wel het inconvenient mee dat men overdag naar boven moet loopen, doch vereenvoudigd aanmerkelijk de planindeeling van de begane grond verdieping waar men met die W.C. naast de voordeur bijna altijd tot een eenigszins gewrongen oplossing komt. Inplaats van een douche, maakt men in Engeland, ook voor de arbeiderswoningen, veelal een kleine badkamer.
Hinderlijk is, dat men de gewoonte blijft houden om de standleidingen met de daarop uitkomende vertakkingen, buiten tegen de gevel te plaatsen.
De leering, welke uit deze bouwerij van de laatste 18 maanden in Engeland naar mijn meening, welke trouwens door vrijwel al mijn tochtgenooten gedeeld wordt, te trekken valt, is dat men met de bouw van semipermanente en pré-fabricated huizen in Engeland op den verkeerden weg is.
Een aluminium huis kost 1200 Pond d.i. ruim 12.000 gulden en heeft een berekende levensduur van 10 jaar. Met een paár honderd Pond meer heeft men een permanent huis met een langen levensduur. Een klein rekensommetje doet zien dat al die, toch nog dure, tijdelijke bouw, eigenlijk weggegooid geld is. En wat voor het aluminium huis geld, geldt evenzeer voor andere systemen. Hoezeer het verblijdend is te zien, dat er wat gedaan wordt, kan niet ontkend worden dat deze tijdelijke en prefabricated huizen, opgevat als kleine op zich zelfstaande eenheden, het landschap in bedenkelijke maten ontsieren. Het is te hopen dat men in Nederland deze vergissing zal weten te ontgaan en zich zal toeleggen op den bouw van goede en ruime woningen welke ook nog over 75 en desnoods 100 jaar aan alsdan te stellen algemeene eischen voldoen. Daarmee is de nationale economie stellig het beste gediend. En in laatste instantie ook het materieele en geestelijk welzijn van ons geheele volk.

J. M. van Hardeveld

UITSPRAAK VAN DEN EERERAAD VOOR DE ARCHITECTUUR OVER ARCHITECT W. RETERA, REDACTEUR VAN HET B.W.A. VAN 18 JULI 1941 – 31 DEC. 1942

Overwegende, dat de Eereraad eigener beweging een onderzoek heeft ingesteld naar de gedragingen van den architect en binnenhuis-architect W. Retera Wzn. te Den Haag met betrekking tot het feit, dat hij sedert 18 Juli 1941 de redactie heeft gevoerd van het Bouwkundig Weekblad Architectura (B.W.A.), nadat de redactie van dit weekblad was afgetreden tengevolge van het feit, dat Boezeman was aangesteld als Gemachtigde van den B.N.A. en de B.N.A. daarmede in vijandelijke handen was gekomen;
overwegende, dat Retera bij schrijven van 3 Juli 1946 is opgeroepen, om zich ter zitting van den Eereraad van 16 Juli 1946 terzake te verantwoorden;
overwegende, dat op die zitting van den Eereraad namens den Heer Retera als gemachtigde is opgetreden de Heer C. Bolding te 's-Gravenhage en nadien de Heer Retera zelve is gehoord ter zitting van den Eereraad van 27 Augustus 1946;
overwegende, dat door den Eereraad in zijn zitting van 16 Juli 1946 ter zake als getuigen zijn gehoord de Heer J. P. Mieras te Amsterdam en Ir. H. G. J. Schelling te Utrecht;
overwegende, dat door den Heer Retera ook schriftelijk een uiteenzetting van zijn houding aan den Eereraad is verstrekt en tevens door den getuige Mieras is overgelegd een rapport door hem opgesteld voor het Bestuur van den B.N.A., in zooverre dit rapport betrekking heeft op het optreden van Retera als redacteur van het B.W.A.;
overwegende, dat uit een en ander is komen vast te staan en door Retera ook is erkend, dat hij vanaf 18 Juli 1941 op verzoek van Dr. Ir. Blok als leider van het Architecten Gilde, zich heeft belast met de redactie van het B.W.A. tot aan de opheffing van dit blad;
overwegende, dat architect Retera wel heeft aangevoerd, dat hij ten tijde van zijn redacteurschap bij het B.W.A. bij herhaling in conflict is gekomen met Boezeman en dientengevolge op den duur als redacteur heeft gesaboteerd, doch de Eereraad van oordeel is, dat dit eerder te verklaren is uit een persoonlijk antagonisme van Retera tegenover Boezeman dan uit een principieele afkeer van de nationaal socialistische beginselen;
overwegende, dat dit te meer klemt, nu Retera na de bezetting van ons land als lid was toegetreden tot de N.S.B. en hij, na aanvankelijk zijn werkzaamheden als redacteur van het B.W.A. voor korten tijd te hebben onderbroken deze op aandringen van zijn geestverwant Dr. Ir. Blok weder heeft opgevat en tot het einde toe heeft voortgezet;
overwegende, dat Retera door deze handelwijze zich op ergerlijke wijze in dienst heeft gesteld van de vijandelijke propaganda, medewerking heeft verleend aan de, door den vijand ondernomen pogingen om het Nederlandsche cultureele leven in nationaal-socialistischen zin te beinvloeden en in ernstige mate afbreuk heeft gedaan aan het verzet der Nederlandsche architecten, die in overgroote meerderheid na het optreden van Boezeman den B.N.A. hadden verlaten en iedere relatie met het Bouwkundig Weekblad van dien Bond hadden verbroken;
overwegende, dat de Eereraad bij de oplegging van de na te melden maatregelen mede in aanmerking heeft genomen de ruiterlijke erkenning door den Heer Retera van het hem ten laste gelegde en het feit, dat hij achteraf zijn handelwijze betreurt;
overwegende, dat architect Retera voornoemde handelingen heeft verricht als architect en moet worden beschouwd als kunstenaar in den zin van de Wet Zuivering Kunstenaars;
gelet op Art. 1 t/m 5 van de Wet van 5 April 1946 — No. G 84 en Art. 9 van de Beschikking van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 25 April 1946 — No. G 95;
spreekt zijn afkeuring uit over de houding van architect Retera, door hem aangenomen tijdens de periode der Duitsche bezetting van ons land;
bepaalt, dat architect Retera tot 1 Januari 1951 zich dient te onthouden van alle publicaties van welken aard ook, op het gebied van de bouwkunst en de toegepaste kunst, daaronder begrepen het deel uitmaken of het voeren van de redactie van periodieken en andere uitgaven op dit gebied;
voorts, dat tot denzelfden datum architect Retera zich zal onthouden van de uitoefening van het beroep van architect en binnenhuis-architect en eveneens tot voormelden datum uitgesloten wordt van het lidmaatschap van beroepsvereenigingen van kunstenaars;
verstaat, dat van deze uitspraak afschrift zal worden gezonden aan het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, aan het Hoofdbestuur van den B.N.A. te Amsterdam, aan het Bestuur van de Academie voor Beeldende Kunsten en Middelbaar Technische School voor de Bouwkunst te 's-Gravenhage, aan de Commissie voor de Perszuivering te 's-Gravenhage en aan architect Retera voornoemd.
voorts, dat deze uitspraak zal worden openbaar gemaakt door publicatie hiervan in het Bouwkundig Weekblad Architectura en op zoodanig wijze als den Raad verder wenschelijk zal voorkomen.
Aldus gewezen den derden September door de Heeren Mr. A. J. M. van Moorsel, voorzitter, Jac. Bot, architect, Dr. J. Kalf, J. J. van der Linden, architect en Ir. D. Roosenburg, architect, in tegenwoordigheid van den Secretaris, plaatsvervangend lid, G. J. L. Ebbinge.
's-Gravenhage, 9 September 1946,

w.g. Mr. A. J. M. VAN MOORSEL,
Voorzitter.
w.g. G. J. L. EBBINGE,
Secretaris.
Verzonden op 11 September 1946
Voor eensluidend afschrift
w.g. G. J. L. EBBINGE,
Secretaris.

STEDEBOUWKUNDIGE PRIJSVRAAG

Het Gemeentebestuur van Renkum schrijft in overleg met het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw een openbare ideeën prijsvraag uit voor een bebouwingsplan van de „Dennenkamp", het toekomstige dorpscentrum van Oosterbeek.
De deelname aan deze prijsvraag is opengesteld voor alle stedebouwkundigen en architecten in Nederland.
De Jury bestaat uit de Heeren: J. J. Talsma, Burgemeester der Gemeente Renkum, de architecten en Stedebouwkundigen: Ir. P. Verhagen Lzn te Rotterdam; W. M. Dudok te Hilversum; C. van Eesteren te Amsterdam; Ir. S. J. van Embden te Delft; Ir. H. M. Buskens te Vught en de landschapsarchitect P. Hesselman te Doorn.
Als Secretaris van de Jury zal optreden: Mr. A. W. J. Over, Gemeente Secretaris te Oosterbeek.
Van de deelnemers aan de prijsvraag worden verlangd:
a. Een bebouwingsplan op schaal 1 à 1000.
b. Twee dwarsprofielen over het terrein schaal 1 à 1000.
c. De straatprofielen op schaal 1 à 200.
d. Een scheeve projectie of een vogelvluchtperspectief van het terrein met bebouwing op schaal 1 à 1000.
e. Een korte toelichting.

Er worden prijzen uitgeloofd van *f* 1000.—, *f* 600.— en *f* 400.—.
De plannen moeten vóór of op 1 Februari 1947 worden ingezonden.
Het auteursrecht der inzenders en de eventueele schadevergoedingen worden geregeld overenkomstig de wijze als in hoofdstuk V der A.N.P. is bepaald. De bekroonde onderwerpen blijven het eigendom van prijsvraag-uitschrijfster, die het recht heeft deze plannen te publiceeren zonder den inzenders daarvoor honorarium te betalen.
De auteur(s) van het ontwerp dat voor uitvoering gekozen wordt, zal(zullen) voor zijn(hun) mede-arbeid aan de werkzaamheden voor het definitieve bebouwingsplan een honorarium worden betaald al naar gelang van den omvang van het werk, ter beoordeeling van het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw, na ingewonnen advies van de jury.
Verzoeken om toezending van het prijsvraagprogramma c.a. kunnen schriftelijk worden gericht aan den Secretaris van de Jury p.a. Streekbureau Veluwezoom-West, Graaf van Rechterenweg 50, te Oosterbeek. Het programma is goedgekeurd door de Permanente Prijsvraag Commissie.

KANTOORGEBOUW A.Z.H. TE HILVERSUM ARCHITECT J. VAN LAREN

Dit kantoorgebouw, waarvoor mij eenige jaren vóór den oorlog door het Bestuur van de Maatschappij-Ziekenfonds „Gooi- en Eemland", onderafdeeling Algemeen Ziekenfonds Hilversum A.Z.H. te Hilversum, opdracht werd gegeven, ligt aan de Heerenstraat, en bestaat, zooals de plattegronden laten zien, uit een kantoor met vergaderzaal op den beganen grond en daarboven een woning.

De gevels werden opgetrokken van dunne roode handvorm-Vechtsteen, met toepassing van gestockt grijsgeel Beiersch graniet aan plintstukken, banden, raam- en afdeksteenen; de bekapping gedekt met zwarte-matverglaasde-verbeterde Hollandsche pannen. Schilderwerk gebroken wit.

De bouwkosten hebben destijds in totaal bedragen rd. *f* 16.500.—

J. van Laren.

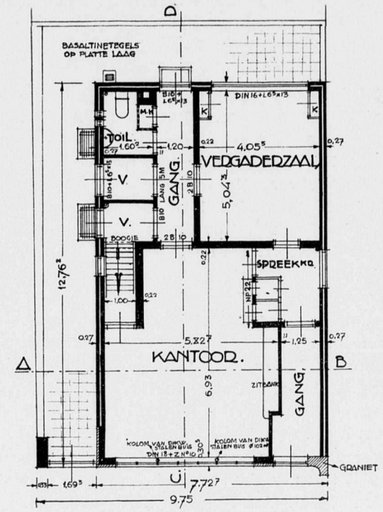

Gebouwtje Algemeen Ziekenfonds Hilversum

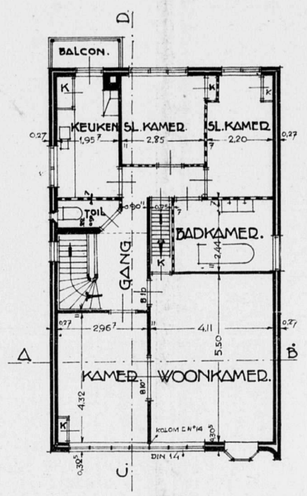

Plattegronden schaal 1 à 200

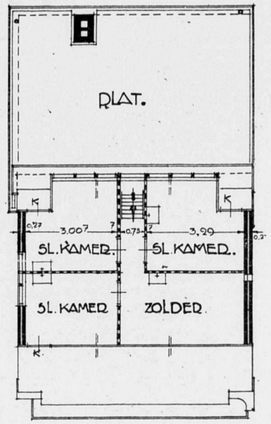

Architect J. van Laren

WETTELIJKE BESCHERMING VAN DEN ARCHITECTEN TITEL IN ENGELAND I.

DOOR J. P. MIERAS

Nu wij weer onder een sterrebeeld zijn geraakt, dat ons in het bijzonder geschikt schijnt te maken weer eens te trachten voor de principieele grondslagen van de positie van den architect in ons land deugdelijke vormen te vinden — het overleg met de Overheid over de wettelijke regeling en de bespreking der selectie op de Ledenvergadering zijn er de directe uitingen van — lijkt het mij niet ondienstig in een artikel een beknopt overzicht te geven van hetgeen in Engeland is gebeurd met betrekking tot de wettelijke bescherming van den architectentitel.

Deze wettelijke bescherming werd op 1 Januari 1932 ingevoerd door de inwerkingtreding van de Registration Act, na een zeer lange en moeizame voorbereiding. In deze voorbereiding had het Royal Institute of British Architects van meet af aan de leiding en het wil mij voorkomen, dat het gewenscht is over deze Architectenvereeniging iets te vertellen, alvorens de geschiedenis van de „Registration" te schetsen. Dit is ook dáárom gewenscht, omdat het R.I.B.A. in de Engelsche maatschappij een gezag bekleedt, dat de verhouding tusschen Architectenvereeniging en Overheid van geheel anderen aard doet zijn dan die, welke wij ten onzent kennen.

Het Royal Institute of British Architects toch heeft als beroepsvereeniging een positie, die eenig is te midden van welke beroepsvereeniging ook ter wereld. In geen enkel beroep bestaat er een lichaam van zulk een grandeur als het R.I.B.A. Het staat bovendien in het Vereenigd Koninkrijk niet geïsoleerd in zijn macht, maar een dicht net van verbindingen met alle andere Engelsche architectenorganisaties (Allied Societies) doet het het middelpunt zijn van een wereld-federatie op architectuur gebied. Tot in de verste hoeken van de Dominions en de Crown-Colonies heeft iedere architect op een of andere manier met het R.I.B.A. te maken. En waar al de organisaties, waarmede het Institute in relatie staat, ook van politieken, industrieelen en economischen aard zijn, wordt het geheele architecten-leven in het Vereenigd Koninkrijk geleid en beheerscht door het staatsmanschap van het R.I.B.A.

Het hoofdkarakter van het R.I.B.A. is zijn cultureele standing zijn trots is terecht zijn wereldvermaarde bibliotheek van meer dan 40.000 banden de voornaamste architectuur-bibliotheek van de wereld. En even beroemd is de collectie architectuur-teekeningen, die de kostbaarste bladen der oude meesters bevat.

Maar naast deze tastbare teekens van cultuur-bevordering, is nog van ontzaglijke beteekenis, dat het R.I.B.A. zich sinds 1855 met de opleiding van den architect daadwerkelijk heeft bezig gehouden en architect-diploma's heeft ingesteld. Tegenwoordig kent het R.I.B.A. 3 klassen van leden, de „Fellows" (F.R.I.B.A.), de „Associates" (A.R.I.B.A.) en de „Licentiates", die geen initialen voeren. Behalve door het bereiken van een zekeren leeftijd, wordt de toelating tot een klasse bepaald door een op grond van een examen behaald diploma en praktijk *)

De klasse van de „Licentiates" is het laatst ingevoerd onder de „Supplemental Charter 1925", als gevolg van de fusie van de Royal met de „Society of Architects", waarover in het vervolg van dit artikel iets zal worden meegedeeld. Het Bestuur van het R.I.B.A. bestaat uit 77 leden, waarvan er echter 10 reeds een quorum vormen; slechts een deel is gekozen door het R.I.B.A. zelf. De overigen vertegenwoordigen de Allied Societies. De door het R.I.B.A. gekozen leden bestaan uit 18 Fellows, 9 Associates en een aantal Licentiates, dat afhankelijk van het aantal licentiates in de vereeniging is. De Voorzitter, de Vice-Voorzitters, de Secretaris en de Penningmeester moeten Fellow zijn. De bemoeiingen van het R.I.B.A. met de opleiding van den architect maken, dat ook een klasse Studenten in het R.I.B.A. is opgenomen.

Teneinde den lezer in staat te stellen zich een indruk te vormen over de grootte der vereeniging deelen wij ten-

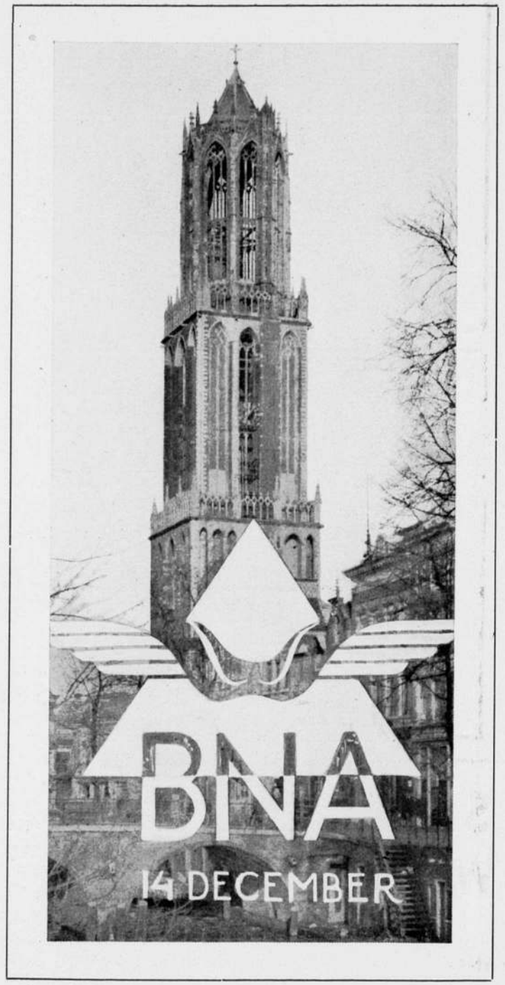

slotte mede, dat volgens de gegevens van 1940, het aantal Fellows 1909, dat der Associates 4445, dat der Licentiates 2240 bedroeg, terwijl de klasse der „Students" 2061 leden groot was. Het architecturale gemeenebest, waarvan het R.I.B.A. het centrum is, bevat echter een aantal van niet minder dan 21157 (in 1940) architecten totaal.

Dit is in het kort de Royal, die er zich op beroepen kan ook het kostbaarste vereenigingsgebouw ter wereld te bezitten; zijn luxueuze zetel in Portland Place, werd in 1934 door den Koning van Engeland ingewijd.

Het is nu gemakkelijk dit alles te zien in het licht van de grootheid van het Engelsche Rijk, maar men mag daarbij niet vergeten, dat deze grootheid zelf nog niet een groote en machtige architectenvereeniging doet geboren worden en ontwikkelen. Noch Frankrijk, noch Duitschland, noch Rusland, of welk groot land ook, heeft een architecten-organisatie met een wereldreputatie en gezag als Engeland.

Er zit in het R.I.B.A. een element, waarin de Engelschen zich nooit verloochenen, maar dat in andere landen en ook bij ons niet meer werkzaam is. Dit element is niet de zin voor traditie en allure alleen, maar bevat ook de bekwaamheid dien zin te kunnen verbinden met het bereiken van het doel in alle zaken, waarbij in de overige wereld, bij de eerste aanleiding en om het kleinste belang, traditie wordt verbroken en van allure wordt afgezien. In het vervolg van dit artikel zullen wij zien hoe het R.I.B.A. op de Registration Act de Koninklijke bekrachtiging heeft weten te verkrijgen.

(wordt vervolgd)

*) Zoo zijn de vereischten om toegelaten te worden als Fellows de volgende: De candidaat moet 30 jaar zijn, en a. een Associate van het Institute of met goed gevolg een examen hebben gedaan, dat toegang geeft tot de klasse der Associates, of b. een Licentiate van het Institute zijn die met goed gevolg het examen heeft afgelegd om van Licentiate in de klasse der Fellows te worden toegelaten, en voorts voor allen 7 jaar achtereenvolgende praktijk. Hieraan zijn nog bepalingen toegevoegd voor hen die de praktijk ambtelijk of in een verantwoordelijke positie op bureaux uitoefenen.

Zooals uil het bovenstaande blijkt kan men zoo noodig een klasse overslaan en men kan ook, zonder Licentiate of Associate te zijn geweest, Fellow worden door de vereischte examens af te leggen.

De klasse indeeling is geen strak schema, maar blijkt geheel aangepast te zijn aan de verschillende manieren, waarop de arohitect in het vak kan komen en de verschillende wegen waarlangs hij zich ontwikkelen kan.

LEDENVERGADERING

op ZATERDAG 14 DECEMBER 1946, des v.m. 10.30 uur in het Gebouw „TIVOLI" te Utrecht, Kruisstraat 1

AGENDA

1. Openingsrede door den Voorzitter.
2. Mededeelingen, o.m. over den stand der besprekingen over het Architecten honorarium.
3. Ingekomen stukken.
4. Behandeling van het vraagstuk van de Selectie.
   Zie hiervoor de beide stukken „Selectie of geen Selectie" in nummer 27.
5. Vaststelling van de wijze en den datum van de eerstvolgende Bestuursverkiezing.
6. Bespreking van het vraagstuk van de werkverdeeling.
7. Rondvraag.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — **19 NOVEMBER 1946, No. 30**

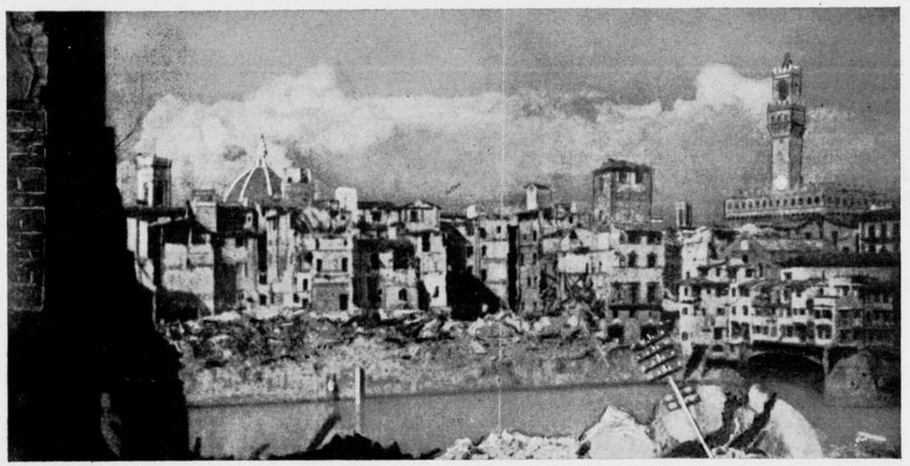

De verwoeste Arno-oevers te Florence (Afb. uit The Journal of the R.I.B.A.)

DE TOESTAND DER MONUMENTEN IN ITALIE

De lezing door Prof. Bianchi Bandinelli op verschillende plaatsen in ons land gehouden om een indruk te geven van den toestand der monumenten van zijn land heeft overal groote belangstelling gewekt. Hoe lang toch hebben wij reeds hier gewacht op betrouwbare berichten over de verliezen, die ook daar geleden zijn.

Op den avond in Den Haag, de Rolzaal was geheel gevuld met genoodigden van het Ministerie, werd de spreker in tegenwoordigheid van den Minister ingeleid door den Secretaris-Generaal van het Departement. Deze wees erop, dat Prof. B., (oud-hoogleeraar te Groningen, Pisa an Florence) door de Regeering was uitgenoodigd naar ons land te komen in zijn kwaliteit van Directeur-Generaal van Oudheidkunde en Schoone Kunsten te Rome. Met een tweeledig doel n.l. om een beschouwing te houden over oorlogsmonumenten daar onze beeldhouwers nu voor grootsche opgaven gesteld worden en tevens om ons in te lichten over het lot der monumenten.

Men was voorbereid op een lang en droevig verhaal, gezien den langen opmarsch der Geallieerden door geheel Italië van Zuid naar Noord en gezien de foto's, die reeds gepubliceerd waren bijv. in de Londen News, waarop talrijke verwoestingen zooals Monte Cassino of de kaden van de Arno te Florence, het Camp Santo te Pisa en zooveel meer te zien was geweest.

De lezing werd in opgewekten toon gehouden en hiervoor was reden. Hoezeer men ook treurt over het enorme verlies in dat land, waar haast elke stad of elk stadje, hoe klein ook, kunstwerken van de allerhoogste waarde herbergt, hoe bedroefd wij ook zijn over wat wij nooit meer zien zullen, zooals de muurschilderingen van Mantegna in de Eremitani te Padua, er is toch reden van groote dankbaarheid: want vele belangrijke steden zijn ongeschonden gebleven ondanks den niets ontziende waanzin der terugtrekkende troepen, waardoor toch vele kleinere steden als San Gimignano, Viterbo en zoo vele anderen en ook de Monte Cassino als offers ge-

vallen zijn. Maar ongeschonden zijn Venetië, Perugia, Siena, Florence behalve de Arno-oevers en Rome behalve een enkel monument, de San Lorenzo. Daartegenover staat dat verschillende belangrijke centra zeer zwaar geleden hebben, als zoodanig noemde de spreker als villes martyrs Pisa, Rimini, Verona, Vicenza, Padua, Genua en Milaan.

De musea waren allen geëvacueerd, ongeveer 600 schilderijen zijn door de duitschers gestolen; de bronzen uit Napels waren naar Monte Cassino gebracht en vandaar naar het Vaticaan. Men vond een kist vol terug in... Linz! De schilderijen zijn bijna allen weer terug. En men heeft niet stilgezeten, ook wat de musea betreft: in Venetië, Bologna en Parma is alles normaal, de Pitti en het Bargello zijn geheel, de Brera en Napels gedeeltelijk geopend. De Uffizien en het Thermenmuseum te Rome zijn nog dicht wegens herschikking.

Maar de optimistische toon van den spreker was vooral verklaarbaar door de verbijsterende hoeveelheid restauraties, die reeds nu zijn uitgevoerd. Dit dwingt de grootste bewondering af. Ook al zijn aan deze haast misschien nadeelen verbonden. Maar door dit onmiddellijk aanpakken heeft men nog zooveel mogelijk gebruik kunnen maken van fragmenten. Hiervan werden bewonderenswaardige voorbeelden getoond. Ook wat muurschilderingen en mozaieken betreft. Deze laatsten hebben ten slotte na het schoonmaken aan helderheid gewonnen, hetgeen op enkele lichtbeelden duidelijk te zien was. Maar dit laatste betreft slechts details. De hoofdzaak is, dat dit alles administratief mogelijk is geweest en dat dit arme volk zich niet eerst is gaan blindstaren op de kosten.Ongetwijfeld is hier veel te danken aan de finantieele hulp der Geallieerden. Van de reeks getallen die genoemd werden is blijven hangen, dat deze alleen van Jan. '44 tot '46 7,5 millioen dollars ter beschikking hebben gesteld. Dat dit geschied is dankt men toch in de eerste plaats aan den Italiaan zelf, die zijn monumenten liefheeft zooals hij zijn familie liefheeft. Bovendien is elk werkman daar een kunstenaar en kan men de uitvoering met gerust hart aan de plaatselijke vaklieden overlaten. Er wordt door de centrale leiding met zorg ervoor gewaakt, dat zoomin mogelijk nieuw oud gemaakt wordt; men laat het nieuwe werk bijv. door een klein verschil in baksteenformaat, zich onderscheiden van het oude. Bij het herstel van muurschilderingen worden de nieuwe deelen eenigszins anders behandeld dan de oorspronkelijke. Er werd ook een kapiteel getoond, dat half vernield was en waarvan de nieuwe helft alleen de hoofdvorm deed zien, zonder tot een copie in details te komen.

Het was volkomen uitgesloten op één avond een overzicht te geven; dit toonden de twee kaarten, waarop de vernielingen met teekens waren aangegeven. In snel tempo volgden een groote reeks uitstekende lichtbeelden elkaar op. De duisternis van de zaal verhinderde vrijwel het maken van aanteekeningen en daarom wordt hier volstaan met enkele grepen, van Zuid naar Noord. In Palermo zijn de Mortarana, de Capella Palatina en de Zisa onbeschadigd. Ook de boog van Trajanus te Benevento. Uit Napels zagen wij twee koepels, die technisch reeds weer hersteld waren. De voorgevel van de S. Lorenzo te Rome, die vrijwel vernield was, staat reeds weer overeind. Viterbo heeft veel geleden en ook Pisa. Vooral het Campo Santo met de muurschilderingen, daar het dak verbrandde en het gesmolten lood langs de muren droop. Maar het Baptisterium, de Dom en de scheeve Toren kregen slechts enkele treffers en de bekoorlijke S. Maria della Spina bleef als door een wonder geheel ongedeerd. Verschrikkelijk waren de lichtbeelden van de Arno te Florence, de kaden aan de N. zijde en de schilderachtige huizen aan de Z. zijde zijn geheel verwoest. En alle bruggen; voor de helft de Ponte Vecchio, van de S. Trinità met de zoo gevoelige bogen bestaan alleen nog resten van pijlers. Deze laatste zal men zeker herstellen aan de hand van teekeningen, maar wat moet men doen met verloren gegane schilderachtigheden? In Bologna heeft het Archiginnasio, de vroegere Universiteit, zeer geleden, evenals de fraaie gothische Mercanzia. In het Palazzo della Pilotta te Parma is het Theatro Farnese uit 1628 vrijwel verwoest, maar men is reeds begonnen met den wederopbouw. Ravenna heeft slechts weinig geleden, alleen de zuilenbasiliek in Porto Fuori is onherstelbaar vernietigd. De kathedraal van Vicenza is reeds in restauratie. De voornaamste pleinen en monumenten van Verona hebben slechts weinig geleden, maar daarentegen wel vele paleizen. Milaan heeft zwaar geleden, zooals de Grazie, die niet lang geleden geheel gerestaureerd was; een mirakel is, dat de muur met het Avondmaal van Leonardo is blijven staan. Ook de San Ambrogio is er zeer slecht aan toe, maar het heeft reeds weer een nieuwe kap en is ook verder in restauratie.

Men moet begrijpen dat de spreker slechts hier en daar grepen kon doen. Ter aanvulling moge nog het volgende ontleend worden aan de Rapporten van het Civil Affairs Departement of the War Office te Londen.

Aquila en Tarquinia zijn er goed afgekomen, maar in Pienza is ernstige schade. Foligno, waarvan het centrum ondermijnd was, is aan een explosie kunnen ontsnappen. De Villa Lante te Bagnaia kreeg slechts geringe schade, doch hier is veel geroofd. Het Palazzo Torlonia te Avezzano, dat hoofdkwartier der duitschers was, is hevig gebombardeerd. In Arezzo viel een bom in het Palazzo della Badia en werd de helft van het Casa di Petrarca verwoest. De kathedraal van Livorno, waarvan de voorgevel aan Inigo Jones werd toegeschreven, is onherstelbaar vernietigd. San Gimignano werd redeloos gebombardeerd, maar de 13 torens staan nog. Volterra, Ancona en Pesaro hebben veel geleden. Urbino had een narrow escape, alle stadsmuren waren ondermijnd, maar het grootste deel werd door Britsche sappeurs verwijderd. Empoli is verwoest, Fiesole heeft weinig geleden. Rimini was een sleutelpositie in de duitsche linies en heeft zware schade. De Tempio Malatestiano, het voornaamste werk van Alberti, is ernstig verminkt, maar zal hersteld worden. S. Girolama is een ruïne, het Palazzo Communale kan gerestaureerd worden. De boog van Augustus bestaat nog.

Wij zijn Prof. Bandinelli ten zeerste erkentelijk voor zijn uiteenzettingen. Het is een zegen te weten hoe hard daar gewerkt wordt om zooveel mogelijk het verlies te verzachten. Men kan niet anders dan vervuld zijn van bewondering voor de liefde en de energie, die hier door het nieuwe Italië getoond wordt.

D.F.S.

DE WETTELIJKE BESCHERMING VAN DEN ARCHITECTENTITEL IN ENGELAND II. (SLOT)

Het begin van de actie voor de vrijwillige registratie der architecten in Groot-Brittannië dateert van 1791, toen de Architects' Club was gesticht door eenige van de voornaamste architecten, waaronder Sir William Chambers, Robert Adam, John Soane en S. P. Cockerell. Deze stap werd gevolgd in 1806 door de stichting van de „London Architectural Society", waarschijnlijk de eerste vereeniging, die een doelstelling had, gelijk aan die van het huidige Royal Institute of British architects.*) Het schijnt dat deze Society echter weer opgeheven was vóór de stichting in 1831 van de Architectural Society. In 1834 werd het aan verschillende leden van deze Society, architecten van erkende verdienste duidelijk, dat, hoewel de meeste van de andere kunsten en wetenschappen hun vereenigingen hadden voor de bevordering van hun kunst, de bouwkunst die eigenlijk het geheel van kunsten en wetenschappen omvatte, zonder zulk een vereeniging was en in 1842 sloot de Architectural Society zich aan bij het „Institute of British Architects, dat in den tusschentijd in 1834 was opgericht en in 1837 Koninklijke goedkeuring (Royal charter) had gekregen.

Het beginsel nu tot het vormen van een register door en onder controle van het R.I.B.A. werd een twintigtal jaren later gesteld. In 1859 besloot het Bestuur tot het instellen van een examen voor architecten, al of niet-leden van het Instituut en in 1881 werd het voldoen aan het examen verplicht gesteld voor het z.g. Associateschap van het Instituut, maar het duurde nog 3 jaren tot 1884 tot de eerste poging tot wettelijk voorgeschreven registratie werd gedaan. Dit gebeurde door een daartoe expres gevormde vereeniging, de „Society of Architects", voor het grootste deel gevormd door architecten, die ontevreden waren over de weinige activiteit voor de wettelijke registratie bij de Royal. Wetsontwerpen voor de wettelijke registratie werden van tijd tot tijd bij het Parlement ingediend door de Society, die gedurende lange jaren een krachtige campagne voerde voor het bereiken van het doel, bij vakgenooten en andere geinteresseerden.

In deze jaren (het werden decenniën) wist de Society de meening der vakgenooten zóó ten gunste van de wettelijke registratie te krijgen, dat in 1905 het Bestuur van de R.I.B.A. het nastreven van dit doel formeel onder zijn werkzaamheden opnam.

In den tusschentijd was het vraagstuk van de wettelijke registratie besproken op de Internationale congressen, welke waren gehouden te Parijs (1900) te Londen (1906), te Weenen (1908) en te Rome (1911). Op al deze congressen waren resoluties aangenomen, die te kennen gaven dat in het belang van het publiek en van de bouwkunst, alle beoefenaars wettelijke bekwaamheden moesten hebben en dat de titel van „Architect" beperkt moet blijven tot hen, die in het bezit waren van een bekwaamheidsdiploma, dat door een ieder te behalen zou kunnen zijn, na een bouwkundige opleiding en werkzaamheid.

Na de onderbreking van de actie door de wereldoorlog van 1914—'18, noodigde de R.I.B.A. de Society of Architects uit te onderhandelen over een engere samenwerking en in 1925 smolten de beide lichamen samen, waarna de Royal Institute zich met alle kracht inspande een wetsontwerp op te stellen en dit te doen aannemen als een wet. In Dec. 1925 was de tekst van een wetsvoorstel gereed. Het werd gepubliceerd en bestudeerd door alle vereenigingen en universiteiten, die bij het vraagstuk belang hadden en verschillende amendementen werden overgenomen.

In het wetsontwerp was vastgesteld dat het Bestuur van de R.I.B.A. de bevoegdheid krijgen zou een register van architecten in te stellen en bij te houden en examens te houden met medewerking van een Commissie voor de architecten opleiding, samengesteld door de de R.I.B.A. maar met een ruime vertegenwoordiging van andere belanghebbende lichamen. De bevoegdheid zou tevens omvatten die om een toelatingscommissie en een Raad van Discipline te vormen om de inschrijving en het schrappen uit het Register te regelen. Het wetsontwerp voorzag er ten slotte in de titel van Architect alleen te reserveeren voor de ingeschrevenen in het Register en hun aldus verkregen rechten te beschermen.

Het wetsvoorstel werd ingediend in het Lagerhuis op 11 Febr. 1927 door Sir Clement Kinlock-Cooke, Bart, M.P. en kreeg een tweede lezing op 8 April onder beding dat de indieners er accoord mee zouden gaan dat het woord „Registered" aan de titel „Architect" der ingeschrevenen zou worden toegevoegd. Het ontwerp werd daarna in handen gesteld van een „Select Committee"*) waarvan Sir Cooke voorzitter werd. De commissie begon haar werk op 3 Mei 1927, hield 14 vergaderingen en raadpleegde alle mogelijke vereenigingen, op bouw- en ingenieursgebied en ook particulieren.

Haar rapport verscheen op 27 Juli 1927. Het bleek dat de commissie met 5 tegen 4 stemmen, tot haar spijt had besloten niet in staat te zijn het wetsontwerp bij het Parlement in te dienen voor verdere behandeling. Waar echter de stemming de conclussie niet als de meening van de Commissie in haar geheel uitwees, bestond de hoop dat er spoedig toch een gelegenheid zou worden gegeven aan het Parlement het wetsontwerp in overweging te nemen, en wel in de vorm zooals het Select-Committee het had geamendeerd.

Een der voornaamste amendementen was om in plaats van „Architect, de ingeschrevenen het recht te geven zich „Registered Architect" te noemen, met de bedoeling het voor iedereen mogelijk te blijven maken om zich, in vervolg op de traditie, architect te blijven noemen. De bedoeling was hiermede uit te drukken dat de registratie niet een karakter van verplichting had maar een vrijwillige handeling was.

Met de amendementen was het algemeene beginsel dat in het wetsontwerp was belichaamd, niet aangetast en de promotors vervolgden hun actie door op 9 Februari 1928 door Sir Walter Raine, M.P., opnieuw een wetsontwerp bij het Lagerhuis te doen introduceeren. Dit nieuwe wetsontwerp kreeg op 2 Maart d.a. een tweede lezing, maar tijdens het debat bleek dat het Lagerhuis wegens het ontbreken van het quorum verdaagd moest worden. De voortzetting van de zaak in de loopende zitting werd stopgezet.

*) Voor de goede orde zij hier vermeld, dat deze en de volgende wetenswaardigheden over de totstandkoming van de registratie niet op grond van eigen onderzoek zijn gebleken, maar voornamelijk ontleend zijn aan samenvattingen over de geschiedenis van de Registration in de „Journal of the R.I.B.A." van de hand van Mr. Charles Mac Arthur Butler, de eerste voorzitter van de Registratie-Raad en verschenen in het Gedenkboek van het R.I.B.A. bij zijn eeuwfeest in 1934, waarin door den Heer Harry Barnes een overzicht werd gegeven over dit onderwerp. Over hetgeen na 1932 plaats vond, moest ik mijn gegevens zoeken in hetgeen, na het beheer der bezetting, in het tijdschriften archief van den B,N.A. nog van de Engelsche periodieken aanwezig is. J. P. M.

*) Soortgelijk van karakter als de „Afdeelingen" van onze Tweede Kamer.

Toen besloot de R.I.B.A. na nauwgezette overweging van de positie, waarin men was geraakt, pogingen aan te wenden om het wetsontwerp geintroduceerd te krijgen in het Hoogerhuis. Een methode, welke onze staatsregeling niet toelaat). Het was Lord Crawford, die zich op 7 November 1928 daarmede belastte. Hij had succes, wist het ontwerp tusschen de verschillende klippen door te loodsen en het werd in de derde lezing in Dec. 1928 met enkele onbeteekenende amendementen aangenomen. Doorgezonden naar het Lagerhuis werd het op 30 Jan. 1929 in de eerste lezing behandeld, maar van verdere behandeling in het zittingsjaar werd wegens de overbelaste agenda, ontstaan door een dreigende ontbinding van het parlement, afgezien.

In 1930 werd het ontwerp wederom bij het Lagerhuis van het inmiddels vernieuwde Parlement geintroduceerd door Lt. Col. T. C. R. Moore, M.P., waarna het na een tweede lezing op 7 Nov. 1930 werd toegelaten tot de „Standing Committee A van het Lagerhuis*)

In deze Commissie werd het ontwerp zóó gewijzigd dat het aan de volgende beginselen voldeed, namelijk dat in elk geval niet één lichaam van beroepsbeoefenaars zou worden belast met aanleggen en bijhouden van het Register en dat het gezag apparaat van de registratie niet zou berusten bij één enkelen beroepsvereeniging. Een nieuw wetsontwerp werd conform deze eischen opgesteld. De Commissie echter bevestigde het beginsel van een wettelijke Commissie voor de architectenopleiding, in de vorm die in het oorspronkelijke wetsontwerp was opgenomen.

Het aldus gewijzigde wetsontwerp werd toen weer gezonden naar het Hoogerhuis, wederom door Lord Crawford geintroduceerd en werd in Tweede lezing behandeld op 30 April 1931. Toen wederom de phase was bereikt, dat het ontwerp in de Commissie kwam op 14 Mei, bleek dat nu de Regeering een aantal amendementen er aan had toegevoegd, die gelukkig de beginselen niet aantastten, integendeel de geheele procedure van de registratie wat vereenvoudigden.

Aldus geamendeerd, werd het eindelijk in derde lezing door het Hoogerhuis aangenomen, naar het Lagerhuis doorgezonden en eveneens aangenomen. Op 31 Juli 1931 volgde de Koninklijke bekrachtiging. De wet trad in werking op 1 Januari 1932.

De voornaamste punten van deze Registratie Wet 1931 waren de volgende:

De wet bepaalde dat een Architecten-Registratie-Raad (Architects' Registration Council) van het Vereenigde Koninkrijk zal inrichten en bijhouden een Register van Architecten, toegankelijk voor degenen, die willen worden beoordeeld door een Toelatingscommissie samengesteld uit geregistreerde personen en vertegenwoordigers, uit de techniek, de „Surveying" en de „Building Institutions."

In de eerste plaats had een ieder gedurende 2 overgangsjaren het recht zich te laten registreeren zonder examen, wanneer hij de Toelatingscommissie kon bewijzen dat hij het architectenberoep praktisch uitoefende. Leden van de Royal Academy en van de Royal Scottish Academy en zij, die een graad of diploma hadden, dat de Raad gelijkwaardig achtte aan de genoemde lidmaatschappen, konden zonder meer ook buiten de overgangsperiode worden ingeschreven. (overeenkomstig dus als bij onze registratie de B.I's.) Van ieder ander werd na den overgangsperiode geëischt zich te onderwerpen aan een onderzoek van bekwaamheid, dat het doen van een examen zal kunnen inhouden, in naam van den Raad afgenomen door de „Board of Archi tectural Education" en erkend door den Raad.

De disciplinaire bepalingen van de wet maakten het mogelijk ingeschrevenen, die zich in de uitoefening van hun beroep misdragen, uit het register te schrappen en de beschuldigden hebben hooger beroep op het High Court. Alleen ingeschrevenen hadden het recht (niet de plicht) te onderteekenen met „Registered Architect." Op overtreding en op registratie op grond van onjuist verstrekte gegevens bestond straf.

De Raad had de bevoegdheid de inschrijvingsgelden te bepalen, en had de plicht (en dit punt is een zeer belangrijk verschil met het Reglement van onzen Architectenraad, zooals dit is overgenomen uit het ontwerp van Wet Architectentitel van Min. Bolkestein) 50 pCt van zijn inkomsten te reserveeren voor de bevordering van het bouwkundig onderwijs.

Deze bepaling was een logisch uitvloeisel van de opzet van de wettelijke registratie en de wettelijke Architecten examens voor de toelating, waarmede in de eerste plaats het verkrijgen van een grootere drijfkracht voor de bouwkunstige opleiding was bedoeld. Met de invoering van de wet werd gehoopt binnen een korten tijd te bereiken dat althans geen persoon, zonder een minimum opleiding in het openbaar de functie van architect zou uitoefenen, in het belang van het publiek en de bouwkunst. Met de wettelijke Examenregeling werd het praktisch nut beoogd er a.s. jongelui, die architect willen worden en hun ouders of voogden en de onderwijs autoriteiten op te kunnen wijzen, wat het minimum van kennis en bevoegdheid is, wat van hen verwacht wordt wanneer zij het vak gaan beoefenen, en aldus personen af te schrikken, die anders tijd en geld zouden besteden om zich voor te bereiden voor een beroep, waarvoor zij weinig of geen aanleg hebben. De bevordering aldus van de opleiding hield bevordering van het onderwijs in (scholarship) en het beschikbaar stellen van beurzen. Voor de bestrijding van de kosten van deze laatsten was voornamelijk de subsidie uit de kas van den Architecten-Register-Raad bestemd.

In het algemeen gesproken, had de Wet van 1931 geen invloed op de positie van hen, die op dat tijdstip het beroep uitoefenden, of werkzaamheden vervulden die zich krachtens de geldende gewoonten bevoegd waren te doen. Zij, die een wettelijke titel hadden, behoefden zich in 't geheel niet te laten registreeren, maar toch werd van hen verwacht dat zij zulks deden om mede te helpen de wettelijke toestand in te leiden en te verzekeren.

Zoo was dan de wet eindelijk tot stand gekomen. Het was alles behalve een strenge wet, een wet met directe ingrijpende gevolgen bij het bouwen in Engeland. Velen vonden de wet, die slechts een vrijwillige registratie mogelijk maakte, te slap om ooit eenig effect te kunnen sorteeren. Men dreef de spot met de initialen R.A., die de geregistreerden achter hun naam zetten en de deftige heeren, leden van de Royal Academy waren geshoquerd, als men hen op grond van hùn hooge initialen R.A. voor Registered Architects versleet.

De vraag doet zich, voor ons buitenstaanders, voor, waarom het Royal Institute, met zijn positie en de sinds

*) De permanente commissies van het Lagerhuis voor de bespreking van algemeene wetgeving zijn algemeene commissies, die iedere maatregel bespreken, die hen door de Spraker ter bestudeering wordt toegewezen en deze Commissies staan zoo vrij van alle ambtenarij, dat men ze eenvoudig aanduidt door een letter van het alphabet A, B, C en D. (zie Ernest Barker: Groot-Brittannië en het Britsche Volk).

jaren bij het publiek ingeburgerde aanduidingen van zijn leden, zich zóó met den inzet van al zijn kracht opwierp voor een wettelijke regeling, met een tenslotte zóó povere doelstelling als het open stellen van een gelegenheid om zich als architect naar eigen believen te kunnen laten registreeren in een openbaar register. Twee punten werpen op dit feit eenig licht.

Het eerste punt is het sterke accent, dat de goede Engelsche architecten steeds op een behoorlijke architectenopleiding hebben gelegd. Het was hun moeilijk stil te blijven zitten bij het feit, dat ondanks alles, wat door hen ter verbetering van het beroep werd gedaan, toch nog altijd een groote groep van architecten, die geen behoorlijke en voldoende opleiding hadden, zich als architect een praktijk wisten te verschaffen. Hun bezwaar hiertegen kwam niet voort uit afgunst op finantieele voorspoed van in hun oogen „mindere" broeders, maar het bestaan van de mogelijkheid druischte in tegen hun visie op het vak en de vakbeoefening. Veel meer dan bij ons te lande waren heele generaties van architecten in Engeland opgeleid op de bureaux van de coripheeën, Norman Shaw, Lethaby, Ernest George, Thomas Collcutt en deze generaties hadden zelf weer de jongeren opgeleid in een sfeer, waarin de eruditie de grondtoon aangaf. En nu was de wet wel slap, maar in beginsel beoogde zij toch de aansporing te zijn tot een goede opleiding! Want, na de overgangsperiode, konden de architecten zich niet meer laten registreeren, dan alleen wanneer zij voldeden aan bepaalde normen, normen, soortgelijk aan die, van art. 5 van het Reglement op onze eigen huidige architectenregistratie door onze Architectenraad.

En een tweede punt is te ontleenen aan een redevoering van den President van het R.I.B.A. Dr. Raymond Unwin, op de Algemeene vergadering van het R.I.B.A. op 14 Mei 1932 gehouden. Dr. Unwin gaf zijn gevoelens over de wet in de volgende woorden weer:

„Ik stel het op prijs te verklaren, dat naar mijn meening het Institute geluk te wenschen is met het uiteindelijke en succesvolle slot van een meer dan 40 jarige campagne, om te bereiken dat de bouwkunstbeoefening erkend wordt, als zoodanig nu officieel erkend wordt, zooals andere beroepen reeds jaren erkend zijn. En wij mogen alleen maar hopen, dat we een betere Registratiewet zullen krijgen, dan we op 't oogenblik hebben. Het Parlement is natuurlijk een zeer moeilijke hindernis om te nemen, maar het is ernstig te hopen, dat op een goeden dag, het woord Architect zal worden verstaan op zich zelf, dat we niet meer zullen hebben „Registered Architect" of „Chartered Architect", of iets anders, maar alleen „Architect"."

Let op dit punt. De officieele erkenning van een beroep ligt in de wet!

Onder deze gezichtspunten bekeken, kenmerkte de Registration Act 1931 zich door een groote mate van realiteitsbesef, van welwillendheid. Voor wat aan de wet ontbrak, had het R.I.B.A. zijn tact en... geduld. De wet toch was vatbaar voor verbetering en voor versterking van haar effect. En daaraan werd van stond af aan gewerkt. Niet in 't openbaar. Merkwaardig is het, hoe weinig in de Engelsche bouwkundige periodieken te vinden is van hetgeen er in de jaren na de invoering van de Wet gebeurde. De Secretaris van het R.I.B.A. verklaarde op een ledenvergadering, waarin gevraagd werd naar de stand van de pogingen om de registratie wet te verbeteren, heel nuchter, dat over deze actie natuurlijk geen mededeelingen konden worden gedaan, omdat alles zich binnenskamers moest afspelen. En de heeren van het democratische Engeland gingen met deze verklaring geheel accoord.

En zoo kwam dan, nadat de wet in 1934 reeds op een ondergeschikt punt geamendeerd was, de groote wijziging van 1 Juli 1938, die de toestand principieel veranderde en op het een halve eeuw nagestreefde plan bracht. In 1938 werd namelijk de vrijwillige inschrijving — wat was er vroeger met die vrijwilligheid niet al gecoquetteerd! — vervangen door een verplichte inschrijving. Hiermede kreeg de wet een geheel andere beteekenis. Zonder registratie is het sinds 1938 niet meer mogelijk zich a r c h i t e c t te noemen in Engeland. De wet komt nu in haar hoofdtrekken overeen met het ontwerp van wet op de titelbescherming van den architect, opgesteld door Minister G. Bolkestein in 1940 en aan welke stichting thans door den B.N.A. „particulier" uitvoering wordt gegeven, binnen de begrenzingen, die zulk een particuliere remplaçant van de Uitvoerende Macht beperken.

De Registration-Act 1931-1938 bepaalt, dat na 1 Aug. 1940, niemand mag werkzaam zijn („may practise or carry on business") onder eenige naam of titel, bevattende het woord „Architect", tenzij hij is geregistreerd. Het gebruik van de titel „Architect", door een niet-geregistreerd persoon na den genoemden datum, wordt gestraft met een boete van £ 50 en verder een boete van £ 10 voor iederen dag, die de overtreder langer in strijd blijft met de wet.

Waar ten onzent de wettelijke bescherming van den titel van architect en de wettelijke bescherming van het beroep van architect steeds als twee gescheiden onderdeelen van de wettelijke regeling van het architectenberoep zijn onderkend (het wetsontwerp Bolkestein werd door het Bestuur van den B.N.A. geamendeerd met een afzonderlijk artikel, slaande op de bescherming van het beroep), valt het op, dat in de Engelsche wet de afzonderlijkheid van de beide begrippen, bescherming titel en bescherming beroep, blijkbaar niet tot uiting komt. Haar naam luidt officieel „Acts to provide for the registration of architects and for the purposes connected therewith" en zij is aan te halen onder den naam: „the Architects (Registration) Act 1931-1938. Noch van bescherming van den titel, noch van die van het beroep, wordt gesproken.

Laat ik thans eindigen met een citaat uit een hoofdartikel over de „Registration" in „The Architects' Journal" van 11 Aug. 1938.

„Met de Registratie-Wet in volle werking, zal het mogelijk zijn voor verantwoordelijke lichamen hun aandacht met nog grootere kracht te wijden aan het probleem van het verhoogen van de architecturale normen, van het bevorderen van een behoorlijk levensonderhoud van de architecten en het verzekeren van diensten op architectuurgebied door bevoegden aan de gemeenschap. Deze drie dingen na te streven zonder registratie heeft altijd veel hoofdbrekens gekost, ze te bereiken na de 2 jaren overgangstijd zal betrekkelijk eenvoudig zijn."

Zoo moge ik de Nederlandsche Architecten voor het verdere verloop van de wettelijke bescherming van het beroep, de titel, van de registratie en last not least van de selectie, met een „comparative simplicity" in de naaste toekomst troosten.

J. P. MIERAS

OPENBARE PRIJSVRAAG VOOR EEN GEFUSILLEERDEN-GEDENKTEEKEN

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen brengt in overleg met de Centrale Commissie voor Oorlogs- of Vredesgedenkteekens, den Bond van Nederlandsche Architecten en den Kring van Beeldhouwers, het volgende onder de aandacht van het Nederlandsche Volk.

Op eenige honderden plaatsen in ons land zijn gedurende den bezettingstijd Nederlanders gefusilleerd. Deze plaatsen zijn onderling zeer verschillend. Soms was een boomgaard het toneel van de gruweldaad, soms een duinpan, een open veld of een straat. Niettemin acht de Minister het van bijzondere beteekenis, dat op elk dezer verschillende plaatsen, waar Nederlanders gefusilleerd werden, een gelijkvormig of althans overeenkomstig gedenkteeken wordt opgericht, opdat door het geheele land zulk een plek gronds als gewijde grond herkenbaar zij. Om daartoe te geraken, schrijft de Minister een openbare, drieledige prijsvraag uit.

A. Een ontwerp — eventueel een idee — voor een gefusilleerden-gedenkteeken in onvergankelijk materiaal, dat, aesthetisch autonoom, overal in ons land in de meest verschillende omgeving aanvaardbaar is.
B. Een geteekend of omschreven symbool, om op zulk een gedenkteeken aan te brengen.
C. Een korte spreuk in proza of poëzie, hetzij een aanhaling of van eigen vinding, om op zulk een gedenkteeken aan te brengen.

De drie deelen, waaruit deze prijsvraag bestaat, dienen als zelfstandig te worden beschouwd.

Met betrekking tot het onder A gevraagde ontwerp worden de volgende eischen gesteld:

a. Het ontwerp moet worden ingezonden in teekening of in lichtdruk op schaal 1 : 5. Plattegrond, vooraanzicht, zijaanzicht, achteraanzicht, benevens horizontale en verticale doorsneden moeten, op wit papier, worden aangegeven. Men vermelde het te gebruiken materiaal en de bewerking daarvan.
b. Het ontwerp-gedenkteeken zal er op berekend dienen te zijn, dat op of in aansluiting met het gedenkteeken een symbool en een spreuk kan worden aangebracht en eventueel de namen, voornamen en geboortedata van gefusilleerden. In het ontwerp dienen vijf fictieve namen, etc. te worden verwerkt.

Desgewenscht zende men bovendien een maquette op schaal 1 : 5, een teekening van de details op ware grootte, een perspectiefschets (ooghoogte 1,50 m) en een toelichting.

Mededinging staat voor alle Nederlanders open. Men is bevoegd één dan wel meer ontwerpen in te sturen, mits iedere inzending afzonderlijk blijft en voldoet aan de volgende voorwaarden:

a. De inzending mag nog door eenig opschrift op papier of enveloppe, noch door het handschrift, noch op eenige andere wijze aan één of meer der juryleden verraden, wie de inzender is.
b. Tot de inzending behoort een naambrief, bestaande uit een gesloten enveloppe met het opschrift „Naambrief", waarin zich een brief bevindt vermeldende naam en adres van den inzender, benevens een verklaring, dat de inzending zijn geestelijk eigendom is, en een tweede gesloten enveloppe, met het opschrift „Correspondentieadres", waarin een adres wordt opgegeven, door middel waarvan de jury in contact kan komen met den onbekend blijvenden inzender.
c. Op alle tot de inzending behoorende stukken moet een zelfde motto in letters of cijfers zijn aangegeven.

Inlichtingen kunnen schriftelijk worden ingewonnen bij den secretaris der jury K. E. Schuurman, Paulus Potterstraat 24, Amsterdam.

Exemplaren van dit programma zijn op schriftelijk verzoek aan hetzelfde adres kosteloos verkrijgbaar.

De Minister zal, op advies van de jury, voor elk der drie deelen één of meer inzendingen bekronen. De jury zal na overleg met de inzenders van de bekroonde ontwerpen, advies uitbrengen over de wijze waarop deze tot een geheel kunnen worden verwerkt en over de wijze waarop uit de bekroonde inzendingen een tegen een muur aan te brengen gedenkteeken kan worden afgeleid.

Door in te zenden, verklaren de deelnemers zich bereid hun goedkeuring aan deze samenvoeging en verwerking te hechten. Gezien het bijzonder karakter van deze prijsvraag wordt van de inzenders gevraagd kosteloos mede te werken.

De inzender van het bekroonde ontwerp van het onder A gevraagde verbindt zich tegen nader te bepalen vergoeding, de bekroonde ontwerpen van het onder B. en C. gevraagde, in een uitvoeringsontwerp te verwerken.

De inzenders der bekroonde ontwerpen ontvangen een diploma, door den Minister onderteekend. Prijzen in geld worden niet uitgeloofd, doch de inzenders behouden de auteurs- en reproductierechten, waarvan de vergoeding door den Minister, in overleg met de jury, wordt vastgesteld.

Niet eerder dan nadat de jury de te bekronen inzendingen zal hebben uitgekozen, mag zij tot opening van de bijbehoorende naambrieven overgaan.

De naambrieven, behoorende bij de niet bekroonde inzendingen mogen slechts worden geopend, nadat hiervoor toestemming verkregen is door middel van het correspondentieadres van den inzender.

De jury zal als volgt zijn samengesteld:

Wieger Bruin, architect.
Prof. Dr Ir J. Th. P. Bijhouwer, tuinarchitect.
Mr M. Nijhoff, letterkundige.
Jhr W. J. H. B. Sandberg, museumdirecteur.
Prof. L. O. Wenckebach, beeldhouwer.
G. H. Holt, architect
Dr J. B. Knipping, kunsthistoricus.
Prof. Dr G. van der Leeuw, hoogleeraar te Groningen.
L. H. Sondaar, beeldhouwer.
K. E. Schuurman, secretaris.

Op de uitspraak der jury bestaat geen beroep.

De jury brengt binnen 6 weken na sluiting van den termijn van inzending rapport uit aan den Minister.

De beste der inzendingen zullen openbaar worden tentoongesteld.

Op deze tentoonstelling zal het juryrapport ter inzage liggen. De jury heeft het recht tot publicatie van de beste inzendingen, hetzij door middel van de pers, hetzij in eenigen anderen vorm.

In gevallen waarin dit prijsvraagprogramma niet voorziet, is de jury bevoegd beslissingen te nemen.

Op haar beslissingen bestaat geen beroep.

Iedere inzender geeft door in te zenden, te kennen, dat hij zich vereenigt met de in dit programma geformuleerde eischen en voorwaarden.

Tot uiterlijk 1 Februari 1947, des namiddags te 6 uur kunnen inzendingen vrachtvrij worden bezorgd aan het adres der jury, Rokin 56 te Amsterdam (C). Blijkens het poststempel tijdig afgezonden inzendingen blijven voor bekroning in aanmerking komen. Andere na dit tijdstip nog binnenkomende inzendingen worden ongefrankeerd aan den afzender teruggezonden. Hetzelfde geschiedt met alle inzendingen, die in eenig opzicht niet voldoen aan de in dit programma gestelde eischen. De ingekomen ontwerpen en maquettes worden door den prijsvraaguitschrijver verzekerd tot een bedrag van ƒ 500.— De inzendingen worden binnen 6 maanden na den termijn van inzending aan de afzenders teruggezonden.

WIJZIGING IN JURY PRIJSVRAAG GEDENKTEEKEN ROTTERDAM

De Heer G. Hoppen, beeldhouwer te Rotterdam heeft als gevolg van persoonlijke omstandigheden besloten te bedanken als jurylid van het Rotterdamsche Comité Oprichting Gedenkteeken.

In zijn plaats is benoemd de Heer A. Termoten uit Voorburg, welke er in heeft toegestemd een plaats in de betreffende jury in te nemen.

PRIJSVRAAG TER VERKRIJGING VAN EEN FRIESCHEN GEDENKSTEEN

De Stichting Friesland 1940-45 houdt van Woensdag 27 November tot en met Zaterdag 7 December a.s. in het Friesch Museum te Leeuwarden een tentoonstelling van alle ontwerpteekeningen, ingekomen op de prijsvraag ter verkrijging van een grafteeken op de graven van hen, die in den illegalen strijd zijn gevallen.

Tevens is opgesteld een hardsteenen model, op ware grootte vervaardigd, overeenkomstig het bekende ontwerp van architect M. F. Duintjer te Amsterdam.

De tentoonstelling is geopend dagelijks van 9 tot 12½ uur en van 2 tot 4 uur. Zondags gesloten.

ADRES AAN DEN MINISTER VAN OORLOG INZAKE HET BOUWEN VAN MILITAIRE GEBOUWEN DOOR ARCHITECTEN-RESERVE OFFICIEREN

Aan Zijne Excellentie den Minister van Oorlog,
's-Gravenhage

Excellentie,

Het Dagelijksch Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B.N.A. heeft hierbij de eer de aandacht van Uwe Excellentie te vragen voor het volgende.

Naar het Dagelijksch Bestuur heeft vernomen, zullen door den Dienst der Genie vele nieuwe gebouwen als kazernes, scholen, hospitalen, ontspanningslokalen e.d. worden gebouwd. Het Dagelijksch Bestuur zou het betreuren, indien deze gebouwen, zooals gebruikelijk, worden ontworpen door opzichterteekenaars, terwijl op het oogenblik verschillende architecten als reserve-officier onder de wapenen zijn geroepen. Onder deze architecten bevinden er zich, die het diploma van Bouwkundig Ingenieur bezitten, terwijl ook verschillende andere op architectonisch gebied hun bevoegdheid hebben bewezen.

Daarom wendt het Dagelijksch Bestuur zich tot Uwe Excellentie met het verzoek het daarheen te willen leiden, dat de architecten-reserve-officieren met het ontwerpen van de hiervoor bedoelde gebouwen worden belast.

Naar onze meening zou dit de architectuur van deze gebouwen ten goede komen, terwijl de bovengenoemde architecten in staat gesteld worden, nu zij onder de wapenen zijn, het landsbelang tevens te dienen door in hun beroep werkzaam te blijven; ook voor henzelf zou het uit den aard der zaak wenschelijk zijn, indien zij hun gewone werkzaamheden niet behoefden te onderbreken. De Dienst der Genie zal door deze schikking de hierdoor vrijkomende krachten beschikbaar kunnen houden voor meer specifiek werk.

Wij zouden het zeer op prijs stellen, wanneer Uwe Excellentie het bovenstaande in overweging zoudt willen nemen en op ons verzoek goedgunstig zoudt willen beschikken.

Met verschuldigde gevoelens van Hoogachting,
Het Dag. Bestuur van de Maatschappij
tot Bevordering der Bouwkunst Bond
van Nederlandsche Architecten B.N.A.,
Ir. A. J. van der Steur, Voorzitter,
B. T. Boeyinga, Secretaris.

MEDEDEELINGEN OVER DEN B.N.A.

PARTIEELE AANBESTEDING

In verband met een bespreking, die het Bestuur voerde met een deputatie van de Vakgroep van het Loodgietersbedrijf over de wenschelijkheid van partieele aanbesteding van het loodgieterswerk meent het Bestuur in beginsel tot deze wijze van aanbesteden te moeten adviseeren.

In verschillende deelen des lands is, naar de deputatie meedeelde, partieele aanbesteding van loodgieterswerk gebruikelijk (b.v. in Groningen, Friesland, Drente, den Gelderschen Achterhoek) en het laat zich begrijpen, dat dit stelsel bevredigend werkt. Bij partieele aanbesteding immers heeft de loodgieter regelrecht met den architect te maken, die een goede afwerking op prijs weet te stellen en daar ook een redelijk bedrag voor wil uittrekken. De onderbesteding daarentegen laat het vakmanschap van den loodgieter meermalen niet tot zijn recht komen met alle gevolgen van dien voor de kwaliteit van het werk. Een aantal aannemers toch — gelukkig lang niet alle — tracht ten eigen bate de kosten voor de onderaannemers zooveel mogelijk te drukken. Deze gang van zaken is uiteraard zeer onbevredigend voor den loodgieter, terwijl de architect van zijn kant als vertrouwensman van den principaal moeilijk kan toezien, dat deze de dupe wordt van goedkoop werk.

Anderzijds is het bestuur zich bij het geven van dit advies wel degelijk bewust van de bezwaren, die tegen de partieele aanbesteding kunnen worden ingebracht. Als de architect met een hoofdaannemer samenwerkt, is één man voor de coördinatie der verschillende takken

van werkzaamheden, verricht door de onderaannemers, verantwoordelijk.
Zijn evenwel de onderaannemers niet ondergeschikt aan een hoofdaannemer, dan moet de architect zelf zorg dragen voor de coördinatie van het werk, hetgeen nog een vermeerdering beteekent van de toch reeds door de huidige omstandigheden toegenomen bemoeiingen van den architect.
Vooral bij kleinere werken zal partieele aanbesteding een zekere stroefheid bij de uitvoering met zich mee brengen. Voor grootere werken daarentegen leert de ondervinding, dat partieele aanbesteding gunstige resultaten kan opleveren.
Een ander bezwaar doet zich voor, als een aannemer, met wien een architect steeds goed heeft kunnen samenwerken, ook een bekwamen loodgieter in zijn dienst heeft; door partieele aanbesteding zou hier goodwill verloren gaan.
Ook kan het loodgieterswerk in een bepaald geval te gering zijn om het partieel aan te besteden.
Tenslotte vroeg het bestuur zich af, of het gevaar niet denkbeeldig was, dat ook de onderaannemers bij partieele aanbesteding het stelsel van opzetcontracten zouden toepassen; met al die afzonderlijke opzetjes komt de opdrachtgever heel wat duurder uit dan bij een aanbesteding het geval zou zijn. Hierop verzekerde de deputatie echter, dat de Vakgroep afwijzend staat tegenover opzetcontracten; zij heeft deze in Noord- en Zuid-Holland reeds met succes bestreden. In Groningen, waar het loodgieterswerk doorgaans partieel wordt aanbesteed, komen, aldus de deputatie, de opzetcontracten niet voor.
Al moge hiermede het bezwaar van de opzetcontracten weerlegd zijn, uit het voorgaande blijkt, dat de werkelijkheid een te groote verscheidenheid van situaties biedt om een voorstel van het bestuur aan de leden te wettigen, dat de partieele aanbesteding bindend zou voorschrijven. Het bestuur heeft evenwel gemeend hier zeer zeker tot partieele aanbesteding te mogen adviseeren, overwegende, dat deze in tal van gevallen het peil van het werk ten goede zal kunnen komen, waarmee architect, loodgieter en principaal alle gediend zullen zijn. Hieraan zij nog toegevoegd, dat de bonafide aannemer dit advies uit den aard der zaak niet als tegen hem gericht behoeft op te vatten. Het is hier niet de bedoeling rechtmatige aannemersbelangen te schaden. Het bestuur keert zich hier slechts tegen de uitbuitingsmethoden van sommige aannemers, die hiertoe door de onderbesteding de kans schoon zien.
Moge bovenstaand advies in al die gevallen, waarin partieele aanbesteding wenschelijk is, bijdragen tot een gezonde samenwerking in het bouwbedrijf, die tot uitdrukking zal komen in de deugdelijkheid van het gemeenschappelijk tot stand gebrachte werk.
Bespreking met de O.N.R.I. (Orde van Nederlandsche Raadgevende Ingenieurs).
Op Dinsdag 19 November voerde het Dag. Bestuur van den B.N.A. een korte doch vruchtbare bespreking met het Dag. Bestuur van de O.N.R.I. De bedoeling hiervan was het vroegere, regelmatige contact tusschen beide lichamen te hervatten om in gemeenschappelijke kwesties een gelijke gedragslijn te volgen.
Het betreft hier in de eerste plaats de gevolgen, welke voor de positie van den civiel ingenieur uit de wettelijke titel- en beroepsbescherming van den architect zouden voortvloeien. Er zijn werken, die zoo overwegend technisch zijn en beheerscht worden door de kennis van den civiel ingenieur, dat het onjuist ware den civiel ingenieur daarvoor de bouwbevoegdheid te ontnemen op grond van het feit, dat de wet deze alleen zou toekennen aan architecten. Bovendien, een civiel ingenieur heeft op grond van zijn diploma bouwbevoegdheid. Er zal dus voór deze categorie van ontwerpers een bijzondere bepaling in de wet moeten worden opgenomen.
Voor de uitvoering van die bepaling werd de stellige voorkeur gegeven aan een college samen te stellen uit de vertegenwoordigers van de in de praktijk optredende lichamen boven een ambtelijke instantie. In de bespreking kwam wel zeer stellig de opvatting naar voren, dat de wettelijke regelingen zich moesten beperken tot het geven van richtlijnen, waarvan de doorvoering in de praktijk overgelaten wordt aan het particulier initiatief.
Ook inzake de honorariumregeling werd gelijke politiek wenschelijk geacht en het bleek, dat de B.N.A. en de O.N.R.I. afhankelijk van elkaar tot ongeveer dezelfde opvattingen waren gekomen over eventueele herziening.

De Directeur.

LEDENVERGADERING

op ZATERDAG 14 DECEMBER 1946, des v.m. 10.30 uur in het Gebouw „TIVOLI" te Utrecht, Kruisstraat 1

AGENDA

1. Openingsrede door den Voorzitter.
2. Mededeelingen, o.m. over den stand der besprekingen over het Architecten honorarium.
3. Ingekomen stukken.
4. Behandeling van het vraagstuk van de Selectie.
   Zie hiervoor de beide stukken „Selectie of geen Selectie" in nummer 27.
5. Vaststelling van de wijze en den datum van de eerstvolgende Bestuursverkiezing.
6. Bespreking van het vraagstuk van de werkverdeeling.
7. Rondvraag.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 26 NOVEMBER 1946, No. 31

OM DEN NAAM EN DE EER VAN DEN ARCHITECT

Wij lazen in het Algemeen Handelsblad van 1 November 1946 een reportage van een specialen verslaggever van een pers-excursie van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw aan Westkapelle. Alles in dit stuk doet sympathiek aan. We lezen van het doelbewuste aanpakken van den Burgemeester, den Heer Jhr. Mr. A. F. C. De Casembroot, om het zwaar getroffen dorp weer te doen herrijzen en de flinke houding van de bevolking. Er is echter één passage in dit stuk, die ons bijzonder treft en waarover wij de uiting van onze verwondering niet vermogen in te houden.
Wij lezen:
„Hoe zal men Westkapelle opbouwen? Burgemeester De Casembroot heeft met vele architecten gesproken. Niet alleen gesproken, ook wel eens gedebatteerd. Er zijn architecten, zegt hij, die prachtige villa's, doktershoningen en wat al niet kunnen bouwen, maar niet weten wat er voor een arbeiderswoning wordt verlangd. Ze komen soms met wonderlijke plannen, waarbij blijkt, dat men heel weinig aanvoelt van de sfeer van Westkapelle. Het is ook al voorgekomen, dat op de een of andere wijze een plattegrondje, geteekend door den plaatselijken architect, werd overgenomen.
Wanneer we des ochtens door het dorp wandelen, waar op 200 geëvacueerden na, alle Westkapellers weer wonen en werken, kijken we even in het propere noodwoninkje van den kampbeheerder. Klein... het is er een klein beetje behelpen... maar het keukengerei hangt er onberispelijk op de rij: laat zooiets maar aan de Westkapelsche vrouw over. En met dezelfde vastbeslotenheid, die men in de woorden van den Burgemeester beluistert, zegt de kampbeheerder, na een gesprek over de moeilijkheden van en met de arbeiders van buiten het eiland: „Westkapelle zal herrijzen!"."
Dit staat er alles duidelijk en gedecideerd. En we vragen ons met beklemming af, hoe is dit nu toch weer mogelijk? Hoe is het toch weer mogelijk, dat thans, in den jare negentien honderd zes en veertig, te midden van de rampen, die de laagst gesitueerde bevolking van ons land zoo heeft getroffen, dat de architecten dermate nog te kort zouden schieten in het begrip van hun dáár opgelegde taak. De woorden van den Burgemeester, dat architecten goed zijn voor prachtvilla's en doktershoningen, zijn een vernietigend requisitoir voor de positie en het werk van den architect in het algemeen.
Zijn de architecten werkelijk zóó „vertechniekt" en veraesthetiseerd", dat zij niet in staat zijn als 't noodig is alles en alles overboord te gooien, om open te staan voor wat hun dáár te midden van de beschamende puinhoopen van onze zoo gezegende civilisatie, de bevolking, arm en nooddruftig, vraagt, ja smeekt?
Is het niettegenstaande het feit, dat de architecten decenniën lang gelegenheid hebben gekregen zich te verdiepen in de landelijke bouwkunst, tot het karakter van het bouwen van de eenvoudige objecten voor eenvoudige menschen, door te dringen, om daarvan de geheimen en de sfeer te leeren kennen en in zich op te nemen, toch weer mis, in dien zin, dat deze nederige huisjesmakerij opgeschroefd wordt tot een staat van bourgeois kunst, waarvan de kenner de geestelijke bron weet te determineeren, uit de drie of vier officieele stroomingen onzer huidige architectuur, na de kennis der Lodewijk stijlen, het summum van bouwkunstige eruditie.
Of... is de visie van den Burgemeester op deze zaak toch niet geheel juist en billijk? Want uitgesloten behoeft het niet te zijn, dat de bevolking zich in (begrijpelijk) conservatisme afkeerig stelt tegenover denkbeelden van dorpsbebouwing en volkshuisvesting, waarmede weliswaar de oude sfeer van Westkapelle niet meer herkregen zal worden, maar die voor een jong en nieuw geslacht van Westkapellers en Weskapelsters toch de mogelijkheid van nieuw dorpsleven kunnen inhouden, nieuw geluk ten zegen. Maar dan zijn de architecten, die hiervoor het beste geven wat in hen is en zich daarvoor eindelooze moeite geven, onbillijk veroordeeld, door hen in dit verband als de mindere van de plaatselijke architecten (lees bouwkundigen) te schetsen.
Als de architecten hier falen, in begrip van een arbeiderswoning, dan zal alles in het werk moeten gesteld worden, hen zoo spoedig mogelijk te vervangen door architecten, die daarin niet falen. De B.N.A. is zich bewust, dat, nu de architecten bij den eenvoudigsten woningbouw worden ingeschakeld, de bevolking, voor wie de woningbouw bestemd is, mag eischen, dat ze begrip van hun taak hebben.
Als de Burgemeester, Jhr. De Casembroot zich de draagwijdte van zijn ontboezeming niet voldoende heeft gerealiseerd (wat wij zeer wel kunnen begrijpen) of van oordeel is, dat het verslag den juisten zin van zijn bedoelingen niet nauwkeurig genoeg weergeeft, dan zullen de architecten het wel zeer op prijs stellen, wanneer hij in een of ander verband gelegenheid zou vinden, zijn juiste gevoelens uit te spreken.

J. P. Mieras

OVER DE PERSPECTIEF VAN DE KAART VAN AMSTERDAM VAN 1544 DOOR CORNELIS ANTHONISZ

De redactie van het Bouwkundig Weekblad heeft mij, wetende, dat ik op de Afdeeling Stadsontwikkeling van den Dienst der Publieke Werken te Amsterdam belast ben met het vervaardigen van een serie kaarten, voorstellende de historische ontwikkeling van Amsterdam waaraan ook vogelvluchtafbeeldingen van de stad zijn toegevoegd, de vraag gesteld hoe hoog het oogpunt is geweest bij de houtsnede kaart, die Corns. Anthonisz in 1544 van de stad heeft gemaakt.

Deze vraag is een gevolg van de meermalen door leeken gemaakte veronderstelling, dat Corns. Anthonisz voor het teekenen van zijn kaart op een of ander hoog punt moet hebben gestaan, om aldus de stad te kunnen overzien. Er zijn leeken, die veronderstellen, dat Corns. Anthonisz wellicht op een hoogen boom, een hoogen toren (te Ransdorp?) of in de hooge mast van een schip moet hebben gezeten, om een indruk van de stad te krijgen, zooals hij die teekende.

Het kan daarom zijn nut hebben, tegenover deze inzichten vast te stellen hoe hoog — perspectivisch gesproken — de horizonshoogte is bij de kaart van Corns. Anthonisz. Deze hoogte is in een eenvoudige figuur te bepalen. De breedte van het tafereel, gemeten van den hoek van het Leprozenhuis links en de rechts op de kaart voorkomende molen is 1460 M. De stand van den beschouwer is tweemaal dezen afstand voor het tafereel, hetgeen den minimum afstand is om de lijn, die 1460 M. lang is, in één oogopslag te kunen overzien. Het verst verwijderd punt van de stad ligt 1475 M. achter het tafereel. De perspectief van dit punt ligt in verhouding tot de 1460 M. breedte, 1250 M. boven de grondlijn. Zoodoende ontstaat de driehoek AG, AT en B.

De hoogte, waarop men in feite moet staan om het punt AG perspectivisch in AT te zien, blijkt dan 3790 M. zegge 4000 M. te zijn. Het verhaal, waarbij Corns. Anthonisz als een waaghals tot op groote hoogte klimt, om van daar uit Amsterdam te teekenen, moet dus naar het rijk der fabalen verwezen worden. Intusschen blijft de vraag open hoe het mogelijk is geweest, dat Corns. Anthonisz zoo nauwkeurig een afbeelding van de stad heeft kunnen geven, die zeker, globaal genomen, toch met de werkelijkheid overeenkomt. Het is echter mogelijk gebleken de kaart van Corns. Anthonisz te controleeren en te verifeeren. Dit is door den Dienst van Publieke Werken geschied in een door mij vervaardigde reconstructie van de kaart aan de hand van de kadastrale kaart uit het begin van de 19e eeuw, welke reconstructie hierbij is afgebeeld. Wanneer wij spreken van een verbeterde uitgave van Corns. Anthonisz, dan lijkt dit voorwaar boud gesproken, want de genoemde plattegrond geniet algemeen en volkomen terecht de roep van een betrouwbaar document. De 16e eeuwsche carthograaf kon echter niet over de hulpmiddelen beschikken, die ons 4 eeuwen later ter beschikking staan. Behalve de absoluut betrouwbare, kadastrale kaarten, hebben wij de beschik-

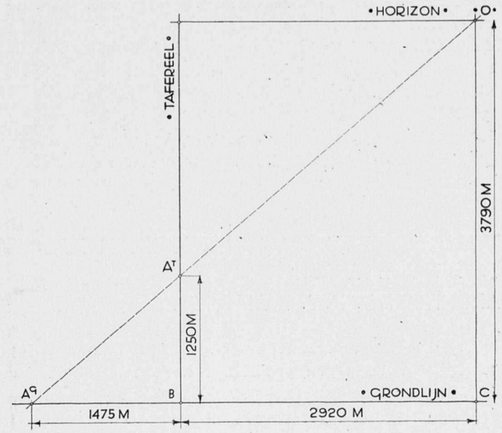

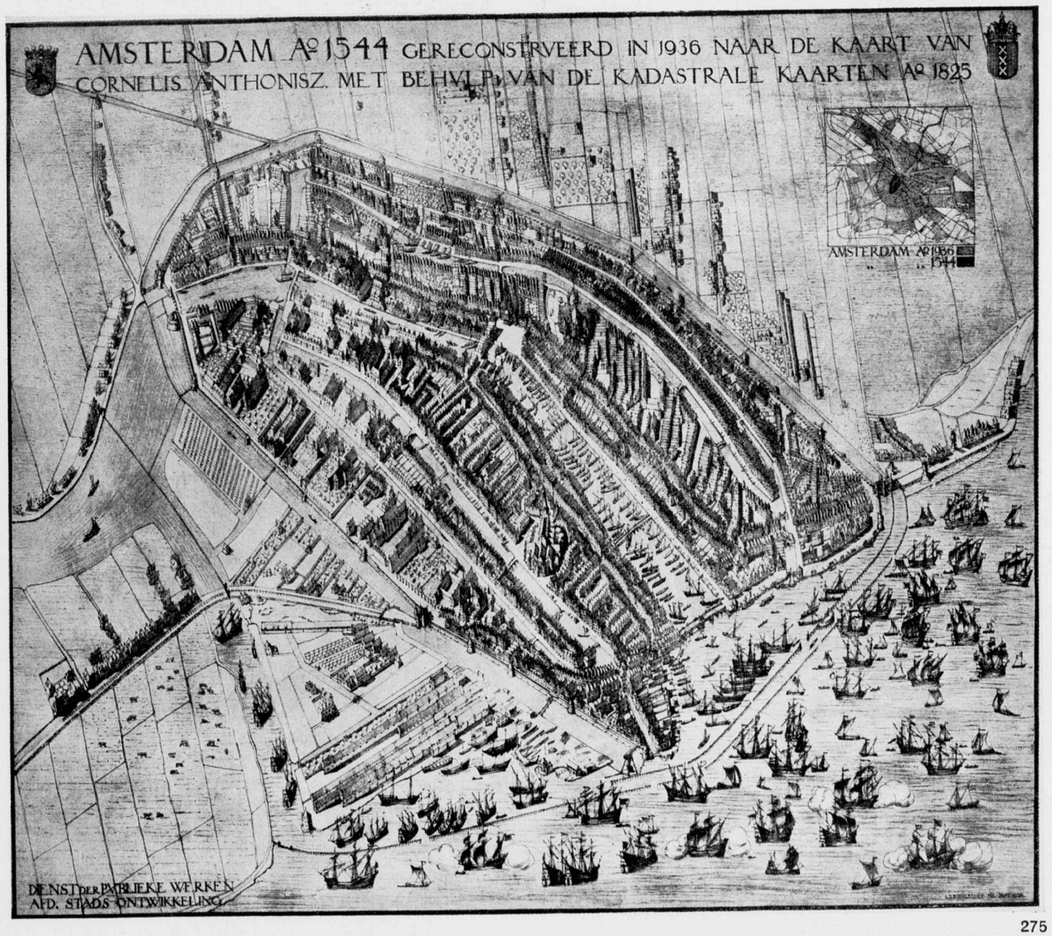

king over fotografische projectie, die de gedaante, welke Amsterdam op de kaart van Corns Anthonisz gehad moet hebben, op de meest zuivere wijze kan doen te voorschijn brengen.
Vergelijken wij de beide kaarten, dan zien wij nogal verschillen en komen wij tot de conclusie, dat de kaart van 1544 beschouwd moet worden als een gefantaseerd perspectivische voorstelling, waarbij, behalve het verloop der straten en grachten, de vervaardiger ook een vrije opvatting heeft gehuldigd ten aan zien van de grootte van de groote gebouwen. Het zal bekend zijn, dat men op 4000 M. hoogte de gebouwen zeer zeker niet kan onderscheiden zooals dat op de kaart van Corns Anthonisz is geschied. In aanmerking moet ook worden genomen, dat ter vervaardiging van de houtsnede Corns Anthonisz deze gebouwen waarschijnlijk voor de duidelijkheid wat grooter heeft geteekend.

L. J. B. Wiessner,
arch. dipl. H.B.O.

VERBOUWING VAN EEN HEERENHUIS AAN DE PRINSENGRACHT TE AMSTERDAM TOT TWEE WONINGEN

ARCHITECT Ir. N. J. KRUIZINGA

Ieder, die het voorrecht heeft gehad op een zonnige zomeravond te mogen genieten van de schoonheid der Prinsengracht te Amsterdam zal begrijpen dat een opdracht om een oud gebouw aldaar tot twee woningen te verbouwen bijzonder aantrekkelijk is.
Er kan dan immers een gezin méér van die schoonheid genieten, ongerekend nog de fraaie tuin en balcons aan de achter- tevens zonzijde van het gebouw. Bovendien bevatte het gebouw een paar fraaie kamers naast schromelijk verwaarloosde en onpractische details en het boeit om te pogen van een en ander een goed geheel te maken. Trots de enorme moeilijkheden, welke schaarsch toegewezen materiaaltoewijzing, intens herbruik van afkomende materialen en nauwelijks te voorziene tegenvallers in dezen tijd den architect bezorgen en hem aan handen en voeten binden.
Deze pas voltooide verbouwing werd door den opdrachtgever-eigenaar gewenscht, daar het gebouw voor hem te groot en deels verwaarloosd was.
De plattegronden geven een beeld van de indeeling vóór en na de verbouwing, de foto's van de gekozen vormgeving, piëteitshalve afgestemd op aanwezige schoonheidselementen uit vroegere tijd.
Den opmerkzamen beschouwer blijkt daaruit duidelijk, welke groote winst werd geboekt. In groote lijn doordat een woning méér ontstond (in dezen tijd van woningschaarschte al zeer belangrijk), wat de indeeling betreft door een extra kinder- speelkamer, een nu goed verlichte en ruime woonkamer, een waardevol extra buitenzitje en keuken op de eerste verdieping, een douche- en toiletruimte op de tweede verdieping en, wat de vormgeving betreft, vele nieuwe elementen.
De uitvoering riep in zooverre een halt toe, dat het creëeren van één ruimte op de eerste verdieping (woonkamer-eethoek) niet mogelijk bleek voorloopig. De wanden der voorkamer zijn voorzien van prachtige, donkerroode velours en dit was niet te vinden voor de ontworpen uitbreiding met de eethoek. Zoodat de tusschenmuur voorloopig blijft en daarmede de bedoelde toetreding van zonlicht via de achtergevelramen naar de voorkamer voorloopig den pas is afgesneden.
Doordat vele materialen in dezen tijd moeilijk of slechts in bepaalden vorm te krijgen zijn wordt de taak wel bemoeilijkt, hetgeen moge blijken uit de foto's:
1e. In de vestibule was het bovenraam van glas in lood aanwezig, alsmede de houten zijpilasters. In een vrijgekomen paneeldeur werd een bijpassende glas-in-lood raam ontworpen, een breede houten hollijst vulde de overgebleven ruimte, het geheel werd in oud groen bijgeschilderd.
2e. De haardtegels werden door de bewoners ergens in Friesland gekocht, de gashaard was aanwezig, daarom-

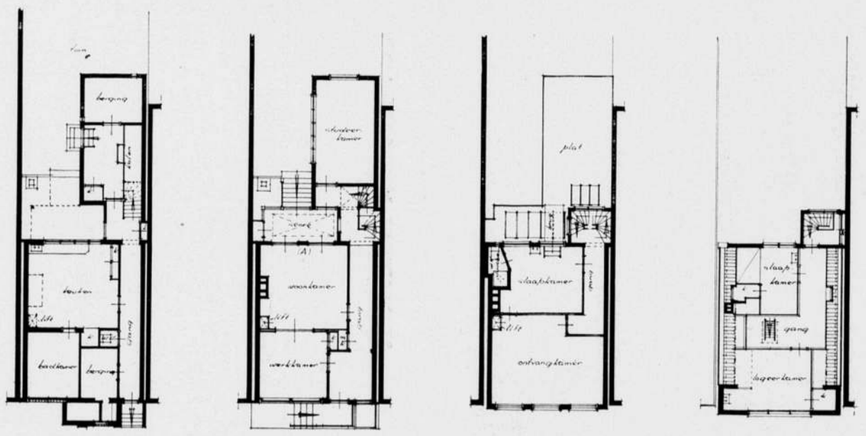

Plattegrond van de oude toestand schaal 1 à 300.

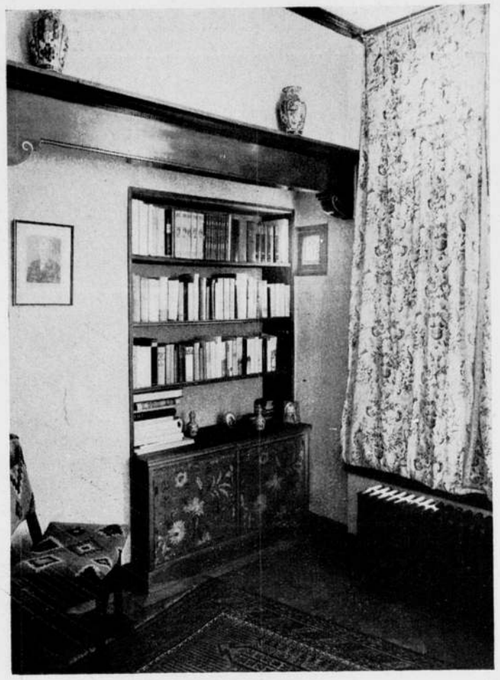

Twee interieurgezichten in het Heerenhuis aan de Prinsengracht te Amsterdam

heen werd een passende schouw ontworpen (een open haard is voor de toekomst)
3e. het uitkomende glas moest worden versneden tot glas in lood voor diverse vertrekken.
4e. de vloer der kinderspeelkamer ligt ver onder de grondlijn. De vroegere trap en doorgang naar den tuin werd verplaatst, het tweelicht ingebroken en inplaats van de gebruikelijke koekoek werd de tuin tot 2 M. uit den gevel verdiept ingegraven, zoodat tevens een ruim uitzicht ontstaat.
Dat de uitvoering prettig verliep is, behalve aan de hardnekkige vasthoudendheid der uitvoerenden, vooral te danken aan de zeer gewaardeerde lankmoedigheid der twee kleine gezinnen, die wegens woninggebrek in Amsterdam wel verplicht waren om gedurende de geheele verbouwing „ergens" in het gebouw te blijven wonen!

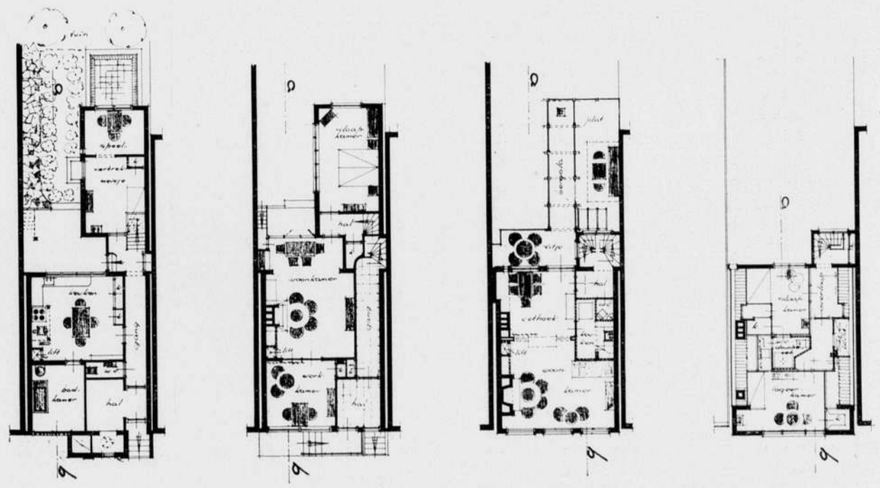

Plattegrond van de nieuwe toestand schaal 1 à 300.

Architect Ir. N. J. Kruizinga

MINISTER Dr. Ir. J. A. RINGERS AFGETREDEN

Aan Dr. Ir. J. A. Ringers, Minister van Openbare Werken en Wederopbouw is met ingang van 15 November 1946, op eigen verzoek, door H. M. de Koningin eervol ontslag verleend.

Dr. Ir. Ringers was de eerste die wij hebben zien komen, om zich te belasten met den enormen taak van den wederopbouw van ons land. Wij zullen nog meer Ministers zien komen als hoofd van het Ministerie van O.W. en W.

Dr. Ir. Ringers is ook de eerste Minister, dien de wederopbouw heeft afgewerkt. Wij zullen nog meer Ministers zien komen, die door deze wederopbouw zullen worden afgewerkt. Dit lijkt onbillijk gezegd, maar als het niet de waarheid is, kán het de waarheid worden.

Dr. Ir. Ringers kan zich echter er op beroemen — en dit zal zijn roem blijven — dat hij de eerste is geweest, die wederkeerig den Wederopbouw heeft afgewerkt, niet in zijn geheel, niet het glorieuze eind ervan, niet het gemakkelijk te verteeren middenstuk, maar het gevaarlijke, nijdige puntje van de spits.

Laten wij bij al onze — neem zelfs aan, gerechtvaardigde — critiek niet vergeten dat Dr. Ringers de moed had de leiding te nemen van onzen wederopbouw, toen de woeste golven over Walcheren sloegen, de Wieringermeer diep verzonken lag onder den waterspiegel, onze rivieren versperd door ruïnes van tientallen vernielde bruggen. En nu hij gaat, zijn dóze gaten van de kous in ieder geval gestopt.

En laten de architecten ook bedenken, dat, wat hún werk betreft, onder Dr. Ringers een beginsel is gesteld, dat in de praktijk de beroepsbescherming van den architect inhoudt, en dat de wettelijke invoering daarvan zal bevorderen. Ook deze post staat op zijn debet.

J. P. M.

TENTOONSTELLING VAN MONUMENTEN IN HET STEDELIJK MUSEUM TE AMSTERDAM VAN 15 NOVEMBER – 15 DECEMBER 1946

Plechtig, aandoenlijk plechtig is deze tentoonstelling. Geen kleurrijke verbeeldingen, die in heftigheid van tegenstellingen onze ziel beroeren, die brandend werken op ons gemoed. De monotone witgrijze tint der gipsen maquettes, roerloos staande tegen de effen wanden onder het gedempte licht, de fluisterende stemmen der luttele bezoekers, hun geruischloos bewegen, alles verstilt hier tot plechtigheid, tot zinrijke handeling en verheven houding. Hier zijn wij onder onze beeldhouwers, onder de beeldhouwers van ons eigen volk, die méér dan wie ook ook in hun geest, in hun werk, in hun kunst zijn blijven stilstaan bij het drama, dat zich in ons leven afspeelde. Zij, de beelhouwers zijn het, die gewaakt hebben, nòg waken en zullen blijven waken. Zij, de beeldhouwers, die opstandig waren, zij blijven opstandig, en zij, die troostten, zij zullen nu nog troosten. Zij, de beeldhouwers, die zich verzet hebben, zullen zich blijven verzetten. Dat is het credo van den hoogen mensch, die geestelijk vrij is. Troost brengen de beeldhouwers in de diepe smart van duizenden, niet om eigen verlies doch om de vernedering van wat menschenwaarde hoog maakt. Berusting putten wij uit de elegie van hun schoone verbeeldingen. Kracht schenken zij ons door de spanning, waaraan wij deel krijgen door te schouwen in hun werken.

Dat alles lezen wij af van de concepties in het matte vale gips, dat onder hun handen gevormd, ons toefluistert in verteedering en ons doet afgrijzen over de wrange waarheid.

Slechts luttel van wat wij hier zien, zal zijn voltooiing krijgen. Het meeste zal bestoven worden en in het stof weer verdwijnen.

Het staat hier nu nog, zoo rustig en ernstig, het werk van onze Nederlandsche Beeldhouwers.

J. P. M

WONINGBOUW IN DE NAASTE TOEKOMST

In de kringen van de architecten is ernstige ongerustheid gerezen inzake de woningbouw, naar aanleiding van verschillende recente publicaties, uitgaande van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw.

Tijdens de oorlog hebben de architecten het probleem van de na-oorlogsche woningbouw ernstig bestudeerd. Hun inzichten zijn vastgelegd in een „Nota van de Nederlandsche architecten over den Na-Oorlogschen Woningbouw", welke in het begin van dit jaar aan de regeering is aangeboden.

Hoewel deze nota er de nadruk op legt, dat de volkshuisvesting in de eerste plaats behoort te worden behandeld als een cultureel en sociaal vraagstuk, toch zijn de opstellers zich van de economische situatie van ons land na de oorlog terdege bewust geweest.

Zij wijzen, zelfs bij de groote verarming van ons volk, bij de sterk gestegen bouwkosten en bij de groote woningnood, op de noodzakelijkheid, het peil der woningen voldoende hoog te stellen, omdat de groote armoede, de stijging der bouwkosten en de woningnood van voorbijgaande aard zijn, terwijl de woningen voor generaties het milieu bepalen, waarin millioenen Nederlanders zullen moeten leven. Daarom zijn misslagen op het punt van de volkshuisvesting, het verleden heeft het bewezen, fataal en dat kunnen wij ons, juist nu wij arm zijn, niet meer veroorloven.

De eenige doelmatige bestrijding onzer armoede is de solide, voldoende ruime woning, waarvan het peil niet is gebaseerd op een minimum, maar op een doelmatig kapitaalgebruik.

Dat die ruime woning in de eerste jaren door meer dan één gezin zal worden bewoond en dat allerlei technische overwegingen voorloopig achterwege blijven, doet aan het principe niet af.

Ter motiveering van de ongerustheid onder de architecten nog eenige cijfers:

Voor de gemiddelde inhoud voor normale gezinswoningen (d.w.z. woningen met 2, 3 en 4 slaapkamers) vraagt het architectenrapport 275 à 300 M³; de gevelbreedte voor middelgroote eengezinswoningen moet ongeveer 6 M zijn.

In de „Voorloopige wenken voor het ontwerpen van eengezinshuizen", uitgegeven door het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, zijn deze cijfers resp. 225-290 M³ en 5.25 M (minimum).

Helaas heeft het overleg, zooals in het voorwoord van het architectenrapport is voorgesteld, niet plaats gevonden.

Als uiting van deze ongerustheid werd het nevenstaand telegram aan den Minister van Openbare Werken en Wederopbouw gezonden:

Excellentie,

Architecten en stedebouwkundigen, onder auspiciën van het Genootschap Architectura et Amicitia als werkgroep te Doorn bijeen, zenden U het navolgende openbare telegram. Zij spreken hierbij hun verontrusting uit over het ongunstige verschil, dat de jongste van hoogerhand verschenen publicaties betreffende de volkswoningbouw vertoonen t.o.v. de normen in het door de kerngroep opgestelde architectenprogramma voor de volkswoningbouw, welke zij beschouwen als menschwaardig minimum.

Namens de deelnemers
Het Bestuur van A. et A.

VEREENIGING DELFTSCHE INGENIEURS

„De Adeeling Bouwkundig Ingenieurs van de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs, heeft in verband met de gewijzigde omstandigheden waaronder het plaatsingsbureau van de afdeling moet werken, besloten de vergoedingen voor de te verlenen bemiddeling te wijzigen. Inplaats van de vergoeding van ƒ 10.— door de aanvrager en van ƒ 5.— door de sollicitant te betalen indien een aanstelling tot stand komt, zal voortaan van de aanvrager een vergoeding van ƒ 12.50 worden gevraagd voor het bekend maken van een vacature onder de bouwkundig ingenieurs hier te lande.

Het adres van secretariaat en plaatsingbureau is Deurloostraat 48-hs, Amsterdam Zuid."

Namens het bestuur
de secretaris II
(ir. C. Wegener Sleeswijk)
Amsterdam 21 November 1946

ENKELE STEMMEN UIT DE KRINGEN OVER SELECTIE

In April van dit jaar heeft de Commissie voor de statutenwijziging zich tot de kringen van den B.N.A. gewend, met het verzoek hun meening te mogen hooren over een zeker aantal punten van vitaal belang voor den B.N.A.

Een dier punten (punt 12) hield de volgende vraag in: „Is het gewenscht onder de leden een onderscheid te maken, door een deel gedurende de overgangsbepalingen uit te sluiten voor belangrijke bouwwerken."

De op deze vraag ontvangen antwoorden zijn de volgende:

Kring Nijmegen-Tiel: Geen onderscheid maken met een deel onder de leden, allen zullen zich hebben te onderwerpen aan de selectie.

Kring 's-Hertogenbosch: Voor werken van cultureele beteekenis en groote bouwwerken. Niet zonder assistentie voor de plannen.

Kring Maastricht: . . . . . .

Kring Tilburg-Breda-Waalwijk: Onder de leden géén onderscheid, ons vak selecteerd zich zelf, mits begaafde Supervisoren en (of) Architecten commissies.

Kring Amsterdam: Geen meening.

Kring Drenthe: Wat de selectie betreft, is men in Drenthe van oordeel, dat men ook gedurende de overgangsbepaling onder de leden geen onderscheid dient te maken. O.i, komen de belangrijke opdrachten vanzelf bij de daarvoor bevoegde architecten.

Pierre Cuypers: Voor de architect-leden wel graden van bekwaamheid met bevoegdheid tot uitoefening architecten-practijk correspondeerend mèt die graden, doch met inachtneming van overgangsbepalingen t.a.v. hen, die in hun practijk reeds geregeld belangrijker bouwwerken ontwierpen en onder hunne directie deden uitvoeren. Echter de gradatie niet tot uitdrukking brengen in het voeren van den titel. Allen zijn „Architecten B.N.A.".

Kring Midden en Noord Limburg: Wij zijn absoluut t e g e n e e n s e l e c t i e onder de leden door uitsluiting van bepaalde bouwwerken. Dit zou verraad zijn aan de beloften voor de fusie. Indien allen onder hetzelfde honorarium werken kiest de principiaal vanzelf voor belangrijkere werken iemand die voor zijn taak berekend is.

Jos. C. A. Schijvens: Antwoord. Neen, allen voeren de titel B.N.A. architect, doch w e l graden van bekwaamheid met correspondeerende bevoegdheden tot het uitoefenen van het beroep. De voornoemde bouwkundigen worden dan B o u w k u n d i g e n van den B.N.A..

Kring Utrecht: Wenscht op dit punt nog niet nader in te gaan.

Kring Arnhem: S e l e c t i e. Het lijkt mij hoogst ongewenscht onder de leden onderscheid te maken. De architectenkeuze wordt door andere factoren bepaald dan alleen door het lidmaatschap van den B.N.A.. Ofschoon het uitdrukkelijk verboden is op het oogenblik de letters B.N.A. te voeren, wordt dit toch door velen gedaan. De redactie van het Bouwkundig Weekblad laat dit ook toe.

Kring Rotterdam: Wij mogen omtrent dit punt verwijzen naar het bovenstaande P u n t 1 1. O p l e i d i n g s r a a d v a n d e n B. N. A..

Wij zijn van oordeel, dat een schifting in bouwmeesters, architecten en bouwkundigen onjuist is (zie ook punt 10). De titel van „bouwmeester" zou wel kunnen worden gebruikt, doch op een andere wijze dan door

U genoemd. Wij zouden het zoo gesteld willen zien dat een „Architect", zonder eenige uitzondering, alle bouwwerken zou mogen uitvoeren. Daarentegen zou tegenover adspirant-leden te dien aanzien een beperking worden opgelegd, waarbij dus bepaald wordt welke de maximum omvang is van de werken, die zij op eigen verantwoordelijkheid mogen uitvoeren. In overeenstemming hiermede zou dan zijn, dat enkele architecten, die reeds lid van den B.N.A. zijn doch door den Architectenraad als niet vakkundig worden aangemerkt, den titel van „Adspirant-Architect" wordt gegeven. Zij hebben dan gelegenheid, b.v. na het volgen van een cursus van 3 jaren, den titel van architect te verwerven. De titel „Bouwmeester" zou een eeretitel moeten zijn, die verleend wordt aan hen, die op grond van hun verdiensten als architect als zoodanig door de Algemeene Ledenvergadering worden aangewezen. Het Hoofdbestuur kan n.l. na het gereedkomen van een belangrijk gebouw zulk een voordracht aan de Ledenvergadering doen.

PROVINCIALE PLANOLOGISCHE ORGANISATIE COMPLEET

Terwijl in 9 onzer provincies een provinciale planologische organisatie bestond — in sommige provincies streekplandienst, stedebouwkundige dienst of plandienst genaamd — ontbraken in Overijssel en Friesland tot voor kort deze diensten, resp. de functionarissen, die er leiding aan moeten geven.
Mede dank zij het initiatief van de beide voor korten tijd in functie getreden Commissarissen der Koningin in bedoelde provincies is eerst in Friesland en thans ook in Overijssel de Provinciale Planologische Dienst in werking getreden. Daarmede is dus het laatste hiaat in de organisatie, die de provinciale planologische belangen behartigt, aangevuld.
Een belangrijke schrede vooruit op het pad der ruimtelijke ordening in ons land!

ADRESVERANDERING RIJKSBUREAU VOOR DE MONUMENTENZORG

Het Rijksbureau voor de Monumentenzorg is verplaatst van Hofsingel 2 naar Smidswater 7 te 's-Gravenhage. Het Telefoonnummer blijft 180951 (bovendien No. 115646 en 115647).

EXAMENS V.V.A.

Bij de laatstgehouden examens voor gezel en meester in de onderscheidene ambachten, welke dezen zomer door de Vereeniging ter Veredeling van het Ambacht werden afgenomen, en waaraan door 930 candidaten werd deelgenomen, is opnieuw gebleken, dat vele candidaten zich onvoldoende voor de theoretische vakken voorbereiden. Hieronder vallen ook de vakken rekenen en meetkunde. Door vele candidaten wordt te weinig tijd vooral aan deze vakken besteed, terwijl sommige ze zelfs geheel verwaarloozen.
Dat dit tot groote teleurstelling voor de candidaten leidt, behoeft geen betoog. Tot nu toe is, wat deze vakken betreft, door de Examen-Commissie nog al eens de hand gelicht, doch zij meent ernstig te moeten waarschuwen, dat dit in het vervolg niet meer kan geschieden. Ook voor deze vakken zullen de candidaten voldoende moeten behalen.

Het is door het nemen van lessen bij een leeraar van een ambachtsschool of van een lagere school voor iedereen candidaat mogelijk, zich in deze vakken bij te werken en juist de lange winteravonden leenen zich uitstekend voor het bestudeeren van de theoretische vakken voor de examens gezel en meester.
De Examen-Commissie meent daarom deze waarschuwing niet achterwege te moeten laten en geeft den candidaten vooral in overweging, reeds thans programma's van eischen, welke tegen inzending van 30 ct bij het Secretariaat, Raadhuis, kamer 198 te Amsterdam-C verkrijgbaar zijn, aan te vragen en daarmede niet te wachten tot de laatste weken voor het examen, omdat dan geen voldoende tijd van voorbereiding meer beschikbaar is.

LEDENVERGADERING

op ZATERDAG 14 DECEMBER 1946, des v.m. 10.30 uur in het Gebouw „TIVOLI" te Utrecht, Kruisstraat 1

AGENDA

1. Openingsrede door den Voorzitter.
2. Mededeelingen, o.m. over den stand der besprekingen over het Architecten honorarium.
3. Ingekomen stukken.
4. Behandeling van het vraagstuk van de Selectie.
   Zie hiervoor de beide stukken „Selectie of geen Selectie" in nummer 27.
5. Vaststelling van de wijze en den datum van de eerstvolgende Bestuursverkiezing.
6. Bespreking van het vraagstuk van de werkverdeeling.
7. Rondvraag.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN; J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — **3 DECEMBER 1946, No. 32**

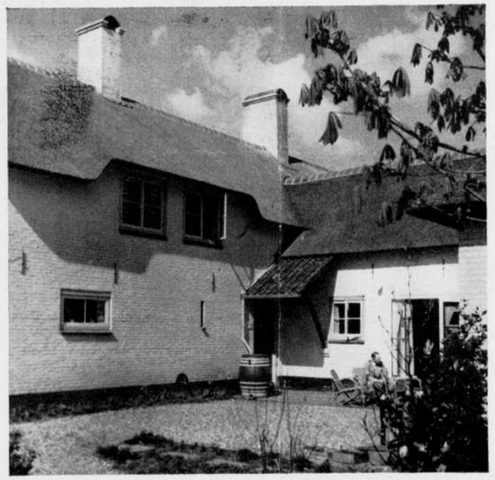

LANDHUIS TE REEUWIJK

ARCHITECTEN Ir. G. FRIEDHOFF EN B. J. J. M. STEVENS

Een van mijn familieleden — een handelsman uit Rotterdam — bezat een bootenhuisje in Reeuwijk. Een liefhebber van buitenleven en watersport kan daar zijn paradijs vinden. Bij het bootenhuisje was een vertrekje, waarin kampeerend overnacht kon worden. Bij dit houten optrekje werd na eenigen tijd een grooter gebouwd, waarin geriefelijker en met een grooter gezin kon worden gewoond. Ik assisteerde hem en de vakkundige hulp van den Reeuwijkschen aannemer Macdonald maakte het voor mij mogelijk om met eenige aanwijzingen en eenvoudige schetsjes te volstaan.
De oorlog kwam en beroofde het betrokken familielid van zijn bedrijf. Men besloot de permanente woonstee naar Reeuwijk te verplaatsen, doch daarvoor moest het houten huis worden uitgebreid en voor zomer- en winterverblijf worden ingericht.
Het uitbreidingsplan verzet zich tegen permanente woningen, waarin geen boerderij gevestigd is om forensen- en lintbebouwingen te voorkomen. Op het terrein dat ca. 2 ha groot is, mochten wel 4 houten zomeroptrekjes volgens dit plan worden gebouwd. Na overleg is het uitbreidingsplan gewijzigd, waardoor het geheele oppervlak voor een permanente bebouwing bestemd werd en dus verkaveling niet meer mogelijk was. Voorkomen werden hierdoor 4 kleine houten keetjes die helaas in Reeuwijk maar al te dikwijls erg leelijk zijn en daarvoor is het huis, dat hier wordt afgebeeld, in de plaats gekomen.
De vraag, die mij het eerst gesteld werd, was de keuze tusschen het uitbreiden en verbeteren van het bestaande huis of nieuwbouw te helpen bepalen. Het resultaat van velerlei overwegingen was, dat het oude houten huis werd gebruikt in een nieuw steenen product. Daarna gaf de opdrachtgever, die volkomen op de hoogte was van de eischen, die deze omgeving stelt, zijn wenschen, van uitzicht en windvrije hoeken bij alle mogelijke richtingen, waaruit de wind maar waaien mag. Des zomers staat het riet rond het water hoog, de opkamer garandeert dan toch het fraaie uitzicht, terwijl de kelder in deze bodem, die eigenlijk geen bodem is, niet al te diep behoeft te worden ingegraven. Er is gerekend op weinig of geen huishoudelijke hulp. De huisbewoners en leveranciers komen normaal via de bijkeuken binnen. De

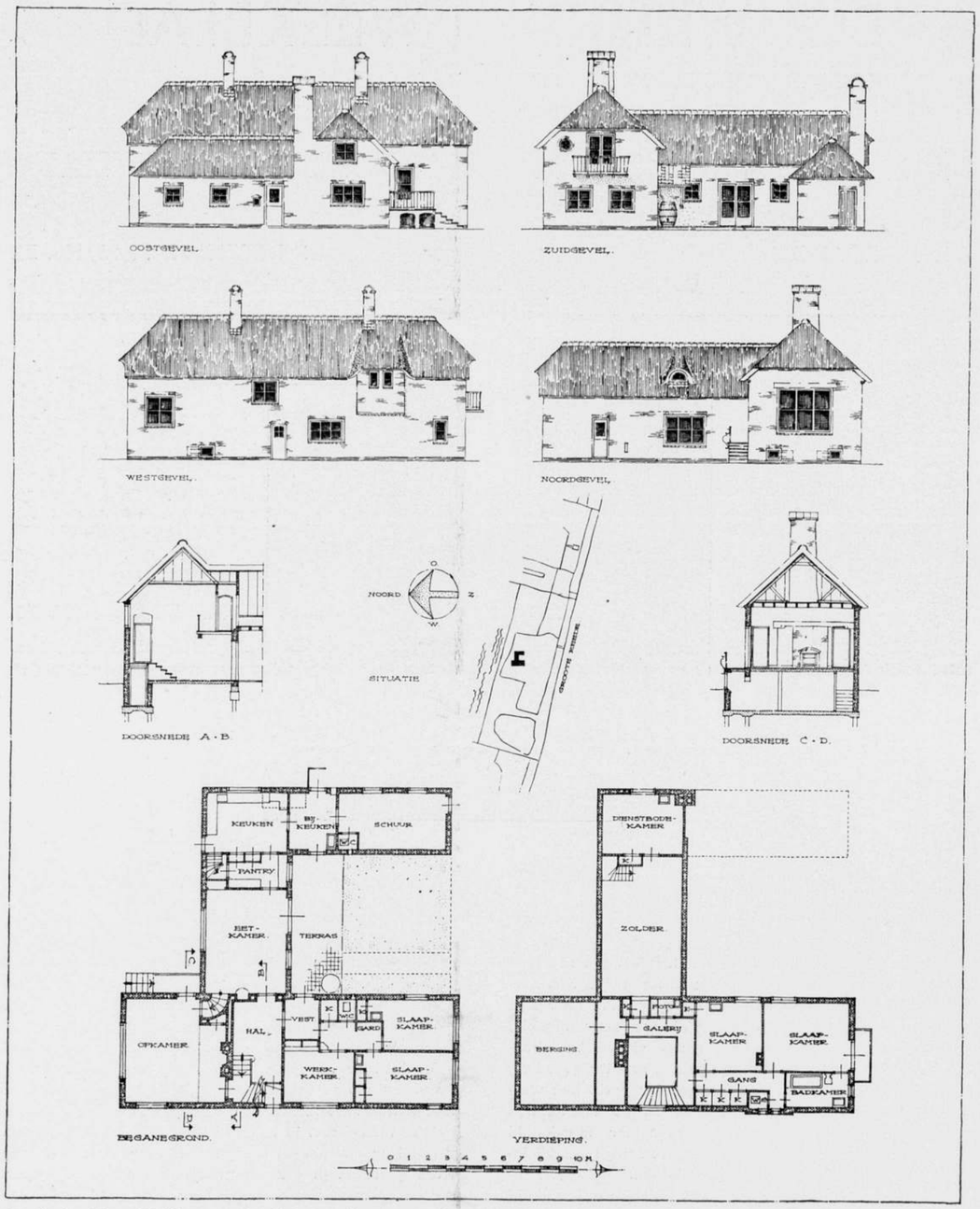

Landhuis te Reeuwijk, Plattegronden, Gevels en Doorsneden Schaal 1 à 300 Architecten Ir. G. Friedhoff en B. J. J. M. Stevens

hoofdingang is voor de gasten en wordt spaarzaam gebruikt. De slaapkamer van de eigenaars is boven, wat voor het uitzicht en de vochtige omgeving de beste situatie is. Boven de keuken is een kamertje, dat eventueel als logeer- of dienstbodenkamer kan dienen. Verder spreekt de plattegrond voor zichzelf en kan vermeld worden dat langdurige besprekingen en gestaag overleg met de gebruikers tot deze voor hen meest geschikte oplossing voerde.

In de keuken worden door de familie de maaltijden gebruikt; wanneer er gasten zijn wordt de eetkamer via de pantry hiervoor benut. De eetkamer is in den winter de „huiskamer", die met zijn deuren op het Zuiden de zon in huis laat komen en aan de Noordzijde dubbele

Wandeling rond het Landhuis te Reeuwijk

ramen heeft, waardoor het wijde vergezicht over de plassen genoten wordt.

De voorhof opent zich naar de zonzijde en was ontworpen als eerste „open" kamer van het huis, die gevuld met snijbloemen den bezoeker een „welkom" zou toeroepen. Een tuinarchitect uit Rotterdam oordeelde grind hiervoor een passend materiaal.

Mijn werkzaamheden veroorloofden mij niet de bouw van dit huis zelf te leiden en toen heeft Collega Stevens op zeer kundige wijze de schetsplannen uitgewerkt, de detailleering verzorgd en uitvoering geleid. Ook dit huis werd weer door den Reeuwijkschen aannemer Macdonald op voortreffelijke wijze tot stand gebracht.

G. FRIEDHOFF.

Foto Rijksmuseum

De Wijzen berekenen het getal van het Beest
Tapisserie uit de serie „l' Apocalypse" in het Museum te Angers. H. 2.00 Br. 2.75

DE TENTOONSTELLING VAN FRANSCHE WANDTAPIJTEN IN HET RIJKSMUSEUM

De 152 Fransche wandtapijten, thans in het Rijksmuseum te bezichtigen, geven als geen ander kunstobject, tentoongesteld in zijn historische ontwikkeling doen kan, het grootsche, tragische verloop van de evolutie van een kunstuiting.

Wij zien op deze tentoonstelling de groote boog van op- en neergang van de „stijl".

Het is waarschijnlijk de voornaamheid en de kostbaarheid van dit kunstproduct, die hem slechts weinig onderhevig maakte aan kleinere invloeden en persoonlijken smaak, die bijv. bij de meubelen (een product van veel mindere voornaamheid en kostbaarheid) het stijlverloop zoo onoverzichtelijk maken. Tusschen de hoogtepunten, die het verloop van de ontwikkelingslijn markeeren, moeten wij talrijke nevengolvingen interpoleeren. Bij de gobelinkunst gaat de golving continu en strak door, en dat continu verloop dekt volkomen de chronologie van het ontstaan der werkstukken. Geen enkel werkstuk op het gebied van het geweven wandtapijt grijpt terug op een vorig stijlbegrip. Het wandtapijt is het kunstobject van de vorstelijke en adellijke macht. Deze macht kende geen „terug".

De collectie hier tentoongesteld bevat specimina van de oudste Fransche Tapisseries, van de serie van de Apocalypse, uit het Museum te Angers, (van ± 1400) van de bekende serie van het „Hoofdsche Leven" en „La Dame à la Licorne", beide uit het Musée de Cluny (van ± 1500), de groote stukken uit de Manufacture, uit de 17e eeuw, dan die uit de 18e eeuw, onder invloed van kunstenaars als Boucher en Oudry, om ten slotte te eindigen met een vrij uitgebreide collectie van een 60-tal stukken uit de hedendaagsche gobelinkunst.

Wie zich de magistrale rede herinnert, welke Prof. Roland Holst op 4 November 1938 heeft gehouden bij gelegenheid van zijn benoeming tot Eerelid van den B.N.A., zal hetgeen hij toen sprak over het Teeken en het Beeld, hier op deze tentoonstelling op grandiose wijze toegelicht zien.

De werkstukken van de Apocalypse zijn Teekens. „Het Teeken wil verklaren, wil overtuigen, wil vaststellen, bewijzen en vooral opwekken. Het doel van het Teeken was om tot het bewustzijn door te dringen. Het Teeken had geen aesthetische taak of ideaal. Het Teeken staat in de sfeer van de rede en van het geloof. Het was de plastische uitdrukkingsvorm van den priester. De menschelijke figuur tot „Teeken" verwerkt (dat wil zeggen, de menschelijke figuur in zijn wezensvorm, niet in zijn verschijningsvorm, tot een vlammend letterschrift herleid) stelt uitsluitend wezens voor wier zedelijke kracht, wier diepe bezieling, wier spiritueele volmaaktheid, die der gewone stervelingen ver te boven ging."

Zoo sprak Roland Holst en wie op deze Tentoonstelling het tapijt ziet met de voorstelling van de Wijzen, die het getal van het Beest berekenen, ziet die wezens, wier zedelijke kracht en diepe bezieling spreekt uit hun gelaat, hun houding en hun gebaren. Er is geen enkel kunstwerk bekend, dat dit volkomen spiritueele onderwerp, zóó, zonder iets van werkelijkheid of attribuut uitbeeldt. Dit stuk is sterk, volkomen en prachtig decoratief, het is zuiver monumentale kunst, ingegeven door een godvruchtige bedoeling.

Het „Hoofdsche leven" en „de Dame met de Eenhoorn" zijn wereldsche voorstellingen en daardoor in bedoeling niet vergelijkbaar met de „Apocalypse". Wèl zien we een meer „ontworpen" en rijkere ontplooiing van het decoratieve element, dat in deze tapijten zeker zijn hoogtepunt bereikt, zoowel in den vorm als in de kleuren. Maar reeds valt hier ook een onderbewuste neiging tot aesthetiek te onderkennen. De innerlijke drijfveeren, die de overtuiging van den kunstenaar van deze werken beïnvloeden, hebben die overtuiging in een labiel evenwicht gebracht, dat gemakkelijk verstoord kan worden. Er is geen sterke impuls meer noodig, om van deze suggesties

van de levende natuur, te komen tot een volkomen beeld *daarvan*.

Reeds bij de groote stukken in de zaal naast die, waar la Dame à la Licorne troont, uit de schatkamer van de Kathedraal in Reims, het leven van Maria voorstellend, is de grens van de monumentaliteit overschreden. En merkwaardig, ondanks hun geweldige afmetingen, doen deze tapijten veel kleiner (psychisch kleiner) aan dan het kleine stuk van de Apocalypse. Druk zijn ze, de kunstenaar had het al te kwaad met de vrees voor leege en doode plekken. Alles op de voorstelling moest bevolkt zijn.

Deze wroeging aan het artistiek geweten waren de kunstenaars der 17e en 18e eeuw geheel te boven.

Denkt U, als architect met den Wederopbouw belast, U eens in in het leven van Uw medeconfrater op het gebied van de Kunst, Charles Le Brun, de hofschilder van den Zonnekoning, die zijn paleizen alleen met de verheerlijking van den Koning moest decoreeren.

We kunnen toch waarlijk van hem, die de tafereelen van de groote Tapijtenseries van „l'Histoire du Roy" voor de Manufacture Royale des Meubles de la Couronne", niet het sereene priesterschap verwachten, dat de meesters van de 15e eeuwsche tapijtkunst kenmerkte. Persoonsverheerlijking maakt blind, en Le Brun c.s. waren verblind. Ze konden alles wagen, daar de techniek hun meest drieste fantasiën kon volgen. En zoo zien we die geraffineerd kunstige stukken waarin de Gobelinkunst tenslotte ontaard is in een illusionistische kunst in wol en zijde.

Wonderlijk knappe stukken van verbluffende kleurenpracht en schoonheid, maar bijna beangstigend, verfijnd en doelloos.

De negentiende eeuw was geen eeuw meer voor wandtapijten. De onverschilligheid, die men in deze eeuw aan den dag legde voor de subliemste kunstwerken uit vroegere eeuwen, lijkt ons ergerlijk, maar is toch volkomen begrijpelijk.

Heden ten dage herleeft het wandtapijt weer, niet meer als uiting van geestelijke of wereldlijke macht, maar getint door de idealen van een burgerlijke gemeenschap. Natuurlijk is het aanknoopingspunt de 14e en 15e eeuwsche kunst. Dit kan niet anders. De kunst van Le Brun is voor de Singer-naaimachine. Zuiverheid en geestelijke kracht moeten voorop staan, welbewust voorop. Maar er is niet aan te ontkomen dat de moderne kunstenaar, artistiek gesproken, beladen is met zonden vanuit het vierde geslacht.

Dat maakt, hoezeer wij ook gelijkenissen kunnen ontdekken tusschen sommige moderne weefsels en die uit de oude school van Atrecht, en hoezeer wij de poging zien uitkomen, om frisch en oorspronkelijk te zijn, dat zij ons toch niet de reeds weer vrij gecompliceerde staat van geestelijk leven bij hun makers kunnen verbergen.

Vooral de veelzijdigheid der uitingen geeft er geen blijk van dat men hier aan een nieuw begin is, waaruit nog alles moet opbloeien.

Ik wil dit stukje niet beëindigen zonder een woord van lof te hebben gebracht aan de initiatiefnemers van deze Tentoonstelling, die deze nobelste kunstuiting van den Latijnschen geest tot ons gebracht hebben en aan de Directiestaf van het Rijksmuseum voor de doeltreffende propaganda, die zij voor het bekijken van en het kweeken van waardeering voor deze kunst voert. Bij duizenden trekt het publiek naar de wandtapijtenkunst, waaraan het overgroote deel tot kort te voren zonder bijzondere belangstelling voorbij liep. Thans praat half Amsterdam over haute-lisse en basse-lisse en speelt het Amsterdamsche leven zich af „à fonds de fleurettes". De architectuur kan waarlijk op haar dochterkunst jaloersch zijn.

J. P. M.

Foto Rijksmuseum

De Hoenderhof. Ontwerp Dom Robert, Parijs. Mobilier National
Karton uitgevoerd in 1942, geweven door Tabard te Aubusson in 1943. H. 2 61, Br. 3.73

DE HOUTPOSITIE IN ONS LAND

De houtpositie heeft het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw genoodzaakt tot het treffen van ingrijpende beperkingen van het houtverbruik. Voor alle bouwwerken is thans bepaald, dat overwogen moet worden of voor houtconstructies op redelijke wijze geen ander materiaal kan worden toegepast. Wordt voor een constructie hout toegestaan, dan zullen de houtzwaarten in geen geval grooter mogen zijn dan strikt noodzakelijk is. Verlaging van de houtzwaarten zal echter niet tot ondeugdelijke constructies mogen leiden.

In het algemeen zal geen gezaagd hout gebezigd mogen worden voor:

a. fundeeringswerken;
b. vloerconstructies;
c. trappen in flatgebouwen, portiek- en étagewoningen;
d. raamluiken en stores;
e. terreinafscheidingen, schuttingen e.d.

Voor kapconstructies zal gezaagd hout slechts in uiterste noodzaak mogen worden gebruikt.

Voor woningbouw zijn maximum hoeveelheden vastgesteld, die in geen geval overschreden mogen worden. Deze hoeveelheden zijn:

Woninginhoud (klassificatie-inh.)	Per eensgezins-woning	Per étage-woning
tot 290 m³	6 m³	5 m³
van 290—410 m³	7 m³	6 m³
van 410 m³ en meer	7.5 m³	7 m³

Uiteraard staat het den ontwerper vrij deze hoeveelheden naar eigen keuze te besteden. De te verwerken hoeveelheden timmer-, bouw-, stel- en bekistinghout mogen tezamen niet meer bedragen dan de bovengenoemde hoeveelheden. Uitgezonderd hiervan zijn echter de fabrieksmatig vervaardigde binnendeuren, die op afzonderlijke toewijzing worden verstrekt.

Voor boerderijen is voorloopig de maximum hoeveelheid hout 1,7 tot 1,9 % van den totalen inhoud van boerderij en woning.

Bij de bepaling van deze hoeveelheid is uitgegaan van houten kapconstructies.

Binnenkort zal de Stichting Ratiobouw rapport uitbrengen over het gebruik van hout voor boerderijen, speciaal ook wat de kappen betreft. Indien dit rapport daartoe aanleiding geeft, zullen de bovengenoemde percentages verminderd worden.

Voor overigen bouw geldt voor bekistinghout en steigermateriaal, dat dit slechts ter beschikking moet worden gesteld, indien de aanvrager aantoont, dat hij het betreffende werk niet kan uitvoeren zonder toewijzing van dit materiaal.

Uiteraard gelden deze voorschriften alleen voor nog goed te keuren werken. Voor werken die reeds in uitvoering zijn moet echter van geval tot geval bekeken worden of alsnog houtbesparende constructies kunnen worden toegepast.

DE GLASPOSITIE IN ONS LAND

De glasvoorziening, waarvoor wij bij gebrek aan een inheemsche industrie, geheel op het buitenland zijn aangewezen, gaat gepaard met groote moeilijkheden. De totale behoefte aan glas werd na den oorlog geschat op 15 millioen m². Tot dusver kon ruim 3 millioen m² worden geimporteerd.

Deze overigens respectabele hoeveelheid bleef beneden de verwachtingen. Onze belangrijkste leverancier is België. Met dit land werd overeengekomen, dat vanaf 1 Juni 1946 maandelijks 250.000 m² vensterglas zou worden geleverd. In October is slechts 115.000 m² ontvangen. Oorzaken van deze tegenvaller zijn het uitvallen van ovens, arbeidsmoeilijkheden enz.

Uit Tsjecho-Slowakije werd in October bijna 40.000 m² vensterglas ontvangen.

Op grond van het nieuwe handelsverdrag met dit land is een bedrag van bijna 6½ millioen gulden voor den aankoop van glas beschikbaar, hetgeen beteekent, dat ongeveer 2½ millioen m² kan worden betrokken, waarvan 70 % vensterglas. Transportmoeilijkheden in Tsecho-Slowakije vragen hier nog om een oplossing. Onderhandelingen dienaangaande worden gevoerd.

Portugal bleek alleen glas tegen hooge prijzen beschikbaar te hebben. De groote behoefte noodzaakte evenwel tot aankoop. In October ontvingen wij uit dit land bijna 42.000 m² glas en op grond van de gesloten overeenkomst is nog 118.000 m² te wachten.

Canada kon en wilde ook glas leveren. De verpakking bleek echter tegen de lange reis niet bestand en de zendingen kwamen met gemiddeld 40 % breuk binnen. Vandaar, dat deze import voorloopig moest worden gestaakt.

Uit Italië werd juist een proefzending van 47.000 m² vensterglas ontvangen. Deviezenmoeilijkheden doen hier vreezen, dat het vooralsnog bij de proefzending zal blijven, al wordt nog energiek getracht een gunstige oplossing te vinden.

Frankrijk leverde reeds enkele geringe hoeveelheden dakglas en thans maakt een aanvullend crediet van 15 millioen francs verderen invoer van venster- en draadglas mogelijk.

Uit Duitschland worden per maand ongeveer 40.000 m² draadglas verwacht, terwijl ook Engeland met voorloopig maandelijks 1000 m² draadglas aan leniging van de algemeene nood bijdraagt. Sinds September worden onder onmiddellijk toezicht van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw plm. 90 % van de uitgegeven invoervergunningen voor vensterglas bestemd voor een directe invoer in de geteisterde gebieden. Indien de invoer in de komende maanden volgens de gemaakte afspraken plaats vindt, zal omstreeks Maart-April 1947 de voorziening in de glasschade over het geheele land op ongeveer gelijk niveau zijn gebracht. De volledige bevrediging van de zeer groote behoefte zal echter nog wel enkele jaren in beslag nemen. Van regeeringswege wordt alles in het werk gesteld om de glasvoorziening zooveel mogelijk te bespoedigen.

BOEKBESPREKING

Charles Terasse. La Cathédrale Miroir du Monde — Editions Alpina, 20, Rue Armand Moisant, Paris.

In de middeleeuwen had de kerk de opdracht, de geloovigen door middel van het beeld met de bijbelsche verhalen en met den geloofsinhoud vertrouwd te maken. Het beeld was het voertuig van de taal, die het volk verstond.

Zoolang het boek niet in ieders bezit was, moest de verbeelding worden geholpen. Dit was in hoofdzaak de taak van de beeldhouwers. In onzen tijd liggen de verhoudingen geheel anders. Het bijbelverhaal spreekt tot allen voornamelijk uit het gedrukte, oude boek, dat nog maar bij uitzondering van illustraties is voorzien.

Zoo komt het, dat de beelden-taal die de oude cathedraal tot vroegere geslachten sprak, thans niet meer door den gewonen mensch wordt verstaan en wij een boek als het hier besprokene noodig hebben om ons aan de hand van talrijke afbeeldingen te laten zien, hoe wij die beeldentaal hebben te verstaan.

De cathedraal is een plaats des gebeds, een plaats van samenkomst en een plaats van onderwijs. Zij is de bijbel der eenvoudigen, der armen van geest. Zij moet niet alleen den mensch in aanraking brengen met de verhalen uit het Oude en Nieuwe Testament, maar evenzeer de verhalen der heiligen verbeelden, de deugden en ondeugden in hun ware gedaante toonen, den mensch in contact brengen met wat de wereld op allerlei gebied oplevert, hem leeren, hoe de gang van de wereld wordt gedacht, hoe hemel en hel, wereldsche en hemelsche machten daarin hun rol spelen.

Het zijn de beelden, de bas-reliefs, de prachtige kerkramen, de luisterrijke wandtapijten zelfs, die dienst doen voor de verrijking van den geest van den middeleeuwschen mensch.

De beeldentaal gebruikt voor haar uitdrukkingswijze drie elementen: het symbool, de allegorie en het attribuut. De schrijver laat aan de hand van zeer vele en zeer goede afbeeldingen van beeldhouwwerk aan Fransche cathedralen zien, hoe deze taal haar uitdrukking vindt. Deze voortbrengselen van een dikwijls naar onze meening „primitieve" kunst zijn naar de eeuw van hun ontstaan gedateerd en geven achtereenvolgens de karakteristieken der verschillende personen: de goddelijke in Vader, Zoon, Heilige Geest en Drieëenheid; de duivel als de tegenspeler Gods; de hemelsche personen: de engelen en de geheele hiërarchie der hemelingen; de menschelijke figuren: profeten, voorloopers van Christus, de aartsvaders, evangelisten, apostelen, Maria en de heiligen.

In een afzonderlijk deel worden daarna natuur, wetenschap en ethiek behandeld: het menschelijke leven, flora en fauna, fabel, spreekwoord en gezegde, monsters en fabeldieren, de menschelijke werkzaamheden, kalender en dierenriem, de strijd tusschen goed en kwaad.

Een index maakt het mogelijk over een bepaalde bijbelsche figuur of een of andere heilige wat bijzonders te vernemen.

Prachtige kapiteelen van Vézelay, portalen van Chartres, Reims, Amiens, maken het tot een vreugde, dit boek te doorbladeren. Het geeft een treffend beeld van den grooten rijkdom die in de Middeleeuwsche cathedraal in beelden werd uitgedrukt.

H. G. J. S.

PROF. Dr. Ir. D. F. SLOTHOUWER †

Juist voor het afgeven van de copy van dit nummer ontvingen wij het bericht van het overlijden van Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer, op den leeftijd van 63 jaar.

Wij zullen op dezen figuur, die gedurende de laatste dertig jaren een belangrijke rol gespeeld heeft in de architectenwereld, in een volgend nummer uitvoerig terugkomen.

ADVIESRAAD UIT HET BOUWVAK VOOR DE OVERHEID

Op Vrijdag 29 November voerde het Dag. Bestuur een bespreking met vertegenwoordigers van eenige andere groepen uit de bouwwereld over de noodzakelijkheid van het instellen van een Adviesraad uit het Bouwvak, die tot taak zou hebben de Overheid van advies te dienen in algemeene bouwaangelegenheden, rakende de beroepsuitoefening der verschillende beroepen en vakken der bouwnijverheid. Als onderwerpen van advies mogen hier b.v. worden genoemd kwesties als het geven van voorschriften voor de wijze van het samenstellen van bestekken, de wijze van aanbesteden, de uitvoering van bouwwerken, het beslechten van geschillen, de loonregeling van het technisch personeel en de bouwvakarbeiders etc. Het ligt in de bedoeling in dezen Adviesraad vertegenwoordigers op te nemen van

1. de directievoerenden (zooals o.a. de architecten en raadgevende ingenieurs);
2. de hoofduitvoerenden (aannemers en burgerpatroons);
3. de werknemers (bouwvakarbeiders);
4. het technisch personeel (teekenaars, opzichters);
5. de werkmeesters.

Op deze vergadering waren aanwezig vertegenwoordigers van de eerste groep n.l. het Dag. Bestuur van den B.N.A., afgevaardigden van de O.N.R.I. en de heer Ir. J. H. Froger, Lid voor de Commissie voor sociale aangelegenheden van de A. K. K. V., wier contact met den Minister-President aanleiding gaf het onderwerp bij den B.N.A. aanhangig te maken en vertegenwoordigers van de drie organisaties der bouwvakarbeiders. De afwezigheid van de andere groepen had echter een meer technische dan principieele reden.

Ofschoon de Minister-President de hierboven besproken desiderata kent, is de opzet van dezen Adviesraad een zuiver particulier initiatief van de zijde der architecten. Na de vorming van den Adviesraad zal er dus in de eerste plaats naar gestreefd moeten worden, dat de Overheid den Adviesraad als zoodanig erkent. Daardoor zou dan een contact-lichaam tusschen de practijk van de bouwnijverheid en de ambtelijke sfeer ingesteld zijn, waarmee voorzien wordt in een ernstige leemte. Dit lichaam kan al terstond eenige urgente, concrete kwesties, die alle groepen der bouwnijverheid ter harte gaan en waarvoor de noodzakelijkheid van samenwerking evident is, ter hand nemen. Hier wordt gedacht aan problemen als vakopleiding (o.a. de ambachtsscholen) en prefabrication.

Indien zulks in de lijn van het regeeringsbeleid zal liggen en deze samenwerking blijkt te slagen, is het mogelijk en wenschelijk, dat de Adviesraad een steeds grooter deel der bevoegdheden en verantwoordelijkheid van de ambtenaren overneemt, m.a.w. de samenwerkende sociale groepen gaan dan zelf, zij het onder toezicht van en veelal in samenwerking met de Overheid, zaken van beroepsuitoefening regelen. Aldus kan tenslotte een overkoepelend lichaam, een bedrijfschap worden gevormd, wel te verstaan van onderaf en met sterk particulieren inslag.

Omtrent de werkwijze van den Adviesraad zij nog opgemerkt, dat problemen, die alle groepen raken, gemeenschappelijk zullen worden behandeld. In andere zaken, die

niet voor alle van belang zijn, kan telkens door bepaalde combinaties van groepen worden beslist, terwijl de overige hier slechts kennis van nemen.
Voorloopig zal de Adviesraad zich tot de beroepsuitoefening moeten beperken; deze is immers het specifiek eigen terrein van een der genoemde groepen uit de bouwnijverheid. Het is echter niet ondenkbaar, dat de Adviesraad later in samenwerking met andere lichamen zich ook met andere bouwaangelegenheden zal gaan bezig houden. Tenslotte dient er nog op gewezen te worden, dat het geenszins de bedoeling is bestaande overkoepelende organisaties overbodig te maken, doch ze in te schakelen in dit plan.
Zooals gezegd, deze plannen zijn nog niet meer dan een uitganspunt voor oriënteerende besprekingen met de betrokken lichamen. Als de teekenen echter niet bedriegen, mag men verwachten, dat de verhouding tusschen Overheid en bouwnijverheid zich in de hierboven geschetste richting zal ontwikkelen.

LEDENVERGADERING

op ZATERDAG 14 DECEMBER 1946, des v.m. 10.30 uur in het Gebouw „TIVOLI" te Utrecht, Kruisstraat 1

AGENDA

1. Openingsrede door den Voorzitter.
2. Mededeelingen, o.m. over den stand der besprekingen over het Architecten honorarium.
3. Ingekomen stukken.
4. Behandeling van het vraagstuk van de Selectie.
   Zie hiervoor de beide stukken „Selectie of geen Selectie" in nummer 27.
5. Vaststelling van de wijze en den datum van de eerstvolgende Bestuursverkiezing.
6. Bespreking van het vraagstuk van de werkverdeeling.
7. Rondvraag.

Zoo is dan de groote dag genaderd waarop de Bond van Nederlandsche Architecten eindelijk, voor het eerst, na zijn statutenwijziging van 23 September 1940, zijn leden in vergadering bijeen zal zien. Donkere, sombere jaren zijn sindsdien voorbij, maar de vrijheid van ons volk, die belaagd werd, is herkregen. Moge de Ledenvergaderingen van den B.N.A. in het teeken staan van die oude herwonnen vrijheid. Vrijheid van gedachte, met vrijheid van het woord, waardeering van een anders meening, en erkenning van de gezamenlijk genomen beslissing.
Moge alleen het behartigen van het gezamenlijke belang doel en richtsnoer zijn, als wij als architecten te samen vergaderen. Laten wij denken aan het imperatieve naschrift uit het Engelsche Volkslied: „This is the Charter, the Charter of the Land: Brittannia rules the waves, and never, never we will be slaves." Dit is het embleem, het embleem van den B.N.A.: de pyramide, grondvorm van de bouwkunst, die de B.N.A. bevorderen zal door de wijde wiekslag van de gedachte.

Het Bestuur hoopt de leden in groote getale welkom te kunnen heeten.
De stukken, die op de agenda van de ledenvergadering betrekking hebben, zijn opgenomen in het Bouwkundig Weekblad No. 27 van 27 October j.l. (Selectie of geen Selectie), in het Bouwkundig Weekblad No. 28 van 5 November j.l. met de toelichtingen op de punten 5 en 6 van de agenda, en in het Bouwkundig Weekblad No. 31, waarin nog enkele stemmen uit de kringen over de Selectie zijn opgenomen.

Een rectificatie behoeft de stem van den Heer Pierre Cuypers. De Heer Cuypers deelde ons n.l. mee, zich niet bewust te zijn de afgedrukte woorden ooit geschreven te hebben. Aangezien het al erg genoeg kan zijn, geschreven woorden te drukken, behoeven wij inderdaad geen drukwerk van niet geschreven woorden en we laten dit mysterie maar verder rusten.

TOEGANG TOT DE VERGADERING.

De vergadering is bestemd voor die leden van den B.N.A., die ingeschreven **zijn** in het architectenregister. Met opzet wordt dit zóó aangeduid, omdat de mogelijkheid bestaat, nu de registratie nog niet voltooid is, dat er architecten zijn, die meenen lid te zijn, maar zulks officieel niet zijn, omdat zij nog niet zijn ingeschreven. Aan alle leden van den B.N.A., die **zijn** ingeschreven is een persoonlijke toegangskaart tot de vergadering met naam en inschrijvingsnummer toegezonden, welke kaart dient te worden getoond.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 10 DECEMBER 1946, No. 32

PROF. DR. IR. D. F. SLOTHOUWER
5 NOVEMBER 1884 – 3 DECEMBER 1946

Het is één woord, dat de verklaring inhoudt van het voor velen zoo opmerkelijke feit, dat van Prof. Slothouwer, van nature toegerust met begaafdheden, die voor hem een groote carrière als architect deden voorspellen, een ander beeld is ontstaan dan de verwachtingen inhielden. Natuurlijk wordt de ontplooiing van zijn talent, bij iemand met uitblinkende eigenschappen als Prof. Slothouwer bezat, geremd door de onvermijdelijke tegenkanten daarvan en de reacties, die licht- als schaduwkanten beide opwekken. Maar de oorzaak van het verloop van de carrière van Prof. Slothouwer hierin te zoeken, zou slechts tot een oppervlakkig, wellicht ook onbillijk oordeel leiden. De diepe grond van alles ligt op een heel ander terrein, dan dat van het praktische leven; hij was van geestelijke gesteldheid en wordt gekenschetst door één woord. Dat woord is „Hellas".
Toen Slothouwer, uitzonderlijk jong, als B.T. te Delft gediplomeerd werd (in 1905) was de verbinding van zijn geest met de Helleensche cultuur reeds gelegd. Of de stem van den fijnzinnigen Renaissancist Prof. Gugel, die in het tijdsgewricht rond 1900 te zwak was om bij het jongere opkomende studentengeslacht te Delft het profetische geluid van Berlage te kunnen overstemmen, bij Slothouwer wèl weerklank vond, dan wel of Slothouwer van nature instinctief, dáár in het oosten van de oude Wereldzee de bron voelde voor alle bouwkunst, van alle tijden, zeker is het, dat hij, zelfbewust als hij was, zich schaarde onder de leiding van een meester, die in alles, maar dan ook in alles, de tegenpool van Berlage was. Het was bij Prof. v. d. Steur, dat hij een plaats kreeg op diens bureau te 's-Gravenhage voor het Vredespaleis, waar de sfeer vervuld was met den geest van den eminenten en gracieuzen Fransche architect Louis Cordonnier.
Wanneer wij, in verband met Prof. Slothouwer, het woord Hellas noemden, is het noodig er op te wijzen, dat Slothouwer geen Neo-Hellenisme als bouwkunstige vormgeving voorstond. Om het kort en duidelijk te zeggen, zoo verstandig was hij wel. Het woord Hellas wil hier de aanduiding zijn van een zuiver architectonisch fenomeen.
Onze geheele generatie van architecten en die welke ons reeds in een nieuw geslacht volgt, heeft het niet verder gebracht dan een zekere kennis omtrent de nomenclatur van de Grieksche tempels, de benamingen van zijn onderdeelen en een globaal inzicht in de constructie ervan, maar geen onzer heeft op den drempel van zijn loopbaan gelegenheid gekregen (of gevonden) het wel te ontleden, maar daarmede nog niet te verklaren verschijnsel van de Grieksche tempel te doordenken en te doorvoelen. Het verschijnsel, dat hier op neerkomt, dat de Grieksche tempel eigenlijk een vreemdsoortig en raar instrument is, gegroeid in een langdurig proces van ontwikkeling en dus zonder het boeiende van de spontane persoonlijke kunstenaarsuiting, een exemplaar, in series eener massa-productie volgens een vaststaand schema afgeleverd en toch tegelijk zoo bijkans onbereikbaar hoog gegrepen en als idee zoo vrij en majestatelijk verwerkelijkt.
Anders gezegd: vier muren en een dak houden het begrip van een huis in. Wat is er noodig geweest om naar dit begrip en vanuit dit begrip te komen tot den peripteraal tempel, in wezen ook een huis van vier muren en een dak. Maar wat voor huis! Er zijn, zooals bekend, over deze ontwikkeling van huis tot huis door de kunsthistorici en de archeologen theorieën, hypothesen opgesteld. Maar kunsthistorici en archeologen zijn naïvelingen, die hopen de Steenen der Wijzen te zullen vinden. Slothouwer werd, als vrijwel de eenige van een geheele generatie, door de wonderlijke magische kracht van de Steenen der Wijzen aangetrokken. Daaraan verbond hij een architectonisch uitgangspunt, dwars tegen den geest van zijn tijd in. Nadat hij tweemaal had medegedongen in de Prix-de Rome wedstrijd, die hij in 1909 won, vond

hij gelegenheid de Acropolis te aanschouwen (tegen het door de Jury voor hem opgestelde programma in) en daarna nog Egypte te bezoeken, daartoe in staat gesteld door een, de klassieke kunst bewonderend, maecenas.

Twintig jaar later, in 1926, bij het uitspreken van zijn inaugurale rede te Delft, zinspeelde hij in 't kort op dat geheim, dat hem als architect zoo diep beroerde, toen hij zeide: „....weinig is in de historie der architectuur zoo belangwekkend als het ontstaan van wat men noemt: Le miracle grec."

Het kan niet anders, het Grieksche mirakel heeft bij de uitoefening van zijn praktijk den architect Slothouwer belemmerd in de expansie van zijn willen en kunnen. Immers de tijd was voorbij dat het nog bevorderlijk kon worden geacht.

Tegenover de vele uitingen van een gedurfde, vaak echter onverantwoord aanvaarde, moderne opvatting, in trek bij vele groepen van opdrachtgevers, viel zijn bedachtzaam en weifelend zoeken naar een compromis of synthese tusschen gesteldheden, waarvan hij zelf zich de beteekenis niet klaar bewust was, viel zijn werk niet opvallend op. Een enkele maal een greep, forsch en groot, zooals bij het Landhuis te Hattem van ± 1915, kon aan den algemeenen indruk geen verandering geven. De band, die hij zocht te leggen, was, zoo het ooit mogelijk ware geweest, zeker in het begin der eeuw niet meer mogelijk, zonder te vervallen in bepaalde trivialiteiten, die tot de erfenis van César Daly c.s. behoorden.

Inmiddels deden zich twee belangrijke feiten voor, zijn kennismaking met Denemarken en Zweden en de opdracht tot restauratie van den Domkerk te Utrecht. „Ik droom van een synthese van het Hellenisme met de Gothiek", ontvouwde hij mij, op mijn, na alles wat hij mij toevertrouwd had, eenigszins verwonderd kijken. „Bovendien is een architect verplicht, als hij een dergelijke opdracht krijgt, haar te aanvaarden." Later in 1926, heeft hij zich, meer ervarener, voorzichtiger uitgedrukt: „Want in deze tijden, nadat Ernest Rénan zijn Vie de Jésus schreef en zijn Prière sur l'Acropole, kunnen wij den Geest der Gothiek en het Genie van het Paganisme tegelijk liefhebben."

Dit liefhebben van de geest der Gothiek is ongetwijfeld een diepe gemoedsuiting geweest over den geweldigen indruk, die Scheffler's: „Der Geist der Gotik", dat hij omstreeks 1920 las, op hem maakte. Hij was er weken lang vol van. Zijn geestelijk leven had een dreuning te doorstaan als nooit te voren. En toen ik hem, terzelfder tijd vroeg „Les Cathédrales" van Rodin in het Bouwkundig Weekblad te willen bespreken, was dit wel le comble van wat er hem aan ketterij gevraagd kon worden. Met een vrij nijdig: „En ten slotte ben ik hellenist", wees hij het verzoek af, misschien wel in een laatste stevige greep om houvast aan zijn oude ideaal. Zes jaren later besloot hij zijn inaugurale rede met een prachtige strofe uit het Testament van Rodin.

Zijn aanraking met het Noorden van Europa, in ± 1910, is beslissend geweest voor zijn verdere leven als architect, maar ook voor zijn persoonlijk leven.

In hooge mate heeft zij bijgedragen om een band te leggen tusschen de Nederlandsche en Deensche bouwkunstbeoefening en om de wederzijdsche waardeering te bevorderen. Zijn uitnemend boek over de Nederlandsche Renaissance in Denemarken was een tastbaar bewijs, hoe serieus hij zich kon inwerken in een architectuur historisch vraagstuk, zonder in de strakheid van den geleerde te vervallen, maar de bouwkunstenaar te blijven. Maar hoewel hij steeds een groot bewonderaar was van hetgeen de collega's in Skandinavië maakten, tot zelfs in hun extremistische uitingen, hij heeft zich nooit aangesloten bij de richting, die in ons land de al te duidelijke naam van de Zweedsche werd gegeven. Geen zweem ervan is in zijn werk te vinden. Hij zal zich ook wel geërgerd hebben aan het gemak, waarmede sommige architecten hier, Zweedsche architectuur, n.b. soms nog wel van persoonlijk karakter, in ons land durfden na te apen. En nog wel met succes! Slothouwer was zichzelf, ook al wist hij, dat hij zich als architect zelf in den weg stond. Evenmin als voor anderen, ging hij voor zich zelf op zij. Zijn professoraat aanvaardde hij met de eerlijk uitgesproken hoop, het van professor-architect eenmaal tot architect-professor te mogen brengen. Deze hoop is ijdel gebleven. In dit opzicht zag hij de toestanden in ons land (toentertijd) ruimer en idealer dan zij waren. Zoo raakte hij allengs verwijderd van de praktische beoefening van het vak, al bleef hij nog wel belast met interieur werk in oude architectonisch belangrijke panden. Zijn laatste werk, het Nederlandsche Paviljoen op de World's Fair te New-York in 1939, beschouwde hij als een niet onamusante apotheose op zijn levenswerk. En met een malicieusen glimlach, tusschen ernst en luim ingeschoven, gaf hij mij een „eigenhandige ets" van het paviljoen ten geschenke voor het archief van den B.N.A. Voor den B.N.A. had hij steeds groot en oprecht respect. Jarenlang gaf hij veel tijd aan het vereenigingswerk. Zijn buitengewone linguistische begaafdheid bracht van zelf mede, dat hij, toen in 1927 de B.N.A. als gastheer bij het XIe Internationale Architectencongres moest optreden, Voorzitter werd. Op onovertroffen wijze heeft hij zich van zijn taak gekweten en zijn belooning, binnen den kortst mogelijken tijd weer van den voorzitterszetel verjaagd te worden, was niet aan zijn succes en dat van den B.N.A. evenredig. Hij was overigens om zulke dingen nooit rancuneus.

Aan zijn studiezin danken wij eenige voortreffelijke boeken over architectuur en een groot aantal gedegen artikelen. Naast het boek over de Nederlandsche Renaissance in Denemarken schreef hij een uitnemend werk getiteld: „Amsterdamsche Huizen 1600—1800".

In dit jaar verscheen een boek over de Paleizen van Frederik Hendrik (dat alsnog door ons zal worden besproken). Zijn hoofdwerk, waaraan hij een 10-tal jaren arbeidde, over de Nederlandsche Kasteelen en waarvan hij mij luttele weken geleden vol trots het manuscript liet zien, ligt persklaar gereed.

Er is over deze uitzonderlijke figuur zeker meer te schrijven. Maar op zijn wensch werd zijn stoffelijk overschot in alle stilte op Westerveld bijgezet. Reeds heb ik deze stilte te veel verstoord. Maar ik deed dit om er aan bij te dragen, nu hij is heengegaan, de tegenstellingen, die zich bij en rond Prof. Slothouwer tijdens zijn leven openbaarden, en die zoo opvallend zijn, in een licht te plaatsen, dat de scherpe schaduwkanten er aan ontneemt.

In een licht, dat mij zelf helder werd, toen wij in de jaren na den Eersten Wereldoorlog gelegenheid vonden de bouwkunst te bespiegelen en de toekomst te voorspellen. Zijn voorspelling van zijn toekomst is uitgekomen. Van het oude Griekenland was één orakelspreuk de zijne: „Ken U zelf".

J. P. MIERAS.

KORTE BIOGRAPHIE

Prof. Slothouwer werd geboren 5 Nov. 1884 te Manjong in de residentie Japara op Java, studeerde van 1900-1905 aan de Technische Hoogeschool te Delft en behaalde in 1905 het diploma van Bouwkundig Ingenieur. Hij werkte daarna achtereenvolgens op de bureaux van de architecten Jan Springer en J. W. Hanrath en van af 1907 bij Prof. Ir. J. A. G. v. d. Steur, op het bouwbureau van het Vredespaleis. Hij nam in 1906 en in 1909 deel aan de Prijskamp voor de Prix de Rome en verwierf in 1909 de Gouden Medaille. Ondernam gedurende 3 jaren studiereizen naar Duitschland, Denemarken, Frankrijk, Italië, Griekenland en Egypte. In 1912 vestigde hij zich als architect te Amsterdam, promoveerde in 1924 aan de T.H. te Delft tot Doctor in de Technische Wetenschappen op een proefschrift over de Nederlandsche Renaissance in Denemarken en werd op 2 Sept. 1926 benoemd tot Hoogleeraar in de Architectuur aan de T.H. te Delft, uit welke functie hem op zijn verzoek op 1 Mei j.l. eervol ontslag werd verleend.

Prof. Slothouwer was lid van het Bestuur van de N.B.v.A. van 26 Juli 1915—11 Jan. 1919, van het Bestuur (tevens secretaris) van den B.N.A. van 11 Jan. 1919—1920 en van 1922—1923. Hij was van 9 Juli 1927—8 Dec. d.a.v Voorzitter van den B.N.A. Hij was lid van de Redactie van het Bouwkundig Weekblad van 1917—1926.

Van zijn werken worden hier genoemd:

Gevels van de Groote Club te Amsterdam 1914. Afb. B.W. 1914, pag. 534.

Landhuis te Hattem, 1915. Afb. B.W. 1915—'16, pag. 268.

Woonhuis te Leiden 1918. Afb. Leliman: Stadswoonhuis, pag. 72.

Gevels voor woningbouw aan de Waverstraat te Amsterdam, 1920—'21.

Gebouw voor de Havenarbeidsreservedienst te Amsterdam, te samen met J. W. Hanrath 1920. Afb. Mieras and Yerbury: Dutch Arch. XXthe Century, pl. 41 en 42.

Oranjekerk te Utrecht 1923. Afb. Mieras and Yerbury: pl. 88.

Woningbouw voor de Coöperatieve Woningvereeniging „Samenwerking" te Amsterdam, 1923. Afb. B.W. 1923, pag. 230.

Project voor het Gebouw van de Chicago Tribune, 1923. B.W. 1923, pag. 27.

Scholen aan het Domplein te Utrecht, 1924.

Ontwerp voor een Wagner-Operagebouw te Amsterdam. B.W. 1926, afb. B.W. 1926, pag. 82-83.

Landhuis te Maartensdijk, 1926. Afb. Leliman: Het moderne Landhuis, 2e druk, pag. 196.

Landhuis te Nijkerk.

Ontwerp voor de Royaards Schouwburg te Amsterdam, te samen met Prof. Dr. Oscar Strnad, 1927.

Nederlandsch Paviljoen op de Wereldtentoonstelling te New York, 1939. Afb. B.W. 1938, pag. 172 en 178. B.W. 1939, pag. 305.

Restauratie van de Domkerk te Utrecht, 1919—1939. Afb. B.W. 1940, pag. 18. Blootlegging van Muurschilderingen in de Grafkapel van Guy van Avesnes en van het altaar in de kapel van Jan van Arkel in 1919. Litt. hierover Bulletin Ned. Oudheidkundigen Bond 1920, No. 6.

Prof. Slothouwer zond voorts projecten in op de openbare prijsvragen voor een Rijksacademie Gebouw voor Beeldende Kunsten (1917-18) en voor een Stadhuis voor Amsterdam (1938).

Van zijn geschriften worden genoemd:

„De Nederlandsche Renaissance in Denemarken" (1924).

„Amsterdamsche Huizen 1600—1800" (1928).

„Wat kunnen wij van de oude Monumenten leeren" (1926).

„De Paleizen van Frederik Hendrik" (1946).

Uit zijn vele tijdschriftartikelen worden genoemd:

„Over Zweedsche kasteelen", B.W. 1925. Nr. 1, 2 en 3.

„Deensche Bouwkunst", „Zweedsche Bouwkunst" en „Kunstnijverheid in Zweden", in Wendingen, 1927.

Prof. Slothouwer was o.a. Commandeur in de Danebrogorde en ontving de orde van den Witten Leeuw van Tsjecho-Slowakije. Hij was Correspondeerend Lid van het Royal Institute of British Architects.

J. P. M.

LANDHUIS IN HET NAALDENVELD TE AERDENHOUT
ARCHITECT A. P. SMITS

De bewoners vestigen zich daar om in een rustige omgeving te wonen, vrij van de drukke stad, waarheen zij zich veelal dagelijks voor hun werkzaamheden begeven. Dit was dan ook de aanleiding waarom de opdracht voor het hierbij gereproduceerde Landhuis, eenige jaren voor den oorlog, door wijlen Dr. W. de Vlugt, destijds burgemeester van Amsterdam, aan mij werd toevertrouwd.

Aanvankelijk zelf in het bouwvak opgegroeid, wist deze een degelijke wijze van werken te waardeeren en had er veel voor over, indien dit aan het huis ten goede kon komen. Als opdrachtgever altijd vol begrip voor aangelegenheden de uitvoering betreffende, zooals die zich bij ieder werk voordoen, verliep het werk dan ook vlot op prettige wijze en het huis kwam in den gestelden bouwtijd van ruim een jaar gereed, n.l. 6 maanden voor den bouw, daarna eerst droogstoken, en daarna afwerken.

In de oorlogsjaren, die volgden op den eersten tijd, waarin de bewoners ongestoord van huis en tuin hebben kunnen genieten, kwam dit deel aan den rand van het spergebied te liggen.

Tegen het einde werden V 1's dicht achter het huis afgeschoten, waardoor ook schade aan dit huis ontstond. In den laatsten oorlogswinter, toen de bewoners kort achter elkaar overleden waren, is hun althans deze verschrikking bespaard gebleven.

De schade is thans hersteld en het huis heeft nieuwe bewoners gekregen. „Such is life". Deze bestond in het algemeen uit scheuren in de plafonds en wanden, voornamelijk op de zolderverdieping, in hoofdzaak veroorzaakt door de groote luchtdruk op de kapvlakken, doch ook door trillingen overgebracht door den bodem, als gevolg van de hevige explosies.

De glasschade viel mee. Gebleken is, dat een kleine ruitverdeeling gevat in staallood, luchtdruk goed weerstaat. Doch de reden, dat er toch betrekkelijk weinig schade ontstaan is, zal wel daarin gezocht moeten worden, dat het huis aan de West- en Noordzijde beschut ligt door dennenbosch, waardoor blijkbaar de luchtdruk werd opgevangen.

Wat de samenstelling van het huis betreft mag ik verwijzen naar de afbeeldingen, plattegronden en foto's. Hierbij zij opgemerkt, dat door mij persoonlijk aanvankelijk de voorkeur werd gegeven aan een nog meer gerekt grondplan waarbij alle vier de hoofdvertrekken aan de Zuidzijde waren geprojecteerd.

Om redenen van praktischen aard meende de opdracht-

Ingangszijde

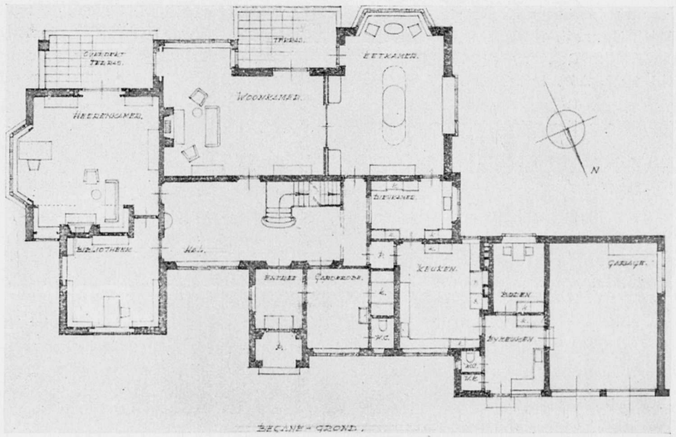

Landhuis te Aerdenhout. Architect A. P. Smits
Plan begrane grond schaal 1 à 300

gever te moeten vasthouden aan een meer geconcentreerd plan, waardoor de bibliotheek aan de Westzijde kwam te liggen — en waarbij weliswaar de wijdloopigheid beperkt kon worden, doch waardoor o.a. de kapconstructie noodwendig ingewikkelder werd, dan bij een meer gestrekt plan het geval zou zijn geweest.
Waar alles nu een voor en tegen heeft en het zin heeft, op redelijke wenschen in te gaan — is het plan aldus uitgewerkt.

Bij ieder werk zijn tegenstellingen te overwinnen, en er zijn nu eenmaal eischen, door het gebruik gesteld, waaraan in de eerste plaats moet worden voldaan, al liggen die telkens weer anders.
Het behoort m.i. in de eerste plaats tot het werk van den architect te trachten deze tegenstellingen te elimineeren, althans die zooveel mogelijk met elkaar te verzoenen.
Naar de mate waarin deze hierin slaagt, zal hij door zijn werk zich meer of minder bevredigd gevoelen.

Tuinzijde

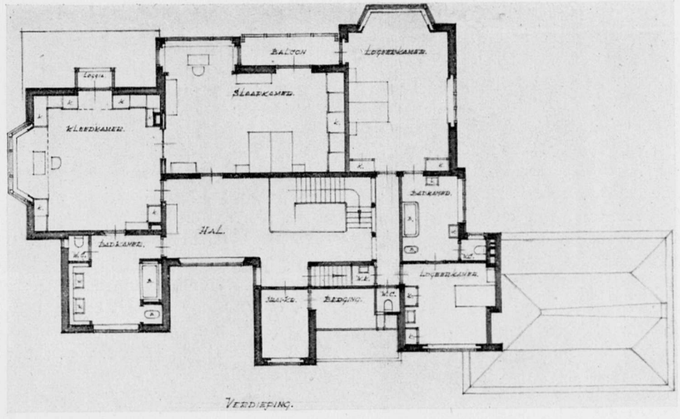

Landhuis te Aerdenhout. Architect A. P. Smits
Plan verdieping schaal 1 à 300

Het lijkt na alles wat er in de laatste zes jaar heeft plaats gevonden en bij alle naoorlogsche problemen waarmede wij thans worstelen, weinig belangrijk, thans nog terug te komen op den bouw van dit landhuis, doch waar de redactie mij hierom verzocht, heb ik gemeend mij niet daaraan te mogen onttrekken. Dit geeft mij alsnog gelegenheid te vermelden, dat met de dagelijksche leiding bij den bouw was belast mijn opzichter de heer H. Brinckman, die met veel toewijding en nauwgezetheid zorg droeg voor een richtige wijze van werken; in nauwe samenwerking met den aannemer de Fa. F. Broersma en Zoon te Haarlem werd de uitvoering door hen op loffelijke wijze tot stand gebracht.
De betimmeringen werden op een zorgvuldige wijze uitgevoerd door de N.V. 't Woonhuis te Amsterdam, terwijl diverse installaties door de N.V. „Therma" te Amsterdam, die met te apprecieeren inzicht, ook voor de bouwtechnische zijde, werden aangebracht. S.

Landhuis te Aerdenhout. Eetkamer. Architect A. P. Smits

EEN BELANGRIJKE VERGADERING

In de Academie van Bouwkunst, de zetel van het Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht te Amsterdam, werd op Zaterdag 7 December 1946 een vergadering gehouden onder auspiciën van den Opleidingsraad van den B.N.A., ter bespreking van „de architecten-opleiding vanuit de practijk" voor het geheele land.
Hiertoe waren uit alle deelen van het land uitgenoodigd leidende personen bij reeds bestaande opleidingen en eenige vooraanstaande architecten uit streken, waar deze opleiding zou moeten worden gesticht.
Aanwezig waren:
Van den Opleidingsraad:
Ir. J. F. Berghoef, F. A. Eschauzier en G. H. Holt.
Van de Technische Hoogeschool:
Prof. Ir. H. T. Zwiers.
Van de Amsterdamsche H.B.O.:
Ir. A. J. van der Steur, Dick Greiner, J. Sargentini en B. T. Boeyinga.
Van de Groningsche V.B.O.:
Ir. H. van Halewijn en Ir. G. J. Dieperink.
Van de Limburgsche V.B.O.:
Ir. J. H. Froger en Ir. J. E. Schoenmackers.
Van de Rotterdamsche Academie:
Jos de Jonge, bestuurslid; Ir. H. J. de Bazert, Directeur Academie; J. Th. Franken, Directeur Avond M.T.S. en J. P. L. Hendriks.
Van de Haagsche Academie:
De Directeur J. de Hey.
Uit Friesland:
de architecten Arjen Witteveen, A. C. Grondijk en J. van de Vegte.
Uit het Oosten des lands:
H. B. van Broekhuizen, Hengelo; Jan Jans, Almelo; Jan van Dongen, Apeldoorn; Ir. P. Leupen en W. J. Gerretsen te Arnhem.
De vertegenwoordigers van de Tilburgsche Opleiding ontbraken.
Volgens nader ontvangen bericht zijn de Heeren Rector H. M. A. van Helvoort en Ir. J. van Buytenen bij een aangevaren brug blijven steken.
Alle genoodigden hadden aan den oproep gehoor gegeven.
Dit was de tweede bijijeenkomst reeds van dien aard. De eerste werd ook te Amsterdam gehouden op 10 Mei 1946.
De Heer Ir. J. F. Berghoef, voorzitter van den Opleidingsraad leidde deze vergadering.
Hier werd uiteengezet, dat bij een wettelijke bescherming van het architectenberoep een volledige architectenopleiding behoort over het geheele land. Nu binnen zeer korten tijd de architectenwet kan worden verwacht, waarin behalve de titel ook het beroep van den architect zal worden beschermd, is het noodzakelijk dat de opleiding in den kortst mogelijken tijd zijn beslag krijgt, in dien zin, dat men over het geheele land in de gelegenheid wordt gesteld, die te volgen.

De Opleidingsraad heeft van het Bestuur van den B.N.A. *de opdracht gekregen leiding gevend* op te treden bij deze noodzakelijke ontplooiïng der architectenopleiding. Met aanvaarding van de bestaande inrichtingen en plaatselijk initiatief en leiding, wil de O. R. overkoepelende leiding geven. Als de aldus gevormde organisatie voor de architecten-opleiding straks, bij de tot standkoming van de wet, door den betrokken Minister zal worden erkend als een wettelijke regeling, dan kan onder oogen worden gezien onder welke afdeeling van het Ministerie deze opleiding zal worden ondergebracht. Voorloopig zal die nog onder de afdeeling Nijverheidsonderwijs gerangschikt worden, waar deze in wezen echter niet toe behoort.
De Opleidingsraad gaat bij dit werk uit van het „Rapport over de Architectenopleiding", door ons genoemd het Opleidingsrapport. Daarin zijn in ons land geprojecteerd zes z.g.n. V.B.O.'s (Voortgezet Bouwkunst Onderricht) en twee H.B.O.'s (Hooger Bouwkunst Onderricht). De V.B.O. is dan een driejarige met een diploma, dat bevoegdheid moet geven voor de alledaagsche bouwwerken; de H.B.O. een tweejarige welks diploma een hoogere bevoegdheid geeft. Hoe dit ingevoegd zal moeten en kunnen worden in de wettelijke regelingen, is een zaak die bij den B.N.A. nog in studie is, doch waarover met den Minister reeds besprekingen zijn gevoerd. De hoofdbedoeling van deze vergadering was, over de verdeeling van die opleiding over het land tot afspraken te komen.
Uit de gehouden besprekingen bleek allereerst, dat er volledige overeenstemming bestaat over de in het rapport aanbevolen opleidingen en dat de algemeene leiding van den Opleidingsraad door allen wordt aanvaard. Wat de plaatsen betreft voor vestiging van de V.B.O.'s hierover werd vrij uitvoerig gediscusieerd. De Friezen vonden Groningen te ver afgelegen, de Twentenaren braken een lans voor een eigen V.B.O. zij het met enkele daarbij aansluitende streken, de Arnhemmers zagen in hun plaats een speciaal centrum voor de opleiding, de Directeur van de Haagsche Academie pleitte op grond van de historie en de belangrijkheid van zijn plaats voor een volledige opleiding aldaar. Limburg is nog niet content met zijn eene V.B.O.; in Tilburg blijkt de behoefte te bestaan om naar Oost en West nog V.B.O.'s te creëeren. Voor de toekomst wordt ook Nijmegen genoemd.
Uit deze vele wenschen ontstond als vanzelf een bespreking over de beschikbare docenten in al die plaatsen. Er wordt met alle aandrang op gewezen, dat deze opleiding in zijn geheel alleen kan slagen, als men overal de beschikking kan krijgen over de goede docenten, voornamelijk uit architectenkring. Want het onderwijs moet vooral gegeven worden door hen die zelf in het vak een werkzaam aandeel hebben. Geheel aan het onderwijs verbonden krachten moeten er zooveel mogelijk buiten gehouden worden. Daarom wordt aanbevolen, dat bij voldoening aan al deze wenschen, de daarvoor in aanmerking komende plaatsen gezamenlijk de docenten kiezen en daarna het leerplan opmaken.
De vergadering kwam tot overeenstemming over de volgende verdeeling der V.B.O.'s. Naast Groningen komt er één in Leeuwarden, die echter nauw zal samenwerken met Groningen. Voor Twenthe en Overijssel zal er één gevestigd worden in Almelo en voor Gelderland één in Arnhem. Deze beide zullen samenwerken. In Rotterdam en den Haag zullen in elke plaats een V.B.O. worden

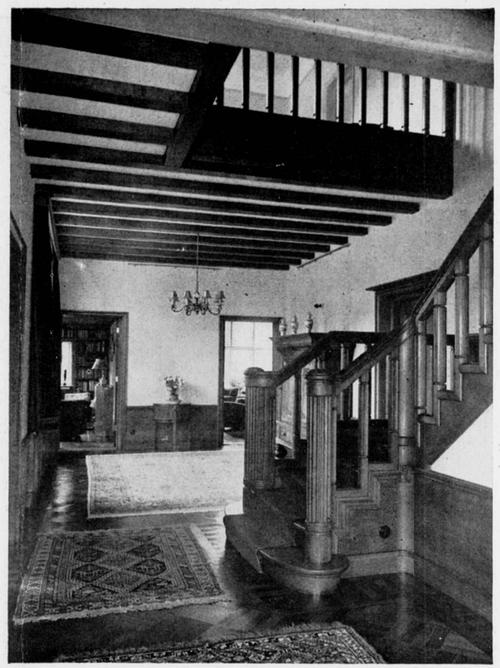

Hal

★

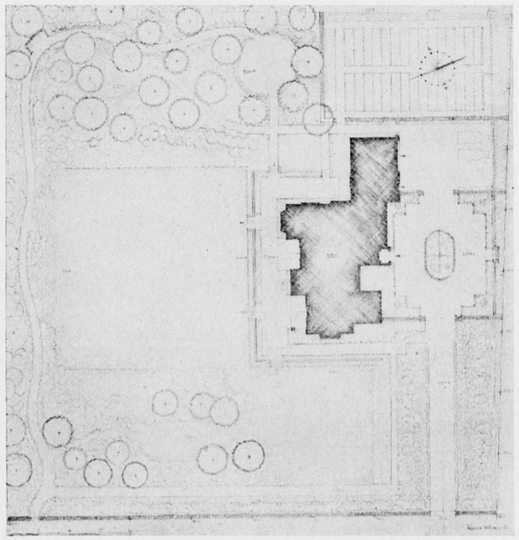

Situatie 1 à 1000

Landhuis te Aerdenhout
Architect A. P. Smits

opgericht. Tusschen de drie groote steden zal dan een samenwerking moeten ontstaan. In Brabant en Limburg wordt het verder overgelaten aan het initiatief van Tilburg en Maastricht, waarbij de gewenschte samenwerking dan als vanzelf sprekend aanwezig zal zijn. De aanwezige Heeren aanvaardden, voor zoover dit noodig is, het initiatief tot oprichten van nieuwe V.B.O.'s.
Over de H.B.O.'s was geen verschil van meening onder de architecten. Velen spraken zich in beginsel uit voor één H.B.O. voor het geheele land, in Amsterdam. De Zuidelijke H.B.O. heeft echter gronden voor zijn bestaansrecht. Men zou die echter liever in den Bosch gevestigd zien. De Heer de Hey pleitte nog voor een eigen H.B.O. in den Haag, op grond van historische rechten. Dit wordt echter door alle overige sprekers ontraden, omdat het practisch niet mogelijk en ook niet noodzakelijk is en verspilling van krachten zou geven. Den Haag zou eventueel in de Amsterdamsche opleiding vertegenwoordigd kunnen zijn en langs dien weg iets van zijn wenschen kunnen bereiken.
De Voorzitter bracht dank aan allen voor de spontane medewerking aan het gestelde doel.

B. T. BOEYINGA.

UIT DE MEMORIE VAN ANTWOORD NOPENS OPENBARE WERKEN EN WEDEROPBOUW

Het Algemeen Handelsblad ontleent aan dit Staatsstuk het volgende:

„De bouw in het raam van de Volkshuisvesting en den wederopbouw van woningen is zóó verweven, dat in de practijk van een afbakening tusschen volkshuisvesting en wederopbouw nauwelijks sprake kan zijn. Dit is dan ook de reden, dat de volkshuisvesting en de wederopbouw onder hetzelfde departement moesten werken. Doordat het lid van het College van Algemeene Commissarissen, dat in het bijzonder den wederopbouw van woningen behandelt, tevens bekleedt de functie van directeur-generaal van de Volkshuisvesting, doen zich geen moeilijkheden bij het beleid ten aanzien van den woningbouw voor, ondanks de onmogelijkheid, een scherpe begrenzing tusschen wederopbouw- en niet-wederopbouwwoningen te maken", aldus de Memorie van Antwoord nopens het IX Hoofdstuk der Rijksbegrooting 1946 (Openbare Werken en Wederopbouw). Aan deze Memorie ontleenen wij verder het volgende:

Op het gebied van de bouwnijverheid in het algemeen, zal ongetwijfeld ook na de voltooiïng van den wederopbouw leiding moeten worden gegeven. De bedoeling is voor deze zorg de Provinciale bureaux te laten voortbestaan, doch deze te doen samensmelten met de provinciale directies van de Volkshuisvesting, zoodat de hoofdingenieur-directeur van de volkshuisvesting tevens hoofd van het provinciale bureau voor de bouwnijverheid zal zijn.
Het is aan den minister bekend, dat de Nationale Woningraad plannen heeft ontworpen om dezen raad een wettelijken grondslag te geven. Deze plannen, die ter kennis van de regeering zijn gebracht, zullen bij de voorbereiding van de generale herziening van de woningwet nader worden onderzocht. Het ligt in de bedoeling op korten termijn een nadere bestudeering van het ontwerp woningwet van de Staatscommissie-Frederiks op te dragen aan een daarvoor in te stellen commissie.
Wat de schadebepaling betreft, bespoediging daarvan is niet wel mogelijk zonder in oppervlakkigheid te vervallen. Met de schadebepaling zijn een 1300 taxateurs bezig, die ongeveer een half millioen schadegevallen moeten verwerken. Op 30 September j.l. waren 271.795 taxaties verricht en moesten nog 224.423 taxaties worden verricht. Men rekent omstreeks einde 1947 met het taxeeren van de schade gereed te zijn. De betaling loopt inderdaad stroef, echter niet ten gevolge van het betalingsinstituut, doch omdat elke rekening grondig moet worden gecontroleerd.
De uitvoering van het woningbouwprogramma 1946 is niet zoo snel op gang gekomen als gehoopt werd. Vóór het eind van 1946 zullen circa 4000 woningen volledig gereed zijn. Bovendien moet worden gewezen op een aantal van ongeveer 10.000 nood- en semi-permanente woningen, die in 1946 den woningnood hebben helpen verlichten.
Bij het hierboven genoemde aantal gebouwde woningen werd geen rekening gehouden met de boerderijen. Hiervan zijn er thans 127 als permanente boerderij in aanbouw. Ondertusschen zijn 4650 noodboerderijen gebouwd en 5620 noodstallen. Daar ruim 9000 boerderijen vernield zijn, beteekent dit, dat 60 pCt. van de getroffen boeren met hun vee aan onderdak zijn geholpen.
De minister deelt de opvatting, dat het in de begrooting opgenomen bouwkostenbedrag per woning van ƒ 7000 te laag is. Het ligt in de bedoeling een suppletoir bedrag aan te vragen.
De gemiddelde bouwkosten der tot nu toe op grond van de woningwet gebouwde arbeiderswoningen bedragen ƒ 9800. Een onderzoek heeft uitgewezen, dat de gemiddelde prijs gestegen is door een aantal ruim opgezette woningen, welke in Limburg en Overijssel gebouwd worden. Deze zijn 13 pCt., resp. 10 pCt. grooter dan die in de overige provincies. Het maakt voor den minister nog een punt van overweging uit in hoeverre hierin in de toekomst verandering moet worden gebracht.
Bij den opzet van de financieringsregeling nieuwbouw-1946 is er van uitgegaan, dat de particulieren, die willen gaan bouwen zooveel mogelijk zelf in het benoodigde kapitaal moeten voorzien. Om den bouw rendabel te maken, zal van overheidswege jaarlijks rente voor het onrendabele deel worden vergoed. Hiervoor is op de begrooting voor 1947 een post van ƒ 3 millioen uitgetrokken.
Daar zich gevallen voor zullen doen, waarin de kapitaalverstrekking moeilijkheden oplevert, is voor speciale gevallen de mogelijkheid geopend om van overheidswege een tweede hypothecaire leening te verkrijgen, welke maximaal 15 pCt. van het voor den bouw benoodigde geld zal kunnen bedragen. Voor het verstrekken van deze tweede hypothecaire leening is een post van ƒ 7½ millioen uitgetrokken.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS. J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN J. P. MIERAS, SECRETARIS. – ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 17 DECEMBER 1946, No. 34

KLASSIEK

I.

Het is met eenigen schroom dat hier de lezer wordt gevraagd zich met ons een oogenblik te bezinnen en zijn gedachten te onttrekken aan alles wat met het hedendaagsche bouwen samenhangt. Het is moeilijk, gebukt als men gaat onder de drukkende last des levens en van den taak, waarvan het vervullen den architect in onze huidige omstandigheden bijkans als plicht is opgelegd, zich van dien druk een oogenblik te bevrijden en eenigen tijd, zonder afleiding en scherp geconcentreerd, te staren op het hierboven afgedrukte plaatje.
Wij zien op dat plaatje een fragment van een Ionisch kapiteel. Ons voorstellingsvermogen is geoefend genoeg om met dit plaatje als medium dit stuk marmer in werkelijkheid voor ons te zien.
Aangezien dit kapiteel uit het hoogtepunt van den Attisch-Ionischen bouwstijl dateert, uit den tijd van de stichting van het Erechtheion, die omstreeks 400 vóór Chr. plaats vond, is dus dit brokstuk uit de oude bouwkunst 2350 jaren oud.
In plaats van in het verleden terug, richten wij thans eens onze gedachten naar de toekomst en stellen vast dat het in het jaar 4300 zal zijn, als de menschheid even ver verwijderd zal zijn van ons leven en het werk dat onze generatie maakt, als wij nu in jaren verwijderd zijn van het vervaardigen van het stuk marmer, waarop thans onze blik en onze aandacht gevestigd is. En als wij nu de vraag stellen welke fragment van de architectuur van dezen tijd in het jaar 4300, nog eenzelfden indruk zal kunnen maken op het verre nageslacht, zooals dit brok marmer van 2350 jaren geleden het nog op ons vermag te doen, dan beteekent dit niet op deze wijze een graad van onvermogen van het thans bouwende geslacht aan te toonen, maar om van het verschijnsel, dat hieronder naar voren wordt gebracht, het karakter te schetsen.
Het is onbetwistbaar, dat dit stuk steen, door kunstenaars hand gewrocht, op zich zelf, verminkt als het zelfs is en bovendien uit het verband gerukt, waarin zijn beteekenis eerst tot volle erkenning kan komen, nog van een aangrijpende en dwingende schoonheid is.
Dit kapiteel, hoewel het reeds decadent is, is als kapiteel, als bouwkunstig nuttig fragment, zóó zinrijk en tevens zóó zuiver van verbeelding, dat het alles, wat in 2300 jaren op het gebied van kapiteelen door de menschheid alsnog is gewrocht, volkomen in de schaduwen stelt. Onder die zuiverheid van verbeelding verstaan wij de eenvoudigheid van het motief (dat uit de verbeelding is voorgekomen) en de ongekunsteldheid, de directheid waarmede het motief is verwerkt.
Wanneer een architect denkt aan ondersteunen, denkt

hij aan druk, tegendruk, aan grootste druk in het midden, aan veerende tegendruk aan den kant, en al deze gedachtenassociaties geven de sierlijke voluten lijnen, in één enkele oogopslag herkenbaar, weer. Tusschen het in gedachten voelen en het zien in de werkelijkheid, in den vorm, is geen relais noodig. De vorm fotographeert wat wij innerlijk verwerken als wij aan ondersteunen denken. Het Grieksch-Corinthische kapiteel kan op dit punt reeds niet meer met het Ionische in vergelijking treden.

Het decoratief motief, bij het Ionische kapiteel met de architectonische vorm één, is bij het Grieksch-Corinthische daarvan reeds zóó gescheiden, dat het om een verklaring vraagt.

Het is gezocht. Men kent het aandoenlijke teekeningetje van Schinkel in het Goethe-Museum te Weimar, dat het ontstaan van het Corinthische kapiteel tot onderwerp heeft: een achteloos op het veld achtergelaten korf, waar zich het welig acanthusloof langzaam omheen geslingerd heeft. Hoe sterk voelt men hierin hoe ver dit kapiteel weg staat van de zuiverheid van verbeelding van het Ionische meesterstuk.

En wanneer wij U herinneren aan de Romeinsche kapiteelen, zooals wij ze kennen als composiet-kapiteelen, begroeid met bosschages van bladornament, waaruit athleetfiguren te voorschijn treden, aan de Byzantijnsche met het a-jour bewerkte vlakornament, aan de Romaansche, beladen met sculptuur en sculpturale voorstellingen, en de Gothische, die tenslotte ontaardden in kransen van woekerbladen rond de doorgaande zuil, dan zien wij het Attisch-Ionische kapiteel in geestelijke hoogheid toenemen, uitrijzen boven alles wat sinds zijn schepping aan kapiteelen geschapen is. Onaantastbaar in zijn sierlijke voornaamheid, in zijn éénwording van bouwkunst en versiering, heeft het gedurende meer dan twee duizend jaren de kunstenaars getart, die vruchteloos poogden deze weergalooze prestatie in de verte te benaderen. Staan wij bij dit wonderlijke geval nog een oogenblik stil. Als we het oppervlakkig nagaan, schijnt een kapiteel, als draagsteen tusschen zuil en balk een eenvoudig vormprobleem in te houden; het schijnt zelfs een dankbaar vormprobleem, ontvankelijk voor oplossingen in honderdlei aantrekkelijke modulaties. Bekijken wij echter met aandacht dit Ionische fragment, dan ervaren wij dat er tenslotte van die honderden feitelijk maar één oplossing is gevonden, die het „dragen" van de draagsteen expressief weergeeft zonder gewrongenheid tuschen de verbeelding en het uiteindelijk resultaat in den vorm. En deze oplossing behoort tot de eerste en de oudste. In plaats dat het vormprobleem van het kapiteel een dankbaar vormprobleem is, lijkt het er méér op, dat het tot de meeste ondankbare behoort, die denkbaar zijn, want de eenig sterke en in geestelijke adel onovertroffen oplossing werd reeds gegeven door die Grieksche meesters, die ons 2300 jaar vóór waren. Het is alsof de Grieksche meesters reeds toen, vier eeuwen vóór onze jaartelling op dit detailpunt de bouwmeesters van alle latere geslachten schaakmat hebben gezet.

II.

Het genie der bouwmeesters spreekt ook uit hun stoutmoedigheid. Het is aan de bouwkunstige genieën gegeven geweest, zich in stoutmoedige scheppingen te vereeuwigen.

Denk eens aan Antonius van Tralles en Isodoros van Milete, met hun koepel van de Hagia Sophia, 31 m in diameter met een kruinhoogte van 55 meter!

Door de vorderingen van de techniek, door de kennis waarmede men zich tegen het ongewisse kan wapenen, blijft er nu van stoutmoedigheid niet veel meer over. Ook het publiek is in onzen tijd zóó heilig overtuigd van de kundigheid en de feillooze zekerheid van de techniek, dat de sterkste staaltjes van bouwen (een boogbrug bijv. van 250 m. spanning, zooals die te Nijmegen) niet meer wordt gezien in een heorieke sfeer. Er is eigenlijk niets stoutmoedigs meer aan.

Tot de bouwkunstige genieën, wiens naam beroemd is gebleven door zijn stoutmoedigheid, behoort Filippo Brunellesco, de architect van de koepel van de San Maria del Fiore te Florence. Intusschen moet men zich Brunellesco niet voorstellen als een waaghals zonder verantwoordelijkheidsgevoel. Hij was een man met een bezonken oordeel. Hij was ook een architect met fijn psychologisch inzicht. Toen er sprake was van het uiteindelijk voltooien van den Dom door het bouwen van den koepel, verliet deze Florentijn zijn vaderstad en ging zich te Rome vestigen. Hij had goed gezien. De Heeren kwamen gauw genoeg naar Rome om hem te halen voor den koepelbouw. Maar dit tusschen haakjes. Vasari heeft de voorgeschiedenis van dezen bouw vrij uitvoerig verteld. Men is niet over één nacht ijs gegaan, men heeft talrijke rapporten opgesteld en deskundigen gehoord. Maar Brunellesco bleef bij zijn meening, dat de koepel, (die niets anders is dan een ingenieus kloostergewelf) zonder formeelen van af den grond kon worden gebouwd, mits men haar als dubbele koepel opbouwde. De koepel is inderdaad ook zonder ondersteunend formeel uitgevoerd, hoe is echter het geheim gebleven van Brunellesco. Wel is er tijdens den bouw een geweldige steiger opgesteld op ter hoogte van den aanzet van den koepel uitgekraagde steunpunten, waarvan een zekere Nelli in 1755 een beschrijving heeft gegeven, maar deze steiger diende tot het aanbrengen van de werkvloeren voor de werklui en voor de materialen. Wat de daad van Brunellesco zoo bewonderenswaardig maakt, was, behalve het resultaat, ook het feit, dat de koepel van Florence in wezen volkomen verschilde van al zijn voorgangers. Alle gewelven uit den Byzantijnschen Karolingischen en Middeleeuwschen tijd waren ingesloten overkoepelingen. De koepel van Brunellesco staat geheel vrij op zijn steunpunten, en het is hier voor het eerst dat de aanzet van de koepel, van buitenaf gezien, niet achter een tegendruk gevende steenmassa verborgen ligt. Enkele vrijstaande overkoepelingen als op de San Marco te Venetië en op enkele Romaansche kerken in Midden-Frankrijk, konden met een overspanning van „slechts" 10 of 12 m. geen voorbeeld zijn.

Wij vragen hier uw aandacht voor de bijgaande zeldzame afbeelding van Brunellesco's koepel waaruit men een goede indruk krijgt van het geweldige gevaarte. Deze vrijstaande koepel, die 33 m. hoog is en waarvan de aanzet op 55 meter boven den vloer van de kerk ligt, heeft, als stabiel verschijnsel, misschien alleen in het Mausoleum van Holikarnassos (dat wij overigens alleen uit de tientallen reconstructies op papier kennen) een geestverwant. Brunellesco's koepel was de eerste van een heele reeks vrij staande koepels, alle van bouwmeesters, die door deze eerste constructie, in hun stoutheid van constructie en in de sierlijkheid der vorm, die zij aan hun koepels vermochten te geven, echter niet schaakmat waren gezet. Integendeel ook wij voelen dat, al zullen het dan geen stoutmoedige zijn, ook wij in staat zijn tot het vervaardigen van overspanningsconstructies, die als „vorm", de Florentijnsche koepel zullen kunnen overtreffen en tot in verre nageslachten zal kunnen spreken.

III.

Zoo trekken wij de conclusie, dat een ingewikkelde constructie als een koepel een vormprobleem inhoudt, waarvan wij voelen, dat wij de oplossingen met ons voortschrijdend kunnen nog zouden of zullen kunnen vermeerderen met werkstukken, die over eeuwen nog van dat kunnen zullen getuigen. Het probleem heeft nog tal van mogelijkheden; Brunellesco stelde niet de hoogste norm. Daarentegen zijn wij diep in ons zelf overtuigd, dat een eenvoudig detail als een draagsteen een vormprobleem behelst, waarvan wij de oplossing, daaraan 2300 jaren geleden gegeven, in geestelijke schoonheid niet meer kunnen benaderen, in de verste verte niet. De Grieken gaven aan dit vormprobleem een oplossing op een norm zóó hoog van niveau en zóó verheven van architectonische gedachte, dat, wat de mensch later zou scheppen, daar beneden moest vallen.

Deze norm heet: klassiek.

J. P. MIERAS.

IN MEMORIAM PROF. IR. W. LEMEI

Hoewel de persoon van Prof. Ir. W. Lemei hier te lande geen algemeene bekendheid heeft, daar Prof. Lemei uitsluitend in Indië werkzaam was, hebben wij gaarne aan het verzoek van eenige van zijn vrienden hier te lande gevolg gegeven, in de eerste plaats om de figuur van den overledene zelf, maar voorts ook om het feit dat Ir. Breuning de werkzaamheid van Prof. Lemei heeft geschetst in het licht van de moderne bouwkunstbeoefening in Insulinde.

De grootste schade, welke de Japansche bezetting voor Ned. Indië ten gevolge heeft gehad, is stellig het verlies van een groot aantal leidende figuren, die aan de hun door de bezetters opgelegde ontberingen en mishandeling zijn te gronde gegaan. Tot die figuren van beteekenis, wier gemis als onherstelbaar wordt gevoeld, heeft Prof. ir. W. Lemei behoord. Zijn loopbaan lag geheel in Indië. Geboren op 26 Mei 1892 te Leeuwarden, bezocht hij de lagere school en de H.B.S. te Nijmegen, waarna hij zich in 1911 te Delft liet inschrijven. Na in 1917 het diploma van bouwkundig ingenieur te hebben verworven, werd hij al spoedig naar Ned. Indië uitgezonden.

Reeds kort na aankomst in Indië werd Lemei belast met ontwerp en uitvoering van de Centrale Burgerlijke Ziekeninrichting te Semarang. Hoewel sindsdien modernere inzichten op het gebied van ziekenhuisbouw in Indië ingang hebben gevonden, kan het resultaat van deze eerste opdracht ook thans nog een succes worden genoemd. De ervaring met dit eerste omvangrijke werk opgedaan, is Lemei later zeer te stade gekomen. Omstreeks 1930 werd hem namelijk opgedragen schetsontwerpen te maken voor een groote nieuwe Centrale Burgerlijke Ziekeninrichting te Soerabaja. Het is jammer, dat voornamelijk om bezuinigingsredenen, dit goed opgezette schetsplan, dat uitstekend aan het doel beantwoordde en stedebouwkundig zoo mooi aansloot bij de er tegenover gelegen, bestaande Nederlandsch Indische Artsenschool, niet tot uitvoering is gekomen. In het later gerealiseerde plan zijn echter verschillende goede gedachten uit het oorspronkelijke schetsplan overgenomen. Verder had Lemei in later jaren leiding te geven aan het ten uitvoer leggen van een belangrijk bouwprogramma ter voorziening in de behoefte aan nieuwe ziekenhuizen in de buitengewesten, ontstaan door de steeds intensiever wordende voorbeeldige medische verzorging van de Inheemsche bevolking door den Dienst der Volksgezondheid.

Na in 1925 met verlof in Europa te zijn geweest werd Lemei te Soerabaja geplaatst, waar hij al spoedig Leider werd van de aldaar toen nieuw ingestelde Landsgebouwendienst. Naast vele met aandacht verrichte werkzaamheden van geringeren omvang (o.a. de zeer geslaagde bouw eener lagere school en de verbouwing van de Gouvernementswoning) en het onderhoud, welke de verzorging der Landsgebouwen in dat ressort vergde, werden twee belangrijke werken door hem tot stand gebracht, namelijk nieuwe gebouwen voor de H.B.S. te Malang en het Gouvernementskantoor te Soerabaja. Hij heeft met succes getracht deze gebouwen een typisch Indisch karakter te geven, de H.B.S. te Malang passend in landelijke, het Gouvernementskantoor te Soerabaja in stedelijke spheer. De eigenaardige vorm van het terrein, dat voor den bouw der H.B.S. te Malang beschikbaar was, maakte het ontwerp voor die school zeer moeilijk. Hiermede rekening houdend mag het resultaat zeer geslaagd geacht worden. Evenals voor de H.B.S. te Malang, heeft Lemei de uiterste zorg aan de detailleering en uitvoering van het Gouvernementskantoor besteed. De gunstige ligging in het centrum, waarvan uitstekend is gebruik gemaakt, geeft dit gebouw een domineerende positie in het stadsbeeld. De rijzige, fijn bekroonde toren van dit gebouw is vanaf verschillende punten in de stad uitstekend te zien. De groote hal met ruim trappenhuis heeft een mooie ruimtewerking; de binnenplaats met vijver vóór de raadzaal, een prettige spheer. Ook de inrichting en meubileering van het gebouw werd met veel smaak door Lemei verzorgd. De tijd van werkzaamheid aan deze beide bouwwerken heeft stellig tot een van de gelukkigste perioden in zijn leven behoord en het moet voor Lemei een voldoening zijn geweest, toen zijn verdiensten werden gewaardeerd, door een Koninklijke onderscheiding (Ridder in de Orde van Oranje-Nassau) hem verleend op den openingsdag van het Gouverneurskantoor.

Tijdens zijn werkzaamheid te Soerabaja vond Lemei ook nog gelegenheid tot het uitvoeren van een particuliere opdracht: te Tretes, een bergoord ten zuiden van Soerabaja bouwde hij een zeer aardig landhuis.

Als lid van het algemeen bestuur van de Soerabaja'sche kunstkring, heeft Lemei bijgedragen tot het doen slagen van verschillende tentoonstellingen op het gebied der beeldende kunsten. Als lid van de jury van de prijsvraag voor een ontwerp voor een nieuwe toegang met omheining van het buitentoegangsplein van de Kraton te Soerakarta, was hij mede verantwoordelijk voor de keuze van het ontwerp, dat bij uitvoering zulk een succes werd.
Ook met technisch onderwijs had Lemei bemoeienis. Zoo gaf hij lessen aan de cursus voor het zoogenaamde „Architectsexamen", een van Overheidswege voor de Burgerlijke Openbare werken ingesteld dienstexamen, en was verscheiden keeren lid van de Commissie voor het afnemen van dat examen.
Als Regeeringscommissaris was hij ook betrokken bij het werk van de N.V. Volkshuisvesting Soerabaja, waarvan de Gemeente directrice was.

Na in 1933 een tweede Europeesch verlof te hebben genoten, keerde Lemei eind 1934 in Indië terug, waar hij geplaatst werd op het Departement der Burgerlijke Openbare Werken te Batavia, dat kort daarna werd samengesmolten met het Departement van Gouvernements Bedrijven en onder den naam van Departement van Verkeer en Waterstaat te Bandoeng werd gevestigd. Lemei werd benoemd tot hoofdingenieur en had als zoodanig ook bemoeienis met de voorbereidingen voor den aanleg van verschillende vlieghavens, waarvoor hij een studiereis naar Malakka maakte. Het eerste schetsontwerp voor het stationsgebouw op het nieuwe vliegveld te Batavia (Kemajoran) was ook van zijn hand. Korten tijd later, nadat de verschillende organisaties haar beslag hadden gekregen, werd hij Hoofd der Onderafdeeling Landsgebouwen van de Afdeeling Waterstaat van evengenoemd Departement.

Na de voorafgaande jaren van zelf scheppen, werd zijn taak nu meer een van organiseeren en leiding geven. Maar ook daarmede heeft hij zeer belangrijk bijgedragen tot de ontwikkeling van de bouwkunst in Ned. Indië, zoowel in aesthetisch, technisch als sociaal opzicht. In overeenstemming met zijn karakter, dat eerder terughoudend, dan spontaan was, ging hij met omzichtigheid en tact, met groote bescheidenheid en tegelijk onkreukbaarheid te werk, gesteund door fijn aesthetisch gevoel,

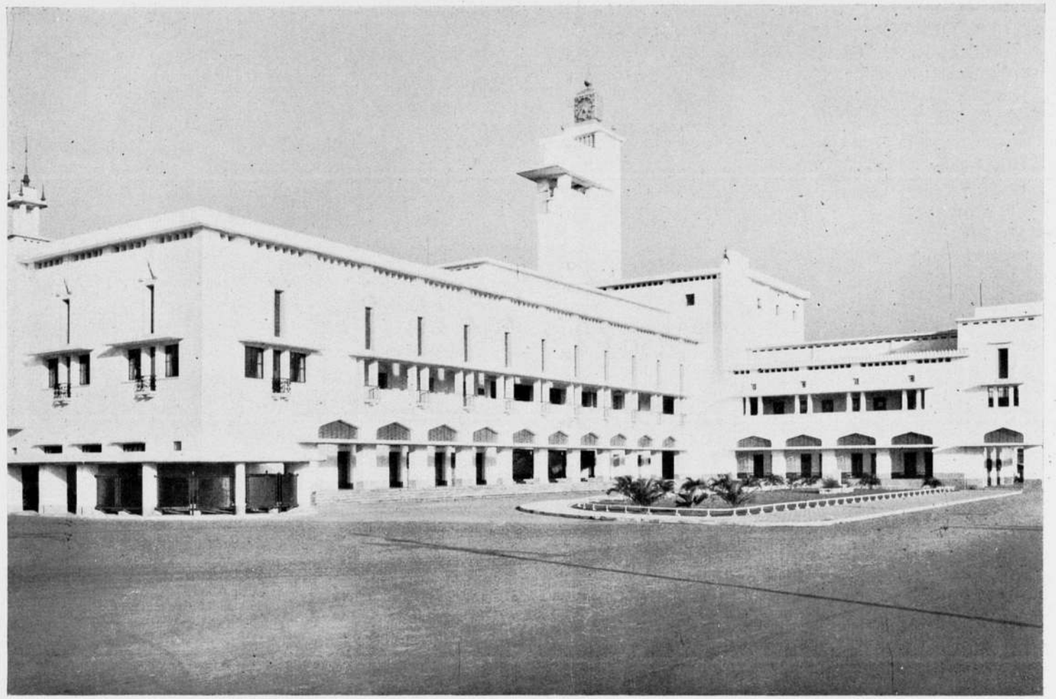

Westgevel — Gouverneurskantoor te Soerabaia — Arch. Prof. Ir. W. Lemei Jr.

degelijke technische bekwaamheid en ervaring. Hij zag de bouwkunst als een in de eerste plaats de gemeenschap dienende kunst. Voor artistiekerig amateurisme, waartoe de minder sterken in het vak zich zoo gemakkelijk laten verleiden, voelde hij niets. Juist zijn zorgvuldig doordringen in de bouwkunstige vraagstukken met sterk ontwikkeld gevoel voor verhoudingen, zoowel in aesthetisch als sociaal opzicht, maakte hem de aangewezen man om leiding te geven aan den Dienst, die alle Landsgebouwen in geheel Ned.-Indië had te verzorgen. Een Dienst, die in veel ruimere, dan alleen ambtelijke kring invloed uitoefende, mede in verband met de bijzondere toestanden in Indië, waar vooral in de buitengewesten de niet ambtelijke beoefening der bouwkunst nog lang niet zoo sterk ontwikkeld is als in Nederland. In verband met het beperkt aantal deskundigen en de groote geografische afstanden moet veel werk centraal geschieden. De bezwaren, die dit met zich bracht, heeft Lemei zeer goed gezien en alle maatregelen, welke hieraan tegemoet konden komen, genomen. Zoo heeft hij zijn medewerkers en zijn personeel steeds met zorg gekozen. Had hij eenmaal zijn vertrouwen gegeven, dan liet hij groote vrijheid in de uitvoering zijner opdrachten. Zijn leiding was dan ook nooit dwingend voelbaar, Lemei zag juist gaarne initiatief zijner medewerkers en men kon steeds op zijn steun en voorlichting rekenen. Tegenover slecht werk stond hij echter onverbiddelijk afwijzend, en daarbij zijn hem persoonlijke onaangenaamheden niet bespaard gebleven. Het belang van de zaak, die hij diende, ging hem echter voor alles. Verder zorgde hij voor geregeld goed contact met de uitvoerende buiten-diensten en voorzag zich tijdig van alle gegevens, die noodig zijn om een ontwerp voor een nieuw te stichten bouwwerk te kunnen maken, indien men niet de gelegenheid heeft zich ter plaatse te oriënteeren. De planologische kant had daarbij ook zijn volle belangstelling. Als lid van de Stadsvormings-commissie, waarvan Prof. Logeman de voorzitter en Ir. Th. Karsten de ziel waren, heeft Lemei ook bijgedragen tot de zoo belangrijke „Stadsvormingsordonnantie Stadsgemeenten Java".
Ook onderhield hij een goede samenwerking met andere onderafdeelingen der Afdeeling Waterstaat. Daarmede heeft hij voor de aesthetische verzorging van bruggen en irrigatiewerken veel bereikt. Aan zijn ideeën over de samenwerking met den civiel ingenieur heeft hij in een lezing omstreeks 1936 gehouden voor de Vereeniging van WaterstaatsIngenieurs uiting gegeven. Om de aesthetische verzorging organisch verbonden met de constructieve opzet der utiliteitswerken te bevorderen, achtte hij teamwork van constructeur en aestheticus van den beginne af aan noodzakelijk. Veel genoegen heeft hij in dit opzicht beleefd van de samenwerking met het bouwbureau van het Boschwezen, dat groote houtconstructies met deuvelverbindingen in Indië introduceerde.
Tevens heeft Lemei altijd gezorgd, dat de constructieve kant der bouwplannen (vooral de fundaties, die wegens de zoo verschillende bodemgesteldheid in ons uitgestrekte Indië, bijzondere zorg vereischen, hadden zijn aandacht) naar behooren werd verzorgd, en dat geen ontwerp van eenige beteekenis het bureau voor de uitvoering verliet zonder in de puntjes te zijn gedetailleerd, nauwkeurig te zijn begroot en in een goed, duidelijk bestek volledig te zijn omschreven. Hij heeft dan ook in de Commissie, die belast was met de samenstelling der nieuwe Alge-

meene Voorwaarden voor de uitvoering bij aanneming van Openbare Werken in Ned.-Indië (goedgekeurd bij Gouvernementsbesluit van 28 Mei 1941 No 9) een belangrijk aandeel gehad in de werkzaamheden, die tot zoo'n uitstekend — en voor de particuliere bouwers eveneens nuttig — resultaat hebben geleid.

Op deze wijze heeft Lemei het uitgebreide bouwprogramma, dat sedert 1936, voornamelijk in het belang van de Inheemsche bevolking, werd aangevat als voortzetting en aanvulling van wat in vroeger jaren reeds werd tot stand gebracht en mede was gestimuleerd door de Nederlandsche 25 millioen welvaartsbijdrage, tot succesvolle uitvoering weten te leiden. In de jaren liggend tusschen 1936 en 1941 zijn, verspreid over de heele Archipel, o.m. vele onderwijsgebouwen van lager tot hooger onderwijs, kantoorgebouwen voor de Post-, Telegraaf- en Telefoondienst, Pandhuizen, kantoorgebouwen voor de rubberrestrictie, Ziekenhuizen, Stationsgebouwen voor de burger luchtvaart, ambts- en andere landswoningen en na de bezetting van het Vaderland ook gebouwen voor Leger en Marine onder Lemei's opperste leiding tot stand gebracht.

Dat daarbij met de beschikbare fondsen moest worden gewoekerd en dat hem dit veel zorg heeft gebaard, mag niet onvermeld blijven. Ook heeft hem het probleem, gesteld door de ontmoeting van Oostersche en Westersche opvattingen en tradities op bouwkundig gebied sterk bezig gehouden. Zoo heeft hij voor de lagere klassen der landswoningen en voor de ambtswoningen voor assistent-wedana's en wedana's (Inheemsche bestuursambtenaren) zelf eenige zeer karakteristieke ontwerpjes gemaakt, waarbij een specifiek Indische sfeer zeer goed is getroffen. Voor de verdere herziening der ontwerpen voor landswoningen is van deze ontwerpjes uitgegaan.

De waarde van een passende beplanting van de omgeving van bouwwerken vooral in de tropen heeft Lemei goed onderkend en waar hij kon bevorderd. Ook heeft hij, wanneer zich de gelegenheid voordeed en zulks in zijn vermogen lag, getracht de mooie aanleg en beplanting van de in menige Inheemsche nederzetting nog aanwezige aloon-aloon (centrale plein) ongerept te bewaren. Veel belangstelling toonde hij als adviseur in de uitbreiding van het Museum Sono-Boedojo van het Java-Instituut te Djokjakarta, welke ook uit de Nederlandsche welvaartsbijdrage werd bekostigd.

Als bekroning van zijn carrière kwam op 1 Juli 1941 Lemei's benoeming tot Hoogleeraar aan de Technische Hooge School te Bandoeng, waar hij geroepen werd te doceeren in de constructie van gebouwen, de utiliteitsbouw en de geschiedenis der bouwkunst. In zijn „intreerede, handelend over „De Bouwkunst in de 19de en 20ste eeuw", uitgesproken op 3 October 1941, vond hij gelegenheid zijn ideeën en opvattingen vast te leggen. Uit wat hij daarbij o.m. ten aanzien van de Indische Bouwkunst gezegd heeft, moge hier een aanhaling worden gedaan:

> „De laat-Javaansche bouwkunst, evenals andere bouwkunst-uitingen in den Archipel, zijn kunst-uitingen, welke diep in de gemeenschap wortelen en waarin het gevoel, waaruit de vorm geboren wordt, zooals bij alle Oostersche kunstuitingen een overheerschende rol speelt. Komen zulke volken, welke een deregelijke op traditie berustende bouwkunst bezitten, welke niet, zooals nog bij de Balineezen op voldoende wijze aan vernieuwing onderhevig is, in intensieve aanraking met de sterk op het positieve gerichte Westersche gemeenschap, zooals in het bijzonder in de steden het geval is, dan ontstaat maar al te zeer de neiging om de voortbrengselen van die op het positieve gerichte gemeenschap zonder onderscheid als beter en mooier te beschouwen. Een bekend feit is het ook, dat zoodra door die volken te ver buiten de traditie wordt getreden, stuurloosheid ontstaat, welke dingen doet aanvaarden, die ver beneden hun geestelijk peil liggen."

De plaatsruimte laat niet toe meer uit deze belangwekkende rede, waarin Lemei ook zijn ideeën omtrent de door hem noodig geachte ontwikkeling van het Indisch bouwkunstonderwijs heeft uiteengezet, aan te halen.

Het is wel zeer te betreuren, dat het Lemei niet gegeven is geweest langer dan een half jaar colleges te geven. Op de zijn eigen deskundige en accurate wijze, had hij die colleges, die gelukkig in manuscript bewaard zijn gebleven, zorgvuldig voorbereid.

Voor zijn toch al niet sterke gezondheid waren de ontberingen gedurende de Japansche bezetting van Java te veel. Ook tijdens zijn gevangenschap bleef hij zich met bouwkunstige problemen (in het bijzonder het vraagstuk van een beter in de Indische sfeer passende woningbouw) bezighouden en op vodjes papier maakte hij nog aardige schetsen. Maar zijn krachten namen zoo af, dat hij tenslotte zelfs niet meer kon lezen. Nadat tijdens het verblijf in verschillende kampongs zijn gezondheid steeds meer achteruit was gegaan, werd hij naar een zoogenaamd „zieken"-kamp te Ambarawa overgebracht. Daar is hij ten slotte in Februari 1945 aan totale uitputting bezweken.

We moeten er ons in schikken, dat hij nu niet meer in ons midden is. Zijn vrouw en kinderen mogen troost vinden in de herinnering aan het vele goede dat hij tijdens zijn leven in den kring van zijn gezin en vrienden, met wie hij zoo gaarne, luisterend naar goede muziek te samen was, en daarboven in ruimeren zin aan de gemeenschap, heeft gegeven. In zijn nagelaten werken en in onze gedachten blijft hij voortleven.

Ir. H. A. BREUNING.

BOEKBESPREKING

THE MODERN HOUSE IN AMERICA. James Ford en Katherine Morrow Ford. Architectural Book Publishing Co. Inc. 112 West 46th Street, New York 19, N.Y.

Dit boek, in 1940 voor het eerst uitgegeven, gaat principieel van de gedachte uit, dat het noodig is, de publieke belangstelling te trekken voor werkelijk moderne architectuur. De schrijvers willen die niet zien als een of andere modegril, toevallig optredend in de algemeene smaak, maar als een fundamenteel en algemeen optredend verschijnsel.

Moderne architectuur is niet alleen van groote beteekenis voor de bouwkunst, maar veel meer voor het leven zelf. De schrijvers meenen, dat het langzamerhand tijd wordt, aan te toonen, dat Amerika wezenlijke bijdragen heeft geleverd tot de ontwikkeling van de moderne architectuur, zoodat het van belang is, bij het publiek er belangstelling voor te wekken.

In het boek zult u geen afbeeldingen van het werk van Frank Lloyd Wright aantreffen; de schrijvers hebben dat niet opgenomen omdat zijn werk door uitvoerige publicaties thans in Amerika algemeene bekendheid geniet.

De tekst is beperkt tot enkele bladzijden inleiding.

Wright wordt door de schrijvers als de vooraanstaande moderne meester beschouwd. Reeds vóór 1930 kwamen Belluschi, Lescaze, Neutra, Schindler en Soriano naar Amerika. Later volgden: Gropius van Dessau, Breuer en Moholy-Nagy, dan Mies van der Rohe uit Duitschland, Saarinen uit Finland, en Ruhtenberg uit Zweden. Tezamen bouwden zij (volgens de schrijvers) geen „internationale" stijl op, maar een door-en-door Amerikaansche.

De uitgave is uitstekend verzorgd. In alfabetische volgorde volgen de architecten elkaar op. Van ieder huis zijn goede plattegronden afgebeeld, fraaie foto's, plaats en tijd van bouwen, samenstelling van het gezin, aard van de situatie, constructieve details, materiaalkeuze binnen en buiten, en de bouwkosten.

Er is mooi werk van Walter Gropius en Marcel Breuer als geassocieerde architecten, van Richard Neutra, William Lescaze, George Howe, en vele anderen.

Waar nu eigenlijk het typische Amerikaansche in is gelegen is mij niet duidelijk geworden. Dat zal voor een zoo groot en oneindig gevarieerd land als Amerika ook wel onmogelijk te bepalen zijn. Verschillende architecten hebben daar nog korte opmerkingen over gegeven, maar zij slagen er al evenmin in, dit typisch Amerikaansche aan te geven. Zij meenen, dat tengevolge van de hooge arbeidsloonen in Amerika zooveel mogelijk op die loonen moet worden gespaard, zoodat skeletbouw en standaardiseering aan te bevelen zouden zijn. Een groot aantal van de gegeven voorbeelden zijn in hout uitgevoerd. Vele zijn van bescheiden omvang en van een betrekkelijk lagen prijs.

H. G. J. S.

IF YOU WANT TO BUILD A HOUSE. Elizabeth B. Mock. The Museum of Modern Art. Distributed by Simon en Schuster, Inc., New York. 1946.

Geen plattegronden, maar een prachtige serie aantrekkelijke foto's van goede, moderne, Amerikaansche architectuur, zoowel in- en uitwendig, zooals die zich manifesteert in het simpele, kleine, op zich zelf staande woonhuis. Een goede tekst, die verlucht wordt door de dwaaste penteekeningen van de hand van Robert C. Osborn, en waarin de essentieele waarden: licht, ruimte, openheid, met hun tegenstellingen gekarakteriseerd worden.

Een keurig verzorgde uitgave. H. G. J. S.

PRIJSVRAGEN

PRIJSVRAAG WATERSPORTCENTRUM, ENZ.

Medegedeeld wordt, dat voor de beide jubileum-prijsvragen van de Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst te Groningen de volgende prijzen zijn toegekend.

Voor prijsvraag A (Watersportcentrum aan het Zuidlaardermeer):

1e prijs Motto „Water en Cognac", den Heer K. G. Olsmeyer te Winsum (in samenwerking met zijn teekenaar den Heer H. Haikens).

2e prijs Motto „A 111217" den Heer H. G. H. van Wijnkoop te Amsterdam.

Voor prijsvraag B (damhek):

1e prijs Motto „Piepvrij" den Heer K. G. Olsmeyer te Winsum (in samenwerking met zijn teekenaar den Heer J. B. Narold).

Voor prijsvraag A werden bovendien twee eervolle vermeldingen toegekend; de betreffende ontwerpen bleken na verkregen toestemming tot opening der naambrieven respectievelijk vervaardigd door Mej. E. C. F. Duintjer te Wildervank met Ir. S. Bakker te Amsterdam (Motto „Anker") en voor motto „Betty" door de heeren K. F. G. Spruit te Delft en J. Sterenberg te Sellingen.

Binnenkort zal van de inzendingen (25 stuks voor prijsvraag A en 2 stuks voor prijsvraag B) een tentoonstelling gehouden worden in het Prinsenhof. Hierover zal nog nader bericht gezonden worden.

PRIJSVRAAG DENNENKAMP TE OOSTERBEEK

De termijn voor de inzending van ontwerpen voor de ideëen-prijsvraag „Dennenkamp" te Oosterbeek is nader bepaald op: „vóór of op 15 Maart 1947".

Inlichtingen kunnen tot 15 Januari 1947 schriftelijk worden ingewonnen bij den Secretaris der Jury.

Zulks in afwijking van het bepaalde in de artikelen VII en XI van het op die prijsvraag betrekking hebbende reglement.

De Secretaris der Jury
Mr. A. W. J. OVER.

CURSUS TOELATING V.B.O. TE ROTTERDAM

In Januari zal deze „Cursus voor Bouwkunde", die, zooals in het Bouwkundig Weekblad van 5 November 1946, nr. 28 reeds is vermeld in het gebouw van de M.T.S. te Rotterdam wordt gegeven, aanvangen.

De cursus die onder leiding staat van ir. J. Th. Franken als directeur, omvat onder meer de volgende vakken, die door de daarachter vermelde heeren worden gedoceerd:

Bouwkundig teekenen: ir. M. C. A. Meischke en B. van Veen,
bouwkundige: ir. W. Vermeer,
statica: P. J. van Tussenbroek,
grondmechanica: ir. D. van Toorenburg,
kennis van moderne bouwstoffen: ir. J. A. Plaizier,
geschiedenis van bouw-, beeldhouw- en schilderkunst: H. J. M. Basart,
betonconstructies: ir. I. van Herwaarden,
staalconstructies: R. Nijhoff,
boetseeren: F. M. Fritschy,

terwijl verder voordrachten zullen worden gehouden op het gebied van electro- en verlichtingstechniek, centrale verwarming en luchtbehandeling, geluid en licht, voorschriften en wetgeving, rioleering, gas- en waterleiding, enz., door speciale deskundigen.

De lessen worden gegeven op Maandag, Woensdag en Vrijdagavond en Zaterdagmiddag. 's Avonds van 7—9.40 uur, 's middags van 2—4 uur.

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. TE UTRECHT OP 14 DECEMBER 1946

De ledenvergadering werd bezocht door 373 leden.
De notulen van deze vergadering zullen in het Bouwkundig Weekblad worden opgenomen.

MOTIE INZAKE DE SELECTIE

Op de Ledenvergadering van den B.N.A. j.l. Zaterdag 14 Dec. te Utrecht gehouden, werden, nadat verschillende sprekers over het onderwerp van de selectie het woord hadden gevoerd, een tweetal moties ingediend, te weten één door den kring Rotterdam en één door den kring Amsterdam. Aangezien de moties, hoewel verschillend van redactie, toch een gelijksoortige strekking hadden, werd op verzoek van den Voorzitter aan de voorstellers verzocht te trachten de beide moties te amalgameeren.
Het resultaat was dat er één motie werd ingediend en wel met den volgenden tekst:
De vergadering van den B.N.A., op Zaterdag 14 Dec. 1946 te Utrecht bijeen, verklaart:

1°. dat het Bestuursbeleid om de behandeling der selectie tot deze vergadering op te schorten, wordt goedgekeurd;
2°. dat de onderscheiding tusschen gewone en buitengewone leden, gezien de feitelijke toestand, kan vervallen;
3°. dat een onderscheiding in de vakbekwaamheid intern dient plaats te hebben volgens nader door de ledenvergadering goed te keuren normen en dat bovendien daarvoor naar een wettelijke regeling moet worden gestreefd;
4°. dat deze onderscheiding op menschelijke wijze dient te worden uitgevoerd.

Nadat de Voorzitter zich er van had vergewist, dat de meerderheid der leden de 4 deelen dezer motie afzonderlijk in stemming wenschte te zien gebracht, brachten deze stemmingen het volgende resultaat:
punt 1 van de motie werd met algemeene stemmen goedgekeurd;
punt 2 van de motie werd met algemeene stemmen goedgekeurd;
punt 3 van de motie werd aangenomen met 29 stemmen tegen;
punt 4 van de motie kon naar de meening der vergadering vervallen, omdat zij de behandeling der in punt 3 genoemde onderscheiding met vertrouwen in handen van het Bestuur stelt.

VERKIEZING DISTRICTSCOMMISSARISSEN

De Ledenvergadering van 14 Dec. j.l. heeft met betrekking tot de verkiezing van de Districtscommissarissen besloten deze verkiezing te doen plaats vinden conform het bepaalde daaromtrent in Art. 37 van de Statuten, waarop besloten werd door vóór deze verkiezing plaats vindt, de nieuwe Kringvoorzitters zullen zijn gekozen.

Art. 37 van de statuten luidt:
„De Kringen worden volgens bij Huishoudelijk Reglement „nader vast te stellen indeeling gegroepeerd in ten minste „vijf en ten hoogste zeven Districten, welke onder leiding „staan van een Districtscommissaris, c.q. zijn plaatsver„vanger. De Districtscommissaris en zijn plaatsvervanger „worden door de betrokken Kringvoorzitters gekozen uit „de tot het District behoorende leden. De functies van „Districtscommissaris of plaatsvervangend Districtscom„missaris en Kringvoorzitter zijn niet vereenigbaar".

INDEELING DISTRICTEN

Bij besluit van de Ledenvergadering van 14 Dec. 1946 is het District „Zuid", omvattende de provincies Noord-Brabant en Limburg gesplitst in 2 Districten, het District Noord-Brabant, in territorium overeenkomende met de provincie Noord-Brabant en het District Limburg, in territorium overeenkomende met de provincie Limburg. Het Dag. Bestuur zal zoo spoedig mogelijk de groepeering der kringen tot districten bestudeeren, om op grond daarvan tot een meer rationeele indeeling te komen om het aldus te verkrijgen aantal Distriten bij de a.s. Statutenwijziging geldend te maken.

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP 22 FEBRUARI 1947 IN TIVOLI TE UTRECHT

De volgende Ledenvergadering van den B.N.A. zal gehouden worden op 22 Februari 1947 en wederom in het gebouw Tivoli te Utrecht.

DENK AAN HET VOLGENDE:

Het is moeilijk een bevredigend programma samen te stellen voor een prijsvraag, uit te schrijven onder bouw-, beeldhouw-, ambachts- en nijverheidskunstenaars. De Algemeene Prijsvraagregelen 1934 bevatten alles, wat U hiertoe moet weten.
Voor inlichtingen en advies kunt U zich wenden tot den Secretaris der Permanente Prijsvraag Commissie Ir. H. Thunnissen, Warmoezierstraat 85 te 's-Gravenhage.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST
BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ir. H. G. J. SCHELLING, VOORZ.; B. T. BOEYINGA, A. EVERS, J. P. L. HENDRIKS, J. W. H. C. POT EN J. ZIETSMA, LEDEN J. P. MIERAS, SECRETARIS. — ADRES VAN DEN B. N. A. EN DE REDACTIE WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM — TELEF. 36736

64E JAARGANG — 24 DECEMBER 1946, No. 35

NOTULEN VAN DE LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP 14 DECEMBER 1946, I.

De presentielijst wordt geteekend door 373 leden.

OPENINGSREDE VAN DEN VOORZITTER, DEN HEER Ir. A. J. VAN DER STEUR.

Mijne Heeren, leden van den B.N.A.

Ik geloof, dat wij bij de opening van deze eerste ledenvergadering van onzen Bond na de samenvoeging in September 1940 tezamen een belangrijk — mag ik zeggen een plechtig? — oogenblik beleven. Voor het eerst komt onze Bond bijeen, nadat door de registratie van den Architectenraad is uitgemaakt, wie van al degene, die destijds voorloopig tot den Bond werden toegelaten, en van al degenen, die zich na de nieuwe inwerkingstelling van den Architectenraad op 1 Maart 1946 hebben aangemeld voor de registratie, als architect kunnen worden beschouwd en als zoodanig zijn geregistreerd.

U weet uit de publicatie van den Architectenraad in het Bouwkundig Weekblad, wat het aantal is van diegenen, die op 15 September geregistreerd waren: sindsdien is de A.R. met zijn arbeid voortgegaan; hij zet deze nog steeds voort en zal ze blijven voortzetten op dezelfde wijze totdat de laatste aanmeldingen uit de overgangsperiode, die op 1 Maart 1947 eindigt, zullen zijn afgehandeld, en dan begint voor onzen Bond een nieuwe periode, waarin de hoogere toelatingsnormen, door diploma's en examens te toetsen, van kracht worden. De geleidelijke en gestadige verheffing van het peil van onzen architectenstand, waarop de Bond aanstuurt, kan van dien datum af werkelijkheid worden.
Mijne Heeren, het Bestuur heeft U vandaag niet bijeengeroepen om mededeelingen aan te hooren, die het U ook schriftelijk had kunnen doen. Het heeft U bijeengeroepen, omdat het weet en voelt, dat het leven van onze organisatie het zonder ledenvergaderingen, d.i. directe deelname van de leden aan het werk van den Bond, niet stellen kan. Wat in de constellatie van September 1940: een overgangstoestand met buitengewone bestuursbevoegdheden, niet anders kon (immers toen moest de heele organisatie worden opgebouwd, waarvan wij nu — na zooveel zware jaren — eindelijk de eerste resultaten gaan zien) was in feite een ongezonde toestand die het Bestuur in de eerste plaats bezwaard heeft, en die bezwaardheid werd ernstiger, naarmate door den loop der omstandigheden die overgangstoestand langer duurde. Ik ben op de Districtsvergadering in Eindhoven in den afgeloopen zomer de vergadering begonnen met de mededeeling, dat het Hoofdbestuur zichzelf demissionnair voelde en zelf snakte ik naar het oogenblik, waarop de Bond in staat zou zijn, langs den statutairen weg zijn leiders vrij te kiezen. Mijne Heeren, het zal U bij de lezing van de agenda van deze vergadering duidelijk zijn geworden, dat deze uiting van mij op de Districtsvergadering te Eindhoven ons ernst was.

Mijne Heeren Collega's, als ik aan het begin van deze vergadering over de registratie heb gesproken, dan is dat niet alleen omdat deze ons de mogelijkheid heeft gegeven om onder de massa van hen, die zich architect noemen, onderscheid te maken en te vinden, wie daarvan werkelijk als bona fide collega's mogen worden beschouwd. Dat is misschien veel, maar het is niet genoeg. De registratie en het orgaan, dat die registratie, gedragen door ons vertrouwen, hanteert, geeft ons ook de mogelijkheid om met meer kracht dan ooit te voren in onze eigen rijen de vakdiscipline, de eerecode, te handhaven. Het Bestuur heeft in zijn laatste rondschrijven aan de Kringbesturen erop gewezen, dat dit belangrijke element van onze vakordening gedragen moet worden door de Kringen zelf, die geen oogenblik mogen schromen om menschen, die door onjuiste handelingen de eer van ons beroep aantasten en daardoor het aanzien van onzen stand benadeelen, bij den A.R. aan te klagen. Mijne Heeren, wat het Bestuur hier van U vraagt, is geen verklikkerspel: het is integendeel de hoog noodige contrôle op onze eigen gezindheid, het is de eenige manier om te bereiken, dat onze eerecode in onze eigen rijen een levende werkelijkheid wordt. Er is wel eens gezegd, dat het een schande voor den BNA is, dat hij een zoo gedetailleerde eerecode moet hebben, waarin precies staat, dat je je diensten óók niet per telefoon mag aanbieden. Mijne Heeren, ik ben persoonlijk erg geneigd om deze critici gelijk te geven; het is geen blijk van gezondheid, dat onze organisatie dergelijke gedetailleerde fatsoensvoorschriften nóg noodig heeft. De ingenieurs hebben heelemaal geen eerecode, en ik geloof niet, dat de moreele toestanden in het ingenieursvak lager staan dan de onze, integendeel, ze staan hooger. En ik zou het dan ook buitengewoon toejuichen, als het voldoende zou worden, te zeggen, zooals onze Algemeene Regelen het in hun eerste artikel uit-

drukken: „de architect is de vertrouwensman van zijn opdrachtgever", en dat alle architecten daaraan genoeg hadden om zich te gedragen zooals het een vertrouwensman betaamt. Het Bestuur rekent erop, dat èn Kringbesturen, èn leden, zich hiervan zullen doordringen, zoodat binnen afzienbaren tijd wij een B.N.A. zullen hebben, waarin de Eerecode tot dit ééne artikel zou kunnen worden teruggebracht. Dit ware een werkelijk symptoom van de verheffing van onzen architectenstand.

Onze registratie heeft nog een verder, en een verderstrekkend aspect. Zij verwezenlijkt — na jaren van verdeeldheid en strijd — de eenheid der Nederlandsche architecten. Ik meen, dat het goed is, duidelijk in te zien, dat deze eenheid het ware doel van onze actie is en moet zijn. Die eenheid is zonder de registratie ondenkbaar: de registratie is voor het bereiken van die eenheid zelfs een dwingende voorwaarde. Ik vind het een duidelijk en hoopgevend symptoom van de mentaliteit onder onze Nederlandsche architecten, dat zij deze registratie vrijwel als één man hebben gewild (en na de bevrijding is deze wil zelfs in onzen toen nog gebrekkig functionneerende Bond niettemin duidelijk tot uiting gebracht), en dat er maar heel weinig architecten buiten deze registratie hebben willen blijven. En dat, niettegenstaande ons architectenregister door het ontbreken van een architectenwet nog niet anders is en kan zijn dan een particuliere aangelegenheid van een particuliere vereeniging. Ik kan het niet anders zien, dan dat in deze algemeen blijkende wil tot doorvoering van de registratie zich het besef uitspreekt, dat de Nederlandsche architecten tot eenheid willen komen en zichzelf tegenover de buitenwereld willen toonen als een eensgezinde, hechte groep.

U zult het met mij eens zijn, dat dit verlangen niet voldoende is om die eenheid nu ook te verwezenlijken. Wij zijn een groot gezelschap geworden, een gezelschap, waarin zich nog steeds resten vertoonen van de oude, verdeelde groepeeringen. Wij zijn — laten wij dit als feit onder de oogen zien, want het valt niet te ontkennen — van verschillende komaf en van verschillend peil van ontwikkeling en bekwaamheid. Maar als wij — en ik twijfel er voor mijzelf geen oogenblik aan, dat dit zoo is — de eenheid van onze architectengemeenschap zien als een groot en begeerenswaardig goed, dan zullen wij uit dit inzicht de kracht moeten putten om met begrip en zelfbeheersching die eenheid tot een levende werkelijkheid te maken. Er zal daarvoor buiten het kader van onze organisatie nog veel moeten worden gedaan, in materieelen zin, maar ook — en vooral! — in geestelijken zin. Want de eenheid van de architecten gemeenschap kan alleen dàn tot een levende werkelijkheid worden, wanneer wij allen doordrongen zijn van het feit, dat er in ons vak rangen en graden van bekwaamheid zijn, dat vrijheid nooit mag ontaarden in ongebondenheid, dat ook in ons vak „elk het zijne" hebben moet, dat de hooger ontwikkelde vrij moet zijn van hoogmoed, en de lager ontwikkelde vrij van afgunst. En dat orde in ons vak met al deze dingen samenhangt als de kip met het ei. Allemaal dingen, waarin wij onszelf, elk op zijn beurt, en elk op zijn gebied en zijn manier, zullen hebben te herzien en op te voeden. Alleen, wanneer wij allen, man voor man, hiertoe bereid zijn en daaraan werken, zal het mogelijk zijn, dat de omvangrijke materieele opbouwarbeid, die in onze organisatie vóór ons ligt, tot vruchtbare resultaten voert. Zij zal deze nooit kunnen bereiken, als de innerlijke groei van onze geesten niet het hooge doel, dat wij nastreven, geen gelijken tred houdt.

Mijne Heeren en Collega's. Deze eerste ledenvergadering van den B.N.A. is tevens het begin van onzen gezamenlijken arbeid van opbouw van een werkelijke, levende en krachtige Nederlandsche architectengemeenschap. Ik zou de leiding van deze vergadering niet gaarne op mij hebben genomen, wanneer ik niet de vaste hoop koesterde, dat in onzen Bond de opbouwende krachten gevonden zullen worden, die deze gemeenschap zullen kunnen dragen. In het vaste vertrouwen, dat deze ledenvergadering deze verwachting door haar geest en haar resultaat zal waar maken, verklaar ik de ledenvergadering van den B.N.A. voor geopend.

Hierna werden door den Voorzitter de volgende overleden leden herdacht:

G. B. Broekema, Kampen.

H. J. A. Bijlard, Voorburg.

J. A. Kielman, Huizum.

A. v. d. Kraan, Rotterdam.

A. Machen, Tilburg.

C. van Maris, Goes.

J. J. Meurs, Soestdijk.

A. Nauta, Leeuwarden.

Prof. Dr. Ir. D. F. Slothouwer, Den Haag.

H. Wouda, Wassenaar.

INGEKOMEN STUKKEN

1. Telegram van den Kring Nijmegen, waarin de geldigheid van de ledenvergadering in twijfel getrokken wordt, omdat vele leden niet aanwezig kunnen zijn, daar zij nog geen bericht van inschrijving van den Architectenraad hebben.

De Voorzitter meent, dat critiek op de geldigheid mogelijk is, maar dat de groote meerderheid der leden is geregistreerd; dat dit bij de minderheid nog niet is geschied, is aan speciale kwesties toe te schrijven. (Applaus).

2. De Limburgsche Kringen deelen mee, dat de Heer Peutz hun woordvoerder zal zijn.

3. De Kring Tilburg vraagt hoe het met de toelaatbaarheid van nevenberoepen staat bij de inschrijving in het register.

De Voorzitter antwoordt, dat de Architectenraad alle gevallen van nevenberoepen tot dusver individueel heeft bekeken; een principieele uitspraak is hierover nog niet gedaan, maar nevenbetrekkingen zijn zeer zeker niet alle toelaatbaar.

4. De Kring Tilburg is van meening, dat de Kring-voorzitters en -secretarissen ambtshalve aanwezig moeten zijn en stelt voor hun het woord te verleenen, zonder dat zij daartoe ingeschreven zijn, als zij zich in hun qualiteit van voorzitter of secretaris aanmelden.

De Voorzitter wil in verband met de goede orde en de rantsoeneering van den spreektijd volledig vasthouden aan het systeem van inschrijving der sprekers en acht het voorts niet gewenscht, dat de Kringbesturen met bindende mandaten ter vergadering komen; ieder der aanwezigen mag in deze discussievergadering vrij zijn eigen meening zeggen.

MEDEDEELINGEN

De Voorzitter zal summier zijn met zijn mededeelingen; de voornaamste zijn reeds geplaatst in het blad.

Spreker bepaalt zich tot de mededeeling dat er een Honorariumcommissie is ingesteld, die belangrijke besprekingen voert met de Overheid en nu bij monde van den Heer Berghoef, den Voorzitter der Commissie, een vraag aan de leden wilde stellen.

De Heer Berghoef deelt de vergadering mee, dat de Honorariumcommissie bij de vervulling van haar moeilijke taak thans op een punt is gekomen, waarop zij de vergadering om een uitspraak wil vragen. Daartoe is evenwel een uiteenzetting van de gedachtengang der Commissie noodzakelijk.

Het honorarium voor werk voor den Wederopbouw werd in 1941 berekend volgens de A.R. 1932 en voor woningbouw naar de Regelen en Tabel 1931. Op deze laatste werd 10 % korting toegepast.

Na Mei 1945 berekende men de bouwsom naar de prijzen van 1939, vermeerderde deze met 75 % en leidde daaruit volgens de A.R. 1932 het honorarium af; voor den woningbouw verviel de korting en werden de honorariumbedragen van de woningbouwtabel van 1931 met 30 % verhoogd; in beide gevallen beteekende dit een stijging van het bruto-honorarium met 40 à 45 % t.o.v. 1939.

Vervolgens noemt spreker een aantal redenen, waarom deze vermeerdering onvoldoende is.

De bemoeienissen van den architect voor een bepaald werk zijn sterk gestegen. Men denke aan het aanvragen van materialen, de moeilijkheden bij de uitvoering, het groote tijdsverloop tusschen opdracht en uitvoering, waarin bijna iedere consciëntieuze architect zijn plannen zal herzien. Voorts zijn de salarissen van het personeel gestegen, terwijl het prestatievermogen door vermoeidheid en ongeschooldheid tengevolge van den oorlog is afgenomen. Bureaukosten en sociale lasten gingen sterk omhoog, evenals de uitgaven voor eigen levensonderhoud.

Een enquête onder een aantal collega's wees uit, dat het bruto-honorarium als volgt verdeeld is in salarissen, onkosten (bureau, sociale lasten) en netto-honorarium:

vóór den oorlog . . .	33 %	22 %	45 %
thans	40 %	25 %	35 %

Een tweede enquête verschafte gegevens over de stijging van elk dezer deelen t.o.v. 1939.

De salarissen bleken met gem. 67 % verhoogd te zijn, terwijl het prestatievermogen naar schatting gem. 86 % is van dat van 1939, hetgeen samen hierop neerkomt, dat de architect 94 % meer salaris moet uitbetalen dan in 1939.

Doordat de ervaring zal toenemen, wordt de factor prestatievermogen binnen afzienbaren tijd iets gunstiger, zoodat de Commissie de stijging van het eerste gedeelte, de salarissen, op 90 % stelt. Onkosten en sociale lasten zijn eveneens met pl.m. 90 % omhoog gegaan. En nu komt de vraag, die de Commissie den leden wil stellen: welke stijging moeten wij als aanvaardbaar aannemen voor het netto-honorarium van den architect? De Commissie stelt hier 75 % voor.

Het Ministerie acht dit te hoog en wijst op de salarisverhooging der ambtenaren, die binnenkort 35 % zal bedragen. Het verschil tusschen den ambtenaar en den architect is naar het oordeel van de Commissie volkomen gerechtvaardigd door het feit, dat men in het vrije beroep grooter toekomstzorgen heeft; pas op 40-jarige leeftijd heeft de architect volop werk en moet dan in een korte periode in de opvoeding van zijn kinderen en zijn eigen ouden dag voorzien; de ambtenaar daarentegen geniet pensioen. De verhooging van 75 % lijkt hoog, maar volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek is de levensindex thans 2,5; hiermee hoeft het netto-inkomen van de architecten nu ook weer geen gelijken tred te houden; iedereen moet nu eenmaal een veer laten en bovendien is er veel werk te verwachten. Uit het feit, dat 2/3 van het bruto-honorarium met 90 % en 1/3 met 75 % stijgt concludeert de Commissie, dat het totaal met 85 % moet worden verhoogd.

Wat het systeem van de woningbouwtabel betreft, hier wordt gehonoreerd volgens 6 kolommen, die verschillen naar de grootte van de te bouwen woningen en de gemeente waarin ze worden gebouwd. Daar de tabel slechts berekend is op woningen tot een grootte van 275 m³ en nu de inhoud meer dan 400 m³ kan bedragen, zouden er 11 i.p.v. 6 kolommen noodig zijn. Beter is het echter ook de woningbouw volgens de bouwkosten te honoreeren; in de bouwsom zitten immers alle verschillen verdisconteerd, die de woningbouwtabel tot uitdrukking kan brengen. Voor de voorgestelde wijziging pleit ook het feit, dat de woningbouwtabel volkomen parallel loopt met de A.R. 1932.

Het gemiddelde nu van de woningbouwtabel ligt ongeveer op hetzelfde niveau als tabel A van de A.R. 1932 zonder werkteekeningen. De nieuwe woningbouwtabel, die als klasse D bij de drie andere klassen van de A.R. 1932 zal aansluiten, komt ongeveer ter hoogte van klasse A zonder werkteekeningen te liggen; daarmee wordt de woningbouw opgenomen in de tabel voor den gewonen bouw en zullen ook de overige regelingen met die van den gewonen bouw overeenstemmen; dientengevolge zullen onkosten en ingenieursadviezen ook worden vergoed voor woningbouw.

Uit de verdere toelichting met graphieken blijkt, dat toepassing van de A.R. 1932 op de reëele bouwsom in de hoogere regionen tot een onevenredige, moreel niet verantwoorde stijging van het honorarium zou leiden. Aanvankelijk had de Commissie op dit honorarium een jaarlijks opnieuw vast te stellen reductie willen aanbrengen, die dit jaar 15 % zou bedragen, maar ook daarvoor loopt de lijn nog te steil op. De lijn, die de verhooging met 85 % aangeeft, is een redelijker verhooging van het honorarium. Op deze lijn moeten correcties worden aangebracht: de verhooging zal voor de bouwsommen beneden f 300.000 meer dan 85 % bedragen in verband met de vele beslommeringen; voor de bouwsommen boven f 1.000.000 kan de verhooging wel wat minder dan 85 % zijn.

Klasse D loopt ongeveer ter hoogte van de nieuwe kolom klasse A, zonder werkteekeningen.

De onderverdeeling van het honorarium wordt nader omschreven en verder doorgevoerd; zij luidt aldus:

Voorloopig ontwerp	10 %
Definitief ontwerp	15 %
Materiaalstaten en begrooting . .	7½ %
Bestekteekening	25 %
Bestek	7½ %
Aanbesteding	5 %
Het voeren van directie	30 %

De Commissie motiveert deze wijzigingen als volgt: het voorloopig ontwerp moet naar verhouding goed gehonoreerd worden, omdat de Wederopbouw hier een vrij gedetailleerde uitwerking verlangt; daarna blijft het plan dikwijls zoolang liggen, dat de principaal om althans iets zekers in handen te hebben een definitief ontwerp wenscht; de bestekteekening biedt na het maken van

een definitief ontwerp niet zooveel werk meer en kan dus wat lager gehonoreerd worden; de aanbesteding wordt afzonderlijk betaald, omdat een werk na aanbesteding meermalen niet wordt uitgevoerd.
Vervolgens verzoekt spreker het Bestuur er bij de Overheid met klem op te willen aandringen dat de aanvraagprocedure wordt vereenvoudigd en over het geheele land op gelijke wijze wordt geregeld. Hierbij moge de regeling in Zeeland tot voorbeeld dienen. Hier bespreekt de architect zijn voorloopig ontwerp op het Bureau Uitvoering Werken met een collega-ambtenaar die in verband met de materiaalpositie eventueel eenige wijzigingen in het plan voorstelt. Nadat het na uitwerking nog eens bekeken en uitvoerbaar bevonden is, hecht de Overheid haar goedkeuring aan het plan en ontvangt de aannemer de noodige bonnen. In de plaats van bureaucratie treedt hier behoorlijk overleg. (Applaus).

Ook dient een betalingsregeling met de Overheid te worden getroffen, daar thans de architecten aanzienlijke bedragen voor een paar jaar moeten voorschieten.
Nu is de vraag van de Commissie dus, of de vergadering in principe met het voorgaande accoord gaat en zeer pertinent, of zij zich kan vereenigen met het verlangen het netto-honorarium met 75 % te verhoogen t.o.v. 1939.

De Voorzitter deelt mee, dat het Bestuur den gedachtengang van de Commissie onderschrijft.
De Vergadering applaudiseert.
De Heer den Tex vraagt, of de hiervóór uiteengezette honorariumregeling maximum- of een minimumtabel is.
De Voorziter antwoordt, dat zij in beginsel een minimumtabel is, maar het is een tweede, of de Overheid voor den Wederopbouw boven het minimum wil gaan; men make zich daarover geen illusies; er is echter ook niet-wederopbouwwerk.

De Heer Evers vraagt, of het verschil tusschen stad en platteland vervalt; het platteland voelde zich tot dusver te kort gedaan.
Voorts betoogt spreker, dat voor kleine aantallen woningen met verschillende types zooveel teekenwerk moet worden verricht, dat de verhooging hier zeker 100 % mag bedragen; deze verhooging mag dan naar boven toe tot 30 % afloopen.

Tenslotte is het noodzakelijk, dat bij verandering van de bouwsommen de op de huidige bouwsommen ingestelde tabel door een reductie of toeslag wordt gecorrigeerd. Sprekers Kring, de Kring Den Bosch, stelt voor het honorarium, berekend volgens de A.R. 1932 naar de reëele bouwsom, te verminderen met een reductie, die thans 20 % moet bedragen, maar met verandering in de bouwsommen meeschommelt.
De Heer Berghoef neemt aan, dat de fluctuaties in de bouwsommen, die z.i. niet zoo groot zullen zijn, op te vangen zijn met reducties of toeslagen.

Inderdaad zal D in de lagere regionen pl.m. 100 % hooger moeten liggen dan in 1939; een stijging van 30 % voor de hooge bouwsommen achtte spreker echter te klein.
Het verschil tusschen stad en land komt in de nieuwe woningbouwtabel te vervallen.
De Heer Ouborg wenscht de stijging van het nettohonorarium concreter te zien uitgedrukt dan de Heer Berghoef deed. Ligt het gewenschte honorarium in guldens uitgedrukt hooger of lager dan het honorarium berekend volgens de werkelijke bouwsom met ongewijzigde toepassing van de A.R. 1932?
De Heer Berghoef antwoordt, dat het gewenschte netto-honorarium lager is; het honorarium normaal te berekenen naar de werkelijke bouwsom zou een ontoelaatbare stijging beteekenen. Overigens is het hier voorgestelde honorarium slechts een minimum.
Spreker geeft den leden den raad komende opdrachten alleen te aanvaarden op basis van de te verwachten tabel.
Prof. Zwiers wijst er op, dat bij het opstellen van de komende honorariumregeling de B.N.A. partij is, maar dat het algemeen belang ook partij is. Daarom wenscht spreker een uitspraak van de ledenvergadering, waarbij zij de Honorariumcommissie plein pouvoir verleent om te onderhandelen om zelfs op lager basis tot een accoord te komen. Minister Drees zal n.l. de redelijkheid van het door de Commissie gevraagde wel inzien, maar dit met het oog op het gedaalde levensniveau van ons volk niet kunnen aanvaarden. Daarom moet de vergadering zich in dien geest uitspreken, dat zij het eens is met de voorstellen van de Commissie, maar haar machtigt op andere basis tot een overeenkomst te komen, de hiervóór genoemde richtlijnen voor oogen houdend.
De Heer Wiersma, lid van de Honorariumcommissie, deelt mee, dat dit punt in de Commissie besproken is. De Commissie acht de honorariumkwestie van zoo dwingend belang, dat zij, als zij eenmaal een basis voor een accoord met de Regeering heeft, deze eerst aan de ledenvergadering wil voorleggen.
De Heer Peutz wijst er op, dat de honoreering in Limburg, als platteland, tot dusver lager was dan in de steden; momenteel echter is vooral Zuid-Limburg één van de duurste deelen van ons land. De architecten komen daar niet uit met het huidige honorarium en zeer waarschijnlijk ook niet met het voorgestelde. De mijnen en industrie trekken door hooge salarissen de teekenaars weg. Wie niet zwarte kolen koopt, kan zijn bureau wel sluiten.

De belangrijkste vraag, die Limburg te stellen heeft, is of het mogelijk is de nieuwe honorariumregeling van terugwerkende kracht te maken.
Limburg stelt weliswaar vertrouwen in de Honorariumcommissie, maar gaat niet accoord met het voorstel van Prof. Zwiers. Voordat de beslissing valt, willen de leden kennis nemen van het eindresultaat.
De Heer Berghoef is Prof. Zwiers erkentelijk voor het in de Commissie gestelde vertrouwen; de Commissie zelf wil echter niet zoover gaan als Prof. Zwiers voorstelt. Zij zal onderhandelen met de Overheid, maar als deze de genoemde voorstellen niet aanvaardt, ruggespraak houden met het Bestuur en eventueel met de ledenvergadering. Spreker heeft echter gegronde hoop op aanvaarding door de Regeering.
Spreker neemt direct aan, dat de toestand in Limburg extra moeilijk is. Deze zaak kan in overleg met de kringen worden bekeken. De kringen in Limburg kunnen boven het minimum gaan door een — desnoods verglijdenden — toeslagfactor.
Naar aanleiding van een hem gestelde vraag geeft spreker verder te kennen, dat hij de splitsing van tabel D, voor woningbouw dus, in honorarium en werkteekeningen noodig acht, maar terwille van de duidelijkheid der graphiek werden beide kolommen hier nog bijeengehouden.

De Heer Wesselo wenscht, dat wederopbouwopdrachten ook als overheidsopdrachten worden beschouwd; de Overheid moet dus betalen, anders blijven de architecten zitten met vele vorderingen op insolvente menschen.
De Voorzitter vindt dit een belangrijke kwestie, maar zij ligt buiten het kader van de Honorariumcommissie; het Bestuur moet deze zaak bij den Wederopbouw aanhangig maken. De Voorzitter heeft overigens den indruk, dat de vergadering het in groote trekken met de voorstellen van de Honorariumcommissie eens is. Hij machtigt daarom namens de vergadering de Commissie te onderhandelen op de hiervoor uiteengezette basis. Als de Honorariumcommissie haar voorstel klaar heeft, zal dit opnieuw aan de ledenvergadering worden voorgelegd. (Applaus).
Uit het applaus leidt de Voorzitter af, dat men accoord gaat met zijn conclusie; de Voorzitter richt vervolgens nog een woord van dank tot den voorzitter van de Honorariumcommissie, den Heer Berghoef.

(Wordt vervolgd).

DE OPLEIDING TOT ARCHITECT VAN UIT DE PRACTIJK

Toespraak ter gelegenheid van de uitreiking der diploma's van het Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderricht H.B.O. Amsterdam op 19 October 1946, tevens de officieele ingebruikname van het Academiegebouw, van den directeur B. T. Boeyinga.

ONZE DESIDERATA

Na jaren van gestadige ontwikkeling zijn wij met ons onderwijs nu zoover gekomen, dat wij durven spreken van: „de opleiding tot architect van uit de practijk", zij het nog met eenige schroom en omzichtigheid.
Grootere talenten hebben zich altijd van uit de practijk tot architect kunnen ontwikkelen. Wij hebben ook nu nog bekwame architecten, die geen speciale architectenopleiding hebben genoten, in de zin althans van een schoolsche opleiding. En als wij nu dezulken in onze opleiding een handje helpen, dan zijn wij daarmee nog niet een architecten-opleiding.
Ook de groote toeloop, die wij bij ons onderwijs hebben gekregen, is nog geen bewijs van doeltreffendheid. Daarin is meer te zien de zorg, om bij de komende architectenwet een papier te bezitten, waarmee men binnen wordt geloodst.
Wij hebben pas recht om van een architecten-opleiding te spreken, als wij aan velen de bekwaamheid kunnen geven, die voor het architectenvak noodig is; als wij in de practijk van dat vak een gemeenschap vormen die, als in voorbijgegane eeuwen van cultuur, het vakmanschap als een traditie brengt. Een vakmanschap, waarin ook de minder begaafden gevormd worden en komen op een peil, waarop al hetgeen zij maken, tot goede architectuur gerekend kan worden. Dat hun werk dus ook begrip en inzicht toont van goede architectonische beginselen, die geleerd kunnen worden, zooals zij ook in vroeger tijden zijn geleerd en zijn beoefend. In dit opzicht zijn er natuurlijk nog vele desiderata.
Allereerst wil ik dan de nadruk leggen op die opleiding „uit de practijk". Want dat is ons kenmerk, in tegenstelling met Delft. Daarmede hebben wij een eigen plaats. Alleen als dat kenmerk er inderdaad is, hebben wij ook recht op die eigen plaats. Doch hier komen wij reeds aan ons eerste desideratum.
Het is niet alleen de achter ons liggende lange oorlogstijd, waarin door stilstand in het bouwen de practijkbeoefening ook stil stond, waardoor een groot tekort aan practische oefening ontstond. Maar reeds lang voor deze oorlog begon, was er bij al onze docenten een algemeene klacht, over de slechte practische kennis der studeerenden, zooals er ook bij de architecten een algemeene klacht is over deze kennis bij hun jonge medewerkers. Ja erger nog. Een pas afgestudeerd bouwkundig ingenieur mist ook wel de practische geoefendheid, maar hij heeft de bouwconstructies systematisch en grondig geleerd. Hij is er theoretisch volkomen in thuis. Dat wordt zelfs bij onze jonge medewerkers en dus ook bij onze studeerenden niet gevonden. In de vooropleidingen, in het algemeen de M.T.S., wordt daarin geen grondig onderricht gegeven. En het is slechts zeldzaam, dat dit tekort bij de dagelijksche werkzaamheden eenigszins systematisch wordt aangevuld. Vooral niet bij diegenen, die, zooals men dat noemt, de „aesthetische kant" uitgaan. Men vergeet dan, dat de grondslag van het architectenwerk is, de grondige kennis van de bouwconstructies, hun ontstaan en ontwikkeling. Alleen met deze grondige kennis der bouwconstructies, der ambachtelijke details, kan men met inzicht nieuwe constructies formeeren, die weer de grondslag moeten vormen van „het nieuwe bouwen".
In verband hiermede zijn wij bij ons onderwijs nu zelfs zoover gegaan, dat deze kennis, die voorheen eigenlijk bij de studenten bij ons werd verondersteld, in de eerste 3 studiejaren opnieuw grondig zal worden beoefend. Slechts uit noodzaak zijn wij hiertoe overgegaan. Maar het ontneemt wel iets aan ons kenmerk: „de opleiding uit de practijk" waarbij de practische kennis van het bouwvak moet worden verondersteld, waarbij de kennis van het lagere aanwezig is, om alleen het hoogere verder te leeren en te beoefenen. Want de studietijd is bij ons te kort om dit alles bij elkaar volledig te kunnen geven, zooals dit in Delft bij een ongeveer zesjarige dagstudie wel mogelijk is. Wij krijgen dan een overladen programma, zooals dit reeds gebleken is bij het opmaken van ons leerplan met lesrooster voor het komende semester.
Onze wensch is daarom, dat er een vooropleiding ontstaat, waarbij aan die grondige geschooldheid in de bouwkunde alle aandacht wordt geschonken. Van Rotterdam begint de victorie. Daar zijn plannen tot ontwikkeling gekomen om leerlingen, die van de M.T.S. komen en eventueel ook anderen, naast hun practijk in een 2-jarige cursus grondig in die kennis te onderrichten, die als goede grondslag voor hoogere scholing ook voor onze a.s. leerlingen van groote beteekenis kan zijn. Dat zijn dan juist de jaren, die men toch vooraf in de practijk moet zijn, om bij ons te kunnen worden toegelaten. In deze vooropleiding moeten de leerlingen dus nog gespeend blijven van aesthetische opgaven. Men mag ook de begaafden niet langs de weg van de minste weerstand tot de architectuur brengen. Want dat is slechts architectuur op een kleine schaal, die dan be-

oefend wordt. En architectuur is pas echt op ware grootte, dat is met kennis van alle details. Deze moeten eerst gekend worden en de beoefening hiervan is als een goede weerstand tegen te vroege architectuurbeoefening op een kleine schaal, welke bij verwezenlijking nog geheel onvolkomen is.

En nu ons tweede desideratum.

Al jaren lang constateeren wij bij ons onderwijs, dat er een nauw verband bestaat tusschen de prestaties der leerlingen en hun plaats in de practijk van het vak. M.a.w. zij die overdag in een goed architectuur-milieu werkzaam zijn, maken als regel een gunstig onderscheid met de minder goed geplaatsten. Dat is dus de directe gebondenheid aan de practijk. Daarom leeft bij ons reeds lang de wensch, dat wij invloed hebben op een goede plaats in de practijk voor al onze leerlingen. Nu is het gelukkig reeds zoo, dat de architecten graag hun medewerkers kiezen uit onze studenten. En bij het algemeen gebrek aan personeel bij de architecten kost het weinig moeite voor onze studenten om zich een plaats te verzekeren op een goed architectenbureau. Toch is het aantal nog groot, dat niet dagelijks in het werk en het milieu verkeert, waarin zij steun hebben voor hun opleiding. Als wij onze opleiding in zijn geheel op een beter peil willen brengen, moet hierin ook systematisch verandering worden gebracht. Hiervoor hebben wij de steun noodig van de leerlingen in hun vereenigingsverband, „De Poorters" en daarnaast van een groot aantal architecten, die naar een vast systeem onze leerlingen op hun teekenbureau en werk een plaats geven. Ik hoop, dat er naast mij iemand gevonden zal worden, die daar eens zijn schouders onder zet.

Nu kom ik aan het derde punt onzer desiderata. Wij gaan onze blik verwijden. Onze onderwijsinrichting is geheel een instelling van de architecten en wordt door de architecten geleid. Het is niet alleen het bestuur, dat daarbij leiding geeft, maar onze kring van docenten en ook oud-docenten, ook weer in hoofdzaak architecten, hebben daarop groote invloed. Alle belangrijke besluiten worden genomen, of tenminste voorbereid in onze bijeenkomsten met docenten. Wij hebben dus een architectenschool, die geheel van architecten uitgaat. En dat moet zoo blijven, ook als onze onderwijsinrichting straks, als de architectenwet er komt, gesanctionneerd wordt door de overheid. Waar wij natuurlijk op aan zullen sturen.

Nu is het natuurlijk zoo, dat de komst van die architectenwet alleen mogelijk is, als er ook voldoende opleiding is van architecten. Dit is bij de reeds jarenlange voorbereiding van die wet altijd wel ingezien. En als het B.N.A.-bestuur straks bij onzen Minister van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen gaat pleiten, om het werk van twee zijner voorgangers in dit opzicht te voltooien, dan zal dat opleidingsvraagstuk daar ook ongetwijfeld naar voren komen.

Wat nu zonder die wet reeds als plicht zou kunnen gelden voor onze geheele architectengemeenschap, wordt door die wet een noodzaak. Niet om de wet, maar om de bevordering van de ontwikkeling onzer architectuur, is het noodzakelijk dat over het geheele land architecten worden gevormd. Wij hebben daarin nog een zeer groote achterstand.

De oorlogsjaren hebben ons een stapje verder gebracht. De architecten hadden waarschijnlijk toen de tijd, om dit vraagstuk eens ernstig in overweging te nemen. Er heeft zich een studiecommissie gevormd, die contact hield met allerlei groepen van belanghebbenden. Aan de arbeid dezer commissie hebben wij te danken het studierapport voor de opleiding van den architect, nu uitgegeven door de B.N.A., „het gele boekje". En die studiecommissie is geworden, „de Opleidingsraad van de B.N.A.".

Maar nu hebben de architecten het allemaal weer heel erg druk. Het is ontzettend moeilijk om de personen te vinden, die dit studiewerk nu verder in practijk gaan omzetten, die initiatief en leiding nemen om dit werk goed aan te vatten. Dit is dan onze derde wensch, dat die personen spoedig zullen worden gevonden, opdat de opleiding van architecten over het geheele land, als in het rapport aangegeven, gesteund en geleid door de architectengemeenschap zelve, zoo spoedig mogelijk tot stand kome. Ik wek ons bestuur, onze docenten en ook onze leerlingen op, daaraan aandacht te wijden en voor zoover mogelijk ook hun steun te geven. Veler gedachten-kracht kan van goede invloed zijn.

Nu nog heel kort de laatste wensch.

Ik heb enkele malen het woord „architectengemeenschap" gebruikt. Voor zoover dit ons onderwijs raakt, mocht ik dit met recht doen. Met alle verschil van inzicht werken wij gemeenschappelijk. Maar dat begrip moet zich in ons onderwijs nog verder uitbreiden. De tijd moet geacht worden voorbij te zijn, waarbij men op het vinkentouw zit, om op te letten of de een niet eens wat van den ander overneemt, waarbij het als hoogste waarde geldt dat men geheel origineel is. Want dit heeft geleid tot de grootste dwaasheden. Dat is de drang naar het individualisme, die ons zoo lang weerhouden heeft van echte kunstontwikkeling. Er zijn maar weinig menschen, die origineel kunnen zijn. Men moet weer, als in vroeger stijlperioden, het goede van elkaar overnemen, gezamenlijk vaststellen wat het goede is. Dezelfde overwegingen moet men trachten te vinden, waarom het eene wel en het andere niet goed is. Aan de meer bekwamen kan hierbij geen afbreuk worden gedaan. Zij blijven zich toch wel onderscheiden. De minder bekwame kan echter daardoor naar boven worden getrokken. Zoo moet ook al ons studiewerk in goede gemeenschapszin worden beoefend. Daarbij moet naar mijn meening die z.g. persoonlijke assistentie van den docent als een overwonnen methode worden gekenschetst. Alle besprekingen van al het studiewerk gaan met allen gemeenschappelijk. Dat bang zijn voor het overnemen van elkaars ideeën is daarom zelfs als een verkeerd begrip aan te merken. Men móet goede ideeën van elkaar overnemen. De ontwikkeling mag toch niet uitsluitend gaan langs de weg van prijsvraag of wedstrijd. Trouwens hierbij is ook de overname van ideeën begrensd tot dat eene moment, tot dat eene geval. De ontwikkeling van de vorm van schepen, auto's en vliegmachines, die wij geheel hebben kunnen volgen, is uitsluitend te danken aan het overnemen en weer verbeteren van elkaars ideeën. De bouwkunstontwikkeling is daarbij zeer ten achter gebleven. Ik hoop dus als laatste wensch op dezen dag, dat die gemeenschapszin bij onze studie op het eerste plan zal staan. Dat docenten en studenten elkaar hierin steeds meer zullen vinden. Dat men hier zal kweeken een traditie van gemeenschapszin, die straks, als men zijn plaats als architect in het maatschappelijk leven heeft veroverd, zich zal handhaven tot heil van onze Bouwkunst.

ARCHITECTEN IN NOOD

Het is in vakkringen bekend, dat vele architecten, die voldoende opdrachten hebben en zeer hard werken van 's morgens vroeg tot dikwijls laat in den nacht, desondanks in groote financieele moeilijkheden verkeeren. Tientallen, ook zij, die oude en goede praktijken hebben, zitten volkomen aan den grond en kunnen hun nuttige taak voor den wederopbouw slechts blijven vervullen en hun kantoor in stand houden door geld op te nemen. Sommige kunnen bij familie of vrienden geld leenen, anderen hebben een crediet hier of daar, maar allen hebben zulke drukkende zorgen, dat hun activiteit dreigt te verlammen en zeker oorzaak is van moeilijke concentratie op hun werk, concentratie, die juist de aard van het werk zoo noodzakelijk doet zijn. Dat de hier geschilderde ernstige moeilijkheden blijkbaar inhaerent zijn aan architectenarbeid voor den wederopbouw, wijst op onjuistheden bij het thans geldende systeem.

Ik wil niet de oorzaken aan de hand van meerdere praktijkgevallen trachten op te sporen, doch ook hoop ik een weg te kunnen aanwijzen waarlangs het mogelijk is zonder eenige moeilijkheid of extra kosten de genoemde misstanden weg te nemen en de hard werkende architecten de noodige geestelijke rust te geven, die bij hun arbeid niet gemist kan worden.

Uitdrukkelijk wil ik in dit verband opmerken, dat ik over de hoegrootheid van de toegestane honoraria niets zal schrijven. Deze materie is in behandeling en wij willen het resultaat der besprekingen dienaangaande rustig afwachten. De grootte van het honorarium speelt ook geen rol van beteekenis bij het ontstaan der gesignaleerde moeilijkheden om de eenvoudig reden, dat van honorarium ontvangen geen sprake is, zelfs niet van ontvangen van eventueel te laag honorarium.

De moeilijkheden ontstaan en vermeerderen nog met den dag omdat de architecten op hooge lasten zitten in de vorm van personeelkosten, reis- en verblijfkosten, lichtdrukrekeningen, enz. enz. en daartegenover totaal geen inkomsten staan en het resultaat van hun arbeid slechts bestaat in het opsparen van vorderingen die niet of nog niet worden voldaan, al heeft de architect er volledig recht op volgens de vigeerende voorschriften. De principalen, waarvoor in het kader van den wederopbouw wordt gearbeid door de architecten zijn in de meeste gevallen, vooral ten platte lande, eenvoudige lieden, die geen begrip hebben van de juiste verhouding tusschen architect en principaal en zijn daarnaast allen getroffen oorlogsslachtoffers, die totaal onbemiddeld zijn. Voorheen werd door deze menschen nimmer gewerkt door inschakelen van een architect en hoe vrij ook in hun keuze van een architect, zij moeten, overigens natuurlijk volkomen terecht, een architect nemen. De gekozen architect wordt door deze eenvoudige menschen dikwijls bschouwd als een soort verlengstuk van alle ambtelijke wederopbouw-instanties en zij zien in hem meer een ambtenaar van den wederopbouw dan een particulier architect.

Door de huisvestingsnood gedwongen en vol verlangen naar het terug bezitten van het eigen pand, denken zij allen aan wederopbouw en willen gaarne i.z. de financieele consequenties daaraan verbonden, bindende cijfers hebben. Daartoe is een schetsontwerp noodig met globale begrooting en dus moet een architect aan het werk, schetsen maken, globale begrootingen opstellen, enz. enz. Veelal schrikken de getroffenen zoo van de financieele gevolgen van den herbouw, dat het voorloopig niet verder komt dan het schetsontwerp met globale begrooting. Inmiddels heeft de architect recht op 15 % van het honorarium, een vordering dus op veelal insolvente oorlogsslachtoffers, die slechts een grootboektegoed bezitten en verder het leven kunnen rekken van week tot week en die niet begrijpen, dat reeds een bedrag aan een architect moet worden voldaan, zonder dat nog één steen van hun toekomstige pand is herbouwd.

Zijn de getroffenen bereid om het rentedragend gedeelte van den herbouw te aanvaarden, dan kan het schetsplan worden uitgewerkt, bestekteekeningen worden verzorgd, bestekken worden gemaakt en soms een aanbesteding gehouden. Ook daarna komt het legio malen voor, dat door één of andere omstandigheid niet of voorloopig niet tot herbouwen wordt overgegaan. Het gevolg is een beduidend aangegroeide vordering van den architect en nog steeds geen steen vermetseld dus nog steeds een teleurgestelde principaal, die niet kan betalen, veelal ook niet wil betalen, omdat eerst maar eens voor den herbouw gezorgd moet worden en met volledig begrip, dat niet de architect schuld draagt aan het noodzakelijk uitstel van het realiseeren der plannen, willen of kunnen zij niet den architect voldoen. Z ij wilden immers geen architect maar moesten er een nemen in de hoop met hun herbouw iets verder te komen. „Mijnheer de architect moet maar met zijn rekening naar den Haag gaan of naar het streekbureau of anders maar wachten tot werkelijk herbouwd wordt." Nu lijkt de oplossing voor de hand te liggen, immers zou uit het grootboek tegoed aan den architect betaling kunnen geschieden. Dit is niet juist want daartoe moet eerst de teleurgestelde principaal kwijting geven en een handteekening zetten en dus gebeurt ook dat niet, want er is immers nog niets veranderd alleen een fraai plan en onbegrijpelijke teekeningen en dito financieringsschema's is de, in een noodoplossing gehuisveste getroffene rijker geworden en dan al medewerking verleenen voor het betalen van zoo'n mijnheer uit den Haag, neen daar denkt hij eenvoudig niet aan. Zij meenen een zakelijke voorzichtige houding aan te moeten nemen. „Zij hebben te maken met ambtelijke instanties belasting-wederopbouw en dergelijke instituten zijn hoogst gevaarlijk en vooral die wederopbouw, wees daar voorzichtig mede, want die beloven maar en praten over wederopbouw en herstel, maar voordat wij betalen wachten wij dan toch maar liever eerst af wat er van komt."

Dit alles is natuurlijk niet in den haak, maar het kan nog erger worden wanneer een wederopbouwgeval werkelijk gerealiseerd wordt voor een principaal, die, en dat zijn de meeste, een kleiner of grooter gedeelte moeten of bereid zijn zelf te financieren. Naarmate de vordering van het werk ontvangt de kleine eenvoudige man, die slechts gewend is aan het wekelijks of maandelijks ontvangen van een veelal matig loon een gedeelte van de vergoeding en rijksbijdragen in contanten via den Burgemeester der Gemeente en hij stapt daar de deur uit met een, voor zijn doen, groot bedrag aan geld in zijn zak. Psychologisch niet juist, maar laat ik mij hier niet verdiepen in de mogelijkheden en de moeilijkheden, die het alles nog ontbrekende oorlogsslachtoffer beleeft met zoo'n hem ongewone, schat in handen. Ik neem aan dat hij prompt den aannemer van den bouw voldoet

en hij zal dat blijven doen tot de bouw is voltooid, maar de architect dikwijls als laatste zijn rekening indienende, moet voldaan worden uit eigen middelen. Nu beginnen de moeilijkheden, nu vindt de principaal het verschrikkelijk veel geld voor zoo'n plaatje. Vroeger bouwden zij immers zonder die bijkomende kosten en ja, het huis is nu wel mooier geworden, vooral van buiten, maar wat kan ze dat feitelijk schelen. Ze wonen van binnen en niet van buiten, hebben vroeger altijd naar zin gewoond in dat zoogenaamde leelijke huis. Er moet toch al zooveel geld bij en nu ook nog die architectenkosten, neen hoor, „wij zullen maar eens wachten op betere tijden, wij hebben voor de inrichting van het huis ook nog zooveel noodig en de plaatselijke aannemer is geheel betaald, die maakt het ons niet lastig meer en pluk nu maar eens veeren van een kikker. Die mijnheer de architect, die mijnheer van den wederopbouw heeft het zoo druk, verdient zooveel geld, die kan dus wel even of nog langer wachten." Zij vergeten dat zij allen zoo redeneeren, dus die architect niets ontvangt en straatarm is of na eenigen tijd wederopbouw-activiteit dit onherroepelijk wordt.

Zooals hiervoren geschetst en langs veel andere wegen, die min of meer lijken op voornoemde situaties, raken de architecten in groote financieele moeilijkheden. Strandt een geval bij de schets of bij de aanbesteding, dan is van honoreeren vrijwel nimmer sprake en zelfs als het tot herbouw komt dan nog is in vele gevallen de architect het slachtoffer.

M.i. kan dit alles anders zonder eenig bezwaar. Waarom als de vordering juist is en gecontroleerd door het streekbureau, wordt de architect niet op advies van het streekbureau betaald uit het tegoed van den principaal ook zonder dat deze machtigoing verleent? Wil men het grootboek tegoed niet om één of andere reden zelf aanspreken, waarom dan den architect niet voldaan uit het toekomstig te betalen renteloos crediet dat vroeg of laat toch den principaal zal worden uitbetaald naar gelang de vordering van den bouw. Ook de werkzaamheden van den architect zijn toch een onderdeel van het realiseeren van het herbouwgeval en dat onderdeel kan dan toch reeds naarmate het gevorderd is, voldaan worden? Zou men de architecten-vordering niet geheel uit het rentelooze gedeelte willen betalen dan kan het nog voldaan worden in overeenkomstige verhouding gedeeltelijk uit het rentelooze crediet en gedeeltelijk uit het rentedragende crediet. De rente en de aflossing zijn immers altijd verzekerd en kunnen immers verrekend worden met de rente van het grootboek tegoed van den getroffene.

Wordt werkelijk herbouwd, dan kan de betaling van den architect, waarvoor toch ook een bedrag in het financieringsschema is opgenomen, verzekerd zijn, door geen laatste crediettermijn te voldoen alvorens de principaal de bewijzen kan overleggen dat de architect is betaald.

Op de hiervoren geschetste wijze zal het mogelijk zijn de architecten te verzekeren van de uitbetaling van hun rechtmatige vorderingen, zal het mogelijk zijn, dat zij hun praktijk in stand houden zonder volkomen insolvent te worden dat zij zich rustig aan hun geestelijk werk kunnen wijden zonder zich machteloos te voelen voor hun scheppende arbeid, min of meer geestelijk verlamd als zij zullen zijn door financieele zorgen, ondanks hun vele vorderingen die vooralsnog een papieren welstand beteekenen.

H. WESSELO,
Architect.

Bussum, November '46.

AFSCHEID Ir. W. A. DE GRAAF ALS DIRECTEUR P. W. TE AMSTERDAM

In 1926 trad ir. W. A. de Graaf op als Directeur van Publieke Werken van Amsterdam; op 31 December 1946 zal hij zijn ambt neerleggen nadat zijn diensttijd in 1945 met een jaar boven den pensioengerechtigden leeftijd werd gecontinueerd. Er is bij dit heengaan voor de Amsterdamsche architecten alle aanleiding den Heer de Graaf te eeren voor datgene, wat hij in zijn twintigjarige ambtsperiodè voor de architectuur van de hoofdstad heeft gedaan.

Zelf geen architect heeft hij het bouwkunstig belang van Amsterdam sterk voorgestaan, niet het minste door de erkenning der waarde van het werk van bekwame krachten in gevallen waar dit wenschelijk was. Hij heeft gezien, dat de wenschelijkheid overgaat in noodzakelijkheid, zoodra het onderwerp toeneemt in belangrijkheid en daar steeds naar gehandeld.

Het is niet de bedoeling hierop thans uitvoerig in te gaan; doch het signaleeren van dit feit moge voldoende zijn, den Heer de Graaf erkentelijk te zijn voor de goede zorgen, welke hij ten aanzien van de architectuur getoond heeft te bezitten.

Namens den Kring Amsterdam van den B.N.A.,
C. de Geus, voorzitter.
ir. C. Wegener Sleeswijk, secretaris.

STADSVERWARMING

Op 23 Januari zal in het Beursgebouw (Blauwe Zaal) aan den Coolsingel te Rotterdam tusschen 10.30 en 16 uur een gecombineerde ledenvergadering worden gehouden van de Afdeelingen voor Gezondheidstechniek en Werktuig- en Scheepsbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, waarin het onderwerp „Stadsverwarming" zal worden behandeld. Als sprekers zullen optreden:

Prof. Ir. A. J. Ter Linden:
Inleiding over stadsverwarming;
Ir. S. J. H. Breukel:
Eenige theoretische onderwerpen betreffende de pijpleiding van een stadsverwarming;
Ir. H. J. Boon:
Ervaringen van het Warmtebedrijf Utrecht;
Jhr. Ir. A. C. D. de Graeff:
Afstandsverwarming in het kader van den wederopbouw;
Ir. M. C. Hoenkamp:
Het project stadsverwarming Rotterdam.

Den leden van den Bond van Nederlandsche Architecten, die deze vergadering wenschen bij te wonen, wordt verzocht zulks kenbaar te maken aan den Secretaris van de Afdeeling voor Gezondheidstechniek, Ir. B. A. van Nes, Mauritskade 7 te 's-Gravenhage. tel. 117449 waarna hun te zijner tijd een uitnoodigingskaart zal worden toegezonden.